T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYH MÛSÂ EMÂNÎ'NİN NÛR-I VEHHÂC ADLI ESERİNİN METİN VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

MEHMET ASAĞ

2501130465

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	MEHMET ASAĞ	**Numarası**	:	2501130465
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İSLAM TARİHİ VE SANATLARI	**Danışmanı**	:	DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK
Tez Savunma Tarihi	:	10.07.2017	**Saati**	:	10:00
Tez Başlığı	:	"ŞEYH MÛSÂ EMÂNÎ 'NİN NÛR-I VEHHÂC ADLI ESERİNİN METİN VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ALİ ÖZTÜRK		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. BÜNYAMİN AYÇİÇEĞİ		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. ALİ TÜLÜ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. AHMET KARATAŞ		
2- YRD. DOÇ. DR. REYHAN ÇORAK		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ
ŞEYH MÛSÂ EMÂNÎ'NİN NÛR-I VEHHÂC ADLI ESERİNİN METİN VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

MEHMET ASAĞ

Bu çalışmamızda XVIII. yüzyılda yaşamış olan Şeyh Mûsâ Emânî'nin hayatı ve eserleri ele alınmış, eserleri arasında Nûr-ı Vehhâc adlı nasihat-nâme türündeki eseri kütüphanelerde tespit edilen nüshalardan yola çıkılarak incelenmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türk edebiyatında nasihat-nâme geleneği genel olarak ele alınmış, birinci bölümde Şeyh Mûsâ Emânî'nin hayatı ve eserleri incelenmiş, ikinci bölümde Nûr-ı Vehhâc adlı eseri incelenmiş, üçüncü bölümde ise Nur-ı Vehhâc'ın transkribine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, 18. Yüzyıl, Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc, Nasihat-nâme, Nasihat-nâme Geleneği.

ABSTRACT

THE TEXT AND CONTENT PROPERTIES OF SHEIKH MÛSÂ EMÂNÎ'S NÛR-I VEHHÂC

MEHMET ASAĞ

In this study, The life and works of Sheikh Mûsâ Emânî who lived in the XVIIIth century were discussed. Among his works, the work in the kind of nasihat-nâme, Nûr-ı Wahhâc, has been examined through the manuscripts found in the libraries.

Our work consists of an introduction and three parts. In the introduction, the tradition of nasihat-nâme in Turkish literature was discussed in general fort he perion until the second half of the 13th century,. In the first part, the life and works of Sheikh Mûsâ Emânî were examined. In the second part, his work called Nur-i Wahhâc was examined and in the third part Nur-i Wahhâc's transcription was given.

Key words: Turkish Islamic Literature, 18th century, Sheikh Mûsâ Emânî, Nur-i Wahhâc, Nasihat-nâme, Nasihat-nâme Tradition.

ÖNSÖZ

Türk edebiyatında kökleri İslâmiyet öncesine dayanan ancak Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra tam anlamıyla var olan nasihat geleneği içinde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde kimi zaman devlet adamlarına seslenilirken kimi zaman da halka seslenilmiş ve onlardan başta İslâm'ın temel prensipleri olmak üzere gerek İslâmî gerekse ahlâkî görevleri yerine getirmeleri istenmiştir. Edebî eserlerde nasihatler hâlinde verilen bu mesajlarla toplumsal dirlik ve adalet güçlendirilmeye çalışılmış, "toplumsal çözülme"nin baş gösterdiği yüzyıllarda ise bu çözülmenin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Batılılaşmanın başladığı yüzyıllara kadar genelde "gelenekçi" yaklaşımın söz konusu olduğu bu gelenek içinde pek çok eser araştırmacılar tarafından gün yüzüne çıkarılmış olmasına rağmen, pek çok eserin de araştırmacıları beklediği bilinmektedir.

Hayatı ve eserleri hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış olan isimlerden biri olan Şeyh Mûsâ Emânî'yi, eserlerini ve eserlerinden nasihat geleneği içinde önemli halkalardan biri olduğunu düşündüğümüz Nûr-ı Vehhâc'ı tezime konu ederek tanıtmayı amaçladık.

Bu çalışmamızın tamamlanmasında pek çok kimsenin katkısı oldu. Öncelikle çalışmamız süresince problemlerin çözümünde yol gösteren danışman hocam Ali ÖZTÜRK'e şükranlarımı sunarım.

İlmî birikiminden istifade ettiğim Ali TÜLÜ'ye, ve İsmail DEMİREL'e, Arapça metinlerin okunmasında kıymetli vaktini ayıran Muhammed DERŞAVİ 'ye, duâlarını her dâim hissettiğim anneme, kendilerine vakit ayıramadığım zamanlarda beni anlayışla karşılayan eşime ve kızıma en kalbî duygularımla teşekkür ederim. Rahmetli babamın aziz hatırasına hürmetle...

Mehmet ASAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR xii
GİRİŞ 1
XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Türk Edebiyatında Nasihat-nâme Geleneği 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Hayatı 22
1. 1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Tarikatı 25
1. 2. Eserleri 26
1. 2. 1. Virdü's-sâlihîn 26
1. 2. 1. 2. Virdü's-sâlihîn'nin Fasılları 27
1. 2. 1. 2. 1. Birinci Fasıl: 27
1. 2. 1. 2. 2. İkinci Fasıl: 29
1. 2. 1. 2. 3. Üçüncü Fasıl: 29
1. 2. 1. 2. 4. Dördüncü Fasıl: 29
1. 2. 1. 2. 5. Beşinci Fasıl: 30
1. 2. 2. Ravzu´l-vârisîn 31
1. 2. 3. Hüccetü´l-huccâc ve netâîcü´l-menâsık 31
1. 2. 4. Hediyyetü´l-muhlisîn 31
1. 2. 5. Nûr-ı Vehhâc 32

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. Nûr-ı Vehhâc 33
2. 1. 1. Nûr-ı Vehhâc'ın Nüshaları 34
2. 1. 1. 1. Eserin İlk Hâlini Esas Alan Nüshalar 35
2. 1. 1. 2. Eserin Tecdîd Edilmiş Hâlini Esas Alan Nüshalar 38

2. 2. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Eserini Tecdîd Etmesi 39
2. 2. 1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Eserini Tecdîd Etmesinin Sebebi 39
2. 2. 2. Eserler Arasındaki Temel Farklar 40
2. 2. 2.1. Nûr-ı Vehhâc'da Şekil Yönünden Gerçekleşen Değişiklikler 40
2. 2. 3. Nûr-ı Vehhâc'da İçerik Yönünden Gerçekleşen Değişiklikler 43
2. 3. Nûr-ı Vehhâc'ın Dil ve Uslûbu 51
2. 4. Nûr-ı Vehhâc'ın Kaynakları 53
2. 5. Nûr-ı Vehhâc'ın Muhtevası 69
2. 5. 1. Nûr-ı Vehhâc'ın Fasılları 69
2. 5. 1. 1. Dibâce 69
2. 5. 1. 2. Birinci Fasıl (el-Faṣlu´l-evvelü fī naṣihati´l-enām mine´l-iḫvāni´l-ḥavāṣṣi ve´l-enām) 69
2. 5. 1. 3. İkinci Fasıl (El-faṣluʿ ş-ṣānī fī teʿaccübiʿ l-maṣnuʿāti´l-vuṣūl ve ceberūti bedīiʿ l-kā´ināt) 70
2. 5. 1. 4. Üçüncü Fasıl (el-Faṣl-u´ṣ-ṣāliṣ fī medāyiḥi naʿ´li´l-Muṣṭafā fī beyāni ḥavāssıhi´l-letī (...) biha´ṣ-ṣafā) 71
2. 5. 1. 5. Dördüncü Fasıl (El-faṣlu´r-rābiʿ fī teslīṭi´l-laʿini ʿalā imāni´l-müʿmīnine´l-muvaḥḥidīn) 71
2. 5. 1. 6. Beşinci Fasıl (El-Faṣlu´l-ḫāmis fī ʿaẕameti´l-mevti ve sekerātihi elleti ġāyetü ḥırḳatiha´l-fevt) 72
2. 5. 1. 7. Altıncı Fasıl (el-Faṣlu´ş-ṣādis fī ervāḥi´l-insān ve fī keyfiyeti ẕī´t-tevfīḳ ve ẕī´l-ḥıẕlān) 72
2. 5. 1. 8. Yedinci Fasıl (el-Faṣlu´s-sābiʿ fī ictimāʿi´ṣ-ṣāliḥīn ve irādeti ḥiyāżi´l-murselīn) 72
2. 5. 1. 9. Sekizinci Fasıl (El-faṣli´ş-ṣāminü fī´s-sebāʿiyyātilleti yekūnu ḥāfiẓuhā min ehli´n-necāt) 73
2. 5. 1. 10. Dokuzuncu Fasıl (el-Faṣlu´t-tāsiʿu fī eşneiʿil-ḫişāl elleti tekūnü sebeben lisū´il-irtiḥāl) 74
2. 5. 1. 11. Onuncu Fasıl (el-Faṣlu´l-ʿāşir fī ẕemmi´l-ḫalīl ve´s-sāḥibi ḫakāhu eş-Şihābu´n-Nāḳib) 74
2. 5. 1. 12. On Birinci Fasıl (El faṣlu´l-ḥādī ʿaşere fī ṣayḥati´l-laʿin ve ictimāʿi evlādihi´l-melāʿīn) 75

2. 5. 1. 13. On İkinci Fasıl (El faṣlu´s-ṣāniyye ʿaşere fī´l-hedāyā er´-raʿiyyāt elleti yekūn ʿāmilīhā sālimāni´l-ʿaḳabāt) 75

2. 5. 1. 14. On Üçüncü Fasıl (El faṣlu´ṣaliṣ ʿaşere fī iʿrābi´l-meṣnūʿāt ve ʿacebu´l-maḫlūḳāt ve´l-mevcūdāt) 76

2. 5. 1. 15. On Dördüncü Fasıl (El-faslu ʿr-rābiʿā ʿaşere fī irşādi´l-ġāfilīn ʿan şükri neʿmā´i rabbi´l-ʿalemīn) 76

2. 5. 1. 16. On Beşinci Fasıl (el-Faṣlu´l-ḫāmise ʿaşara fī fażīleti´l-Ḳurāni ve´t-teḳarrubi bihi ilā´llahi´l-Meliki´l-Menān) 77

2. 5. 1. 17. On Altıncı Fasıl (el-Faṣlu´s-sādisü ʿaşere fī hicreti´l-Muṣtafa ve ba´zı müʿcizātihi elleti ṣāde bihā el-ḳutdā) 78

2. 5. 1. 18. On Yedinci Fasıl (el-Faṣlu´s-sābiʿa ʿaşara fī tenbihāt el-mūḳiẓati ʿan raġbeti´l-münācāt) 79

2. 5. 1. 19. On Sekizinci Fasıl (el-Faṣlu´ṣ-ṣāmine ʿaşara fī ḥiṣāli´l-kilāb (Mevṣūf)) 79

2. 5. 1. 20. On Dokuzuncu Fasıl (el-Faṣlu´tāsiʿa ʿaşara fī naṣīḥāti Loḳmān elleti vecebeti´l-ʿazimetü ʿaleyha fī külli´l-ān) 80

2. 5. 1. 21. Yirminci Fasıl (el-Fāṣlu´l-ʿaşrūn fi aḥvāli´ż-żalāl ve´l-leẕine iḫtāra´l-ḫarām ʿani´l-ḥalāl) 80

2. 5. 1. 22. Yirmi Birinci Fasıl (el-Faṣlu´l-ḥadī ve´l-ʿişrūn fī miṣālī´d-dāreyni lā-raybe´l-menūn) 81

2. 5. 1. 23. Yirmi İkinci Fasıl (el-Faṣlu´ṣ-ṣānī ʿişrūn fimā ʿuḳibū bihi´l-meskūn) 81

2. 5. 1. 24. Yirmi Üçüncü Fasıl (el-Faṣlu´-ṣ-ṣālis ve´lʿişrūn ḫaṭari´ṣ-ṣelāṣ vehüve eşnaʿu ʿamāli´r-ricāl ve´l-ināṣ) 82

2. 5. 1. 25. Yirmi Dördüncü Fasıl (el-Faṣlu´r-rābiʿ ve´l-ʿaşrūn fī līneti´n-nüfūs iẕā dāret fī´l-ebdāni ke vehhāci´ş-şumūs) 82

2. 5. 1. 26. Yirmi Beşinci Fasıl (el-Faṣlu´l-ḫāmisu´l-ʿişrūn ḳudsi'l-mescīdi´l-aḳṣā ve irā´eti´l-mirkāt ve mescīdi´l-aḳṣā) 83

2. 5. 1. 27. Yirmi Altıncı Fasıl (el-Faṣlu´l-sādis ve´l-ʿişrūn fī keyfiyeti e´s-sivāk limā rūya ʿaleykum bi´s-sivāk) 84

2. 5. 1. 28. Yirmi Yedinci Fasıl (el-Faṣlu´s-sābiʿ ve´l-işrūn fī ilm´il-ḥāl ve´l-āḥādīṣ ve´l-ḥamsūn) 84

2. 5. 1. 29. Yirmi Sekizinci Fasıl (El-faṣluʹ-ş-şāminu veʹl-ʿişrūn fī eʹl-mūʿcizāti eʹl-letī iftaḫara bihāʹl-mūʹminūn) 85

2. 5. 1. 30. Yirmi Dokuzuncu Fasıl (el-Faṣluʹl-tāsiʿu veʹl-ʿişrūn fī fażīleti ʹṣ-ṣalavāt ve irādeti vāridīne eʹl-ʿaraṣāt) 86

2. 5. 1. 31. Otuzuncu Fasıl (el-Faṣluʹ-ş-şelāsūn fī eʹl-ḫiṣālil mevdūd femen ḫuliḳa bihā feʿaḳibetuhuʹl-maḥmūd) 87

2. 5. 1. 32. Otuz Birinci Fasıl (el-Faṣluʹl-ḥādī veʹşeleşūn fī eʹl-muḫlisūn mineʹd-derāviş veʹṣ-ṣabirīn) 87

2. 5. 1. 33. Otuz İkinci Fasıl (el-Faṣlu ş̱ānī veʹş-şelāş̱ūn fī yümniʹl-imtiḫān veʹl-mişārevetu veʹl-istiḥāretü liʹl-insān) 88

2. 5. 1. 34. Otuz Üçüncü Fasıl (el-Faṣluʹl-ş̱āliş̱ veʹş-şelāş̱ūn fī nāṣāīḫi ṭullāb biʹenvāʿi eʹl (...) veʹl-adāb) 88

2. 5. 1. 35. Otuz Dördüncü Fasıl (el-Faṣluʹr-rābiʿ veʹş-şelaş̱ūn fī ḥubbiʹl-ʿulemāʹi ve fāʹideti muʹāşareti ʹl-ṭulebāʹi) 89

2. 5. 1. 36. Otuz Beşinci Fasıl (el-Faṣluʹl-ḫāmisun veʹl-şelş̱ūn fī- tefsīri eʹt-Teḳvīr limā aḥżarathuʹl-enfusu fī yevmiʹt-teḳrīr) 89

2. 5. 1. 37. Otuz Altıncı Fasıl (el-Faṣluʹs-sādisu veʹl-şelāş̱ūn fīʹl-münācāti ilā ḳāżīʹl-ḥācāti ve ḳāfīʹl-mühimmāt) 90

2. 5. 1. 38. Otuz Yedinci Fasıl (el-Faṣluʹs-sābiʿu veʹl-şelāş̱ūn fī mirrātiʹl-mevcūdāt ve mirātiʹl-meṣnūʹāti veʹl-ʿaraṣāt) 91

2. 5. 1. 39. Otuz Sekizinci Fasıl (el-Faṣluʹş̱-şāminu veʹṣ-şelāş̱ūn fī keyfiyeti zebaniyyin ve keyfiyeti taʿaz̲ībiʹl-mücrimīn) 92

2. 5. 1. 40. Otuz Dokuzuncu Fasıl (el-Faṣluʹt-tāsiʿu veʹş̱-şelāş̱ūn fī ḫurūci aṣḥābiʹl-kebāʹiri mineʹn-nāri ʿadeʹl-küffār) 93

2. 5. 1. 41. Kırkıncı Fasıl (el-Faṣluʹl-erbaʿūn fī evṣāfiʹl-cinān ve ṣafāʹi eṣḥābihi veʹl-cenān) 93

2. 5. 1. 42. Kırk Birinci Fasıl (el-Faṣluʹl-ḥādī veʹl-erbaʿūn fī liḳāi iʹr-raḥmān ve terşīfihi li aḳżā lez̲ztuʹl-cinān) 94

2. 5. 1. 43. Kırk İkinci Fasıl (el-Faṣluʹş̱-şānī veʹl-erbaʿun z̲ükire fihīʹṣ-ṣābiru veʹl-ḳāniʿu veʹl-mütevekkilūn) 94

2. 5. 1. 44. Kırk Üçüncü Fasıl (el-Faṣluʹş̱-şāliş̱u veʹl-erbaʹun fi nuṣhiʹl-baʿli ve zevcihi tecemmuʿān) 95

2. 5. 1. 45. Kırk Dördüncü Fasıl (el-Faslu´r-rābiʿu ve´l-erbaʿūn fīme nuʿallimu e´l-evlāde ve˘t-telāmīza e´l-muʿallimūn) 96
2. 5. 1. 46. Kırk Beşinci Fasıl (el-Faṣlu´l-ḫāmisu ve´l-erbaʿun fi'l-mühimmāti´l-leti temne´u minel insani ʿaşera beliyyāt) 96
2. 5. 1. 47. Kırk Altıncı Fasıl (el-Faṣlu´s-sādis ve´l-erbaʿūn ẓahara ʿaşru żararin min ẕenbi ḳāle´l-mifessirūn) 97
2. 5. 1. 48. Kırk Yedinci Fasıl (el-Faṣlu´ṣ-ṣābiʿu ve´l-erbaʿūn li´l-esmā´i ve´l-ʿaşerati e´l-letī yeşfe´ūn) 98
2. 5. 1. 49. Kırk Sekizinci Fasıl (el-Faṣlu´ṣ-ṣāminü ve'l-lerbāʿūn fe fihī´l-ʿaşeratu´l-mubeşşaratu mukramūn) 98
2. 5. 1. 50. Kırk Dokuzuncu Fasıl (el-Faṣlu´t-tāsiʿu ve´l-erbaʿūn fi´l-ʿaşareti´l-leti ilā cehenneme yuḥşarūñ) 99
2. 5. 1. 51. Ellinci Fasıl (el-Faãlu´l-óamsÿn fi ùaèdÀdi fusÿli´l-kitÀb ve intiôÀmi óÀtimetihi´l-müsteùÀb) 100
2. 6. Nûr-ı Vehhâc'da Dinî ve Tasavvufî Kavramlar 101
2. 6. 1. Dinî Kavramlar 101
2. 6. 1. 1. Allah 101
2. 6. 1. 2. Melekler 102
2. 6. 1. 3. Kitaplar 103
2. 6. 1. 4. Peygambeler 103
2. 6. 1. 5. Ahiret 106
2. 6. 1. 6. Kaza ve Kader, Hayır ve Şer 107
2. 6. 1. 7. Âyet ve Hadisler 107
2. 6. 1. 8. Miʿrâc 119
2. 6. 1. 9. Sahabîler 119
2. 6. 1. 10. Kutsal Mekânlar 121
2. 6. 1. 11. İbadet 122
2. 6. 2. Tasavvufî kavramlar 122
2. 6. 2. 1. Mürşîd 122
2. 6. 2. 2. Dervîş 122
2. 6. 2. 3. Mâsivâ 123
2. 6. 2. 4. Tasavvuf büyükleri 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÛR-I VEHHÂC / METİN 125
SONUÇ 437
KAYNAKÇA 439

KISALTMALAR

a.g.m. :Adı geçen makale

a.g.e. :Adı geçen eser

a.g.b. :Adı geçen bildiri

a.s. :Aleyhisselam

bkz. :Bakınız.

C. :Cilt

Çev. :Çeviren

DİA. :Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz. :Hazırlayan, Hazırlayanlar.

Hz. :Hazreti

h. :Hicri

İB. :İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı Nüshası

MA. :Milli Kütüphane - Abdullah b. Hüseyin Nüshası

Mad. :Maddesi

MH. : Milli Kütüphane - Hafız Muhammed Sukûtî Nüshası

m. :Miladi

s. :Sayfa

s.a.v. :Sallallahü Aleyhi ve Sellem

SBE. :Sosyal Bilimler Enstitüsü

SH. :Sivas Kemal İbni Humam Vakfı Nüshası

S. :Sayı

r.a. :Radıyallahu anh, Radıyallâhü Anhum

t.y. :Tarih yok

vrk. :Varak

Yay. :Yayınları

Y. :Yayınlanmamış

GİRİŞ

XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Türk Edebiyatında Nasihat-nâme Geleneği[1]

Ahlâk, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bu konularla ilgili ilim dalıdır.[2] Toplumların temelini oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak; tek kişinin veya bir insan topluluğunun belli bir tarihsel dönemde belli türden eğilim, düşünce, inanç, töre, alışkanlık, görenek ve bunlarda içerilmiş olan değer, buyruk, norm ve yasaklara göre düzenlenmiş ve bu hâliyle gelenekleşmiş, yerleşmiş yaşama biçimi şeklinde de tarif edilmiştir.[3]

Din kavramını ifade etmek üzere seçilen "yol, inanç, âdet, bağ, kulluk" gibi kelimelere ait anlamlar[4] din ve ahlâk kavramlarının ne derece birbiriyle ilişkili ve hatta birbirinin tamamlayıcısı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Dinler insanların birbirleriyle, Allah ve toplumla ve hatta insanın çevresini oluşturan nesneler (tabiat) ve canlılar dünyasıyla olan ilişkilerini düzenler. Bu ilişkileri düzenlemesi bakımından dinlerin aynı zamanda büyük ölçüde birer ahlâk sistemine sahip olma özellikleri taşıdıkları anlaşılmaktadır. Dinler insanın bütün bu ilişkilerini doğru düzenlemek, insanı daha iyi bir insan yapmak için gelmiştir. Vahye dayalı dinlerin ana gayesinin ahlâkî bir toplum meydana getirmek olduğu söylenebilir.[5] Bu

[1] Giriş bölümünde Emine YENİTERZİ, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** C. 5, Sayı 10, 2007, sayfa: 433-468, Mahmut KAPLAN, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sos. Bil. Dergisi**, C. 3, Sayı 3, Van, 1992, sayfa: 23-68, adlı makalelerdeki izler takip edilerek, bu makalelerde bulunmayan eserler de dahil edilmiş ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türk edebiyatında nasihat-nâme geleneğine genel olarak değinilmiştir.
[2] Mustafa ÇAĞRICI, "Ahlâk", **DİA,** İstanbul, 1989, C. 2, s. 1.
[3] Doğan ÖZLEM, **Etik-Ahlak Felsefesi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004, s.15-16.
[4] Güney TÜMER, "Din", **DİA,** İstanbul, 1994, C. 9, s. 314.
[5] Enver UYSAL, "Dindarlığın Ahlakî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C. 14, S. 1, Bursa 2005, s. 43-44.

durumda din ve ahlâk; gerek temelde, gerekse amaçları itibariyle bir bütünlük ve beraberlik ilişkisine sahiptir.[6]

Ahlâkî bir emirin aynı zamanda dinî bir emir olduğu İslâm'da dinî emirler ile ahlâkî görevler birbiriyle o derece kaynaşmıştır ki âdeta birbirlerinden ayrılmaz bir bütün meydana getirmişlerdir.[7] Bunun bir sonucu olarak İslâm toplumlarında İslâm ve ahlâk çoğunlukla eş anlamlı görülmüştür. Amacı gerek insanı gerek insanın mensubu olduğu toplumu iyi, güzel, doğru, akıllı ve mutlu kılmak olan ahlâk bu yönüyle İslâm'la aynı anlamları içermekte ve aynı amaçları hedeflemektedir. [8]

İslâm'da ahlâktan murad edilenin "güzel ahlâk" olduğunu belirtmek gerekir.[9] "Mekârim-i ahlâk", "ahlâk-ı hesene" ve "ahlâk-ı hamîde" olarak da isimlendirilen "güzel ahlâk", öfkeye hâkim olma, sabır, afv, müslümanlara yardım etme, doğruluk, hayâ, tevâzu, cömertlik, sözünde durma, şükür, Allah'tan sakınma, Allah ve insanlar hakkında hüsn-ı zan'da bulunma, nasihat etme, hayırlı işlere öncülük etme, insanlar arasında adaletli olma, Müslümanlar'ın işlerine önem verme ve sâlihlere muhabbet besleme gibi Allah ve resûlu tarafından güzel görülen sıfatlardır.[10]

İslâm ahlâkının temel kaynakları arasında ilk sırada Kur'ân-ı Kerîm gelmektedir. Kur'ân, İslâm'a ait dinî hükümlerin çıkarıldığı temel kaynak olduğu gibi aynı zamanda ahlâka ait hükümlerinden çıkarıldığı bir kaynaktır. İslâm ahlâkının bir diğer önemli kaynağı ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı, hadisleri ve hayat prensipleridir. "Kıyas" ve "icma" dinî meselelerde olduğu gibi gerek ahlâk ve gerek âdet ve geleneklere ait yeni meselelerde de olabilmektedir. İslâm'ın belirlediği ilkeler

[6] Emine YENİTERZİ, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt 5, S. 10, 2007, s.434.
[7] Osman PAZARLI, **İslâmda ahlâk,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 70.
[8] Mehmet ULUCAN, "Türk Kültür ve Edebiyatında Pend (Öğüt) Geleneği*"*, **Prof. Dr. Mine MENGİ Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri,** Adana, 2012, s. 216.
[9] ULUCAN, **a.g.b.,** s. 216.
[10] Necmettin ERGÜL, "İnsan-ı Kâmil – Güzel Ahlak İlişkisi", **The Journal of Academic Social Science Studies,** Number: 35, Summer I 2015, s. 265.

çerçevesinde örf ve âdetler de ahlâkî kuralların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar. [11]

İslâm dini, güzel ahlâkın yaygınlaşması için ahlâkî bir prensip olarak nasihati emretmiştir.[12] Nasihat Arapça "nasaha" kökünden gelir, "öğüt, nush, pend, mev'ize"; "ibret verici ders, tavsiye, ihtar", "doğru yola, iyiye, güzele sevk etmek için yapılan konuşma, akıl öğretme, yol gösterme" gibi manaları içerir.[13] Nasihat kelimesi "başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret" mânalarında kullanılmaktadır.[14]

İslâm'ın özellikle hayatın ahlâkî boyutuna getirdiği insanı ve toplumu iyiye, doğruya ve güzele ulaştıran kurallarından derinden etkilenen Türkler İslâm'ı kılıç zoru ile değil kendi istek ve iradeleriyle âdeta tabiî bir geçiş süreci içinde kabul etmişlerdir. İslâm'ın yayılmasında temel ilke olarak kabul edilen "Dinde zorlama yoktur." (Bakara 2/256) ayetinin de bir gereği olarak kendi iradeleri ile İslâm'ı kabul eden Türkler insanlığı hayrete düşürecek derecede hızlı bir şekilde başta dinî ilimler olmak üzere pek çok alanda ilim adamları, devlet adamları ve sanatkârlar yetiştirmişlerdir.[15]

Bu durumun ortaya çıkmasında Türklerin çok kısa sürede kurdukları ve birer bilim ve sanat merkezi hâline gelen İslâm şehirlerinin etkisi olmuştur. Bu şehirlerde başta medreseler olmak üzere kütüphaneler ve büyük mescitler çevresinde oluşan yeni hayat, bu şehirlerin İslâm medeniyetinin yeni cazibe merkezleri olmalarını sağlamıştır. İslâm dininin temel kaynaklarını oluşturan Kur'ân ve hadislerden aldıkları ilhamla İslâmî ilimlere yönelmiş ve içinde yaşadıkları coğrafyanın ilim dili

---

[11] Hüsameddin ERDEM, "İslâm Ahlâkı ve Özellikleri", **Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakultesi Dergisi,** S. 2, Yıl 1986, s. 229-230.
[12] ULUCAN, **a.g.b**., s. 216.
[13] A. Hilâl KALKANDELEN, "Pendnâmeler Işığında İnsânî Değerler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 43, Erzurum 2015, s.287.
[14] Mustafa ÇAĞRICI, "Nasihat", **DİA**, İstanbul, 2006, C. 32, s. 408.
[15] Abdülkerim ÖZAYDIN, "Türklerin İslâmiyeti Kabulü", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C.4, s. 253, 258.

olan Arapçayı ve edebiyat dili olarak kabul gören Farsçayı iyi derecede öğrenmiş bunun sonucunda da dinî ve ahlâkî ürünlerini kaleme almışlardır.[16]

Türklerin İslâm'ı kabul etmelerinden itibaren edebiyat ürünleri halka bu yeni dini öğretmek üzerine şekillenmiştir. Dinî esasları anlatmak noktasında yoğunlaşan bu ürünlerde ahlâkî ögelerle dinî ögelerin birbiri ile iç içe girmiş olması edebî eserlerin asıl niteliklerini belirlemiştir. Ayrıca İslâm'ın özellikle "ata" veya "baba" denilen tasavvufi hayatı benimsemiş sufî dervişler aracılığıyla Türkler arasında yayılması sonucu, dinî eserlerden farkı ancak bir ayrıntı derecesinde olan tasavvufî eserler bütününü ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda İslâmî Türk edebiyatı halkın var ettiği kurallar bütünü olan örf, âdet ve geleneklere dayanan ahlâkî, İslâm kaidelerinden beslenen ve bu kaideleri anlatan dinî ve bazen dinden ince bir detay ile ayrılan bazen ise tamamen farklı bir kimliğe bürünen tasavvufî olmak üzere üç ana damardan beslenen bir edebiyat geleneği olarak ortaya çıkmıştır.[17] Ortaya konan eserlerdeki ortak paydaların başında ise belli bir konuda nasihat etmek amacı gelmiştir.

Esasında İslâm'ı kendi bünyelerinde güçlü bir şekilde hissettiren dinî, ahlâkî ve tasavvufî eserlerin dışında ele alınan "lâdinî" gibi görünen edebî eserlerde de İslâm kendini hissettirir. Bu bazen çok açık bir şekilde tezâhür ederken bazen de edebî ürünün satır aralarına gizlenmiş, ruhuna sinmiş olarak varlığını gösterir.[18] Meselâ "lâdinî" gibi görünen bir mesnevîde şairin İslâm ahlâk kaidelerini halka öğretmek, onlara yararlı olmak, ahirette din büyüklerinin şefaatlerine ulaşmak gibi gayretlerle nasihatlerde bulunduğu, eserin "sebeb-i telîf" bölümünde nasihat konularına yer verdiği bir bölüm ayırdığı bilinmektedir.[19]

Türklerin İslâm'ı kabullerinin kendi tabiî şartlarında gelişmiş olması, yeni dini kendi iradeleri ile kabul etmiş olmaları, Türk-İslâm medeniyetinin sağlam temeller

---

[16] Nihad Sâmi BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul – 1971, s.36.
[17] Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ, "Türk-İslâm Kültüründe Nasihatnâme İçerikli Eserlere Genel Bakış", **Türk İslâm Dünyası Araştırmaları Degisi,** Yıl: 2, S. 2, Mart 2015, s. 2.
[18] Âmil ÇELEBİOĞLU, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler**", Şükrü Elçin Armağanı,** Ankara, 1983, s.154.
[19] YENİTERZİ, **a.g.m.,** s.433.

üzerine kurulmasını sağlamıştır. İslâm'ı daha geniş kitlelere ulaştırmak için ilkin satır arası Kur'an-ı Kerîm tercümeleri veya hikayelerle genişletilmiş tefsirli tercümeler[20] ve tasavvufî metinler kaleme alınmıştır. İslâmî Türk edebiyatının elimizde olan ilk eserleri de XI. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemle beraber İslâm öncesi dönemin edebî ürünlerinden gerek şekil yönünden gerekse tür yönünden farklı, yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Gazel, kaside, mesnevî gibi nazım şekilleri ile tevhid, münâcât, na't, medhiye gibi edebî türler görülmeye başlanmıştır.[21]

Türk edebiyatında, nasihatin özel bir yeri vardır.[22] Müslümanların iyi, güzel huylarla bezenmelerini sağlamak onları hakikate sevk etmek, topluma ve devlete faydalı; İslâmiyet'in faziletlerini yaşayan ahlâklı bireyler yetiştirmek amacıyla yazılan manzum eserlere genel olarak "nasihat-nâme" veya "pend-nâme" ya da Türkçe olarak "öğüt-nâme" denilmiştir.[23] Bu eserlerde nasihatler uzunluğuna göre bölümler hâlinde, hikâyelerle, ayet ve hadisler desteğiyle, bazen de sadece birkaç beyitle ya da atasözleriyle verilmiştir.[24]

Nasihat geleneği içinde sayılabilecek türleri Agâh Sırrı Levend şu şekilde belirtmektedir. a) Genel Ahlâk, b) Siyaset-nâmeler, c)Nasihat-nâmeler d) Mevıza yollu eserler, e) Ahlâkî güzel sözler, f) Fütüvvet-nâmeler g) Kabus-nâme çevirileri, h) Kelile ve Dimne Çevirileri, i) Hikâyelerle süslenmiş ahlâkî eserler, j) Ahlâkî fıkralar ve hikâyeler k) Atasözleri, l) Türlü eserler.[25]

Agâh Sırrı Levend'in sınıflandırmasında yer vermediği vasiyet-nâmeler, tembih-nâmeler de bu sınıflandırmaya dahil edilebilir.[26]

---

[20] Mehmet KARA, "Doğu ve Batı Türkçesinde Kur'an Tercüme ve Tefsirleri", **Diyanet İlmi Dergi,** Temmuz-Ağustos-Eylül 1993, C. 29, S. 3, s. 25.
[21] Mehmet GÜMÜŞKILIÇ, "Anadolu'da Gelişen İslâmî Türk Edebiyatının Kaynakları", **İslâmi Türk Edebiyatı Sempozyumu,** 29-30 Nisan 2011,s. 173.
[22] Tahir Kutsi MAKAL, "Türk Halk Edebiyatında Nasihat", **IV. Milletler ArasI Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,** I-II, Halk Edebiyatı, Ankara, 1992, s.211.
[23] Mahmut KAPLAN, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sos. Bil. Dergisi,** C. 3, S. 3, Van, 1992, s. 23.
[24] KALKANDELEN, **a.g.m.**, s.288.
[25] Agâh Sırrı LEVEND, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız". **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,** Ankara, 1964, s. 96-97.
[26] Ejder ÇELİK, "Türk Kültüründe Öğüt Geleneği", **Türk Dili**, S. 622, Ekim 2003, s. 558,568.

Öğüt kitabı anlamına gelen nasihat-nâme terimi edebiyatımızda öğretici nitelik taşıyan eserler içinde bir tür adı olmuştur.[27]

Ahlâkî, dinî ve tasavvufî konularda nasihat etmek amacıyla yazılan eserlerin tarihî köklerine baktığımızda nasihat etme geleneğinin İslâm öncesi dönemlere uzandığı söylenebilir. Türk-İslâm edebiyatının kaynakları arasında sayabileceğimiz İslâm öncesi gerek Türk ve gerek Arap ve İran edebiyatlarında bu geleneğin var olduğunu görürüz.

"*Cahiliye dönemi Arap şiirinde çok az bir yer tutan dinî konuların işlenmesi yerine, öğütler, hikemî sözler yer almaktadır*."[28]

"*İslâm öncesi İran edebiyatında ise ahlâkî konulara yakın ilgi duyulmuş, öğütler ve ahlâkî tavsiyeler sadece kitaplara kaydedilmekle kalınmamış, gelecek nesillere aktarılması amacıyla kayalıklara ve taşlar üzerine de işlenmiştir.*"[29]

İslâm öncesi Türk edebiyatında ise yazılı edebiyat sahasında nasihate dair ilk ifadeler Türkçenin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Abidelerinde karşımıza çıkmaktadır.[30] Ancak sözlü edebiyat geleneğinin hâkim olduğu bu dönemde eski Türkçe'de sav adıyla bilinen atasözleri[31] başlı başına nasihat geleneğini taşırken; milli değerleri, şahsî değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü ve yazılı edebî anlatımlar[32] olarak da tanımlanan destanlar içerisinde de destan kahramanın şahsında bir millete nasihatlerde bulunulur.

İslâmî Türk edebiyatında nasihat etmek amacıyla çeşitli eserlerin ortaya konulmasında başlangıçtan bu yana nazmın tercih edildiği bilinmektedir. Manzum olarak yazılan nasihat-nâme türü eserler edebiyatımızda telif ve tercüme olmak üzere

---

[27] Mehmet ARSLAN, Bilâl YÜCEL, "Mir Muhsin Nevvâb ve Nasihatnâmesi (Metin-Dil İncelemesi)", **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S.1, Sivas 1995, s. 143.
[28] İnci KOÇAK, "Cahiliye Çağı Şiirinde Öğüt Örnekeri", **Doğu Dilleri,** IV Cilt, 1 S., Ankara, 1985, s.25.
[29] Nimet YILDIRIM, "Fars Öğüt Edebiyatı", **Nüsha Şarkiyat: Araştırmaları Dergisi**, Yıl V, S. 16, Kış 2005, s.51.
[30] ULUCAN, a.g.b., s. 218.
[31] Ejder ÇELİK, "Türk Kültüründe Öğüt Geleneği", **TÜRK DİLİ,** S. 622, Ekim 2003, s. 562.
[32] Mehmet EKİCİ, **Türk Edebiyatı Tarihi (Destanlar),** TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstabul, 2007, s.101

iki kol hâlinde gelişmiştir.[33] Tercüme yoluyla yazılan eserlerin başında İran şairi Feridüddin Attar'ın "Pend-nâme"sinin çevirileri gelmektedir.[34] Pend-nâmeler arasında en tanınmış olan Attâr'ın Pend-nâme'si, şairlerimizi derinden etkilemiş ve bu konuda yazılan eserlerin adı bir tür olarak pend-nâme olmuştur. Pend-nâme pek çok şairimiz tarafında ya birebir esas alınarak tercüme edilmiş veya ondan mülhem nasihat eserleri kaleme alınmıştır.[35]

Türk-İslâm edebiyatı sahasında nasihat-nâme türünde yazılan ilk eser, Yusuf Has Hacib'in isminden de anlaşılacağı üzere insana her iki dünyada, mutlu olması için yürümesi gereken yolu göstermek amacıyla yazdığını ifade ettiği "Kutadgu Bilig"idir.[36] Yusuf Has Hacib, "Kutadgu Bilig"de güzel ahlâkı insanın bilgiyi zamanla öğrenmesi gibi, fazileti, iyi tavrı ve hareketi öğrenerek zamanla güzel ahlâk sahibi olacağını ve bu sayede onun davranış ve hareketlerinin yoluna gireceğini belirtir.[37] Burada zamanla öğrenmenin nasihat yolu ile gerçekleşeceği söylenir.

Türk-İslâm edebiyatının ilk ürünlerinden biri olan Ahmed Yesevî'nin "Divân-ı Hikmet"inde geçen hikmetler bu türden şiirlerdir. Esere "Divân-ı Hikmet" adının verilmesinde; Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi yerde geçen hikmet sözünün Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevası, hükümleri veya ilim anlamlarını taşıması ve "Şiirin bir kısmı şüphesiz ki hikmettir." hadisinin rolü olması muhtemeldir.[38] Hikmetten kastedilen şeyin ise insanı iyi olana yönlendiren, çirkin ve kötü olandan alıkoyan söz olduğu söylenir.[39]

"Kutadgu Bilig"den yarım yüzyıl kadar sonra kaleme alınarak, yine "Kutadgu Bilig" gibi dönemin yöneticisine sunulmuş bir ahlâk ve nasihat kitabı olan

---

[33] KAPLAN, **a.g.m.,** s. 23.
[34] KAPLAN, **a.g.m.,** s. 23.
[35] Mehmet HENGİRMEN, **Güvâhî Pendnâme (Öğütler Ve Atasözleri),** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 16.
[36] Reşid Rahmeti ARAT, **Kutadgu Bilig,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s. XXV.
[37] Mehmet AKGÜN, "Kutadgu Bilig'de Ahlâk", **Felsefe Dünyası 1996 Felsefe Kongresi Özel Sayısı,** S. 23i Kış: 1997, s. 102.
[38] Emine YENİTERZİ, "Ahmed-i Yesevî'den Öğütler", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S. 3, Konya, 1997, s. 72.
[39] İlhan KUTLUER, "Hikmet", **DİA,** İstanbul, 1998, C. 17, s. 503.

"Atebetü'l-hakâyık" da nasihat geleneğinin ilk eserlerinden sayılır.[40] Çok defa ayet ve hadislerle desteklenen fikirleri kolaylıkla anlaşılabilecek tarzda oldukça sade bir dil ile ifade edilmiş ve eser özellikle bu yönüyle iki ana dinî kaynağı İslâmî Türk edebiyatı sahasında bu ölçüde ilk defa kullanmış ve bunlardan faydalanmıştır.[41]

İlk dönem İslâmî Türk edebiyatı eserlerinden bir diğeri olan "Divânü Lügâti't-Türk" başlı başına bir nasihat kitabı olarak kaleme alınmamış olsa bile Türkçe kelimeyi açıklarken pek çok defa atasözlerinden örnekler vererek anonim ürünler arasında nasihat geleneği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar.[42]

Esasında manzum veya mensur bütün sözleri nasihat, ikaz ve tavsiye mahiyetinde[43] olan Mevlânâ'nın "Mesnevî-i Şerîf"i, Anadolu sahasında kaleme alınan ilk ahlâkî eser olarak gösterilir. O insanın iyi huylu ve edepli olması için nasihatlerde bulunurken insanı kötü ahlâka sevk eden yollardan da uzak durması gerektiğine dair ikazlarda bulunur. Bu kavramlar Mevlânâ'nın eserlerinde genelde mukayeseli olarak işlenmiştir. Bütün bunların rahat anlaşılması için de günlük hayattan örnekler verir.[44]

XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da tasavvufun kök salmaya başlaması sonucu Türkçe tasavvufî eserler de yazılmaya başlanmıştır. Türkistan'dan Anadolu'ya gelen dervişler gelirken beraberlerinde mutasavvıf Türk şairlerinin Türkçe söylenmiş ilahilerini, hikmetlerini de getirmişlerdir. Bunun sonucunda Ahmed Fakîh, Yunus Emre gibi Türk sufîleri Türkçe şiirlerini söylemeye başlamışlardır.[45]

Tasavvufî akımların Anadolu'da büyük bir kuvvetle yayıldığı ve kök salmaya başladığı bu yüzyılda yetişmesi sebebiyle şairliğini halkı yetiştirmek yolunda

---

[40] Yaşar ÇAĞBAYIR, **Günümüz Diliyle Atebetü'l-Hakâyık: Gerçeklerin Eşiği,** Ötüken Yayınları, İstanbul, Şubat 2013, s. 9.
[41] Tuncer GÜLENSOY, "Atebetü'l-Hakâyık", **DİA,** İstanbul, 1991, C. 4, s. 51.
[42] Ramazan ÇAKIR, "Dîvânü Lügati'it-Türk'te ve Dede Korkut Destanında Öğüt, Alkış ve And Geleneği", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Kasım 2008-Ocak 2009, Yıl:10, S. 39, s. 324.
[43] Âmil ÇELEBİOĞLU, "Mevlânâ'dan Öğütler", **Selçuk Üniversitesi 3. Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 12-14 Aralık 1988 (Konya),** Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1989, s. 131.
[44] Emine YENİTERZİ, "Mevlânâ'nın Eserlerinde Ahlâkî Unsurlar", **Selçuk Üniversitesi X. Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 2-3 Mayıs 2002,** Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 2002, s. 327-342.
[45] Fuad KÖPRÜLÜ, **Türk Edebiyatı Tarihi,** Ötüken, İstanbul, 1980, s. 260.

kullanarak sanat kaygısından uzak nasihat-nâmeler yazdığı kabul edilen Ahmed Fakîh, "Çarh-nâme" adlı eseri ortaya koymuştur.[46]

Anadolu'da dinî-tasavvufî edebiyatın kurucusu olarak kabul edilen Yunus Emre, fikirleri günümüze kadar ulaşmış bir mutasavvıf şahsiyettir. Eserlerinin kaynağı Kur'ân-ı Kerîm ve Hadisler olan Yunus Emre, kendisinden önce ve sonra gelen müteffekkir-mutasavvıf ve şairlerle aynı fikirleri taşımış, eserlerinde daha çok "ilâhî aşkı, insan sevgisini, hoşgörüyü, birlik ve beraberlik ülküsünü, dinî-ahlâkî-tasavvufî kuralları" Türk insanın anlayabileceği bir üslûpla Türkçe olarak anlatmıştır.[47]

Bütün eserlerinde temel amacı nasihat etmek olan Yunus Emre, özellikle "Risâletü'n-nushiyye"sinde dinî ve tasavvufî nasihatlerde bulunur. Eserin manzum bölümünde çeşitli nefsî sıfatların yani esasında insana toprak, su, hava ve ateşle gelen sıfatların şerhi yapılır. Bu sıfatlar 1. ruh ve akıl, 2. kibr ve kanaât, 3. buşu ve gazâb, 4. sabır, 5. buhl ve hased, 6. gaybet ve bühtandır. Yunus Emre bütün bu konuları şerh ederken mutasavvıf bir nâsıh (öğütcü) olarak karşımıza çıkar.[48]

XIV. yüzyıl Anadolu şairlerinden Şeyyâd Hamza'nın diğer manzumelerinde olduğu gibi, yine dünyanın faniliğini belirtmeye çalıştığı "Dâsitân-ı Sultân Mahmûd" mesnevîsi de bu yüzyılın nasihat-nâmeleri arasında sayılır. Sultan Mahmud Gaznevî gibi kudretli bir hükümdarla yoksul bir dervişi başka bir deyimle madde ile mânâyı karşı karşıya getirerek nefsine hükmetmesini bilen dervişi ihtişam içindeki sultandan üstün göstermiş ve bu münazara üzerinden Şeyyâd Hamza ahlâkî nasihatlerini vermiştir.[49]

XIV. yüzyılın önemli mutasavvıf-şairlerinden biri olan Âşık Paşa Türk kültürünü büyük ölçüde kendinde toplamış; insanlara hedefler göstererek nasihat

[46] Mecdut MANSUROĞLU, **Ahmed Fakîh Çarh-nâme,** İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1956, s.1.
[47] Abdurrahman Güzel, **Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı,** Akçağ Basım Yayım, Ankara, 2000, s. 186-187.
[48] Mustafa TATCI, **Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin,** H Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1-10.
[49] Sâdettin BULUÇ, "Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevîsi", **Türkiyat Mecmuası,** C. XV, 1968, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969, s. 247-257.

edebiyatı içinde haklı bir yer edinmiştir.[50] Dünyaya düşkün olmamayı ve alçak gönüllülüğü nasihat eden "Fakr-nâme", içinde bulunulan zamanı değerlendirmeyi nasihat eden "Dâsitân-ı Vasf-ı Hâl-i Her Kesi", hikmete önem vermeyi nasihat eden "Hikâye" adlı eserleri de Aşık Paşa'nın nasihati amaçladığı eserleridir.[51]

Sadî-i Şirâzî'nin "Bostan" adlı eserinin edebiyatımızda bilinen ilk tercümesi sayılan ve kelime kelime değil mânâ itibariyle çevirisi yapılan Hoca Mes'ûd'un "Ferheng-nâme-i Sadî"si,[52] eserini bir ibret-nâme olarak nitelendiren Kemâloğlu'nun din ve dünyaya dair nasihatlerde bulunduğu "Ferah-nâme" adlı eseri,[53] bilhassa tasavvufî ilkeleri anlatırken nasihat verme usulüne başvuran Kaygusuz Abdal'ın özellikle "Minber-nâme" adlı eseri,[54] yirmi bir meclis başlığı ile dünyanın geçiciliği esası üzerinden iyi bir müslüman olmanın ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sevmenin faziletlerinin anlatıldığı Mürîdî'nin "Pend-i Ricâl" mesnevîsi,[55] yine bu yüzyılda yazılmış olan ve nasihat geleneği içinde zikredilmesi gereken eserlerdir.

XV. yüzyılda Anadolu'da ilim, sanat ve zanaat alanlarında büyük gelişmeler olmuş, bu yüzyılın ilk yarısında beylikler, ikinci yarısında ise Anadolu'da siyasal birliği sağlayıp imparatorluk olduktan sonra başta İstanbul olmak üzere pek çok Anadolu şehrinde Osmanlı bu gelişmeleri sürdürmüştür.[56]

Bir önceki yüzyıla göre nasihat-nâme türünde eserin sayıca daha fazla olduğu XV. yüzyılda nasihat geleneği içinde yazılmış eserlerin belli başlı olanları şunlardır:

---

[50] Mihriban BÜLBÜL, "Âşık Paşa'nın Garib-nâme'sinde İnsan Eğitimi İle İlgili Unsurların İncelenmesi", Y. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2004, s. 476.

[51] Emine YENİTERZİ, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt 5, S. 10, 2007, s.437-438.

[52] Halil GÜLENÇ, "Ferhengnâme-i Sadî İnceleme Metin," Celal Bayar Ünversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010, s. 17.

[53] Raşit ÇAVUŞOĞLU, "Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferâh-nâmesi (İnceleme-metin)", Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, İzmir 2014, s.35.

[54] Abdurrahman GÜZEL, **Kaygusuz Abdal,** Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s. 120-186.

[55] Atabey KILIÇ, "Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)", Akademi Kitabevi, İzmir, 2005, s. 40-94.

[56] Cevdet KUDRET, **Örenkli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15.y.y. Ortalarına Kadar),** Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara 1995, s. 300.

Esası hurufîliğin ilkeleri üzerine kurulmuş olan ancak bütün bunların dışında bir de nasihatler kısmının bulunduğu Refî'î'nin "Beşâret-nâme"si,[57] kökleri, adaletiyle meşhur olan Sâsânî hükümdarı Husrev Enûşîrvân'ın vasiyet-nâmesi olarak bilinen "Enderz-i Husrev-i Kavâdân" adlı[58] esere dayanan vasiyet-nâme türü eserlerin Anadolu sahasındaki ilk örneklerinden sayılabilecek Ahmed-i Dâ'î'nin "Vasiyyet-i Nûşirevân"ı manzum bir nasihat-nâme örneği olarak bu yüzyılda yazılmış eserler arasında yer alır.[59]

Hatiboğlu'nun hadislerle İslâm'ın esaslarını anlattığı ve işlenen konunun doğruluğunu ispat içinde hikâyelere yer verdiği, her hikâyenin ardından nasihatlerini sıraladığı eseri "Ferah-nâme" ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin "Makâlât-ı Erba'în" adlı eserinin tercümesi olan "Bahru'l-hakâik"i,[60] Kemâl-i Ümmî'nin dinî-tasavvufî mahiyette iki yüz beyitlik ölüm ve ahirete hazırlık için insanın dinî ve ahlâkî güzelliklerinden "Kırk Armağan" hazırlayıp götürmesini işlediği mesnevîsi[61] bu yüzyılın nasihat geleneği içinde değerlendirilen diğer eserleridir

Hiç kuşkusuz bu geleneğin XV. yüzyıldaki diğer şairler tarafından da devam ettirildiği söylenmelidir. Aydınlı Dede Ömer Ruşenî'nin "Pend-nâme"si, Devletoğlu Yusuf'un "Vikâye-nâme"si, Akşemseddinzâde Hamdi'nin mesnevileri[62], hayatı hakkında fazla bilginin bulunmadığı Abdüllatif Karamânî'nin aile hukukuna dair ahlakî esasları anlatan meşhur Türkçe eseri "Âdâbü'l-menâzil"i,[63] Arif'in 2042 beyitten oluşan; dinî, tasavvufî ve ahlâkî bilgi ve nasihatler veren nasihat-nâme türünde yazılmış "Mürşidü'l-Ubbâd" adlı eseri,[64] Şeyh Eşref b. Ahmed'in dinî-ahlâkî

[57] Mehmet YİĞİT, "Refî'î'nin Beşâret-nâmesi Dilbilgisi Karşılaştırmalı Metin, Sözlük", Y. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, 1986, s. 23.
[58] YILDIRIM, **a.g.m.,** s.53.
[59] Hasan KAVRUK, Hülya SÖNMEZ, "Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-nâme-i Nûşirevân'ındaki Eğitici Dersler", **Değerler Eğitimi Dergisi,** C. VIII, Aralık 2010, s. 173.
[60] M. Esad ÇOŞAN, **Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri,** Server İletişim Akademik Çalışmalar, İstanbul, 2008, s. 27, 82.
[61] Hayati YAVUZER, **Kemâl Ümmî Dîvânı (İnceleme-Metin),** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulam Merkezi Yayınları, 2008, s. 59.
[62] Rıdvan CANIM, "Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları", **OndokuzMayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** Aralık, 1988, s. 156.
[63] Hüsameddin ERDEM, "Abdüllatif Karamânî", **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, s. 256.
[64] Semra TUNÇ, "Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 12. S., Konya, 2002, s. 158.

nasihatler içeren "İbret-nâme" adlı mesnevîsi[65] ile Yetimî'nin râbıta-i mevt ekseninde insanları uyarmak, ölümü hatırlatarak iyi ve güzel işler işlemeye yöneltmek amacıyla kaleme aldığı "İbret-nâme"si,[66] Bâlî'nin iyi insanlarda bulunması gereken faziletleri anlattığı eseri "Bahru'un-nesâyıh"ı,[67] Boyacıoğlu'nun anâsır-ı erbaâ denilen su, ateş, toprak ve havanın insan ahlâkındaki mukabillerini anlattığı "Anâsır-ı Erbaâ" adlı eseri,[68] Sabâyî'nin mesnevi nazım şekliyle yazdığı tasavvufî ve ahlâkî nitelikli bir eseri olan "Sırat-ı müstakîm"i,[69] Cemâlî'nin özellikle eserinin "Âgâz-ı dâstân" bölümünde bir müminde bulunması ve bulunmaması gereken hâller üzerinde durarak herkese faydalı nasihatlerde bulunduğu "Miftahu'l-ferec" adlı eseri,[70] Saruhanlı Gülşenî'nin içinde otuz üç "Hikâyet", beş "Makâlât-ı Mev'ize" ve üç "Nasihat" bölümünün yer aldığı "Dil-güşâ" adlı eseri,[71] Dâvûd-ı Halvetî'nin dinî, ahlâkî ve tasavvufî konularda nasihatlerde bulunduğu eseri "Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk",[72] Eşrefoğlu Rûmî'nin insanı alçaltıcı davranışlardan uzaklaşması için uyardığı ve nefsine nasıl hâkim olacağı hususunda nasihatler verdiği "Risâle-i Nesâyih" adlı eseri,[73] Tebrizli Ahmedî'nin her birinin sonunda nasihat ettiği otuz dokuz hikayenin yer aldığı "Esrâr-nâme"[74] adlı eseri, Elvân-ı Şîrâzî'nin Şebüsteri'nin "Gülşen-i Râz" adlı eserinin başarılı bir tercümesi olarak özellikle tasavvufî konularda nasihatler verdiği "Gülşen-i Râz Tercümesi",[75] Türk

[65] Esra DEMİR, "Şeyh Eşref Bin Ahmed'in İbret-nâme Adlı Mesnevisi (Edisyon Kritik, İnceleme, Metin)", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 20.
[66] Mahmut KAPLAN- Şirvan KALSIN, "Germiyanlı Yetîmî ve İbret-nâmesi", **Turkish Studies,** Volume 4/2 Winter 2009, s. 707.
[67] Dilek BİRLİK, "Bâlî'nin Bahru'n-Nesâyıh'ı Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Dizin", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 10-16.
[68] Sebahat DENİZ, "Boyacıoğlu'nun Anâsır-ı Erbaâ Adlı Mesnevisi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 2,** İstanbul 2000, s. 166.
[69] Ömer SAVRAN, "Sabâyî ve Üveys-nâmesi", **Turkish Studies,** Volume 4/7 Fall 2009, s. 482.
[70] Osman YILDIZ, "Cemâl-i Karamanî ve Miftâhu'l-ferec'i", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S. 2, Yıl: 1996, s. 287,288,289.
[71] Nuri KARASAKALOĞLU, "Dil-Güşâ Giriş-Metin-İndeks", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998, s. 5.
[72] Abdülmecit İSLAMOĞLU, **Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk'i (İnceleme-Metin),** Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 162..
[73] Enver ÖZKAN, "Eşrefoğlu Rumi`nin Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Y. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1994, s. 53.
[74] Tüba CEYLAN, "Tebrizli Ahmedi'nin Esrarnâme Tercümesi, Selçuk Üniversitesi", SBE , Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 11.
[75] Fatih ÜLKEN, "Elvan-ı Şirazi'nin Güşen-i Raz Tercümesi", Ege Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, İzmir 2002, s. 55.

şairleri üzerinde uzun bir zaman etkisi devam eden Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr" adlı eserine Hâcû-yı Kirmânî'nin yapmış olduğu naziresi "Ravzatü'l-envâr"ın Ahmed Hayalî tarafından yapılan manzum çevirisi "Ravzatü'l-envâr"[76] bu yüzyılın nasihat geleneği içinde öne çıkan eserleridir.

XVI.yüzyıl Osmanlı devletinin her alanda altın çağını yaşadığı bir dönemdir. İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devletinin eski başkentleri, şehzadelerin görev yaptıkları sancakbeylikleri birer ilim, sanat ve edebiyat merkezi hâline gelmiştir.[77]

Bu yüzyılda nasihat geleneği içinde tercüme eserlerin varlığının yanı sıra telif eserlerin de çokça verildiği bir dönemdir.

Nizâmî'nin tamamı hikmet, vaaz, ahlâkî nasihat ve aralarına serpiştirilmiş didaktik temsilî hikâyelerden oluşan "Mahzenü'l-esrâr"ından Ahmed-i Rıdvan'ın, bazen beyit beyit bazen de serbest olarak tercüme ettiği eseri "Mahzenü'l-esrâr"ı[78] ile baştan sona dinî, tasavvufî ve ahlâkî konularda nasihatlerde bulunduğu eseri "Rıdvâniye"si,[79] Derviş Şemseddin'in günümüze ulaşan tek eseri olan ve bir nasihat kitabı olarak kaleme alınan on kuşun münazarası üzerinden nasihatlerin verildiği "Deh-murg"u,[80] Güvâhî'nin, başkalarının ve kendi başından geçen olayları ele aldığı ve bunları kısa hikâye, latîfe ve fıkralar biçiminde anlatarak sonlarında atasözleriyle nasihatler verdiği eseri "Pend-nâme",[81] Hızrî'nin dünyanın faniliği, ömrün geçiciliği, dünya malıyla gururlanmanın yanlışlığı, ölüm ve ahiret konularında nasihatler verdiği eseri "Âb-ı Hayât",[82] Şeyh İbrahim Gülşenî'in dinî ve ahlâkî konularda

[76] M. Fatih KÖKSAL, **Derviş Hayâlî Ravzatü'l-envâr,** Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 21.
[77] Cemal KURNAZ, Yaşar AYDEMİR, "XVI. Yüzyıl Klâsik Türk Edebiyatı**", Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış: Eski Türk Edebiyatı,** Kurgan Edebiyat, s. 109-110.
[78] Hayrullah ACAR, "Nizami-yi Gencevi`nin Mahzenü`l-Esrar Mesnevisine Osmanlı Sahasında Yazılmış Türkçe Nazireler", Dicle Üniversitesi SBE, Y.Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2002, s. 30, 139,
[79] Nebi YILMAZ, "Ahmed-i Rıdvan ve Rıdvaniye`si", Ankara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.2.
[80] Hasan AKSOY, "Derviş Şemseddin", **DİA**, İstanbul, 1994, C. 9, s, 198.
[81] Mehmet HENGİRMEN, **Güvâhî Pendnâme (Öğütler Ve Atasözleri),** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 17.
[82] Maksut BELEN, "Hızri'nin Ab-ı Hayat Mesnevisi (İnceleme-Metin)", Y. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Manisa 1997, s. 8.

nasihatlerde bulunduğu ve atasözlerine yer verdiği eseri "Pend-nâme"si,[83] Ârif'in tasavvufî nasihat-nâme türünde kaleme aldığı eseri "Ravzatü't-tevhîd"i,[84] Taşlıcalı Yahya'nın Câmi'nin "Suhbetü'l-Ebrâr"ına nazire olarak yazdığı ve ilim, tembellik, kanaat, sabır, edep, gönül kırmak, rüşvet almak vb konularda nasihatlerde bulunduğu eseri "Gencine-i Râz"[85], hikemî ve didaktik türde bir mesnevi olan "Kitâb-ı Usûl"ü,[86] dinî ahlâkî nasihatler ve hikayelerle konularını işlediği, Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ına nazire olan ve Kanûnî'ye ithaf ettiği "Gülşen-i Envâr"ı,[87] Za'îfî'nin Feridüddîn Attâr'ın "Pend-nâme"sinin Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuş tercümesi olan "Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyıh"ı,[88] Sadî'nin Bostan'ının tercümesi olan "Bâğ-ı Behişt" adlı eserleri,[89] Behiştî'nin "Hâtimetü'l-kitâb" bölümünde nasihat-nâme olduğunu söylediği ve her behiştinde değişik mevzularda nasihatlerin yer aldığı eseri "Heşt Behişt",[90] bu yüzyılda yapılan Pend-nâme-i Attâr tercümeleri arasında ayrı bir yere sahip olan ahlâk ve edep kurallarını halka, özellikle gençlere telkin etmek için kaleme aldığını belirttiği Emre'nin "Terceme-i Pend-nâme-i Attar" adlı eseri,[91] Muhyiddîn Bayramî'nin seksen dört başlık altında İslâm'ın haram saydığı davranışları ve teşvik ettiği iyiliklerle beraber tasavvufî ilkeleri anlattığı mesnevî türünden olan eseri "Ab-ı Hayat",[92] Edirneli Nazmî'nin tercüme ettiği "Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr",[93] Abdülmecid b. Şeyh Nasûh b. Ali et-Tosyevî'nin "Pend-i

[83] Alim YILDIZ, "İbrahim Gülşenî'nin Pendnâme'si", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** İzmir 2002, S. 16, s. 66.
[84] Kezban GÜNDÜZ, "Ravzatü't-Tevhîd adlı Mesnevi'nin İncelenmesi Ve Tenkidli Metni", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya 2006, s. 26.
[85] Bekir ÇINAR, "Taşlıcalı Yahya Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin-İndeks)", Erciyes Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995, s. 11.
[86] Emine YENİTERZİ, "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Cilt 5, S. 10, 2007, s.450-451.
[87] Kadriye YILMAZ, "Bir Nazire Örneği Olarak Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2015/1, S.21, s. 107.
[88] Ümit TOKATLI, **Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih,** Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1996, s. XXII.
[89] Ali Rıza ÖZUYGUN, "Zaifi Pir Mehmed Gülşen-i Simurg (Metin-inceleme)", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993, s. 11.
[90] Emine YENİTERZİ, **Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, Kitabevi, İstanbul 2001, s. 58.
[91] Azmi BİLGİN, **Emre Terceme-i Pendnâme-i Attâr,** Enderun Kitabevi, İstanbul 1998, s. 17,21.
[92] Yasin AKBAŞ, "Muhyiddin Bayramî'nin Ab-ı hayat Mesnevisi", Gaziantep Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2012, s. 13-33.
(İNCELEME-METİN)
[93] Kudret ALTUN, **Edirneli Nazmi Pend-nâme-i Nazmi (Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr İnceleme-Metin-Sözlük),** Laçin, 2004, s. 29.

Attar" tercümesi,[94] Gelibolulu Mustafa Âli'nin dönemin bürokrasisinde baş gösteren bozulmaları ve toplumsal problemleri ele aldığı gerek halka ve gerek devlet adamlarına nasihatlerde bulunduğu eseri "Nasîhatu's-selâtîn"i,[95] tasavvufî konularda nasihatlerde bulunduğu eseri "Riyâzü's-sâlikîn"i, Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ına nazire olarak kaleme alınan ve yirmi makale ile her makalenin ardından gelen bir hikâyeden oluşan "Tuhfetü'l-uşşâk"ı,[96] Şemseddîn Sivasî'nin çerçeve hikâyesinde bilge bir padişah ve onun birbirinden hünerli altı oğlu arasında geçmekte olan, yüz hikâyenin ve her hikayenin sonunda ibret başlığı ile nasihatlerde bulunduğu eseri "İbret-nümâ",[97] hem güzel ahlâkı hem de sakınılması gereken kötü ahlâkı karşılıklı olarak ele aldığı mesnevîsi "Mirâtü'l-ahlâk"ı,[98] mürîdânına ancak tarikatta kat' edeceği seyirler sâyesinde kemâle erişebileceğini çeşitli çiçeklerle münazara ederek anlattığı eseri "Gülşen-âbâd"ı,[99] Cinânî'nin Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ına nazire olarak yazılmış ahlâkî bir mesnevî olan "Riyazü'l-cinân" adlı eseri ile Taşlıcalı Yahyâ'nın "Kitâb-ı usûl" adlı mesnevisine nazîre olarak kaleme aldığı ahlâkî nasihatler içeren "Cilâü'l-kulûb" adlı eseri,[100] Atâ'nın Fars şairi Kâtibî'nin "Deh-bâb" veya "Tencîsât" adı ile bilinen eserinden yaptığı tercümesi "Tuhfetü'l-'uşşâk" ('Uşşâk-nâme),[101] Âzerî İbrahim Çelebi'nin Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ını, Câmî'nin "Tuhfetü'l-ahrâr"ını, Hüsrev'in "Matlau'l-envâr"ını örnek alarak Hâcû-yi Kirmânî'yi takliden yazdığını belirttiği dinî ve tasavvufî nasihatlerde bulunduğu eseri "Nakş-ı Hayâl"i,[102] Hüseyin b. Ahmed Sirozî'nin Yâsin Sûresi tefsiri çerçevesinde

---

[94] Turgut TORUK, "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. Ali et-Tosyevi ve Pend-i Attar Tercümesi", Fatih Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 16.
[95] Kasım ERTAŞ, "Gelibolu'lu Mustafa 'Âlî'nin Nasîhatu's-selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, s. 35.
[96] İ. Hakkı AKSOYAK, **Gelibolu Mustafa Âlî Tuhfetü'l-Uşşâk,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 81.
[97] Erol ÇÖM, **Şemseddîn Sivasî'nin İbret-Nümâ adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin),** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, s. 49.
[98] Birgül TOKER, "Şemseddîn-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk adlı Mesnevîsinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya 2003, s. 597.
[99] Hasan AKSOY, **Şemseddîn Sivasî Gülşen-âbâd,** İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 17.
[100] Cihan OKUYUCU, **Cinânî Hayâtı Eserleri Dîvânının Tenkidli Metni,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. XXV, XXVII, XXVIII.
[101] Seyfullah TÜRKMEN, "Uşşâk-nâme Üzerinde Dil İncelemesi", Kırıkkale Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2000, s. 5.
[102] Cihan OKUYUCU," Âzerî İbrahim Çelebi", **DİA,** İstanbul, 1991, C. 4, s. 326.

çeşitli tasavvufî konulara ve nasihatlere yer verdiği "Câmiü'n-nasâyih" adlı eseri,[103] Emîrî'nin dinî ve tasavvufî nasihat-nâme türünde kaleme aldığı "Mir'âtü'l-ebrâr"ı[104] ve yine dinî ve tasavvufî nasihat-nâme türünde olan ve insanlara "insan-ı kâmil" olma yolunda çeşitli nasihatlerde bulunduğu eseri "Gülşen-i Ebrâr"ı,[105] Meşâmî'nin konuşma adabına dair naihatlerini içeren yirmi beyitlik "Pend-nâme"si,[106] Cemâl-ı Karamanî'nin "Nasâyihu's-sûfiyye ve fi'l-mevâizi'd-dîniyye" adlı mensur eserinin içinde yer alan "Kaside-i Nasiha-i Muhrika" adlı tasavvufî nasihatler içeren eseri,[107] Gubarî Abdurrahman Efendi'nin dünyanın geçiciliği ve tabiattan ibret almak gerektiği gibi konular hakkında nasihatlerde bulunduğu "Pend-nâme"si,[108] Nidâî'nin tıbbî nasihatlerde bulunduğu ve kayıtlarda "Pend-nâme" ya da "Nasihat-nâme" isimleri ile kayedilmiş olan eseri "Vasiyyet-nâme"si,[109] bu yüzyılın nasihat geleneğini oluşturan eserlerinden belli başlı olanlarıdır.

Osmanlı için XVII. yüzyıl her ne kadar sınırları İran içlerinden Fas'a, Orta Avrupa'dan Habeşistan'a kadar uzansa da gerileme döneminin başlangıcı, yani çöküş belirtilerinin ortaya çıktığı devirdir. Devletin büyüklüğüne rağmen saray ve İstanbul'un durumu, devlet yönetimindeki aksaklıklar, devlet adamlarının tutumu, İstanbul ve Anadolu'da baş gösteren isyanlar, rüşvetin yaygınlaşması, değişen ticaret yolları, uzun süren savaşların etkisi ile devletin gelirlerinin azalması, buna karşın

[103] Murat ÇOLAK, Mesut Bayram DÜZENLİ, "Hüseyin B. Ahmed Sirôzî'nin Hayatı, Eserleri ve Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme", **Türkoloji Araştırmaları,** 2014, C. IX, S. 9(1), s. 411.
[104] Erol ÇÖM, "16. Yüzyıl Şairi Emîrî'nin Mir'âtü'l-Ebrâr Adlı Mesnevisi", **İstem: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,** 2009, C. VII, S. 13, s. 289.
[105] Erol ÇÖM, "16. Yüzyıl Şairi Emiri ve Gülşen-i Ebrar Mesnevisi", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,** 2008, S. 20, s. (Eserin yazıldığı tarih kesin değildir. Konu hakkında detaylı bilgi için ilgili makaleye bakınız.)
[106] Mahmut KAPLAN, "Meşâmî ve Pend-nâmesi", **İslâmî Edebiyat,** Ekim-Kasım-Aralık 1993, s. 119.
[107] Mahmut KAPLAN, "Şeyh Cemal-ı Karamanî'nin Nasihatnâmesi", **Yedi İklim,** C. 5, S. 41, Ağustos 1993, s. 49.
[108] Mahmut KAPLAN, "Gubarî Abdurrahman Efendi'nin Pend-nâmesi", **Yedi İklim,** C. 5, S. 39, Ağustos 1993, s. 34.
[109] Ümran AY, "Nidâî Dürr-i Manzûm (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 13.

ihtiyaçların artması ve bozulan tımar sistemi gibi etkenlerle iktisadî yapıdaki çöküş devleti içten bir çözülmeye sürüklemekteydi.[110]

Bu yüzyılda yaşayan Koçi Bey hükümdarlık makamını bile eleştirecek kadar cesur davranarak devlet teşkilatındaki bozuklukları açıklayan ve bu bozuklukların düzeltilmesi için gereken tedbirleri açıkladığı meşhur risâlesini yazar.[111]

Bu şartlar altında dönemin pek çok ismi nasihat-nâmelerini kaleme almış ve toplumun pek çok sınıfına pek çok konuda nasihatlerde bulunmuştur.

Nev'î-zâde Atâî'nin yirmi nefhaya ayırdığı eseri, devlet yöneticilerinin halka adaletli davranmaları, güzel sözün önemi, içkinin ve hırsızlığın kötülükleri, kibirlenmeme gereksiz konuşmama vb. konularda nasihatlerde bulunduğu "Nefhatü'l-ezhâr"ı[112] ile kırk sohbet ve her sohbetin ardından kırk dâsitânın yer aldığı Molla Câmî'nin "Sübhatü'l-ebrâr"ına nazire olarak yazdığı eseri "Sohbetü'l-ebkâr"ı,[113] müellifi meçhul olan olan XVII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen içinde "Kırk Makam" adı altında tasavvufî ve ahlâkî nasihatler veren "Fütûh-nâme",[114] Mehmed Dâî'nin öğrencisine aşık bir hocanın sergüzeşt-nâmesi üzerinden hakîkî aşkı anlatmaya çalıştığı ve çeşitli konularda nasihatler verdiği eseri "Nevhatü'l-uşşâk"ı,[115] Füzûnî'nin pek çok nasihat-nâmede karşımıza çıkan ve eserinin asıl bölümünü oluşturan mesnevisinde bir kuşun bir bahçıvana verdiği üç öğüdün anlatıldığı eseri "Gül-i Sad-berg"i,[116] Şeyhülislâmlıktan azledilerek Sakız'a sürgüne gönderilen Karaçelebi-zâde Abdulaziz Efendi'nin bu yaşadıklarını anlattığı ve bir

---

[110] Zekai ASLANTÜRK, **Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı,** Kitabevi, Aralık 1997, s. 19, 26.
[111] Zuhuri DANIŞMAN, **Koçi Bey Risaleleri,** Haz. Seda ÇAKMAKCIOĞLU, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 16.
[112] Muhammet KUZUBAŞ, "Nev'î-zâde Atâî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2003, s. 325.
[113] Muhammet YELTEN, **Nev'î-zâde Atâyî Sohbetü'l-Ebkâr,** İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1999, s. XVI.
[114] Nuran ALTUNER, "Manzum Bir Fütûhnâme", **II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri,** Kültür Bakanlığı, Kırşehir, 1999, s. 26.
[115] Serap AYGÜN, "Dâî Mehmet'in Nevhatü'l-Uşşâk İsimli Eseri: (Transkripsiyon-İnceleme)", Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2014, s.200, 201.
[116] İ. Çetin DERDİYOK, "Füzûnî ve Gül-i Sad-Berg'i", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 2005, C. XIV, S. 1, s. 184.

nasihat kitabı olan "Gülşen-i Niyâz"ı,[117] Cinânî'nin Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ına nazire olarak yazdığı "Riyazü'l-Cinân"ı nazire olarak yazıldığı değerlendirilen dinî ve ahlâkî konularda nasihatlerin yer aldığı Hilmî'nin "Bahru'l-kemâl"i,[118] Nizâmî'nin "Mahzenü'l-esrâr"ından hareketle oluşan nazireler silsilesine bağlı olarak yazıldığı anlaşılan Nâlî'nin "Tuhfetü'l-emsâl"i,[119] ve "Miftah-ı Heft-gân" mesnevisi,[120] içinde farklı konulara değinilmiş olsa da özellikle eserin mesnevi bölümünde dinî-tasavvufî nasihatlerin verildiği Muhyiddîn Kâdirî'nin "Nasihat-nâme" adlı eseri,[121] son bölümde birçok tasavvufî terimin açılmasının yapıldığı dinî-tasavvufî nasihatlerin yer aldığı Adnî'nin iki yüz on beyitlik "Pend-i Adnî"si,[122] dönemin ahlâksızlıklarını, kurumları yönetenlerin bilgisizliklerini, rüşveti ve vicdan yokluğu gibi konuları işlediği Veysî'nin (Üveysî) kasîdesi,[123] Yunus Emre'nin takipçilerinden olan ve eserlerin halkın anlayacağı bir sadelikle yazan Câhidî'nin dinî-tasavvufî eseri "Kitabü'n-nasîha" adlı eseri,[124] İshak b. Hasan et-Tokadî'nin (Rıza'î) talebeyi ilme, güzel ahlâk ve ibadete teşvik etmek için yazdığı eseri "Nazmü'l-ulûm"u (veya Manzumu'l-ulûm'u),[125] Fasîh Ahmed Dede'nin genel

---

[117] Fatma BİNDAL ARSLAN, "Karaçelebi-zâde Abdülazîz: Gülşen-i Niyâz: (Tenkidli Metin / İnceleme)", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1996, s. 313, 314.

[118] Cihan OKUYUCU, **Hilmî Bahru'l-Kemâl (Transkribe Metin),** Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1995, s. VI.

[119] Bahattin KAHRAMAN, **Nâlî Mehmed Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin),** S.Ü. Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya, 2008, s. 25.

[120] Rüstem AKCAN, "Nâlî Konyalı Mehmed Vehbi'nin Miftah-ı Heft-gân Mesnevisi (76b-94a)", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karebekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Bitirme Tezi, Erzurum, 1998,

Ali YAVAŞÇAY, "Nâlî Konyalı Mehmed Vehbi'nin Miftah-ı Heft-gân Mesnevisi (94b-111a)", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karebekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Bitirme Tezi, Erzurum, 1998,

[121] Serap DAĞDELEN, "Muhyiddîn Kâdirî'nin Nasîhat-nâme Adlı Dîvânı (İnceleme - Metin)", Dumlupınar Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011, s. 14.

[122] Zehra GÖRE, 'Adnî Receb Dede Hayatı ve Eserleri, Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya, 2004, s.76

[123] Sedat ŞENSOY, "Veysî (Üveys b. Muhammed el-Alaşehirî) ve Eseri Merace'l-Bahreyn'in Tahkiki", Selçuk Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995, s. 34.

[124] Orhan ÇAMLICA, "Ahmed Cahîdî Efendi ve Nasihatnâme ve Tevhid-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlili", Marmara Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 15.

[125] Bayram ÖZFIRAT, "Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-ulûm, Nazmu'l-le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 137.

Ömer ÖZYILMAZ, "İshak b. Hasan et-Tokadî'ye Ait Bir Eğitim Proğramı Manzumu'l-Ulûm", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz**, 1986, Ankara, 1987, s. 633.

ahlâka dair nasihatler verdiği eseri "Behişt-âbâd",[126] eserinde meclis başlıkları altında nasihatlerde bulunan Livâyî'nin "Bahrü'l-irfân" adlı eseri,[127] Şuûrî Hasan Efendi'nin Attar'ın "Pend-nâme"sinin özgün bir tercümesini yaptığı eseri Pend-nâme-i Attar,[128] Seyyid Mehmed Emrullah Emirî Çelebî'nin bir kısımı günümüzde yaşanan toplumsal sorunlara parmak bastığı, sosyal içerikli nasihatlerde bulunduğu eseri "Nasihat-nâme"si,[129] IV. Murad'ın tütün ve içkiyi yasaklayıp kahvehâneleri yıktırmasında etkili olan Kadı-zâde Mehmed Efendi'nin "bilmiş ol" redifli kasidesi,[130] gerek yaşadığı dönemde gerekse kendinden sonra gelen pek çok şairi etkilemiş olan Nâbî'nin oğlu Ebu'l-Hayr Mehmed Çelebî için yazdığı ve nasihat-nâme türünün edebiyatımızda en tanınmış örneği olan "Hayriyye-i Nâbî"si,[131] adlı eseri bu yüzyılın nasihat-nâme türünde tanınmış eserlerinden bazılarıdır.

XVIII. yüzyılda, eskisi kadar olmasa bile, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim çarkı devam etmektedir. Bu yüzyıl da ilerlemeler ve fetihler durmuş, batı karşısındaki siyasî üstünlük sona ermiştir. Yeniçeri ocağı anarşinin kaynağı hâline gelmiş, tımar ve zeamet düzeni ise itibar edilmez bir hâl almış, yolsuzluk ve rüşvet yaygınlaşmıştır.[132] Yaşanan isyanlar, tahttan indirilen sultan vakıaları, Avrupa devletleriyle yapılan savaşlarda yaşanan yenilgiler bu döneme damgasını vurmuştur. Bütün bunların sonucunda devlet XVIII. yüzyılda özellikle rekabet içinde olduğu Avrupa devletlerine karşı çeşitli düzenleme ve uygulamalarla tedbirler almıştır. O zamana kadar mesafeli durduğu Avrupa'nın durumunu gözlemleme ihtiyacı hissetmiştir. Bu süreç doğal sonucu olarak askerî, idarî, ilmî bazı gelişmelerin

---

[126] Hakan SEVİNDİK, "Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 36.
[127] Funda GÖKÇE, "Livâyî Bahr-i İrfân (Metin-Sözlük)", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi İstanbul, 2003.
[128] Aişe Handan KONAR, "Hasan Şuûrî Efendi'nin Pend-Nâme-i Attar Tercümesi Metin ve İnceleme", Boğaziçi Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 14.
[129] Mahmut KAPLAN, "Diyarbakırlı Emîrî ve Nasihat-nâmesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi: The Journal of International Social Research,** C. 5, S. 22, Yaz 2012, s. 75.
[130] Bayram ÜREKLİ, "Dördüncü Murad Devrine Dâir kadı-zâde'nin Bir Manzûmesi", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi,** S. 11, Konya, 1997, s. 283. (Mahmut Kaplan, "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I" adlı makalesinde eser sahibinin adının "Mustafa" olduğunu yazmıştır. Ancak ilgili makalede Mustafa'nın müellifin babasının adı olduğu belirtilmektedir.)
[131] Mahmut KAPLAN, **Hayriyye-i Nâbî,** Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2008, s. 63.
[132] Yücel ÖZKAYA, **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Eylül 1985, s. 9, 10.

Osmanlı yapısına girmeye başladı. Avrupa'dan özellikle Fransız tarzı sosyal hayatı ve alışkanlıkları beraberinde getirdi. Mimarî eserler, imar faaliyetleri, eğlence anlayışı, giyim tarzı gibi pek çok alanda Avrupa etkisi kendisini gösterdi.[133]

Bu yüzyılın başlarında edebî vaziyet, bir önceki yüzyılın devamı niteliğindedir. Ancak Lâle devri ile beraber toplumsal ve fikrî hayat açısından önemli bir devre olduğu gibi edebiyat açısından da önemlidir. Nedim'le beraber günlük hayat divan şiirine girmiştir.[134]

Bu dönemde kaleme alınan nasihat-nâmelerde sosyal konular, sosyal hayatta yaşanan değişiklilerle beraber artmıştır. Dikkat çeken bir husus ise iyi insanın daha iyi olması yolunda verilen nasihatler yerini kötülüklerde bulunan insanın iyi olmasına yönelik olarak değişmiştir.

Sosyal hayata dair pek çok mevzuyu ele aldığı eseri ile Ahmed Mürşidî'nin "Pend-nâme"si,[135] Mustafa Safî'nin, yaklaşık üç bin beyitlik bir mesnevi olan, padişaha, devlet adamlarına, talebelere, sarraflara, imam ve müezzinlere, tüccarlara kadar bürokrasiden pek çok meslek erbâbına kadar toplumun pek çok kesimine nasihat verdiği eseri "Gülşen-i Pend"i,[136] tasavvuf ehli olmanın da verdiği incelikle Zarifî'nin ahlâkî konularda yüz otuz beş başlık altında nasihatlerini verdiği eseri "Pend-nâme"si,[137] Siyâhî-zâde Ali Efendi'nin "Gülşen-i Ahbâr" adı ile tercüme ettiği "Pend-i Attar" tercümesi[138] bu yüzyılın ikinci yarısının başlarına kadar nasihat konularını işlemiş belli başlı eserleridir.

Hazırladığımız tez çalışmasına kadar hayatı ve eserleri hakkında herhangi bir çalışmamanın yapılmadığı Şeyh Mûsâ Emânî'nin "Nûr-ı Vehhâc" ile "Virdü's-

[133] Hatice AKIN, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Çabaları", Akdeniz Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Antalya, 2011,s. 152, 153.
[134] Agâh Sırrı LEVEND, **Edebiyat Tarihi Dersleri,** Marifet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 319.
[135] Mehmet Sait MERMUTLU, "Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi (Tenkitli Metin)", Harran Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996, s. VI.
[136] Mehmet Sait ÇALKA, "Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi(İnceleme-Metin-Sözlük)", Celal Bayar Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2007, s. 26.
[137] Mehmet ARSLAN, **Pendnâme-i Zarifî,** Dilek Matbaacılık, Sivas, 1994, s. 7.
[138] Reda HAMADA, "Siyâhîzâde Alî Efendi ve Gülşen-i Ahbâr Adlı Pend-i Attâr Tercümesi", Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 34.

sâlihîn" adlı eserleri de bu yüzyılın nasihat-nâme geleneği içinde değerlendirilmesi gereken eserlerdendir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Hayatı

Yaptığımız araştırmalarda Şeyh Mûsâ Emânî hakkında kendi eserleri dışında bir kaynağa rastlayamadık. Bursalı Mehmed Tahir, "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinin ikinci cildinde Emânî[139] hakkında bilgi vermiş olsa da esasında bu bilgi, alıntılanan matlâ beyitinden anladığımız üzere, Nûr-ı Vehhâc'ın tecdîdinden önceki nüshâlarda, müellifin eserin dibâcesinde verdiği bilgilere dayanmaktadır.[140] "Tuhfe-i Nâilî"de verilen kısa bilgi ise "Osmanlı Müellifleri" dipnot düşülerek verilmiştir.[141] Bunun dışında birkaç eserde sadece isminin verildiğini görmekteyiz.[142] Bu şartlar altında Şeyh Mûsâ Emânî hakkında en detaylı bilgi, tezimize konu olan Nûr-ı Vehhâc adlı eseri ile tanıttığımız diğer eserlerinde bulunmaktadır.

Emânî, Nûr-ı Vehhâc adlı eserinin incelediğimiz nüshasının 94/b varağında Arapça kaleme aldığı "ve emmâ't-tevârîh" başlığı altında verdiği bilgilerde eserini yazıp bitirdikten sonra temize çekeceği esnâda saltanat değişikliği olduğunu ve Sultân III. Osman Hân'ın[143] (ö. 1171/1757) tahta geçtiğini, bunun üzerine eserinde yazdığı tarihlerin bir kısmını değiştirdiğini belirtmektedir. Eserin giriş kısmında Sultan I. Mahmûd Hân'a[144] (ö. 1168/1754) dua aden müellifin eserin son kısmında

---

[139] Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri,** Haz. A. Fikri YAVUZ - İsmail ÖZEN, Merâl Yayınevi, İstanbul 1972, s.229

[140] MA, vrk, 1/b, 2/a.

[141] Mehmet Nâil Tuman, **Tuhfe-i Nâili,** Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001, s. 58.

[142] Mehmet ÇAVUŞ, **20. Yüzyıl Bulgaristan Türkleri Şiiri (Antoloji),** Yaylacık Matbaası, İstanbul 1988, s. 31.

[143] Bkz. Fikret SARICAOĞLU, "Osman III", **DİA,** İstanbul, 2007, C. 33, s. 456-459.

[144] Bkz. Abdülkadir ÖZCAN, "Mahmud I", **DİA,** İstanbul, 2003, C. 27, s. 348-352.

ise Sultan III. Osman'ın cülûsu ve yine Sultan III. Osman'ın yaptırdığı câmî[145] için düşürdüğü tarihler de bu durumu doğrulamaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak Şeyh Mûsâ Emânî'nin 1755/56 yılında hayatta olduğunu söyleyebiliriz.

Doğum ve vefât tarihlerini belirleyemediğimiz Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhac'ın dibâcesinde aslen Husâm Şâh Ganî[146] (Odman Baba, ö. 883/1478) yakınlarındaki Hasköy'ün[147] üst tarafında bulunan Oruçlar Köyü'nden olduğu, anne ve babasının Oruçlar Köyü'nde yaşadıkları,[148] babasının adının Ahmed[149] olduğu bilgisini verir.

Önceleri riyaset düşünürek hareket ettiğini samimi bir şekilde ifade eden Şeyh Mûsâ Emânî, bunun için pek çok ma'âriften ders aldığını[150] belirtir. Daha sonraları bu amacından vazgeçen Emânî, bunun sebebine dair ipuçlarını Nûr-ı Vehhâc'ın telif sebebini anlatırken verir. Yazıcızâde Mehmed'in divânını şevk ile okuduğu bir günde ilahi bir ikaz aldığını, bu ikaz ile aklının başına geldiğini ve dünyanın asıl gayesini anladığını söyler.[151]

Eserin dibâcesinde verdiği bilgilerden uzun yıllar seyahatlerde bulunduğunu söyleyen Emânî, bu konuda kendisini Hz. İsâ'ya (a.s.) benzetir.[152]

---

[145] İÜ, vrk. 94/b, Eserde Sultan III. Osmân Hân'ın yaptırdığı camî için düşülen h. 1169 / m. 1755 tarihinin Sultan I. Mahmud'un emri ile yapımına başlanan ancak Sultan III. Osman zamanında tamamlanan ve açılış tarihi m. 1755 olan Nûr-ı Osmâniye Camî olduğunu düşünmekteyiz.

[146] Küçük Abdal, **Odmân Baba Velâyetnâmesi,** Haz. Şevki KOCA, Bektâşî Kültür Derneği, 2002.

[147] İlhan ŞAHİN, "Hasköy", **DİA,** İstanbul, 1997, C. 16, s. 388-390 (Günümüzde Bulgaristan'da Haskovo adıyla bilinen eski bir Osmanlı kazasıdır.)

[148] İÜ, vrk. 2/a.

[149] İÜ, vrk. 42/a.

[150] İÜ, vrk. 1/b.

[151] İÜ, vrk. 2/a.

[152] İÜ, vrk. 1/b.

Şeyh Mûsâ Emânî seyahatlerini anlatırken Mısır'a gittiğini, Kahîre'de[153] bulunduğunu ve Ezher'e mücavir olup[154] burada bir süre talebelik yaptığını söyler. Mısır'da kaç yıl kaldığını belirtmeyen Emânî, Mısır'dan sonra Kudüs'e gittiğini ifade eder. Emânî, burada üç yıl kaldığını söylemekle yetinmez; ayrıca Mısır ve Kâhire günlerinden farklı olarak Kudüs hakkında daha detaylı bilgiler verir. Şehrin adını ifade ederken Kudüs, Kuds-i Ahsâ, Rûşalim[155] gibi farklı isimler kullanır. Kudüs'te Halîlu'llah İbrahim'i[156] (a.s.), adaşım dediği Kelimu'llah Mûsâ'yı[157] (a.s.) ve Allah'ın Nebîsi Davûd'u[158] (a.s.) ziyaret ettiğini söylerken eserin Kûdüs şehrengizinde ise Hz. Üzeyir'i (a.s.), Hz. İşmoil'i (a.s.) ve Hz. İsâ'nın (a.s.) annesi Hz. Meryem'in türbesini defâaten ziyaret ettiğini[159] söyler. Bu türbeler ve makamlar dışında da pek çok yer gördüğünü, nâsıh olup halka nasihat etmeyi, onlara müjdeler vermeyi nasip etmesi için buralarda Allah'a çok dualar ettiğini[160] söyler. Seyahatleri esnasında pek çok ilim sahibinden ve eserden istifade ettiğini ve bunları bir araya topladığını belirtir.[161]

Memleketine dönüş sebebini ise Allah'ın kendisine verdiği pek çok nimetin şükrü olarak bir divan yazmak isteği ile açıklayan Emânî, bu divanı memleketine yakın bir yerde yazmak için de doğduğu köye yakın Çırbân[162] kazasına kısmetiyle döndüğünü söyler.

---

[153] İÜ, vrk. 42/b.

[154] İÜ, vrk. 2/a.

[155] İÜ, vrk. 41/b, 42/a, 42/b. (Yeruşalim, Kudüs'ün diğer adıdır. Bknz. Ömer Faruk HARMAN, "Kudüs", **DİA**, İstanbul, 2002, C. 26, s. 323)

[156] İÜ, vrk. 2/a, 42/a.

[157] İÜ, vrk. 2/a, 42/a.

[158] İÜ, vrk. 2/a.

[159] İÜ, vrk. 42/a. Hz. İşmoil (a.s.) için Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ, Haz Metin Muhsin BOZKURT, Çile Yayınları, İstanbul, 1981, s. 23, 24.

[160] İÜ, vrk. 2/a.

[161] İÜ, vrk. 1/b.

[162] İÜ, vrk. 2/a.

Eserini yedi yılda tamamladığını belirten[163] Şeyh Mûsâ Emânî'nin verdiği bilgilerden onun Hanefî mezhebine bağlı[164] vâiz[165] ve nâsıh[166] olduğunu ve bu işi severek yaptğını[167] öğreniyoruz.

1. 1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Tarikatı

Şeyh Mûsâ Emânî, tarikatı hakkında eserlerinde bilgi vermediği gibi, hakkında sınırlı bilgi verilen birkaç eserde de bu hususa değinilmemiştir. Ancak tecdîd edilmiş eserde varak 89/b'de şöyle bir ifade geçmektedir: "Ve maḫrūsa-i Edirne'de bizim şeyhimüz Sulṭān Selīm Vāʿiẓi Mezīfonī Fāżıl ve ʿĀlim ve ʿĀmil Şeyḫ Mehmed Efendi raḥmetu´l-lâhi ḥażretleri". "Şeyhimiz" diyerek hakkında bilgi verdiği Edirne Sultan Selim Camîi vâizi Şeyh Mehmed Efendi hakkında yaptığımız araştırmalarda hakkında yapılmış bir çalışmaya veya bilgiye rastlayamadık. Ancak Edirne Selimiye Camîi Yazma Eser Kütüphanesi kayıtlarında Mehmed b. Mustafa el-Merzifonî adına kayıtlı aynı yazma içinde toplanmış üç esere ulaştık. Bu eserler 22 Sel 6079/1 arşiv numarası ile kaydedilmiş olan "Tuḥfetü´s-sālikīn", 22 Sel 6079/2 arşiv numarsı ile kaydedilmiş olan "Ravżatü´l-salikīñ" ve 22 sel 6079/3 arşiv numarası ile kaydedilmiş olan "Ẕübdetü´l-ḥaḳāyıḳ"dır. Bu yazma içinde 1/a'ya not düşülen derkenar kaydında "Sulṭān Selīm Şeyḫi Dāmād Efendi'iniñ te´līfleridir. Raḥmetu´llahi taʿāla raḥmeten vāsiʿaten ve daḫi kendi ḥaṭṭıdır" ifadeleri bulunmaktadır. 65/a'da bulunan "Heẕā kitābü Ravżatü´s-sālikīn min te´līf eżʿafü´l-ʿibād ehvecüḥüm maġfireti´llahi taʿāla Meḥmed bin Muṣṭafā el-Celvetī el-Vāʿiz Cāmiʿī Sulṭān Selīm Ḫān Edirne" ifadesi ve 124/a'da geçen "Heẕā kitāb-ı Zübdetü´l-ḥaḳāyıḳ ve Kenzü´l-deḳāyıḳ min te´līfi eżʿafü´l-iʿbād ve aḥvecühum ilā maġfireti´llahi taʿālā Meḥmed bin Muṣṭafā el-Merzifonī mevliden ṣümme´l-Edirnevī muvaṭṭınan el-Celvetī ṭarīḳan el-Vāʿiz fī

[163] İÜ, vrk. 3/a.

[164] İÜ, vrk. 72/a.

[165] İÜ, vrk. 33/a.

[166] İÜ, vrk. 2/a.

[167] İÜ, vrk. 25/b.

Cāmiʿī Sulṭān Selīm Ḫān ġafara´l-lehü velivālideyhi ve aḳrabāihi ve eṣdiḳāihi ve´l-cemīʿil-mü´mīne ve´l-müʿmināt āmīn yā rabbi´l-ʿālemīñ biḥurmeti seyyidi´l-mürselīn" ibarelerinden Edirne Sultan Selim Camîi Vaizi Mehmed Efendi'nin Celveti olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Merzifonî Mehmed Efendi için "şeyhimüz" ifadesini kullanmasından dolayı kendisinin de Celvetî olduğuna kanaat getirdik.

1. 2. Eserleri

1. 2. 1. Virdü's-sâlihîn

İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi, tasavvuf konu başlığı, 297.7 yer, NEKTY06365 barkod numarası ile kayıtlı 68 varaklık yazma içinde 1/b ile 31/a arasında bulunan 803 beyitlik bir mesnevîdir.

Hayırla yâd edilmek için yazdığını belirttiği eserini[168] Emânî, kaybettiğini ve Cenâb-ı Hakkın kendisine tecdîdini müyesser eylediğini söyler.[169] Eseri hicrî 1155 (m. 1742/43) tarihinde yazdığını belirtir.

Nasihâtnâme türünde kaleme aldığı eserini Emânî, beş fasıl üzerine tertip etmiştir. Fasıllara geçmeden önce on iki beyitlik bir münacâta,[170] on dört beyitlik bir naʿta,[171] üç beyiti Türkçe ve yedi beyiti Arapça olan on beyitlik Sultan I. Mahmud Han'a ve Vezir Ali Paşa'ya[172] (ö. 1171/1758) yazılmış bir medhiyeye, on bir beyitlik bir İstanbul şehrengizine[173] yer vermiş sonra eserinin dibâcesine geçmiştir. Otuz altı beyitlik bu dibâcede[174] eserin içeriği ve kaynakları hakkında bilgi verir ve daha önce

[168] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 1/b.

[169] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 5/b.

[170] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 2/b.

[171] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 3/a, 3/b.

[172] M. Münir AKTEPE, "Hekimoğlu Ali Paşa", **DİA,** İstanbul, 1998, C. 17, s. 166-168.

[173] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 3/b, 4/a.

[174] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 4/b, 5/a, 5/b.

yazdığı müsveddeleri kaybettiğini ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine eserinin tecdîdini nasip ettiğini ve eserini hicrî 1155 (m. 1742/43) yılında tamamladığını[175] belirtir.

Eserin dibâcesinde yararlandığı kaynakları belirtirken, "Minhâcu'l-âbidîn", "Mir'ât-ı 'Ahlâk", "Bostânu'l-'arifîn", Gazzâlî, Suyûtî gibi isimler ve eserler Emânî'nin dağrudan ismini andıklarıdır.

Fasıllarda ele alınan konular kısaca aşağıdaki gibidir.

1. 2. 1. 2. Virdü's-sâlihîn'nin Fasılları

1. 2. 1. 2. 1. Birinci Fasıl:

Emânî bu bölümde Gazzâlî'nin "Minhâcü'l-âbidîn"[176] adlı eserinde bahsettiği kişinin geçmesi gereken yedi engeli ele almıştır.

Birinci Engel:

İlim öğrenmenin ehemmiyeti üzerinde durur ve ilimsiz cahil bir dervişin hâlinin anlatıldığı bir hikâye aktarır.

İkinci Engel:

Bu bölümde Emânî, tevbe etmenin ehemmiyeti üzerinde durur.

Üçüncü Engel:

Bu bölümde insanın manevî gelişmesine engel olan şeyler üzerinde durur ve bunlara örnek olarak; dünya sevgisini, şeytanı, nefsi sayar. Efendimizin "Dünya sevgisi her hatanın başıdır." hadisini alıntılar.

Dördüncü Engel:

---

[175] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 5/b, 30/a

[176] İmam-ı Gazâlî, **Minhâcü'l-Âbidîn (Âbidler Yolu),** Çev. Yaman Arıkan, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1968.

Bu bölümde Emânî, Allah'ın verdiği rızka razı olmak, emrini tutmak, kazâya razı olmak ve belâya sabretmek gerektiğini söyler. Ayrıca, Cenâb-ı Hakk'ın kazâsına razı olan ve belâlara sabreden bir dervişin şeytan tarafından kandırılmaya çalışılmasının anlatıldığı bir hikâye aktarır.

Beşinci Engel:

Müellif, bu bölümde kendini beğenmişlik ve riyânın zararları üzerinde durur. Ardından yıllarca çöllerde ibadet ederek Cenâb-ı Hakk'ın lutuflarına nail olmuş bir dervişin kendisine gelen bir şakîye karşı kendini beğenmişlik etmesiyle kendisine verilen bütün lutufların alınıp tevbe eden şakîye verilmesinin anlatıldığı bir hikâye aktarmıştır.

Altıncı Engel:

Bu bölümde Emânî, ihlâs ile yapılmayan ibâdetlerin kişiye bir fayda sağlamayacağını söyler ve iblis, Şeyh Barsîsâ[177] ve Bel'âm b. Bâ'ûrâ[178] isimlerini örnek verir. Ardından Hz. Mûsâ (a.s.) zamanında yaşayan ve "Hak bana kulum der mi?" diye ağlayan bir dervişin hikâyesini anlatır.[179]

Yedinci Engel:

Bu bölümde hamd ve şükretmenin ehemmiyeti üzerinde durulmuş ve Hz. Süleymân (a.s.) ile sevdiğine kavuşmak için bıkmadan usanmadan dağı delmeye çalışan karıncanın hikâyesine yer verilmiştir.[180]

---

[177] Bkz. Mevlânâ Celâleddin, **Mecâlis-i Seb'a (Yedi Meclis),** Çev. ve Haz. Abdulbâki GÖLPINARLI, Konya Turizm Derneği Yayını, Konya 1965, s. 31-35.
Muhiddin-i Arabî, **Şeceretü'l-Kevn,** Çev. Abdulkadir AKÇİÇEK, Rahmet Yayınları, İstanbul 1968, s. 127.

[178] Bkz. Ömer Faruk HARMAN, "Bel'am b. Bâûrâ", **DİA,** İstanbul, 1992, C. 5, s. 389-390

[179] Bu hikâye Nûr-ı Vehhâc vrk. 5/b, 6/a'da mensur olarak aktarılmıştır.

[180] Bu hikâye Nûr-ı Vehhâc vrk. 33/b'de manzum olarak aktarılmıştır.

1. 2. 1. 2. 2. İkinci Fasıl:

Emânî, ikinci fasılda iman sahiplerinin ölüm anını, ruhun bedenden ayrılışı esnasında yaptığı serzenişleri,[181] ölüm sonrası cennetteki yerlerini görmelerini, ruhların makamlarını (Birinci makam: Peygamberlerin makamı. İkinci Makam: Bütün müminlerin makamı. Üçüncü Makam: Küçük yaşta ölen müslüman çocuklarının makamı. Dördüncü Makam: Kâfirlerin makamı. Beşinci Makam: Küçük yaşta ölen kâfir çocuklarının makamı.),[182] müminlerin, Peygamberimizin (s.a.v.) öncülüğünde toplanması ve cennete girmeleri, cennet meleklerinin onları karşılaması, herkesin yakınları ile buluşması, yakınları tevbesiz ölenlerin üzüntüleri ve daha sonra tevbesiz ölenlerin de Allah tarafından affedilmesi anlatılmıştır. Emânî, bu bölümde ayrıca ahirette Hz. Muhammed'e (s.a.v.) arz edebilmek[183] ümidi ile yazdığını söylediği "Muhammed" redifli bir na'ta[184] da yer vermiştir.

1. 2. 1. 2. 3. Üçüncü Fasıl:

Emânî, bu fasılda dünyada iken harama bulaşmış ve ölürken kendilerine tevbe nasip olmamış kimselerin hâlini anlatır. Bunlar mahşer alanında güneş altında beklerler ve ardından da cehenneme gönderilirler. Burada türlü azaplara dûçâr olur ve Cebrâil'den hâllerini Hz. Muhammed'e (s.a.v.) anlatmasını isterler. Efendimiz'in Cenâb-ı Hakk'a yalvarması ile onlar da affedilir.

1. 2. 1. 2. 4. Dördüncü Fasıl:

Bu fasılda Emânî, kötü insanlarla dostluğun kişiye zarar vereceğini, bu tür dostlukların insanların ibadetlerini hükümsüz kılacağını, insanların arasına çok karışmamak gerektiğini ve Allah'ın has kullarının yalnızlar olduğunu ifade eder ve ardından Hz. İsâ (a.s.) devrinde yaşamış Cerîh'in hikâyesini aktarır. Hikâyede,

[181] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 12/b, 13/a.

[182] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 14/a, 14/b.

[183] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 15/a.

[184] Virdü's-Sâlihîn, vrk. 15/b, 16/a.

dağdan taşıdığı odunları satan Cerîh'in, şahit olduğu bir ruhbân gibi dağlarda ibadet etmek istemesine karşılık annesinin müsâde etmemesi ve Cerîh'in annesine rağmen ruhbân olması, çok ibâdet ederek Cerîhu'l-'abîd lakabını alması, türlü kerametlere sahip olması, Hz. İsâ'nın (a.s.) bir gün ona gelerek makamını haber vermesi ve dua etmesi ile Allah'ın yer yüzünden bir kasır çıkartarak ibadet etmesi için Cerîh'e vermesi, Cerîh içine girdikten sonra kasrın kapılarının yok olması, aradan on yıl geçmesi, annesinin Hz. İsâ (a.s.) ile karşılaşması ve oğlu hakkında bilgi alması, annesinin kasrın bulunduğu dağa gelmesi, annesinin kasrın kenarında Cerîh için ağlaması, Cerîh'in Allah'a verdiği sözü hatırlaması ve sabrederek annesini görmezden gelmesi, bunun üzerine annesinin beddua etmesi, birgün bir cariyenin koyun sürüsü ile kasrın yanına gelmesi, burada uyuyakalması, başka bir çobanın cariye uyurken onunla zina etmesi, birkaç ay sonra cariyenin gebe kalması ve bu suçun Cerîh tarafından işlendiğini söylemesi, cariyenin sahibinin Cerîh'i hükümdâra şikâyet etmesi, Cerîh'in Allah'a olan aşkı kullanılarak kasırdan çıkarılması ve Cerîh'in tutuklanması, bütün ruhbanların Cerîh için şefaatçi olmaları, cariyenin suçu Cerîh'in işlediğini söylemesi, Cerîh'e yakılma cezasının verilmesi, Cerîh'in bütün bunların başına neden geldiğini anlaması ve annesi ile helalleşmek istemesi, annesinin hakkını helal etmesi, Hz. İsâ'nın (a.s.) gelmesi ve Cerîh'e günahsız olduğunu bildirmesi, Hz. İsâ'ya (a.s.) Cerîh hakkında vahiy gelmesi ve Cerîh'in cariyenin karnındaki bebeğe "Benden mi olursun?" diye sorması, bebeğin dile gelerek babasının kim olduğunu söylemesi ve bu duruma şahit olan pek çok kişinin iman etmesi ve Hz. İsâ'nın (a.s.) Cerîh için dua etmesi ile hikâye son bulur.

Hikâyenin ardından Emânî, Efendimiz'in na'l-i şerifi için yazdığı manzumeye ve na'l-i şerif resmine yer vermiştir.

1. 2. 1. 2. 5. Beşinci Fasıl:

Bu fasılda Emânî, cennet ehlinin sahip olacağı nimetleri ve bunlar arasında en önemlisi olduğunu belirttiği Allah'ın cemâlini görme nimetinin nasıl

gerçekleşeceğini anlatır. Ardından Bel'âm b. Bâ'ûrâ'ya müridlik etmiş bir şeyhe gelen genç bir dervişin hikâyesine[185] yer verir.

1. 2. 2. Ravzu´l-vârisîn

Bu eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 297.8 yer numarası ve NEKTY00151 barkod numarası ile kayıtlı yazma içinde 102/a-103/a varakları arasında bulunan, 40 beyitlik küçük bir risâledir. Eserde İslam mirâs hukukuna ait kaideler on üç başlık altında[186] manzum olarak verilmiştir.

1. 2. 3. Hüccetü´l-huccâc ve netâîcü´l-menâsık

Şeyh Mûsâ Emânî, Hüccetü´l-huccâc ve Netâîc´ül-menâsık adında, hac bahsini işlediği bu eserin varlığına dair bilgiyi, Nûr-ı Vehhâc'ın ilm-i hâl bölümünde, hac bahsini işlerken haber vermektedir.[187] Yaptığımız araştırmalarda bu esere ulaşamadık. Ancak Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'da bu eserinden bahsederken kullandığı "Bundan ihrâc olunsa yine müsemmâsı ol olur." ibaresi, ilgili eserde anlatılanların, Nûr-ı Vehhac'da verilenlere yakın olduğunu düşündürmektedir.

1. 2. 4. Hediyyetü'l-muhlisîn

Eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında OE Yz 0504 demirbaş numarası ile kayıtlı yazma içerisinde 164/b, 165/a, 165/b varaklarında bulunmaktadır. Eser h. 1163 / m. 1749/50 tarihinde telif ve h. 1210 / m. 1795 tarihinde de istinsah edilmiştir. Ancak eser kütüphane kayıtlarına kaydedilirken h. 1210 istinsah tarihi, telif tarihi olarak kaydedilmiştir.

Bu küçük risale de Emânî besmele, hamdele ve salveleden sonra "kütüb-i fukâhâda gördüm ki" diyerek söze başlar ve her namaz kılan kişinin Sübhâneke

[185] Bu hikâye Nûr-ı Vehhâc'ın İÜ. nüshasının vrk. 26/a ile 28/a arasında mensur olarak anlatılmıştır.

[186] Üçüncü ile dördüncü ve beşinci ile altıncı bölümler birer başlıkta birleştirilmiş ancak sıra sayıları belirtilmiştir.

[187] İÜ, vrk. 53/b.

duâsını okumasının sünnet, doğru okumasının farz ve manasını bilemsinin ise vacib olduğunu söyler. Devamında da Sübhâneke duâsının manasını verir.

1. 2. 5. Nûr-ı Vehhâc

Tezimize konu olan bu eser ikinci bölümde detayları ile anlatılacağı için bu bölümde sadece adını vermekle yetiniyoruz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. Nûr-ı Vehhâc

Nûr-ı Vehhâc, Şeyh Mûsâ Emânî'nin tespit ettiğimiz eserleri arasında en önemlisidir. Elimize geçen nüshalarını karşılaştırdığımız da Şeyh Mûsâ Emânî'nin eserini farklı tarihlerde iki defa kaleme aldığını görmekteyiz. Bu durumu eserlerinde kendisinin de haber verdiği Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ı müsveddeler halinde yazmaya başladığı tarihi 1747-48[188] olarak ifade eder. Eserini ilki h. 1164 / m. 1750-51,[189] ikincisi ise h. 1169 / m. 1755-56 tarihleri[190] olmak üzere iki defa yazmış ve esere mensur bölümler eklerken manzum bölümlerde ise pek çok değişiklikler yapmıştır.[191]

Emânî, eserin sebeb-i telifini açıklarken, esasında "ibretnümâ" olması için önce bazı resimleri çizdiğini söyler. Bunların Livaü'l-hamd, mahşer, sırat, cehennem, cennet, arş gibi ahirete dair çizimler olduğunu söyler ve bu çizimlerin Ken'ân diyarını nurlandıran Yusuf gibi eserini nurlandırdığını belirtir.[192] Daha sonra yaptığı istihârede pek çok müjdeler ve işaretlerle gelen şehidler, gaziler, alimler tarafından kendisine bu resimleri nazmetmesi gerektiğinin söylendiğini haber verir.[193] Bu istihareyi anlattıktan sonra Emânî, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Kıyamet gününde âlimlerin mürekkebi, şehitlerin kanı ile tartılır." ve "Bir âlim ardında güzel bir kitap bırakıp ölürse Allah o kitaptaki her harfine karşılık yüzer mükafat verir." hadislerini aktarır, bu manâ üzerine eserini tamamladığını söyler.

Emânî, eserinin adını

[188] İÜ, vrk. 3/a.
[189] MA, vrk. 1/b.
[190] İÜ, vrk. 94/b.
[191] Bkz. Eserin tecdîd edilmesinin sebebi "Şeyh Mûsâ Emânî'nin Eserini Tecdîd Etmesi" başlığı altında anlatılmıştır.
[192] İÜ, vrk. 2/b.
[193] İÜ, vrk. 3/a.

Bu maʿnādan ḥulūṣ ile temām itdim bu dīvānı

Didim bir Nūr-ı Vehhāc ola ismi ender esmā hū[194]

beyitinden de anlaşılacağı üzere Farsça tamlama kurarak Nûr-ı Vehhâc koymuştur. Bu isim, yukarıdaki beyit dışında da eserin pek çok yerinde kullanılmıştır.[195]

Sözlükte "aydınlık ışık" anlamına gelen "nûr" kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde "insanların önünü aydınlatıp doğru ve gerçek olanı görmelerini, hak ile bâtılı, hayır ile şerri ayırt etmelerini sağlayan mânevî ve ilâhî ışık" manâsında kullanılmıştır.[196] Emânî'in eserinde isim olarak kullandığı bir diğer kelime olan "Vehhâc"ın ise sözlüklerde "ziyade yanıp pek parlayan" manâlarına geldiği belirtilmiştir.[197] Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Emânî eserini gerek yazılış amacına gerekse eserin içeriğine uygun olarak yol gösterici parlak nur manâsında adlandırmıştır.

Elli fasıldan oluşan Nûr-ı Vehhâc'ı, Emânî'nin evvelâ yüz fasıl olarak yazmak istediğini ancak daha sonra kararını değiştirerek elli fasılda tamamladığını eserin tecdîd edilmemiş nüshalarından öğrenmekteyiz.[198]

Tezimize konu olan Nûr-ı Vehhâc'ın h. 1169 / m. 1755-56 tarihinde tecdîd ettiğini belirttiği eseridir. Bu eserin nüshaları hakkında bizim bir araya getirdiğimiz bilgiler aşağıdaki gibidir.

2. 1. 1. Nûr-ı Vehhâc'ın Nüshaları

Nûr-ı Vehhâc, daha sonraki bölümlerde detaylarına değineceğimiz üzere, Şeyh Mûsâ Emânî tarafından farklı tarihlerde iki defa yazılmıştır. Müellif, eseri ikinci defa kaleme alırken tecdîd ettiğini söylemektedir. Bundan dolayı biz de eserin nüshalarını iki başlık altında toplayarak bilgi vermeye çalıştık.

---

[194] İÜ, vrk. 3/a

[195] İÜ, vrk. 2/a, 2/b, 8/b, 31/b, 38/a, 44/a, 44/b, 73/b, 75/b.

[196] Bekir TOPALOĞLU, "Nûr", **DİA,** İstanbul, 2007, C. 33, sayfa: 243.

[197] Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, İkdâm Matbâası, Dersa'âdet,1317, s. 1499.

[198] MA, vrk. 30/a.

Nüshaların isimlendirilmesinde eserlerin kayıtlı olduğu kütüphaneleri isim olarak kullandık. Ancak Milli Kütüphane'de kayıtlı iki nüsha bulunduğundan bu nüshaların isimlendirilmesinde kütüphane adı ile beraber müstensih adını da kullandık.

Nûr-ı Vehhâc'ın tespit edebildiğimiz toplam sekiz nüshası bulunmaktadır. Bizim çalışmamıza konu olan nüsha eserin tecdîd edilmiş nüshalarından olan İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, 297.8 yer numarası ve NEKTY00151 barkod numarası ve "En-nurü'l-vehhac" şeklinde kaydedilmiş olan nüshadır.

2. 1. 1. 1. Eserin İlk Hâlini Esas Alan Nüshalar

Milli Kütüphane - Abdullah b. Hüseyin Nüshası:

Bu nüsha Ankara - Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonunda, 06 Mil Yz A 1860 yer numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Yazma 250x170 - 190x120 mm. boyutlarında olup, harekeli nesih ile yazılmış ayrıca kayıtlarda kağıt türü olarak kartal filigranlı kağıt kullanıldığı belirtilmiştir. Genel notlar başlığı altında ise aşağıdaki bilgiler verilmiştir.

"Genel Notlar: Tezhip: Serlevha müzehhep ve mülevven, 1/b-2/a kenar cetvellleri yırtık, sırtı tamir görmüş, siyah meşin kaplı mukavva bir cilt. 6/b,20/a,26/a,45/a'da resimler vardır. Satın alma: Abdullah Öztemiz"

Nüsha Abdullah b. Hüseyin tarafından h. 1263 (m. 1847) tarihinde istinsah edilmiş olup, 56 varaktan oluşmakta ve satır sayısı 17'dir. Eser adı kütüphane kayıtlarına "Nurî Vehhâc" şeklinde kayedilmiştir.

Bu nüshada toplam 1468 beyit bulunmaktadır. Ayrıca yazmada ilki Na'l-i Şerif, ikincisi rahle, üçüncüsü Mescîd-i Aksâ'nın kuşbakışı görünüşü, dördüncüsü ise Arş'ın, Sırât Köprüsü'nün, Cennet ve Cehennem ile Terâzî'nin resmedildiği dört adet resim bulunmaktadır. Nüshada fasıl başlıkları kırmızı ile yazılmıştır.

Çalışmamızda bu nüshayı "MA" harfleri ile adlandırdık.

Milli Kütüphane - Hafız Muhammed Sukûtî Nüshası:

Ankara – Milli Kütüphane, Yazma Eserler Koleksiyonu kayıtlarına 06 Mil Yz B 312 yer numarası ve Şeyh Mûsâ Emânî yerine "Âmânî Musâ Efendi" adıyla kaydedilen bu nüsha, eserde hiç kullanılmamış olmasına rağmen Arapça tamlama şeklinde ve "Vehhâc" yerine "Vehnâc" adıyla "Nûru'l-Vehnâc" şeklinde kaydedilmiştir. Harekeli nesih ile yazılmış ve kağıt türü olarak suyolu filigranlı kağıt kullanıldığı belirtilmiştir. Bu nüsha 302x203 - 220x138 mm. ölçülerinde olup, 55 varaktan oluşmaktaadır. Satır sayısı 17'dir. Genel notlar başlığı altında aşağıdaki bilgiler verilmiştir.

"Genel Notlar: Sırtı yeşil bez kaplı cilt kapakları yıpranmış ebru kağıt kaplı, karton bir cilt içerisindedir. Osmanlı edebiyatı şiir. Cedveller kırmızıdır. Satın alma; Abdullah Öztemiz, 1970. Kaynaklar: Os. Mü, II. 417a"

Nüsha hicrî 1277 yılının (m. 1860) Rebiü'l-evvel ayında Hafız Muhammed Sukûtî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin fasıl bölümlerinin başlıkları eklenmemiş olup ilgili kısımlar boş bırakılmıştır. Ayrca diğer nüshalarda olan bazı alıntı metin parçaları ile diğer nüshalarda bulunan dört adet resim de aynı şekilde ilgili kısmı boş bırakılarak nüshaya dahil edilmemiştir. Örneğin 7/b'nin başında bulunması gereken اللهم إن كنت كتبتنا أشقياء, فامحنًا واكتبنا سعداء, وإن كنت كتبتنا سعداء فأثبتنا, فإنك تمحو ما تشاءُ وتثبت وعندَك أمّ الكتاب[199] duası, diğer nüshalarda bulunmasına rağmen bu nüshada ilgili yer boş bırakılarak yazılmamıştır. Nüshada toplam 1464 beyit bulunmaktadır. Bu boşluklar nüshanın yazımının yarım bırakıldığı izlenimi vermektedir.

Çalışmamızda bu nüshayı "MH" harfleri ile adlandırdık.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nüshası:

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda 336 yer, No: 0E Yz 0336 demirbaş numarasıyla kayedilmiştir. Eserin ismi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda " Nur el-vehhac" olarak kaydedilmiştir. Kütüphane kayıtlarında yazmanın 240x175 -

[199] Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr b. el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī, **Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'azîm**, I-VIII, Dâru Taybetü'n-neşr ve't-tevzi', Riyâd, 1999, C. 4, s. 469.

195x125 mm. ölçülerine sahip olduğu belirtilmiştir. Yazma harekeli nesih ile yazılmış ve varak sayısı 55, satır sayısı 17'dir. Ayrıca Milli Kütüphâne- Abdullah b. Hüseyin nüshasında bulunan ilki Na'lin-i Şerif, ikincisi rahle, üçüncüsü Mescîd-i Aksâ'nın kuşbakışı görünüşü, dördüncüsü ise Arş'ın, Sırât Köprüsü'nün, Cennet ve Cehennem ile Terâzî'nin resmedildiği dört adet resim, bu nüshada da bulunmaktadır.

Bu nüsha için İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı kayıtlarında müellif hattı denilmiştir. Esasında bu nüsha da Milli Kütüphane – Hafız Muhammed Sukûtî nüshası gibi yarım bırakılmış bir nüsha izlenimi vermektedir. Nüshada fasıl başlıkları yazılmamış olup sayfada olmaları gereken kısımlar boş bırakılmıştır. Aynı şekilde alıntı yapılan bazı metinlerde yazılamayıp diğer nüshalarla karşılaştırdığımız da sayfada bulunması gereken kısımlar boş bırakılmıştır. Bunlar gibi son sayfada müstensih kaydı için ayrılan kısımda boş bırakılmıştır. Bütün bunların yanında diğer nüshalarda bulunan, üçüncü faslın on sekizinci beyiti bu nüshada bulunmamaktadır. Atlanmış olan bu beyit, diğer nüshalarla beraber bu nüshanın da başka bir nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir.

Bütün bunlar, bu nüshanın bize müellif hattı olmadığını göstermektedir. Sanıyoruz ki eserin kaydını yapanlar, müstensih künyesi için boş bırakılan kısmın eser içinde pek çok kısımla beraber boş bırakıldığını gözden kaçırmış, müstensih ismine rastlamayınca eseri "müellif hattı" olarak kaydetmişlerdir.

Çalışmamızda bu nüshayı "İB" harfleri ile adlandırdık.

Almanya Milli Kütüphanesi Nüshası:

Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar bölümünde bulunan bu nüsha "Nûrü'l-Vehhâc fî Teshîli'l-İlâc" adı ve Ms.or.oct.2874 yer numarsı ile kaydedilmiştir. Yazar adı olarak "Mûsâ Emânî" adı kullanılmış olup varak sayısının 56, satır sayısının 17 olduğu ve nesih yazının kullanıldığı belirtilmiştir. İslam Dini – Tasavvuf ve Tarikatlar konu başlığı ile kaydedilimiştir.

Vatikan Kütüphanesi Nüshası:

Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmları bölümüne "Mûsâ Efendî" yazar adı ve "Nûrü'l-Vehhâc fî Teshîli'l-İlâc" eser adıyla kaydedilmiştir. Vat. Turco 125 yer

numarasıyla kayıtlı bu nüsha 55 varak ve 17 satırdır. 315x201 mm. ölçülerine sahip olduğu ve nesih yazının kullanıldığı belirtilmiş.

Sivas Kemal İbni Humam Vakfı Nüshası:

Sivas İbn-i Humâm Vakfı Hacı Hasan Efendi Kütüphanesi'nde kayıtlı eser, Hacı Hasan Efendi'nin (Hacı Hasan Akyol) özel kütüphanesinin vakfın kütüphanesine aktarılması ile kullanıma açılmıştır. Vakfın kendi internet sayfasında yayınlanan Hacı Hasan Efendi Küphanesi listesinde 548 sıra numarası ve "Nuru Vehhac" adıyla kaydedilmiştir. Yazar adı olarak "Şeyh Musa Amani" yazılmış ve Osmanlıca olduğu belirtilmiştir.

Bizim incelediğimiz bu nüsha taş baskı olmakla beraber nüshanın herhangi bir yerinde baskı tarihi ya da herhangi bir kayda veya isme rastlanmamıştır.

Çalışmamızda bu nüshayı "SH" harfleri ile adlandırdık.

Tecdîd Edilmemiş Nüshalar Arasındaki Temel Farklar:

Milli Kütüphane – Yazmalar Koleksiyonu'nda bunlunan Abdullah b. Hüseyin'in istinsâh ettiği nüsha ile Hafız Abdullah'ın istinsah ettiği nüshaları karşılaştırdığımızda Abdullah b. Hüseyin'in istinsah ettiği eserde, otuz ikinci fasılda yirmi yedinci beyitin, kırk üçüncü fasılda on ikinci beyitin ve kırk dördüncü fasılda Evliya Çelebî'nin Seyâhatnâme'sinden alıntılanan iki beyitin ve fasıl başlılarının yazılmamış olduğu ve ilgili kısmınların boş bırakıldığı görülmüştür. Bu beyitler, İBB-Atatürk Kitaplığında müellif hattı olarak kaydedilen nüshada da yer almamış, ilgili yerler boş bırakılmıştır. Evliyâ Çelebî'den alıntılan beyitlerin eserin bu nüshasında yer almamasının, eserin istinsâhının tamamlanmamış olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Diğer iki beyit ise müstensih hatasından eksik kalmıştır. Bu şartlarda görme imkanımız olan nüshalardaki beyit sayılarının 1468 beyitle eşit olduğunu söyleyebiliriz.

2. 1. 1. 2. Eserin Tecdîd Edilmiş Hâlini Esas Alan Nüshalar

İstanbul Üniversitesi Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 297.8 yer numarası ve NEKTY00151 barkod numarası ile kayıtlı olan bu yazma 101 varak, 19 satırdır. 183x281 ölçülerine sahip yazma harekeli nesih ile yazılmış olup "En-nurü'l-Vehhac" adıyla kayedilmiştir ki eserde bu isme rastlanmamıştır. Ayrıca kütüphane kaydına müstensih adı da yazılmamıştır.

Bu nüsha 101/a'da yazılan ketebe kaydına göre h. 1266 (m. 1850) yılında sıbyan muallimi Seyyid Muhammed Nûrî tarafından istinsah edilmiştir. Nüshada 1863 beyit bulunmaktadır. Diğer nüshalarda olduğu gibi bu nüshada da 50 fasıl bulunmakla beraber, tecdîd edilmemiş nüshalardan farklı olarak her faslın sonuna o fasılda işlenen konu ile alakalı nesir bölümleri eklenmiştir.

Bu yazma içinde ayrıca 101/b, 102/a, 102/b'de bulunan, "Ravzatu'l-Vârisîn" adıyla 40 beyitlik İslam miras hukukuna ait kaidelerin anlatıldığı manzum bir eser bulunmaktadır.

Çalışmamızda bu nüshayı "İÜ" harfleri ile adlandırdık.

Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Nüshası:

Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi Koleksiyonunda 894.35 yer numarası ve "Nurü'l-Vehhac" adıyla kaydedilmiştir. 99 varak olan eserin son sayfasında bulunan ketebe kaydına göre h. 1288 (m.1871/1872) tarihinde Mûrî İsmail Vehbî ve İbrahim Namık el-Ma'rûfî tarafından istinsah edilmiştir.

Çalışmamızda bu nüshayı "Bİ" harfleri ile adlandırdık.

2. 2. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Eserini Tecdîd Etmesi

2. 2. 1. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Eserini Tecdîd Etmesinin Sebebi

Şeyh Mûsâ Emânî, eserin tecdîdinden önce yazdıklarına, temize çekilmek üzere yazılmış karalamalar olarak bakmaktadır. Kendi ifadeleri ile "bir gün, bir mecliste bu karalamalarını ateş-i aşk ile okurken Hakk'ın şerbetinden bir sarhoşluk hâli geldiğini ve yakmaya gönderdiğini ve pek çok latif evrakın yanarak yok

olduğunu" söylemektedir. Buna sebep olarak eserin ilk hâlini istiharesiz kaleme almasını gösterir. Daha sonra ise istihare yaparak eserini yeniden yazdığını, kendisine yeni mahlas verildiğini, manen işaret buyrulduğunu, böylece eserinin "nûru'n-'alâ nûr" olduğunu söyler. Bunun şükrü olarak her faslın sonuna nesirler eklediğini ve ilk fasıl ile son fasılda yedişer tekrar beyitlerinin bulunduğunu, ayrıca diğer nüshâlarda bulunmayan bazı resimler eklediğini ifade ederek, bu resimlerin neler olduğu hakkında bilgi verir. Çizdiği resimlerden dolayı gelebilecek eleştirilere karşı bu resimlerin şeriata aykırı olmadığını, Efendimiz'in hadislerine uygun olduğunu ve erbâbının bu durumu bildiğini özellikle açıklamıştır.[200]

2. 2. 2. Eserler Arasındaki Temel Farklar

Bu başlık altında Emânî'nin yandığını söylediği eseri ile tecdîd ettiğini söylediği eseri arasındaki farklar üzerinde kısaca duracağız. Bu hususta vereceğimiz bilgiler eserde fasılların değişen yapısı ile beraber varsa içerikte yapılmış değişiklikleri ele almak olacak.

2. 2. 2.1. Nûr-ı Vehhâc'da Şekil Yönünden Gerçekleşen Değişiklikler

Bu başlık altında esere baktığımızda manzum bölümlerin Emânî tarafından yenilenmiş olduğu görülmektedir. Nûr-ı Vehhâc'ın ilk hâlinde elli olan fasıl sayısı aynen korunmakla beraber fasıllarda bulunan beyit sayıları değiştirilmiş ayrıca her faslın sonuna tekrar eden beyitler[201] ve bunların ardından Türkçe, Arapça ve Farsça mensur bölümler eklenmiştir. Tekrar eden beyitlerin sayısı birinci ve ellinci fasıllarda yedi, diğer fasıllarda üçtür. Eserlerin beyitleri arasındaki sayısal farklar aşağıda örnek olarak ele alınan nüshalar arasındaki gibidir.

---

[200] İÜ, vrk. 2/a-3/a (Şeyh Mûsâ Emânî, Virdü's-Sâlihîn adlı eseri için de eserini kaybettiğini ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine eserin tecdîdini nasip ettiğini söyler.)

[201] Birinci ve ellinci fasıllarda yedişer beyit, diğer fasıllarda üçer beyit olarak her faslın sonunda tekrar eden beyitler eklenmiştir.

	Tecdîd edilmemiş nüsha (Milli Kütüphane / Müstensih: Abdullah b. Hüseyin)	Tecdîd edilmiş nüsha (İstanbul Üniversitesi / Müstensih: Seyyid Muhammed Nûrî)
Giriş	20	82
Birinci fasıl	70	81
İkinci fasıl	47	52
Üçüncü fasıl	20	49
Dördüncü fasıl	20	25
Beşinci fasıl	34	40
Altıncı fasıl	21	25
Yedinci fasıl	24	28
Sekizinci fasıl	15	17
Dokuzuncu fasıl	12	14
Onuncu fasıl	25	28
On birinci fasıl	43	47
On ikinci fasıl	23	26
On üçüncü fasıl	29	41
On dördüncü fasıl	36	40
On beşinci fasıl	16	20
On altıncı fasıl	85	90
On yedinci fasıl	53	71
On sekizinci fasıl	25	27
On dokuzuncu fasıl	22	26
Yiriminci fasıl	14	16
Yirimi birinci fasıl	20	22
Yirimi ikinci fasıl	22	24
Yirimi üçüncü fasıl	19	21
Yirimi dördüncü fasıl	21	21
Yirimi beşinci fasıl	21	27

Yirimi altıncı fasıl	26	27
Yirimi yedinci fasıl	7	19
Yirimi sekizinci fasıl	109	113
Yirimi dokuzuncu fasıl	23	28
Otuzuncu fasıl	68	79
Otuz birinci fasıl	20	25
Otuz ikinci fasıl	38	43
Otuz üçüncü fasıl	5	23
Otuz dördüncü fasıl	47	61
Otuz beşinci fasıl	29	30
Otuz altıncı fasıl	23	30
Otuz yedinci fasıl	38	54
Otuz sekizinci fasıl	16	19
Otuz dokuzuncu fasıl	42	49
Kırkıncı fasıl	11	14
Kırk birinci fasıl	20	25
Kırk ikinci fasıl	17	19
Kırk üçüncü fasıl	36	41
Kırk dördüncü fasıl	39	45
Kırk beşinci fasıl	13	15
Kırk altıncı fasıl	14	16
Kırk yedinci fasıl	6	12
Kırk sekizinci fasıl	7	10
Kırk dokuzuncu fasıl	16	14
Ellinci fasıl	42	63
Toplam	1468	1834

Yukarıda verilen sayısal bilgilerden başka, ayrıca aşağıdaki farklar da gözlenmiştir.

Tecdîd edilen nüshada yukarıda sayıları verilen beyitlerden bağımsız olarak, yirmi yedinci faslın ilm-i hâl bölümünde 4, yirmi dokuzuncu faslın içinde 3, kırk ikinci faslın içinde "gelû" redifli 11 ve kırk dokuzuncu faslın içinde 11 beyitten oluşan, bağımsız duran manzumeler bulunmaktadır. Bu beyitlerle bareber eser içinde Şeyh Mûsâ Emânî'ye ait olan beyit sayısı 1863'dür.

Şunu belirtmek gerekir ki; birinci fasıl ile ellinci fasılda yedişer, diğer fasıllarda üçer beyit şeklinde tekrar eden beyitlerin toplam sayısı 158'dir. Bu beyitlerle beraber Emânî, eserindeki beyit sayısını 395 beyit arttırmıştır. Ancak bu beyitler her fasıl sonunda tekar ettiği için bu beyitleri saymayacak olursak toplamda 237 beyit arttırdığını söyleyebiliriz.

Ayrıca Emânî, eserin eski hâlinde 17 olan satır sayısını, tecdîd edilmiş hâlinde besmelenin harf sayısı adedince[202] yani 19 satır olarak belirlediğini söylemektedir. Ancak Bursa-İnebey nüshasının müstensihi buna dikkat etmeyerek her sayfada satır sayısını on yedi olarak belirlemiştir.

2. 2. 3. Nûr-ı Vehhâc'da İçerik Yönünden Gerçekleşen Değişiklikler

Eserin ilk hâli ile tecdîd edilmiş hâlini, fasılların içeriğine dair karşılaştırdığımızda yeni bir içerikle eklenmiş fasıl olmadığını görüyoruz. Ancak beyitler genel olarak aynı şekilde korunmakla beraber bir kısım beyitlerin çıkarıldığını, bir kısım beyitlerin eklendiğini ve bir kısmının da değiştirildiğini görmekteyiz. Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'ı tecdîd ettikten sonra eserinden çıkardığı beyitlere verdiğimiz aşağıdaki bazı örnekleri Milli Kütüphane - Abdullah b. Hüseyin nüshası ile İstanbul Üniversitesi nüshasını karşılaştırarak belirledik.

Nûr-ı Vehhâc'dan çıkarılan beyitlere örnekler:

Ki ḥālā ṣaġ elin ḳıldı aña mesken Taʿāla'llah

[202] İÜ, vrk. 2/a.

Ḳamu düşvār işi āsān ider ol Vāhibü´l-āmāl[203]

Eger kim bir kişi arż ū semāvata baḳup bir kez

Oḳusa ol bulur heybet zehī merd-i Ḫudā'dır o[204]

Ya muḥkem bāzūbend itse olur her müşkili āsān

Görünür ʿayn-ı āʿdāya ṣanur kim ejdehādır o[205]

Murādım budurur naʿlin irā´etden bu şarṭ üzre

Olunca na´le nāẓırdır salāt-ı bihterāndır bu[206]

Uçar kāfirleriñ ṣıbyānı āʿrāf üzre hīç ṭurmaz

Didiler yoḳ ḳarargāhı uçarlar bī-ten ü bī-bāş[207]

Nûr-ı Vehhâc'a eklenen beyitlere örnekler:

Bunuñ tesvīdini itmām idup tebyīżine irdim

Oluben dāimen ẓıll-ı ḥayātında muḥamma hū

[203] MA, vrk. 8/a

[204] MA, vrk. 4/b.

[205] MA, Beyit- 5/a.

[206] MA, Beyit- 6/a.

[207] MA, Beyit- 9/a

Daḥi bu sükker-i elfāẕı mürşide berāyāya

Kim oḳur diñler anı ʿaşḳa müstaġraḳ ola yā hū[208]

Kim ol ʿaşḳ altı yüz perrin açup ṭayrān ide anı

ʿİbādetde tilāvetde müleẕẕez ḳıla tetrān hū[209]

Sefāsı ẕehr-i ḳātilden geçüp milk-i beḳā bulsun

Ne derde düşdügin ʿālemde bir sen bil eyā yā hū[210]

İlahi sen şeṭāret vir adāba ḥams-ı evḳātı

Ola ol ṣaff-ı evvelde açılmış vird-i raʿnā hū[211]

Daḥi bu üçden ekṣer var yaḳında ẕikr idem bir bir

Be-ġāyet iḥtirāz idüp ṣaḳınmaklıḳ gerek cānā[212]

[208] İÜ, vrk. 3/b.

[209] İÜ, vrk. 3/b.

[210] İÜ, vrk. 3/b.

[211] İÜ, vrk. 3/b.

[212] İÜ, vrk. 10/b.

Didi: Her mü´minüñ ḳalbi benim beytimdürür evsaʿ

Hezār anıñ gibi olsa yanında ḥabbe-i ḫardal[213]

Şu kim ʿişyāna ġark olup ḳayırmazsalar imānı

Ölürken ḥışm ider Allah meded irmez aña zerrā[214]

ʿÖmür geçdi temām oldı henüz ġarrādayuz eyvāh

Nesine māīliz bu aḳṣar-ı ʿaṣrıñ key illā hū[215]

Daḥi her bir ḥarām olan taʿayyüşden firār idüp

Olursa rāġıb-ı ʿuḳbā anıñdır şaʿşaʿā yā hū [216]

Daḥi her dem tevekkül eyleyüp taḳdir-i Raḥmān'a

Olursa cān ile rāżī anıñdır şaʿşaʿā yā hū[217]

Nihāyetde gelür evrād içinde zikr olur tesbīḥ

Oḳu düşvār işiñ asān olur vaṣf-ı Ḫudā'dır o[218]

[213] İÜ, vrk. 11/b.

[214] İÜ, vrk. 10/b.

[215] İÜ, vrk. 3/b.

[216] İÜ, vrk. 5/b.

[217] İÜ, vrk. 5/b.

Didim: Yā Rab bu deryādan daḥi aʿẓam yaratdın mı?

Didi: Bir bīr-i ġayyā var nihāyetsiz yücedir o[219]

Didim: Ol sicne kim girür didi: Kim żāyiʿü´l-ʿemrim

Daḥi şehvetlere tābiʿ olanlar bīr-i cādır o[220]

Daḥi her laḥẓa sāʿati ḳıyāmetler ḳopar dā´im

Ki bir gün buña da vaʿde irer dārü´l-fenādır o[221]

Hiç andan ġayri bir kes bu cihānda görmez Allah'ı

Anıñ çün şānına levlāk oḳurlar müctebādır o[222]

Dönüp geldikde vaṣf itdi ne kim seyr eyledi anda

Hidāyet ıssı mū´minler didiler heb revādır o[223]

---

[218] İÜ, vrk. 7/a.

[219] İÜ, vrk. 7/a.

[220] İÜ, vrk. 7/a.

[221] İÜ, vrk. 7/b.

[222] İÜ, vrk. 7/b.

[223] İÜ, vrk. 7/b.

Ne devletlü ḳalemdir ol yazar inşā´-ı naʿt eyler

Ġazādır hicv-i āʿdāya zehī tīr ū kemāndır bu[224]

Pes imdi ben daḫi bir ḥiẕmet idem bunda bir naʿte

O şāhinşāha olsun bir ḳaṣīdem bihterāndır bu[225]

Budur ḳānūn-ı şāhlar ger kaṣīde virse şāʿirler

ʿAṭa taḳdīr iderler hem virirler key ʿiyānetdir bu[226]

Gözet şimdi nebiler ḥavżınıñ eşkālini bunda

İşāret eyleyem cārın bulur fer ṣāḥibü´l-İslām[227]

Beher ḥavż ıssına kürsi ḳurulmuş başı ucunda

İçerler ümmetler ol gün ʿale´l-īḥsānı ve´l-ikrām[228]

Nûr-ı Vehhâc'da değiştirilen beyitlere örnekler:

[224] İÜ, vrk. 9/a.

[225] İÜ, vrk. 9/a.

[226] İÜ, vrk. 9/a.

[227] İÜ, vrk. 14/b.

[228] İÜ, vrk. 14/b.

Şeyh Mûsâ Emânî beyitlerin aslında yaptığı değişiklikleri çeşitli kelimeleri değiştirerek, beyitin dizelerinden birini değiştirerek bazen de iki beyitin dizelerinden birer tanesini alarak tek beyit oluşturarak yapmıştır.

Bu şekilde yapılan değişikliklere aşağıdaki beyitleri örnek olarak gösterebiliriz;

Ḳabirde gūne gūne vardurur ḥüzn ü elem bisyār

Ḫafīdir āteşi anıñ miṣālin añlacaḳ baḳ ṭāş[229]

Ḳabirde vardur[ur] ḥüzn ü elem ġāfillere yüz biñ

Ḫafīdir āteşi anıñ misāliñ añlacaḳ baḳ taş[230]

Bu üç ḥaṣlet didi bir ḳulda bulunsa sebeb olur

Budur ġālib çıḳar cānı bilā īmān ḳalur żarrā[231]

Sebeb olur bunuñ biri iriser ḥışm-ı Rabbānī

Budur ġālib çıḳar cānı bilā imān ḳalur żarrā[232]

Nebīler ḫalḳ idüp gönderdi rehber rah-ı dīdāra

Muḥammed cümleniñ faḫrı ḳamūya müntehādır o[233]

[229] MA, vrk. 8/b.

[230] İÜ, vrk. 13/a.

[231] MA, vrk. 7/a.

[232] İÜ, vrk. 10/b.

Nebīler ḫalḳ idüp gönderdi rehber rah-ı dīdāra

Muḥammed cümleniñ faḫrı ḳamūya müntehādır o[234]

Felān ḳandiller içinde ne vardır bilmeziz aṣla

Anı ancaḳ Ḫudā bilür ṣaniʿī kibriyādır o[235]

Felān ḳandiller içinde ne vardır bilmeziz anı

Oları ṣāniʿi bilür sezāvārī ṣenādır o[236]

Ḳaçan kim fevḳıne irdim görürven bir alāy atlu

Suvār olmuş ḳatarlanmış giderler ber hevādır o[237]

Ḳaçan kim müstevī oldum görürven bir alāy atlu

Suvār olmuş ḳatarlanmış giderler ber hevādır o [238]

---

[233] MA, vrk. 4/a.

[234] İÜ, vrk. 6/b.

[235] MA, vrk.4/b.

[236] İÜ, vrk. 6/b.

[237] MA, vrk. 4/b.

[238] İÜ, vrk. 6/b.

Ki bizden iki ḳat yaşlu melek vardır sū´āl itdim

Didi ben daḫi görmedim öñin ṣoñun ne cādır o[239]

Ki benden iki ḳat yaşlı meleklerden sū´āl itdim

Didiler bilmeziz aṣlā öñün ṣoñun ne cādır o [240]

Bu değişiklikler bazen sadece kafiye veya redif değişikliği şeklinde olmuştur. Yirmi dördüncü fasılda olduğu gibi.

İşit ey nefs-i emmāre hīç uṣanmaz mısın aḫīr

Binüb esb-i hevāya rūz ü şeb inmez misin aḫīr[241]

İşit ey nefs-i emmāre hīç uṣanmaz mısın deyyār

Binüp esb-i hevāya rūz ü şeb inmez misin deyyār[242]

2. 3. Nûr-ı Vehhâc'ın Dil ve Uslûbu

Şeyh Mûsâ Emânî'nin gerek hayatından gerek eserlerinden iyi bir eğitim aldığını ve bu eğitimin neticesi olarak Arapça, Farsça ve Türkçe'ye hakim olduğunu anlamaktayız. Eserinde doğrudan alıntıladığı Arapça ve Farsça metinler ve Türkçe içinde kullandığı Arapça ve Farsça terkipler de bunu göstermekedir.

Emânî, Arapça ve Farsça'yı iyi bilmesine rağmen eserin gerek manzum gerekse mensur bölümlerinde sanatlı ve ağır bil dil kullanmamış, nasihatlerinde

[239] MA, vrk. 4/b.

[240] İÜ, vrk. 7/a.

[241] MA, vrk. 24/b.

[242] İÜ, vrk. 41/a.

halkın anlayacağı sade bir dil kullanmıştır. Eserde kullandığı deyim ve atasözleri de bunu göstermektdir:

Yazın gölge kovanlar ḳış gününde ḳarın ovarlar

Ẕehī temsil olunmuşdır tedārikden teberrā yār

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-854

Baştan sona tahkiye uslûbunun hakim olduğu Nûr-ı Vehhâc'da Şeyh Mûsâ Emânî, anlattıklarının daha iyi anlaşılabilmesi için çeşitli resimlere de yer vermiştir. Resimlerle anlatmanın pek çok hususu daha anlaşılır kıldığını[243] bir Nasreddin Hoca latifesi ile açıklaması Emânî'nin anlaşılır olmaya verdiği önemi göstermektedir.[244]

Nûr-ı Vehhâc'da yer yer mizahi bir dil kullanan Emânî, anlatılanların ciddiyetini düşürmemek için okuyucuyu ikaz etmeyi ihmal etmez:

Biri ḳırḳ kerre yüz biñ ḳafiri birden aẕāb eyler

Yer āteş āteşi ḳorḳup bulardan ṣanma sözüm lāġ

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-1507

Şeyh Mûsâ Emânî, hemen hemen her faslın başında kullandığı "İşit" ifadesi gibi bir takım hitap sözleri ile doğrudan okuyucuya seslenerek, eserine bir sohbet havası katmıştır.

İşit bu faṣl-ı evvelde diyem ḥūş dürr-i yektā hū

Öġütler ber neṣāyiḥler ʿaceb pendler ki vāllā hū

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-83

Emânî, eserini yazarken belâgatın kendini beğenmişliğine kapılmadığını, tevazunun eşşizliği ile eserini yazdığını ifade etmişitir.

ʿAdīmü´l-miṯl olurdı ḥuşū vü żarbıñ iḫtimāmın

[243] İÜ, vrk. 2/b, 3/a.

[244] İÜ, vrk. 3/a.

Velīkin itmedim raġbet belāġat ʿucbe kālā hū

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-28

Sözlerinin herkesin anlayamadığı ince mânâlı sözler olduğunu söyleyen Emânî, sözlerini inciye benzetir.

Elā yā eyyuheʾl-iḫvān siziñçün dürr ile mercān

Niṣār idüp ḳılam dīvān pezīrāne diñüz yā hū

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-14

Ne cevherler getürdüm gör ʿArab'dan lafẓ-ı Etrāk'e

Cigerler pāre pāre sūz olup dīrāġ ū ḳara hū

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-31

Aṣlı sünnetdir anıñ hem farż dimişler ʿālimūñ

Saña bir bir bildirem işbudur ol dürrüʾn-nikāt

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-1262

Emânî, bir başka beyitde ise eserinin bir bezerinin Türk dilinde olmadığını söyler.

Sipihr icād olaldan tā bu ana iricek Etrāk

İçinde gelmedi ḥaḳḳan bunuñ mānendi nüsḫā hū

Nûr-ı Vehhâc, Beyit-35

2. 4. Nûr-ı Vehhâc'ın Kaynakları

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ında pek çok seyahatte bulunduğunu[245] ve bu seyâhatlerinde birçok eserden istifade ettiğini ve bunlardan aldıklarını bir araya

[245] İÜ, vrk. 72/a.

getirdiğini söyler.[246] Ayetlerden, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinden,[247] hadis şerhlerinden, Kur'ân tefsirlerinden ve evliyâların nasihatlerinden istifade ettiğini[248] ifade eder.

Nûr-ı Vehhâc'da istifade edilen eserlerden ve kişilerden tespit edebildiklerimiz aşağıdaki gibidir:

Mollâ Hüsrev, "Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm":[249]

Osmanlı âlimi ve müftüsü olarak tanınan Molla Hüsrev'in[250] doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 885/1480 yılında vefat ettiği düşünüldüğünde, onun büyük ihtimalle 802/1400'den sonra doğduğu söylenebilir. Bütün eğitimini Anadolu'da tamamlayan Molla Hüsrev Bursa, Edirne ve İstanbul'da müderrislik, yine Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıkları ve Şeyhülislamlık yapmıştır. 885/1480 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.[251]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın yirmi yedinci faslında[252] bulunan ilm-i hâl bölümünde bayram namazını anlatırken, Mollâ Hüsrev'in fürû-i fıkıhla ilgili olarak yazdığı Gureru'l-Ahkâm adlı eserine şerh olarak yazdığı "Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Ġureri'l-ahkâm"[253] adlı eserinden yararlandığını ifade eder.

Zernûcî ve "Ta'lîmü'l-müte'allim tarikat't-te'allüm":[254]

Tam adı ve hayatına dair fazla bilgi bulunmayan Zernûcî, Burhâneddin ve Burhânülislâm lakaplarıyla anılmış, Hanefî fıkıh âlimi, eğitimci olarak tanınmıştır.

---

[246] İÜ, vrk. 1/b.

[247] İÜ, vrk. 3/a.

[248] İÜ, vrk. Beyit- 2/a.

[249] İÜ, vrk. 52/a.

[250] Ferhat KOCA, "Molla Hüsrev", **DİA,** İstanbul, 2005, C. 30, s. 252

[251] Ferhat KOCA, "Molla Hisrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", **Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu,** Bursa 18-20 Kasım 2011, s. 26-33.

[252] İÜ, vrk vrk. 44/b-55/b

[253] Ferhat KOCA, **a.g.b**. s. 37, 38.

[254] İÜ, vrk. 88/a.

Zernûcî'nin tam adı "Ta'lîmü'l-müte'allim tarîka't-te'allüm" olan kitabından başka eserinin bulunmadığı, kendisinin bu eserle şöhret kazandığı anlaşılmaktadır.[255]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın çocuk eğitimi üzerinde durduğu kırk dördüncü faslında[256] "Ta'lîmü'l-Müteallim"den alıntı yaptığını söyleyerek hocasından azar işiten bir şehzadenin hikâyesini anlatır.

Ebü'l-Leys Semerkândî ve "Tenbihü'l-Gafilîn":[257]

Fakih, müfessir ve sûfî olarak tanınan Ebü'l-Leys Semerkândî, Hanefî fıkhının yanı sıra hadis, kelâm ve tefsir alanında da tahsil görmüştür. Ebü'l-Leys es-Semerkandî özellikle vaaz, nasihat ve ilmihâl türündeki eserleri sayesinde İslâm dünyasında en çok tanınan âlimlerden biri olmuştur. Gerek telif ettiği gerekse şöhretinden dolayı kendisine izâfe edilen birçok eser Endülüs'ten Endonezya'ya kadar yayılmış ve asırlar boyunca İslâm dünyasının birçok bölgesinde müslüman toplumların İslâm anlayışlarını ve dinî hayatlarını derinden etkilemiştir. Vefat yılı konusunda kaynaklarda 373 (983) ile 393 (1003) arasında değişen yedi ayrı tarih verilirse de genellikle 11 Cemâziyelevvel 373'te (21 Ekim 983) öldüğü kabul edilir.[258]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ında Ebü'l-Leys Semerkândî'den, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hicretini anlattığı on altıncı fasılda[259] eser adı vermeden yararlandığını söylerken, yirmi üçüncü fasılda[260] ise Tenbihü'l-gafilîn adlı eserinden Arapça olarak alıntılar almıştır.

---

[255] Mehmet Faruk BAYRAKTAR, "Zernûcî", **DİA,** İstanbul, 2013, C. 44, s. 294.

[256] İÜ, vrk. 86/b- 88/a.

[257] İÜ, vrk. 31b, 89/a.

[258] İshak YAZICI, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", **DİA,** İstanbul, 2009, C. 36, s. 473.

[259] İÜ, vrk. 29/a-32/a.

[260] İÜ, vrk. 39/b-40/b.

İbn Arabşah, "Şehâbeddin ve Hitâbü'l-ihâbi'n-nâkıb ve cevâbü'ş-şihâbi's-sâkıb":[261]

Tarihçi, edip ve şair olarak tanınan İbn Arabşah, 25 Zilkade 791'de (15 Kasım 1389) Dımaşk'ta doğmuş, Timur, Yakındoğu seferinde zaptettiği şehirlerin âlim ve sanatkârlarını devlet merkezi Semerkant'ta toplarken İbn Arabşah'ı da ailesiyle birlikte oraya göndermiştir. Semerkant'a on iki yaşında giden İbn Arabşah Türkçe ve Farsça öğrendiği gibi devrin en meşhur uleması çevresinde yetişme imkânı bulmuştur. Türkistan'ın önemli merkezlerindeki medreselerde öğrenim görmek arzusuyla seyahate çıkarak Moğolistan'a ve Çin sınırına kadar gitmiş, bu seyahatlerinde Türkçe ve Farsça yanında Moğolcayı da öğrenmiştir. Çelebi Sultan Mehmed zamanında Edirne'ye gelerek on yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bulunmuştur.

"Hitâbü'l-ihâbi'n-nâkıb ve cevâbü'ş-şihâbi's-sâkıb", İbn Arabşah'ın Mısır'da bulunduğu sırada şairlerle yaptığı şiir yarışmalarında onlara verdiği hicivli cevaplarını topladığı eserdir.[262]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın onuncu faslında[263] kötü insanlarla dostluk kurmanın zararlarını ve kötülerin dostuklarının öbür dünyada nasıl bozulduğunu, ahirette birbirilerini nasıl suçladıklarını anlatır. Bu anlattıklarına kaynak olarak İbn Arabşah'ın "Hitâbü'l-ihâbi'n-nâkıb ve cevâbü'ş-şihâbi's-sâkıb" adlı eserini gösterir.

Abdurrahman b. Muhammed Bistâmî ve "el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye":[264]

Tasavvufî ve tarihî eserleri yanında harflerin sihrî fonksiyonlarına ve cifr, simya, vefk gibi bâtınî konulara dair eserleriyle tanınan sûfî müellif,[265] İslami ilimleri öğrenmek arzuyla çeşitli ilim merkezlerini dolaştı. Kahire'de dini

[261] İÜ, vrk. 17/b.

[262] Abdülkadir YUVALI, "İbn Arabşah, Şehâbeddin", **DİA,** İstanbul, 1999, C. 19, s. 314.

[263] İÜ, vrk. 17/b, 18/a.

[264] İÜ, vrk. 88/b.

[265] Mustafa ÇAĞRICI, "Bistâmî, Abdurrahman b. Muhammed", **DİA**, İstanbul, 1992, C. 6, s. 218

ilimlerin yanı sıra simya, tıp, tarih gibi alanlarda da kendini geliştirdi. Dönemin önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Bursa'ya geldi. Fakat buraya hangi tarihte geldiği belli değildir. Burada, ilim adamlarına değer vermekle tanınan II. Murad'ın ilgi ve teveccühünü kazandı. Mecdî, onun Bursa'da Mevlana Şemseddîn Fenarî ile tanışıp onun ilminden faydalandığını belirtir.[266]

Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'ında yararlandığı kaynaklardan biri de Bistâmî'nin "el-Fevâ'ihu'l-Miskiyye fi'l-Fevâtihi'l-Mekkiyye" adlı eseridir. Ancak eser ismi müstensih hatasından dolayı "Ferâyici'l-Mekiyye" şeklinde yazılmıştır.

Aliyü'l-Karî ve "el-Mübînü'l-Mu'în li-fehmi'l-Erbaîn":[267]

Hanefî fakihi, muhaddis, müfessir ve kıraat âlimi olarak tanınan Aliyü'l-Karî, Herat'ta doğmuş, ilk tahsilini burada yaptıktan sonra Mekke'ye yerleşmiştir. Devrin tanınmış pek çok âliminden ders almış, başta fıkıh ve hadis olmak üzere kıraat, tefsir, akaid ve kelâm, tasavvuf, tarih, dil ve edebiyat alanlarında devrinin önde gelen âlimleri arasında yer almıştır.[268]

Şeyh Mûsa Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın yirmi yedinci faslında[269] geçen hadisleri aldığı kaynaklardan biri olarak da Aliyü'l-Karî ve "el-Mübînü'l-mu'în li-fehmi'l-Erbaîn" adlı eserini zikreder.

Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî:[270]

Fars edebiyatının akla ilk gelen isimlerinden olan Sa'dî-i Şirâzî, Türk yazar ve şairlerinin çok etkilendiği isimlerden biridir. Bazı kaynaklar onu Firdevsî ve Hâfız'la birlikte Fars edebiyatının üç büyük isminden biri olarak sunarlar.

---

[266] Ömer YAĞMUR, "Terceme-i Kitâb-ı el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye", İstanbul Üniversitesi, SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

[267] İÜ, vrk. 44/b.

[268] Ahmet ÖZEL, "Ali el-Kārî", **DİA,** İstanbul, 1989, C. 2, s.403.

[269] İÜ, vrk. 44/b-/b.

[270] İÜ, vrk. 37/b, 87/a.

Hakkındaki ilk bilgi ve rivâyetlere göre M. 1184 yılında doğan ve lakabı Muslihüddîn olan Sa‘dî, kaba bir hesapla yüz iki yıllık ömrünün otuz yılını ilim tahsili, otuz yılını seyahat, otuz yılını ibadet ve on iki yılını da tarikat erleri arasında geçirmiş bir şairdir. Ömrünün son yıllarında Şîrâz yakınlarında bir tekkeye kapanmış ve 1292 yılında Şîrâz'da vefat etmiştir.[271]

“Bostân”, “Kasâyid-i ‘Arabî”, “Kasâyid-i Fârsî”, “Merâsî” adlı eserleri manzum, “Gülistân”, “Takrîr-i Dîbâce”, “Nasihatü’l-mülûk”, “Risâle-i ‘Aḳl u ‘Işk”, “Risâle-i Enkiyânû”, “Mecâlis-i Pencgâne”, “Risâle-i Selâse” ise mensur eserleridir.[272]

Nûr-ı Vehhac’da eserlerinin adı verilmeden alıntı yapılan isimlerden biri de Şeyh Sa‘dî-i Şîrâzî’dir. Eserde, Sa‘di için güzel nasihatlerde bulunduğu söylenir ayrıca “Gülistan” adlı eserinden, eser adı verilmeden bir beyit alıntılanır.

Şeyh Şarânî ve “el-Bedrü’l-Münîr fî Garîbi Ehâdîsi’l-Beşîri’n-Nezîr”:[273]

Mısırlı âlim ve sûfî olarak tanınan Şeyh Şarânî 898 (1493) yılında Kahire’nin Kalyûbiye bölgesindeki Kalkaşende’de doğmuş, önceleri dinî ilimlerle ilgilenmiş daha sonra tasavvufa ilgisi artınca tahsiline ara vererek bir yıl boyunca inzivaya çekilmiştir. Pek çok tasavvuf büyüğünden tasavvufî eğitim almış otuz iki yaşından itibaren binlerce talebeyi irşad etmenin yanı sıra dinî ilimleri de okutmuştur.[274]

Şeyh Mûsa Emânî, yirmi yedinci fasılda[275] geçen hadisleri aldığı kaynaklardan biri olarak da Şeyh Şarânî’nin “el-Bedrü’l-münîr fî garîbi ehâdîsi’l-beşîri’n-nezîr” adlı eserini zikreder. Şeyh Şarânî’nin adı geçen eseri, Süyûtî ve Sehâvî’nin

[271] Gencay ZAVOTÇU,”Sa‘dî, Düşüncesi ve Etkleri”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** S. 40, Erzurum 2009, s. 48, 49.

[272] Mustafa ÇİÇEKLER, “Sa‘dî-i Şîrâzî”, **DİA,** İstanbul, 2008, C. 35, s. 406-407.

[273] İÜ, vrk. 44/b.

[274] Hayri KAPLAN, “Şa‘rânî”, **DİA,** İstanbul, 2010, C. 38, s. 347.

[275] İÜ, vrk. 44/b-55/b.

eserlerinden istifadeyle yazılmış olup, alfabetik sıraya göre 2250 hadis içermektedir.[276]

Ali b. Osman Sirâceddîn el-Ûşî ve "Kasîdetü'l-Emâlî":[277]

el-Emâlî adlı akaid risâlesiyle tanınan Mâturîdî kelâmcısı, Hanefî fakihi ve muhaddis Ûşî'nin doğum tarihi ile ilgili kesin bilgiye rastlanmamakla beraber 569/1173 yılında "Emâlî Kasidesi"ni yazdığına dair bilgi onun bu tarihte henüz hayatta olduğunu gösterir.[278]

Şeyh Mûsâ Emânî, ölümün şiddetini anlatırken alıntı yaptığı Ûşî'nin "Kasîdetü'l-Emâlî" adlı eseri, Mâtürîdiyye akaidine dâir manzum risalesidir.[279]

Fazılu´d-Dehri Recep Efendi ve "Camiü´l-Ezhar ve Leta´ifü´l-Ahbar":[280]

Osmanlı ulemâsından olan Recep Efendi, Diyarbekirli (Âmidî) olup mev'iza ve ahlâka dair yazdığı, 97 babtan oluşan "Camiü´l-Ezhar ve Leta´ifü´l-Ahbar" adlı eserini h. 1060/ m. 1650 yılında Tire'de Cami-i Atik ve Cedir vaizi iken yazmıştır. Ayrıca bir diğer eseri de "Tarikat-ı Muhammediy" şerhi olan "El-Vesiletül-Ahmediyye ve Zeriatüs-Sermediyye"dir.[281]

Nûr-ı Vehhac'ın on birinci faslının[282] mensur bölümünde anlatılanların "Camiü´l-Ezhar ve Leta´ifü´l-Ahbar"dan alıntılandığı ifade edilir.

Seyyid Şerîf Cürcânî: [283]

---

[276] KAPLAN, **a.g.m.**, s. 349.

[277] İÜ, vrk. 12/b

[278] Mehmet Sait TOPRAK, "Ali b. Osman Siraceddin el-Ûşî: Hayatı ve Eserleri", **DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi,** XXIII, İzmir 2006, s. 66

[279] Mehmet Sait Toprak, Ali b. Osman Siraceddin el-Ûşî: Hayatı ve Eserleri, **DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi,** XXIII, İzmir 2006, s. 78.

[280] İÜ, vrk. 19/b

[281] Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri,** Haz. A. Fikri YAVUZ / İsmail ÖZEN, Merâl Yayınevi, İstanbul 1972, s. 426.

[282] İÜ, vrk. 18/b- 21/a.

Arap dili, kelâm ve fıkıh âlimi olarak tanınan Seyyid Şerif Cürcânî, 24 Şâban 740 (24 Şubat 1340) tarihinde Cürcân yakınlarındaki Takü'de doğdu. Deylem'deki Zeydî imamlarından olup Hz. Peygamber'in (s.a.v.) soyundan gelen dâî Muhammed b. Zeyd'in (ö. 287/900) on üçüncü göbekten torunu olduğu için Seyyid Şerîf unvanıyla tanınır. Cürcânî, yaşadığı döneme kendi damgasını vuran ve sonraki yüzyıllarda bir otorite olarak etkisini devam ettiren çok yönlü birkaç âlimden biridir. Başlıca ilgi alanı kelâm, Arap dili ve edebiyatı olmakla beraber felsefe, mantık, astronomi, matematik, mezhepler tarihi, fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf gibi dinî ve aklî ilimlerin hemen hepsine dair telif, şerh ve hâşiye türünde eserler vermiş, bundan dolayı "allâme" unvanını almaya hak kazanmıştır.[284]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın dibâcesinde eserine dahil ettiği resimlerin İslâm'a göre caiz olduğunu söyler ve Seyyid Şerif Cürcânî'de okuduğunu söyler.

Muhammed b. Yûsuf Senûsî:[285]

Tilimsânlı âlim ve sûfî Senûsî, Öğrencisi Mellâlî'den nakledilen iki farklı rivayete göre 832 (1428) veya 838 (1434) yılında Tilimsân'da doğdu. Mellâlî, Senûsî'nin hayatı, görüşleri ve kerametlerine dair "el-Mevâhibü'l-ḳudsiyye fi'l-menâḳıbi's-Senûsiyye" adıyla bir eser kaleme aldı. Kuzey Afrika'da IX. (XV.) yüzyılın müceddidleri arasında kabul edilen Senûsî, İslâmî ilimlerin hemen hepsine dair eser veren bir âlim olmakla birlikte daha çok kelâm alanında yazdığı kitaplarla meşhur olmuş ve bölgede Eş'ariyye mezhebinin tanınıp yayılmasına zemin hazırlamıştır. Tasavvufî faaliyetlerde bulunması onun geniş halk kitleleri arasında şöhretini arttırmıştır.[286]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın ilm-i hâl bölümünün kaynaklarından biri olarak Senûsî'nin adını verir.

---

[283] İÜ, vrk. 3/a.

[284] Sadrettin GÜMÜŞ, "Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî", **DİA,** İstanbul, 1993, C. 8, s. 134-135.

[285] İÜ, vrk. 48/a.

[286] Muhammed ARUÇİ, "Senûsî, Muhammed b. Yûsuf", **DİA,** C. 36, s. 534-535

Kâdı Beyzâvî:[287]

Müfessir, Eş‘arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi[288] olarak tanınan Beyzâvî’nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber yüz yıl yaşadığını bildiren rivayet doğru kabul edilirse hicrî 585/1189-90 yıllarında doğduğu söylenebilir.[289]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc’ın otuz beşinci faslında[290] eser ismi vermeden, Beyzâvî’nin tefsirinden istifade ettiğini söylerek, Tekvîr Suresi’inde anlatılan kıyamet günü ile hesap gününü anlatır.

“Delâilü’l-Hayrât Şerhi”:[291]

Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö. 870/1465) tarafından derlenen salavat mecmuası, Türkler arasıında daha çok Delâ‘il-i Şerîf, Delâ‘il-i Hayrât ve Delâ‘il diye bilinen risâlenin tam adı Delâ‘ilü’l-hayrât ve şevâriku’l-envâr fî zikri’s-salât ‘ale’n-nebiyyi’l-muhtâr’dır. Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu olan Şeyh Cezûlî’nin bu risâlesi müridleri arasında bir tarikat evrâdı olarak çok okunmuş ve dolayısıyla çok sayıda istinsah edilmiştir. Birçok şerhi yapılan eserin Türkçe şerhleri de vardır. Bunların en meşhuru Kara Dâvudzâde Mehmed Efendi’nin (ö. 1170/1756) yaptığı şerh olup “Tevfîku muvaffıkı’l-hayrât fî îzâhi meânî Delâili’l-hayrât” (Tevfîku muvaffıki’l-hayrât li-neyli’l-berekât fî hidmeti menbai’s-saâdât) adını taşıyan bu eser birçok defa basılmıştır.[292]

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhacc’ın yirmi dokuzuncu faslında[293] Hz. Muhammed’e (s.a.v.) salavat getirmenin faziletlerini anlatırken “Delâilü’l-hayrât”

---

[287] İÜ, vrk. 70/a.

[288] Yusuf Şevki YAVUZ, “Beyzâvî”, **DİA,** İstanbul, 1992, C. 6, s. 100.

[289] Yusuf Şevki YAVUZ, **İslam Akadinin Üç Şahsiyeti, Ahmed b. Hanbel-İbn Furek-Kadı Beyzâvî,** Kültür Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 125.

[290] İÜ, vrk. 70/b- 72/a.

[291] İÜ, vrk. 58/b.

[292] Süleyman Uludağ, “Delâilü’l-hayrât”, **DİA,** İstanbul, 1994, C. 9, s. 113-114.

[293] İÜ, vrk. 58/b- 59/b.

şerhi olarak adını verdiği eserden tercüme yaptığını söyler, ancak eserin kimin şerhi olduğunu belirtmez.

Birgivî Mehmed Efendi[294] ve "İzhârü'l-esrâr":[295]

Asıl adı Takiyyüddin Mehmed olan Birgivî, 10 Cemâziye'l-evvel 929 tarihinde Balıkesir'de doğmuştur. Osmanlının önemli alimlerinden biri olan Birgivî'nin Arap dili grameri, ahlâk - tasavvuf, fıkıh, akaid, tefsir - kıraat, hadis gibi sahalarda çoğu Arapça, birkaçı da Türkçe olmak üzere tespit edilebilmiş altmışa yakın eseri bulunmaktadır.[296]

Nûr-ı Vehhâc'da kendisinden kısa bir alıntıda bulunduğu Birgivî Mehmed Efendi'nin ayrıca "İzhâru'l-esrâr"[297] adlı eserinden de bahsedilir.

Ebû Hanîfe:[298]

İslâm'da hukukî düşüncenin ve ictihad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı Âzam diye şöhret bulmuştur.[299] H. 80 (m. 699) yılında Kûfe'de doğdu. Adı Nu'mân, babasının adı Sabit'tir. Aslen Arap olmayan Ebû Hanîfe'nin dedelerinin Fars menşeli olduğu rivayet edilir.[300]

Sadece Hanefî mezhebinin kurucusu olmayıp aynı zamanda Ehl-i Sünnet itikadının önemli temsilcisi olmuştur.[301]

Nûr-ı Vehhâc'ın yirmi yedinci faslında[302] bulunan ilm-i hâl bölümü ile otuz üçüncü faslın[303] doğrudan kaynakları arasında olan Ebû Hanîfe, dördüncü fasılda[304]

---

[294] İÜ, vrk. 16/b.

[295] İÜ, vrk. 67/b.

[296] Emrullah YÜKSEL, "Birgivî", **DİA,** İstanbul, 1992, C. 6, s. 191-193.

[297] Hüseyin ELMALI, "İzhârü'l-esrâr", **DİA,** İstanbul, 2001, C. 23, s. 506.

[298] İÜ, vrk. 10/b, 66/a, 86/a.

[299] Mustafa UZUNPOSTALCI, "Ebû Hanîfe", **DİA,** İstanbul, 1994, C. 10, s. 131.

[300] Ekrem SAĞIROĞLU, **İmam-ı Azam Ebu Hanife,** Yasin Yayınevi, Ekim 2002, s. 21

[301] Ahmet ÖZEL, **İmam Ebû Hanîfe,** DİB Yayınları, Ankara

[302] İÜ, vrk. 44/b- 55/b.

kendi nasihatleri, otuz üçüncü fasılda ise talebesi Ebû Yusuf'un nasihatleri ile beraber nasihatlerinin ezberlenilmesi gerektiği tavsiye edilir.

İmâm-ı Tirmizî:[305]

Şeyh Mûsâ Emânî'nin, Nûr-ı Vehhâc'da alıntıladığı hadislerin kaynaklarından biri olan el-Câmi'u's-Sahîh'in müellifi ve muhaddis Tirmizî, , muhtemelen 209 (824) yılında bugün Özbekistan sınırları içinde bulunan Tirmiz'de (veya Tirmiz'e bağlı Buğ köyünde) doğdu. Kendisinin belirttiğine göre Merv'den gelip Tirmiz'e yerleşen bir aileye mensuptur. Önce Tirmiz'de, daha sonra Horasan, Irak ve Hicaz başta olmak üzere diğer bazı bölgelerdeki âlimlerden hadis öğrendi. Tirmizî, yaşadığı devirde fıkıh mezhepleri yaygınlaştığı için her bir mezhebin belli başlı görüşlerini o mezhebin imamının önde gelen talebelerinden öğrenme fırsatı bulmuş, diğer Kütüb-i Sitte imamları gibi o da hiçbir mezhebe intisap etmemiştir. [306]

İmâm-ı Kurtubî (Kurtubî, Muhammed b. Ahmed):[307]

Nûr-ı Vehhâc'da adı geçen müfessirlerden biri olan Kurtubî'nin hayatı ve doğumu hakkında biyografi alanındaki tabakat ve teracîm eserleri ve tarihi kaynaklar bilgi içermemektedir. Müfessir olan Kurtubî'nin Kurtuba'da doğduğu ve büyüdüğü, onun "el-Câmi li-âhkâmı'l-Kur'ân" adlı eserinden öğrenilmektedir.[308]

Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî:[309]

Müctehid Hanefî âlimi olan Kudûrî Şeyh Mûsâ Emânî'nin eserinde adını zikrettiği bir diğer isimdir. 362 (973) yılında Bağdat'ta doğdu. Nisbesinin kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte çömlek (kıdr, çoğulu kudûr) imalâtı veya

---

[303] İÜ, vrk. 66/a- 68/a.

[304] İÜ, vrk. 10/b,11/a.

[305] İÜ, vrk. 12/b, 43/b.

[306] M. Yaşar KANDEMİR, "Tirmizî", **DİA,** İstanbul, 2012, C. 41, s. 202

[307] İÜ, vrk. 16/b.

[308] Abdullah BAYRAM, "Kurtubî ve Fıkhî Tefsiri", Uludağ Üniveristesi SBE, Y. Doktora Tezi, Bursa 2008, s. 39, 40.

[309] İÜ, vrk. 53a.

satıcılığıyla ya da Bağdat köylerinden Kudûre ile ilişkilendirilmiştir. Bir kısım kaynaklarda ve bazı eserlerinde künyesi Ebü'l-Hasan şeklinde de kaydedilmiştir. Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ el-Cürcânî'den fıkıh ve Muhammed b. Ali Süveyd el-Müeddib'den hadis tahsil etti. Irak'ta Hanefî mezhebinin önderi durumuna geldi.[310]

Nûr-ı Vehhâc'ın ilm-i hâl bölümünün, zekât bahsinde Kudûrî adı geçmektedir.

İmâm-ı Gazzâlî:[311]

Eş'arî kelâmcısı, Şafiî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü Gazzâlî, 450 (1058) yılında İran'ın Horasan bölgesinde, yetiştirdiği âlimler ve devlet adamlarıyla tanınan Tûs'ta (bugünkü Meşhed) dünyaya gelmiş ve Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm, Zeynüddin gibi lakaplarla anılır.[312]

Şeyh Mûsâ Emânî, İmâm-ı Gazzâlî'nin adını, "Minhâcü'l-'Abidîn" adlı eserinden alıntıladığı hadis ve "Eyyuhel Veled" adlı eserinden alıntıladığını söylediği Hz. Ali'ye (r.a.) ait manzumenin kaynağı dolayısıyla zikreder.

Çağmînî:[313]

Çağmini (Mahmud b. Muhammed b. Ömer el-Harizmi), oldukça meşhur bir Türk astronumudur. Harizmi'nin Çağmini kasabasında 1221 yılında dünyaya gelmiştir. Çağmini'nin eserleri: "Mulahhas fi'l-hey'e", gök bilimleri ile ilgili olup Kadızâde Rûmî, Curcânî tarafından şerh edilmiştir. Bu eser şerhleri ile birlikte, Osmanlı medreselerinde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur.[314]

---

[310] Cengiz KALLEK, "Kudûrî", **DİA,** İstanbul, 2002, C. 26, s. 321

[311] İÜ, vrk. 26a.

[312] Mustafa ÇAĞRICI, "Gazzâlî", **DİA,** İstanbul, 1996, C. 13, s. 489

[313] İÜ, vrk. 73/b.

[314] Muammer DİZER, **Ali Kuşcu,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 45.

Şeyh Mûsâ Emânî, ahiret alemini ve özellikle mahşeri anlattığı otuz yedinci fasılda[315] okuyucuya seslenir ve anlatıklarının Çağmînî'de bulunmamasının hakikat olmadıkları anlamına gelmeyeceğini söyler.

"Hulviyyat" (Hulviyyat-ı Şahî, Hulviyyat-ı Sultânî)[316]

Candaroğulları hanedanın ilim ve edebiyatı himaye hususunda en mühim siması İsmail Bey'dir. Hulviyyât-ı Sahî adlı fıkıhtan fürûa dair 78 bab üzerine Türkçe bir eser yazmış olan İsmail Bey, kendisi de büyük bir âlimdir. Onun adına yazılan eserler arasında Kastamonulu Ömer b. Ahmet'in Risale-i Münşiye adlı yedi kıraata dair geniş Türkçe tecvidi, Yunus b. Halil'in Miyarü'l-ahyar ve'l-esrar adlı Türkçe tasavvuf kitabı bulunmaktadır. Yine İsmail Bey'in emriyle yapılmış mütercimi bilinmeyen bir Kimya-yı Saadet tercümesi vardır. İsmail Bey, Niksarlı Muhyiddin Mehmet için yaptırdığı kütüphaneye şer'î ve aklî ilimlere dair üç yüz kitap bağışlamıştır.[317]

Nûr-ı Vehhacc'ın yirmi yedinci faslında[318] bulunan ilm-i hâl bölümünün namaz bahsinde adını verdiği eserlerden biri de "Hulviyyat"tır. Emânî, eserin müellifinin adını vermez. Biz yaptığımız araştırmalarda bu eserin Candaroğulları beylerinden biri olan İsmail Bey'in yazmış olduğu "Hulviyyat-ı Şahî", "Hulviyyat-ı Sultânî" isimleri ile bilinen eseri olduğunu düşünüyoruz.

Zemahşerî:[319]

"el-Keşşâf" adlı tefsiri yanında Arap dili ve edebiyatına dair çalışmaları ile tanınan Mu'tezile âlimi[320] Zemahşeri'nin tam adı Mahmud b. Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Harizmî ez-Zemahşerî'dir. Künyesi Ebu'l -Kâsım'dır. 27 Receb 467 (18

[315] İÜ, vrk. 72/b- 76/a.

[316] İÜ, vrk. 49/b.

[317] Necmi HAMAMCIOĞLU, "Hulviyât-ı Şahî Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 3.

[318] İÜ, vrk. 44/b- 55/b.

[319] İÜ, vrk. 84/b.

[320] Mustafa ÖZTÜRK - Mehmet Suat MERTOĞLU, "Zemahşerî", **DİA,** İstanbul, 2013, C. 44, s. 235.

Mart 1075) tarihinde doğduğu Hârizm'e bağlı bir kasaba olan Zemahşer'e nisbetle "Zemahşerî" adıyla anıldığı gibi doğrudan Hârizm'e nisbet edilerek "Hârizmî" denildiği de olmuştur. İkinci Mekke ziyaretinde Kâbe'de çokça vakit geçirdiği için Câru'llah lakabı verilerek "Câru'llah Zemahşerî" adıyla meşhur olmuştur.[321]

Emânî Nûr-ı Vehhâc'ın kırk ikinci faslında[322] bulunan Arapça metinlerin kaynağı olarak Zemahşerî'yi göstermekte ancak eser adı vermemektedir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî:[323]

Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 6 Rebîülevvel 604'te (30 Eylül 1207) Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Mevlânâ, Mesnevî'nin girişinde adını Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî diye kaydetmiştir. Lakabı Celâleddin'dir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi'nin hilâfet makamına geçişinden Sultan Veled'e göre on, Sipehsâlâr'a göre dokuz yıl sonra rahatsızlanarak 5 Cemâziyelâhir 672 (17 Aralık 1273) tarihinde vefat etti.[324] Eserleri; Dîvân-ı Kebîr, Mesnevî, Fîhi mâ fîh, Mecâlis-i Seb'a, Mektûbât'tır.

Nûr-ı Vehhâc'da Emânî, Mevlânâ'dan beyitler aktarmıştır.

"Bahrü'l-Hakaik ve'l-Meânî":[325]

Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654 / 1256) başladığı ve Alâüddevle-i Simnânî'nin (ö. 737 / m.1336) tamamladığı Arapça işârî Kur'an tefsirinin tam adı "Bahrü'l-hakā'ik ve'l-me'ânî fî tefsîri'(l-Kur'ân ve')s-seb'i'l-mesânî"dir.[326]

---

[321] M. Ragıp KAPLAN, "Zemahşeri'nin el-Minhac Fi Usuli'd-Din Eseri Bağlamında Kelâmi Görüşleri", Yüzüncü Yıl üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Van 2012, s. 9.

[322] İÜ, vrk. 84/a- 85/b.

[323] İÜ, vrk. 64/a.

[324] Reşat ÖNGÖREN, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", **DİA,** İstanbul, 2004, C. 29, s. 441, 443, 444,

[325] İÜ, vrk. 18/b

[326] Hamid ALGAR, "Bahrü'l-hakāik ve'l-meânî", **DİA,** İstanbul, 1991, C. 4, s. 515.

Nûr-ı Vehhâc'da Emânî, eserin sadece adını verir ve "Bahr-ı Hakayık" der. Biz araştırmalarımız neticesinde adı "Bahr-ı Hakâ'ik" olan iki eser tespit ettik. Bunlardan biri Hacı Bektâş-ı Velî'nin "Makālât" adlı eserinin XV. yüzyıl şairi Hatiboğlu tarafından yapılan manzum tercümesi[327] olan eserdir ki Emânî'nin alıntladığı kısma bu eserde rastlamadık. Aynı adı taşıyan diğer eser ise yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Necmeddîn-i Dâye'nin başladığı ve Alâüddevle-i Simnânî'nin tamamladığı eserdir ki şimdiye kadar neşredilmemiştir. Nûr-ı Vehhâc'da Fatiha Suresi'nin nüzûlü ile şeytanın üzülmesinin anlatıldığı on birinci fasılda[328] anlıntılanların bu eserden alındığını düşünmekteyiz.

Süyûtî[329]

Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimi olan Süyûtî,[330] hayatını anlattığı Hüsnü'l-Muhâdara isimli esere göre 849 (m. 1445) tarihinde doğduğunu ve Mısır'ın Suyût kasabasında ikamet ettikleri için oraya nisbetle anıldıklarını belirtir.[331]

Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın talebeye nasihat ettiği ve bir talebenin öğrenmesi gereken ilimler hakkında bilgi verdiği otuz üçüncü faslında[332] referans aldığı isimlerden biri de Suyûtî'dir.

Ebu's-Suûd Efendi:[333]

Ünlü İslam alimi ve Osmanlı Yükselme döneminin büyük Şeyhu'l-İslamı Ebu's-Suûd Muhammed b. Muhammed el-İskilibi, el-İmadi, 17 Safer 896/M. 1490 tarihinde İstanbul civarında bulunan Metris veya Müderris köyünde dünyaya

---

[327] Bkz. SELCEN (KÖSE), "Çiftçi, Bahrü'l-Hakâyık (Transkripsiyon, Dil Özellikleri, Sözlük)", Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, Şubat 1997.

[328] İÜ, vrk. 18/b- 21/a.

[329] İÜ, vrk. 67/b.

[330] Halit ÖZKAN, "Süyûtî", **DİA,** İstanbul, 2010, C. 38, s. 188

[331] Ferzende İDİZ, **İmam Süyûtî ve Tasavvuf – Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı ve Eserleri, Semerkand** Yayınları, İstanbul 2013, s. 23

[332] İÜ, vrk. 66/a- 68/a.

[333] İÜ, vrk. 66/b .

gelmiştir. Tahsiline Ali Kuşcu'nun talebesi olan babasının yanında başlayan Ebu's-Suûd Efendi, Osmanlı'nın muhtelif şehirlerinde müderrisliklerde bulunmuş, sekiz yıl kazaskerlik yapmış ve 952 Şaban ayında (Ekim 1545), Fenarizade Muhyiddin Efendi'nin yerine Şeyhülislamlık makamına atanmış ve 30 yıl bu makamda kalmıştır.[334]

Nûr-ı Vehhâc'ın ilm-i hâl bölümünde istifade edilen isimlerden biri de Ebu's-'Suûd Efendi'dir.

Taberânî:

Safer 260'ta (Aralık 873) Akkâ'da doğdu. Erken yaşta öğrenim amacıyla Şam'daki Taberiye'ye gittiğinden Taberânî diye şöhret buldu. Taberânî zamanının hadis hâfızı diye nitelenmiş (İbn Hallikân, II, 407), hadis, ensâb ve tarih bilgisiyle döneminin en önde gelen âlimlerinden olmuştur. 29 Zilkade 360'ta (23 Eylül 971) vefat etmiştir.

Nûr-ı Vehhâc'da adı verilmeden fasıl konularına uygun hadislerin alıntılandığı kaynaklardan biri de Taberânî'dir.

Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz isimler ve eserler dışında eserde geçtikleri bağlam çerçevesine uygun olarak tespit edemediğimiz eserler ve isimler ise şunlardır. "Şifâ u´l-Kulûb",[335] "Kenz-i Ahbâr",[336] "Kitâb-ı Na'l-i Ahmed",[337] Katîboğlu".[338]

---

[334] Süleyman ATEŞ, "Ebu's-Suûd Efendi", **Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi,** Temmuz , 1998, S.9, s. 3, 4.

[335] İÜ, vrk. 17/a.

[336] İÜ, vrk. 11/b. (Bkz. Mehmet ARSLAN, İ. Hakkı AKSOYAK, *Gelibolu Âlî, Riyâzü's-Sâlikîn*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Sivas 1998, s. 3. Eser Gelibolulu Mustafa Âli'nin "Henüz Ele Geçmeyen Eserleri" başlığı altında geçmektedir.)

[337] İÜ, vrk. 8/b.

[338] İÜ, vrk. 90/a

2. 5. Nûr-ı Vehhâc'ın Muhtevası

2. 5. 1. Nûr-ı Vehhâc'ın Fasılları

Nûr-ı Vehhâc'da dibâce bölümü hariç toplam elli fasıl bulunmaktadır. Eserde dibâce ve fasıllarda işlenen konular aşağıdaki gibidir.

2. 5. 1. 1. Dibâce[339]

Bu bölümde Emânî, esere klasik metinlerde gördüğümüz üzere besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Eserin ilk altı beyiti besmeleye ayrılmış olup ilki Arapça, diğer beş beyit Farsça olarak yazılmıştır. Bu beş beyitin ilk dizesi olan "Besmele şod nâm-ı ḥudā-yı ḳadīm" ifadesi aynı şekilde tekrar ederken, diğer dizeler farklılık gösterir. Devamında yedinci ve sekizinci beyitleri Arapça, dokuzuncu ve onuncu beyitleri yine Farsça olarak verir ve böylece besmele, salvele ve hamdeleyi tamamlamış olur.

Devam eden beyitlerde Emânî, eserini neden yazdığını, daha önce yazdığı eserin yandığını ve eseri niçin ve nasıl tecdîd ettiğini ihvânıyla söyleşir gibi, samîmî bir üslûp ile anlatır. Eserin içeriği ve kendi hayatı hakkında da bilgi verdiği bu bölümde toplam 82 beyit bulunmaktadır.

2. 5. 1. 2. Birinci Fasıl[340] (el-Faṣlu ʹl-evvelü fī naṣihati ʹl-enām mineʹl-iḫvāniʹl-ḫavāṣṣi veʹl-enām[341])

81 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, ihvâna nasihat ettiğini söyler. İhtiyârların gençlere nasihat etmekte tembellik ettiklerini, gençlerin edepten uzaklaştığını, vaizlerin sözlerine aldırmadıklarını ve her nasihâte çeşitli bahaneler bulduklarını dile getiren Emânî, zamâne insanlarından şikayet eder ve verdiği

[339] İÜ, vrk. 1/b- 3/b

[340] İÜ, vrk. 3/b- 6/a

[341] Birinci fasıl halktan ve havâs-ı ihvândan halka nasihat hakkındadır.

nasihatleri kıssa ve hikâyelerle somutlaştırır. Bu kıssa ve hikâyelerden manzum bölümdekilerin ilkinde iki beyit ile Hz. Yûşa (a.s.), ikincisinde mağarada inzivâya çekilen bir sûfî anlatılır. Diğerlerine göre daha uzun olan üçüncüsünde ise bir belde halkının içlerinden seçtikleri bir dervişi on yıl boyunca sultan yapmaları ve on yılın sonunda vahşi hayvanların bulunduğu dağlık bir bölgeye terk etmeleri, uzaklardan gelen bir dervişi sultan seçmeleri ve sultan seçilen bu dervişin kendinden öncekilerin akıbetinden kurtulmak için yaptıkları anlatılmıştır. Dördüncüsünde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mi'rac'ta gördüğü hâllerden birkaçı ve beşincisinde Cebrâil'in (a.s.) bir hûrî ile konuşması anlatılır. Bütün fasıllarda tekrar eden beyit sayısı üç iken ellinci fasılla beraber bu fasılda yedidir.

Mensur bölümde ise uzlete çekilmiş derviş ile Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kıssası anlatılmaktadır.

2. 5. 1. 3. İkinci Fasıl[342] (El-faṣluʿ ṣ-ṣānī fī teʿaccübiʿl-maṣnuʿāti´l-vuṣūl ve ceberūti bedīiʿl-kā´ināt)[343]

Toplam 52 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mi'râc hadisesinde gördüğü acayib mahlukatı ve hâlleri anlatır.

Nesir bölümünde ise Mi'râc hadisesinden şüphe eden birinin başına gelenler anlatılmaktadır.

[342] İÜ, vrk. 6/b- 9/b.

[343] İkinci fasıl yaratılanlara ve kâinatı hârika bir şekilde yaratanın gücüne taaccüb hakkındadır.

2. 5. 1. 4. Üçüncü Fasıl[344] (el-Faṣl-u´ṣ-ṣāliṣ fī medāyiḥi naʿ´li´l-Muṣṭafā fī beyāni ḥavāsṣıhi´l-letī (...) biha´ṣ-ṣafā[345])

49 beyitten oluşan bu fasıl başlığından da anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed'in (s.a.v.) na'l-i şerifi hakkında yazılmıştır. Ayrıca bu bölüm içinde bir de 21 beyitlik na't bulunmaktadır.

Nesir bölümünde ise Hz. Muhammed'i (s.a.v.) rüyada görebilmek için yapılması gerekenler anlatılır.

2. 5. 1. 5. Dördüncü Fasıl[346] (El-faṣlu´r-rābiʿ fī teslīṭi´l-laʿini ʿalā imāni´l-müʿmīnine´l-muvaḥḥidīn[347])

Dördüncü fasılda 25 beyit bulunur. Bu fasılda Emânî, şeytanın, ruhun teslim edilme anını fırsat bilerek, çeşitli hilelerle müminlerin imanını gasp etmeye çalışmasını ve müminlerin buna karşı almaları gereken tedbirleri, İmâm-ı Azâm'ın nasihatlerini ve "Meşâyıhlar buyurdular.." ibaresi ile şeyhlerin tavsiyelerini anlatır.

Mensur bölümde ise Hz. Ömer'in (r.a.) ve oğlu Hz. Abdullah'ın (r.a.) Berat Gecesi'ni nasıl geçirdiklerinden ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Aişe'ye Kadir Gecesi'nde etmesini istediği duadan söz etmiştir.

---

[344] İÜ, vrk. 8/b, 9/a.

[345] Üçüncü fasıl Na'l-i Mustafa'yı medh ve kendisi ile safâ veren vasıflarının beyânı hakkındadır.

[346] İÜ, vrk. 10/b, 11/a,

[347] Dördüncü fasıl mel'unun (Şeytan) mümin muvahhidlerin îmanına musallat olması hakkındadır.

2. 5. 1. 6. Beşinci Fasıl[348] (El-Faṣlu´l-ḫāmis fī ʿaẓameti´l-mevti ve sekerātihi elleti ġāyetü ḥırḳatiha´l-fevt[349])

Toplam 40 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî ölümün yaratılması ve heybeti, Azrail'in (a.s.) ölüm meleği olarak görevlendirilmesi, ölümün Cenâb-ı Hakk'tan izin alarak semavat üzerinden kaninata seslenmesini anlatır.

Nesir bölümünde ise İmâm-ı Tirmizî'den rivayetle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ölüm anına dair hadisleri nakledilir.

2. 5. 1. 7. Altıncı Fasıl[350] (el-Faṣlu´s-ṣādis fi ervāḥi´l-insān ve fi keyfiyeti ẕī´t-tevfīḳ ve ẕī´l-ḫıẕlān[351])

Bu fasılda 25 beyit bulunmaktadır. Emânî, konu olarak ölümden sonra kabir alemini işler ve ölümden sonra ruhların neler yaşadıklarına dair rivayetleri aktarır.

Nesir bölümünde ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir sahabenin vasiyetini yerine getirmesini anlatmıştır.

2. 5. 1. 8. Yedinci Fasıl[352] (el-Faṣlu´s-sābiʿ fī ictimāʿi´ṣ-ṣāliḥīn ve irādeti ḥiyāżi´l-murselīn[353])

Bu fasılda bulunan beyit sayısı bizim esas aldığımız İstanbul Üniversitesi nüshası'nda bir beyit eksik[354] olmakla, 27'dir, İnebey Kütüphanesi nüshasında ise 28'dir.

---

[348] İÜ, vrk. 11/b-13/a.

[349] Beşinci fasıl ölümün azameti ve ölüm sarhoşluğunun yakıcılığı hakkındadır.

[350] İÜ, vrk. 13/a, 13/b.

[351] Altıncı fasıl İnsanların ruhlarının keyfiyeti ve gâlip gelenle zelil olanın hakkındadır.

[352] İÜ, vrk. 14/a- 15/a.

[353] Yedinci fasıl salihlerle bir arada bulunma ve peygamberlerin himâyesini isteme hakkındadır.

[354] Didi kim ol yeriñ gögüñ ḳamunuñ ḫālıḳı Allah

Bu fasılda Hz. Muhammed'den (s.a.v.) rivayetle cemaat olmanın faziletleri, mahşer alemi ve burada bulunan salihlere verilen nimetler, facirlerin hâlleri misal gösterilerek anlatılır.

Nesir bölümünde ise Hz. Muhammed'den (s.a.v.) hadislere ve Hasan-ı Basrî'den bir alıntıya yer verilmiştir. Ayrıca Hadaik[355] adlı kitaptan aldığını bildirdiği Arapça bir na'ta yer verir.

Faslın ardından peygamberlerin mahşer yerindeki havuzları resmedilmiştir. Bu resimler; "Havz-ı Muhammed 'aleyhi's-selâm", "Havz-ı 'İsâ 'aleyhi's-selâm", "Havz-ı Mûsâ 'aleyhi's-selâm" ve "Havz-ı Dâvûd 'aleyhi's-selâm" şeklinde belirtilmiştir.

2. 5. 1. 9. Sekizinci Fasıl[356] (El-faṣli´ṣ-ṣāminü fī´s-sebā'iyyātilleti yekūnu ḥāfiẓuhā min ehli´n-necāt[357])

17 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, yedi sayısı üzerinde durmuştur. Fatiha Suresi'nin yedi ayet olması, cehennemin yedi kapısı, yapılması gereken yedi şey, insan hayatının yedi dönemi, kelime-i tevhidin yedi kelime olması, ölümden sonraki yedi tehlikeli hâl üzerinde durulur.

Nesir bölümünde ise tasavvuf ve ahlak kitaplarında yedi nesnenin olduğu haber verilip Birgivî Mehmed Efendi'den alıntı bir sözle fasla son verilir.

Yaratmış bir şehr kim on bu dünyāca olur i'ẓām

[355] Bahsi geçen na't tespit edilemedi.

[356] İÜ, vrk. 16/a, 16/b.

[357] Sekizinci fasıl koruyanının kurtuluş ehlinden olduğu yedi şey hakkındadır.

2. 5. 1. 10. Dokuzuncu Fasıl[358] (el-Faṣlu´t-tāsiʿu fī eşneiʿil-ḫişāl elleti tekūnü sebeben lisū´il-irtiḥāl[359])

Bu fasıl 14 beyitten oluşmaktadır. Fasıl içinde Emânî, tehlikeli hâllerin en tehlikelileri diye tanımladığı ve kişiyi cennetten mahrum eden; kötü itikadlı olmak, şükrü terk etmek, halka zulmetmek, okunan ezana hürmet etmemek, anne ve babaya itaatsizlik, farzları ciddiye almamak, çok yemin etmek gibi çeşitli hâlleri anlatır. Faslın başında İmâm-ı Kurtubî'ye rahmet ederek bunların onun tarafından dile getirildiğini ifade etmektedir.

Nesir bölümünde ise yukarıda bir kısmını saydığımız hâllerin "Şifâu´l-Kulûb" adlı eserde yirmi dokuz olduğunu söyler ve bunları sıralar. Emânî, âkıbetleri küfür üzerine olan İblis, Belâm ve Şeyh Abîd isimlerini örnek olarak verir ve faslı tamamlar.

2. 5. 1. 11. Onuncu Fasıl[360] (el-Faṣlu´l-ʿāşir fī ẕemmi´l-ḫalīl ve´s-sāḥibi ḫakāhu eş-Şihābu´n-Nāḳib[361])

Bu fasılda 28 beyit bulunur. Faslın başlığından da anlaşılacağı gibi anlatılanları İbn Arabşah'dan (Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhîm b. Arabşâh el-Ensârî ed-Dımaşkī el-Hanefî. ö. 854/1450) aldığını belirtmiştir. Fasılda kötü insanlarla dostluk kurmamak gerektiği, kötü insanlar arasındaki dostlukların ahirette nasıl bozulduğu ve birbirlerine yaptıkları suçlamalar ve aralarında sürüp giden çekişmeler Emânî, tarafından samimi bir üslupla dile getirilmiştir.

---

[358] İÜ, vrk. 16/b, 17/a.

[359] Dokuzuncu fasıl ahirete kötü hâlde irtihal etmenin sebebi olan hasletlerin en kötüleri hakkındadır.

[360] İÜ, vrk. 17/b, 18/a.

[361] Onuncu fasıl dostu kötülemek hakkındadır. Bunu eş-Şahibu´n-Nâkib'in anlatmıştır.

Nesir bölümünde Ebu'l Esved ed-Düelî ve Süleyman-ı Dârânî'den alıntılar ile müminlerin halifesi Hz. Ali'den (r.a.) bir menkıbeye ve Farsça beyitlere yer verilmiştir.

2. 5. 1. 12. On Birinci Fasıl[362] (El faṣlu´l-ḥādī ʿaşere fī ṣayḥati´l-laʿin ve ictimāʿi evlādihi´l-melāʿīn[363])

Bu fasıl da 47 beyit bulunmaktadır. Fasılda anlatılanların hangi kaynaklardan alındığı ilk beyitlerde haber verilir ve "Bahr-ı Hakayık'da rivayet İbn-i Abbâs'ın" ifadeleri kullanılır.

Şeytanın en fazla üzüldüğü zamanlar anlatılır. Bunlardan biri Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dünyaya geldiği gün ile Fatiha Suresi'nin inzal olduğu gündür. Fatiha Suresi'nin inzal olduğu gün şeytanın çok üzülmesi ve evladlarının başına toplanması ve devamında aralarında geçen diyaloglar halkın anlayacağı sadelikle dile getirilmiştir.

Nesir bölümünde ise Recep Efendi'nin (Âmidî) "Camiü´l-Ezhar ve Letâ´ifü´l-Âhbâr" adlı eserinden naklettiği alıntıda, şeytanın, hesap günü affedilenleri görünce, kendisinin de affedileceği umuduna kapılması ve bu hususta Cenâb-ı Hakk ile söyleşmesi anlatılmıştır.

2. 5. 1. 13. On İkinci Fasıl[364] (El faṣlu´ş-şāniyye ʿaşere fī´l-hedāyā er´-raʿiyyāt elleti yekūn ʿāmilīhā sālimāni´l-ʿaḳabāt[365])

29 beyitten oluşan bu fasılda sahabeden biri Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek Cenâb-ı Hakk'a münacat edip ölümü temenni etmeye izin olup olmadığını sorar. Bu soru üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.), sahabeye "on hediye"ye sahip değil ise

[362] İÜ, vrk. 18/b- 21/a.

[363] On birinci fasıl la'înin bağırması ve mel'ûn evlatlarının toplanması hakkındadır.

[364] İÜ, vrk. 22/a, 22/b.

[365] On ikinci fasıl yapanlarının azaptan kurtulduğu gözlenen hediyeler hakkındadır.

temenni etmemesini söyler. Sahabe, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bu on hediyeyi açıklamasını ister ve Hz. Muhammed (s.a.v.) sırasıyla bunları söyler. On hediyenin her biri, bir müminde bulunması gereken hasletlerdir ki aynı zamanda her bir hediye yapılması gereken veya kaçınılması gereken dört davranıştan oluşur.

Nesir bölümü ise bu fasılda tamamen Arapça olarak yazılmıştır ve manzum bölümde işlenen konuyla ilgili Hz. Muhammed'den (s.a.v.) hadisler nakledilmiştir.

2. 5. 1. 14. On Üçüncü Fasıl[366] (El faṣlu´ṣaliṣ ʿaşere fī iʿrābi´l-meṣnūʿāt ve ʿacebu´l-maḫlūḳāt ve´l-mevcūdāt[367])

Bu fasılda 41 beyit bulunmaktadır. Faslın manzum bölümü lügaz niteliğindedir. Lügaz boyunca "dil" remizlerle anlatılmıştır.

Mensur bölümde ise yukarıda anlatılan lügazın dili anlattığı, bunun lügaz ile anlatılmasındaki muradın erbâb-ı selâmet ve tasarruf sahiplerinin daha kuvvetli anlamalarını sağlamak olduğunu, yukarıdaki Zülfikâr resmi[368] ile buna ipucu verdiğini ifade eder. Emânî, fasılda anlatılanları zalim bir sultanın zulmünden zekice konuşması ile kurtulan bir hizmetkârın hikâyesiyle de süslemiştir.

2. 5. 1. 15. On Dördüncü Fasıl[369] (El-faslu ʿr-rābiʿā ʿaşere fī irşādi´l-ġāfilīn ʿan şükri neʿmā´i rabbi´l-ʿalemīn[370])

40 beyitin bulunduğu bu fasılda insanın her ne hâlde olursa olsun hâline şükretmesi gerektiği üzerinde durulur. İnsanların hâllerinden şikayet etmeleri Hz. Muhammed'den (s.a.v.) ve sahabeden verilen örneklerle eleştirilmiştir. Bu faslın manzum bölümünde iki kıssa, mensur bölümde ise bir menkıbe anlatılır. Manzum

[366] İÜ, vrk. 22/b- 24/a.

[367] On üçüncü fasıl mahlûkat ve mevcûdatın en acâib olanları ve yaratılmışları açıklama hakkındadır.

[368] İÜ, vrk. 24/b.

[369] İÜ, vrk. 25/a- 28/a.

[370] On dördüncü fasıl Rabbu´l-'alemîn'in nimetlerine şükürden gafîl olanlar hakkındadır.

bölümde anlatılan kıssalardan ilki Hz. İsâ (a.s.) devrinde yaşayan bir dervişin Hz. İsâ'ya (a.s.) gelerek hâlinden şikayet etmesini ve Hz. İsâ'nın da (a.s) onu kedisi ile beraber seyahate çıkarması ve bu seyahatte dervişin hâline şükretmesine sebep olacak insanlardan örnekler göstermesi, ikinci kıssa da Hz. İsâ'nın (a.s.) semâya yükseltilmesi ve üzerinden dünya malına ait bir iğne çıkması anlatılır.

Mensur bölümde anlatılan menkıbe ise Küfe şehrinde Bel'am b. Bâûrâ'nın halifelerinin halifelerinden biri olup şeyhlerden birine gelerek ömrü boyunca hâline şükretmeye söz veren ancak ömrünün nihayetinde bu sözünü tutmayan dervişin başına gelenler anlatılmıştır. Bu menkıbe Emânî'nin "Virdü's-Sâlihîn" adlı eserinde manzum olarak yer almaktadır.[371] Mensur bölümde ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerine ve İmâm-ı Gazzâlî'nin "Eyyuhe´l-Veled" adlı eserinden alıntı ile Hz Alî'ye (r.a.) ait sözlere yer verilmiştir.

2. 5. 1. 16. On Beşinci Fasıl[372] (el-Faṣlu´l-ḫāmise ʿaşara fī fażīleti´l-Ḳurāni ve´t-teḳarrubi bihi ilā´llahi´l-Meliki´l-Menān[373])

Bu fasılda 15 beyit bulunmaktadır. Emânî, "Kelâmu´llah" redifiyle Kur'ân-ı Kerîm'i anlatmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'i Zebûr, İncîl ve Tevrât ile karşılaştıran Emânî, Kur'ân-ı Kerîm'in hepsinden üstün olduğunu ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'i kişinin kendisine inmişcesine okuması gerektiğini tavsiye eder ve onun faziletlerini anlatarak devam eder. İki kısa menkıbe ile bu faslı süsleyen Emânî, menkıbelerden ilkinde adını vermeden bir velî diyerek Kur'ân-ı Kerîm'e saygısından otuz yıl uyumayan bir Allah dostunu ve ikinci menkıbede yedi yıl Kur'ân-ı Kerîm'i dinleyen bir ümmîyi anlatır. Diğer bölümlerde kullanılan anlaşılır ve samimi üslup bu fasılda da devam etmektedir.

---

[371] Virdü's-Salihîn, vrk. 28/b-30/a.

[372] İÜ, vrk. 28/a- 29/a.

[373] On beşinci fasıl Kur'ân'ın fazîleti ve onunla el-Melikü´l-Mennân Allah'a yakınlaşmak hakkındadır.

Mensur bölümde ise Hz. Muhammed'e ait (s.a.v.) hadisleri Arapça olarak nakletmiştir.

2. 5. 1. 17. On Altıncı Fasıl[374] (el-Faṣlu´s-sādisü ʿaşere fī hicreti´l-Muṣtafa ve ba´zı müʿcizātihi elleti şāde bihā el-ḳutdā[375])

90 beyitten oluşan bu fasılda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hicreti öncesi bazı mucizeleri ile sonrasındaki bazı olaylar anlatılır. Anlatılanlar Ebu Cehil'in Habîb İbn-i Melik'e mektup yazıp, hediyeler göndererek davet etmesi ile başlar. Devamında, Habîb İbn-i Melik'in ordusu ile Hz. Muhammed'i (s.a.v.) öldürmek için gelmesi, Hz. Muhammed'le (s.a.v.) karşılaşınca güneşin yerine ayın gelmesi sonra yeryüzüne inip secde etmesi ve tekrar yerine dönmesi mucizelerini istemesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu mucizeleri gerçekleştirmesi karşısında şehadet getirerek müslüman olması, ülkesine döndüğünde elleri ve gözleri olmayan kızını Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bir mucizesi ile iyileşmiş bulması, bunun üzerine Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hediyeler göndermesi, Ebu Cehil'in bu hediyeleri alabilmek için hileler yapması, develerin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın resulü olduğuna şahadet etmeleri, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Cenâb-ı Hakk'ın emri ile Mekke'den Medine'ye hicret etmesi, Ebu Süfyân'ın kızının (Ümmü Habîbe) Medine'ye gidişi, Ebu Süfyân'ın Medine'ye gelişi ve kızına misafir oluşu, kızının ona müşrik olduğunu hatırlatması, Müslümanların sayıca artması, Mekke'nin fethi ve Ebu Süfyân'ın iman etmesi anlatılmıştır.

Mensur bölümde ise Ebu Leys Semerkandî'den alıntı ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) umre ve tavaf niyeti ile Mekke'ye yola çıkışı ve Hudeybiye'de müşriklerle Hudeybiye Antlaşması'nı yapmaları ve Fetih Suresi'nin inzali ile müslümanlara çeşitli müjdelerin verilmesi anlatılır.

---

[374] İÜ, vrk. 29/a- 32/a.

[375] On altıncı fasıl Mustafa'nın hicreti ve yol kesenleri avladığı mucizeleri hakkındadır.

2. 5. 1. 18. On Yedinci Fasıl[376] (el-Faṣlu´s-sābiʿa ʿaşara fī tenbihāt el-mūḳiẓati ʿan raġbeti´l-münācāt[377])

Bu fasılda 71 beyit bulunmaktadır. Bu faslın esas konusu tütündür. Faslın başında yaşadığı zamanın insanlarından şikayet eden Emânî, devamında tütünün (duhân) yaygınlaşmasından, zararlarından bahseder ve kendi delillerini açıklayarak tütün içmenin haram ve bidât olduğunu ifade eder. Manzum bölümde ayrıca Kanûnî Sultan Süleymân Hân'ın oğlu Sultan II. Selim'e öleceği zaman yazdığı nasihatine ve Hz. Süleymân'a (a.s.) ait iki kıssaya yer verir. İlk kıssa, Hz. Süleymân (a.s.) ile kendisinin saltanatına imrenen bir derviş arasında geçerken, ikinci kıssada ise Hz. Süleymân (a.s.) ile sevdiğine kavuşmak için dağı kazan bir karınca arasında geçer.[378] Emânî, son beyitlerde ise lügaza yer vermiştir.

Mensur bölümde Hz. Süleymân'nın (a.s) bütün saltanatına rağmen zembil satarak geçindiği belirtirlir ve Arapça alıntılarla fasılı tamamlanır.

Faslın sonunda "İmâm Hasan ve Hüseyin (r.a.) türbeleri resimleri." ibaresi yazılarak Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in (r.a.) türbeleri resmedilmiştir.[379]

2. 5. 1. 19. On Sekizinci Fasıl[380] (el-Faṣlu´s-ṣāmine ʿaşara fī ḥiṣāli´l-kilāb (Mevṣūf)[381])

Bu fasıl 27 beyitten oluşmaktadır. Hz. Ali (r.a.) ile Hasan-ı Basrî'nin nasihatlerinin aktarıldığı bu fasılda nasihatler köpeklerde bulunan bazı hâllerin, insanlarda bulunması gereken iyi hâllere örnek olarak verilmesi üzerinedir.

---

[376] İÜ, vrk. 32/a- 34/a.

[377] On yedinci fasıl münâcat isteğine dair ikaz edici tenbihat hakkındadır.

[378] Bu kıssa Emânî'nin Virdü's-Sâlihîn adlı eserinde de geçmektedir. bk. Virdü's-Sâlihîn, 11/b, 12/a.

[379] İÜ, vrk. 34/b.

[380] İÜ, vrk. 35/a, 35/b.

[381] On sekizinci fasıl köpeklerde bulunan iyi hasletler hakkındadır.

Mensur bölümde halkın zem ettiği bir şeyhe müridinin bu sözleri haber vermesi üzerine, şeyhin müridini bu hususta irşad etmek için yaptıklarını anlatan bir menkıbeye yer verilmiştir.

2. 5. 1. 20. On Dokuzuncu Fasıl[382] (el-Faṣlu´tāsiʿa ʿaşara fī naṣīḥāti Loḳmān elleti vecebeti´l-ʿazimetü ʿaleyha fī külli´l-ān[383])

Bu fasıl 26 beyitten meydana gelmektedir. Manzum bölümde Emânî, Hz. Lokmân'ın (a.s.) akıllı kölesi ile arasında geçen kıssaya ve oğluna verdiği nasihatlere yer vermiştir.

Mensur bölümde anlatılan menkıbede ise mezar kazıcılığı yapan yaşlı bir adamın şahid olduğu keramet anlatılır.

2. 5. 1. 21. Yirminci Fasıl[384] (el-Fāṣlu´l-ʿaşrūn fi aḥvāli´ż-żalāl ve´l-leẕine iḫtāra´l-ḫarām ʿani´l-ḥalāl[385])

Bu fasılda 16 beyit bulunmaktadır. Emânî, Muaz b. Cebel'in (r.a.) Hz. Muhammed'den (s.a.v.) rivayet ettiği, Sûr'a üflendiği gün kötü hâllerde haşrolacak olan on sınıfın her birinin ne hâlde haşrolacağını anlatmıştır.

Mensur bölümde ise iman sahibi olup da tövbesiz ölenlerin ahiretteki hâlleri hakkında bilgi verilmiş ve "Ahidnâme Duâsı" ile "Seyyidü'l-İstiğfar Duâsı"nın okunması tavsiye edilmiştir.

---

[382] İÜ, vrk. 36/a- 37/a.

[383] On dokuzuncu fasıl Lokman'ın her daim üzerinde kararlı olmayı gerektiren nasihati hakkındadır.

[384] İÜ, vrk. 37/a, 37/b.

[385] Yirminci fasıl dalâletin hâlleri ile helâli bırakıp harâmı seçenlerin hâlleri hakkındadır.

2. 5. 1. 22. Yirmi Birinci Fasıl[386] (el-Faṣlu´l-ḥadī ve´l-ʿişrūn fī miṣālī´d-dāreyni lā-raybe´l-menūn)

Bu fasılda bulunan beyit sayısı 22'dir. Fasıl Bakara Suresinin yetmiş dokuzuncu ayetine[387] telmih ile başlar. Devamında dünyanın faniliğinden, insanın ise bu fani dünyaya aldanmasından bahs eden Emânî, Şeyh Sâdî Şirâzî'nin kısa bir hikâyesi ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerine yer vermiştir.

Mensur bölümde Hz. Muhammed'den (s.a.v.) bir hadis aktarıldıktan sonra, kaynaklarda Hz. İsâ (a.s.) devrinde geçtiği kayedilen, bir küp altın bulan üç adamın tamahkârlık ederek birbirlerine kurdukları tuzakların ve bu tamahkârların kötü sonunun anlatıldığı bir hikâye aktarılmıştır.

2. 5. 1. 23. Yirmi İkinci Fasıl[388] (el-Faṣlu´ṣ-ṣānī ʿişrūn fimā ʿuḳibū bihi´l-meskūn[389])

Bu fasıl içinde 24 beyit bulunmaktadır. Şarap içenlerin ahiretteki hâllerini anlatan Emânî, meyhanenin şeytanın bu dünyadaki tımarhanesi olduğunu ve ömrü boş konuşmalarla (laklak) geçirmemek gerektiğini söyler. Şarabın haram olması hususunda Hz. Muhammed'den (s.a.v.) aktardığı hadislerle bu hâlin ciddiyetini aktarır.

Mensur bölüm ise tamamen Arapça kaleme alınmış olup, Ebû Leys Semerkândî'nin "Tembihi'l-Gafilîn" adlı eserinden alıntı ile Hz. Muhammed'den

---

[386] İÜ, vrk. 37/b- 38/b.

[387] "Elleriyle (bir) Kitap yazıp sonra onu az bir bedel karşılığında satmak için «Bu Allah katındandır» diyenlere yazıklar olsun! Elleriyle yazdıklarından ötürü vay haline onların! Ve kazandıklarından ötürü vay haline onların!"

[388] İÜ, vrk. 38/b-39/b.

[389] Yirmi ikinci fasıl meskûnun kendisi ile cezalandırılacağı şeyler hakkındadır. (Meskûn burada cehennem ehli anlamında kullanılmıştır.)

(s.a.v.) şarabın haram olduğuna dair hadisler nakletmiştir. Faslın sonunda şarap içenlerin akıbeti için Şeyh Barsisâ'nın[390] hikayesinin yeterli olacağı hatırlatılmıştır.

2. 5. 1. 24. Yirmi Üçüncü Fasıl[391] (el-Faṣlu´-ş-şālis ve´l-ʿişrūn ḫaṭari´ş-şelāş vehüve eşnaʿu ʿamāli´r-ricāl ve´l-inās[392])

Bu fasılda 21 beyit bulunmaktadır. Emânî, kadın ve erkeklerin işlediği en büyük üç günahı ve bu günahları işleyenlerin ahiretteki hâllerini anlatır. Bu üç günah suizân, tecessüs ve gıybet etmektir. Fasıl içinde gıybet edenler ve onların ahiretteki hâlleri üzerinde daha fazla durulmuştur.

Mensur bölümde ise gıybet edenlerin cehennemde çekecekleri azabın nasıl olacağı anlatılır ve Hz. Muhammed'den (s.a.v.) hadisler aktarılır. "Hikâyet" başlığı altında Hammad b. Seleme'nin (ö. 167/784) sattığı bir kölenin nemmamlık ederek bir karı ile kocayı öldürtmesi anlatılmıştır.

2. 5. 1. 25. Yirmi Dördüncü Fasıl[393] (el-Faṣlu´r-rābiʿ ve´l-ʿaşrūn fi līneti´n-nüfūs iẕā dāret fi´l-ebdāni ke vehhāci´ş-şumūs)

21 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, manzum bölüm boyunca nefs-i emmâreye seslenir. Onun söz dinlemez oluşundan, tamahkarlığından, bahsederken aslında zamane halkına seslenmektedir. Zayıf imanı, çölde başı boş koyuna ,şeytanı da kurda benzetir ve son beyitlerde kişinin nefsini kendine râm etmesi gerektiğini nasihat eder.

Mensur bölümde ise Hz. Muhammed'den (s.a.v.) konu hakkında hadis rivayet eder ve ardından Cenâb-ı Hak ile şeytan arasında geçen bir diyalogla faslı tamamlar.

---

[390] Murat ÖZTÜRK, "Aşk Mesnevilerinde Ayrı Dinlerden Âşıkların Aşk ve Kutsal Çatışması", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S. 42, Ekim 2014, s.108

[391] İÜ, vrk. 39/b-40/b.

[392] Yirmi üçüncü fasıl kadın ve erkeklerin yaptığı işlerin en kötüsü olan üç şeyin tehlikesi hakkındadır.

[393] İÜ, vrk. 41/a, 41/b.

2. 5. 1. 26. Yirmi Beşinci Fasıl[394] (el-Faṣlu´l-ḫāmisu´l-ʿişrūn ḳudsi'l-mescīdi´l-aḳṣā ve irā´eti´l-mirkāt ve mescīdi´l-aḳṣā[395])

Bu fasılda 27 beyit bulunmaktadır. Fasıl, tekrar beyitleri dahil edilmediği takdirde 24 beyitlik Kudüs ve Mescid-i Aksâ'ya yazılmış bir medhiyedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mi'râc'a yükseldiği yer olarak belirttiği Mescidi'l-Aksâ'yı anlatırken ayrıca bu mescide üç yıl komuşuluk yaptığını belirtir ve şehrin önemli mekanlarının bazen isimlerini bazen de haklarında bilgi verir. Kubbetu's-Sahrâ'nın tozunun gözlerinde sürme olduğunu söylerken, burada yapılan bir hayrın da beş yüz hayra denk olduğunu belirtir. Emânî, Kudüs'ü Medîne ve Mekke ile kıyaslarken Medîne'nin Kudüs'den, Mekke'nin de Medîne'den üstün olduğunu özellikle belirtir. Ziyaret ettiği ve edilmesini istediği peygamberlerin isimlerini zikreder. Ayrıca Kudüs'ün gerek coğrafi şartları, gerek şehrin yapısı ve gerek tarihi hakkkında kısa bilgiler vermeyi ihmal etmez. Son beyitte Kubbetü's-Sahrâ'nın şeklini çizdiğini ifade ederek manzum bölümü tamamlar.

Mensur bölümde ise Kudüs ve Mescidi'l-Aksâ hakkında bazı ayetler ve hadîs-i kudsîleri aktarır. Rivayetlerde geçtiğini belirttiği ve peygamberlerin kabirlerinin bulunduğunu ifade ettiği şehir isimlerini sayarak faslı tamamlamış olur.

Faslın sonunda Mescid-i Aksâ, bahçesi ve kapıları resmedilmiştir.[396]

[394] İÜ, vrk. 41/b-42/b.

[395] Yirmi beşinci fasıl Mescid-i Aksa'nın kutsallığı ve mirkât ile Mescîd-i Aksâ'yı göstermek hakkındadır.

[396] İÜ, vrk. 43/a.

2. 5. 1. 27. Yirmi Altıncı Fasıl[397] (el-Faṣlu´l-sādis ve´l-ʿişrūn fī keyfiyeti e´s-sivāk limā rūya ʿaleykum bi´s-sivāk[398])

Bu fasılda 27 beyit bulunmaktadır. Emânî, bu fasılda peygamber hazinesine benzettiği, rahmet çağlayanı dediği misvakı anlatmaktadır. Misvakın faydaları üzerinde durur ve misvak ile ilgili hadislerden örnekler verir.

Mensur bölümde ise Hz. Muhammed'den (s.a.v.) misvakın kullanımı, komşuluk hakkı, kul hakkı ile ilgili hadisi naklettikten sonra manzum bölümde olduğu gibi misvakın ne zaman ve nasıl kullanılacağını anlatarak faslı tamamlar.

2. 5. 1. 28. Yirmi Yedinci Fasıl[399] (el-Faṣlu´s-sābiʿ ve´l-işrūn fī ilm´il-ḥāl ve´l-āḥādīṣ ve´l-ḥamsūn[400])

Bu faslın manzum bölümünde 19 beyit bulunmaktadır. Bu bölümde anlatılanlar mensur bölümde bulunan hadisler ile ilm-i hâl kaynaklarına ve mensur bölümde anlatılacaklar hakkında bilgi vermeye yöneliktir. Emânî, eserin dibâcesinde haber verdiği[401] ilm-i hâlin birazdan anlatacakları olduğunu haber verip devamında yararlandığı kaynakları ve isimleri sayar. İmâm-ı Şarânî ve "Bedrü'l-Münir" adlı eseri ile Aliyü'l-Karî ve "Hadîs-i Erbâin" adlı eseri manzum bölümde zikrettiği isimler ve eserlerdir. En önemli bölüm olarak adlandırdığı bu faslın mensur bölümünü nesir ve Türkçe olarak yazdığını, böylece anlaşılmasının kolay olduğunu ve burada anlatılanların bütün müminlerin faydasına olduğunu ifade eder.

---

[397] İÜ, vrk. 43/b, 44/a.

[398] Yirmi altıncı fasıl misvâkın kullanımı ve "Misvâk kullanınız." hakkındadır.
(Bu başlık eserin tecdîd edilmiş halini esas alan nüshalarda İstanbul Üniversitesi nüshasında bulunmakmaktadır. İnebey nüshasında ise müstensih hatası bulunmaktadır. Bundan dolayı eserin tecdîd edilmemiş nüshaları esas alınmıştır.)

[399] İÜ, vrk. 44/a- 55/a.

[400] Yirmi yedinci fasıl ilm-i hâl ve elli hadis.

[401] İÜ, vrk. 2/a.

Öncelikle elli hadisin Arapça olarak aktarıldığı mensur bölümü asıl oluşturan ilm-i hâl kısmıdır. Emânî, bu bölüme İslâm'ın ve imânın tarifini yaparak başlar, devamında bir ilm-i hâlde bulunması gereken İslâmın ve imânın şartları, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları, peygamberlerin sıfatları ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) diğer peygamberlerden üstün olması, kıyametin alâmetleri, kazâ ve kadere iman, mümin ile kâfiri ayıran vasıflar, farz ve çeşitleri, vacip, sünnet ve çeşitleri, haram ve çeşitleri, mübâh, namazın farzları ve hac ibadeti anlatılır. Hac ibadetinin detaylı anlatıldığı bu fasılda Emânî, hacı kardeşlerin ricasıyla "Hüccetü´l-Huccâc ve Netâicü´l-Menâsık" adlı bir eser yazdığını ifade etmektedir. Ayrıca mensur bölüm içinde Emânî, zemâne halkından şikayet eder ve çocuklarını mektebe gönderen ebeveynlerin onların mektepte neler öğrendiklerini merak etmediklerini söyler.

2. 5. 1. 29. Yirmi Sekizinci Fasıl[402] (El-faṣlu´ş-şāminu ve´l-ʿişrūn fī e´l-mūʿcizāti e´l-letī iftaḫara bihā´l-mū´minūn[403])

Bu fasıl, tecdîd edilmiş nüshâda 113 beyit sayısı ile en uzun fasıldır. Fasıl içinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) on mucizesi anlatılmıştır. Anlatılan mucizeler şunlardır. İlki, Bedir Gazâ'sına çıkan sahabeye külden yemek yapması, ikincisi Zeyd b. Eslem'in kaybolan devesini bulması, üçüncüsü hicret esnasında dağdan inen aslanların Hz. Muhammed'e (s.a.v.) selam vermeleri, dördüncüsü Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hudeybiye'den, kızı Hz. Fatıma'yı Medine'de kendinden haberdar etmesi, beşincisi münafıkların Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanına gittiklerinde peygamberlik kokusunu almaları, altıncısı borcunu ödemek için Hz. Muhammed'den (s.a.v.) yardım isteyen Hz. Ali (r.a.) için altından çekirgeler yağdırması, yedincisi Yahudîler ile yaptığı savaşta zor durumda ve silahsız kaldığı bir anda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Ali'ye (r.a.) on günlük mesafeden bir mızrak vermesi, sekizincisi Hz. Ömer'in kaybolan devesini bulması, dokuzuncusu Hz. Muhammed'i (s.a.v.) esir etmesini istediği Acem şahının o gece devrileceğini Yemen maliki Melik-i Zevzen'e haber vermesi, onuncusu küffara gazâya gittikleri bir seferde çok susayan sahabeleri

[402] İÜ, vrk. 55/b- 58/b.

[403] Yirmi sekizinci fasıl müminlerin gurur duydukları mucizeler hakkındadır.

dağa suya göndermesi, dağın ağlayarak suyunun olmadığını haber vermesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) elinden akıttığı su ile orduya su vermesi mucizeleri anlatılmıştır. Ayrıca Hz. Fatıma'nın ahirette müminlerin affedilmeleri için elinde Hz. Hüseyin'nin kanı, Hz. Hasan'ın (r.a.) şehadetine neden olan zehir ve Hz. Ali'nin (r.a.) kanlı sarığı ile Cenâb-ı Hakk'a müracaat etmek istemesi de eklenmiştir.

Emânî, mensur bölümde peygamberlere verilen mucizelerin tamamının Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verildiğini, bu mucizeleri cem etmeye yüzlerce cildin yetmeyeceğini ifade ederek faslı tamamlar.

2. 5. 1. 30. Yirmi Dokuzuncu Fasıl[404] (el-Faṣlu ʹl-tāsiʿu veʹl-ʿişrūn fī faẓīleti ʹṣ-ṣalavāt ve irādeti vāridīne eʹl-ʿaraṣāt[405])

Bu fasılda 29 beyit bulunmaktadır. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) medh ederek başladığı bu fasılda Emânî, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât ü selâm getirmenin faziletlerini anlatan beş hadis aktarır ve bu hadisleri Delâilü'l-hayrât Şerhi'nden aldığını ifade eder.

Mensur bölümde iyilerin Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn sancakları altında, kötülerin ise şeytanların sancakları altında toplanacağını, iyilerin Livâi'l-hamd sancağı ile cennete gideceklerini ancak ilk gidenlerin Hz. Muhammed'e (s.a.v.) çok salavat getirenler olduğunu ifade eder.

Emânî, diğer fasıllardan farklı olarak bu fasılda mensur bölümden sonra her dizesinde eksilen birkaç kelime ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kıyamette ümmeti için yapacaklarını anlatan 16 mısralık bir na't eklemiştir.

Faslın sonunda minber resmine yer verilmiştir.[406]

---

[404] İÜ, vrk. 58/b- 59/b.

[405] Yirmi dokuzuncu fasıl Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât getirmenin fazîletleri ve kıyâmet gününü gösterme hakkındadır.

[406] İÜ, vrk. 60/a, 60/b.

2. 5. 1. 31. Otuzuncu Fasıl[407] (el-Faṣlu´ş-şelāsūn fī e´l-ḫişālil mevdūd femen ḫuliḳa bihā feʿ aḳibetuhu´l-maḥmūd[408])

82 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, hased etmenin ve hilekâr olmanın kötülüğünden bahsederken bu hâldeki insanları Deccâl'in ümmeti olarak nitelendirmiştir. Bu faslın manzum bölümünü oluşturan 82 beyitin 67 beyitinde bir hikâye anlatılır. Hikâyede Belkıs'ın çok sevdiği cariyesinin bir dervişe iyilikte bulunması ve bunu kıskanan dervişin kardeşinin onları bir hile ile Belkıs'a şikayet etmesi anlatılmıştır. Hikâyenin sonunda dervişin kardeşi Belkıs tarafından cezalandırılarak hased sahibi ve hilekârların sonu anlatılır ve nasihatlerle manzum bölüm tamamlanır.

Mensur bölümde ise hulûs yani halis ve saf olma, kalp temizliği anlatılır. Emânî, hulûsu huls-ı nakıs ve huls-ı tam diye ikiye ayırır ve her ikisi içinde birer menkıbe anlatır.

2. 5. 1. 32. Otuz Birinci Fasıl[409] (el-Faṣlu´l-ḥādī ve´şeleşūn fī e´l-muḫlisūn mine´d-derāviş ve´ṣ-ṣabirīn[410])

25 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, dervişlerin kıymetinden, onlara hürmet etmek gerektiğinden, onların çeşitli alâmetlerinden ve hâllerinden söz eder. "Fakirliğim övüncümdür." hadisine telmihte bulunan ve bu hadisi temel alan Emânî, dervişleri ehl-i aşk olarak tarif ederken, dervişlerle sultanları karşılaştırır ve dünyaya sahip olanların ahirete elleri boş giderken, dervişlerin ahiret azığı ile gittiklerini belirtir.

Mensur bölümden Hz. Sevbân'dan (r.a.) rivayet edilmiş hadis nakleden Emânî, kendisinin de bu fasılda, Hz. Sevbân (r.a.) meşrep dervişleri anlattığını ifade etmiştir.

---

[407] İÜ, vrk. 60/b- 63/a.

[408] Otuzuncu fasıl güzel huylara sahip olanların akıbetinin de güzel olması hakkındadır.

[409] İÜ, vrk. 63/b, 64/a.

[410] Otuz birinci fasıl sabreden ve dervişlerden samimi olanlar hakkındadır.

Bu fasıl içinde ayrıca Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî'den dört beyit nakletmiştir.

2. 5. 1. 33. Otuz İkinci Fasıl[411] (el-Faṣlu ṯānī ve´ṯ-ṯelāṯūn fī yümni´l-imtiḫān ve´l-mişārevetu ve´l-istiḫāretü li´l-insān[412])

43 beyitin bulunduğu bu faslı Emânî, istişare etmenin önemine ve insanların dış görünüşlerine aldanmamak gerektiğine dair nasihatlere ayırmıştır. Her iki hususa dair bir hikâye ve bir kıssa anlatarak Emânî, nasihatlerinin etkisini artırmaya çalışır. Hikâyede evlenmek isteyen birinin evleneceği insanda olması gereken vasıfları yüz insanla istişare etmesi, ancak aradığı cevabı bir mecnunda bulması anlatılırken, kıssada Hz. Süleyman (a.s.) devrinde derviş görünüşlü birinin bir kuşun ayağını kırması ve kuş ile dervişin Hz. Süleyman (a.s.) tarafından mahkeme edilmeleri anlatılır.

Mensur bölümde ise istişare ve istihareye dair Taberânî'den bir hadis nakleden Emânî, devamında istiharenin nasıl yapılacağı anlatılır.

2. 5. 1. 34. Otuz Üçüncü Fasıl[413] (el-Faṣlu´l-ṯāliṯ ve´ṯ-ṯelāṯūn fī nāṣāīḫi ṭullāb bi´envāʿi e´l (...) ve´l-adāb[414])

23 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, talebelere hitap eder ve bilgelerin sözlerini ihtisâren nakledeceğini belirtir. İmâm-ı Azâm ve Ebû Yusuf'un nasihatlerinin öğrenilmesi gerektiğini ifade ederken kendisinin de bunlardan bazılarını nesir bölümünde naklettiğini belirtir. Anne ve babalara nasihat etmenin yanı sıra Türk talebelere de nasihatlerde bulunur ve onlardan Arapça, Farsça ve Türkçe'yi iyi öğrenmeleri gerektiğini ifade eder. Emânî; tecvîd, fıkıh, feraîz, hesap, sarf, nahiv, mantık, hikmet, adâb, usûl, akaîd ve daha başka ilimlerle ilm-i hât ve çeşitli sanatları bir talebenin öğrenmesi gereken ilimler ve sanatlar arasında sayar.

---

[411] İÜ, vrk. 64/b- 65/b.

[412] Otuz ikinci fasıl kıyâmetin gelmesi, insanlar için istişâre ve istihâre hakkındadır.

[413] İÜ, vrk. 66/a- 68/a.

[414] Otuz üçüncü fasıl adâb çeşitleri ve talebelere nasihat hakkındadır.

Mensur bölüme, ilim öğrenmek hakkında rivayet edilen hadîsleri naklederek başlayan Emânî, Arabî ve şer'î ilmlere başlayacak bir talebenin yapması gerekenleri anlatır. Talebenin ustadına olan vazifeleri ile üstadın talebeye olan vazifelerine ve bir üstadın bütün ilimlere vakıf olmaları gerektiğine değinir. Manzum bölümde olduğu gibi bu bölümde de Emânî, talebenin öğrenmesi gereken ilimleri sayar. Bir talebenin evliliğinde dikkat etmesi gereken hususlara da değinerek faslı tamamlar.

2. 5. 1. 35. Otuz Dördüncü Fasıl[415] (el-Faṣlu´r-rābiʿ ve´ş-şelaṣūn fī ḥubbi´l-ʿulemā´i ve fā´ideti mu´āşareti´l-ṭulebā´i[416])

61 beyit bulunduğu bu fasılda, âlimi ve talebeyi sevmenin ehemmiyeti üzerinde duran Emânî, fasla Taberânî'den alıntılanan "Ya âlim ol! Ya talebe veya dinleyici, dördüncü olma!" hadis-i şerifini faslın başında verir. Devamında bir hikâye ile Emânî, nasihatlerini somutlaştırır. Hikâyede mahir bir avcının avlanırken karşılaştığı talebelerden öğrendiği küçük bir bilginin, daha sonra onu padişahın huzurunda müşkil bir durumdan kurtarması ve padişaha vezir yapmasını anlatır.

Mensur bölümde ise Cenâb-ı Hakk'ın, hesap günü alimleri seven birini sevdiği için cennete giden birinin hesabının nasıl olduğu bir hadis-i kutsî'ye ve "Minhâcü'l-'Abidîn" adlı eserden alıntıladığını belirterek ilim ve alime dair bir hadise yer verilmiştir.

2. 5. 1. 36. Otuz Beşinci Fasıl[417] (el-Faṣlu´l-ḫāmisun ve´l-şelṣūn fī-tefsīri e´t-Teḳvīr limā aḥżarathu´l-enfusu fī yevmi´t-teḳrīr[418])

30 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, Kâdı Beyzâvî'nin Tekvîr Suresi tefsirinden istifade ettiğini belirterek kıyamet günü ile hesap gününün tasvirini yapar.

---

[415] İÜ, vrk. 68/a-70/a.

[416] Otuz dördüncü fasıl ulemâyı sevmek ve talebe ile güzel ilişkiler kurmanın faydası hakkındadır.

[417] İÜ, vrk. 70/a- 71/b.

[418] Otuz beşinci fasıl Tekvîr Sûresi'nin tefsîri ve nefsin ifade günü (kıyamet günü) için hazırladığı hayır ve şer ameller hakkındadır.

Kıyamet günü ile hesap günün tasvirinden sonra Hz. Muhammed'den (s.a.v.) insanların gaflet uykusundan kıyamet ile uyanacağına ve borçdan sakınmak gerektiğine dair hadisler naklederek borçlu olmanın ağır sorumluluğundan bahsederek manzum bölümü tamamlar.

Mensur bölümde ise Emânî, ahiret hayatına dair ilgili ayet[419] ve hadisleri doğrudan alıntılayarak giriş yapmıştır. Devamında cömert kimselerin cehennemde yanmayacaklarını, cimri kimselerin ise mümin olsa dahi cenneti göremeyeceklerini ifade ederek, konuya uygun bir menkıbe aktarır. Menkıbe de genç bir kızın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek hayatta iken cimri olan annesini gece rüyasında cehennemde gördüğünü, izin verilmemesine rağmen hâline acıyıp su verdiğini ve bir meleğin bedduasıyla elinin kuruduğunu sabah uyandığında elinin rüyadaki gibi kurumuş olduğunu anlatır ve elinin eski hâline gelmesi için Hz. Muhammed'den (s.a.v.) dua etmesini ister. Hz. Muhammed (s.a.v.) dua eder ve genç kızın eli eski hâline döner.

2. 5. 1. 37. Otuz Altıncı Fasıl[420] (el-Faṣlu´s-sādisu ve´l-ṣelāṣūn fī´l-münācāti ilā ḳāżī´l-ḥācāti ve ḳāfī´l-mühimmāt[421])

Arapça bir beyitle başlayan bu fasılda 30 beyit bulunmaktadır. Manzum bölüm faslın başlığından da anlaşılacağı üzere bir münâcattır. Emânî, bu fasılda kendisini, sonsuz nimetlere sahip gafil biri olarak tarif ederken, Cenâb-ı Hakk'tan kendisini lütfu ile affetmesi için yalvarır. Bağlı olduğu Hanefî mezhebini evliya bir anneye, secde hâlinde iken yere değen yedi azasını ise kendisini koruyan yedi babaya benzetir. Manzum bölümün sonunda Allah'tan kendisini Hz. Muhammed (s.a.v.) hürmetine affetmesini ister.

[419] İnfitar Sûresi-13,14 / Kâria Sûresi-6-9 / Nâziât Sûresi-37,38 / Zilzâl Sûresi-7, 8.

[420] İÜ, vrk. 71/b- 72/b.

[421] Otuz altıncı fasıl ihtiyaçları giderenden ve musibetleri yok edenden münâcat hakkındadır.

Mensur bölümde ise çok asi ve günahkar birinin tövbe ettikten sonra usanmadan Allah'tan kendisini affetmesi için yalvarmasının anlatıldığı, kısa bir menkıbe aktarılmıştır.

2. 5. 1. 38. Otuz Yedinci Fasıl[422] (el-Faṣlu´s-sābiʿu ve´l-ṣelāṣūn fī mirrāti´l-mevcūdāt ve mirāti´l-meṣnū´āti ve´l-ʿaraṣāt[423])

İlk beyitlerinde Emânî'in kendisini yerdiği bu fasılda 53 beyit bulunmaktadır. Devamında dünyanın geçiciliği ve bir gün her şeyin yok olacağını anlatarak esas konuya geçiş yapar. Esas konuda ise mahşer gününü tasvir eder. Mizan, Livâü'l-hamd, müminlerin toplanacağı mabedler ve kendilerine sunulacak ikramlar, peygamberlerin havuzları, mücrim kuların hâlleri, bu hâle sebep olan günahlar, sırat köprüsü, cehennem kapılarını anlatan hadisleri aktarmıştır. Son beyitlerde ise mahşeri resmederek anlattığını okuyucuya haber vererek manzum bölümü tamamlamıştır.

Emânî mensur bölümü Arapça ve Türkçe olarak yazmıştır. Arapça metinlerde "Ey Kardeş" diyerek ihvanına seslenir ve onlardan eserin sonunda bulunan virdi çok okumalarını ve diğer kardeşlere de tavsiye etmelerini ister. Devamında Mizan, Sırat Köprüsü, Sırat Köprüsü'nü geçebilmek için gerekli ameller, cennet ve cehenneme girecek olanları anlatır ve cennet, cehennem tasvirleri yapar. Anlattıklarını ayet ve hadislerle destekler. Ayrıca Mizan duasına, Sırat Köprüsü duasına, arş ve cennet duasına yer vermiştir.

Arapça olarak aktarılanların ardından zeylü'n-nesr denilerek Türkçe metinlere geçilir. Bu bölümde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât u selâmdan sonra Emânî, "Allâh'ın, Arş'ın altında hazineleri vardır. Bu hazinelerin anahtarları da şairlerin dilleridir.", "Şüphesiz ki, bâzı şiirler hikmet ifâdeleridir." hadislerini aktarır ve önceki hükemânın âleme ayna olan yazdıklarını sağlam bir kale gibi, talebeden talebeye miras bıraktığını ancak anahtarlarını ise alıp gittiklerini söyler. Bu duruma

[422] İÜ, vrk. 72/b- 76/a.

[423] Otuz yedinci fasıl kıyâmet günü varlıkların ve yapılmış olanların sağlamlığı hakkındadır.

istinaden kendisi Allah'ın izni ile kalbinin anladığı ve hayal anahtarları ile açarak gördüklerini resmettiğini ifade eder. Böylece anlatılanların anlaşılmasının daha kolay olacağını ifade eden Emânî, bunu Nasreddîn Hoca'ya ait bir latife ile somutlaştırır. Son olarak resimlerde anlatılanları birer cümle ile açıklar.

Birinci resimde dünyanın mahşere dönüşmesi ile sırat, mizan, Livâü'l-hamd ve minberin yeri, ikinci resimde yedi başlı ejderha gibi cehennem, cehennemin katları, azab melekleri, âraf, güneşin yaklaşması ve gayya kuyusu, üçüncü resimde arşın gölgesi, peygamberlerin havuzları, dördüncü resimde muhit-i masivâ ve arş, beşinci resimde tûbâ ağacı, altıncı resimde cennet ve katları resmedilmiştir.

2. 5. 1. 39. Otuz Sekizinci Fasıl[424] (el-Faṣlu ́ṣ-ṣāminu ve ́ṣ-ṣelāṣūn fī keyfiyeti zebaniyyin ve keyfiyeti taʿazībi ́l-mücrimīn[425])

Bu fasılda 19 beyit bulunmaktadır. Emânî, ilk beyitlerde günahkârların hâlini anlatacağını söyler ve anlatacaklarının Mansûr b. Ammâr tarafından dile getirildiğini ifade eder. Cehennem meleklerinden Mâlik'i anlatmakla başlar ki onlarının sayısının besmelenin harf sayısı (on dokuz) kadar olduğunu, Mâlik'in bunlardan biri olduğunu söyler. Sayısız zebânî ve gazbân olduğunu ifade eden Emânî, daha sonra cehennem ehlinin çektiği azapları anlatır. Son beyitte beş vakit namaza dikkat edenlerin ve şüphelilerden kaçınanların ancak bu azaptan emin olabileceklerini belirterek manzum bölümü tamamlar.

Mensur bölümde Hz. Muhammed'den (s.a.v.) faslın konusuna ugun bir hadis alıntıladıktan sonra Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Mûsâ'ya (a.s.) seslenmesiyle, sözlerinde sadık olmayanların çekecekleri azabı anlatmış ve Nebe Suresi'nin 23. ayetinde geçen "ahkâb" kelimesinin mânâsı üzerinde durmuştur. Cehennemde geçen zaman hakkında bir fikir vermeye çalışarak cehennem ehlinin ebedî orada kalacaklarını ifade eden Emânî, ayrıca cehennemde bulunan Harîş b. Akreb'den söz etmiştir

[424] İÜ, vrk. 79/b- 80/b

[425] Otuz sekizinci fasıl zebânîlerin keyfiyeti ve mücrîmlerin çekeceği azabın keyfiyeti hakkındadır.

2. 5. 1. 40. Otuz Dokuzuncu Fasıl[426] (el-Faṣlu´t-tāsiʿu ve´ş-şelāşūn fī ḫurūci aṣḥābi´l-kebā´iri mine´n-nāri ʿade´l-küffār[427])

49 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, iman sahibi olup da tövbe etmeden ölen müminlerin hâlini anlatmaktadır. Bunların binlerce yıl cehennemde kalacaklarını ve yalvaracaklarını ancak Cenâb-ı Hakk'ın emri ile Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinin bu fertlerinden Cebrâil vasıtası ile haberdar olacağını, arşın altına gelerek Allah'tan bunları affetmesini isteyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hatırına bunları affedeceğini ve bu hâlin ümmetler içinde sadece Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetine nasip olacağını anlatır.

Arapça olarak yazdığı mensur bölüme Meryem Suresi 39. ayetten alıntı ile başlayan Emânî, devamında Allah'ın cennet ve cehennem ehline ölüm hakkındaki sorularına yer verir. Ölümün koyun şeklinde cennet ve cehennem arasına getirilerek kurban edilmesi ile cennet ve cehennem ehline ebedi kalacakları haber verilir. Emânî, İbrahim (a.s.) buzağısı, İsmail (a.s.) yerine kesilen koç, Üzeyir (a.s.) merkebi, Süleyman (a.s.) karıncası, Belkıs'ın Hüdhüd kuşu, Ashab-ı Kehf'in (a.s.) Kıtmir'i ve Peygam Efendimizin (s.a.v.) devesinin de cennete gireceğini söyler.

2. 5. 1. 41. Kırkıncı Fasıl[428] (el-Faṣlu´l-erbaʿūn fī evṣāfi´l-cinān ve ṣafā´i eṣḥābihi ve´l-cenān[429])

14 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, cenneti tasvir etmektedir. Eserdeki en kısa fasıllardan biridir. Emânî bu faslı, cennet için "bin yıl ömrüm olsa yine de binde birini anlatmaya yetmez" diyerek tamamlar.

---

[426] İÜ, vrk. 80/b- 81/b.

[427] Otuz dokuzuncu fasıl kafirler dışında büyük günâh işleyenlerin cehennem ateşinden çıkması hakkındadır. (Bu başlık eserin tecdîd edilmiş halini esas alan nüshaların her ikisinde de bulunmamaktadır. Eserin tecdîd edilmemiş nüshaları esas alınmıştır.)

[428] İÜ, vrk. 82/a, 82/b.

[429] Kırkıncı fasıl cennet ehlinin gizli ayıplarından temizlenmesi ve cennetin vasıfları hakkındadır.

Mensur bölümü Arapça olarak kaleme alan Emânî, cennetteki hûrîleri, hûrîlerin güzelliğini, oruç tutanlara verilecek nimetleri anlatır. Devamında İmâm Gazzâlî'den bir alıntı metne ve İmâm Şafiî'nin bir beyitine yer verir.

2. 5. 1. 42. Kırk Birinci Fasıl[430] (el-Faṣlu ́l-ḥādī ve ́l-erbaʿūn fī liḳāi i ́r-raḥmān ve terşīfihi li aḳżā leẕẕtu ́l-cinān[431])

Bu fasılda 25 beyit bulunmaktadır. Kelime-i şehâdet ile başlayan Emânî, bu fasılda müminlerin cennette Allah'ın cemâlini görmelerini anlatır. Çeşitli ayetlerden alıntılarla Cenâb-ı Hakk'ın müminlerle karşılıklı konuşmasına yer verilmiş daha sonra mümin kulların Allah'ın cemâlini görmeleri esnasında yaşadıkları zevk anlatılmıştır. Manzum bölümün sonunda Emânî, bu hâli inkar edenlerin Hakk'ın cemâlini görmeyeceğini belirterek ayet ve hadislerle bunu delillendireceğini söyler ve iligili ayet ve hadisleri yazar.

Emânî Arapça kaleme aldığı mensur bölümde ise cennette verilen nimetlerin Allah'ı görme nimetinin yanında çok küçük kaldığını ifade eder ve bir hikâyeye yer verir. Hikâyede bir adamın yanına bir kuş konar ve adam bu kuşun güzelliğine hayran olur. Kuşu yakalamak ister ancak kuş minareye konar. Adam bu kuşa aşık olur ve kuşu görebilmek umuduyla hergün kırk defa minareye çıkar. Emânî Allah'a duyulan aşkın yanında bunun hiçbirşey olmadığını söyler.

2. 5. 1. 43. Kırk İkinci Fasıl[432] (el-Faṣlu ́ṣ-ṣānī ve ́l-erbaʿun ẕükire fihī ́ṣ-ṣābiru ve ́l-ḳāniʿu ve ́l-mütevekkilūn[433])

19 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, sabır, kanaat ve tevekkül gibi üç önemli kavramın insan için önemini anlatmıştır. Üçünü kendinde toplamış kişiyi

[430] İÜ, vrk. 82/b- 83/b.

[431] Kırk birinci fasıl Allah'ın cemâlinin görülmesi, cennet lezzetlerinin son noktasının yudumlanması hakkındadır.

[432] İÜ, vrk. 83/b- 85/a.

[433] Kırk ikinci fasıl sabredenlerin, kanaat edenlerin, tevekkül edenlerin zikredilmeleri hakkındadır.

melâmet hırkâsına sahib kişi olarak tarif eder ve onlara hürmette kusur edilmemesi gerektiğini söyler. İki beyzâdenin hikâyesini anlatarak bu kavramları somutlandırmaya çalışır. Anlattığı hikâyede iki beyzâdeden biri zengin olmayı tercih ederken, diğeri sabır ve tevekkül ile ilim yolunu tercih eder. İki beyzâdeden zengin olanı kibirlenirken, ilim yolunu tercih eden ise tevazu sahibidir. Emânî, son beyitte "Ey sabreden, tevekkül kapısına kanaat kapısından girilir."[434] der ve faslın manzum bölümünü tamamlar.

Diğer fasıllardan farklı olarak bu fasılda Emânî, mensur bölümde işlenen konuya uygun olarak 16 beyitten oluşan "eyler gelû" redifli bir manzume eklemiştir. Boğaz anlamına gelen "gelû"yu kişileştirilerek boğazına düşkün insanların hâlini anlatmıştır.

2. 5. 1. 44. Kırk Üçüncü Fasıl[435] (el-Faṣlu ́ṣ-ṣāliṣu ve ́l-erba ́un fi nuṣhi ́l-baʿli ve zevcihi tecemmuʿān[436])

Bu fasılda 43 beyit bulunmaktadır. Emânî, karı ile koca ilişkileri üzerine nasihat ettiği bu fasılda özellikle kadının kocasına itaat etmesi, onun rızasını almaya çalışması, yapacağı işlerde kocasına danışması gibi hususlarda nasihatlerde bulunurken, bunları yapmayan kadınların Allah'ın rızasından uzak olacaklarını belirtir. Erkeğin vazifelerini de ailesinin rızkını temin etmek, eşini ve çocuklarını koruyup kollamak şeklinde tarif eder ve bunları yapmayan erkeklerden, eşlerinin ahirette davacı olacağını ifade eder.

Mensur bölümde ise Cenâb-ı Hakk'ın üç sınıf hariç herkesin duasını kabul ettiğini, duası kabul edilmeyenlerden birinin de itikadı bozuk bir kadınla evlenip ona uyarak günahlara gark olan erkek olduğunu söyler. Konuya uygun kısa bir hikâye anlatarak faslı tamamlar.

---

[434] İÜ, vrk. 84/a.

[435] İÜ, vrk. 85/a- 86/b.

[436] Kırk üçüncü fasıl karı kocaya nasihat etme ve onların birlikteliği hakkındadır.

2. 5. 1. 45. Kırk Dördüncü Fasıl[437] (el-Faslu´r-rābiʿu ve´l-erbaʿūn fīme nuʿallimu e´l-evlāde veʷt-telāmīza e´l-muʿallimūn[438])

"Hepiniz çobansınız; hepiniz çobanlık ettiği sürünün korunmasından sorumlusunuz." hadîsine telmih ile başlayan bu fasılda 46 beyit bulunmaktadır. Emânî, bu fasılda çocuk eğitimi üzerinde durur ve bunun baba, anne, kardeş ve hoca üzerinde vacip olduğunu söyler. Ebeveynlerin evlad yetiştirme sorumluluğunu hatırlatan Emânî, bu hususta vazifelerini yapmayanların ahirette çocuklarının günahlarına ortak olacaklarını söyler. Ayrıca herkesin aslına çekeceğini anlatan Emânî, bu durumu anlattığı beyitlerin ardından, uygun bir hikâye aktarır. Hikâyede bir sultanın oğlunun, hocasından diğer talebelerden daha fazla azar işitmesini, söz taşıyan bir başka talebe tarafından sultana şikayet edilmesi ve sultanın oğlu ile bu kişiyi imtihân etmesi anlatılır.

Mensur bölümde ise birini Zernûcî'nin "Ta´lîmü'l-müte´allim" adlı eserinden aldığını belirttiği iki hikâye aktarır. Hikâyelerde verilmeye çalışılan mesaj her hâlukârda talebenin hocasına veya müridin şeyhine saygıda kusur etmemesi gerektiğidir.

2. 5. 1. 46. Kırk Beşinci Fasıl[439] (el-Faṣlu´l-ḫāmisu ve´l-erbaʿun fi'l-mühimmāti´l-leti temne´u minel insani ʿaşera beliyyāt[440])

15 beş beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerine dayandırdığını söyleyerek Kur'ân-ı Kerîm'de geçen on surenin faziletlerini saymıştır. Bunlar; Fatihâ Sûresi, Yasin Sûresi, Duhân Sûresi, Vâkı'a Sûresi, Mülk Sûresi, Kevser Sûresi, Kafirûn Sûresi, İhlâs Sûresi, Felâk Sûresi, Nâs Sûresi şeklinde ifade edilmiştir.

---

[437] İÜ, vrk. 86/b- 88/a.

[438] Kırk dördüncü fasıl hocaların çocuklara ve talebelere öğretmeleri gerekenler hakkındadır.

[439] İÜ, vrk. 88/a- 89/a.

[440] Kırk beşinci fasıl on belâdan insanları kurtaran on önemli sûre hakkındadır.

Mensur bölümde ise Emânî, "Kitâbu el-Fevâʻihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye"den[441] aldığını belirttiği bir menkıbe aktarır. Menkıbe de Ebû'l-Kâsım Kuşeyrî'nin oğlunun hastalandığı bir günde rüyâsında Hz. Muhammed'i (s.a.v.) görmesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ona şifâ ayetlerini söylemesi ve Kuşeyrî'nin bu ayetleri okuması ile oğlunun şifâ bulmasını anlatır. Emânî, ayrıca "bizim şeyhimiz" dediği Merzifonî Şeyh Muhammed Efendi'nin de bu şifâ ayetleri ile ilgili sözlerine yer vermiştir.

2. 5. 1. 47. Kırk Altıncı Fasıl[442] (el-Faṣluʹs-sādis veʹl-erbaʿūn ẓahara ʿaşru żararin min ẕenbi ḳāleʹl-mifessirūn[443])

16 beyitin bulunduğu bu fasılın manzum bölümünde Emânî, Ebû Leys Semerkândî'nin naklettiğini belirterek, bir günah işlendiğinde helak olmaya sebep on hâli anlatır. Bunların ilki Allah'ın gazabına uğraması, ikincisi şeytanın gülmesi, üçüncüsü manevi makamlarının düşmesi, dördüncüsü yerlerin ve göklerin kişiye lanet etmesi, beşincisi kişinin kalbinin ölmesi, altıncısı kendi nefsine zulmetmiş olması, yedincisi kabrinde üzüntü çekecek olması, sekizincisi meleklerin kişiye bedduâ edecek olması, dokuzuncusu günah işlediği yerlerin tanıklık etmesi, onuncusu civarındakilerin günah işlemesine rıza gösterdikleri takdirde onların da zarar görmesi şeklinde sıralanmıştır.

Mensur bölümde ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Küçük bir günahtan kaçınmak, bütün cin ve insanların ibadetleri toplamından daha iyidir." hadisi aktarılmış ve kişinin küçük günahları hafife almasının tehlikesi ve Kehmes b. Hasan'a ait bir menkıbe anlatılmıştır.

---

[441] Bkz. Ömer YAĞMUR, "Terceme-i Kitâb-ı el-Fevâʻihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye", Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul 2007.

[442] İÜ, vrk. 89/a, 89/b.

[443] Kırk altıncı fasıl müfessirlerin anlattığı günah işlemekten gelen on zarar hakkındadır.

2. 5. 1. 48. Kırk Yedinci Fasıl[444] (el-Faṣlu´ṣ-ṣābiʿu ve´l-erbaʿūn li´l-esmā´i ve´l-ʿaşerati e´l-letī yeşfe´ūn[445])

12 beyitin bulunduğu bu fasılı Emânî, Kâtiboğlu Dîvânı'na[446] haşiye olarak yazdığını belirtmiştir. Fasılda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ismi ile beraber çocuklarının ve torunlarının isimlerinin ezberlenmesinin, okunmasının ve evde bulundurulmasının faziletlerini anlatmıştır.

Mensûr bölümde ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.), Hz. Adem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadar şeceresi verilmiştir.

2. 5. 1. 49. Kırk Sekizinci Fasıl[447] (el-Faṣlu´ṣ-ṣāminü ve'l-lerbāʿūn fe fihī´l-ʿaşeratu´l-mubeşşaratu mukramūn[448])

10 beyitin bulunduğu bu fasılda Emânî, aşere-i mübeşşerenin isimlerini verir ve onların ashâb-ı cennet olduğunu, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) onları sevdiğini, onları sevmeyenlerin mülhid, münâfık olduklarını ifade eder.

Mensur bölümde ise Emânî, pek çok ulemâdan dîvânına bir çok faydalı bilgiler aldığını ve yukarıda verilen aşere-i mübeşşerenin isimleri dışında da isimler olduğunu söyler ve Ashâb-ı Kehf'in isimlerini sıralar.

---

[444] İÜ, vrk. 89/b, 90/a

[445] Kırk yedinci fasıl şefâat eden on kişi ve isimleri hakkındadır.

[446] Bahsi geçen dîvân tespit edilememiştir.

[447] İÜ, vrk. 90/a, 90/b

[448] Kırk sekizinci fasıl ikrâmda bulunulan aşare-i mübeşşere hakkındadır.

2. 5. 1. 50. Kırk Dokuzuncu Fasıl[449] (el-Faṣlu´t-tāsiʿu ve´l-erbaʿūn fi´l-ʿaşareti´l-leti ilā cehenneme yuḥşarūñ[450])

Bu faslın manzum bölümünde bulunan beyitlerin toplam sayısı 25'dir. Bunların 13'ü mensur bölümden önce 12'si ise mensur bölümden sonra yer almaktadır. Emânî, bu faslın ilk bölümünde lanetlenmiş on kimsenin adını verir ve bunların pirinin şeytân olduğunu, yollarının takip edilmemesi gerektiğini söyler ve bu isimleri şöyle sıralar; İblîs, Firavun, Hâmân, Kârûn, Şeddâd, Nemrûd, Velîd b. Muğîre, Ebû Cehil, Deccâl, 'As b. Vâ'il. Son beyitte Emânî, eseri tamamladığını ifade eder.

Mensur bölüme Arapça başlayan Emânî, Hûd Suresi'nin 113. ayetine yer verir. Devamında şeriâti terk etmiş, mahlukata eziyet ve kendilerine de zulm eden insanlarla yakınlık kuranların cehennemlik olacaklarını anlatır.

Mensûr bölümde bir hikâyeye yer verilir. Hikâyede beş yüz yıl padişahlık yapan bir sultanın bütün oğullarının saltanat yerine dervişliği tercih etmeleri, sultanın vezirlerinin sultanın son oğlu için bir çözüm yolu bulmaları ancak bu şehzâdenin de gittiği bir düğünde saray dışında olanlara şahid olması ve onun da kendinden önceki şehzâdeler gibi dünyanın geçici olduğuna kanaat getirip dervişliği tercih etmesi anlatılır. Hikâye İsrâ Suresinin 84. ayetiyle son bulur.

Bu fasılda, diğer fasıllardan farklı olarak mensur bölümün ardından manzum bir bölümle devam edilmiştir. Emânî, bu fasılda, gaflet hâlinde olanlara nasihâtler eder. Zamâne halkından şikâyetler ederken halka nasihat edip de kendisi haram işleyenleri uyarır. Ayrıca hatalı yazan müstensihleri de dile getirerek onlardan sitem eder.

[449] İÜ, vrk. 90/b- 92/a.

[450] Kırk dokuzuncu fasıl cehennemlik olarak haşredilen on kişi hakkındadır.

2. 5. 1. 51. Ellinci Fasıl[451] (el-Faṣlu´l-ḥamsūn fi ṭaʿdādi fusūli´l-kitāb ve intiẓāmi ḥātimetihi´l-müsteṭāb[452])

63 beyitin bulunduğu bu faslı Emânî, eserinin fihrist bölümü olarak tanımlamıştır. Fasılların içeriklerine dair bilgi vermeye başlamadan önce eser hakkında bazı malumatlar verir. Besmeledeki on dokuz olan harf sayısı kadar kendisinin de her sayfadaki satır sayısını on dokuz olarak belirlediğini söyleyen Emânî, ariflerin zahmetler çekerek yazdıkları metinlerin olmadık müstensihlerin elinde okunmaz hâle geldiğini söyler ve bu tür eserleri köylü eline düşmüş şahine benzetir. Devamında eserinin elli fasıldan oluştuğunu ve sonuna Sultan Osman Hân'a tarihler yazdığını belirten Emânî, eserini sekiz cennet bağına benzeterek, fasılların içinde tekrar edilen bölümleri incilere benzetir. Güzel nefesli birinin nasihat etmesiyle, bin regâib gecesi ibadet etmişcesine mükâfat elde etmesi için dua ederek eserin fasılları hakkında bilgi vermeye başlar.

Fasılları fihrist şeklinde sıraladıktan sonra yazdıklarının günde bir defa okunmasını tavsiye eden Emânî, pek çok seçkin kitaptan seçtikleri ile ölmüş gönüllerin dirileceğini söyler.

Emânî, bu fasılda tekrar eden beyitlerin sayısını diğer fasıllardan farklı olarak 3 beyit değil 7 beyit olarak kaleme almıştır.

Emânî mensur bölüme Arapça olarak başlar. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müezzini Hz. Bilâl'in (r.a.) ağzında tutukluk olduğunu, sahabenin onun azledilmesini istemesini, ancak Cebraîl'in (a.s.) Allah'ın selamını getirerek Allah'ın "O elest bezminde sizin müezzininizdi." haberini getirmesi ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onu azletmekten vazgeçmesini anlatır. Devamında eserin tarihlendirilmesi ile ilgili bilgiler verir. Emânî eseri yarıladığını ancak saltanat değişikliği haberi geldiğini tahta Sultan III. Osman'nın geçtiğini öğrendiğini ve bundan sebep eserindeki bazı tarihleri değiştirdiğini haber verir. Bunu cülus için ve sultan el almak için yaptığını söyler.

---

[451] İÜ, vrk. 92/a- 94/b.

[452] Ellinci fasıl kitabın fasıllarının sayılması ve güzel hâtimenin düzenlenmesi hakkındadır.

Arapça metinden sonra biri Sultan III. Osman'ın tahta çıkışına biri de Sultanın yaptırdığı camî için tarih düşürdüğü Türkçe iki manzumesine yer vermiştir. Emânî camînin bitiş tarihi ile Nûr-ı Vehhâc'ın bitiş tarilerinin aynı tarihler olması ile eserinin şerefyâb olduğunu söyler. Bu mazumelerden sonra eserini h. 1169 / m. 1755/56 yılında tamamladığını haber verir.

Arapça olarak devam eden Emânî, ebced hesabına dair bazı tablolar ve bilgiler verdikten sonra Allah'ı zikretmekle ilgili ayetlere ve hadislere yer verir. Eserinde yer yer hatırlattığı virdin nasıl yapılacağını anlatır ve virdi vererek eseri tamamlar.

2. 6. Nûr-ı Vehhâc'da Dinî ve Tasavvufî Kavramlar

2. 6. 1. Dinî Kavramlar

2. 6. 1. 1. Allah

Türk İslâm Edebiyatının temel konularından birisi de doğrudan doğruya Allah'tır. Allah'ı tanımak, onu anlatmak pek çok şair için temel gâye olmuştur. Bu gayenin bir sonucu olarak Tevhîd, Münacât ve Esmâ-i Hüsnâ gibi türler ortaya çıkmıştır.[453] Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc adlı eserinde Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra üzerin en fazla durduğu kavram Allah'dır. Eserde Allah'ın; Rahman, Rahim, Sübhân, Kayyûm, Hannân, el-Gıyâs, Mennân, Kadîr, Celîl, Cemîl, Cebbâr, Kahhâr, Settâr, Gaffâr, Müntakim, Rabbü'l-Berâyâ Zû'l-Celâl, Vahidü'l-Kahhâr, Rabbü´l-müteal, Bârî, Cenâb-ı Bârî İzzet, Mürşîdi'l-elbâb, 'Adl-i Issı, Sabbâr-ı Şekûr, Cenâb-ı İzzet, Tevvâb, Kibriyâ, Cenâb-ı Kibriyâ, Celâl-i Kibriyâ, Hakk, Tanrı, Yezdân, Hudâ, Hüdâvend isimleri ve sıfatları ile anıldığını görmekteyiz.

Eser içinde pek çok yerde Allah'ın isimleri geçmekle beraber, Emânî, eserinin otuz altıncı ve kırk birinci fasıllarını da konu olarak Allah'a ayırmıştır.

[453] Bilal KEMİKLİ, *Türk İslâm Edebiyatı Giriş,* Emin Yayınları, Bursa 2010, s. 109.

Bunlardan otuz altıncı fasıl[454] "münâcât" özelliğindedir. Arapça başlayan bu münacat, yedinci beyitten itibaren kafiyeleri "key ġāfil eyvāh ben" redifi ile değişerek Emânî'nin Allah'a karşı samimi yalvarışları ile devam eder ve on dördüncü beyitten itibaren redifleri "' afv eyle kıl luṭfına sen" redifleri ile bir kez daha değişir. Emânî, "ben" zamiri ile kendi kusurlarını anlatırken, "sen" zamiri ile de Allah'ın merhametini anlatmaya çalışır.

Kırk birinci fasıl'da[455] ise Emânî, iman sahiplerinin cennette Allah'ı görmelerini ve Allah'ın bu kulları ile konuşmalarını vermiştir. "Lisān-ı efṣah ile dir ḳamuya ḳaldı mı ḥācet" sorusu ile başlayan bu konuşma Allah'ın kulları için nimetlerini anlatması ve kulları ile karşılıklı konuşmaları şeklinde devam eder, sonrasında kulların Allah'ın cemâlini gördüklerinde yaşayacakları hâl anlatılır.

2. 6. 1. 2. Melekler

Nûr-ı Vehhâc'da adı en fazla geçen melek Cebrâ'il'dir. Adı genellikle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adı etrafında geçen Cebrâil için eserde; Cebrâil, Cibrîl, Emînu´llah isimleri kullanılmıştır.

Eserde adı geçen bir diğer melek olan Azrâil, Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılmasıyla beraber ölüm meleği olarak görevlendirilmesi ile karşımıza çıkar. Beşinci fasılda ise Allah'la ölüm üzerine karşılıklı konuşmaları ile görünür. Bunların dışında da eserde Azraîl ismine rastlamaktayız.

Cehennem meleği Mâlik,[456] cehennem tasvirlerinde karşımıza çıkmaktadır.[457]

Bu üç melek dışında eserde, Münker ve Nekir ile Rıdvân,[458] isimleri geçen meleklerdir.

---

[454] İÜ, vrk. 71/b-72/b.

[455] İÜ, vrk. 82/b-83/b.

[456] bk. M. Sait ÖZERVARLI "Melek", **DİA,** C. 29, s. 40.

[457] İÜ, vrk. 22/a, 73/b, 79/a, 79/b, 80/b.

[458] İÜ, vrk. 22/a.

Ayrıca varak 78/a'da bulunan resimde Cebrâil, Azrâil, Mîkâil, İsrâfil'in isimleri arşın altında bulunan makamlarına yazılmıştır.

2. 6. 1. 3. Kitaplar

İslâmi ilimlerin ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm,[459] Türk-İslâm edebiyatının da doğrudan dinî kaynaklarının başında gelir.[460] Nûr-ı Vehhâc'da Emânî, 15. faslı[461] Kur'ân'ın faziletlerini anlatmaya ayırmış ve "Kelâmu´llah" redifli, 12 beyitlik bir manzume yazmıştır. Ayrıca her faslın sonunda "Tetimmetu'l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl" başlığı altında tekrar eden beyitlerde de konu Kur'ân'dır.

Yine aynı fasıl içinde Tevrât, İncîl ve Zebûr isim olarak geçer[462] ve Emânî bu kitaplarla Kur'ân'ı karşılaştırır ve Kur'ân'ın bu kitaplardan üstün olduğunu belirtir. Bu fasıl dışında da Kur'ân'ın adı pek çok yerde geçmektedir.[463]

2. 6. 1. 4. Peygamberler

Muhammed (a.s.)

Türk edebiyatında esmâ-i nebî, sîre, mevlid, mi'racnâme, mu'cizât-ı nebî, hilye, kırk hadis gibi türlerle anılan Hz. Muhammed (s.a.v.)[464] Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'ında da eserin merkezinde durur. Ayrıca eser içinde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ayrılımış fasıllar ve müstakil bölümler bulunmaktadır.

Eser içinde Hz. Muhammed (s.a.v.); Rasûlu'llah, Muhammed, Taha Muhammed, Muhammed Mustafâ, Mustafâ'l-ahyâr, Ahmed, Mahmud, Muhtar,

---

[459] Abdurrahman GÜZEL, **Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı,** Akçağ Yayınları, Ankara, s.74

[460] Mustafa İsmet UZUN, **Anadolu Üniversitesi Türk İslam Edebiyatı,** Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir 2013, s. 25.

[461] İÜ, vrk. 28/a- 29/a.

[462] İÜ, vrk. 28/b, 32/b.

[463] İÜ, vrk. 17/b, 18/b, 22/a, 23/a, 32/b.

[464] Emine YENİTERZİ, "Na't", **DİA**, İstanbul, 2006, C. 32, s. 436.

Nebiyu'llah, Rasûlu'l-cinni ve'l-insân, Habîbullah, Yezdân'ın mahbûbu,[465] Muhbir-i sadık,[466] Seyyidü'l-ekvân, Seyidü'l-ebrâr, Seyyidü'l-elbâb, Server-i âlem, Âlemin şahı, Safvet-i âlem, Server-i kâinat, Peygamber-i âlem, Alemlere rahmet, Mefhâr-ı âlem, Fahrü'l-kâinat, Sultan-ı ashâb, Keremkân-ı Hudâ, Yerin göğün gülistânı,[467] gibi isimler ve sıfatlarla geçmektedir.

Emânî eserin gerek mensur gerek manzum bölümlerinde hadis kaynaklarından pek çok hadis naklettiği gibi eser içinde Hz. Muhammed (s.a.v.) için ayırdığı fasıllar ve müstakil bölümler de bulunmaktadır. Eserde bulunan ikinci fasıl,[468] üçüncü fasıl,[469] on altıncı fasıl,[470] yirmi sekizinci fasıl,[471] yirmi dokuzuncu fasıl[472] doğrudan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ayrılmıştır.

Âdem (a.s.)

Sen ol şeyṭān deġil misin girüp cennet serāyına

Çıḳardıñ Ādem'i andan o ʿaḳlı neylediñ ḳanı[473]

İbrahim (a.s.)

Ẕehī Mūsā Kelimu´llah ü İbrāhīm Ḫalīlu´llah

Hem ol Dāvūd Nebiyu´llah'ı ẕiyāret dīlārādır[474]

[465] İÜ, vrk. 55/b.

[466] İÜ, vrk. 57/a.

[467] İÜ, vrk. 57/a, 57/b.

[468] İÜ, vrk. 6/b- 9/b.

[469] İÜ, vrk. 8/b,9/a.

[470] İÜ, vrk. 29/a- 32/a.

[471] İÜ, vrk. 55/b- 58/b.

[472] İÜ, vrk. 58b,-59b.

[473] İÜ, vrk. 19/a.

[474] İÜ, vrk. 42/a.

Yusuf (a.s.)

Benim bu cāh-ı Kenʿān'ımda bir Yūsuf żiyā olsun

Görünce şād olur mü´min muḥnik-i mü´minātdır bu[475]

Mûsâ (a.s.)

Mûsâ[476] (a.s.), Nûr-ı Vehhâc'da, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra adı en fazla geçen peygamberdir. Her faslın sonuna eklenen mensur bölümlerde anlatılan menkıbelerin bir çoğunda adına rastlamaktayız.

Davûd (a.s.)

Muḳaddem Buḥti Naṣr'ıñ ümmī melʿūne ḫarāb itdi

Süleymān ile Davūd'uñ bināsından eṣer nādır[477]

Süleymân (a.s.)

Bu kez derviş didi kim yā Süleymān yüce baḫtın var

Ẕehī ḥūş tāc ü taḫtıñ var gelür mi miṣliñ ekvāna[478]

Lokmân (a.s.)

Bu ol Loḳman ki oġlı Mişkem'e pend eyleyüp didi

Eyā oġlum ṣalātı ḳıl anıñ müzdi olur uçmaḳ[479]

Yûşa (a.s.)

[475] İÜ, vrk. 8/b.

[476] İÜ, vrk. 5/b, 6/a, 15/a, 80/a.

[477] İÜ, vrk. 42/a.

[478] İÜ, vrk. 65/a.

[479] İÜ, vrk. 36/a.

Ki bir gün bir nidā geldi Yuşaʿ ibn-i Ẕuʿn-nun'a

Yüz altmış biñ kişi bu şeb helāk ü ta pedīdā hū[480]

Üzeyir (a.s.) ve İşmoil (a.s.)[481]

ʿÜzeyr ü İşmoyil´i Ümmi ʿĪsā'yı ẕiyāret ḳıl

Ki yetmiş biñ nebīniñ merkādı ol Ṭūr-ı Zeytādır[482]

İsâ (a.s.)

Gelüben Ḥażret-i ʿĪsā´ya didi ḥāl ü aḥvāli

Didi: Ḥāliñe şükr eyle saña ḥaḳdan revā geldi[483]

2. 6. 1. 5. Ahiret

Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat[484] olarak tarif edilen ahiret Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'ında yer tutan önemli konulardandır. Eserde bazı fasıllar doğrudan ahiret ile ilgili iken bu fasıllar dışında da pek çok yerde ahiret konusuna değinilir. İnsanların ruhlarını teslim etme anında şeytanın hileleri,[485] kabir alemi, [486] mahşerde salih kulların çeşitli nimetler elde etmeleri,[487] şeytanın ahirette affedilenleri görünce affedileceğine dair umutlanması,[488] Sûr'a üflendiğinde kötü hâl üzere haşr olacak insanlardan on sınıfın

[480] İÜ, vrk. 4/a.

[481] Hz. İşmoil (a.s.) için Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, **a.g.e.,** s. 23.

[482] İÜ, vrk. 42/a.

[483] İÜ, vrk.25/a.

[484] Bekir Topaloğlu, "Âhiret", **DİA,** İstanbul, 1988, C. 1, s. 543-548.

[485] İÜ, vrk. 10/b,11/a.

[486] İÜ, vrk. 13/a,13/b.

[487] İÜ, vrk. 14/a,14/b,15/a.

[488] İÜ, vrk. 18/b- 21/a.

hâli,[489] şarap içenlerin ahiretteki hâlleri,[490] kadın ve erkeklerden büyük günahları işleyenlerin ahiretteki hâlleri,[491] Tekvîr Suresi'nde anlatılan kıyamet tasviri,[492] mahşer gününün tasviri,[493] cehennem meleklerinden Mâlik ve zebânîleri, günahkarların cehennemde çekecekleri azabın tasviri,[494] tövbe etmeden ölen müminlerin çekecekleri azab ve affedilmeleri,[495] cennet tasviri,[496] müminlerin cennette Allah'ın cemâlini görmeleri[497] gibi konular Şeyh Mûsâ Emânî'nin eserin fasıllarında işlediği konulardır.

2. 6. 1. 6. Kaza ve Kader, Hayır ve Şer

Eserin ilm-i hâl bölümünde fıkhî olarak işlenen kaza ve kader, hayır ve şer kavramları Şeyh Mûsâ Emânî'nin ayrıca kırk ikinci fasılda[498] sabır, kanaat ve tevekkül kavramları üzerinden ve çeşitli hikâyelerle somutlaştırarak işlediği konulardandır. Ayrıca beş yüz yıl sultanlık yapan bir padişahın oğullarının alınan bütün tedbirlere rağmen sultan olmamalarının anlatıldığı hikâyede[499] kişinin mutlak kaderinden kurtulmasının mümkün olmadığını anlatmıştır.

2. 6. 1. 7. Âyet ve Hadisler

Âyet ve hadisler klasik edebiyatımızda ya telmihen veya meâlen, yahut aynen alınmak suretiyle[500] karşımıza çıkmaktadır. Şeyh Mûsâ Emânî'nin eserinde de

[489] İÜ, vrk. 37/a, 37/b.

[490] İÜ, vrk. 38/b- 39/b.

[491] İÜ, vrk. 39/b- 40/b.

[492] İÜ, vrk. 70/a-71/b.

[493] İÜ, vrk. 72/b- 76/a.

[494] İÜ, vrk. 79/b- 80/b.

[495] İÜ, vrk. 80/b-81/b.

[496] İÜ, vrk. 82/a, 82/b.

[497] İÜ, vrk. 82/b- 83/b.

[498] İÜ, vrk. 83/b-85/a.

[499] İÜ, vrk. 91/b, 92/a.

[500] Agah Sırrı LEVEND, **Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar,** Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 101.

Kur‘ân-ı Kerîm’i ve hadîs kitaplarını eserinin temel kaynakları arasında kullandığını görmekteyiz.

Şeyh Mûsâ Emânî, Kur’ân-ı Kerîm’i eserinde temel kaynak kullandığı gibi Nûr-ı Vehhâc’ın on beşinci faslını “Kelâmu‘l-lah” redifi ile Kur‘ân’ı medhetmeye ayırmıştır.

Elā yā eyyuhe´l-iḫvān mükerremdir Kelāmu´l-lah

İden ʿizzet bulur ʿizzet muʿaẕẓamdır Kelāmu´l-lah

beyiti ile başlayan bu fasıl;

Ṭutundum ben aña muḥkem küsüste olmaz o sermed

Anuñla iftiḫārım var kim erḥamdır Kelāmu´l-lah[501]

beyiti ile son bulur.

Emânî, bu fasılda Kur’ân-ı Kerîm’in Tevrât, İncil ve Zebûr’dan üstün olduğunu, Kur’ân’-ı Kerîm’e hürmet gösterenin hürmet göreceğini ve her gün Kur’ân-ı Kerîm okumanın kişiyi Hakk’a yaklaştıracağını söyler. Ayrıca rivâyetlerle sabit olduğu üzere diyerek Kur’ân-ı Kerîm’in ayet sayısının altı bin altı yüz altmış altı olduğunu ifâde ederek bunların konularına göre tasnîfini yapar. Emânî, Kur’ân-ı Kerîm’in ayetlerinden bininin va’d ayetleri olduğunu yani ilâhî emirlere uyan bir kimseyi cennetle müjdeleyen ayetler olduğunu, bininin ise vaîd yani iyiliğe yöneltmek ve kötü şeylerden alıkoymak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutan ayetler olduğunu söyler. Devamında ayetlerin bininin ibretler, bininin kıssalar, beş yüzünün helâl ve harâmları içerdiğini, yüzünün duâ olduğunu ve altmış altısının ise nasihate dair olduğunu beyan eder.

[501] İÜ, vrk. 28/b.

Nûr-ı Vehhâc'da ayetlerin tam iktibas edildiği yerler özellikle fasılların mensur kısımlarıdır. Bu kısımlarda ayetler aşağıda verilen örneklerde olduğu gibi aynen iktibas edilmiştir.

"Menḳūldür ki [502] يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ fermūde-i celīlince..."[503]

نثر قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ[504]

Şeyh Mûsâ Emânî eserin manzum bölümlerinde ise âyetleri dizelerin sınırlayıcılığından dolayı olduğu gibi aktaramamış, ilgili fasılda nasihat ettiği konuya uygun âyetlerin bir kısmını vererek iktibaslar yoluyla hatırlatmalarda bulunmuştur. Aşağıdaki beyitleri eserdeki bu tür kullanımlara örnek olarak verebiliriz.

Miṣālen cümle ġayyibāt gelür tersim ü eşkāle

Meger kim olmaya miṣlī oñulmaz "ḳulhuva´l-lahū"[505]

Buyurdı "fetteḳūn nārelleti vaḳūduhān nāsu"[506] ol

Anıñ çün aġlaram ḳorḳum ḥicārım oladır aḥcār

İşit kıl yār-ı ṭāʿātı ḳamu yāriñden āʿlā yār

"Fe yā veylün lehüm"[507] yevme´l-cezā küfrān-ı naʿmā yār [508]

[502] İsrâ Sûresi-71.

[503] İÜ, vrk. 59/a.

[504] İnfitâr Suresi: 13-14, İÜ, vrk. 70/b.

[505] İÜ, vrk. 3/a , İhlas Suresi:1

[506] Bakara Suresi: 24.

[507] Bakara Suresi: 79.

[508] İÜ, vrk. 37/a.

Luṭfındır cümleye ol “ḳul huva´llahu aḥad” sırrı

Hem “Allahu´ṣ-ṣamed”[509] zevḳı olur mü´minlere elṭāf [510]

Ya kim vardır ki dūn olmuş ḳamusı mükremūn olmuş

“Velā hüm yaḥzenūn”[511] olmış ḥużūr itmekde her eknāf[512]

Eserde yer yer tefsir niteliğinde anlatımlara da rastlanmaktadır. Örneğin otuz beşince faslın manzum bölümünde Şeyh Mûsâ Emânî, Kâdı Beyzâvî’nin Tekvîr Suresi’nin tefsîrinden istifade ettiğini belirterek kıyamet günü ile hesap gününün tasvîrini yapmaktadır. Fasıl aşağıdaki beyitlerle başlar.

İşid ey ġāfil yaḳında idiser Allah ʿayān

Her kişinüñ itdügi ẓāhir alur bir gün inan

Sūre-i Tekvīr içinde Ḳāżī Beyżāvī didi

On iki nesne ẓuhūr eyler beḳā içün nişān[513]

İlgili fasıl, Tekvîr Suresi’nde anlatılanlarla ilgili olarak aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi kıyamet tasvîrleri ile devam eder. Örneklerde ilgili ayetin beyitlerde kullanım şekline dair örnekleri önce ayeti ve ardından ilgili beyiti vererek aşağıdaki gibi gösterebiliriz.

[509] İhlas Suresi: 2.

[510] İÜ, vrk. 37/b.

[511] Bakara Suresi: 262.

[512] İÜ, vrk 82/b.

[513] İÜ, vrk. 70/a.

“Güneş, dürüldüğü zaman,”[514]

Evvelā kim bu güneş vehhāc iderken ʿāleme

Bir gün olur nūrını alur anıñ ol müsteʿān[515]

“Yıldızlar, bulanıp söndüğü zaman, dağlar, yürütüldüğü zaman,”[516]

Daḫi yıldızlar ḳamerle dökülür viran olur

Daḫi ṭaġlar ber-hevā uçsa gerekdir bir zemān[517]

“Denizler kaynatıldığı zaman,”[518]

Heft deryā bir yere gelüp olur āteş miṣāli

Emr ider ḳızsun deyu ol ḳāhiru´l-insān ū cān[519]

“Ruhlar eşleştirildiği zaman.”[520]

Daḫi maḫşer ḳurulur bu cümle mevtā dirilür

Kāfiri kāfir bulur hem müslimānı müslimān[521]

[514] Tekvîr Suresi: 1.

[515] İÜ, vrk. 70/a.

[516] Tekvîr Suresi: 2, 3.

[517] İÜ, vrk. 70/a.

[518] Tekvîr Suresi: 6.

[519] İÜ, vrk. 70/b.

[520] Tekvîr Suresi: 7.

[521] İÜ, vrk. 70/b.

“ Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman,”[522]

Ḥaḳ Teʿālā sorısar ol günde bir ḳaç tenlere

Sizleri kim ḳatl idüpdür aç ṣusuz eyleñ beyān

Ḫaşyete´l-imlāḳ olanlardır bular olur sū´al

Dibdiri ḳabre ḳonan bākīreler hem bī-emān[523]

“Amel defterleri açıldığı zaman,”[524]

Hem o gün defterlerimüz neşr oluben viriliür

Kimi ṣaġdan kimi ṣoldan kimi ẓahrından yemān[525]

“Gökyüzü (yerinden) sıyrılıp koparıldığı zaman,”[526]

İşbu gökler pāre pāre ṭoz gibi maḥv oliser

Ġā´ib olur ara yerden işbu heft-i asumān[527]

“Cehennem alevlendirildiği zaman,”[528]

[522] Tekvîr Suresi: 8, 9.

[523] İÜ, vrk. 70/b

[524] Tekvîr Suresi: 10

[525] İÜ, vrk. 70/b

[526] Tekvîr Suresi: 11

[527] İÜ, vrk. 70/b

Hem o gün metnin virüp baş gösterir nār-ı cahim

Müsteḥaḳ olanlara cāmūs ḥey´etde ʿayān[529]

"Cennet yaklaştırıldığı zaman,"[530]

Hem o raʿnā cenneti teẕyīn idüp rabbü´l-enām

Müsteḥaḳ olanlara baḫşīş virür yā ʿizz u şān[531]

"Herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri bilecektir."[532]

İşde bu ol gün olur kim her kişi açar gözün

Her ne göndermiş ise ẓāhir olısar bī-gümān[533]

Yukarıdaki beyitlerin ardından Emânî anlatılan ahvâlden korunmak için kul hakkından ve gıybet etmekten sakınmak gerektiğini ifade ederek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kul hakkına dair bazı hadislerini nasihat olarak verir.

İmdi ġıybetle ṣaḳın borç eyleme ḫayrıñ gider

Kim tehī dostlar o günde çaġrışurlar el-emān[534]

---

[528] Tekvîr Suresi:

[529] İÜ, vrk. 70/b

[530] Tekvîr Suresi: 13

[531] İÜ, vrk. 70/b

[532] Tekvîr Suresi: 14

[533] İÜ, vrk. 70/b

[534] İÜ, vrk. 71/a

Görürüz kim cümlemüz ġafletdeyüz ʿālem uyur

Uyanır ol gün didi Peyġamber-i aḫir-zemān

Hem buyurdu Server-i ʿÂlem ṣaḳın borçdan didi

ʿAlemiñ mālıñ alup yerseñ bulursıñ çok ziyān

Birinüñ birinde bir aḳçesi ḳalsa yerine

Vire seksan yıl ṣevābın ḥaḳ aña itme gümān[535]

Nûr-ı Vehhâc'ın onuncu faslında ise Sâd Suresi'nin 59-64 âyetleri arasında geçen cehennem ehlinin tartışmaları ve birbirlerini suçlamaları manzum olarak anlatılmıştır. Aşağıda bu anlatıma ait örnek beyitler verilmiştir.

Ṭutalum baḳısın anuñ cenāb-ı ʿizzete ḳarşu

Birāz ʿiṣyānımız olsun sezā mı bunca bu tafżīḥ

Bu ḳāvl üzre dirilürler varup maḥşerde bulurlar

Aña dirler: Eyā żālim ḳapunda eyledik taḳbīḥ[536]

Ayrıca;

İşit tefsir içinden naḳl idem āḥvāl-i şeyṭānı

[535] İÜ, vrk. 70/b.

[536] İÜ, vrk. 17/b

Niçün ol eyledi feryād ü niçün ḳurdı dīvānı[537]

beyti ile başlayan on birinci fasılda şeytanın en fazla üzüldüğü zamanlardan birinin de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumundan sonra Fatiha Suresi'inin inzâli olduğunu "Bahr-ı Hakayık"ı kaynak göstererek anlatır. Aşağıdaki beyitler "Seb'u'l-Mesânî" de denilen Fatiha Suresi'inin inzâlini öğrenen şeytanın feryat etmesi ve dövünmesi üzerine başına toplanan evlatlarının onu teselli etmesine örnektir.

Didi: Ey gözüm oġullar beni incitmedi kimse

Velīkin itdi: Bir sūre beġāyet yücedir şānı

Ne gelmişdir ü ne şimden girü gelse gerek miṣli

Anı her kim oḳur ise bizim çün yoḳdur imkānı

Muḥammed ümmetine oldı ḳısmet her gün oḳurlar

Olar şimden girü maġfūr olurlar luṭf-ı Yezdān'ı

Didiler: Gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma

Ḳılıruz şükr-i ḥaḳdan dūr idüp saʿ-yı firāvānı[538]

Nûr-ı Vehhâc'ın kırk beşinci faslını ise Emânî, on surenin faziletlerini anlatmaya ayırmıştır. Fatiha Suresi'nin her gün okunması durumunda kişinin Allah'ın gazabına uğramayacağını, Yasin Suresi'ni her gün okuyanların kıyamet

[537] İÜ, vrk. 18/b

[538] İÜ, vrk. 18/b

günü susuzluktan emin olacaklarını, Duhân Suresi'ni her gün okuyanın kıyamet korkusu yaşamayacağını, kişinin her gün Vâkıa Suresi okuması hâlinde fakirlik çekmeyeceğini, yatsı vakti Mülk Suresi'ni her gün okuyanın kabirde elem ve keder çekmeyeceğini, Kevser Suresi okumanın kişinin yakasını hasımlarından her daim kurtaracağını, Kâfirûn Suresi'inin kişiyi küfür şerrinden koruyacağını, her gün İhlâs Suresi okumanın kişiyi nifâktan uzak tutacağını, Felâk Suresi'ni her gün okumanın kişiyi hasetten koruyacağını ve Nâs Suresi'ni her gün okuması hâlinde kişinin kalbinin şeytânın vesveslerinden emin olacağını ifade eder.

Şeyh Mûsâ Emânî ayrıca kırk beşinci fasılın mensur bölümde şifâ âyetlerine yer vermiştir. Emânî bu âyetlerin rüyâ yolu ile Kuşeyrî'ye Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından verildiğini "Kitâbu el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye" adlı eseri kaynak göstererek ifade etmiştir. Bahsi geçen âyetler ise şunlardır; Tevbe Suresi-14, Yunus Suresi-57, Nahl Sûresi-69, İsra Suresi-82, Şuara Suresi-80, Fussilet Suresi-44.

Nûr-ı Vehhâc'da hadis-i şerifler de âyetlerde olduğu gibi özellikle eserin mensur bölümlerinde Arapça iktibaslar ile geçmekle beraber tercümelerine de yer vermiştir.

Emânî, eserin yirmi yedinci faslında İmâm-ı Şarânî'nin Bedrü'l-Münir ile Aliyü'l-Karî'nin Hadîs-i Erbâin adlı eserlerini kaynak göstererek elli hadis-i şerife yer vermiştir. Bu fasılda Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Tirmizî, Taberânî, Hâkim en-Nîsâbûrî, İbn Adî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Beyhakī, İbn Asâkir, Deylemî, Ebû Ya'lâ, İbn Ebû Dînâr, İbn Hibbân adı geçen muhaddislerdir.

Şeyh Mûsâ Emânî eserin manzum bölümlerinde ise fasılda işlenen konuya uygun hadis-i şeriflere bazen telmihlerde bulunarak bazen aynen alıntılayarak bazen de manzum tercümelerle aşağıda örnek olarak verilen beyitler de olduğu gibi yer vermiştir.

Işit şimdi nedir dāʿī ʿalā mā küllüküm raʿī[539]

Gerekdür mū´mine sāʿi oluben olalar maḥsūd[540]

Görürüz kim cümlemüz ġafletdeyüz ʿālem uyur

Uyanır ol gün didi Peyġamber-i aḫir-zemān[541]

Hem buyurdu Server-i ʿÂlem ṣaḳın borçdan

ʿAlemiñ mālıñ alup yerseñ bulursıñ çok ziyān[542]

Aşağıda bazı beyitleri örnek olarak verilen yirminci fasılda ise Emânî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cehennemdeki on sınıf insanın ki bunlar nemmâmlar, küfürbâzlar, faiz yiyenler, şeriate muhalif olanlar, kendini beğenenler, ilmi ile amel etmeyen âlimler, komşusuna eziyet edenler, söz taşıyanlar, nefsine uyanlar, kibirli davrananlar olarak sıralanmıştır, çekeceği azabı anlattığı hadisini manzum olarak aktarmıştır.

Rivāyetdür Muʿāẕ ibni Cebel ḥażretlerinden bu

Maḳūlātı Rasūlu´l-lah ḫaber itmişdirürür el-ḥaḳ

Budur evvelkisi tebdīl olurlar cümle meymūna

Olar nemmām oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

[539] "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mes`ulsünüz." Hadis-i Şerif,

[540] İÜ, vrk. 86/b.

[541] İÜ, vrk. 70/b.

[542] İÜ, vrk. 70/b.

Budur s̱ānīncisi tebdīl olurlar şekl-i ḥınzīre

Olar ʿażżāb oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur s̱āliṣ kim anlar yüzleri oṭ yerlerinden hep

Olar ehlü´l-ribādır tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur rābiʿ ḳamu gözsiz koyarlar rūz-i maḥşerde

Olar şerʿa muḫālif tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur ḫāmis ḳoyarlar lāl ū ger anlar maʿaz̲ā´llah

Olar ʿucb eyleyenler tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur sādis aḳar ḳan ile aġzından irīn ol gün

Olar ʿālim ʿamelsiz tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur sābiʿ eli ayaġı maḳtūʿan gelür ol gün

Olar cirāna ʿāṣī tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur s̱āmin aṣılmışlar ateşden aġac üstünde

Olar ġammāz oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur tāsiʿ ṭururlar cifeden aḫbeṣ ḳoḳularla

Olar nefse uyuben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Budur ʿāşir maʿāẕa´llah gelür ḳaṭrān libās ile

Olar kibr eyleyüben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ[543]

Nûr-ı Vehhâc'da gerek ayet ve gerekse hadis örnekleri yukarıda verdiklerimizle sınırlı olmadığı gibi daha fazlasını kapsamaktadır.

2. 6. 1. 8. Mi'râc

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın ikinci faslını[544] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mi'râc mucizesinde gördüğü acayip mahlukların ve hâllerin anlatımına ayırmıştır. Ayırca birinci fasıl içinde de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mi'râc'ta gördüğü hâlleri anlatmıştır.[545]

2. 6. 1. 9. Sahabîler

Şeyh Mûsâ Emânî'ni Nûr-ı Vehhâc'ın kırk sekizinci faslını[546] aşere-i mübeşşere olarak bilinen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha b. Ubeydullah, Hz. Zübeyr b. Avvâm, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Sa'd b. Ebû

[543] Üİ, vrk. 37/b, 38/a.
[544] İÜ, vrk. 6/b-9/b.
[545] İÜ, vrk. 5/a.
[546] İÜ vrk. 90b, 91/a.

Vakkās, Hz. Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Hz. Saîd b. Zeyd'd'in (r.a.) isimlerini bilmenin, onları sevmenin faziletlerine ayırmıştır. Hicret ile beraber Mekke'nin fethinin de anlatıldığı on altıncı fasıl[547] bu isimlerin en fazla geçtiği bölümlerden biridir. Ayırca kırk yedinci fasılda[548] Emânî, Hz. Muhammed'in (s.a.v.), çocuklarının ve torunlarının isimlerini ezberlemenin faziletlerini anlatmıştır.

Yıukarıda ayrıldığını belirttiğimiz fasıllar dışında sahabeden Hz. İbn Abbas,[549] Hz. Hatice,[550] Hz. Fatıma,[551] Hz. Hasan,[552] Hz. Hüseyin,[553] Ebû Süfyân,[554] Hz. Ümmü Habîbe ("Ebû Süfyân'ın kızı" denilerek geçmekte),[555] Hz. Halid b. Velid,[556] Hz. Urve b. Mes'ûd,[557] Hz. Süheyl b. Amr,[558] Hz. Ebû'd-Derdâ,[559] Hz. Suheyb,[560] Hz. Zeyd b. Eslem,[561] Hz. Selmân,[562] Hz. Sevbân,[563] Hz. Muâz b. Cebel (r.a.) isimleri Nûr-ı Vehhâc'da adı geçen diğer sahabelerdir.

[547] İÜ vrk. 29/a- 32/a.

[548] İÜ vrk. 89/b, 90/a.

[549] İÜ, vrk. 18/b.

[550] İÜ, vrk. 29/b.

[551] İÜ, vrk. 55/b.

[552] İÜ, vrk. 56/a.

[553] İÜ, vrk. 56/a.

[554] İÜ, vrk. 30/b, 31/a.

[555] İÜ, vrk. 30/b.

[556] İÜ. vrk. 32/b.

[557] İÜ vrk. 33/a.

[558] İÜ vrk. 33/a.

[559] İÜ, vrk. 33/b.

[560] İÜ, vrk. 55/b.

[561] İÜ, vrk. 55/b.

[562] İÜ, vrk. 55/b.

[563] İÜ vrk. 64/a.

2. 6. 1. 10. Kutsal Mekânlar

Nûr-ı Vehhâc'ında kutsal beldelere de değinen Şeyh Mûsâ Emânî, yirmi beşinci faslı[564] ise Kudüs'e ayırmıştır. Kudüs'de bulunan İslam büyüklerinin makamlarını, türbelerini ve daha başka kutsal mekanları anlatmış ayrıca şehrin faziletleri üzerinde durmuştur. Eserde adı sık geçen şehirlerden diğer ikisi ise Mekke[565] ve Medine'dir.[566] Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın on altıncı faslında[567] Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hicretini ele alır ve devamında Mekke'nin fethini anlatır. Dünyanın çivisi dediği[568] Medine şehri ise genelde hicret bağlamında ele alınmıştır. Bu şehirlerin faziletlerine göre en üstününün Mekke olduğunu, ikincisinin Medine, üçüncüsünün Kudüs olduğunu söyler.[569]

Bu şehirler dışında eserde adı geçen mekânlar; Mısır,[570] Kahire,[571] Şâm,[572] Arz-ı Filistin,[573] Gazze,[574] Remle,[575] Yâfâ,[576] Kubeys,[577] Hudeybiye,[578] Ruşâlim,[579] Tûr dağı (Tûr-ı Zeytâ),[580] 'Ayn-ı Selvân,[581] Yemen'dir.[582]

---

[564] İÜ 41/b, 42/a, 42/b.

[565] İÜ, vrk. 29/a, 31/a, 31b, 32a, 42/a, 54/a, 54b, , 57/a.

[566] İÜ, vrk. 30/b, 31/a, 31/b, 42/a, 55/b, 56/b, 57/a,

[567] İÜ vrk. 29/a- 32/a.

[568] İÜ, vrk. 42/b.

[569] İÜ, vrk. 42/a.

[570] İÜ, vrk. 43/b.

[571] İÜ, vrk. 43/b.

[572] İÜ 27/a, 4/2b.

[573] İÜ vrk. 42/b.

[574] İÜ vrk. 42/b.

[575] İÜ vrk. 42/b.

[576] İÜ vrk. 42/b.

[577] İÜ, vrk. 30/b.

[578] İÜ, vrk. 31/a-33/a, 55/b.

[579] İÜ, vrk. 42/a.

[580] İÜ, vrk. 42/a, 63/b.

[581] İÜ, vrk. 42/a.

[582] İÜ, vrk. 57/a.

2. 6. 1. 11. İbadet

Kulun Allah'a karşı sevgi, saygı ve bağlılığını gösteren duygu, düşünce ve davranış biçimleri[583] olarak tarif edilen ibadet Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc adlı eserinin de temelini oluşturmaktadır. Emânî eserini zamanın insanlarına, en önemli vazifelerinin Allah'a karşı iyi bir kul olmak olduğunu ve bunun için neler yapmaları gerektiğini hatırlatmak için yazmış böylece kendisi de önemli bir vazifeyi yerine getirdiğini düşünüşmüştür. Eserdeki bu genel durumun dışında Şeyh Mûsâ Emânî, eserin yirmi yedinci faslının[584] mensur bölümünü Hânefî mezhebine göre hazırladığı ilm-i hâl[585] bilgilerine ayırmış, böylece bir müslümanın sahip olması gereken temel ibadet bilgisini de aktarmıştır.

2. 6. 2. Tasavvufî kavramlar

2. 6. 2. 1. Mürşîd

Nûr-ı Vehhâc'da mürşid ifadesi en somut örneğini kırk dördüncü faslın[586] mensur bölümünde anlatılan kısa hikâyede bulur. Bu hikâyede iki beyzâde kardeşin bir mürşid-i kâmile bağlanmaları ve on yıl hizmet etmeleriyle ulaştıkları manevî makamda mürşîdlerinin bir Yahudi olduğunu öğrenmelerine rağmen itaate devam etmeleri anlatılmıştır.

2. 6. 2. 2. Dervîş

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc'ın otuz birinci faslını[587] dervişlere hürmet göstermenin önemini anlatmaya ayırmıştır. Devişlerin "ehl-i aşk" olduklarını söyleyen Emânî, zamane insanlarının dünya azığı için, dervişlerin ise ahiret azığı için çalıştıklarını belirtir ve dünyada dervişliğin sultanlıktan daha yüce bir makam

[583] Mustafa SİNANOĞLU, "İbadet", **DİA,** İstanbul, 1999, C. 19, s. 233.

[584] İÜ, vrk. 44/a- 55/a.

[585] Bkz. Nûr-ı Vehhâc'ın Fasılları, Yirmi Yedinci Fasıl.

[586] İÜ, vrk. 86/b- 88/a.

[587] İÜ, vrk. 63/b, 64/a.

olduğunu sultan olmak yerine dervişliği tercih eden beyzâdelerin hikâyesi ile ifade eder.[588]

İnsanlara sahip oldukları ile kanaat etmeleri ve hâllerine şükretmeleri gerektiğini Emânî, on dördüncü fasılda[589] Hz. İsâ (a.s.) devrinde yaşadığını söylediği bir dervişin başından geçenler üzerinden anlattır. Bazı insanların ise dış görünüşlerinde dervişlik alametleri taşısalar da gönüllerinde dervişlik olmadığını Hz. Süleymân (a.s.) devrinde geçtiğini söylediği bir başka hikâye ile anlatmıştır.[590]

2. 6. 2. 3. Mâsivâ

Sözlükte "şey" anlamına gelen mâ ile "başka, gayr" anlamındaki sivâ kelimesinden türetilmiş, mâsiva'llah, mâsive'l-Hak şeklinde de kullanılan bu kelime, tasavvufta Allah'tan başka her şey anlamındadır.[591]

Şeyh Mûsâ Emânî'nin Nûr-ı Vehhâc'ında mâsivâ, mâsiva'llah olarak geçtiği gibi, Allah'ın ismi yerine sani'a´l-mâsivâ[592] şeklinde de geçer. Eserde mâsivâya değer vermemek gerektiği belirtilmiştir.

Ben idem māsivānıñ ḫak-i pāy-i mūr miḳdārı

Sıpās ve şükr ol Allah'a ki pāke ḳıldı şiʿri gūyā hū[593]

Ayrıca Emânî, Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Mi'râc gecesi bütün mâsivâyı[594] gösterdiğini ifade eder.[595]

---

[588] İÜ, vrk. 91/b, 92/a.

[589] İÜ, vrk. 25/a- 28/a.

[590] İÜ, vrk. 32/a- 34/a.

[591] Süleyman Uludağ, **"**Mâsivâ", **DİA,** İstanbul, 2003, C. 28, s. 76

[592] İÜ, vrk. 7/b.

[593] İÜ, vrk. 1/b.

[594] İÜ, vrk. 7/a.

[595] İÜ, vrk. 7/a.

Eserde mâsivâ, Allah'tan gayrı her şey anlamında kullanılırken Hz. Muhammed'de (s.a.v.) bütün mâsivâya doğruyu gösterecek olan ve örnek alması gereken kişidir.[596]

Emânî, Hz. İsâ'nın (a.s.) göğe yükseldikten sonra dördüncü kat gökte kalmasının da sebebinin mâsivâdan bir iğneyi yanında bulundurması olduğunu aktarır.[597]

2. 6. 2. 4. Tasavvuf büyükleri

Şeyh Mûsâ Emânî, Nûr-ı Vehhâc adlı eserinde pek çok tasavvuf büyüğünün adını vermektedir. Onlar hakkında çeşitli menkıbeler anlattığı gibi yeri geldiğinde sözlerinden alıntılarda yapar. Eserde adı geçen tasavvuf büyükleri; Veysel Karânî[598] (ö. 37/657), Ebü'l-Esved ed-Düelî[599] (ö. 69/688), Hasan-ı Basrî[600] (ö. 110/728), Ma'rûf-ı Kerhî[601] (ö. 200/815-16 [?]), Ebû Süleymân Dârânî[602] (ö. 215/830), Mansûr b. Ammâr'dır.[603] (ö. 225/840), İmâm-ı Gazzalî[604] (ö.505/1111), Ebû Leys Semerkândî[605] (ö. 373/983), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî[606] (ö. 672/1273), Şeyh Şârânî[607] (ö. 973/1565), Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî[608] (ö. 691/1292), Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Kastallânî[609] (ö. 686/1287).

---

[596] İÜ, vrk. 9/a.

[597] İÜ, vrk. 25/b.

[598] İÜ, vrk. 57/b

[599] İÜ, vrk. 18/a

[600] İÜ, vrk. 14/b, 35/a.

[601] İÜ, vrk. 52/b

[602] İÜ, vrk. 18/a

[603] İÜ, vrk. 79/b

[604] İÜ, vrk. 26/a

[605] İÜ, vrk. 31/b, 89/a

[606] İÜ, vrk. 64/b

[607] İÜ, vrk. 44/b

[608] İÜ, vrk. 37/b, 87/a

[609] İÜ, vrk. 43/b

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÛR-I VEHHÂC / METİN

[1b]

1 Bismi´llahi´r-raḥmani´r-raḥīm
Miftāḥu küll-i kitābin kerim

2 Besmele şod nam-ı ḫudā-yı ḳadīm
Fatiḥa-ra ber cism-i ʿanber şemīm

3 Besmele şod nam-ı ḫudā-yı ḳadīm
Nāme-i fethest zi şāh-ı ʿaẕīm

4 Besmele şod nam-ı ḫudā-yı ḳadīm
Aʿẓam-ı esmā-yı ʿalīm-i hakīm

5 Besmele şod nam-ı ḫudā-yı ḳadīm
Sünbül-i gülzār-ı cinān-ı Naʿīm

6 Besmele şod nam-ı ḫudā-yı ḳadīm
Nezd-i ḫıred ḥadd-i ḳadīmeş ʿadīm

7 Ḥamdunā´l-lahi ẕi´n-niʿmā velā´l-mennānu illā hū
Ve ṣalleynā ve sellemnā ʿalā men celle men lā hū

8 Hüva'l-lahu´l-leẕī[610] nā-devletü´l-ebrāri bi´l-escār
Muḥammed nuruhu´l-eclā hedānā rabbuna´llah hū

9 Taḥiyyāt-ı Vedūd ez mā berāyişān bā dīr tevḳīr
Ki anān ez derūn-ı dil-i heşer(?) der ʿizz u ġarr hū

10 Zi şāhinşāhı bī-enbāz şeb-i minneti murādend
Şekerhā puhte renkāmīz ez ān mest-i hüveydā hū

11 Müṭammesdir baña dehriñ gözi ebvābıdır mesdūd
Rukūnet bir ṣameddir kim değildir lāt u uzza hū

12 Sihām-ı ġamz-ı dilber çün güzer ḳıldı bu sinemdeñ
Ṭañ olur mı dīse mūlar ʿaṣablar daīm Allah hū

13 Virilmişdi şu kāğıdlar baña kim pür idi yā hū
Belā yā hū idi taḫrīr velī taḳdīr elā yā hū

14 Elā yā eyyuhe´l-iḫvān siziñçün dürr ile mercān
Niṣār idüp ḳılam dīvān pezīrāne diñüz yā hū

15 Murād leyyin ola diller açılsun vird-i sünbüller
Mecālisler ḳamū iller olur bundan mücellā hū

16 Ben idem māsivānıñ ḫak-i pāy-i mūr-ı miḳdārı
Sıpās ü şükr ol Allah'a ki ḳıldı şiʿri gūyā hū

[610] Haşr Suresi-22

17 Ḥuṣūṣan kim Mesiḥ-āsā nice eyyām olup seyyāh
Velīler enbiyālar ravżalar oldı temāşā hū

18 Oḳudum her maʿārifden besā īḳlīmi derc itdüm
Riyāset fikr iderken gūş-ı hūşā geldi bir ya hū
[2a]

19 Oḳurdum Yazıcızāde dīvānın şevḳ ile bir gün
Getürdi ʿaḳlımı başa ne ḳaṣd-ı ḳayd-ı dünyā hū

20 Didim ben yana var seyyāḥ oluben gel bu iḳlime
Ki senden iḫtiṣāren yaz biraz pend-i berāyā hū

21 Ḥusām Şāhı Ġanī ḳurbında Hāṣköy fevḳı Oruclar
Köyidir aṣl-ı mevlūdum peder māder der ancā hū

22 Ne ḥikmetdir varup Mıṣr´a mücāvir oldum Ezher´de
Pes andan Ḳuds´a vardım Mescidi´l-Āḳṣā'ya vālā hū

23 Zehī anda Ḥalīlu´llah semīmim[611] hem Kelīmu´llah
Daḥi Dāvud Nebīyu´llah ziyārātı dilārā hū

24 Daḥi çoḳ türbeler gördüm duʿālar itdim anlara
Olam nāṣıḥ ḳılam büşrā diyem her laḥẓa vālā hū

25 Ḫudāyā çoḳdur[ur] luṭfiñ anıñ şükrānası çün bu

[611] Şeyh Musa Emanî Hz. Musâ (a.s.) ile hemnâm olduğunu hatırlatmış.

Uyurlar uyaram dīvānı naẓm idem musannefā hū

26 Bu kez ʿazm-ı kenar idüp gelüp Çırbān'a bā-ḳısmet
Didim bu ḳurb-ı evṭānımda olsun naẓm ü imlā hū

27 Ḥurūf-ı besmele aʿdādı mışdār ile yazılsun
Ṣanāyiʿler muṭābıḳ olalar der nezd-i dānā hū

28 ʿAdīmü´l-miṣl olurdı ḫuşū vü żarbıñ iḫtimāmın
Velīkin itmedim raġbet belāġat ʿucbe kālā hū

29 Bulup ve´ş-Şemsi'de[612] bir bir ḥurūfātıñ ḳavāfınıñ
Giyürdüm Nur-ı Vehhāc'a cihān mülkiye ażvā hū

30 Żiyā bulsun mecālisler oḳunsun şevḳile tā kim
Ḫūş elḥānıñ ṣafāsından disün tā ṭaġ ū ṣaḥrā hū

31 Ne cevherler getürdüm gör ʿArab'dan lafẓ-ı Etrāk'e
Cigerler pāre pāre sūz olup dīrāġ ū ḳara hū

32 Tefāsir ü eḥādīṣ ü daḥi pend-i velīyu´llah
Çeker her māsivāya hū ḫuṣūsān ʿarş-ı aʿlā hū

33 Mübeyyen ʿilm-i ḥāl anda müzeyyen aḫir-i evrād
ʿUlu´l-ebṣāra bu ´ibret velī ġayr-ı mu´ammā hū

[612] Şems Suresi

34 Ḫurūfāt-ı kavāfisi evāildir aḥādīṣe
Derūnında fuṣūlāt-ı şumārı miṣl-i penca hū

35 Sipihr icād olaldan tā bu ana iricek Etrāk
İçinde gelmedim ḥaḳḳan bunuñ mānendi nüsḫā hū

36 Muḳaddem eyledi tesvīd bu eşkālāt ile tersim
Niẓām-ı saʿy-ı seyyār veyā aḳd-ı ṣerbā hū(?)

37 Oḳurdum āteş-i ʿaşḳ ile tesvīdi mecālisde
Revev el-ʿaynu ḥaḳḳun şerbetinden geldi şeydā hū
[2b]
38 Gelüp vecde göyündürdüm o tesvidi idüp iḫrāḳ
Çoḳ evrāḳ-ı leṭā´ifler yanınca oldı ifnā hū

39 Çü te´ṣīr eyledi bī-istiḫāre ḳıldığım tesvīd
Pes andan istiḫāre eyledim tekrāra tenhā hū

40 Virildi maḥlāṣ-ı nev hem müyesser oldı tecdīdi
Bu kez nūr-ı ʿalā nūr oldı Vehhāc'ım müżevvā hū

41 Ḫulūṣ itdim çün ol Rabbü´l-Berāyā'ya bir[613] istiẓān
Bi-hamdi´llah bu resm üzre işāret oldı baña hū

42 Anıñ şükrānesi neṣr[614] oldı her bir faṣlıñ encāmı

[613] Bİ – 2/b
[614] Bİ – 2/b

Mükerrer heft-i ebyāt oḳunur temmet-i temām hū

43 O heft ebyātı şevḳ ile oḳı bul faṣlı et yāri
İşāretdir birinden ṣonra taḥtānī serāya hū

44 Temām ile oḳı li'llah anı encām-ı faẕlında
Virür te´sīrini meclislere Rabbu´l-Berāyā hū

45 Daḥi ʿibretnümā olsun yaẕam bir ḳaç şekil anda
Dimişdim ol şeb-i minnet iẕin olmuşdı raʿnā hū

46 Ulüʿl-ebṣāra bedr-āsā livā´ü´l-ḥamd ile minber
Daḥi maḥşer güni bāriz olan eşkāl-i mīnā hū

47 Terāzu şems-i envār cümlenüñ fevḳında maḥşerde
Ṣırāṭıñ evveli üzre ṭolar ūlā vü uḫrā hū

48 Yedi ṭamu yedi bābı anın fevḳındedir aʿrāf
Daḥi fevḳında ẕıllu ʿl-ʿarş şecerler var pedīdā hū

49 Yedi cennet sekiz bābı[615] ṣaġında ʿarş-ı āʿlānıñ
Yedi ṣaḥrānuñ üstünde görürler ẕirā Ṭūbā hū

50 O gün pertev ḫıyām-āsā cinān üzre muʿallākdır
Güneş temṯīlidir anuñ ḳılam ṣuġrā vü kübrā hū

[615] Üİ – 2/b : bâb

51 Arżı budur bu dīvāna reyāḥīn ola eşkālāt
Olur yakdıḳça ʿāşıḳlar rāh-ı ʿuḳba mücellā hū

52 Virirler cah-ı Kenʿān'ıma Yusuf'lar gibi vehhāc
Bulur seyyāreler ʿuḳbā rehninde dürr-i yektā hū

53 Gerek bay ü gedā şāh-ı cihān aña ola uşşāḳ
Ẕelīḫā gibi dilgīr ola ger merd ū zen aña hū

54 Ledünnī ʿilminiñ rāżī virür fer ġayb-ı īmāna
Bular dal ola medlūlinedir mirʿāt-ı ʿuḳbā hū

55 Cevāben li´l-muḳadder eyleyem bī-maʿna iḫbārı
Ki şāyed baʿz sūfīler su´āl eyler hüveydā hū

56 Besā tersīm ü teşkil itdiler bī-ḥükm ü istīḳān
Rivāyet üzre temsīlāt taḥakkümden muʿarrā hū

57 Yaḳīnen[616] bir kişi rū´yāda görse anları iẓhār
O hey´et-i irā´itden olur āʿciz o bīnā hū

[3a]

58 Meger bir ravżaya cennet vir[ir] sicne diye duzaġ
Ḥaḳīkat ḥāli bilmez ġayri Mevlā bilür illā hū

59 Aḥādīṯ-i Nebī'den hem kütüblerden ʿale´t-te´vīl
ʿUmūmān ictihād idüp bulam çün ḳıla dānā hū

[616] Bİ – 2/b: yaḳīnen, Üİ – 3/a: yakīn

60 Muʿārıż yoḳdur[ur] müşkil degildir bu ʿalā´imler
Aḥādīṯe muvāfıḳdır bilür erbāb-ı aḳvā hū

61 Miṯālen cümle ġayyibāt gelür tersim ü eşkāle
Meger kim olmaya miṯlī oñulmaz ḳulhuva´llahū

62 Gözet Seyyid Şerīf eydür kitāb-ı Farisī'sinde
Müsellimdir aña her ʿārif ü her ẖırade bīnā hū

63 Didi her nefis nāṭıḳda olur bir ḳuvvet-i müdrik
Ki maḥsūsāt ü maʿḳūlāt münaḳḳaşdır bedīhā hū

64 Mücehhez olalum dāīm olup beyne´r-recā ve´l-ẖāvf
Anup nār ü cinānı ʿarşı vü mīzānı illā yā hū

65 İdüp taḥmīn ü ẖiẕmet hefti sāl içre itmām oldı
Umarven mürşidi´n-nās ola bu dīvān-ı ġarrā hū

66 Eger taḥsīn-i aġāzı eger te´sīr-i avāzı
Eger taḥṣīli her rāzı ḳılūrlar merki aḥyā hū

67 O şeb kim istiḥāremde dinilmişdir elā yā men
Yüri ol resme naẓm eyle müsellimīn hemā yā hū

68 Daḥi çoḳ ẖūş beşāretler zehī gökçek işāretler
Şehīdler ġāẕīler ʿālimler ile geldiler yā hū

69 Çü gördüm iẕn-i Mennān'ı getürdim naẓma dīvānı
İşit ey cānımıñ cānı ne güftādır bu güftā hū

70 Sebep bu server-i ʿālem Muhammed didi bir ʿālim
Cihāndan gitdi emmā ḳoydı bir taṣnīf-i ẕībā hū

71 O taṣnīfiñ beher ḥārfi yüzer müzdi[617] virser Allah
Medādı hem muʿādildir şehīdler ḳanına tā hū

72 Bu maʿnādan ḥulūṣ ile temām itdim bu dīvānı
Didim bir Nūr-ı Vehhāc ola ismi ender esmā hū

73 Ser-i zāhidle(?) bir gülbeng çekiñ tesvīdine tarīh
Rahīḳ-i Nūr-ı Vehhāc'ımdan olsunlar mücellā hū

74 Ḫudā yā raḥmet eyle oḳuyana yazana her an
Daḫi ābā vu ecdādıma üstādıma ṭerrā hū

75 Kerīmā ʿabdına aḫbābına rahm eyle lüṭfuñla
Daḥi evlādına eẕvācına vir ẕevḳ-i ʿuḳbā hū

76 Daḥi Maḥmūd-ı Ḫān'ı ḳıl beḳā milkine key meyyāl
Nīkū nāmı ḳala efvāh-ı ʿālemde Ḫudāyā hū
[3b]

77 Bunuñ tesvīdini itmām idup tebyīżine irdim

[617] Üİ – 3/a: müzd, Bİ – 3/b: müzdi

Oluben dāimen ẓıll-ı ḥayātında muḥamma hū

78 Daḥi bu sükker-i elfāẓı mürşide berāyāya
Kim oḳur diñler anı ʿaşḳa müstaġraḳ ola yā hū

79 Kim ol ʿaşḳ altı yüz perrin açup ṭayrān ide anı
ʿİbādetde tilāvetde müleẕẕez ḳıla tetrān hū

80 Sefāsı ẕehr-i ḳātilden geçüp milk-i beḳā bulsun
Ne derde düşdügin ʿālemde bir sen bil eyā yā hū

81 İlahi sen şeṭāret vir adāba ḥams-ı evḳātı
Ola ol ṣaff-ı evvelde açılmış vird-i raʿnā hū

82 Eyā ey ekremīnüñ ekremi hem erḥamı Allah
Beni ḥablü´l-metīn eyle kerem ḳıl ey Teʿālā hū

el-Faṣlu´l-evvelü fī naṣihatü´l-enām mine´l-iḫvāni´l-ḥavāṣṣi ve´l-enām[618]

83 İşit bu faṣl-ı evvelde diyem ḥūş dürr-i yektā hū
Öġütler ber neṣāyiḥler ʿaceb pendler ki vāllā hū

84 Baḳup gördüm vefāsı yoḳ zen-i āreste-i dünya
Müleẕẕeẕ ḳılmış insānı ne bīm ne ġam ne (...) hū

85 Uyuben nefs ile iblise ġāyet māil olmuşlar

[618] Birinci fasıl halktan ve havas-ı ihvandan halka nasihat hakkındadır.

ʿUmūman ʿādet-i nāsa derūn-ı ḥubb-ı dünyā hū

86 Ẕemān evvel ẕemān illā ahālisi ḳamū ġuflān
Bulunur mu ʿaceb beñde bir aḫlaṣ ehl-i ʿuḳbā hū

87 Tekāsül üzredir pirler ṣalāḥ itmekde şübbānı
Yigitler tazeler olmuşlar edebden hep muʿarrā hū

88 Oġulda ḳızda yoḳ perde ḥarāb efvāh-ı ṣıbyānıñ
Olurlar vizrine teşrik peder mader serāpa hū

89 Ẕelāẕiller gibi vüʿāẓa baḳmazlar cihāndārān
Zemān-ı Mehdi yaḳlaşdı nuzūl an-ı ʿİsā hū

90 Felān ıṣlāḥ olursa bizde ıṣlāḥ oluruz dirler
Ḳamusu ʿādeti nāsa uyup irdi helākā hū

91 Büyük erdir şu kim uymadı ḥalḳıñ ṭavrına hergiz
Meger ʿuḳbā yeraġında olan merdāne o yā hū

92 ʿÖmür geçdi temām oldı henüẕ ġarrādayuz eyvāh
Nesine māīliz bu aḳṣar-ı ʿaṣrıñ key illā hū

93 Gerekmez ʿālemiñ baña ṣalāḥı dime ey şaḥne
Ki zirā andan olur ʿālemiñ berbādı ser tā hū

94 İşit gör bu ḥikāyāti ögütdür saña ġāyātı

Unutma bu maḳālātı ne pend ū nuṣḥ-ı ġarrā hū

[4a]

95 Ki bir gün bir nidā geldi o Yuşaʿ ibn-i Ẕu'n-nūn'a
Yüz altmış biñ kişi bu şeb helāk ü ta pedīdā hū

96 Anun yüz biñi ʿāṣīler idi altmış biñi ṣāliḥ
Niçün ʿāṣīlere yüz virdiñiz didi Taʿālā hū

97 Revā mıdır dil aẕārı olup rencideler ḳılmaḳ
Sezā mıdır gice gündüz cefālar ile żarrā hū

98 Göñül yapmaḳ gibi yoḳdur cihānda hīç bir āʿlā iş
Göñül yıḳmaḳda ġayetde eşeddir şerde şerrā hū

99 İşit buña münāsib bu ḥikāyet içre bir ṣūfī
Yigirmi yıl maġaraya ḳapanup dirdi mevlā hū

100 Didi bir gün niyāẕ idüp baña bildir āyā ma´būd
ʿĪbādet eylerem lakin ḫelāvet yoḳ hüveyda hū

101 Nidā geldi āyā ẓālim neden gelsün ḥalāvet hiç
Maġaradan çıḳardın ḫırsı eyitdiñ dūr ū berrā hū

102 O ḥeyvānıñ evin aldın beher geldikçe żarb itdiñ
Ḥalāvet mi ararsın baḳ ʿibādetde pedidā hū

103 Budur daḥi saña pendim bürāder baḫş-ı idrāk it
Hevā-yı nefsi terk eyle demādem di Ḫudā yā hū

104 Ḳārīn olduñ ise kār-ı ḥarāma eyle istiğfār
Zamāne ḫalḳına uyma tedārik ḳıl yeter hā hū

105 Müheyyā ḳıl ḳumānyāñı çü ḳaṣdıñ semt-i ḳulzümdür
Sefine gider añsuzdan refiḳātıñ müheyyā hū

106 Binüp ġāfil revān olduñ tehī dest ile ey bī-zād
Aña ḫadd ū kenār olmaz işiñ ah ile eyva hū

107 Gözüm nūrı eger ʿāḳıl iseñ ol müntaẓır mevte
Sefīne oldu ḥadd-ı bā ū sīne(?) dindi deryā hū

108 Daḥi buña münāsibdir diyeler kişverisinde
Var idi bir muʿaẓẓam şehr-i envār ehl-i taḳvā hū

109 Ḳamū ṣāliḥler idi hem bu idi ādet anlarda
Ki bir gün derviş şāh idüp olurlar aña lālā hū

110 Velī on yıl ḥukūmet itdürürlerdi temām aḫīr
Onuncı yıl alurlar tacını başından müberrā hū

111 Yine evvelki eṣvābın virirler eğnine anıñ
Ḳoyup bir zevraḳa andan iderlerdi teberrā hū

112 Bıraġurlardı bir ıssız āṭa üzre ki kūhistān
Dönerlerdi ki girü anlar ḳalurdı derdimendā hū

113 Ṭolu idi ġażanferler pelenkler şīr ū ejderler
Bulurlar derdimendi pāre pāre yerler eyvāh hū
[4b]

114 Bu kez bir gün irüp müddet ararlardı yine bir şāh
ʿUmūman ḳıldılar dernek atup ḳurʿa hevāya hū

115 Meger bir derdimend dervīş ırāḳ yerden idi gelmiş
Yüzi nūrlu idi ʿāḳıl daḫi kāmil ū dānā hū

116 Pes üç kez atdılar kurʿa aña rāst geldi her defʿa
Didiler pādşāhımızuñ budur on yıla dek tā hū

117 Geçürdiler anı taḫta ḳodılar başına tācı
Didi bir gün nedīmāna serancāmım ne ola hū

118 Didiler on yıla dek sür ṣefāyı zevḳ-ı şāhāne
Onuncı yıl āmān yoḳdur ʿazilsin bī-mehāyā hū

119 Didi ʿāzl olayım ammā ne yerdir meskenim āyā
Didiler şunda bir ıssız āṭadır varacaḳ ya hū

120 Didi göñlüne tenhāda saña vācibdürür[619] elān
Ki bir taḳrīb ile gör ol āṭa ḫūş cā mı tenhā hū

[619] vācibdür Üİ – 4/b, vācibdürür Bİ – 5/a

121 Yerine bir bedel sırdāşını ḳoyup revān oldı
Varuben āṭaya gördi kemücekler müheyyā hū

122 Henūz bir ḫūş temāşā itmeden şīrān hücūm etdi
Atıldı zevraḳa ḳurtuldı geldi çıḳtı taḫta hū

123 Didi eyvāh ḳarārgāhım bu duzaḫ mı olacaḳdır
Bugün furṣandı destimde ḳılam ol kūhi zībā hū

124 Bu kez tenhā ḫazā´in ṣarf idüp gönderdi çoḳ leşker
Pelenkāne sefer idi hem anı şehr-i ġarrā hū

125 Mühendisler ü dürgerler gelüp iḳlīm-i aḫerden
Ṣular aḳıtdılar taḫt itdiler şehr-i muʿ allā hū

126 Ḳaçan kim müddeti yetdi ḳodular zevraḳa anı
Āṭaya sürdiler gitdi ṣanurlar tenhā ḳala hū

127 Dimezdi kimseye sırrın veliler gibi ol sulṭān
O yerden kimse bilmezdi bu ḥāli anda cehren hū

128 Bıraḳdılar anı anda dönüp geldi mübāşirler
Aña aġladılar bunlar ne ḥāli ola āyā [yā] hū

129 İrişdi bu şehirlüler didiler geldi şāhinşāh
Geyürdiler yeniden tāc o dānā şehriyāra hū

130 Bu kez ʿālem aña tābiʿ olup aldı ol iḳlīmi
Nice yıl pādışāh oldı cihānda oġul oġlan hū

131 Ki ḫālā bizleriz ol şāh āṭa didigimiz dirsin
Düşün bir gün bu aḥvāli budur yek pend-i vālā hū

132 Anuñ sālifleri ġāyetde ġāfiller idi anda
Olar on yıl teġāfül ile ḳayd-ı ṣayd-ı bāhā hū

[5a]

133 Ḳamūnıñ zād-ı ʿuḳbası bu fānīden olur el-ḥaḳ
Gözüñ āç tez gider bir gün ḳalur aġyāra kālā hū

134 O nāzik ten turāb olup olısar ḳūti ḥītānıñ
ʿAmeldir derdiñe dermān ola gör ehl-i taḳvā hū

135 Rasūlu´llah didi: Gördüm o şeb kim cennete vardım
Melekler var ki bānīler düzerler ḳaṣr-ı ẕībā hū

136 Ṭururdum yanlarında bir nidā geldi yeter yapman
Ferāġat geldiler cümle ḳurulmış ḳaldı ḳaṣra hū

137 Sū´al itdim nedir aṣlı niçün yapmazsıñız köşki
Didiler kim döġendi zārımız gelmezse ḳālā hū

138 Bu ḳaṣrıñ ıssı yā Āḥmed iderdi şevḳile tesbīḥ
Bu kez terk itdi tesbīḥi gelince böyle ḳala hū

139 Gözüm lāyıḳ budur bunda ki her bir kes ṭarīḳatde
Rıżā-yı Ḥaḳ nedür bilsüñ ki yoḳdur andan āʿlā hū

140 Āyā ġāfil neler ḫalḳ itdi Raḥmān ü Raḥīmu´llah
Rıżāmı kim gözedüp ḥavf iderse ʿAdn ola cā hū

141 Bu ḳavle beyyinem Beyyine Sūresi olur hüccet
Bulup erbāb-ı tefsiri nedir ṣor iş bu maʿnā hū

142 Yaratdı Ḫaḳ Taʿālā ʿAdn'ı vaḳtā kim temām itdi
Didi Cebrā´īl'e var gör neler ḫalḳ eyledim tā hū

143 Bu kez ʿazm eyleyüp Cebrā´il ʿAdin uçmaġına vardı
Temāşā eyledi heft-i behişti ḫūş muʿāllā hū

144 Yedi cennet sekiz bābı temāşā itdi ʿĀdin'dan
İḫāṭa eylemiş her cenneti dübdüz serāya hū

145 Gezerken gördi bir ḳaṣrıñ içinde çıḳdı bir ḥūrī
Sekiz bābı żiyālandı nedir bu şaʿşaʿā yā hū

146 ʿAle´l-fevr eyledi secde bayıldı çün geldi vecde
Görüben ġaşy olup düşdi nedir bu şaʿşaʿā yā hū

147 Anıñçün eyledi secde anı ẓan itdi nuru´llah
Didi ey Ḫalıḳ'ım nūrıñ mıdır bu şaʿşaʿā yā hū

148 Sigirtdi geldi ol ḥūrī didi: Ḳum yā emīna´llah
Niçün secde idersin ṭavrın mıdır şaʿ şaʿ ā yā hū

149 Bu kez ḳalḳup didi Subḥān: Men ṣavvāreke yā ḥūrī
Kiminsin gel baña bildir nedir bu şaʿ şaʿ ā yā hū

150 Didi her kim ki it nefsi hevāsı daḥi ḥannāsı
Ḥılāfında olur ise anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

151 Daḫi her kim ki dünyāda iderse ġāibe imān
Ṭutarsa emr-i Subḥān'ı anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

[5b]

152 Daḫi her kim ki bā-tertīl oḳuyup naẓm-ı Ḳur´ān´ı
Gözünden damlıya şebnem anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

153 Daḫi ṣavm ü ṣalāt ü haccı ġazā iderse küffāra
Virürse hem zekātı ol anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

154 Daḥi her bir ḥarām olan taʿ ayyüşden firār idüp
Olursa rāġıb-ı ʿ uḳbā anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

155 Daḫi ʿ ilm oḳuya niyyet idüp pend itmege ḫalḳa
Degilse raġbete rāġıb ānıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

156 Daḥi her dem tevekkül eyleyüp taḳdir-i Raḥmān'a
Olursa cān ile rāżī anıñdır şaʿ şaʿ ā yā hū

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

157 Āyā ey ekremiñün ekremi hem erḥamı Allah
Selāmün mürselīn üẕre olunduḳça edā Ḳur´ān

158 Ḥuṣūṣān minhümüʿl-emced Muḥammed, Muṣṭafā, Āḥmed
Kim oldur esʿadu´l-esʿad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

159 Mücehhez olalum dāʿim öğüp uçmaġ ü duẕaḫı
Olalum şevḳile ṭāli ḳamū derde dermān Ḳur´ān

160 Benim bu bāġ-ı ʿālemde irişdi vecd-i vaḥdānī
Beriyem sūd-ı fānīden beray-ı rehber-i Ḳur´ān

161 Rucūʿ itdim menāhīden olam evrād ile meşġūl
Eleẕẕü´l-leẕẕetim evrādım encāmı ṣafā Ḳur´ān

162 Sözüm inni ahāfu´llahe rabbi´l-ʿālemin oldı
Göñül şehrinde bedr-āsā dıraḫş-ı şaʿşaʿā Ḳur´ān

163 Eyā ḫablü´l-metīn ecmel alup talī ḳoma mühmel
Olasın ekmelü´l-ekmel şefīʿ olsun saña Ḳur´ān

Ḫaberde gelmişdir ki Ḥażret-i Mūsā´l-kelīm ṣalavetü´llah ʿalennebiyyinā ve ʿaleyke zamān-ı saʿādetleriñde anıñ be-ġāyet ḥāliṣ ve muḥliṣ ve mütevekkel ümmetinden biri ʿuzlet eyleyüp bir ıssız deşt-i nā-rūşende muḳīm olup ʿaşḳ ū ẕevḳ ū şevḳle ṣıyāmen

ve ḳıyamen ʿibādet eyler idi. Bir gün Kelimu´llah ʿaleyhis-selām ol maḥalle murūr eyledi. Gördü ki bir merd-i münīr levendāne ʿibādet ider. Selām virüp yanına oturup Mūsā´l-kelīm olduğını bildirüp eyitdi ki: Hiç bir seniñ gibi ağaçlar yaprağın yeyüp ḳāniʿ ve muṭīʿ bir ʿābid göremedim. İmdi ben işde münācāta giderem. Söyle bir ḥācetiñ var mıdır? didi. ʿĀbid elin ḳoyup eyitdi: Rabbime benim içün niyāz eyle hemān baña bir kerre

[6a]

ḳulum disün. Ġayrı hiç bir nesne istemem." didi. Bu kerre Mūsā ʿaleyhi´s-selām Ṭūr'a varup baʿde´l-kelimāt-ı maḳṣūd-ı ʿābidi niyāẕ eyledi ve hem anı medih eyledi. Cenāb-ı Kibriyā eyitdi: "Ḳaldır levḥe naẓar eyle." didi. Gördi ki ehl-i nār yazılmış. Bu kerre Mūsā ʿaleyhi´s-selām teʿaccüb idüp ağladı. Fermān eyledi ki: "Yā Mūsā var ol şimdiki ḥālde benim ʿābid ve zāhid ve sevgili ḳulumdur. Lakin āḫir-i kār beni ġażablandurup ehl-i nār olsa gerekdir. Aña bildir zahmet çekmesün. Aña ʿibāditiñ zerre ḳadar fā´ide yoḳdur. Varsun dünyada geregi gibi leẕẕet alsun." didi. Pes Kelimu´llah giryān ve nālān ve ḫayrān olarak ʿābid ḳatına geldi, varup eyitdi: "Zahmet çekme var dünyādan lezzet al. Ehl-i nārsın." didi. ʿĀbid eyitdi: "Baña ḳul dimedi mi?" Mūsā āleyhi´s-selām eyitdi: "Belī, 'Elān ol benim ḥāliṣ ve muḫliṣ ḳulumdur.' didi." Pes bu kez ġāyet sūrūra irüp eyitdi: " Yā Mūsā çünki ḳulum dimiş. Ḳullara lāyıḳ olan dünyada efendisinin ḫizmetinde olmaḳdır. Efendisi dilerse ṣatar ve dilerse aẕād ider. Yaʿni ben anıñ cehenneminden ḳorḳup cennete girem deyü ʿibādet eylemem ve hiç işine ḳarışmam ve her ne taḳdīr eylemiş ise rāżıyam. Ḥüküm ve ḥikmet anıñdır. Ancak benim maḳsūdım baña ḳulum dimesi idi." deyüp evvelkinden ẕiyāde zevḳ ve şevḳle ʿibādete meşḳul oldı. Andan Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi´s-selām evine varup ġamnāḳ olup ol gice ġuṣṣadan hˇābı gelmedi. Çün irte oldu. Yine Ṭūr-ı Sīnā'ya vardı. Baʿde´l-münācāt ol ḳulıñ taḳdīrine rāżı olup işine ve ḥikmetine ḳarışmam didigini söyleyince Cenāb-ı Kibriyā Celle ʿAẓametühü ḫiṭāb eyledi ki: "Yā Mūsā yine levḥe naẓar eyle." didi. Nazar idüp gördi ki "Heẕe ehli´l-cenneti."

yaẓılmış. Bu kez Kelimu´llah teʿaccüb idüp baḥr-ı efkāra müsteğraḳ oldı. Pes ol ferd içün eytdi ki: “Yā Mūsā teʿāccüb idersin.” deyu derḥāl ümmü´l-kitābdan, "يَمْحُو اللّٰهُ مَا يَشَاء وَيُثْبِتُ وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ"[620] sırrını bildürüp: “Yā Mūsā benim ancaḳ ʿilmim taġyīrden münezzehdir. Ben ol ḳuluma imtiḥān muʿāmelesi eyledim. Çünki rāżīdır benim taḳdīrime kimseler ortaḳ değil tedbīrime mine´l-eẕeli ile´l-ebed bunuñ miṣillū mütevekkillere girmem böyledir.” didi Allahümme ecʿalne´l-mütevekkilīne āʿlemü´l-vuṣūli bi´ṣ-ṣavābi.[621]

[6b]

El-faṣluʿ ṣ-ṣānī fī teʿaccübüʿl-maṣnuʿāti´l-vuṣūl ve ceberūti bedīʿil kā´ināt[622]

164 İşit kıl vaṣf-ı Yezdān’ı ḳamu cāna ṣafādır o
Rivāyetdür Resūlinden Ḥabīb-i Muṣṭafā’dır o

165 Ṣalāt ile selām olsun anıñ ol rūḥ-ı pākine
Yarın dertlülere dermān ider ʿaynü´l-vefādır o

166 Didi kim ol ʿAẕīma´llah Celila´llah Cemīla´llah
Ḳamū ʿālemleri yoḳdan var iden Kibriyā’dır o

167 Yaradır bir avıç ṭopraḳdan insānı virür cānı
Daḫi hem dīl virir söyler anıñ çün bī-behādır o

168 Virir hem ʿaḳl ū iẕʿānı bilür iẕʿān ider anı
Aña īmān ider görmezden evveldir Ḫudā’dır o

[620] Raèd Suresi-39.
[621] Ey Allahım bizi mütevekkil edenlerden kıl, sen doğruya varmayı en iyi bilensin.
[622] İkinci fasıl, yaratılanlara ve kainatı harika bir şekilde yaratanın gücüne taaccüb hakkındadır.

169 Nebīler ḫalḳ idüp gönderdi rehber rah-ı dīdāra
Muḥammed cümleniñ faḫrı ḳamūya müntehādır o

170 Didi daʿvetle miʿrāca ʿurūc itdikde seyr itdim
Temāmen on sekiz biñ ʿālemi özge edādır o

171 Ḳanı ezvaḳt idi āmmā velī ṭayy-i zamān oldı
O şeb gizlendi biñ yıl cümle gözlerden cüdādır o[623]

172 İşit olʿarş-ı Raḥmān'ı ḳaçan kim sağına irdim
Felekler bābına başın ḳomışlar gör ne cādır o

173 Ḫudā medd-i baṣar virdi şu deñli eyledim seyrān
Yanında ẕerredir yer gök zehīʿizzü´l-ʿulādır o

174 Ṭolanup ḥavline gördüm ṭonanmış yüce ḳandiller
Tamāmen yüz biñ āşılmış hemūʿālem-nümādır o

175 Muḳarrebler görüp ṣordım ne vardır bunlar içinde
Didiler yā Nebiya´llah yüri kim māʿadādır O

176 Yedi ḳat yerler ü gökler o bir kandiliñ içinde
Daḫi cennet cehennem hem içinde muḫtefādır o

177 Felān ḳandiller içinde ne vardır bilmeziz anı
Oları ṣāniʿi bilür sezāvārī ṣenādır o

[623] Bu beyit İÜ bulunmamaktadır. Bİ nüshasından eklendi.

178 Ḳaçan kim müstevī oldum görürven bir alāy atlu
Suvār olmuş ḳatarlanmış giderler ber hevādır o

179 Atı kendi yüzer arşun ṭolānur ḥavline ʿarşıñ
Oḳun yāyıñ ṭaḳınmışlar ṣanasın Kerbelā'dır o

180 Öñi ardı dögenmez dā´īma geçmekdedir bunlar
Temāşāgāh-ı ʿālemler ʿalāmātu´l-ġazādır o

181 Muḳarrebden sū´āl itdim: Öñi ṣoñı kesilmez mi?
Didi: Yüz biñ yaşa irdim henūz böyle ādādır o
[7a]
182 Ki benden iki ḳat yaşlı meleklerden sū´āl itdim
Didiler bilmeziz aṣlā öñün ṣoñun ne cādır o

183 Daḫi gördüm ki bir ejder ılan yoḳ ḥadd ū pāyānı
Anıñ biñ bāşı var yer gök ġıdā gelmez yücedir o

184 Sebep bu ʿarş-ı āʿẓam vüsʿati çün key faḥırldandı
Ṣalındı kim ṣalınsa ḥaḳ ḳatında bī-cefādır o

185 Bu kez ol ḥayye yetmiş kerre ṭolandı kemervāri
Ṣarıldı vastına muḥkem ki ḥālā ejderhādır o

186 Biliñ ol ʿarşı dört ḥāmil ṭutarlar başda tācāsā
Oḳurlar bir ʿaceb tesbīḥ muʿaẓẓam bī-behādır o

187 Nihāyetde gelür evrād içinde zikr olur tesbīḥ
Oḳu düşvār işiñ asān olur vaṣf-ı Ḫudā'dır o

188 Geliñ bir kez ṣalāt eylen Resūlüñ rūḥ-ı pākine
Gideyor ḳurb-ı Raḥmān'a biliñ ġayṣu´n-nidādır o

189 Ḳaçan kim sidreye irdi irişdi ḳaṣr-ı Cibrīl'e
Didi ben ṭurayın sen git zehī daʿvet sañadır o

190 Didi kim ey ḳarındaşım revā mı ayrılam senden
Didi baña icāzet yoḳ gözet meclā´ṣ-ṣadādır o[624]

191 Hemāndem geldi bir refref yeşil raʿnā cādır şekli
Binüp gitdi daḫi bālālara ġayrü´s-semādır o

192 Şu deñlü ḳuvvete irdi[625] bī-ḥadd-i māsivā gördi
Daḫi kim vardı bir baḥre muḥīṭü´l-māsivādır o

193 Kenarında ṭurur bir ḥūb melek gūyā ki ʿarşu´llah
Teʿaccub itdi ḫallāḳa ne ʿālī kibriyādır o

194 Melek didi ki:Yā Āḥmed benim ḥālā taʿaccübde
Didi Ḫālıḳ: Otur bunda zehī ḳudret-nümādır o

[624] Bu beyitte İnebey nüshası esas alınmıştır. Üİ – 7/b 189. beyitin ilk dizesi ile 190. beyitin ikinci dizesi birleştirilerek iki beyit tek beyit yapılmıştır.
[625] irdi ki: Üİ – 7/a, irdi ki: 7/b, irdi: MH – 5/a

195 Öñüñden bir bālıḳ geçsün uṣanınca temāşā ḳıl
Temām biñ yıl temāşā eyledim sīnā senādır o

196 Didim: Yā Rab baña bildir uzaḳ mı ḳuyruġı anıñ?
Didi: ʿİzzim celālim çün henūz engin-nümādır o

197 Didim: Yā Rab bu deryādan daḥi aʿẓam yaratdın mı?
Didi: Bir bīr-i ġayyā var nihāyetsiz yücedir o

198 Didim: Ol sicne kim girür didi: Kim żāyiʿü´l-ʿemrim
Daḥi şehvetlere tābiʿ olanlar bīr-i cādır o

199 Daḥi aġdım görüren[626] refref üstünde deñiz derya
Ṣuyı aḳ ḳum velī caġlar aḳar bir ḫūb nevādır o

200 Belī her māsivāsın ẓāhir itdi haḳ aña ol şeb
Velī ḥadd yoḳ o deryāya ʿulüvvü´l-māsivādır o
[7b]
201 Ne ʿālī ḥażretin vardır ne ḥallāḳ ü ne ṣāniʿdir
Kim ol añlaya ṣunʿıñ ṣanīʿa´l-māsivādır o

202 Didi Allah: Ḥabībim gel ʿaceb mi geldi ol deryā
İşit ʿizzim celālim çün zehī ḥikmet-nümādır o

203 Ben ol Allahü āʿzamven girüben bilürem ṣun´ım
Ki bu deryā kim aḳ ḳumdır belī ḥadsüz ʿalādır o

[626] gördün: Üİ – 7/a, görüren: Bİ - 8/a

204 Bilürem ṣaġışın anıñ hem āʿdādınca bu dünyā
Gibi dünyālarım vardır zehī ʿanber-nümādır o

205 Ki her dünya çün cennet ü cehennem vardurur ḥālā
Ḳamunıñ ḫālıḳı benven baña dirler Ḫudā'dır o

206 Daḥi her laḥẓa sāʿati ḳıyāmetler ḳopar dā´im
Ki bir gün buña da vaʿde irer dārü´l-fenādır o

207 Daḫi çoḳ nesneler gördi ne ḳābil vaṣfile beyān
Muḥammed ṣāḥibü´l-miʿrāc ḳamuya reh-nümādır o

208 Felekler bābına yüzler sürüp būs itdi dāmenin
Melekler itdiler ʿizzet bilin rāi´l-liḳādır o

209 Hiç andan ġayri bir kes bu cihānda görmez Allah'ı
Anıñ çün şānına levlāk oḳurlar müctebādır o

210 Dönüp geldikde vaṣf itdi ne kim[627] seyr eyledi anda
Hidāyet ıssı mū´minler didiler heb revādır o

211 Şular kim kāfir-i muṭlaḳ ʿināt itdi idüp iʿrāż
Anı her kim ki sevmezse yanar nāre sezādır o

212 Uyup ümmetini setr it eyā Settār'e yā Ġaffār

[627] kim: Üİ, 7/b, ne kim: Bİ – 8/a

Ḥuṣūṣan nāẕmı yā rabbi ḳapunda bir gedādır o

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

213 Āyā ey ekremiñün ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmün mürselīn üẕre olunduḳça adā Ḳur´ān

214 Ḥuṣūṣān minhümüʿl-emced Muḥammed, Muṣṭafā, Āḥmed
Kim oldur esʿadu´l-esʿad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

215 Mücehhez olalum dāʿim öğüp uçmaġ ü duẕaḫı
Olalum şevḳile ṭāli ḳamū derde dermān Ḳur´ān

Neṯr. Naḳil iderler ki bu ümmetden bir bezirgān kişi müvesvisü´l-meşreb olmaġla bu emr-i miʿrācda ʿaḳl-ı muḥīṭ olmayup şak oldu. Gör ḥikmet-i Mennānı bir cumʿa gün bir ḳaç balıḳ ister idüp ḫātūnuna: “Ben cumʿadan gelinceye bekle ve pişür.” deyu tekīd eyleyüp varup ırmaḳ kenārında ṣoyunup

[8a]

cumʿa ġusli çün ṣuya girüp başını ṭaldırdıḳda nāgāh çıḳarınca gördi ki iḳlīm-i āḫere varup anda muḳīt bulup devlete irüp ve bir ḥesnālardan ḥesnā bikr baliġa alup anda bir ḳaç ḫüsündār evlādları olup on sene şevḳ ve zevḳ ve muḥabbet eyledi ḳaldı. Beri ṭarafdan kimse muṭṭaliʿ eyledi. Yine bir gün cumʿa içün ol diyarda bir ırmaḳ kenarında ṣoyunup girüp başını ṭaldırdı, çıḳarınca gördi ki aṣl-ı vaṭanında çıḳardığı ḳaftanları ṭurup çıḳup giyinürken ol günün cumʿa eẕānı oḳunur. Hemāndem cāmiʿe varup ḳomşuları ile cumʿa nemāzını ḳılup anda yüz biñ gördigi efkār ile evine girüp ḫātūnı henüz balıḳ ḳızardır. Oturup balığı yerlerken ateş-i muḥabbetini teskin idemeyip bir feryād-ı ʿaẓīm eyledi ki koñşuluḳdan adamlar geldi. ḥayye gördüm

deyüp ṣavdıler. Baʿdehü ḥatunı ṣaḳalın öpüp and virüp keyfiyyeti bir bir beyān itdirdi. On sene eglenüp ḥüsn-i dūḥter alduğın ve birkaç şirīn evladları oldığın bildüricek ḥātūnı ḥasedinden şeydā olup dest-i derāẕ bir deyiş ile ah eyleyüp eyitdi: “Bre münkir-i miʿrāc-ı Muṣṭafā sen benden izinsiz niçün evlendiñ ve baña baʿż idersin.” deyu olunca ʿadāvet üzere oldular. Lakin emr-i miʿrācı geregi gibi tasdīḳ eyledi ve daḫi nebi-i ʿÜzeyr’iñ hayy ve memātı ve aḥvālı ḥimārı ve Aṣḥāb-ı Kehf’iñ üç yüz yıl ḫ̆āba varmaları ve ḳalḳup Ḳıṭmīr’i ḳapuda görüp güneşi ikindi maḥallinde görüp: “Eyvāh biz ne çoḳ ḫ̆āb eylemüşüz.” dimeleri bunuñ gibi bir maʿnā-yı ġarībedir. Bu maḥalde tafṣīl-i ḳābil degildir. Zirā bir kitābıñ niẓamını vāhid-i ke´l-ālāf eylemişüz. Ḥattā dībācede te´kīd olunan ebyāt-ı sebʿa bundan aşağı üçer beyt ile yazılur. Lakin evāḫir faṣıl-ı evvele nişān idüp temām ile oḳuyalar ki meclislere ṣafā-yı tām gelüp ʿaşḳ-ı Raḥmān’a ve zevḳ-ı tilāvet-i Ḳur´ān ve cünbüş-i ehl-i imān ḥāṣıl olmaḳ daʿveti icābet ḳarīn ola.

[8b]

el-Faṣl-u´ṣ-ṣāliṣ fī medāyiḥ-i naʿ´li´l-Muṣṭafā fī beyāni ḥavāssıhi´l-letī lāḥa biha´ṣ-ṣafā[628]

216 Gel ey rūşenter-i āḫter gereklü ʿizz ū şāndır bu
Ḳamu dīvān içinde Nūr-ı Vehhāc’a nişāndır bu

217 Kim ol bu şekl-i naʿl-i pāke gāhī bir naẓar ḳılsa
Olur ḫ̆üznü surūra mübeddil ḫ̆ūş armaġāndır bu

218 Begim her baḳduġunca duʿc-ı ʿayn ü caʿdır zülf-āsā
Göründi dideme dil şehrine ʿanber feşāndır bu

[628] Üçüncü fasıl Na‘l-i Mustafa’yı medh ve kendisi ile safa veren özelliklerinin beyanı hakkındadır.

219 Sedīd eyler görünce ṣaġr-ı seddācı bu nāʿli´n-nūr
Rukūnet itdirür ṣavb-ı ṣalāḫa dilistāndır bu

220 Gel ey ḥʿāhende-i āsāyiş-i zevḳ ū dil asūde
Bu naʿl-i pāki cānıñda nihān it cāvidandır bu

221 ʿArab fāżılları raġbet ider biñ cān ile gördüm
Meġāribli görünce cān virüp dir ḥırz-ı cāndır bu

222 Gümānım yoḳdurur zā´id ʿArab bizden muḥabbetde
Olunca naʿle nāżır rū´ya beşerīye kāndır bu

223 Aña ümmet olupda bunca yıllar görmemek ḥayfā
Ki bir kez düşde görmezlerdir beḳā bunca andır bu

224 Muḥabbet yoḳ riyāżet yoḳ iṭāʿat yoḳ ṣadāḳat yoḳ
Ḳurı dünyā daʿ vāyüz dünyā persengden ne şāndır bu

225 Kitāb-ı naʿl-i Āḥmed[629] içre gördüm beş ʿaded nev ʿayn
Bu nevʿi aḫẕ idüp aldım didim devlet resāndır bu

226 Benim bu cāh-ı Kenʿān'ımda bir Yūsuf żiyā olsun
Görünce şād olur mü´min muḥnik-i mü´minātdır bu

227 Ez in cümle umarven olduġı ḫāne bu dīvānıñ
Belāyā vu ḳażāyādan berī ḥıfż-ı mekāndır bu

[629] Bahsi geçen eseri tespit edemedik.

228 Ḫudā dāned ki men ūra nihān ber daşitem der tāc
Berāyeş ez muḥāṣar sālimen reftem nihāndır bu

229 Umarven bir sefer ehl-i derūnī hemçünin itse
Olur her ḳorḳulardan sālim ol[630] ḥırz-ı revāndır bu

230 Muḥammed seyyidü´l-ekvān rasūl-i maġrib ü meşrıḳ
Nebīler ḫātemi peyġamber-i āḫir zamāndır bu

231 Meh-i burc-ı saʿādet hem żiyā baḫşā-yı ʿālemdir
Şeh-i her māsivā hem serveri peyġamberāndır bu

232 Gül-i ruḫsārı būyı mest ider ʿāşıḳları tetrā
Anıñ çün naʿl-i pākine direm verdü´l-cināndır bū

233 Bu şekl-i lācüverd ū laʿl ū sīm ü zerle bir naḳḳāş
Munaḳḳaş ḳılsa dirler vird-i bāġ-ı mehterāndır bu
[9a]

234 Meger ol dem görüp bir düşmen-i dīn ide rū ber hem
Olur tīr aña ḳarşu ki nebīl-i düşmānāndır bu

235 Velī cūş eyleyüp mū´min ṣalāt ile selām itse[631]
Görür rū´yāsını bir gün berāy-ı ṣāliḥāndır bu

[630] sālim: Üİ – 8/b, sālim ol: Bİ – 9/b
[631] Bu beyitin yazımında Bİ – 9/b esas alınmıştır.

236 Biyā-yi ḫāme-i men ber tū şāhān ṣad pesendāndır
Berāyşān şāh-ı ber tū şiʿr ḫūb dilkeşāndır bu

237 Ne devletlü ḳalemdir ol yazar inşā´-ı naʿt eyler
Ġazādır hicv-i āʿdāya zehī tīr ū kemāndır bu

238 Pes imdi ben daḫi bir ḥiẕmet idem bunda bir naʿte
O şāhinşāha olsun bir ḳaṣīdem bihterāndır bu

239 Budur ḳānūn-ı şāhlar ger kaṣīde virse şāʿirler
ʿAṭa taḳdīr iderler hem virirler key ʿiyānetdir bu

240 Ulaşdır ḫāṣ ḥāṣāne ʿaṭā yā sebīle yā Allah[632]
Virem maḥşerde destine aña bir armağandır bu

Hazā ḳaṣidetü´n li ceddi´l-ḥaseneyni Muḥammed ṣalla´llahu teʿālā ʿaleyhi ve sellem[633]

241 Reşīḳ-i hāme-i her nüktedāne ḫūş edāsın sen
Şāhā ḳālū belādan māsivāya muḳtedāsın sen

242 Seni medh eyledi Allah didi saña Ḥabība´llah
Muʿādil yoḳdur[634] bi´llah ḥabīb-i kibriyāsın sen

243 Eger insān eger ḥeyvān eger ḥūrāñ eger ġılmān

[632] Bu dizenin yazımında Bİ – 9/b esas alınmıştır.
[633] Bu Haseneyn'in (Hz.Hasan (r.a.) ve Hz.Hüseyin (r.a.)) dedesi Muhammed Mustafa'ya kasidedir.
[634] yokdur: Üİ – 9/a, yokdürür: Bİ – 9/b.

Senin çün ḳıldılar ḥayrān ʿulüvvü´l-māsivāsın sen

244 Ṣalāt ile selām olsun saña aṣḥābı olaña
Olardır rehber-i ümmet sümme´l-enbiyāsın sen

245 Ḥasīs-i maʿden-i cismim egerçi server emrüde
Ḳılur aḥyā anı iksir-i ḥubbıñ kimyāsın sen

246 Şu deñlü rütbe-i bālādadır tabʿi bülendim çün
Ḥabībā Aḥmedā cānā derūnımda ṣafāsın sen

247 Sen itdiñ ṭıfl iken dürrüm belā ol sīretem ḥālā
Yeriñ gögüñ gülistānı Muḥammed Muṣṭafā'sın sen

248 Münevverdir dil-i ṣāfım ḥayāl-i bā-kemāliñden
Ḳapun Ḳıtmīriyem dā´im ḳadīm-i aş[i]nāsın sen

249 İrerse feyż-i raḥmānı aña ḳurbān idem cānı
Görürsem bedr-i raḥşānı ne ġam niʿme´r-rıżāsın sen

250 Ḳabul eyle ḥulūṣımdan ḳaṣīdemdir aña ey dost
Baña yarın şefāʿat ḳıl şah-ı rūz-ı cezāsın sen

251 Göñül teşbīb idüp bu defter-i medhiñ ġıyābıñdan
Oḳursa ṭañ mıdır kim bāğ-ı dilde gülküşānsın sen
[9b]

252 Kenīzdir her ḳuluñ düşvār olan efʿāl ü ḥācātı

Ṣalāt ile selām itse saña ġayşü´n-nidāsın sen

253 Şular kim dīnile hallāf olurlar itmeyüp iḳān
Muḫalledlerdür[635] nāre Resūl-i mühtedāsın sen

254 Şular kim itdiler her ān saña vü rütbeñe imān
Cinān içre olur ḥayrān şahā meclā´ṣ-ṣadāsın sen

255 Benim ol sā´il-i bāb-ı şehinşāh-ı cihānārā
Çün iclāl-i murātibde ḳamūdan müntehāsın sen

256 Reşād-ı rāhım ancaḳ müstemend-i iʿtināḳımdır
Diger yokdur girizgāhım penāh-ı bī-riyāsın sen

257 Eyā ʿāşıḳların ahı derūn-ı dil sehergāhı
Le ʿamrük tācınuñ şāhı melik-i pişüvāsın sen

258 Meārib inḥicāz isʿāf ṭapuñdur yā Resūlu´llah
Ulaşdır silk-i ḫāṣāne ezelde rehnümāsın sen

259 Āyā Ṭaha vü Yasin ad çün[636] eyle istimdād
Olam sāyeñde bir behzād ki maḥbūb-ı ḫudāsın sen

260 Bed aḫterlerden iḫrāç olmağa şāyeste ū şayān
Ölürsem ger budur bāʿiṣ-i melāz-ı bī-riyāsın sen

[635] Muḫalledlerdür: Üİ – 9/b, Muḫalledlerdürür: Bİ – 10/a.
[636] çün: Üİ – 9/b, benim çün: 10/a.

261 Āyā ḥable´l-metīnim gel ṣalātile selām eyle
Aña kim şānına dirler ṭabībü´l-mübtelāsın sen

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

262 Āyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmün mürselīn üẕre olunduḳça edā Ḳur´ān

263 Ḥuṣūṣān minhümüʿl-emced Muḥammed, Muṣṭafā, Āḥmed
Kim oldur esʿadu´l-esʿad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

264 Mücehhez olalum dāʿim añup uçmaġ ü duẕaḫı
Olalum şevḳile ṭāli ḳamū derde dermān Ḳur´ān

Nesr. Menḳūldür ki bir kişiyi ʿālim rū´yāda cemāl-i Ḥabīb-i Kibriyā'yı aʿyānen müşāhede isterse gerekdür ki kemā yenbaġi aña ve al-i aṣḥābına şevḳle muḥabbet idüp andan cūʿi ve şebʿada anuñ gibi iʿtidāl eylese anın leyletü´l-cumʿa ve leyletü´l-iṣneynide yüzer kerre ṣalavāt-ı şerīfe getürmege müdāvim ola bilā vāsıṭa kendüleriñ işidirler imiş. Ḥuṣūsān bu naʿl-i pāke naẕar idince evrādımuz evā´ilinde meẕkūr Allahümme ṣalli ali rūḥi Muḥammed fī´l-ervāḥi ṣalavātını birer kerre oḳuya ve meẕkūr gicelerinde çoḳca nażar eyleye ber murād ola

[10a]

Nâl-i Şerif resmi bulunmaktadır.

[10b]

El-faṣlu´r-rābiʿ fī teslīṭi´l-laʿini ʿalā imāni´l-müʿmīnine´l-muvaḥḥidīn[637]

265 İşit kıl elzem ü ḥavf-ı süḫan budur ḳılām imlā
Ṣaḳın īmān zevālinden ṣaḳın key ey melek sīmā

266 Buyurdı Bū Ḥanīfe ṣāḥibü´l-meẕheb bu āḳvālı
Maʿāẕa´llah ḳılıñ taʿvīẕ bu maʿnāda oluñ dānā

267 Ḳılur īmānı selb ekṣer o şeyṭān-ı laʿīn ekṣer
Ḳaçan teslim rūḥ idince mū´minler gelür cehrā

268 Oturdı başı ucunda yaşın yaşın aña aġlar
Kişi yañlış yola gitdiñ deyu telḳīn ider tetrā

269 İlahın iʿtiḳād ile ḥalāṣ idem bu şiddetden
Alur īmānı baʿżından velākin alımaz cebrā

270 Şu kim ʿiṣyāna ġark olup ḳayırmazsalar imānı
Ölürken ḥışm ider Allah meded irmez aña zerrā

271 İmām-ı Aʿẓama ṣordı gelüben baʿżı ṣūfīler
Ḫaber ver selb-i īmāna nedir ġālib sebeb āyā

272 Didi kim üç sebeb vardır birisi şükri unutmaḳ
Biri ḫavf itmemek biri iʿbādı incidir ẓulmā

[637] Dördüncü fasıl: Melʿunnun (Şeytān) mimün muvahhidlerin imanına musallat edilmesi hakkındadır.

273 Sebeb olur bunuñ biri iriser ḥışm-ı Rabbānī
Budur ġālib çıḳar cānı bilā imān ḳalur żarrā

274 Daḥi bu üçden ekṣer var yaḳında ẕikr idem bir bir
Be-ġāyet iḥtirāz idüp ṣaḳınmaklıḳ gerek cānā

275 Meşāyiḫler buyurdılar ʿaleykum bi'l-bükā tetrāy
Duʿā eyle rukūʿ eyle sucūd eyle ḳıl istiḥyā

276 Daḫi tesbīḥ ü tehlīl it niyāz it ferd içün evvel
Oḳu hem Sure´-i Yasin Ḳadir geldikde ḳıl iḥyā

277 Bular ṣāḥib çıḳar ol gün gelür imdādıña bir bir
Ḳuvarlar dīv-i melʿūnı yanıñdan dūr idüp berrā

278 O gün içün tedārik ḳıl yaḳındır tez gelür ġāfil
O gün yürek ṭutuşur bil gözün aç gelmedeñ aʿdā

279 O gün furṣand bulur merdūd gelür billūr ḳadeḫlerle
İçinde buzlu ṣuvuḳ ṣu görinür ol zamān tenhā

280 Saʿādet ehli baḳmaz yüzine vü ṣuyuna anıñ
Şakāvet ehl-i īmānıñ virür ṣabreylemez mehlā

281 İşit bu pendimi añla ḳaçan bir müʿmin olunca
Alısar varını malıñ hem ʿAzrā´il cānın ḥālā

282 Teniñ ḳurtlar kemügin ḫāk alur ḫayrātını ḫaşmı
Bular alınsa aḫirkār selāmet yüzi var illā
[11a]

283 Velī imānını şeyṭān alursa çāre yoḳdır hiç
Ne cennet göre ne dīdār ḳalur żarrāda lā serrā

284 ʿÖmer Ḥażretleri[638] kim bu duʿāyı ẕikr iderdi çoḳ
İrince Leyletü´l-Ḳadr'e Berāt'a hem idüp iḥyā

285 Şaḳī ise saʿīd olmaḳ revādır ḥaḳ ider taḥvīl
Derūn ile oḳudı virsün saʿādet irdü dānā

286 Daḫi var bir du´āmız vey yazam neṣr ile gör şimdi
O şebhāde oḳu gör luṭfını yā ṣāḥibü´l-iḫfā

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

287 Āyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmün mürselīn üẕre olunduḳça edā Ḳur´ān

288 Ḥuṣūṣān minhümüʿl-emced Muḥammed, Muṣṭafā, Āḥmed
Kim oldur esʿadu´l-esʿad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

289 Mücehhez olalum dāʿim añup uçmaġ ü duẕaḫı
Olalum şevḳ ile ṭāli ḳamū derde devā Ḳur´ān

[638] Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî (ö. 23/644) Hulefâ-yi Râşidîn'in ikincisi (634-644).

Neṣr. Rivāyet olunur ki Ḫażret-i ʿÖmerü´l-farūḳ ve oğlu ʿAbdu´llah[639] raẓiya´llahu ʿanhüma ḳaçan şaʿbāni´l-muʿaẓẓam ayı girince iġtisāl idüp istiğfāra meşgūl ve ṣavma müdāvim olurlardı. Ḳaçan on beşinci gice ki Leyletü´l-Berāt'dur anda yan üzre yatup uyumazlardı. Tā ṣabāḥ olunca iḥyā idüp imān zevālinden ve takdir-i şeḳāvetden ḳorḳup aġlayu aġlayu bu duʿāyı oḳurlardı.

"اللهم إن كنت كتبتنا أشقياء, فامحنَا واكتبنا سعداء, وإن كنت كتبتنا سعداء فأثبتنا, فإنك تمحو ما تشاءُ وتثبت وعندَك أمّ الكتاب"[640]

Ve daḥi Peyġamber ʿaleyhi´s-selām ʿĀīşe-i Ṣıddiḳa[641] raẓiya´llahü ʿanhā ḥażretine buyurmuşlar ki: "Yā ʿĀīşe eger Leyletü´l-Ḳadr'e müşerref olursañız işbu duʿāyı Cenāb-ı Rabbi´l-ʿİzzete iken sevgili duʿādır. Her ne ḳadar murād iderseñiz ẕikir idesiz. Yarın rūz-i cezāda cümle yazıḳlarıñ ʿafv ve mağfūr ʿayıbların puşide ve mestūr olduğı ḥālde benim livā´il-ḥamdım altına gelesin. Ḥattā ben her vuṣūlinde biner kerre okurdum." didi. Allahümme inneke ʿafüvvün tuḥibbül-ʿafve faʿfü ʿannī.[642] Temmetiʿ l-ḥurūf.

[11b]

El-Faṣlu´l-ḥāmis fī ʿaẓameti´l-mevti ve sekerātihi elleti ġāyetü ḥırḳatiha´l-fevt[643]

290 İşit bir ḳorḳulu ṣūret yaratmış Ḫaḳ ḳılam icmāl
Velī ḳorḳma nedir diñle unutma sen direm fī´l-ḥāl

[639] Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 73/692) Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sâhâbîden ve abâdileden biri.
[640] Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Tefsîrü't-Taberî,** I-XVI, Tah. Mahmûd Muhammed Şakír, Mektebetü'l-ibni Teymiyye, Kahire, t.y., C. XVI, s. 481.
[641] Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşiyye (ö. 58/678) Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımı.
[642] Ey Allah'ım sen af edicisin, af etmeyi seversin. Beni af et. Efendimizin Hz Aişe validemize öğrettiği duadır.
[643] Beşinci fasıl ölümün azameti ve ölüm sarhoşluğunun yakıcılığı hakkındadır.

291 Açup göksin levendāne er iseñ çıḳ bu meydāne
Ölüm var bunda insāna gözedir ʿālemi her ḥāl

292 Rivātyet Kenz-i Āḫbār[644] içre geldi naḳl idem anda
Resūla´llah ḫaber virdi budur aña eṣaḥü'l-ḳāl

293 Ḳaçan kim Ḥażret-i Allah yaratdı mevti heybetlü
Gören zī rūḥ olur hāliñ taḥammül idemez derḥāl

294 Bu kez aldı ḥicāb içre temām biñ perde içinde
Yedi ḳat yer ile gökden muʿaẓẓam idi ol ḳattāl

295 Pes anı baġladı zencīrler ile cümle yetmiş biñ
Beher zencīr içün itdi mesīresine biñ (...)

296 Ḥicābı ḳatına hīç bir melek gelmek degil mümkün
Ki tā bu rütbe ḳuvvetle Ḫudā virmiş aña iclāl

297 Ne yerde olduġun hīç bir melek bilmezdi ol mevtiñ
Hemān ṣavtın işidirlerdi her gün her zamān her ḥāl

298 Velakin yendügin bildirmedi muḥlūḳına anıñ
Ki tā Ādem Ṣafiyu´llah gelince ṣordı bu āḥvāl

299 Ḳaçan kim Ādem'i īḥyā ḳılınca eyledi taslīṭ

[644] Gelibolulu Mustafa Âlî, **Riyâzü's-sâlikîn,** Haz. Mehmet ARSLAN, İ. Hakkı AKSOYAK, Dilek Matbaacılık, Sivas, 1998. (Adı geçen eser Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "Henüz Ele Geçmeyen Eserleri" başlığı altında geçmektedir.)

Didi ʿAzrā´īl'e: Virdim saña bir ḫıẕmet it īḳbāl

300 Muṭīʿem emriñe yā Rab nedir ḫiẕmet baña bildir
Didi: Mevt üstüne taʿyīn olup ḳıl emre istiḳbāl

301 Ḳaçan kim perdeler gitdi göründi mevt aña ẓāhir
Bu kez ʿAzrā´īl aġladı nedir bu heybet ü iclāl

302 Didi: Anı yaratdım ben daḥi andan ʿażīm benven
Ḳamu zī rūḥ ṭadır andan odur bu heybet ü iclāl

303 Daḫi emr eyledi cümle melā´ikler derildiler
Didi: Seyreyleñiz mevti odur bu hetbet ü iclāl

304 Ḳamusı göricek anı yüzi üzre ḳapandılar
Temām biñ sucūd üzre odur bu heybet ü iclāl

305 Ḳaçan kim ṭurdılar urı sū´āl itdiler Allah'a
Yaratdın mı bunuñ miṣli nedir bu heybet ü iclāl?

306 Didi: Her mü´minüñ ḳalbi benim beytimdürür evsaʿ
Hezār anıñ gibi olsa yanında ḥabbe-i ḫardal

307 Pes andan yine ʿAzrā´īl'e emr itdi: Anı żabṭ it
Didi: Yā Rab ne mümkündür bu ḳuvvetle idem īḳbāl
[12a]

308 Didi Allah: Baña düşvār değildir gel virem ḳuvvet

Bir avuç ile żabṭ eyle benim bil Vahibü´l-āmāl

309 Sebeb bu ol oḳur bir söz gelür evrādımuz içre
Anı ẕikir ideniñ düşvār işi asān olur derḥāl

310 Ṣalāt eyleñ rasūline ola müşküllerimüz ḥal
Kim oldur cümlenin faḫri anıñdur devlet ū īḳbāl

311 İşit ol mevt niyāz itdi: İẕin vir baña yā Rabbi
Semavāt üzre ḳoy bir kez nidā idem olam dellāl

312 İẕin virdi gelüp ṭurdı sanasın ṣūrı üfürdi
Yeri göki iñiletdi bu ṣayḥā üzre ol dellāl

313 Ben ol mevtem āmān bilmem birāderler idem ībʿād
Uram yüreklere āteş bu firḳat üzre ol delāl

314 Ben ol mevtem āmān bilmem ayuram yari yarinden
Daḫi hem zevci zevcinden bu hüccet üzre ol dellāl

315 Ben ol mevtem āmān bilmem ayuram ḳuzucuḳları
Peder māder ḳalur giryān bu hicret üzre ol dellāl

316 Ben ol mevtem āmān bilmem ḥarāb idem iʿmārātı
Virem vārişlere malı bu kurbet üzre ol dellāl

317 Ben ol mevtem emān bilmem sū´al it ez zir-i saḳta

Nelerden arta ḳalmışdır bu ḥasret üzre ol dellāl

318 Ben ol mevtem emān bilmem yarım laḥża zemān bilmem
Gelür[em] añsuzın bir gün bu şiddet üzre ol dellāl

319 Ben ol mevtem āmān bilmem recā bilmem olun aġāh
Ḥāżır olan tūşe rāhı bu diḳḳat üzre ol dellāl

320 Ben ol mevtem āmān bilmem helāk itmek olur kārım
Öñüme kimseler ṭurmaz bu ḳuvvet üzre ol dellāl

321 Benem ol muribu´d-dünya mezāristānıñ iʿmārı
Benim öksüz iden ḫalkı benim ʿālemleri ḳattāl

322 Kaçan bir kimsenüñ[645] ömri temām olsa ṭuyar anı
Gelür gözi öniñe heybetle görinür ol[646] derḥāl

323 Ne eṭrāfa yüzin dönse önünde bulunur ḥāżır
Diye hīç çekme zaḥmet ḳaçma benden virmezem īmhāl

324 Bu cān teslīminüñ ġāyet güç olur ḥāli vü āḥvālı
Ki bir ḳoynı diri yüzmek eñ asānı aña timsāl

325 Şu kimse Sūre´-i Mülk'i her aḳşām oḳuya dā´īm
Aña āsān olur olġıl müdavim ile iştiġāl[647]

[645] kimsenüñ: Üİ – 12/a, bir kimsenüñ: Bİ – 12/b
[646] görinür: Üİ - 12/a, görinür ol: Bİ – 12/b

326 Daḥi ṭūl-ı ḳunūt eyle nevā ḳılda ferā´iżde
Resūlu´llah buyurmuşdır eger ki ḳılma istimhāl
[12b]
Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

327 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥāmi´llah
Selāmün mürselīn üzre olundıḳça edā Ḳur'ān

328 Ḫuṣūṣan minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭafā Aḥmed
Kim oldur esʿadü´l-esʿad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

329 Mücehhez olalum dā´īm añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳ ile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşr eimme-i muḫricīnden İmām-ı Tirmiẕi rahimahu´llahu merfūʿān taḫrīc ve rivāyet eyledi. Ḳāle Resūlu´llah ṣalla´llah ʿaleyhi vessellem:
"طُولُ الْقُنُوتِ يُخَفِّفُ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ"[648] ya'ni nemāzda ayaġ üzere ḳıyāmı uzadup çoḳca eğlenmek ölümüñ esrikliklerin ve şiddetleriñ ḫafīf ve teskin ḳılur dimekdir ve daḥi Peygamber ʿaleyhi´s-selām Ḥażretleri daru´l-beḳāya irtiḥāl güni mübārek gözleri yaşarup: "اه من سكرات الموت" didiler. "Ah şu ölümüñ esriklikleri." dimekdir. Ḥayāl eyle ki maʿ heẕā vassāfları ḳuru ḥaṣīr üzre nemāz ḳılurken ṭūl-ı ḳunūtı sebebiyle mübārek ayaḳları şişüp şükūh-ı vermenden ḫaber virdiler.

---

[647] iştiġāl: Bİ – 12/b
[648] 'Allâme 'Alâaddin 'Ali el-Müttakî Hüsâmiddîn el-Hindî, **Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-ef'âl,** I-XVIII, nşr. Bekrî Hayyânî, Saffet es-Sekkā, Müessetü'r-risâle, Beyrût 1985, C. 7, s. 435.

"ظلمت سنة من أحيا الظلام إلى أن اشتكت قدماه الضر من ورم"[649] Aña böyle olunca ayā biz ġāfilleriñ ḥālleri ne güne olsa gerekdir. Zirā ḫaberde gelmişdir ölümüñ asānı bir ḳoyunu diri yüzmek gibidir. Ol daḫi be-ġāyet ṣāliḥlere ḳısmet olur. Ḥāṣā ki ṭūli´n-nehād mālayaʿnīde olanlara ḳısmet ola ḥālā. ʿOsmān Ūşī'niñ Emāli'de

"يمي تالخلق قهرا ثم يحيي"[650] kavlinde şiddet-i mevte işāret vardır. Ve bir mü´miniñ ölmesi asān olsa ötesi hep asān gider. Ve rivāyet olunur ki kişinüñ irtiḥāl güni baʿżılara bir sene miḳdārı olur zīrā Melekü´l-mevtin zīr-i destinde olan yazġan melekler gelüp yigirmi ṭırnaḳlarından bed´i eyleyüp rūḫi ṣadra getürüp meks ideler. Eger mü´min ṣāliḥ ise yā ṣabī ise ṣaġ yanından kıl çeküp derḥāl subḥatu´l-ervāḥa çıḳarlar. Ol ʿarş da misk-i ezferden ḳandīldir. Ve eger kāfir yā fāsıḳ ise ḳurı aġacdan mismār gibi alup ʿaẕāb

[13a]

melā´ikelerine teslīm ideler. Neʿūẕu bi´llah te´ālā

el-Faṣlu´ṣ-ṣādis fī ervāḥi´l-insān ve fī keyfiyeti ẕī´t-tevfīḳ ve ẕī´l-ḫaẕlān[651]

330 İşit bu sevgili cānı bu ṭatlı cānı ḳılam fāş
Gel ey ḳalbi ḥacer insān ḳan aġladuñ gözüñden yaş

331 Alur bī-behā ricānı ne ışṣı dürr ū mercānı
İşit ey[652] ṭālib-i fānī gerekdür bāḳī bir yoldāş

332 Oḳı cān ile Ḳur´ān'ı refīḳ it cāna īmānı
Bilürsin her varıñ fānī gerekdür bāḳī bir yoldāş

[649] Ebubekir Sıddık ŞAHİN, "Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri", Gazi Üniversitesi SBE, Y. Yüsek Lisans Tezi, Ankara 1997, s. 165.
[650] Yuldus MUSAHANOV, "Oşi ve Emali Kasidesi", Ankara Üniversitesi SBE, Ankara-2001, s. 73.
[651] Altıncı fasıl: İnsanın ruhlarının keyfiyeti ve başarılı olanla zelil olanın hakkındadır.
[652] İşit: Üİ – 13/a, İşit ey: Bİ – 13/b

333 Ne malıñ gide ne yārin ne oġlan ḳızın evlādıñ
Vefāsı yoḳdur aḥbābıñ gerekdir bāḳī bir yoldāş

334 Yoluñ birgün irer ise sicinler gibi bir ine
Girü gelmeyesin yine kim ola ḥāline ḫāldaş

335 Ġarīb olur mı hīç dervīş ki ḥālā tendedir cānı
Ġarīb oldur gider ḳabre şaşar ʿaḳlı arar bir ṭāş

336 Ḳazancı var ise devlet saʿādet başına anuñ
Yoġ ise urmaġa başın arasun anda ol[653] bir ṭāş

337 Ne hīç bir kimsenüñ feryādı ışṣı ide bir ẕerre
Ne kendi aġlasa feryād idüp çatarsa da göz ḳāş

338 Ḳabirde vardur[ur] ḥüzn ü elem ġāfillere yüz biñ
Ḫafīdir āteşi anıñ misāliñ añlacaḳ baḳ taş

339 Kiminüñ[654] merḳadı cennet kiminüñ[655] olısar nīrān
Hemān bul çāresin anıñ bulmaz anda etmek āş

340 Sebebdir bol ile [656]bühtān beġāyet şiddet-i ḳabre
Ṣalāt-i leyl eyle Ḳur´ān ḳılur cennet olur yoldāş

[653] anda: Üİ – 13/a, anda ol: Bİ – 13/b
[654] Kimüñ: Üİ – 13/a, Kiminüñ: Bİ 13/b
[655] Kimüñ: Üİ – 13/a, Kiminüñ: Bİ 13/b
[656] bol: Üİ – 13/a, bol ile: Bİ – 13/b

341 Gelür baʿżı rivāyetde kişiniñ ruḥı bir yıl tām
Evine ḳābrine varur gelür dā´im olur sırdāş

342 Añarlarsa anı şādān olup ḫayır duʿā eyler
Unudurlarsa maḥzūnan gider aġlar döker çoḳ yāş

343 Görür baʿżısı malını ne ṭatlı ṭatlı yer āʿdā
Görür cānānesi zānū-yı āġyār üzre ḫūş bādāş

344 Kimi görür ki cānānı zehī maḥbūbesi cānı
Ṣārılmış sadr-ı āġyāra murādı üzre ḫūş bādāş

345 Ḳaçan bir yıl temām ola alurlar ʿarş-ı āʿlāya
Ḳoyarlar lāne-i ḳandīle bī-bāşdāş ü ayaḳdaş

346 Rasūlā´llah dimişdir ol ḳanādīl subḥatu´l-ervāḥ
Ḳoḳusı misk ū ʿanber anda ḳala bī-ten ū bī-bāş

[13b]

347 Bu bāliġ mü´miniñ ḥālī cinān içre olur ṣıbyān
Cehennemde ḳalur ervāḥ-ı kāfir bī-ten ū bī-baş

348 Didiler enbiyā ervāḥı ʿAdn içre tenaʿumda
Ki tā bā-ṣayḥa-i ṣānī ʿumūmān bī-ten ū bī-baş

349 Olunca leyletü´l-cumʿa veya ʿıyd ū Ḳadir anlar
Ḳamusı yire inerler gezerler bī-ten ū bī-baş

350 Kimi kim yad iderlerse olısar rūḥuna vāṣıl
Kimiñ[657] kim vardurur mevtāsı virsün etmek ü et aş

351 Eger ʿāḳıl isen vārişlere aldanma kendin vir
Yemek anlar virdüginden aḫīr olur saña yoldaş

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

352 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

353 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

354 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳ ile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşr. Rivāyet olunmuşdur ki Server-i kā´ināt Efendimiz zemān-ı saʿādetlerinde bir āṣḥābı ḥasta olup Peyġamberimize vaṣiyyet idüp miftāḥ teslīm idüp eyitdi ki: "Yā Muḥammed, eger ben vefāt idersem bir anbār ṭolusı ḫāliṣ ḥurmāmuz vardur. Kendi mübārek eliñle āṣḥāb-ı güzīn ḳarındaşlara taṣadduḳ ve neẕir eyledem taḳsīm ve tevziʿ eyle." didi. Pes bir ḳaç eyyāmdan soñra ol kişi vefāt eyledi. Baʿde´d-defin Sever-i ʿālem cümle āṣḥāb-ı güzīn rıẕvānu´llahi ʿaleyhim ecmaʿīn ḥażerātını daʿvet eyleyüp kendi eliyle anbārı acup ʿadālet üzere ol ḳadar ḥurmā taḳsīm eyleyüp kendi içün bir ḥurmā alup ṭaşra çıḳup nida eyledi didi ki: "Yā eyyühe´l-āṣḥāb, āgāh oluñ ki

[657] Kiminüñ: Üİ – 13/b, Kimiñ: Bİ – 14/a

eger ol kişi ḥāl-i ḥayātında şol benim elimdeki bir ḥurmāyı kendüsi taṣadduḳ ideydi ol ḳadar benim virdügim bir anbār ḥurmādan ḫayr olurdı.” didi. Ḳale Rasu´llah: "صلعم الناس نيام فإذا ماتوا انتبهوا"[658]

[14a]

el-Faṣlu´s-sābiʿ fī ictimāʿi´ṣ-ṣāliḥīn ve irādeti ḥiyāżi´l-murselīn[659]

355 İşit fażliñ cemāʿātiñ beyan idüp ḳılam īʿlām
Sözime ṭālib iseñ cān ile maḳṣuduñ īstiʿlām

356 Buyurdı Server-i ʿālem Muḥammed Muṣṭafa der bāb
Yarın maḥşer güni insān ḳuburından durur bi´t-tām

357 Kimi ġāīb tenaʿʿumda muʿazzezdir mükerremdir
Koyup elvānı renkārenk gider ʿarş altına pür kām

358 Kimi ḫazīn kimi fācir kimi ḫā´ib kimi ḥāsir
Kimi rākib kimi rācil kimi nālān olur bī-kam

359 Kimi ġāīb ẕelīl olmuş sefil olmuş ʿalīl olmuş
Zebānīler urur ṣavṭı demādem der ġam ū ālām

360 Ḳanı şol faḫr ile nāzik bedenler sükker-i lebler
Ḳanı ḫūş nām ile faḫḫār o gün olmuş olar bed nām

[658] Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakātü'l-asfiyâ'**, I-X, Mektebetü'l-hancı, Kahire,1997, C. 7, s. 52.
[659] Yedinci fasıl, salihlerle bir arada bulunma ve peygamberlerin korumasını siteme hakkındadır.

361 Ḳanı ol ḳaṣr-ı vālālar ḳānı ol baḫt-ı bālālar
Ḳanı āġā ḳanı pāşā ḳanı begler ḳanı ḥukkām

362 Güneş bir milce gelmiş üstlerine beyinler ḳaynar
Cerād-āsā baġlamışlar irer bir gün aña encām

363 Didi kim ol yeriñ gögüñ ḳamunuñ ḫālıḳı Allah
Yaratmış bir şehir kim on bu dünyāca olur iʿẓām[660]

364 Olur ol ʿarşıñ altında ḳoḳusı misk-i ezferdir
Şu deñlü zeyn olunmuş kim olunmaz vaṣfı istifhām

365 Çādırlar kürsiler ḳurmış zebercedden melā´ikler
Şecerler lū´lū´ ū mercān miṯāl olmaz Dimişḳu´ş-şām

366 Degil cennet velī her enbiyānıñ anda var ḥavżı
Yemek içmek yeridir anda olanlara olur āşām

367 Daḫi olur sımāṭ anda müleẕẕeẕ aʿyünü´l-eşḫāṣ
Nefisler iştihā eyler ḳanı āṣḥāb-ı istiṭʿām

368 Bu naḳli söyler iken ol ūrı ṭurdı bir ʿArābī
Didi kim: Yā Rasūla´llah beyān it ḳılam istiʿlām

369 Bu dünyāda ne kār iden varır ol cā-yı vālāya
Ki āṣlā görmeden zaḥmet meşeḳḳat baña ḳıl īfhām

[660] Bu beyit İU nüshasında bulunmamaktadır. Bİ nüshasından eklendi.

370 Didi evvel giden anlardur[661] kim ʿömri olduḳça
Cemāʿetle nemāz ḳılmaġa sāʿī her seḥer her şām

371 Daḫi şevḳ ile ʿālimler ḳatında diñleyenlerdir
Daḫi ṣāliḥler ile oturanlardur ʿale´l-īkrām

372 Sevüp ʿālimleri ṭālibleri cān ile dünyāda
Daḫi ṣāliḥlere ṣābīrlere ḳıl güne istikrām
[14b]
373 Yarın anlar muʿazzezler[662] mükerremlerdürür[663] anda
Sebeb olup eliñ alurlar anda ḫaber olur encām

374 Didi bir gün Rasūlu´llah: Baña bir yıl ʿibādetden
Ḫayırludur naẓar ḳılmaḳ yüzine ʿālimüñ bir tām

375 Didi: Hem her şeb ü her rūz biñer rahmet virir Allah
Birisi sā´ir-i nāsa ḳuṣūr-ı ʿālime inʿām

376 Yarın rūz-ı ḳıyāmetde nidā eyler münādīler
O şehr içre[664] ider daʿvet buları yā āḥī der bām

377 Ṭurular elli biñ yıl ol şehirde naḳl ider tefsīr
Girü ḳalanlara bir bir ṣorunca Rabbün´el-ʿallām

[661] anlardur: Üİ – 14/a, anlardurur: Bİ – 15/a
[662] muʿazzez: Üİ – 14/b, muʿazzezler: MH – 9/b
[663] mükerremlerdür: Üİ – 14/b, mükerremlerdürür: MH – 9/b
[664] içinde: Üİ – 14/b, içre: Bİ – 15a

378 Gözet şimdi nebiler ḥavżınıñ eşkālini bunda
İşāret eyleyem cārın bulur fer ṣāḥibü´l-İslām

379 Beher ḥavż ıssına kürsi ḳurulmuş başı ucunda
İçerler ümmetler ol gün ʿale´l-īḥsānı ve´l-ikrām

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

380 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

381 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

382 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرٌ وفي بدر المنير[665] قال رسول الله صلى الله عليه و سلم الرجل في ظلّ صدقته حتّى يقضى بين الناس[666]
يَعْنِي حَتّى كَمُلَ أَحْوَالُ الْحِسَابِ وَالْمِيزَانِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ثُمَّ يَزِفُّونَ إِلَى الْجَنَّةِ
قِيلَ مَا صَدَقَةُ الرَّجُلِ يَا رَسُولَ الله قَالَ الدُّعّاء صَدَقَةٌ والتَسْبِيحُ صَدَقَةٌ وَالتَّهْلِيلُ صَدَقَةٌ وَالتَّكْبِيرُ صَدَقَةٌ وَتِلاَوَةُ الْقُرْآنِ صَدَقَةٌ وفِي رِوَايَةٍ أُخْرى الكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ[667]

Ve daḥi ma´lūm olsun ki tetebbuʿ olunan kütübde görülen enfeʿu´n-nāfiʿāt budur ki yarın rūz-i cezāda ḳullara ziyāde ṣāḥib olup ṣafā virecek cemʿātiyle evḳāt-ı ḫamseye

[665] Şeyh Şarânî, el-Bedrü'l-Münîr fî Garîbi Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr, (Ebü'l-Mevâhib (Ebû Abdirrahmân) Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şa'rânî el-Mısrî) (ö. 973/1565) Mısırlı âlim ve sûfî.
[666] el-İmâm el-Hâfız Ahmed b. 'Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî, **Müsned Ebu Ya'lâ el-Mevsılî,** I-XIV, Dâru'l-Sakafe el-'Arabiyye, Beyrût, t.y., C. 3, s. 300.
[667] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, **el-Câmi'u's-Sahîh (Sünen),** I-V, tah. İbrahim 'Atve 'İvat, Şirketi Mektebetu Mustafa el-Banî el-Halebî, 1962, C. 4, s. 161.

müdāvim olduğu ḥālde dār-ı beḳāya irtiḥāldir. [668]اجركم على مشقتكم eṣerine dāḫildir. Ve daḫi İmām-ı Ḥasan-ı Baṣrī[669] raḥimu´llahu bu deñlü efżali ile taḫṣīṣ buyurup:

ما احسد درجة على غيرالمداومين على الجماعة dimişlerdir.

Ḥikmet: دارالرجل قبره والطريق الى الجماعة صراط والجامع جنةالاعلى

[15a]

Ve daḫi rivāyet olunur من لدن ادم الى اخرالعالم الان بهتت Behişt içre her peyġamberiñ ḥavżı vardur. Cennete girmezden evvel ümmetlerinle içseler gerekdir. Biz bunda dört şekil ile Ḥavż-ı Ādem[670] ve Mūsā ve ʿİsā'ya ve Ḥavż-ı Muḥammed ʿaleyhimü´s-selāma işaret eyledik ki ḳılup mü´mināta cilā ve ʿuyūn-ı nāẓırāta ṣafā ve żiyā ḥal ola. Pes bu maḥalleri muḫlisler kelāmından bir naʿt-i şerif ile temām idelüm ki anuñ ḥūşu´l-cānınıñ ṣafāsından sāmʿileriñ Ḫavż-ı Kevṯere şevḳ ve muḥabbeti mezīd ola. Temmet temām.

Heẕe´l-vaṣfu´l-cemīlü li-seyyidi´l-ḫalāyiḳi vecedtühü fī´l-kitābi´l-müsemmā bi´l-ḥadā´iḳ[671]

هذَا الْوَصْفُ الجَمِيلُ لِسَيِّدِالْخَلاَئِقِ وَجَدْتُهُ فِي الْكِتَابِ الْمُسَمَّى بِالْحَدَائِقِ

نَبِيٌّ كَساَه الله مِنْ نُورِقُدْسِهِ فَمِنْهُ سَراَ نُورٌ عَلى كُلِّ زاَهِرِي

فَماَالشَّمْسُ مَسْحَةٌ مِنْ حَبِيبِهِ وَماَالبَدْرُ إلاَّ مِنْ سِناَالْوَجْه باَهِرِي

تَبارَكَ مَنْ أعْطاَه فَلَيْسَ يُعْطِيه إلى غَيْرِهِ مِنْ أَوَّلِينَ وَآخِرِين

فَماَ شِئْت قُلْ بَعْضَ بَعْضَ صِفاَتِهِ فَلَمْ يَبْلُغِ الْمِعْشاَرَه مِلؤُ الدّفاَتِرِي

نَبِيُّ الْهُدَى غَيْثُ النَّدَى مُجِلِّي الصَّدَى قُوفِي الرِدَا مُفْنِي العَدى بِالْبَوتِرِ

مُنِيرُالرَّجَا بَدْرُالدُّجى كَامِلُ الْحَجى إمَام لَجى كَمْ قَدْ فَجى كُلَّ فَاجِرِي

مُزِين الْجَلا قُطْبُ الْعُلى حُسْنُ المَلا مُزِيلُ الْبلا مُحْيِ الْكَلا بِالْمَواطِرِي

.....عَذْبٌ لِماَ سَيِّدٌ سَمَا غَمَامٌ هَماَ رَوْضٌ نَماَ بِالْمفَاخِرِين

---

[668] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cuʿfî el-Buhârî, **el-Câmiʿu's-Sahîh**, I-IX, Dâru Tavki´n-necât, Beyrût, h. 1422, C. 3, s. 5.

[669] Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728) Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid.

[670] Metinde Havz-ı Âdem denilmiş ancak resimde Havz-ı Davud olarak geçmektedir.

[671] Yaratılmışların efendisi için olan bu güzel anlatımı Hada'ik isimli kitapta buldum. (Yaptığımız araştırmalar neticesinde ilgili kitabı tespit edemedik.)

عِزَالُ النِقى كَنْزُالتّقى صَارِمُ اللِقَا مُزِيلُ الشِّقى كَمْ قَدْ سَقى فِي الْهَوَاجِرِي

سَعَتْ .....العُشَّاق مِنْ كُلِّ وِجْهَة رِجَالاً وَرُكْبَاناً عَلى كَلِّ صَامِرِي

هُوَالْمُصْطَفى الْمَحْمُودُ فِي الأرضِ وَالسَّمَا وَدانَ لَهُ بَذْوالأنام الْمُناظِرِي

عَلَيْه سَلامُ الله ماَ هَبَّتِ الصَّفا فَفَاحَ بِها زَهْرُالْغُصونِ النَّواظِرِي

وآلٍ وَأَصْحَابٍ أقامَوشَرِيعَةً بِأَصْقَلِ سَيْفٍ أَشْهَرَالدِّين النَّاظِرِين

[15b]

[16a]

El-faṣli´s-sāminü fī´s-sebāʿiyyāt elleti yekūnu ḥāfiẓuhā min ehli´n-necāt[672]

383 İşit bunda sibāʿiyyāt idem ʿaḳıllara ilbās
Sebaḳ al bu leṭā´ifden daḫi hem eyle istiḳbās

384 Yediler var beyān idem bu faṣıl içre ʿayān idem
Evānīdür bu ān idem teʿaḳḳul eylesün ḥassās

385 Yedidir sūretü´s-sebʿi´l-meṣanī ḥıfẓ ider ẕātıñ
Yedi ṭamu ʿaẕābından ḫalāṣ eyler ḳıl istinās

386 Yedi şey daḫi [673]vardır kim yedi ḥālıñ ḳılur muḥkem
Biri farżdır biri vacib biri ḥürmet bilür cin nās

387 Biri sünnet biri hem[674] müsteḥabdır sādisi ādāb
Yedinci hem kerāhetden baʿīd olmaḳ gerek cin nās

388 Yedi ḥāliñ ki ṭıfıl ū hem ṣabāvet hem mürāhiḳdir
Bulūğ ile şebābet hem küḥul şeyḫūḫetdir linnās

389 Yedi sözdür şehādet ol oḳular her nemāz içre
Yarın heft-i ḫaṭar vardur olur ol anları ʿaḳḳās

390 Biri bu kim maʿāẕa´llah ölüm irdikde her bir kes

[672] Sekizinci fasıl, koruyanının kurtuluş ehlinden olduğu yedi şey hakkındadır.
[673] Yedi şey: Üİ – 16/a, Yedi şey daòi: Bİ – 16/a
[674] Biri sünnet biri: Üİ – 16/a, Biri sünnet biri hem: Bİ 16/a

Ya ḳāfir ola ya müslim müvesvis dā´iman ḫannās

391 Biri de bu yā ẓulmānī[675] ola ḳabriñ ya nūrānī
Biri ḳābrinde ya ṭoġrı veya egri cevāb ey nās

392 Biri bu kim ḳābriden ṭurıcaḳ ḥalḳa olur ẓāhir
İki bayraḳ birisi aḳdır biri ḳaradur ṭut yās

393 Kimi ṣāġ ḳolda āṣḥābu´l-yemīn olmuş olar şādān
Kimi ṣol ḳolda āṣḥābu´ş-şimāl olmuş gider pus pas

394 Biri bu kim ḥisāb olur varurlar ḥaḳ ḥużūrına
Selāmet yākası var mı veyā yoḳ mı añup pus pas

395 Biri bu kim terāzūda ʿameller ṭartılur bir bir
Sebük mi ya girān mıdur deyu ḳorḳup gide pus pas

396 Biri bu kim iki yol var birisi cennete ṭoġrı
Biri ṭoġrı cehennem içine iner gider pus pas

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

397 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

398 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed

[675] Biri de bu ẓulmānī: Üİ – 16/a, Biri de bu yā ẓulmānī: Bİ – 16/b

Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

399 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

[16b]

Neṯir. Maʿlūm ola kim ʿilm-i āḫlāḳda ve kütüb-i taṣavvufda yedi nesne vardur ki anlarıñ āfātları ʿinda´llahi ve´l-mela´iketü ve´n-nāsi ecmʿaīn key ḳābiḫ ve eğin meẕmūmdur ve anları mā ḫuliḳe lehülerine[676] ṣarf eylemek cümle ḥasenātdan mükerremdür. Ol insānda yedi āʿżādır. Ḥatta Fāżıl Birgivī Muḥammed Efendi[677] raḥmetu´llahi risālesinde eyüdür ki: Anları ḥafẓ ideniñ ḥaḳḳında cehennemüñ yedi ḳapusı berkinür. İnṣāf idelüm. Eyā anuñ mükemmili yüz biñde bir bulunur mı ola?

el-Faṣlu´t-tāsiʿu fī eşneiʿil-ḫiṣāl elleti tekūnü sebeben lisū´il-irtiḥāl[678]

400 İşit aʿdā-yı ıżrārı bu faṣl içre ḳılam taḥṣīṣ
Ḥaṭarlardan ḥaṭarludur gerekdür eylemek taʿrīż

401 İmām-ı Ḳurṭibī[679] raḥmetler olsun rūḥ-ı pākine
Didi: Ġāyet ḥaẕer bayed gerekdür eylemek taʿrīż

402 Bulardan ictināb idüp rucūʿ eyle ḳıl istiġfār
Cenab-ı Rabb-i Erbāb'a idüp āḥvāliñi tefvīż

[676] Kendisi için yaratıldığı şey. Külün müyesserun lima hulika leh. Hadisine telmih vardır.
[677] Birgivî Mehmed Efendi (ö. 981/1573) Çeşitli sahalarda eser veren büyük Türk âlimi.
[678] Dokuzuncu fasıl, ahirete kötü bir şekilde irtihal etemenin sebebi olan hasletlerin en kötüleri hakkındadır.
[679] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273) Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi.

403 Maʿāẕā´llah bulardan birine mū´min muṣır olsa
Sebebdir ol bilā īmān beḳāya gitmege tebġīż

404 Biri sū´il-ʿaḳīde oldı biri şükri terk itmek
Biri īmān zevālinden ider ḳorḳuları taḳrīż

405 Biri taʿẓīm-i terk itmek eẕān vaḳti olup meşġūl
Biri de ḫalḳa ẓulm itmek bu ḫūylarla olup temrīż

406 Biri nāsa cefā itmek biri ʿāk-ı peder māder
Biri daḥi tehāvün üzre ḳılur farżları tebġīz

407 Biri taʿdīl-i erkānı bıraḳmaḳdır nemāzından
Birisi çoḳ yemīn itmek biri de ʿahdini tenġīż

408 Biri cürmin unutmaḳdır biri ʿucb eylemek oldı
Daḫi kiẕb ū nemīme ġaybet ü ekl-i ribā temrīż

409 Biri añuñ müşāhindir biri ḥāsid olur nāsa
Biri āḫir tekebbürden yürür gūyā ki ber terḳiż

410 Bulardan ictināb itmek olur vācib her ayine
Bular maḥrūm ider dīdār[680] ū cennetden ḳılur teḳbīż

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

[680] dār, İÜ vrk. 16/b dīdār, MH 10/b.

411 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān
[17a]

412 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

413 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṯr. Şifāu´l-Ḳulūb'da[681] meẕkur olan zemāyimler yigirimi ṭokuzdur. Eger bir kişi bunlardan birine muṣır olsa anıñ sū´-i ḫātimesinden yaʿnī ne ḳadar mü´min ve ṣāliḥ olursa daḫi imānsız ölüminden ḳorḳulur. el-İʿyāẕen bi´llahi Teʿālā beġāyet iḫtiraz ve ictināb gerekdir. Anlarıñ birisi yeramaz iʿtiḳād ve biri żaʿifi´l-īmān biri aʿżā-ı tisʿada ṭoġruluḳdan cıḳmaḳ ve biri günāhına muṣır olmaḳ ve biri niʿmet-i İslām'a şükrini terk itmek ve biri īmānsız olmadan ḳorḳmamaḳ ve biri nā-ḥaḳ yere ḫalḳa ẓulm itmek ve biri sünnet üzere oḳunan eẕāna taʿẓīm eylememek ve biri şerʿen muḫālif olmayan yerde vālideyne muḫālifet itmek ve biri eyzān keẕālik üstādına muḥālifet itmek ve biri çok yemin itmek ve biri nemāzda beş maḥalde taʿdīl-i erkānı terk itmek ve biri nemāzda tehāvün ve biri şürb-i ḫamr ve biri ehl-i īmāna eẕiyyet ve biri yalan yere evliyālıḳ ṣatmaḳ ve biri cürmini unutmaḳ ve biri özin görüp öğünmek ve biri ʿilm veyā ʿamel ile ʿucb ve kibir eylemek ve biri lübsü´l-ḥarīr ve biri sū´-i ẓan eylemek ve biri tecessüs ve biri şevārib-i bidʿat ve biri taḥsin şuġl-ı melāhī ve āyīn-i küffār ve biri nemmāmcılıḳ ve biri ḥased eylemek ve biri ḳable´t-tecribe bir āḫarı medḥ eylemek ve kiẕb ü ġıybet. Pende gözlerim mü´min olanlarıñ ʿinda´llah mertebeleri eğin ʿālīdür. Eger ḳıymet-i īmānı ḥayāl idüp görüp gözedirse ve eger iyāẕan bi´llahi bir kerre ḳalb ḳararup sebeb leẕā´iẕ-i dünyā ile ġuflān olup bu ẕikr olunanlardan

[681] Alıntı yapıldığı belirtilen Şifâu´l-Kulûb adlı eseri tespit edemedik.

iḥtirāz ve ictināb üzere olmaya ve geçmiş naṣīḥatler ki küfür-i İblīs ve Belʿam ibn Bāʿūr ve Şeyḫ-i ʿĀbid Berṣīṣā[682] ġayr-i ẕālik bunları fikr eylemeye ve dā´ima beyne´l-ḥavfi ve´r-recā olmaya şāyed sū´-i ḥātemeye ire

[17b]

el-Faṣlu´l-ʿāşir fī ẕemmi´l-ḫalīl ve´s-sāḥibi ḫakāhu eş-Şihābu´n-Nāḳib[683]

414 İşit cān ile bu tefsir-i Ḳur´ān'ı ʿale´t-taṣḥīḥ
Zemāne ḥalḳına enfaʿ ögütdür bu idem taṣrīḥ

415 Ḫudā ḫalḳ itmedi bundan āżarrı bil ʿale´l-īnsān
Daḫi bundan ṣaḳınmaḳ pend-i ezkārdır zehī tenṣīḥ

416 Ḫalīl olma ṣaḳın īḫvān-ı şeyṭāna bu dünyāda
Gice gündüz ḥatā işler degil fī´ẕ-ẕikri ve´t-tesbīḫ

417 Şular kim oldılar şarṭı olup bir seyyide ḫādīm
Demādem aġladır ḫalḳı idüp emvālini tenzīḥ

418 Yarın yevmü´l-cezā bunlar görür defterleri ʿişyān
Ḳapu yoldāşları bir bir olurlar bir yere tenṣīḥ

419 İydeler: Gel biraderler varalum seyyide şimdi
Biz anuñ devletinde mücrim olduḳ eylesün tencīḥ

---

[682] Hidayet AYDAR-Nesibe KABLANDER , "Ebu'l-Leys Tefsiri Tercümesinin Mukaddime Kısmının Transkripsiyonlu Metni ve Muhtevâ Değerlendirmesi." **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Eylül, 2015 Yıl:2, S. 4, s. 140.

[683] Onuncu fasıl, dostu ve arkadaşı kötülemek hakkındadır. Bunu eş-Şahibu´n-NÀkib'in anlatmıştır. (Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhîm b. Arabşâh el-Ensârî ed-Dımaşkī el-Hanefî (ö. 854/1450)Tarihçi, edip ve şair.)

420 Demādem saʿy iderdik devleti efzūn ola derdik
Ḫazāyin cemʿ iderdi ol revā mı bize bu tafżīḥ

421 Ṭutalum yaḳasın anuñ cenāb-ı ʿizzete ḳarşu
Birāz ʿişyānımız alsun[684] sezā mı bunca bu tafżīḥ

422 Bu ḳāvl üzre dirilürler varup maḥşerde bulurlar
Aña dirler: Eyā żālim ḳapunda eyledik taḳbīḥ

423 Bu gün lāyıḳ olan oldur bizim ʿışyānımuz yoldur
Biraz al üstüñe ḳaldır senüñ çün eyledik taḳbīḥ

424 Didi ḫūş geldiñüz bunda sizi arar idim bende
Cihān baġında sayemde atup ṭutardıñuz tavżīḥ

425 Sizi ḫāfıẓ iden anda kimesne el uzatmazdı
Bu gün lāyıḳ olan budur baña imdād idiñ terbīḥ

426 Çıḳarup göstere defterlerini ol daḫi anda
Diye: Baḳ ben siziñ[685] içün neler çeksem gerek tetrīḥ

427 Fulān yerde filān şaḥṣı döküp rencide ḳılmışsız
Benim ʿilmim yoḫ iken defterimde var ʿale´t-taṣrīḥ

[684] ʿişyānımız: Üİ – 17/b, ʿişyānımız alsun: Bİ – 18/a.
[685] Baḳ siziñ: Üİ – 17/b, Baḳ ben siziñ: Bİ – 18/a

428 Bular geldiklerine oldılar nādim ki gördiler
Bunuñ defterleri eflāke ṣıġmaz cümleden tercīḥ

429 İderler anda vāveylā ararlar ḳaçmaġa bir yer
Varacaḳ yerleri maʿlūm gider elden begim tefrīḥ

430 Nice nice bunuñ gibi ḫuṣūmetler olur ẓāhir
Ḳanı dünyā ṣafāsı çün aḫillālar ʿale´t-tesfīḥ

431 Nicesi nicenüñ ṭutmuş giryebānın ider feryād
Baña baḳ sen sebeb olduñ senüñ çün olmuşam bed-rīḥ
[18a]

432 Döner dir ol da: Yā aḥmaḳ ḳapumda sen esīr miydiñ
Niçün olduñ baña bildir nedir derdiñ āyā bed-rīḥ

433 Olaydıñ sen eger ḫırli bulurduñ derdiñe dermān
Velī şerir idiñ şerrīn iderdiñ şerire ternīḥ

434 Ḳanı ol lu´b ü lehviyyāt içinde biñ ṣafā ile
Olanlar ḫaṣm olup bir birlerine ideler (...)

435 Velākin ʿādetu´llah böyle cārīdir ki her bir kes
Kimin yâri ise anıñla ḥaşr olup ider taḳrīḥ

436 Velī olur kişi elḥaḳ olursa ʿuzlete rāġıb
Ḳoyun ḳurtdan ḳaçar gibi iderse nefsini teṭrīḥ

437 Ḥuṣūṣāñ bu zemān içre dururlar bir duruğ ile
Ki şimdi hiç mecālislerde yokdur gūyayā terḳīḥ

438 Āyā Rabü´l-Berāyā vir kitābıñ meclis ehline
Eşeriñ(?) tā nuḥūsetden çıkuben bulalar tenḳīḥ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

439 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

440 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

441 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşr. Ḳāle Ebū Esvede ed-Düelī[686] raẓiya´llahu anhu:
"ما خلق الله خلقا اضر من الصاحب السوء" Ya´nī Ḥaḳ Ta´āla şerler içinde yeramaz ḫūylu refīḳiñ ve ṣıddīḳıñ żararı gibi eşed żarar ḫalḳ eylemedi ẕirā anlar adamı bir laḫżada küfre idḫāl iderler. Ḳıṭʿa:
یار بد بدتر بود از مار بد
حق ذات پاك الله الصمد
Dost isterseñ ancaḳ Allah yeter. Muṣāḥib ister iseñ ancaḳ Ḳur´ān yeter. Devlet ister iseñ ḳanāʿat yeter. Naṣīḥat ister iseñ ancaḳ ölüm yeter. Mü´mūni´l-ḫalīfe bir ʿAlevi'ye: "Aceb lī āḫā ṣādıḳen ḫaẕā´l-ḫilāfe." didi. ʿAlevī eyitdi: "Raḥatıñda ol zīrā

[686] Ebü'l-Esved Zâlim b. Amr b. Süfyân b. Cendel ed-Düelî (ö. 69/688) Kur'ân-ı Kerîm'e hareke sistemini getiren ve Arap nahvinin ilk esaslarını tesbit eden âlim, şair.

anıñ ismi mevcūd cismi nā-mevcūddır.” didi. Süleyman-ı Dārānī Ḥażretleri bir kelām dimiştir ki nezd-i ehl-i ḥird behā taḳdīr olunmaz. Budur: الانفراد من شيم الامجاد

[18b]

El faṣlu´l-ḥādī ʿaşere fī ṣayḥati´l-laʿin ve ictimāʿi evlādihi´l-melāʿīn[687]

442 İşit tefsir içinden naḳl idem āḥvāl-i şeyṭānı
Niçün ol eyledi feryād ü niçün ḳurdı dīvānı

443 Gelür Baḥr-ı Ḥaḳayıḳ'da[688] rivāyet İbn-i ʿAbbās'ıñ
Yerindi defʿateyn iblīs velīken çıḳmadı cānı

444 Biri bu kim Muḥammed Muṣṭafa ṭoġduġı gice ol
Şu deñlü eyledi feryād gözinden aḳdı tā ḳanı

445 Didi ol devr-i Ādem'den beru zaḥmet çeküp ḫalḳı
Getürdüm ṣol ḳola cümle idüp giderdi ṭuġyānı

446 Cehāletden ḳamusı bildügin işlerdi dünyāda
İderdim ḳafir-i bi´llah suhūletle müsülmānı

447 Bilürem bu ṭoġan şimdi olur ʿālemlere raḥmet
Dirīġā ḳorḳaram īnzāl ider ḥaḳ aña Kur´ān'ı

448 Budur peyġamber-i āḫir zamānıñ anadan ṭoġdı

[687] On birinci fasıl, la'inin bağırması ve mel'un evlatlarının toplanması.
[688] Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654 / 1256) başladığı ve Alâüddevle-i Simnânî'nin (ö. 737 / 1336) tamamladığı Arapça işârî Kur'an tefsirinin tam adı Bahrü'l-hakā'ik ve'l-me'ânî fî tefsîri'(l-Kur'ân ve')s-seb'i'l-mesânî'dir.

ʿAlāmetler belürdi ol olur ḫalḳıñ suḥandānı

449 Beher gün yās ü mātem eyleyüp aġlar iken bir gün
Yine tekrār irişdi başına ısḫaṭ-ı rabbānī

450 O kim ḥaḳ Sūretu´l-Ḥamd'ı Resūlu´llah'a gönderdi
Kim ol sebʿu´l-meṣānīden münevver ḳılur īnsānı

451 Çün İblīs'e ʿıyān oldı muḫīṭiñ yanına geldi
Çaġırdı şöyle bir ṣayḥa urup iñletdi ekvānı

452 ʿUmūman cümle evlādı gelüp başına cemʿ oldı
Didiler: Ey bizim sulṭānımız tez eyle īʿlānı

453 Seni bir kimse mi urdı bize göster anı bu dem
Gözüñ öñünde pāre pāre idüp dögelüm ḳanı

454 Didi: Ey gözüm oġullar beni incitmedi kimse
Velīkin itdi: Bir sūre beġāyet yücedir şānı

455 Ne gelmişdir ü ne şimden girü gelse gerek miṣli
Anı her kim oḳur ise bizim çün yoḳdur imkānı

456 Muḥammed ümmetine oldı ḳısmet her gün oḳurlar
Olar şimden girü maġfūr olurlar luṭf-ı Yezdān'ı

457 Didiler: Gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma

Ḳıluruz şükr-i ḥaḳdan dūr idüp saʿyı ferāvānı

458 Didi: Mümkün değildir bu o sure ḥamd u şükr oldu
Oḳurlar evvelin anıñ iderler şükr-i Mennān'ı

459 Didiler: Gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma
Ḳıyāmet gününi unutdurur bu ḥīlemüz s̱ānī
[19a]
460 Didi: Mümkün değildir bu o sure içre oḳurlar
Ḳıyāmet gününe mālik odur der ayet-i s̱ānī

461 Didiler gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma
İlah āḫẕ itdürüz[689] biz anlara asnāmı evs̱ānı

462 Didi: Mümkün değildir bu o sure içre oḳurlar
Ḫudāyā sanadır ṭāʿātımuz terk itdik evs̱ānı

463 Didiler: Gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma
Tekāsül baḥrına ġarḳ eylerüz biz cümle īnsānı

464 Didi: Mümkün değildir bu o sure içre oḳurlar
İlahı istiʿānat isterüz sen vir bize anı

465 Didiler: Gel elemlenme ḳahırlanma ḥazīn olma
Çıḳaruz ṭoġrı yollardan idüp biñ dürli dermānı

[689] itdürürüz: Üİ – 18/b, itdürüz: Bİ – 19/b

466 Didi: Mümkün deġildir bu o sure içre oḳurlar
Ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzre bulurlar ʿavn-ı Mennān'ı

467 Bu kez söylemedi diller görürler baġludur yollar
Taḥayyürde ḳalup bunlar bilürler ṣunʿ-i ġufrānı

468 Didiler: Ey bizim sulṭānımız iş saña ḳalmışdır
Düşün baḳ gör nedir ḥile seniñdir ʿaḳl-ı şeyṭānı

469 Sen ol şeyṭān deġil misin girüp cennet serāyına
Çıḳardıñ Ādem'i andan o ʿaḳlı neylediñ ḳanı

470 Bulardan Ādem ü Ḥavvā faż̄iletlu durur lā şek
Ḥuṣūsan kim meḳāmātı idi Firdevs-i Rıżvān'ı

471 Bularsa cā-yı esfelde eliñ irüp gözüñ görür
Ne ṣanʿat idüp eylersen ṭūtarlar su-i ḫiz̲lānı

472 Pes ol dem döndi olʿ ifrīt-i laʿīn ū kāfir bī-dīñ
Didi: Siz eglenüp bunda görem ben ḳaʿir ʿummānı

473 Bu kez ṭāldı muḥīṭ içre temām bir yıl ḳarār itdi
Kenārında ṭurup evlādı beklerlerdi şeyṭānı

474 Ḳaçan bir yıl temām oldı çıḳup yanlarına geldi
Didi: Ey cānım oġullar getürdüm fiʿl-i āsānı

475 Ola kim ol ṭarīḳ ile düşeler ġaflete bunlar
Olalar ṭālib-i dünyā onudup ḥūrī ġılmānı

476 Buñula eyleñiz ḫadaʿa ḥāramı ekl idüp tā kim
Bize īḥvān olup yarın cehennem ola evṭānı

477 Didiler merḥabān bildir bize cedd-i ana anı(?)
Didi saʿy eyleñiz buldum size tezyin-i ʿişyānı

478 Günāh-ı cürm ū ʿişyāna viriñ zīnet ʿale´l-ışrār
Hem istiġfārı menʿ eyleñ ṭutarlar rāh-ı ṭuġyānı
[19b]
479 Anuñ çün dügüne calġulara şevḳ ile giderler
Velī cāmiʿlere sünlük ider[690] eşref ü aʿyānı

480 Sevindiler bu maʿnādan beġāyet oldılar ḥurrem
Bu iki ḥīle ile aldadırlar şimdi şubbānı

481 Gör imdi ol yerin gögüñ ḳamunıñ ḥālıḳı Allah
Didi: Ḳullarıma eylerseñiz tezyīn ʿışyānı

482 Benim ʿizzüm celālüm çün ḳıluram cümlesin maġfūr
Size raġmen ḳıyāmetde biliñ siz düşmānıñ anı

483 Anı maġfūr idem kim ʿömri oldukça nemāz içre
Oḳur ol Sūre´-i Ḥamd'ı daḫi ḥıfẓ iyler īmānı

[690] iderler: Üİ – 19/b, ider: Bİ – 20/a

484 Saʿādetlü olardır[691] kim gice gündüz oḳur Ḳur´ān
Bıraġur ʿādet-i nāsı bilür çün bu cihān[692] fānī

485 Olur vaḳte´l-ecel dermān[693] żiyā virir aña īmān
Yarın daḫi olur dermān hicāben sebʿ-i nīrānı

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

486 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

487 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

488 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṯr. Elā yā eyyuhe´l-iḫvān bunda bir müzd-i ʿażīme ve bir kenz-i ġarībe ki bir dürr-i yetim işār ve nişār idelüm. Lakin baʿde´l-aḫẕı ve´l-ḳabūl saḫıt-ı rabbāniden emīn olmayup belki beyne´l-ḫavfı ve´r-recāda olalum. Belki ziyāde inṣāf idüp ve ḫiẕmet-i mevlāya zevḳ ve şevḳ ve muḥabbet ile umūr ve muʿażżama yapışur gibi yapışur ḫāṣ ḫāṣāne ilḥāḳ olmaġā saʿy idelüm. Ola ki Fāżılu´d-Dehri Recep Efendi[694] merḥūmuñ Camiʿü´l-Eẕhār ve Leṭā´ifü´l-Āḫbār ismiyle müsemma olan mevʿıżasında naḳl ve

[691] olar: İÜ vrk – 19/b, olardır: Bİ vrk – 20/a
[692] cihān: İÜ vrk – 19/b, bu cihān: Bİ vrk – 20/a
[693] vaḳte´l-ecel'den emān: Üİ – 19/b, vaḳte´l-ecel dermān: Bİ – 20/a
[694] Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, **Osmanlı Müellifleri,** Meral Yayınevi, İstanbul, sayfa 426.

rivāyet ider ki: “Yarın rūz-ı cezāda Cenāb-ı Rabbü´l-ʿĀlemīn Celle ḥażretleri şol mertebe ʿāṣī ve günāhkār ḳulları üzerlerine āb-ı ḥayāt raḥmeti ṣaçup ʿafv ve maġfiret eylese gerekdir ki ḥattā İblīs-i laʿīn görüp ḫayrān ḳalup anda iki ellerin dergāha ḳarşu acup: “El-āmān el-emān ey Ġaffār-ı ʿāṣıyān çünki

[20a]

bunlar gibi tehi dostları ve mey-i ḥubb-ı dünyā ile pür mestleri yarlıġadıñ. Beni daḫi yarlıġa. ʿÖmrimde bir ṣuç işledim bağışla.” diyince hemān ḫışm-ı Rabbānī birle nidā gele ki: “Yā melʿūn çek eliñi saña dört defʿa nidā eyledim ki ya ḥāriṣ gel Ādem’e secde eyle seni mağfūr idem. Emmā sen tekebbürlenüp ana ḫayrun minhu ḳulluḳdan fāriġ olmadın.” diyince ol daḥi tomuzlıgın bilüp bir kerre ah idüp itse gerekdir ki: “Ey Ḥallāk-ı ʿālem bilürem sen ẓulmı kendi nefsine ḥarām ḳıldıñ. Pes ben seni ẓulümden münezzeh ve müberrā bilürem. Ḥāl bu ki sen bu deñlü mücrimleri ve ʿāṣīleri maġfūr eylediñ ki anlar içün ẕerre deñlü ḥasene ve ṣevāb yoḳ idi. Ancaḳ anlar saña ʿāṣī olup baña muṭīʿ iderler. Bu gün benim etbāʿımı baña teslīm idüp berāber nāra göndermemek ʿādetiñle ḫilāf ve kitāblarına muḫālif olup ẓulm-ı ṣarīḥ degül midür?” didi. Bu kez ol Ġaffāru´ẕ-Ẕunūb ve ol Settāru´l-ʿUyūb eydür ki: “Ey merdūd-ı laʿīn sen benim ol düşmānım ve ḳullarımıñ ḫaṣmı daʿvānı ḳabūl eylemem. Ta iki nefer ʿādil şāhidler getürmedikçe.” Pes İblīs-i laʿīn eydir ki: “Ey ʿadil-i ıssı Teñri getür leyli nehārı anlar benim ṭoġrı şāhidimdir.” diyince Cenāb-ı Bārī anları iki ṣāliḥ ṣūretinde biri beyāz ḥırḳālı ve biri siyāh ḥırḳālı getüre. Cümle ḥużūrında sü´āl idüp şehādet itseler gerekdir. “Belī yā Rebbenā bunlar dünyāda saña ʿāṣī ve İblīs’e tabiʿ idiler.” diyince bu kez bī-ḥisāb efrāẕ olunmuş ḳara yüzli ʿāṣīler işidüp Teñri’den ümidlerin kesüp yüzlerin yere urup: “Vāveyletā vādāmetā.” deyu feryād iderlerken Cenāb-ı ʿİzzet’den nidā gelür ki: “Yā ʿibādi lā taḳneṭū min raḥmeti.[695] Sizler bilmez misiz ki dünyāda şerāyiʿler ve ḳāżīler ʿīndinde mürāfaʿa olunca müddeʿī mā ʿiddeʿā aleyhisine şāhidin ḥāżırin getürmedikçe ḳabūl eylemezdi. İmdi

[695] Zumer Suresi-53

bugün daḫi İblīs şahidin ḥāżirin bulmadıkça sizleri ben aña teslīm eylemezin. Zīrā sizler meselen gice

[20b]

içinde günāh iderken gündüz ḥāżır degil idi ve gündüzde günāh iderken gice ḥāżır degil idi.” deyince cümlesi birden şād olup ḥamd ṣenā iderken dönüp İblīs eyder ki: “Ey ʿAdl-i Issı Ḫudāvend-i Enbāz benim bu daʿvāya arż ile semā şāhideyn ḥāżıratımdur getür söylesünler.” diyince arż sema ṣāliḥ insan şekline girüp kālevvel leyli ve nehār didügi gibi ḥāḳ şehādet ideler bu kez yine cümle mücrimler ümitlerin kesüp yer üzere ḳapanup aġlaşurlar iken yine ol kerem ıssı ẕu´l-Celāl eyder ki: “Ḳullarım lā taḳneṭū min rahmeti. Ẕīrā dünyāda bilmez misiz ki ḫaṣmuñ ḫaṣma şehādeti maḳbūl değildir. İmdi bu arż ve semā sizlere dünyada ḥuṣūmet idüp arż eydür: ‘Diñle yā Rebbenā baña iẕīn vir şunları bir dem helāk idem.’ ve semā eydür: “Diñle yā Rebbenā baña izin vir üstlerine ṭaġlar yaġdurup helāk idem.’ Ammā ben Ṣabbār-ı Şekūr olan Ḥālıḳıñız rıżā virmezdüm ki şāyed tevbeye muvafıḳ olasız deyu. İmdi bugün daḫi şehādetlerini ḳabūl eylemem.” diyince şād ve ḥurrem olup ḥamd ve ṣenā iderler dönüp İblīs-i laʿīn eydür ki: “Ey ḥallāk-ı ʿālem sen levḥ-i maḥfūẓlara يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“ [696].”

buyurmuş idiñ. Gelsün cevārih-i aʿżāları toġrı söylesünler.” diyince bi-Kūdreti´l-Bārī cümle a´żāları bir uġurdan bülend ve faṣīḥ avāz ile: “Belī yā Rebbenā bu ʿāṣī tenler saña ʿāṣī olup İblīs-i laʿīne mutiʿ oldılar.” diyince derdimendler şaşup yire düşüp: “Vah bize bizden dostluḳ yoġımış. Bu def´a nāra gitdik.” deyu ümidlerin kesüp yine feryād idüp aġlamaġa meşġul oldılar. Bu kez ʿĀlemi´l-sır ve´l-ḫafiyāt eydür ki: “Lā taḳneṭū min rahmeti. Zīrā siz dünyada bilmez misiz

[21a]

şürekānın şürekāya şehādetleri maḳbūl degil idi. İmdi ol cevāriḫler sizin şürekālarıñız idiler. Bugün daḫi şürekālerıñ şehādetleri maḳbūlim degüldir.” diyince

[696] Nur Suresi-24

mücrimler ḥurrem olup işde bu defʿa inşāʾallah İblīs-i laʿīn elinden ḫalāṣ bulduḳ deyu müşāhede iderken dönüp İblīs-i laʿīn dördüncü defʿa bülend-i āvāz iyder ki: “Ey ṣāniʿ-i maṣnūʿātı şimdi benim bir ʿādil ve dānā ve tüvānā şāhidim vardır. ʿAcabā anuñ daḫi şehādeti ḳabūl itmemege irādetiñ taʿalluḳı var mıdır?” diyince Cenāb-ı Kibriyā eyder ki: “Yā İblīs kimdir ḳavī ve metin şāhidiñ.” Bu kez iblīs eyder ki: “Senüñ “Vaʾllahi min verāʾihim muḥīṭ”iñ[697] ve “ʿĀlimuʾs-sır veʾl-ḫafiyyāt” olduġun benim şāhid-i ʿadlimdir. İmdi böyle bunlar dünyada saña duʿā idüp ve seniñ gunāgūn niʿmetlerin yiyüp dāʾimā baña tābiʿ olup dürlü dürlü fısḳ ve kebāʾir ve ṣaġāʾir işlediler. Lāyıḳ olan budur ki bugün bunlar benim ile berāber derekāt-ı nīrāna gönderirsin.” diyince ol mücrimler muḥkem müşāhede eylediler ki bu defʿa bize necāt ve selāmet yoḳdur deyu ziyāde feryād iderler aġlaşurlar. Nidā yoḳ. Ḥatta biḳūdretiʾllahi Teʿālā tā gözlerinden ḳan ırmaḳları cerayān eyleyüp feryādları gitdikçe artmaġa başlaya ve bir cevāb gelmeye. Pes İblīs-i laʿīn murādım ḥāṣıl oldı deyu beġāyet ḥurrem oldı ilā mā erādaʾllahu bir zemāndan soñra ve “Fevḳi külli ẕi ʿilmin ʿalīmun.”[698] fermūdesiniñ ġāyeti müntehāsı olan Celīl ve Cemīl ḳalbinde ġuṣṣāt ve ʿaraṣāta ḳarşu “Lā taḳneṭū min raḥmetiʾllahi inneʿllahe yeġfiruʾ-ẕ-ẕunūbe cemīʿan innehü hüveʾl-ġafūʾr-raḥīm.”[699] nidāsı gelüp: “Ey ḳullarım yeter aġlaşmayun. Benim raḥmetimden meyūs ancaḳ Şeyṭān’dır. Ey ḳullarım belî sizler dünyāda baña ʿāṣī olup emrimi

[21b]

ṭūtmayup nehyimden ḳāçmayup bu benim ulu düşmanıma uyduñuz. Bilürem ve lakin göñlünüzde benim muḥabbetim eṣeri olup olʿīn dāʾimen düşmān bilüp adı añdıḳda laʿnet idüp ana buʿuż iderdiñiz. Ol sebebden sizlere son nefesinizde īmān naṣīb idüp tevbeleriñizi kabūl eyledim. Anı benden bilür yoġ idi ve muḳteżāʾ-i ʿilm-i sābıḳımda bu idi.” deyüp melaʾikler taʾyīn idüp ḥavż kevṣere irsāl eyleye. İşde bu gürūh ölüm

[697] Buruc Suresi-20
[698] Yusuf Sûresi-76
[699] Zumer Sûresi-53

vaḳtinde īmānı ḥıfẓ ve tevbeleri maḳbūl olanlardır. Ammā tevbeleri maḳbūl olmayanlar ol gün ẓulumāt içre maḥbūs olup peyġamber andan gizlenmişdir. Yaḳında anlar daḫi ẕikr olunurlar. Baʿde ẕālike Ḥaḳ Teʿālā ḥażretleri cümleten ehl-i mahşerde gerek şaḳīsine ve gerek saʿīdine bir ulu temāşā gösterir ki serbeser ḥayrān ḳalalar. Ol ki Cenāb-ı Ḥaḳ: "İblīs-i laʿīn Leẓī ṭamusına var. Ebedī saña mesken oldur." diye. Bu kez İblīs-i laʿīn feryād idüp yere muḥkem ṣarmaşup gitmek istemeye. Pes ol Cebbār-ı ʿĀlem-i Ḳuvvet, İblīs ile kendi kemāl-i ḳudretini iẓhār içün cümle zebānīler ve tevānā melaʿikelerle yerleri ve gökleri anide serāb ve ṭuman iderler. Bunlara fermān idüp cümle gelüp bir uġurdan ṭutup çekeler. Ammā hīç bir ẕerre miḳdārı yerden irmeyeler. Bu kez melā´ikeler ḥicāblarından ve ġayret-i ʿaẓametlerinden yüzleri ḳızarup dertlere ġarḳ olup bukāya geleler. Andan tesbīḥ ve tekbīr ideler. Evvelīn āḫirīn görüp ḥayrān ḳalalar. Bu kez görürler ki cehennemden bir küçürek kelb gelüp şöyle bir ejderhā heybetile caġırup ve sıcrayup belinden ḳavrayup çaġırda çaġırda cehenneme idḫāl eylese gerekdir. Neʿūẕu bi´llahi Teʿālā min şerri´l-la´īn

[22a]

El faṣlu´ṣ-ṣāniyye ʿaşere fī´l-hedāyā er´-raʿiyyāt elleti yekūn ʿāmilīhā sālimāni´l ʿaḳabāt[700]

489 İşit elzem hedāyātı muṣaḥḥaḥdır rivāyātı
ʿİmār ider ḥarābātı ḳamu ḥāvī kerāmātı

490 Ḥaberde vārid olmuşdur ṣaḥābīden biri geldi
Resūlıñ ḳatına irdi sū´āl itdi bu ḥālātı[701]

[700] On ikinci fasıl, yapanlarının azaptan kurtulduğu gözlenen hediyeler hakkındadır.
[701] ḥālātı: MA – 13/a, ḥalātı: Bİ – 22b.

491 Didi kim: Yā Resūla´llah iẕin var mı baña bildir
Temenni eyleyem mevti idüp ḥaḳḳa münācātı

492 Didi: İtme temmeni on hedāyā yoġise sende
Didi: Bildir baña bir bir nedir ol on hedāyātı

493 Didi ʿAzrā´il´e ḳabre hediyyeñ var mıdır ḥāżır
Daḫi münkir nekir ile terāzūya nedir hātī

494 Daḫi var mı Ṣırāt'a Mālik'e Rıżvān'a hem Rūḥ'a
Daḫi Peygamber´e hem Rabb'iñe neñ var ḳıl ıṯbātı

495 Beyān idüp didi evvelīnüñ dörtdür hedāyātı
İşit bir bir ḳılam icmāl saña ben işbu ġāyātı

496 Rıżālaşmak gerek ḥaşmile hem ḳalmışlarıñ bir bir
Ādādır mevte istiʿdād ü dādu´llah şümūlātı

497 Daḫi ikincinüñ dörtdür biri nemmāmcılıġı terk
Biri anuñ tebevvülden ṣaḳınmaḳdır melbūsātı

498 Biri Ḳur´ān oḳuyup hem biri gice nemāz ḳılmaḳ
Ṣıġır gibi yeyüp içmek deġildir añla heyhātı

499 Daḫi üçüncinüñ dörtdür biri ṣıdḳu´l-lisān anıñ
Birisi ġıybetī terk it bunuñ çoḳdur ʿuḳūbātı

500 Biri ḥaḳḳı ḳabul itmek biri dā´im tevāżuʿ dur
Daḥi dördüncinüñ dörtdür budur dinle işārātı

501 Biri īḫlāṣ biri ḫalḳa eẕiyyet itmemek anıñ
Biri ḫūb ḫūy biri ẕikr eyleyüp itmek ʿ ibādātı

502 Beşincinin daḫi dörtdür birisi keẕm-i ġayẕ oldı
Veraʿ dır hem devāmen ṭāʿ at it hem gör cemāʿ ātı

503 Daḫi altıncınıñ dörtdür birisi ḫaşyetu´llahdan
Bukā itmek biri gizli taṣadduḳ ola ḥayrātı

504 Biri terku´l-maʿ āṣīdür biri berr u peder māder
Yedinciniñ daḫi dörtdür işit idem beyānātı

505 Biri ṣabru biri şükri biri infāḳ-ı māl itmek
Biri ḥıfẓ-ı emānetdir işit heştum maḳālātı

506 O daḫi dörtdürür[702] az uyğu ile az[703] yemek nānı
Üçünci dā´im istiġfār añup fiʿ l-i şenīʿ ātı
[22b]

507 Biri nefsiñ ḫilāfıñ işlemekdir ʿ ömri olduḳça
Ṭoḳuzuncı resūliñ dörtdür olda[704] añla āyātı

508 Biri aña muḥabbetdir biri evlād ū ālīne

[702] dörtdür: Üİ – 22/a, dörtdürür: İB - 13/b
[703] uyğu az: Üİ – 21a, uyğu ile az: Bİ – 23/a
[704] ol: Üİ – 21/a, olda: MH – 13/b

Biri āṣḥābına hem sünnetiñ ṭut vir taḥiyyātı

509 Onuncınuñ daḫi dörtdür birisi emr-i bi´l-ma´rūf
Birisi münkeri nehy eylemek bil bu muhimmātı

510 Birisi ḫalḳa pend itmek biri hem merḥamet[705] itmek
Ḳamu maḫlūḳına anuñ temām oldı ʿumūmātı

511 Temenni eyle mevti bu hedāyā var ise sende
Şu kim arzu ider ʿuḳba budur aḳṣā-yı ġāyātı

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

512 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

513 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

514 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرٌ قَال عَلَيْهِ السَّلام لَا تَتَمَنَّوُالْمَوت وَقَال عَلَيه السَّلام طُوبى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ[706] وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلام كُنْ فِي الدُّنْيا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْعَابِرُسَبِيلٍ[707] سبيل النبيحة(؟) وَهِيَ مَنْقُولٌ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصري[708] رَحِمَهُ الله. يَقُولُ

[705] raḥmet: Üİ – 22b, merḥamet: Bİ – 23/a
[706] Hindî, a.g.e., C. 15, s. 667.
[707] Hindî, a.g.e., C. 3, s. 194..
[708] Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728) Basralı meşhur tâbiî, âlim ve zâhid.

اللهُ تَعَالَى فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ لِعِبادِهِ المُؤْمِنِين يَا عِبَادِي ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي وَأَقْسِمُوهَا بِقَدْرِ أَعْمَالِكُمْ وَيُؤَيِّدُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى فَمَنْ يَعْمَل مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ[709]

El faṣlu ́ṣaliṣ ʿaşere fī iʿrābi ́l-meṣnūʿāt ve ʿacebu ́l-maḫlūḳāt ve ́l-mevcūdāt[710]

İşit ol maṭlaʿu ́l-ḫayrı odur mir ́āt-ı dīdārı
Vü hem ol maṣdari ́ş-şerr-i şerir meşʿar-ı āṣārı

Ki olur ḥabbei nā ́im ki olur ez neri ḳā ́im
Şekl-i ḳaddāredir dā ́im veyā ʿayn-i zū ́l-füḳāri

Añula irdi maḳṣūda cemīʿan enbiyā mürsel
Hem ol baġlatdı küffārıñ beline ḳara zünnārı

Ṣanīʿātında ṣāniʿ kerem yabisde ruṭb-ı kemter
İder inbāt olur ẓāhir velī gör işbu mekkārı

Sefinevāri baġlanmış o kūh-i ḳāfıñ içinde
Anı hīç görmemiş yoḳdur degil şennār-ı ḥavvāri

[23a]

Hezārān ʿandelibi maḥv ider avāzınıñ ḥüsni
Sezā heft-i zemin taḥt-ı semavāt olsa var varı

Melek puşide ḥüsnünden tā gören olmasun[711] mühlāk
Ben-i cin daḥi puşide helāke zişt-i rūdārı

[709] Zilzâl Suresi-7
[710] On üçüncü fasıl, mahlukat ve mevcudatın en acaip olanları ve yaratılmışları acıklama hakkındadır.
[711] olmasun: Üİ – 23/a, gören olmasun: Bİ – 23/b.

522 Bu daḫi kāhī evvel kāhī ṣānī gibi mühlikdir
Sebeb bu remz ile andan virem pūşīde āḫbārı

523 Anı bilüp bulup żabṭ eylemekdir zühd ile taḳva
Añile defˁ iderler evliyālar ḥışm-ı Ḳahhārı[712]

524 Velāyet postına oturmaġā şāyestedir ẕātı
Maḳāmı üç ḳudsa sellem olmış cism-i envārānı

525 Ḥurūfāt-ı ʿunuḳ anıñ bināsınuñ rumūzıdur
Niderler ʿaḳıl ü nuṭḳı ḳalbi ansız bāġ ü gülzārı

526 Ṣülāsiy´ül-bināsınuñ tüsāʿī oldu eczāsı
Okuya bir[713] baḥir[714] üstündedir var mevc-i teyyārı

527 Ṭurur beyne´s-semā ve´l-arż okuya zū´l-fükārāsā
Ki şimdi gösterem şeklin zemin ü asimāndārı

528 Zemīn ü kūh-ı ḳāf anuñ hemān bir ḳabżası güyā
Kulaġı asumān olmuş budur ol ḥikmetü´l-Bārī

529 Sen ol cirm-i ṣaġīri gör cihanı ṭutdı sertāser
Sipihrāsā ḥıyāmı var şehinşāh-ı cihāndārı

[712] ḥışm-ı ḳahr-ı Ḳahhārı: Üİ – 23/a, ḥışm-ı Ḳahhārı: Bİ – 23/b.
[713] okur: Üİ vrk. 23/a, okuya bir: Bİ vrk. 23/b
[714] okur baḥr: Üİ – 23/a, okur bir baḥr: Bİ – 23/b

530 Nihān olursa urbānı ele virür şekli anı
Cihānıñ tiġ-ı bürrānı şen itmiş dehr-i ġaddārı

531 Egerçi görmez emmā gösterir ol māsivā´llahı
Mücerred oturur taḫtında geymez ḥülle şahvāri

532 O nāsa üns odur ḥālā maṣunen cā-yı valāda
İnāte żabṭ-ı ārām ü ṣafā vü rāhat aṣārı

533 Olursa aṣdāḳ ol Ḳur´ān içinde olur elbette
Teġavvur-ı ġār-ı Ḳāf ardındadır ol ejderiñ dārı

534 Odur ʿālemde şīrīniñ bileñ ʿarrāf ü ṣarrāfı
Baṣīret oldı idrāki esāsu´l-ḫayr olur kārı

535 Kişi ḥacca gidüp ḳılmaz ise kendüye istiṣḥāb
Ṭavāfa ḳadir olmaz öyledir ol ʿādāt-ı cāri

536 Olur mecnūn-ı aʿrāf ol ne bilsün[715] vaḳfe ṭaġını
Ne bilsün ḥacc-ı ekber neydügin ḥüccāc ḳıffārı

537 Sen anı ḫoş gözet kim olasın mümtāz-ı maḫluḳāt
Anı ḥalḳ eyledi mevlā ne ḫoşdır[716] ḫoş-ı reftārı

538 Şehinşāh-ı cihānārā gibi ol taḫt-ı bālāda

[715] bilsün: Üİ – 23/a, ne bilsün: Bİ – 24/a
[716] ḫoşdır: Üİ – 23/a, ne ḫoşdır: Bİ – 24/a

Lebāleb leb raḥṭ-ı tābiʿ ḳıyām eyler vefādārı

[23b]

539 Anı vasf itdi ʿārifler eger ʿarfi eger şevket
Eger ḫassān eger ḥaydar eger ebrār ü aḥbārı

540 Müşīrīdir anıñ Ṭāhā Muḥammed Seyyidü´l-ekvān
Müşāri söylenür ekṣer żamīrin ile ey Bāri

541 Gördüler sin içinde ḥay durur ol bī-kefen ḥālī
Aña taḥmīl olur mā lāyuṭāḳ añla bu destānı

542 Ḥisāb ismini başında buldum seniñ ekṣerinüñ[717]
Luġāt-ı Fārisī'sinde budur mīzān-ı miʿ bārı

543 İlahī sen beni ḥıfẓ it muʿ ādātını gösterme
Ḳatı aḥḳar ʿudātiyle getürme sineme ḫārı

544 Ḫudāyā cünneh ḳıl bizden baña ṣabr ile ḥilmi sen
Daḫi bir ḳuluna itme musallaṭ şīr-i ceffārı

545 Eger ol olmasa virmez felekler hīç dıraḥşānı
Ki zirā ol irā´et[718] itdürür ḫurşīd-i nevvārı

546 Eger olmasa lemʿ ān ider mi şem´i idāreniñ[719]
Ġanīmet bil begim dāīm serāyıñda nigehdārı

[717] ekṣeriñ: Üİ – 23/b, ekṣerinüñ: Bİ – 24/a
[718] irā´et: Üİ – 23/b, zā´it: Bİ – 24/a, (See: görmek. İngilizce- osmanlıca lugat)
[719] idrākiñ: Üİ – 23/b, idāreniñ: Bİ – 24/b

547 Dili birdir iki olsa açar laʿnet kapusını
Olur fettān-ı ʿālem ol[720] hüveydā oldı deʿʿārı

548 Bu dünyāda selāsiller anıñ çün oldılar icād
Daḥi feryād meḳāmiʿler zebānīler dil āzārı

549 Sekiz cennet ṣafāsı daḫi anıñla girür deste
Ḥaẕer mi bāyedet ez şerri vū der bāb-ı güftārı

550 Yaḳındır ḥikmet-i Lokmān oḳursun ismini anıñ
Atañ virmez bu işrābı saña ey ʿömrimüñ varı

551 Arar bulur teḳārrüb isteyenler şevḳ ile dirler
Demādem göñlümüz şen didemiz rūşen ḳıl ey Bārī

552 Cenāb-ı rabb-i ʿİzzet iki yok yoklatdı ol ẕātı
Taṣavvuf oldı dīvānı anuñ bu naẕm-ı eşʿārı

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

553 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem Erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

554 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

[720] Olur fettān-ı ʿālem: Üİ – 23/b, Olur fettān-ı ʿālem ol: Bİ – 24/b

555 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṯr. Maʿlūm ola ki nesaḳ ve niẓām baḫş-ı kārḫāne-i kā´ināt celle ve ʿalā ḥażretleri ʿacāīb ve ġarāʿib

[24a]

ve leṭāīf nesneler ḫalḳ eylemişdir. Aylarıñ mecmūʿını ulū´l-elbābı ve ulū´l-ʿilmi ve´l-ebṣār olanlar miʿyār-ı ʿilme ve mīzān-ı ferāsete ursalar idi işbu tāreten medḫile ve tāreten ẕem ile elġāzı meẕkūri cümle mesnūʿātdan āʿceb ve āʿrab görürlerdi. Çün kerem-i Ġaffār ve ġażab-ı Ḳahhār anda maḫfī olup irādet-i cüz´iyyeti ʿibādeten taʿalluḳ ve tereddüdi oldı ise anı mükellefler bilüp ve bulup mā ḫuliḳa lehsene ṣarf eylemek farż-ı ʿayn olmuşdur ve sen anı şirīn istiṣḥāb eyle ki selāmet dādına vāṣıl olasın. İşrāb evliyau´llahdañ biri eyder ki: “Bir ẓālim ve cebbār ve ġaddār pādışāh var idi ki bir cüz´ice cürm ile her gün ḳan dökerdi. Ḥatta bu ḫünkār-ı ġaddārın bir çāşnīgīri var idi. Otuz sene çāşnīgīri idi. Bir gün ḫaṭāen semūrı üzre bir noḳta curba döküldi. Derḥāl cellād eyledi. Ol daḫi ıssı curba ṭasını alup pādışāhıñ başına dökdi. Ṣaḳalı mālāmāl olup eytdi: “Bunı niçün itdiñ.” Cevāb eyitdi: “Ḥünkārım ḫaṭāen dökülmek ile ḳatlimi işidenler saña ḳıyāmete degin laʿnet iderler. Efendimsin. Revā görmedim. Böyle eyledikde müsteḥaḳ olmış disünler.” Pādışāh ḥaẓ idüp azād ve cırāġ eyledi. Pes mübhem ḳalmadı. Remz ile beyāndan murād erbāb-ı selāmet ḳuvvetile aḫẕ ve mutaṣarrıf olsun içündür. Bālāda şekl-i ẕü´l-fiḳār anı ele virüp idi. Zīrā ferāset birle şekle ve ġılāfı olan semāvāta ve cebel-i Ḳāf balçığıdır. Sebʿa arżın andadır. Ḥāṣıl ṣerādan ṣürreyāya naẓar olunsa güyiyā anı ve taḫt-ı ḫükümetini temāşā itmiş olur.

[24b]

[25a]

El-faslu ʿr-rābiʿā ʿaşere fī irşādi ʾl-ġāfilīn ʿan şükri neʿmā ʾi rabbi ʾl-ʿalemīn[721]

556 İşit bu faṣıl içinde gūşime ʿayne ʾl-ʿaṭā geldi

[721] On dördüncü fasıl, Rabbu ʾl-èalemin'in nümetlerine şükürden gafil olanları hakkındadır.

Dilā baran-ı ġam yağsa şikāyetden ḫaṭā geldi

557 Elem çekme ġamıñ pāyānı vardır elbet āḫir gel
Velākin dide-i nāsa teġāfül key ʿaṭā geldi

558 Eger ʿāḳıl iseñ ḥaḳdan gelen hep ʿayn-i īḥsāndır
Didi ḳāmil[722] olanlar her gelen ḥaḳdan ṣafā geldi

559 Şular kim cāhil ü nādān ne bilsün ḥikmetu´llahı
Gelürse cüz´ī derd aña ider key çoḳ cefā geldi

560 Görürüsün ey bed aḫter rūz-ı maḥşerde cefāyı sen
Saña yoldaş olursa itdügiñ işler belā geldi

561 Dirīġā dā´i cüz´iñden olursıñ dā´imen şākī
İñildinden ṭurulmaz dembedem[723] bi´se´n-nevā geldi

562 Ye envāʿī key elvānı ṭaşın ṭaşra budur kārıñ
Ṣıġırvārī geçer ʿömrüñ şeyātīn rehnümā geldi

563 Dilüñe her geleñ fāḫiş kelāmı dirsin ey ġāfil
Ṣanursın yanına ḳalur şeḳāvet ḥoşıña geldi

564 Ṣalın ḫāk üzere fāḫırsın ey şehnāz-ı mümtāzım
ʿEcel derdin ṣaḳın anma dime nöbet bana geldi

[722] Didi aña ḳāmil: Üİ – 25/a, Didi ḳāmil: Bİ – 25/a
[723] demdem: Üİ – 25/a, dembedem: Bİ – 25/a

565 Ṣaḥābīden biriniñ bir yeri aġrısa ṭınmazdı
Dir idi belki bańa armaġan-ı Kibriyā geldi

566 Ne uġursuz bedendir şol beden didi Resūla´llah
Bütün ʿömrinde aġrı acı görmez ḳahḳaha geldi

567 İşit bu ḳavli ol irşād ḳabul iden olur dilşād
Budur ol eyleyem eşhād kederlerden rehā geldi

568 Var idi devr-i ʿİsā´da ġaşīlān(?) bir gedā dervīş
Nice yıl çekdi yoḥsulluk gedā gitti gedā geldi

569 Gelüben Ḥażret-i ʿĪsā´ya didi ḥāl ü aḥvāli
Didi: Ḥāliñe şükr eyle saña ḥaḳdan revā geldi

570 Didi: Nem var ki şükür idem muḳābil aña ya ʿĪsā
Bütün ʿömrüm günüm gecdi bańa faḳru´l-fenā geldi

571 Bu kez irşād içün anuñ elin aldı revān oldı
Varup bir ḥanedāna irdiler gör ḥūş edā geldi

572 Beġāyet ḥasta olmuş cān revān olmaḳ diler andan
Velākin dört ṭarafdan dürlü niʿmet ḥelvehā geldi

573 Döşenmiş altına dört ḳat döşekler pūr ḥarīr anlar
Ġulāman ū kenīzekler dönerler meyvahā geldi

[25b]

574 Didi ʿĪsā nedir ḥāliñ didi iş budur aḥvālim
Didi ḥāliñe şükr eyle didi nem var fenā geldi

575 Didi şunda getürdüm bir eli boş dervişi anla
O saña ṣıḥḥat ile faḳrını virsün ʿaṭā geldi.

576 Sen aña ḥaste ḥāliñle ḳamu varlıḳlarıñı vir
Sen ol o güyiyā[724] o sen saña ʿācil şifā geldi

577 O didi cānıma minnet didi dervīş maʿāẕa´llah
Baña faḳrımla ṣıḥḥat ḥūş ġınādır şükre cā geldi

578 Bu kez ol ḥasta ḥāli aldı ʿİsā itmege irşād
Varup bir[725] derdimendi gördiler kim lerzehā geldi

579 Ḳuri yer üzre yatmış ḫasta olmuş aġzı ṭutulmuş
Görince ol ġanī şükr itdi gitti şükre cā geldi

580 Bu kez ol derdimende ṣordı ḥālin didi şükr eyle
İşāretle didi şükür itmege nem var baña geldi

581 Elin aldı getürdi bir yahūdī ḥasta olmışdı
Yatup feryad ider mergi yaḳīn olmuş nidā geldi

[724] ol güyiyā: Üİ – 25/b, ol o güyiyā: Bİ – 25/b
[725] Varup derdimendi: Üİ – 25/b, Varup bir derdimendi: Bİ – 25/b

582 Görince derdimendānı didi bu ölür īmānsız
Añup īmānını şükür eyledi çün şükri cā geldi

583 Baḳarsa bir kişi kendüden alçaġa ider şükri
Eger bālāsına baḳsa aña ġaflet ġıṭā geldi

584 Daḫi bir söz diyem bunda ola kim olasın irşād
Baña vaʿż eylemek dünyada ġāyet pek ṣafā geldi

585 O kim Ḥaḳ Ḥażret-i ʿİsāʿyı refʿ itdi semavāta
İẕin oldı derildi hep melā´ikler aña geldi

586 Ziyāret itdiler hem gördiler üstünde bir ḫırḳa
Temām dörtyüz yama örmüş ʿaceb ʿibretnüma geldi

587 Didiler kim Taʿālā´llah ne ḥikmetdir bunuñ gibi
Resū´liñe yamalu ḫırḳalar giymek revā geldi

588 Didi baḳup görüñ ḳoynunda malı çok mıdır anıñ
Ṣoyundı baḳdılar bir igne iplikle çıḳa geldi

589 Didiler yā İlahī saña maʿlūm ignesi çıḳdı
Ne sīm ū zer ne bir cevher getürmiş ber semā geldi

590 Didi ʿizzim celālüm çün o iġne olmasaydı ger
Añı cennāt-ı ʿadne ḳaldurup dirdim baña geldi

591 Sebeb bu iġnedir dördünci gögde ḳalmaġa ḥālā
Pes imdi ḳurbet-i raḥmāna terki´l-māsivā geldi

592 İşit buña münāsib bir ḥikāyet söyleyem şimdi
Anı kim fehm ider baḫş-ı temennāsı rıża geldi
[26a]
Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

593 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

594 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

595 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṯr. Ḥikāye-i ġarībe ve neṣīhat-i ʿacībedir ki Küfe şehrinde bir ʿazīz pīr ve ehl-i irşād vardı ki Belʿam ibn-i Bāʿūrā ḫalīfeleri ḫalīfelerinden idi. Ḥāṣıl beġāyet mürşīd-i kāmil ve ʿalim ve ʿāmil idi. Birgün buña inābet içün bir tāze rū derviş geldi ki laḳabına Şeydā-yı Ḫudā dirlerdi. Yaʿnī tañrı delisi dimekdir. Eyitdi ki: “Yā Şeyḫ ben ṭarīḳe girmek dilerem. Asān mıdır? Baña telḳīn eyle.” didi. Şeyḫ eyitdi: “Sīretiñ beyān eyle.” didi. Eyitdi ki: “Gördün ki hevā-yı meşrebim. Velakin peyġamberi ġāyet severim.” didi. Şeyḫ eyitdi: “Yüri bütün ʿömrinde gülme.” didi. “Gördigi peyġamberi ziyāde sevene gülmek revā degil vüsʿat ṭalebiyle.” Eyitdi ki: “Belī peyġamberi severim lākin Ḥaḳ Teʿāle ḥāżretini andan ziyāderek ve avfīrek severim.” didi. Şeyḫ eyitdi: “Eger ḳavliñde ṣādıḳ iseñ yüri ömrin olduḳça belālar ölceki ve

şiddetler ve kürbetler merkebi ol. Yoḫsa arzūmendlik fā´ide virmez. Kişi ḳāsid gerekdir.” didi. Nitekim İmām-ı Ġazzālī[726] Eyyuhe´l-Veled’inde İmām-ı ʿAlī kerrema´llahu vechehü ḥażretleriniñ bu kelāmını irād ider:

ومن ظن انه بذل الجهد فهو متعن من ظن انه بدون الجهد يصل فهو متمن[727]

Pes ey Ḫudāyā lerzeler irişüp ṭarīḳ-i sülūk ẕerreden ẕerre ve inceden ince göründi. Nice ṭabiʿ olmaya ki Taʿālā Ḥaḳ buyurur:

إنا عرضنا الأمانة على السماوات والأرض والجبال فأبين أن

[26b]

يحملنها وأشفقن منها وحملها الإنسان إنه كان ظلوما جهولا[728]

Pes bir ehl-i dil bunu düşünse ʿaḳlı żāyiʿ olur. Şimdi çoḳ arzūmend derdmendler vardır ki ḥasira´d-dünyā ve´l-āḫireti hemçü surhserān olup ḥażır mefrūşḫānelere yan gelüp beyne´l-aʿvām kāmillenüp dā´imen on iki imamları ṣāyir ve ḳāhī ṭaʿāmı bol hānelari medḥ ider. Velakin anlarda muḥliṣü´l-bāl ve maḳbūl rabbü´l-müTeʿāl erler bulunur amma ṣāġırlıḳ ve sıġırlık ile puşidelerdir. Her biri muṭṭaliʿ olamaz. İmdi şeydā-yı Ḫudā gördi ki bular suʿūbetli velakin teʿāḳul eyledi ki dünyānıñ ṣonu ḥarāb ve metāʿı ve ṣafāları zehir olur. Aḫir-i kār ġayret ḳuşaġını baġlanup eyitdi: “Yā Şeyḫ Seydī hiç seniñ gibi bir ṣāḥib-i nefs ve maḳbūlu´d-duʿā mürşīd bulunmaz. Hemān baña duʿā eyle. Ben amīn diyem. Cennet ve cemāline nā´il olmaḳ içün ʿömrüm olduḳça belālar ölceki ve şiddetler merkebi olmaġa rāżı oluram.” deyüp duʿā ve inābet diledi. Bu kez Şeyḫ anı ḳabūl idüp yedi sene terbiye idüp andan başına bir ṣabır külāhı ve ḳanāʿat tācı urup ve ellerin ḳāldurup duʿā eyledi ki tā bu ʿahd üzere ḥāline rāżı olup ṣabr ide. Andan el alup iẕin birle seyyāḥ oldu amma gör Ḥikmeti´l-

[726] Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111) Eş’arî kelâmcısı, Şafiî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.

[727] İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî el-Hanefî, **Ruhu’l-Beyân**, I-X, Daru’l-Fikr, Beyrût, h. 1127, C. 1, s. 383.

[728] Ahzab Suresi-72

Mennān ki imtiḥān muʿāmelesi ḳılup bu civānı ġāyet faḳra mübtelā ḳıldı ve ʿömrü daḫi uzayup aḳ saḳallu pīr oldı. Ḥāṣılı bir zemān irişdi ki ol ʿahdi unutup beġāyet bay olmaġa saʿy eyledi. Lakin muḳaddemā duʿā-i şeyḫ muḥkem ḳabūl olup aḫir iki yaḳası olmadı. Varduġı yerlerde ḳapudan içeriye baḳmaġā rāżı olmazlar idi ve gözlere ḫor oldı. Hemānā ki kāhī aç kāhi ṭoḳ ʿuryān büryān olup aġlar gezerdi. Amma ʿinda´llah maḳbūl oldıġını kimseler bilmezdi. Ancaḳ

[27a]

ḫassā-yı hamide-i kilāb ki yaḳında ẕikr olunur anda mevcūd idi. Nitekim Peyġamber ʿaleyhi´s-selām buyurdu:

" رب أشعث أغبر ذي طمرين تنبو عنه أعين الناس لو أقسم على الله لأبره "[729]

Yaʿnī çoḳ ḳılları birbirine ḳarışmış ṭozlara yatmış ve iki tamar yaʿnī cendeleden fuṭāya ṣarılmış bir yere varsa başmaḳlıḳda boyun büküp ṭurur ve görseñ hiç iʿtibār olunmaz amma her ḳaçan tañrıya ḳasem eylese elbette ana icābet ider. Yaʿnī aḳan ṣuya ve esen rūzgāra ṭur dise ṭurmamaḳ emr-i muḥāl olur. Pes ol Şeydā-yı Ḫudā birgün şehr-i Şam'a geldi. Çarşūsında gördi ki bir alāy Yehūdī bāzergānlar ḥarīrlere ġarḳ önlerinde şekerli ṭāʿāmlar ṭurur. Yemeğe nāz iderler. Bu tañri delisi ḳahırlanup ḥāline rāżī olmayup cāmiʿi şerife varup münācāt eyledi. Didi: "Ey Ḥallāḳ-ı ʿAllām. Bilürem senden ġayr-ı ḥālıḳ ve rāzıḳ yoḳdur. Bu Yehūdīler senuñ düşmānuñ olan İblīs'e uyarlar ve bunlara yelvarırlar. Böyle iken bunları fāḫr-ı libāslara ve gūnāgūn sükker-i niʿmetlere ġarḳ eyleyüp ben ḳuluñ ise yüz sene saña yalvarup niyāz iderim. Ḥāl bu ki bütün ʿömrüm göñlüm açlıḳla geçdi ve başımda bir köhne külāhım ḳaldı ve ayaḳlarım ʿuryān ḳalup nālān ve ḫayrān ve sergerdān gezdim." deyüp cāmiʿden çıḳdı. Gördi ki bir sā´iliñ iki ayaḳları kesilmiş durur. Hemān dem görüp nādim ve agāh olup eyitdi: "Ey Ḳādir ve Ḳayyūm. Benem naʿleynim. Yoġsa bu mü´min ḳarındaşımıñ ayaḳları yoḳ. Dā´imen ismini yād ider." deyup andan kendüye eyitdi ki:

[729] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 152.

“Bu aġniyālar şehrinde ṭurursam ben ʿaḳīdemi ḥarāb iderim. Varayum fukaralar ve miskinler şehri bulup

[27b]

andan ḳarār idem.” deyup revān oldı. Aḫir-i kār bu bir ıraḳ iḳlīme varup gördi ki anda bir muʿaẓẓam putperes kāfir begi var idi ki sāde kendi ḥeyvānātı yaylāḳları altmış günlük mesāfeyi iḥāṭa eylemiş idi. Varup şehrinde serāyların ve ġulāmān ve kenīzekleriñ seyrān eyleyüp vecde gelüp bir ḳaç defʿa ʿiġmār birle yerden yere düşüp bī-hūş oldı. Andan baʿde´l-ifāḳe şehirden ṭaşra çıḳup kemāl-i ḥazin birle feryād idüp ol köhne külahı çıḳarup eline alup eyitdi ki: “Ey Ḥallāḳ-ı ʿālem büsbütün dünyāyı bir murdār kāfir begiñe virdiñ. Bu ne ḥāldur ki ben böyle aç ʿuryān gezdim. Böyle ʿādelet mi olur? İmdi al köhne külāhı daḫi ol kāfir-i bī-dīne vir.” deyup fırladup hevāya doğrı atdı. Gör ḥikmet-i mevlāyı külāh döne döne hevāya bulutlara aġup gözüne görünmez oldı. Anda ḥayrān olup ol arada bir ḥarāb ıssız binā bulup içine girüp yüzün yere urup feryād idüp eyitdi: “Ey yüce tañrı. Benim yüz yıllıḳ külāhımı ol bege virdiñ. İmdi bu sāʿat beni daḫi aña ḳul eyle. Varam ḳapusunda ḳarnım ṭoyunca ṭaʿāmlar ve meyveler yiyem.” dirken ol ḥarāb binānıñ saḳfı üzerine yıḳılup üçgün degün ḥalāṣ bulmayup ḳanlara batup aġlar iken bir melek gelüp ḥalāṣ idüp ḳanların yuyup öñüne bir ṣofra-yı cennet ṭaʿāmı ḳoyup eyitdi ki: “Saña tanrı selām idüp dir ki: Bu ṭaʿāmı yisün. Zinhār bir daḫi ol müstedrīc begin ḳapusını istemeyüp bunca zemān ḳapumuzda olup şimdi bāb-ı aḫire gittügine rıżā yokdur.” deyu ḫaber virince eyitdi ki: “Ḳaldır ṣofrāyı

[28a]

ben andan yemezem. Zīrā ellere zaḥmetsiz ve meşeḳḳatsiz virir bize gelince böyle al ḳanlara ġarḳ ider de mi virir?” dirken melek yanından ġā´ib olup hātiften bir nida geldi ki: “Ey ʿuṣṣāḳ-ı dīdār-ı Ḫudā. Ḳanı ʿahd ve peymānıñ ve ḳanı şarṭ-ı imānıñ, ḳanı himmet-i erenler, ḳanı muḥabbet-i peyġamber, ḳanı şevḳ ve meveddet-i Ḫudā-yı Ekber. Eger söziñden ve ahdinden döndüñ ise saña çoḳ yıllar ʿömr virilüp cümle

cihāna mālik olup ol beg daḫi ḳuluñ olup gelüp ḳarşunda el baġlasun mı?” diyince hemān agāh olup kimüñ nesi ve kimüñ dīvānesi olduġını bilüp istiġfāra meşġul olup andan eyitdi ki: “Ey benim maṭlūbum. Vay benim ma´būdum. Eger benden rāżī iseñ bu dem ve bu sāʿat rūḥımı ḳabż eyle. Ben bir dürlü ʿahdimden dönmezem.” dirken bir kerre: “Yā Allah!” deyüp rūḥını teslīm eyledi. ʿĀḳıl olana bu bir kāfī naṣīḥatdır. Ḳale Rasula´llah ṣalla´llahu taʿāla ʿaleyhi ve sellem: إِنَّ اللَّهَ يُحِبَّ كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ[730] Ve her kim ki ehl-i saʿādetdir hiç ḥüzün elemden beri degildir ve bunuñ ʿaksi üzere olmaḳ şeḳāvete dālldır. Nitekim ḥadīṯ-i şerīfde: الْمُؤْمِنَ لَا يَخْلُو مِنْ عِلَّةٍ أَوْ قِلَّةٍ أَوْ ذِلَّةٍ[731] vārid olmuşdur bu faṣlımız ʿāḳıllar ve ʿārifler ḳatında vāḥidün ka´l-elfi ḳabīlinden olmuşdur. Zehī irşād yeridür ḥuṣūsān ʿāşıḳ ve şeydālarıñ kelām-ı sedremekeleri ol derecede Tañri Teʿālā ḥażretine nāz ve niyāz olup ان الله لا يحب لا يا خذالعشاق fermudesiyle maġfūr olmaları gümāndan muʿarrādır.

ولي از خدا جدا نيست كّما قيل مردان خدا نيست

el-Faṣlu´l-ḫāmise ʿaşara fī fażīleti´l-Ḳurāni ve´t-teḳarrubi bihi ilā´llahi´l-Meliki´l-Menān[732]

[28b]

596 Elā yā eyyuhe´l-iḫvān mükerremdir Kelāmu´llah
İden ʿizzet bulur ʿizzet muʿaẓẓamdır Kelāmu´llah

597 Eger Tevrāt eger İncīl müdevvendür Zebūr ile
Ḳamusından fażiletde müfaḫḫamdür Kelāmu´llah

598 Dilā her gün baña idüp oḳursan şevḳile anı

[730] İsfahânî, **a.g.e.,** C. 6, s. 90.
[731] ʻAli b (Sultân) Muhammed, Ebu'l-Hasen Nûre'ddin ʻAllame el-Harevî el-Karî, **Mirkātü'l-mefâtîh Şerhu'l-Mişkâtü'l-mesâbîh**, I-IX, Dâru'l-fikr, Beyrût, 2010, C. 5, s. 266.
[732] On beşinci fasıl, Kur'Àn'ın fazileti ve onun ile el-Melikü´l-MennÀn Allah'a yakınlaşmak hakkındadır.

Teḳarüb ḥāṣl olur ḥaḳḳa muḥarremdir Kelāmuʿllah

599 Rivāyet altı biñ hem altı yüz altmış daḫi altı
Olur ayetleri ṭurrān muḥattemdir Kelāmu´llah

600 Biñi vaʿdin beyān eyler biñi daḥi va´īdini
Biñi emrin biñi nehyin muḥakkemdir Kelāmu´llah

601 Daḫi biñ ayeti ibret biñi daḫi ḳaṣaṣ oldı
Zehī ḥüccetdürür destimde muḥkemdir[733] Kelāmu´llah

602 Ḥelāl ile ḥarāma beşyüzi taḥsīs olur anıñ
Yüzi daḫi duʿā tesbīḥ munaʿʿamdir Kelāmu´llah

603 Olur altmış daḥi altısı anıñ nāsıḫ ū mensūḫ
Gumānım yoḳdurur pür nūr-ı ʿālemdir Kelāmu´llah

604 Ne deñlü eyleseñ taʿẓīm o deñlü ḳıymetiñ artar
Ḳavme lehv olunan yerde mükerremdür Kelāmu´llah

605 Velīlerden biri naḳl eylemişdir kim otuz yıl ben
Uyumadım yanımdadir müsellimdir Kelāmu´llah

606 Ḥayā itdim ki şāyed yel çıḳar uyḳum arasında
Anıñ çün ḥışm ider Mevlā çün eşimdir Kelāmu´llah

[733] muḥakkemdir: Üİ – 28/b, muḥkemdir: MA – 15/b

607 İşit faẕlın ki bir ʿālim sürerdi faẕl-ı iḫlāṣı
Yedi yılda temām itdi ne āʿẓamdır Kelāmu´llah

608 Ki bir ümmī anı diñler idi ḳaldı teʿaccübde
Didi vāḳiʿ ise bunlar ne ekremdir Kelāmu´llah

609 Yaturken bir gice rü´yāda geldi Server-i ʿālem
Didi ṭañ mı idersin sen bil efḫamdir Kelāmu´llah

610 Didi hem ibni Mervān on biñ altun virdi bir şiʿre
Ḫudā virmez mi yā āḥmaḳ ne etmemdir Kelāmu´llah

611 Bir aḳṣār sureniñ müzdin melekler yazmadan ʿāciz
Ṭutun ḥablü´l-metīn oldur çün aḥkemdir Kelāmu´llah

612 Ṭutundum ben aña muḥkem küsüste olmaz o sermed
Anuñla iftiḫārım var kim erḥamdır Kelāmu´llah

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

613 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān
[29a]
614 Ḫuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

615 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرٌ قال رسول الله صلى الله تَعَالَى عليه أشراف أمتي حملة القرآن[734] أَيْ إِذَا عَمِلَ بِهِ[735] و قَال عَلَيْهِ السَّلام اُتْلُوا القرآن وَابْكُوا فإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا[736] و قَال عَلَيْهِ السَّلام إِذَا اقْشَعَرَّ جِلْدُ العَبْدِمِنْ خَشْيَةِ الله تَحَاتَتْ عَنْه ذُنُوبُهُ كَمَا تَحَاتَتْ عَنِ الشَّجَرَةِ الْيَابِسَةِ أَوْرَاقُهَا[737] و قَال عَلَيْهِ السَّلام القرآن حَبْلُ الله الْمَتِينُ لا يَنْقُصُ عَجَايِبُهُ(؟) وَلا يُكْثَرُوَلا يُخْلَقُ عَنْ كَثْرَةِ التَّكْرَارِ مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ رَشَدَ وَمَن حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنِ اعْتَصَمَ بِهِ هُدِيَ بِهِ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ[738] و قَال عَلَيْهِ السَّلام إِنَّ عَدَدَ آيِ القُرْآن عَلَى قَدر دَرَجِ الْجَنَّةِ فَمَنْ اسْتَوْفى قِرَائَةَ جَمِيعِ القُرْآنِ اسْتَوْلَى علَى أَقْصَى دَرَجِ الْجَنّةِ[739] وَأُعْطِيَ لِوَالِدَيْه هيكَذَا

el-Faṣlu´s-sādisü ʿaşere fī hicreti´l-Muṣtafa ve ba´zı müʿcizātihi elleti ṣāde bihā el-ḳutdā[740]

616 İşit hicret kelāmını görüñ daʿvet selāmını
Ne ṭarz itdi niẓāmını cihānıñ serveri ol şāh

617 Tefāsire naẓar ḳıldım siyerden[741] mu´teber buldum
Ki çoḳ nusḫa ele aldım anı yazmazdurur eşbāh

618 Elā ey ʿömrimiñ varı gözet işbu şükür-ḥ˘ārı
Yazan sālār-ı aḥbārı ferīḥ olsun ḳamu şübbāh

[734] el-Hâfız Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî**, el-Mü'cemü'l-kebîr,** I-XXV, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, t.y., C. 12, s. 125.
[735] Lafız farklılıkları ile, Hindî**, a.g.e.,** C. 1, s. 510.
[736] Ebû Avâne Ya'kūb b. İshâk b. İbrâhîm el-Nisâburî el-İsferâyînî, **Müstahrecü Ebî 'Avâne,** I-V, Dâru'l-marife, Beyrût, 1998, C. 2, s. 473.
[737] el-İmâm el-Hâfız Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, **el-Câmi'ü'l-şü'abü'l-imân**, I-XIV, Mektebetu'l-Rüşd, Riyâd, 2003,C. 1, s. 491.
[738] Ebu 'İsâ Muhammed b. 'İsâ b. Sevre, **el-Câmi'u'l-sahîh (Sünenü'l-Tirmizî),** I-V, Şirketi Mektebetu Mustafa el-Banî el-Halebî, 1975, C. 5, s. 172; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî**, el-Keşf ve'l-beyân,** I-X, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrût, 2002, C. 3, s. 162.
[739] Muhyü's-sünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ el-Begavî eş-Şâfi'î, **Şerhü's-sünne,** I-XV, el-Mektebetu'l-İslâmiye, Beyrût, 1983, C. 4, s. 435.
[740] On altıncı fasıl, Mustafa'nın hicreti ve kendisi ile yol kesenleri avladığı mucizeleri hakkındadır.
[741] MA nüshasında "Şifâ Şerhi" diye eser adı verilmiştir.

619 ʿAdūlar virdiler zaḥmet dimediler budur raḥmet
Pes itdi Mekke'den hicret Muḥammed ibn-i ʿAbdullah

620 Ḳureyş'iñ kāfiri azdı anıñ içüñ ḳuyu ḳazdı
Ḥabībe nāmeler yazdı begāyet eyledi ilḥāh

621 Ḳuyuya kendüsi düşti teni cīfe olup şişdi
Beġāyet yandı ṭutuşdı Ebū Cehl idi ol gümrāh

622 Ḥalātlar ṣaldılar maʿḳūd aña ir görmedi maʿbūd
Resūl ü Ahmed ü Maḥmūd irişdi raḥm idüp ol kāh

623 Elin uzatdı ol sulṭān çıḳardı itmedi īmān
Siḥirkārsın didi ol an çıḳarmışken anı ez cah
[29b]
624 Ḥabīb ibn-i Melik'e gel deyu ilhāh ider echel
Muḥammed der benem mürsel ne ṭurursun yetiş ey şāh

625 Ḥabīb ol şāh idi Şām'a ḳıġırdı ceyşin itmāma
Ḳomadı günü aḥşama on iki biñ yigit ber-rāh

626 Rasūlu´llah içün bindi gelüben ebtaha kondı
Ebū Cehl'e didi kendi ḳıġır gelsün bize bed ḥˇāh

627 Aña iş göstere düşvār ḳamu seḫḫār olur nā-çār
Nebī ise kılur bir çār dirūz ol dem Nebīyu´llah

628 Didi gelmez o sāḥirdir yeñi din ṭutdı ẓāhirdir
Zehī dīninde fāḫirdir oḳur ismin Ḥabību´llah

629 Hediyye virdi çoḳ ol hīn biñ at bin ḳul didi diyin
Yüzine baḳma neylersin ḥaḳḳından gel bunuñ ey şāh

630 Ṭapar ol ġayr-ı aṣnāma anıñ çün yazmışam nāme
Siḥir ʿilminde ʿallāme sögübdir bizlere gümrāh

631 Çeri gönder aña gelsün bize maʿbūdını bulsun
Vü illā bize rām olsun ola kim ḳılasın agāh

632 Ḫaber gönderdiler geldi Ebū Bekr'i bile aldı
Ḫadice zārīler ḳıldı maʿan geldi idüp eyvāh

633 Didi yā ehl-i beytim sen ṣaḳın ḳorḳma rasūlüm ben
Nebīler serveri benven olubdur hāfıẓım Allah

634 Ḳaçan kim gördiler anı ḳamunuñ ditredi cānı
Cihānıñ merd-i meydānı elemnāk oldılar süffāh

635 Yüzinden balḳıdı bir nur ufuḳlar oldılar pür nūr
Muḥammed gün gibi meşhūd ne mümkin söylesün efvāh

636 Ḥabīb anı o dem gördi müzeyyen kürsiler ḳurdı
Oturup maʿnīler ṣordı ʿaḳıllar bulamazlar rāh

637 Didi kim: Yā Muḥammed tiz eṣer göster bize bir ḫayr
Senüñ çün gelmüşüz çün tiz bugün[742] ḳıl olalum agāh

638 Didi ol Ṣafvet-i ādem benim peyġamber-i ʿālem
Ne dilersen anı bu dem temām idem biʿavni´llah

639 İşāret ḳıl güne gitsün yirin gelsün ḳamer ṭutsun
Ḳıġır insün sücūd itsün şehādet eylesün ol māh

640 Ḥużūrında ḳamer ṭursun iki şaḳ ḳoynuna girsün
Yeñiñden[743] yuḳaru çıḳsun disün sensin Rasūlu´llah

641 Dönüp aña didi server: Bu kim didüñ ḳılursam ger
Ḳılur mısın beni rehber döner misin baña ey şāh

642 Didi va´llahi çoḳ sırdır ḳılursañ ṭapduġıñ birdür
Nübüvvet sende ẓāhirdür ki sensin Ḥaḳ Resūlu´llah
[30a]

643 Muḥammed pes duʿā kıldı duʿāsı müstecāb oldı
Güneş gitti ḳamer geldi yire indi münevver māh

644 Didi gir ḳoynuma girdi çıḳup yeñden uru ṭurdu
Şehādet itdi hep gördi ʿumūman oldılar agāh

[742] bugün: Üİ – 29/b, tiz bugün: Bİ – 29/b
[743] Yeñden: Üİ – 29/b, Yeñiñden: Bİ – 30/a

645 İşāret itdi ay gitdi yerin buldı ġurūb itdi
Güneş geldi yerin ṭutdı ʿıyān oldı biluṭfı´llah

646 Ḥabīb eydür: Ẕehī devlet senüñdür şevket ü nuṣret
Velī göñlümde bir minnet daḫī vardır ḳılıñ īżāh

647 Didi pes ol keremkān-ı Ḫudā'nın budur iḥsānı
Ferīḫ ol işüdüp anı yeter hem itme iştibāh

648 O kim vardır senin bir ḥūb ḳızıñ kim göñlüñe maḥbūb
Bugün ḥaḳ eyledi merġub budur ol minnetiñ ey şāh

649 Eli ayaġı hem gözi yoġ idi ḥūb idi sözi
Ḫudā virdi işit rāzı budur ol minnetiñ ey şāh

650 Ḥabīb ol dem didi va´llah budur el-ḥaḳ Resūlu´llah
Şehādet eyledi ol şāh didi ṣıdḳ ile illā´llah

651 On iki bin kişi bir bir getürdi barmaġın bir bir
Şehādet itdiler gör gör ʿumūmān oldılar aġāh

652 Ebū Cehl eyledi ahı diler nādim ḳıla şāhı
Ḳılup feryād ū eyvāhı siḥirdir bu didi ey şāh

653 Ben anı görmişem vāfir inanmam ḳıl ḳadar ẓāhir

Ḥabībe didi[744] ol kāfir yazıḳlar eylediñ eyvāh

654 Ḥabīb didi aña va´llah ki sensin kāfir-i bi´llahi
Muḥammed'dir Resūlu´llah ne mümkün itmek iştibāh

655 Ḥabīb gidince ol melʿūn ʿadāvetler ḳılur meġbūn
İderdi serveri maḥzūn dişin biler ana her kāh

656 Ḥabīb ibn-i Melik döndi ḳaçan kim taḫtına indi
Görür bir ḳız melek kendi żiyā virür o çün mışbāh

657 Didi: Ḳızım nedir bu ḥāl nedir bu ḳāmet-i ḥūşḥāl
Didi: Sen gidicek aḥvāl düşümde geldi bir rū māh

658 Didi baña di illā´llah hem Muḥammed Resūlū´llah
Saña göz virsün ol Allah el ayaḳ hem inān bi´llah

659 Didim telḳīnini[745] anıñ ulaşdı luṭf-i mevlānıñ
Muḥammed yolına cānıñ virüp ol[746] sende şāhinşāh

660 Bu ḥālātı görüp bildi o gün on beş deve buldı
Sevindi hem ṭaña ḳıldı tedārik itdi şāhinşāh

661 Zer ū sīm ū cevāhirden hediye ḳıldı vāfirden
Resūlu´llah'a ẓāhirden revān iderdi şāhinşāh

[744] dir: Üİ – 30/a, didi: Bİ – 30/a
[745] telḳīni: Üİ – 30/a, telḳīnini: Bİ – 30/b
[746] virüp: Üİ – 30/a, virüp ol: MH – 17/b

662 Ḳaçan kim Mekke’ye vardı Ebū Cehl anları gördi
Şikār iderdi at sürdi sū´āl itdi anı bed ḫ̆āh
[30b]
663 Ġulāmānı ḫaber virdi hedaya kim melik virdi
Resūlu´llah’a gönderdi değildir cā-yı istişbāh

664 Didi hiç olası iş mi muḳaddem aña virmiş mi
Bu aña dek görülmüş mi benim çün geldi bu kālāh

665 Ḫaber oldı Muḥammed hem gelüben oldılar ber hem
Dedi: Ḳā´īl misiz dirsem develer söylesün Allah

666 Didi: Nā ḥayr itdiñ varam bu şeb āṣnāma yalvaram
Yarın ben evvelā varam baña söyler bilā eşbāh

667 O gice vardı ol dāme ḳatı yalvardı aṣnāma
Didi: Yardım idüñ kāme hedāyāyı alam nā-kāh

668 Yārındāsı gelüp ṭurdı cemāle söyledi sordı
Olar hīç ṭınmadı ṭurdı didiler ḥasbukum ḥāl şāh

669 Pes ol melʿūn girü ṭurdı Muḥammed ilerü vardı
O daḫi söyledi ṣordı şehādet itdiler nākāh

670 Şehādet itdiler fī´l-ḥāl didiler böyledir aḥvāl
Seniñdir yā Muḥammed ol ki sensin ḥaḳ Resūlu´llah

671 Cemāli aldı hep geldi baḳāyāsı turāb oldı
Ḳubeys üzre duʿā ḳıldı nider malı Ḥabību´llah

672 Ebū Cehl itdi ısrarı cefā itmek olur kārı
Şeyāṭīnüñ vefādārı aḫi´l-merdūd-ı ez dergāh

673 İşit ol vāḥidü´l-Ḳahhār didi ey Āḥmed'im tiz var
Medīne şeḥrine deyyār olasın anda şāhinşāh

674 Bu kez Ahmed sefer ḳıldı ʿadūlar şād olup güldü
Ḳamusı itdügin buldı olısar yerleri dūzāh

675 Dügün itdi Ebū Sufyān beġāyet eyledi tuġyān
Anı hicv itdürüp her an gülerdi bir zemān ḳahḳah

676 Anıñ bir bākire nesli var idi ḥūb idi aṣlı
Ḥüsünde yoġ idi miṣli Resūl'e ʿāşık oldı māh

677 Ki bir gice çıḳup gitdi Medīn'e rāhını ṭutdı
O şeb ṭayy-i mekān itdi didi hüzn-i Nebiyu´llah

678 Resūlu´llah anı aldı muḥabbet eyledi ḳaldı
Hem ümmü´l-mü´minin oldı o ḥūr[ī]den mesʿūd ol māh

679 Ebū Sufyān'dır işitdi ki bir gice ḳızı yetdi
Muḥammed ḥānesin ṭutdı iderdi ḫüznile ah ah

680 Ne çāre aña gör noldı tez elden on deve buldı
Ḳızım vāfir cehāz aldı revān oldı aña ber rāh

681 Yaḳīn oldı evin ṣordı ḳızı ḳapu açup gördi
Henūz aḥşam idi irdi ki mescide Resūlu´llah
[31a]

682 Döşegin eylemiş ḥāżır olurdı Server'e nāẓır
Döşek daḫi ḳuru ḥāṣır koyarmış nevbetin ol kāh

683 Didi babasına zinhār oturma döşege deyyār
Necissin sen henüz ey yar belā iner saña nā-gāh

684 Pes iʿrāż eyledi andan didi yoḳdur vefā senden
Revā mı bir ḥaṣır benden dirīġ itmek var ey mennāh(?)

685 Ḳızına ḥışm idüp durdı rucūʿ idüp yola girdi
Cehāzın aldı götürdi rivāyet itdiler şerrāh

686 Muḥammed pes eve geldi bu aḫvāli ḫaber aldı
Ḫıtāb itdi nidā ḳıldı niçün itdiñ didi eyvāh

687 Cihān gün gün żiyā buldı Medīne nūr ile ṭoldı
Müsilmān bī-ḥisāb oldı ṭuṭuldı elsin-i süffāh

688 Vaḳit geldi sefer ide futūḥ-ı Mekke'ye gide
Ulaşa ferr ū tā´bīde irişe fetḥ ū naṣru´llah

689 Burāḳlandı yasaḳlandı levendānı civānmendi
Dīn uġrına silāḥlandı naṣīri anlarıñ[747] Fettāh

690 Cihānı itdiler iḥyā ḳan aġlardı ḳamu aʿdā
Gelür mi anlara āyā futūḥāt ḫūrden-i tüffāh

691 Muḥammed pes yola girdi ḥudeybiye ele girdi
Didiler el-amān irdi Ḳureyş'e ḥışm ü kahra´llah

692 Ṣanasın ṭıġ-ı bürrāndan nehirler akdı al kāndan
Ṭolup müşrikler efġāndan irişdi ḫışm ü baṭşu´llah

693 Olunca Mekke'ye rānde Rasūlu´llah didi anda
Ebū Sufyān'nıñ evinde olanlar bulalar iflāḥ

694 Çün işitdi anı āʿdā lebāleb ṭoldılar aña
Ḳamu ġāzī ḳalup ṭaña el uzatmadılar nā-kāh

695 Evi ṭoldı Ebū Sufyān bu işe ḳaldı pes ḫayrān
Ẕehī nādān idi nādān ne ḥikmetdir bu luṭfu´llah

696 Didi pes servere varam ayaġına yüzüm sürem
Benim dāmādımı görem bu dīnden itdim istikrāh

697 Gelüp didi: Āyā server ü yā ʿālemlere rehber

[747] eyleriñ: Üİ – 31/a, anlarıñ: Bİ – 31/a

Baña bir muʿcize göster gümanım ḳalmasun ẕerrāh

698 Görürler ḳaṣrını sāde direkler üzre bālāda
Gözet sırrı o meʾvāya ʿayān olur biʿavniʾllah

699 Çeküp aldı sütunānı muʿallaḳ ṭurdı ḥānānı
Ḳaçan gördi bu ḥālātı didi yürür nebiyuʾllah

700 Gelüben ḳatına irdi ayaġına yüzin sürdi
Rasūliñ dīnine girdi didi[748] ṣıdḳ ile illāʾllah

[31b]

701 Laṭifdir luṭfı çoḳ Bārī dilerse gül ider ḫārı
Vü illā ṣabr ile kārı ider al bundan istinbāh

702 Bu hicret ḥāli idrāca muḳaddem geldi ʿīhāca(?)
Getürdüm Nūr-ı Vehhāc'a teraḳḳi birle ber efvāh

Tetimmetuʾl-fuṣūl lihimmetiʾl-vuṣūl

703 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳurʾān

704 Ḥuṣūsān minhümüʾl-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿāduʾl-esʾad nuzūl itdi aña Ḳurʾān

705 Mücehhez olalum daʾim añup uçmaġ ü duzaḫı

[748] girdi: İÜ – 31/a, girdi didi: MH – 18/b

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Rivāyet olunur ki Server-i Kā´ināt ḥażretleri Mekke'den Medīne'ye hicretlerinde ziyāret-i vaṭanı ve ṭavāf-ı Beytu´llahı beġāyet arzū iderlerdi. Ḥatta müyesser olması bābında rū´yālar gördiler idi. Faḳīh-i Ebu Leys[749] eyder ki: "Peyġamber ʿaleyhi´s-selām hicretiñ altıncı sene şehr-i Zī´l-ḳaʿde'de ʿumre ve ṭāvāf niyyetine müşāvere eyleyüp biñ altı yüz ṣaḥābi ve yetmiş bedene ile cıḳup varup Fesefān(?) nām maḥale ḳondılar amma bunlarıñ ḫaberleri Ḳureyş'e bāliġ odu. Hemān dem Ḫālid bin Velīd'i elçi idüp gönderdiler ki bu sene bunları taṣaddi ve maniʿ eyleye. Ve yoluna ḫendek ḳazdılar. Amma bir ṣaḥābī aḫer yoldan delil olup Ḫudeybiyye'ye iletdi. Anda nuzūl itdiler. Amma anda bir ḳaṭre ṣu yoġdı. Muʿcize aʿynu´l-mā ẓuhūr idüp sevindiler amma müşrikler feryād ū fiġān idüp Mekkāvī´lere Muḥammed'i menʿ içün iʿanet ḳaydında oldılar. Bu kez Ḥażret-i ʿÖmer'e eyitdi: "Var Mekke'ye üç gün ḥac ve ʿumre içün Ḳureyş'den izin al. Ḳurbānlarımız maḥallinde ẕibḥ ve nehr idelüm. Ġāyri bir nesnelerin dilemem." didi. ʿÖmer Ḥażreti eyitdi: "Ya Rasūlu'llah benim ḫışmım çoḳdur ve tebārım yoḳdur. Amma ʿOṯmān'uñ tebārı çoḳdur anı ḥıfẓ iderler. Ol gitsün." Didi. Pes ʿOṯmañ'ı gönderdiler. İẕīn diledi.

[32a]

ʿOṯmān'a ṭıġ-ı ant yaʿnī: "Sen ṭavāf eyle amma Muḥammed'e silāḥlı etbāġlarıyle bu sene bir dürlü iẕin yoḳdur." didiler. "Ẓīrā biz aña çoḳ cefālar eyledik yoḳdur. Silāḥlı ʿaskeri var iʿtimād olunmāz." didiler. Bu kez ʿOṯmān rażiya´llahu ʿanhu eyitti: "Ben andan evvel ṭavāf itmem." didi. Andan üç gün Ḥażret-i 'Oṯmān ḫabs itdiler amma beruya ʿOṯmān ḳatl oldı ḫaberi geldi. Bu kez peyġamberimiz müşrikleri ḳırmaġa mubāyiʿe eyledi. Cümlesi eyitdiler. Bu kez mubāyiʿeden ḳorḳdılar. Ḥażret-i ʿOṣmān gönderdiler. Andan defʿi içün Yezid bin Ḥāriṯ Kenʿān'ı gönderdiler. Olmadı andan

[749] Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî (ö. 373/983) Fakih, müfessir ve sûfî.

ʿUrve bin Mesʿūd Saḳıfī gönderdiler. Olmadı Süheyl ibn-i ʿÖmer gelüp iki seneden ṣoñra silāḥları ile gelmeyeler yine ṣulḥ olup Ḥudeybiye'de ḳurbānları kesülüp maḥzūnan girü döndiler. Münāfıḳlar şād oldılar. Andan Ḥaḳ Teʿālā Fetḥ-i Şerife Suresi'n gönderüp: "Ḥabībim elemlenme. Rū´yālar ṣaḥīḥdür lakin ṣabr eyle nice ana raḥminde ṣabīler vardır ṭoġup imāna gelecektir. Ḥaberi olup biḥikmeti´l-ḥakīm devri sene anlar naḳṣ-ı ʿahd idince Peyġamber ṣalla´llahu te´ālā ʿaleyhi´s-selām sefer idüp Ḫudeybiyye'yi ve Mekke-i Mükerreme'yi fetḥ eyledi.

el-Faṣlu´s-sābiʿa ʿaşara fī tenbihāt el-mūḳiẓati ʿan raġbeti´l-münācāt[750]

706 İşit ey nefsine[751] ḳalmış biḥār-ı ġaflete ṭalmış
Yazıḳla defteri ṭolmış düşüp iġvā-yı şeyṭāna

707 Belersin bī-beḳā kāre her isrāf üzre bī-çāre
Yaḳārsın cismiñi nāra yeter ṭaldıñ bu ʿummāna

708 Ḳanı ra´fet ḳanı şefḳat ḳanı diḳḳat ḳanı riḳḳat
Ḳanı Aḥmed ḳanı sünnet ḳanı ümmet o sulṭāna

709 Ḳanı zaḥmet ḳanı raḥmet ḳanı minnet ḳanı cennet
Ḳanı ḳıvvet ḳanı ḳudret ḳanı ṭāʿat o raḥmāna

710 Ḥarīṣi çoḳdurur[752] ḳar-ı ḥarāmıñ Mehdiyā ber ḫayr
Yaḳındır ʿām-ı ʿar cümle efāżıl ṭapdı hemyāna
[32b]

[750] On yedinci fasıl, münacât isteğine dair uyarıcı tenbihât hakkındadır.
[751] nefsine: Üİ – 31/a, ey nefsine: Bİ – 32/b
[752] çoḳdur: Üİ – 31/a, çoḳdurur: Bİ – 32b

711 Ne ṭoymaḳ var ne ḳanmaḳ var ne ʿār ü ne uṭanmaḳ[753] var
Ne bir ẕerre uṣanmaḳ var[754] olur ʿayş-ı ḫidīvāna

712 Ḥevādiṣler ẓuhūr itdi mübeẕẕirler ḥużūr itdi
Müferridler ʿubūr itdi gelenler şimdi meydāna

713 Dūḫāna mübtelā oldı çıbıḳ aldı cilā oldı
Bu ḫalḳa bir belā oldu ceker ḥarc lūle fincāna

714 Gelür içer gider içer yatur içer ṭurur içer
Çıḳar içer yaḳar içer ṭuman ṣāvur levendāne

715 Duḫān-ı ḳahveyi berci naṣīb etme baña ya rabb
Ḳoma rāh-ı żalāletde düşürme dām-ı şeytāna

716 Görün ol kāfir İblīs'in ne gūne ḥīlesidir bu
Ḳabīḥi´l-rīḥ virir tütsü laʿīnüñ ḳaṣdı īmāna

717 Ṣelāṭīn nehy ider anı ḫaṭādır ṭutmamaḳ yaʿnī
Bu ḫalḳıñ ʿaḳlı vü ʿizʿānı muḫālif nehy-i ṣulṭāna

718 Biridür İngilis kāfir nedendir rāġıb-ı vāfir
Bu ʿaṣrıñ nekbet-i ẓāhir sürer encāmı devrana

719 Gel ey mü´min ḳarındaşım ferāġat eyle bidʿatden

[753] uṭanmaḳ: Üİ – 32/b, ne uṭanmaḳ: Bİ – 32/b
[754] uṣanmaḳ: Üİ – 32/b, uṣanmaḳ var: MH – 19/b

ʿİlācı ḳurtulam dirseñ niyāz it ferd-i mennāna

720 İmām olan duḥāñ içüp ḳarīn olduḳda miḥrāba
Melekler bed duʿā eyler hem iẕān ide Ḳur´ān´a

721 O nazīk ḥāneler devletde is pas olduğın gördüm
Müṣādif olduġunca kāhī bir dilhīr-i nirāna

722 Taʿḳḳul eyledim bundan göñül şehri olur is pas
Yarın ol pas içinde ḥaşr olur dīvān-ı mīzāna

723 Dilā varma żaruretsiz ṣaḳın dār-ı burāzāna
Ṭuman içinde ḳorkul ẕātıñı gel girme zindāna

724 Bu deñli eylediñ isrāf ẕikirden dūr olur eyvāh
Ne yüzle varasın eyā yarın dīvān-ı Ḥannān'a

725 Behāsıyla anıñ alsañ ne devletdir buḫūratı
Duʿā eyler melekler tā varınca ʿarş-ı Raḥman'a

726 Burāderler ḫaẕer eyleñ bu bir iḥdās-ı aḫbeṣdir
Selāmet tevbe itmekdir ecel yaḳlaşmadan cāna

727 Ṣaḥābīler yazup levh üzere ayetler getürdiler
Ḳıyāmet ḳalḳdı ḳāʿideler o dem taʿẓīm Ḳur´ān'a

728 Didi Server Yahūdīler ayaġa ḳalḳdı Tevrāt'a

Olarla ḥaşr olupsız ḳalḳmañız bir daḫī Ḳur´ān'a

729 Pes imdi kim duḫān içer müşābe ehl-i duzaḫa
Olarıñ aġzı hem burnı mümāṣil oldı külḥāna
[33a]

730 Rıżā virmez cihānda ʿālem-i ʿuḳbā olan şürbe
Ne iç var ḳahveye ḳahve ne lāf sür anda rindāna

731 ʿAceb cāsir olurlar dimeğe bir kez melā´ikeler
Anı müstaʿmel ḫayrān ile[755] yād eyler pezīrāne

732 Velikin ʿaksini dirler ise belkim şār-i müẕnib
Muṣırrı key (...) olsa da mülḥiḳ-i kebirāne

733 Eger dirlerse tenzihi olur ıżrār-ı taḥrīmi
Beni ḥaḳ eylemiş vāʿiż metīnem pend-i iḫvāna

734 Yazarlar naḳl ile gördüm cemīni(?) deyu merdūduñ
Ki ḥāla ʿaynīdir[756] dirler çıbıḳda ẕifr-i ḳaṭrāna

735 Benim daḫi delilimdir bu oldur yā āḫī lā-şek
Ṣavurduḳça ġurūr peyda olur bil anda insāna

736 Ḥarām itdi bize mevlā ḫabā´iṣ cinsini ṭurrān
Meyānından o zifriñ ḥayyevāri çıḳsa āyāna

[755] ḫayr ile: Üİ – 33/a, ḫayrān ile: 33/a
[756] ʿaynī: Üİ – 33/a, ʿaynīdir: 33/b

737 Ḫabīṯ oldur yeyüp ṣıbyān düşer ḳay itmeden anı
O ḳaṭrān her ne ise tābiʿi oldur müslimana

738 Mefāḫirler (…) mekābirler mübeẕẕirler
Anı ṣorar anı arar ramāżānlıḳdır aḫyāna

739 Birāder ḳıl ferāġāt gel çıḳār dişiñ ileʹn-nūra
Niyāzımdır benim bu söz ḳamu iḫvān ü ḫallāna

740 Eger ʿāḳıl isen ṣatma anıñ mālıyla ḥac itme
Eyüdür dime lec itme żarardır nūr-ı imāna

741 Daḫi muḥkem binā yapma ḥarīr giyme reʹis olma
ʿİbādet leẕẕetinden dūr olma ġarḳ olma ʿışyāna

742 Hemān çāre bul erkenden gözüm ʿibret al erkenden
Yola ḥāżır ol erkenden ecel vardım dimez cāna

743 İşit Sulṭān Süleymān'ı ḳuṭubdur didiler anı
Ölürken yazdı bu maʿnī naṣihatdir Selīm Ḫān'a

744 Didi kim bī-beḳādan rūḥı bā kim rıḥlet eylerse
Naṣiḥat ṣūretinden pendim olsun āl-i ʿOṯmān'a

745 Ṣaḳīn maġrūr olup bu devlet-i dünyāya aldanma

Ne Eferīdūn'a[757] ḳalmışdır Sām-ı Nerīmān'a[758]

746 Selīm[759] ʿadl u dād ile saña benden yeter tārīḫ
Bilürsün ḳalmadı bāḳī cihān milkin Süleymān'a[760]

747 Ne tecnīs oldı mevẕūn zehī ṭabʿ-i mekādım kim
Bu naẓmı söyleyüp ʿazm eyledi Firdevs'i rıżvāna

748 Murādı ol Süleymān idi kim her gün bu dünyāyı
Beşer kerre ṭolaşup ḥükm iderdi[761] cümle ḥayvāna

[33b]

749 Bu deñli ʿaskerin almış giderken gördü kim bir gün
Ki bir dervīş[762] kişi tesbīḥ iderdi ẕāt-ı Sübḥān'a

750 Bu kez derviş didi kim yā Süleymān yüce baḫtın var
Ẕehī ḥūş tāc ü taḫtıñ var gelür mi miṣliñ ekvāna

751 Dönüp didi ki yā dervīş inān ol tañrı ḥāḳḳıyçün
Ki bir kez itdügin tesbīḥ ẕikir yüz biñ Süleymān'a

752 İşit kimden aldı sebaḳ Süleymān sende irşād ol
Yine bir gün giderken ḳāf ṭaġından devr-i ekvāna

[757] Ferîdun, İran millî destan kahramanı.
[758] Zâl'in babası Sâm-ı Nerîmân, İran millî destan kahramanı.
[759] Selim II, (ö. 982/1574) Osmanlı padişahı (1566-1574).
[760] Bu beyit İstanbul üni. nüshasında yok. İnebey nüshasından. Süleyman I, (ö. 974/1566) Osmanlı padişahı (1520-1566).
[761] ider: 33/a, iderdi: 33/b
[762] Ki dervīş: Üİ – 33/b, Ki bir dervīş: Bİ – 33/b

753 Görür kim bir ḳārıncacıḳ küçürek boyu incecik
Ṣataşmış bir yüce ṭaġa delem der bu levendāne

754 Didi aña nedir derdiñ bu deñli zaḥmete irdin
Ḳazarsın ṭurmayup ṭaġı işin yoḳ mu ā dīvāne

755 Didi şol ṭaġın ardında benim bir sevdiğim vardır
Uzun boylu siyeh gözlü digişmem la´l ū mercāna

756 Göreydiñ yā Süleymān ẓan idersiñ dilber-i ḳıbtī
Bütün gün aġladım ḥālā boyandı gözlerim ḳanā

757 Kömür gözlüm kömür gibi kömür oldum firāḳından
Kömür gibi beni yaḳdı karardım ben yana yana

758 Baña bir kez o daʿ cü´l-ʿ ayn beni gel al dimiş idi
Bu ṭaġ içinde der ḥālā benim şemʿ ine pervāne

759 Didi aña Süleymān raḥm idüp ya eyyühe´n-nemle
Ferāġat gel degil mimkün delinmez düşme efġāna

760 Dönüp didi delinmez mi ya yolunda ölünmez mi
Yolunda ölürem didi sebāk virdi Süleymān'a

761 Gözüm ʿ ibret gerek merde niyāz eyle seherlerde
Yolunda ölmeğe saʿ y it yolun ḳulluḳda Raḥman'a

762 Süleymān'a medārisler cevāmiʿler mübāḥ oldı
Sezāvar olmadı vālā serāy ü ḳaṣr ü dīvāna

763 Ebū´d-Derdā[763] büyük erdir su´āl eyle anıñ beytin
ʿAceb neñ ṣıġmādı bildir banā bu köhne eyvāna

764 Süleymān ṭutdı afāḳı koyuben gitdi erzāḳı
Ḳalaydı bu cihān baḳī kalurdı ol Süleymān'a

765 Ururdı[764] dīvleri bende ḳılurdı kendüye bende
Süleymān olmayanlar ṭaş ṭaşırlardı ol Sulṭān'a

766 Murād itdi meġāribde yaya ol bir kütübḫāne
Kütübler ḥafẓ ide anda ḳala tā devr-i ezmāna

767 Münāsib geldi bu baḫṣe tevāriḫler yazar anı
Açılur yılda bir kerre muḫālif fehm-i insāna
[34a]
768 Döner ricʿatle vālicler zukāġından saġa ṣola
Yedi dīvārı var suruñ ḳurulmış vefḳi sulṭāna

769 Gözet şekliñ yazam cānāne fehme mālik ol dane
İçinde vefḳı var raʿna odur işbu kütübḫāne

[763] Ebü'd-Derdâ' Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî (ö. 32/652 [?]) Dımaşk kadılığı ve Kur'an muallimliği yapan sahâbî.
[764] Urdı: Üİ – 33/b, ururdı: Bİ – MH – 19/b

770 Lātince sözleri anıñ beġāyet ḥıfẓ ider cānıñ
ʿİlimler sırrı mevlānıñ cevāhirdir o ʿummāna

771 Aña şimden girü bir kimseniñ desti ire heyhāt
Velī ben bir ʿaceb vefḳ eyleyem devletdir iḫvāna

772 Alursın üç de bir ḥarfiñ çıḳar bir ayet-i Ḳur´ān
Ki şimdi şerḥ idem bir ḳūdum-ı miftāh-ı meydāna

773 Budur bir kenz-i lā yaʿnī kim isterse bular lā-şek
Mülāẕım olduġın bildirmemekdir şarṭı bir cāna

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

774 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

775 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

776 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣir. Rivāyet olunur ki Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi´s-selām bu denlü ʿacā´īb ʿilim ve ma´rifete irmiş iken zenbīl furūht eyleyüp vüsʿat-i ʿayş içün duʿālar oḳurdı. Pes bir ḳula sebebe teşebbüṣ eyleden daʿvete teşebbüṣ revā olmadı. Kim ki devlet isteye ibtidā sebebe teşebbüṣ baʿdehü duʿa eyleye.

لا بدهر كه جويد بويد و هر كه بويد يابد[765]

الشرح يا من بشر بكنز لايغني

خُذِ الحَرْفَ الثَّالِثَ مِنْ حُروفِ ٱلوَفْقِ إِلى مَجْمَعِ ٱلحَرْفَيْنِ تَطْلُعْ الآيَةُ وَاتْرُكِ ٱلبَواقي وَهِيَ حُروفُ ٱلمَلَكَيْنِ ثمّ تَضمُّ أَعْدَادِ اِسمِكَ إِلى اَعْدَادِ الرَّازِقِ وَجِبْرِيلَ وَمِيْكَالَ وَتَشْتَغِلُ الآيَةُ بِتَمَامِ الأعْدَادِ حَتَّى تَكُونُ مَرْزُوقاً بِغَيْرِ حِسَابٍ فِي عَشِّي كُلِّ يَوْمٍ بَعْدَ الذِّكْرِ بِهَذِهِ الأذْكَارِ سَبْعَ مَرَّاتٍ: اسْتَغْفِرُ الله القَوِّيَ العَزِيزَ الحَكيمَ واَسْئَلُ الله الغَنِيَّ الحَمِيْدَ المَجِيْدَ الكَرِيمَ أَنْ تَرْزُقْني وَيُغْني عَمَّنْ سِوَاهُ بِبَرَكَةِ عَبْدِهِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ صَاحِبِ الكَوْثَرِ وَالْمَقَامِ في أَعْلَى العلِيِّنَ وَصَاحِبِ الشَّفَاعَةِ الكُبْرَى في يُوْمِ الدِّينِ عَلَيْهِ وَعَلى آلِهِ أَزْكَى صَلَوَاتِ رَبِّ العَالَمِينَ

[34b]

[765] Farsça ifadenin kaynağını tespit edemedik.

[35a]

El-Faṣlu´ṣ-ṣāmine ʿaşara fī ḥiṣāli´l-kilāb (Mevṣūf)[766]

777 İşit bu on sekiz faṣlın metāʿına şitāb eyle
Göñül serlevḥası üzre muḥarrer bir kitāb[767] eyle

778 Didi dāmād-ı peyamber ʿAliyuʿl-Murtażā Kerrār
Seg-i[768] bī-çāreniñ ba´żı ḫūyı var ṭut ṣevāb eyle

779 Rivāyet altıdır elf ü ḥayā vü ʿaḳl ü enfet hem
Şükürdür hem ricā bunlar dilā bir bir hisāb eyle

780 Budur kelbi döğüp sögseñ ʿadāvet eylemez bir kez
Daḫi bil kim dünüvv eyler buña sen key ʿucāb eyle

781 Ne derde uġrasañ ḥaḳdan bilüp incinme ḳalbiñden
Başıñ ṭut ṭaş atarlarsa nedīmane cevāb eyle

782 Ḥayāsı ʿaḳl ile budur ādāb öğret ḳabul eyler
Bular kim sendedir ḳılma ḫaṭā dā´im ṣavāb eyle

783 Ḥayā vü ʿaḳl ile yār ol edeb erbābına cār ol
İki ʿālemde hemvār ol bu pendi iḫticāb eyle

784 Budur kelbi ki ḥıfẓ eyler harāmīden eviñ bekler

[766] On sekizinci fasıl, köpeklerde bulunan iyi hasletler hakkındadır.
[767] kitāb: Üİ – 35/a, bir kitāb: Bİ – 35/a
[768] Seg: Üİ – 35/a, Seg-i: MA – 20/b

Ḫaber virir aña bīgāneler gelse kilāb ile

785 Ki sen de her emāneti gözet dūr ol ḥıyānetden
Ḳayır mü´min ḳarındaşın żarardan ictināb eyle

786 Budur şükri ki[769] rāżīdir nedeñli aẕ virirlerse
Buraḳmaz ṣāḥibin Ḳıtmir bu ḥāle inḳılāb eyle

787 Kişi ger ḥāline rāżī olup ṣabr eylese dā´im
Velidir ol eyā dervīş bu taḥṣil şitāb eyle

788 Ricāsı budurur[770] kim ol[771] tabaṣbuṣlar ider nāsa
Ḳırar gerdān ṣalar ḳuyruḳ ʿinād ḳavī ḥicāb eyle

789 Kişi el ḳaldurup da´im niyāz itse ne devletdir[772]
Seg-i bī-çāreniñ aḥlāḳını gel iktisāb eyle

790 Ḫasan Baṣrī daḫi medḥ eyledi aḥlāḳını kelbiñ
Didi kim baʿżı ṣālīḥlerde buldum ḫūş ḥiṭāb eyle

791 Biri daḫi ekṣer ʿömri geçer açlıḳla dünyāda
Bu kim ṣāliḥleriñ adābıdır gör incilāb eyle

792 Biri daḫi budur kim bellü başlu bir mekānı yoḳ

[769] şükri: Üİ – 35/a, şükri ki: MH – 21/a
[770] budur: Üİ – 35/a, budurur: MH – 21/a
[771] kim: Üİ – 35/a, kim ol: Bİ – 35/a
[772] devletdir: Üİ – 35/a, ne devletdir: Bİ – 35/a

Teveḳḳüller ṣıfātıdır er ol postıñ turāb eyle

793 Biri bu kim giceler uyḳusızdır ḥ̆ābı az eyler
Bu ʿāşıḳlar ṣıfātıdır bu gūne sende ḥ̆āb eyle

794 Biri bu olsa hiç mirāṯ ḳalur ṣanma ṣaḳın andan
Bu ẕāhidler ṣıfātdır bu resme rū-yı enbiyā eyle
[35b]
795 Biri bu kim bıraḳmaz ṣāḥibin cevr ū cefā itse
Bu ṭālibler sıfātıdır mürīd ol intisāb eyle

796 Ḥavāceñ[773] her ne denlü eylese cevri saña küsme
Gözüm nur-ı ilahīden vücūduñ afıtāb eyle

797 Bu nefsi kelb iden ancaḳ budur mürşīd yüzi görmez
Tecāhülden sözi lak lak bu ḫūydan ictināb eyle

798 Añın çün terbiyetlü merd ḳabūluʾl-ḫalḳi ve'l-Ḥallāk(?)
Edeb zişti ḳılur gökçek anınla iḳtirāb eyle

799 Eger kim rāh-ı ḥaḳḳa gitmek istersen bulup mürşīd
Tevāżuʿ ḳıl tekebbürlenme bir ḥūş intisāb eyle

800 Ṣaḳīn hergiz tekebbürlenme iblisvārī dünyada
Yarın maḥşerde bedrāsā yüzüñ bir māh-ı tāb eyle

[773] "Ḥ̆aceñ" kelimesi vezin gereği "Ḥavāceñ" şeklinde harekelenmiştir.

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

801 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

802 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

803 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣir. Bir aḥlāḳ-ı mezkūre ile mevṣūḳ pīr-i mürşidi ḥikāyet iderler. Ekṣer-i nās anı ẕem iderlerdi. Ve bunuñ ḫalīfesi var idi. Sevḳ erbābından anıñ müẕemmin işidüp ġażaba gelüp dā´ima şeyḫe ḫaber virdi. Amma şeyḫ gönlünden ġāyet memnūn idi. Bir gün şeyḫ anı irşād içün kendi ata binüp iḫtiyār ḥalīfeyi önüñce yürüdüp sevḳden geçüp ṭaşra gitdi. Gören erbāb-ı sevḳ-i cehālesi: “Baḳ şu merḥamertsizi. İḫtiyārı öñünce yürüdür.” didiler. Yarındesi gün yine gitdiler. Ola ki şunların göñlünce mürīdi bindirdi, kendi öñünce yüridi. Bu kez: “Baḳ şu telbīslerin yine ḥīleleri vardır.” didiler. Üçüncü gün yine gitdiler. Ola ki şunların gönlünce olavüz ve hem sünnetdir deyu ikisi meʿan bindiler. Bu kez: “Baḳ şu insāfsızları bir millet bunı itmez.” deyu ẕem eylediler. Pes ḫalife bildi ki bu ḫalḳıñ göñlünce olmaḳ muḫāldir. andan irşād olup ʿālemiñ ẕem eylemesinden şeyḫine ḳara ḫaberleri getürmez oldı. Aḫir kendi derdine düşüp mürşid-i kāmil oldı. İntihā.

[36a]

El-faṣlu´tāsiʿa ʿaşara fī naṣīḥāti Loḳmān elleti vecebeti´l-ʿazimetü ʿaleyha fī külli´l-ān[774]

804 İşit bu pend-i ġarrāyı diyem ḥaḳ virdi istiḥḳāḳ
Yuḳaruda vaʿd olunmuşdı elā yā eyyuhe´l-uşşāḳ

805 Bu pendim baḥrine ġārḳ ol bu yollarda yanup ḥarḳ ol
Budur ʿācizlere dermān budur ʿāşıḳları harraḳ

806 O kim Loḳmān Ḥekīm eyde[775] siyeh nūr hemçü Beytu´llah
Ḫabīṯden idi aṣlı geldi oldı ḥurlara ilḥāḳ

807 Beġāyet ol reşīd idi budur iʿtāḳına bāʿiṯ
Ṣınādı ʿaḳlını mevlāsı ḳıldı ḥaḳḳını īḥḳāḳ

808 Virüp desitine bir şati[776] didi ẕebḥ eyle Loḳmān
Getür göster baña en aṭyebinden laḥmıñ ey ṭutsaḳ

809 Varup ẕaḥm eyledi şāti alup geldi zebānīnı
Didi yā seyyidī budur en aṭyeb laḥmi bi´l-aḫlāḳ

810 İki yük yükledir miydi ḫudā bundan güzel olsa
Ol kim iki şehādetdir şehir olmuş ʿale´l-āfāḳ

[774] On dokuzuncu fasıl her daim bu nasihat üzerine kararlı olmak gereken Lokman'ın nasihati hakkındadır.
[775] eyledi: Üİ – 36/a, eyde: Bİ – 36/a
[776] شات Koyun.

811 Bu kez taḥsīn idüp virdi yine bir şāti ẕaḥm ide
Didi al gel baña en aḥbeşinden laḥmıñ ey ṭutsaḳ

812 Yine ẕaḥm eyledi şāti alup geldi ẕebānīni
Didi ya seyyidī budur en āḫbeş laḥmı biʼl-aḫlāḳ

813 Ẕebānī aḥbeş-i kāfir degil mi baġladan zünnār
Vü bir şuʿbān-ı ʿuẓmādır ki yoḳdur dāfiʿ-i tiryāḳ

814 Beġāyet eyledi taḥsīn didi ʿabdım ʿafākeʼllah
Seni yer gök şehīd olsun bugün ben eyledim iʿtāḳ

815 Yazar naḳlin maʿālimde tefāsiriñ güzīnidir
İşit gör pendini anuñ olasın tā aña müştāḳ

816 Bu ol Loḳman ki oġlı Mişkem'e pend eyleyüp didi
Eyā oġlum ṣalātı ḳıl anıñ müzdi olur uçmaḳ

817 Daḫi ṭut emr-i Ḥaḳḳ'ı hem ḳamu[777] nehy itdiginden ḳaç
Ferāġ itme ne kim gelse Ḫudā'dan bil ʿaleʼl-ıṭlāḳ

818 Kimi görsen yüziñ eğme ṣalınma yolca giderken
Sekīnet üzre git oġlum gözüm cānım baña beg baḳ

819 Daḫi hem luṭf ile söyle söz[778] ḳabarma turş rū olma

[777] ḳamu: Üİ – 36/a, hem ḳamu: Bİ – 36/b
[778] söyle: Üİ – 36/a, söyle söz: MH – 22/a

Ḥımār āvāzıdur enker ṣaḳīn key olmagıl nehāḳ

820 Daḥi budur ḥekīmāne naṣīḥat eyledi Loḳmān
Beher gün ārż olur nādi beşer kerre olup naʿaḳ

821 Biri bu ey benī ādem ṣalın sen ẓahrım üstünde
Yakında baṭnıma girüp toḳanur başına ṭoḳmaḳ
[36b]
822 Biri bu ey benī ādem ṭutun sen ẓahrım üstünde
Yaḳında baṭnıma girüp teniñ ḳurtlar ider infāḳ

823 Biri bu ey benī ādem gülersin ẓahrım üstünde
Yaḳında baṭnıma girüp çoḳ aġlarsın olup ṭutsaḳ

824 Biri bu ey benī ādem feraḥlan ẓahrım üstünde
Yaḳında baṭnıma girüp muʿaẕẕeb olacaḳsın baḳ

825 Biri bu ey benī ādem ẕünūb it ẓahrım üstünde
Yaḳında baṭnıma girüp neler çekseñ gerekdir baḳ

826 Fikir et ey benī ādem seniñle bile kim gider
Düşünüp[779] gör seni bunda niçün ḫalḳ eylemiş Ḥallāḳ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

827 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah

[779] Düşün: Üİ – 36/b, Düşünüp: Bİ – 36/b

Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

828 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

829 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Ḥikāyet olunur ki bir pīr-i natuvān "Elli sene miḳdārı ḳabir ḳazıcı olup bir ʿacā´ib esrāra vāḳıf oldum." deyu ḫaber virir. "Bir gün bir nāmudar şaḥne kişi vefāt idüp ʿaẓīm zīnet ile kabre defin eyleyüp gitdiler amma ben faḳīr ücretimi alup bir miḳdār ādem içün yüz ādem miḳdārı ḳabrinden irāġ yire oturdum. Bu kez ol ḳabri seyr idüp ṭururken nāgāh güzel ve beyāż ḳuş gelüp ol ḳabre girdi. Bildim gökçek ʿameldir ve yine der ʿaḳab bir siyāh ḳuvvetli kelb gelüp girüp bir feryād-ı ʿaẓīm ḳoyup gördüm ki ol raʿnā ve zībā ḳuşcağız al ḳanlara batup çıḳdı. Ṭaġlara gitti. Ol şaḥne kişi ʿamel-i ḥabīṯi ġālib gelüp anıñla maʿan ḳaldı. ʿAḳlı olan insāna bundan mü´ṯṯir ve yeğrek irşādnāme olmaz. Bu kez ol mezārcı pīre lerze gelüp bir ʿālime varup naḳl eyledi. ʿĀlim daḫi teʿaccüb idüp anı aḥ-i uḫreviyye tutup eyitdi. "Bu esrār saña kerāmetdir. Yüri baʿdel-yevmi cemeʿatsiz nemāz̤ ḳılmamaġa ʿazim eyle." didi.

[37a]

El-fāṣli´l-ʿaşrūn fi aḥvāli´ż-żalāl ve´l-leẕine iḫtāra´l-ḫarām ʿani´l-ḥalāl[780]

830 İşit bu naḳl-i tefsiri işin bitmişdürür[781] el-ḥaḳ
Kimi bilür kimi bilmez kimi işitmişdürür el-ḥaḳ

[780] Yirminci fasıl: Dalaletin halleri ve helali bırakıp haramı seçenlerin halleri hakkındadır.
[781] bitmişdir: Üİ – 37/a, bitmişdürür: MH – 22/a

831 Rivāyetdür Muʿāẕ ibni Cebel[782] ḥażretlerinden bu
Maḳūlātı Rasūluʾllah ḫaber itmişdürürür el-ḥaḳ

832 Żalāl-i ümmetim on heykel on güne ṭururlar
Ẕebānīler yaḳasından oñun ṭutmuşdurur el-ḥaḳ

833 Budur evvelkisi tebdīl olurlar cümle meymūna
Olar nemmām oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

834 Budur şānīncisi tebdīl olurlar şekl-i ḥınzīra
Olar ġaṣṣāb oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

835 Budur şāliş kim anlar yüzleri oṭ yerlerinden hep
Olar ehlüʾl-ribādır tevbediz gitmişdürür el-ḥaḳ

836 Budur rābiʿ ḳamu gözsiz koyarlar rūz-i maḥşerde
Olar şerʿa muḫālif tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

837 Budur ḫāmis ḳoyarlar lāl ū ger anlar maʿaẕāʾl-lah
Olar ʿucb eyleyenler tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

838 Budur sādis aḳar ḳan ile aġzından irīn ol gün
Olar ʿālim ʿamelsiz tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

[782] Ebû Abdirrahmân Muâz b. Cebel b. Amr el-Ensârî (ö. 17/638) Sahâbî.

839 Budur sābiʿ eli ayaġı maḳtūʿan gelür ol gün
Olar cirāna ʿāṣī tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

840 Budur ṣāmin aṣılmışlar ateşden aġac üstünde
Olar ġammāz oluben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

841 Budur tāsiʿ ṭururlar cifeden aḫbeṣ ḳoḳularla
Olar nefse uyuben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

842 Budur ʿāşir maʿāẕa´l-lah gelür ḳaṭrān libās ile
Olar kibr eyleyüben tevbesiz gitmişdürür el-ḥaḳ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

843 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

844 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

845 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

[37b]

Neṣr. Rivayet olunur ki bu ümmetden biri kebā´ir ve muṣır olduġı ḥālde tevbesiz vefāt eylese ol kişi müşebbehü´l-ricāldendir eger şefāʿatü´ṣ-ṣāfīʿīn irişmeyüp yaḳmaḳ murād iderse baʿżıları dereke-i ʿalāda ve baʿżıları bīr-i ḫabīṯ-i ġayyāda Bārī Teʿālā murādı miḳdārı yaḳar. Muʿaẕẕeb ider. Baʿdehü imān-ı sebebiyle çıḳarup

cennete ḳoyar. İmdi lāyıḳ olan budur ki cümle mā mażīlerine tevbe idüp her gün īmānıñ tecdīd eyleye. Andan rivāyet keşşāf üzere beher gün ʿAhidnāme ve Seyyid-i İstiġfār oḳuyalar. Evāḥirde ẕikr olunur ve hem ʿAhidnāme ile aşağıda vefḳ olunan ḫurūf teksīr şehādeti dostlara vaṣiyyet idüp ḥayṭ ile ḳabriñ saġ cānibine taʼlīk ideler. Yaʼnī aṣalar. Ẕinhār kefene ḳomayalar. Şāyed cife ola mercūdur ki ʿafv ve magfūr olup bilā taʼbin velā ʿaẕābin cennetüʼl-ʿalā bula. Ẕirā bunlar istiḥsān-ı ʿulemādandır.

El-faṣluʼl-ḥadī veʼl-ʿişrūn fī miṣālīʼd-dāreyni lā-raybeʼl-menūn[783]

846 İşit kıl yār-ı ṭāʿātı ḳamu yāriñden āʿlā yār
"Fe yā veylün lehüm"[784] yevmeʼl-cezā küfrān-ı naʿmā yār

847 Diriġa çoḳ vaḳt-ı fevt oldı gitdi ḥᵕāb-ı ġafletde
Bu fānī dāra aldandıḳ bilürken bī-vefā cā yār

848 Ẕehī ḥūş pend ider Saʿdī[785] ḥikāyetinde bir gün ol
Ki bir kāmil ṭurur dīvān-ı sulṭānīde dānā yār

849 İşitdi ol serāy içre melik didi fulān gelsün
Getürdiler anı fīʼl-ḥāl gözet key baḫt-ı bālā yār

850 Didi kim bir ḳulum ḫāliṣ ḳulumdur vācibüʼl-ikrām
Virilsün iki ḳat aña vaẓīfe baḫş-ı lālā yār

[783] Yirmi birinci fasıl: Dünya ve ahirette zamanın musîbetinin ansızın gelmesi hakkındadır. "…raybel menûni" Tur Sûresi-30.
[784] Bakara Suresi-79.
[785] Ebû Muhammed Saʻdî Müşerrifüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Müşerrif Şîrâzî (ö. 691/1292) Fars edebiyatının en büyük şairlerinden.

851 Bu her gün ḳarşıma ṭurup eli baġlu ider hiẕmet
Gerü ḳalan ider bāzi girü ḳalmaġa evlā yār

852 Pes ol kāmil didi feryād idüp anıñ budur miṣli
Yarın ẓāhir olur anda o gün dīvān-ı Mevlā yār

853 Bu dünyada ṣafāda ṣayd ü ḳayd ü ẕevḳ ü ʿişretde
Olanlar ki peşimān olalar ol günde żarrā yār

854 Yazın gölge kovanlar ḳış gününde ḳarın ovarlar
Ẕehī temsil olunmuşdır tedārikden teberrā yār

855 Rasūlu´lah didi dünyā ile ʿuḳbā nedir añla
İki hemşiredir bunlar tezvīci ḥāşā anda[786] yār

[38a]

856 Bir uġurdan iki ʿahdı[787] olunmaz şerʿ ile ḥālā
Gözüñ aç pend-i ḳāfīdir yeter bu istivā´l-mā yār

857 Gözüm ilmiñle āmil ol her edeb ile kāmil ol
Her ol kim ʿilm ile ʿāmil ḳuṭūb-ı baḥtı bālā yār

858 Ṭayanma ẕühdiñe ẕāhid ʿacebden iḫtirāẕ eyle
Ġurūr-ı ẕühd-i İblīs eyleme encāmı veylā yār

859 Göñül vir ehl-i ʿirfāna ʿibādet ḳıl levendāne

[786] anda: bu kelime MH – 23/a
[787] ʿahd: Üİ – 38/a, ʿahdı: Bİ – 38/a

Siyāset vir ten ū cāna beḳā milkiñe kālā yār

860 Beḳā kārına ʿāzim ol gice gündüz mülāzım ol
Dilā meyyāl-i rāzım ol göñül vir bāḳī ʿuḳbā yār

861 Ḥadīṯ-i Seyyüdü'l-ekvān içinde varid olmuşdur
Kişi ger sevse[788] bir ṭaşı yarın ol aña büşrā yār

862 Egerci devlet-i dünyāya irmek mümkün ey ġāfil
Çü zā´ilden aña bel baġlayan ednādan ednā yār

863 Esüp bād-ı ṣabā-yı feyż-i Raḥmān'ı göñül şehri
Żiyā-ı Nūr-ı Vehhāc[c'a] hüviyyetden mücellā yār

864 Beher dem cān odur cānān odur maṭlūb odur māḳṣūd
Bihiştden cümle mü´minler görür leẕẕet-i ġarrā yār

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

865 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

866 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

867 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

[788] severse: Üİ – 38/a, sevse: 38/b

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Ḳāle Rasūlu´lah ṣalla´llahu ʿaleyhi ve sellem:

الدنيا و الاخرة كمثل الاختين فمن اراد الدنيا فيطلق الاخرة و من اراد الاخرة فيطلق الدنيا[789]

Naṣīḥat menḳūldur ki selefden üç nefer kimesneler īḫlāṣu´l-bāl olup aḫiret dostları olmuşlar idi ve birbirlerine beġāyet severlerdi. Birgün müşāvereleşüp üçi birden baġlara teferrüce gitdiler. Gör ḥikmeti ki baġlıḳda gezerlerken ayaḳları bir küb aġzına ṭoḳanup gördiler ki ṭolı altūn. Bunlar ol sāʿat şaşup bī-ḥūş olup birbirlerine eğri eğri baḳdılar. El-Mıṣrāʿ "Gitti dostluk aḫiretliḳ, geldi sevdā-yı diger"

[38b]

İttifāk küpün aġzını muḥkem örtüp eyitdiler: "Bu bizim ḫāżinemizdür. Varsun birimüz çārşūdan ṭaʿām getürsün. Ṣafālarla yeyüp andan baʿde´l-āṣr baġlıḳ tenhā ḳalup andan taḳsīm idelüm." deyüp anlarıñ biri çarşuyā gitdi ṭāʿām getüre. Amma bu ikisi çārşūdan gelince boġāzlayup mālı ikisi ḳabż itmege müşāvere eyittiler. Ol biri daḫi çārşūya giderken kendüye eyitdi ki: "Bunları zehirleyüp mālı yalınızca ḳaldırmāk büyük hünerdir." deyüp bir ḳıyye un alup içine devā ḳatup bir yaġlı çörek yapup furūna virdi. Ba´dehü bir miḳdar kebāb alup gelüp önlerine koyup eyitdi: "Siz yeyün ben pek hasta oldum." deyüp yatdı. Ol ikisi derḥāl anı boġazladılar. Andan defin idüp oturup çöreği yediler. Derḥāl zehirlenüp helāk oldılar. Ol küp yine muḥkem yerinde ḳaldı. İşde budur bu dünyānıñ ḥāl-i ve şānı. ʿAḳıl ehli bunı bilüp beḳāya meyyāl olur.

el-Faṣlu´s̱-s̱ānī ʿişrūn fimā ʿuḳibū bihi´l-meskūn[790]

868 İşit gör ḫamr içen mücrimlerin ḥāliñ ḳılam taḥrīr

[789] Hadisin kaynağını tespit edemedik.
[790] Yirmi ikinci fasıl: Meskûnun kendisi ile cezalandırılacağı şeyler hakkındadır. (Meskûn burada cehennem ehli anlamında kullanılmıştır.)

Ne mekr ū ne ḫabāṯetdir olur ʿālemlere teşhir

869 Feyā veylün lehüm yevmü´l-cezā[791] ḥaşr olalar tecrīs
Aşılmış güne bardāḳlar boġazında olur taḥḳīr

870 Degil kāfirlere bu iş olısar mü´minü´l-ḥamra
Ḳopar serḥuş selāsiller içinde kellesi ḥınzīr

871 Necāsetler revān olmış aḳar ābdānına her bār
Müşābih ḳılları kelbe yanında nūr olur ḳıtmīr

872 Cihānda nitekim ḳaşmer olur tecrīs-i ʿālem ol
Kezalik yevm-i maḥşerde maʿāẕa´llah olur bedgīr

873 Ẕebānīler ṭutarlar şöyle şiddet ile ururlar
Ṣanasın yıldırım ṭaşı o gün yoḳdur ana tekrīr

874 Kiminüñ destine ol gün virirler ıḳlıġ ü ṭanbūr
ʿUḳūbetle gider nār-ı ceḥime ol bilā teʾḫīr

875 Meger bunda olup nādim ider[792] tevbe istiġfār
O gün ḥaḳ ʿafv ider cürmin bulur cennet bilā taḥḳīr
[39a]

876 Maʿāẕa´llah şular kim mübtelā olmış içer[793] dā´im
Giderse tevbesiz bunda neler çekse gerek bedgīr

[791] Bakara Suresi- 79.
[792] ider: Üİ – 39/a, iderse: MH – 23/b
[793] içerler: Üİ – 39/a, içer: Bİ – 39/a

877 Şu isterse içer zehri giyer ḳaṭrān libāsını
Aña gölge olur ateşden aġaçlar ġarḳ-ı tefcir

878 Nice biñ kerre biñ eyyām içüp zehri yanar nāra
Kömür gibi olup cildi ider Mevlā-gīr ū tedbīr

879 Ulaşmaz sāye-i ʿarşa ulaşmaz kevṣere evvel
Ulaşmaz kūy-ı ebrāra ider ol ḳafadan tezʿīr

880 Yeter ey ḳaşmer-i ʿālem şu bevli içme fāriġ ol
Sözüm diñle helāk olduñ çıḳup yoldan āyā şerir

881 İşit bu pendimi diñle ne dimekdir sözüm añla
Geçirme ʿömri laklakla yazıḳdır gül tene tahsīr

882 Şu deñlü nehy ider bizden anı Peyġamber-i ʿālem
Ḫamir baḥsinde bir söz söyledi key eyledi tezcir

883 Didi kim düşse bir ḳatre ḫamir bir yüce deryāya
Nice yıl geçse ben bilsem döğünse abı lā-tefcir

884 Yerinde tāze ot bitse ḳoyun ol otı ekl itse
Pes andan bir ḳuzı ṭoġsa yemem laḥmın didi ṭahrīr

885 Ḥuṣūṣan rabb-i ʿizzet bizlere anı ḥarām itdi
Recisdir hem necisdir ol beġāyet idelüm tenfīr

886 Odur ağlal-ı şeytānıñ tımārḥanesi meyḥāne
Odur bevlinden aḳsa ne murādı eylemek şerrir

887 Beġāyet ẕevḳlenür İblīs urunca haddī ḥakimler
Cihānda var olup hemvar ola dā´im ẕevi´l-tedbīr

888 İlahī sen ʿināyet ḳıl ṣabırlar vir hidāyet ḳıl
Yarın der zīr-i rā´yet ḳıl idelüm şükr ile tekbīr

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

889 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

890 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

891 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نثر وَفي تَنْبِيهِ الْغَافِلِينَ[794] اِعْلَمْ أَنَّ الخَمْرَ أُمُّ الخَبَائِثِ وَمَنْبَعُ الفَسَادِ فَمَنْ داوَمَ شُرْبَ المُدَاوِمِ وَلَمْ يَتُبْ تَصِيرُ النَّارُ إِلَيْهِ المعَادُ وَقَالَ عُثْمانْ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ

[39b]

صلى الله تعالى عليه وسلم فقال ايها اناس اتَّقُوا الْخَمْرَ فَإِنَّهَا أُمُّ الْخَبَائِث[795]

[794] İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", **DİA,** İstanbul, 2009, C. 36, sayfa: 475.

وروي لا يجتمع الإيمان والخمر في قلب رجل إلا ويوشك احدهما أن يذهب بالاخرى ليسرع احدهما[796]

و قال ابن مسعود رضي الله عنه إِذَا مَاتَ شَارِبُ الْخَمْرِ فَادْفِنُوهُ وَاحْبِسُونِي ، ثُمَّ انْبِشُوا قَبْرَهُ ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوهُ مَصْرُوفًا عَنِ الْقِبْلَةِ فَاقْتُلُونِي[797].

وروي أن شرب الخمر مرة لم تقبل صلاته و صومه وسائر عمله اربعين يوما و اذا شرب الثانية لا تقبل صلاته و صومه و سائر عمله ثمانين يوما

و فى المشارق عن جابر رضي الله عنه قال النبى عليه السلام كل مسكر حرام ان على الله عهد لمن شرب النمسكر من طينة الخبال قالوه و ما طينة الخبال يا رسول الله صديد اهل الناروعصارتهم[798]

El-faṣlu´-s̱-s̱ālis ve´lʿ işrūn ḫaṭari´s̱-s̱elāṣ vehüve eşnaʿ u ʿamāli´r-ricāl ve´l-inās̱[799]

892 İşit berterdürür cürmī zebānıñ ẕehreler söyler
Anıñ çün gizlidir bālāda ol çoḳ yaveler söyler

893 Diseñ şīr ū pelenk ejder revādır ẕū´l-fiḳārı ki
Gehī sükker virür kūşe gehī bir şihveler söyler

894 Gelür tefsīr içinde üç günāh işler ki bu insān
Ḳıyās olmaz aña hiçbir kebā´īr[800] dil neler söyler

895 Kişi ger sū-i ẓan idüp zebānı eylese ifşā
Aña iṣm-i kebīr oldu o ẓālim şemmeler söyler

896 Bunuñ gibi durur daḥi tecessüs eylemek cürmi

---

[795] Beyhakî, a.g.e., s. 10.
[796] Ebû ʻAbdurrahman Ahmed b. Şu'ayb b. ʻAlî el-Horosânî, **es-Sünenü's-suğrâ li'n-Neseî,** I-IX, Mektebu'l-Matbuʻâtü'l-İslâmiye, Haleb, 1986, C. 8, s. 315.
[797] el-İmâm el-Fakîh Ebû Leys Nasr b. Muhammed el-Hanefî es-Semerkandî, **Tenbhü'l-gafilîn,** *Mektebet'ül-imân,* Mansûra, 1198, s. 114.
[798] Bazı lafız farklılıkları ile, Semerkandî, **a.g.e.,** s. 114.
[799] Yirmi üçüncü fasıl: Kadın ve erkeklerin yaptığı işlerin en kötüsü olan üç şeyin tehlikesi hakkındadır.
[800] kebīr: Üİ – 39/b, kebā´īr: Bİ – 40/a

Velīler ʿazl olur andan muḥālif ḥaşyeler söyler

897 İşidir cümleden ġıybet virir ḫalḳa ṣevābını
Alur ḫalḳıñ günāhını nişīn-i ḳahveler söyler

898 Saʿādet ehli ḥıfẓ eyler naṣīḥatgū olur ḫalḳa
Gehī bir nārı vaṣf eyler gehī bir müjdeler söyler

899 Şeḳāvet ehli ḥıfẓ itmez ne gelse ḳalbine söyler
Beher gün dürlü faḥşiyyāt idüp ol ḥīleler söyler

900 Diliñ ẓabṭ it iliñ ʿaybın gözetme ey denī bir gün
Gidersin duzaḫ içre bil senüñle ḥayyeler söyler

901 Velīlerden birine ṣordular kim sen neden irdiñ
Velāyet postuna bildir deyince nükteler söyler
[40a]

902 Didi ben cümlenin ʿaybın ḳodum bir ḥūb ṭaġarcıḳdır
En üsütnde benim ʿaybım ḳodum der güfteler söyler

903 Ḳaçan kim açmaḳ isterdim görürdüm kendi yüz ḳaram
Ḳapardım der ʿaḳab aġzın bu kez dil tevbeler söyler

904 Ḳanı hiç ebsem olmak gibi[801] var mıdur bu ʿālemde
Dil altında sukūt olmaḳ ḳuṭlu tuḥfeler söyler

[801] ebsem ki: Üİ – 39/b, ebsem olmak gibi: MH – 24/

905 Cehennemde olur kelbler muʿayyen ġıybet ehline
Tenin cerḥ eyleyüben şerḥa şerḥa vavehler söyler

906 Bu dünyāda zehī ṭatlu gelürse ġıybet itmeklik
Ḳıyāmetde aġudan acıdır bed nesneler söyler

907 Kabirde kor melaʾikler öñine cife-i merdi
Ūrurlar ṣavṭile anı ḳamusı tez yeler söyler

908 Cihānda ṭatlu mıdur ḫalḳı ġıybet eylemek dirler
ʿAmūd ile urup daʾim ġazablu çehreler söyler

909 Didiler her kimiñ bunda ḥūyı ḥūbdır dili ṭatlu
İrüp ol ḥūri ġılmāna olarla cilveler söyler

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

910 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳurʾān

911 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-esʾad nuzūl itdi aña Ḳurʾān

912 Mücehhez olalum daʾim añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳurʾān

Neṣr. Rivāyet olunur ki ġıybet ehli tevbesiz olunca cehennemde bir dürlü ʿaẕāba giriftār olur ki ancaḳ anlara maḥṣūṣ ve muvāfiḳ ola. Ol ki tenleri ġāyet büyük ve semin olur ve ṭırnaḳları zehirli ḳızıl baḳırdan ḥalḳa olunup andan bedenlerine şiddet üzere maraż-ı ḫukke yaʼnī keçinin ʿilleti ʿāraż ola. Andan ol ṭırnaḳlar ile muḥkem ḳaşınalar ki tenleri şerḥa şerḥā ayrılup kemikleri görüne. Andan bu ḥāl üzere iken zehir deryālarına ilḳā olunalar. Biñ yılda dibine ineler ve biñ yılda üstüne çıḳalar andan cehenneme ṭaġlarına ṭırmaşa. Andan yine tenleri semūz olup ol ʿillet ʿārız olup kālevvel zehir deryāsına atalar. Öyle zehir deryāsı ki ḳuyūmcu pūṭesinde erimiş bāḳırdan daḥi biñ ḳat eşeddūne. Ve daḥi nemmāmcılıḳ yaʿnī

[40b]

ḫalḳ ortasında fesād olsun deyu ḳoġucılıḳ itmek ve daḫī sū-i ẓan ve tecessüs ve ġıybet ve nemmām ekber kebāʼirdendir ve meyān-ı ricāl ve nisāda her ne daḳīkā bunlardan ziyāde vaḳıʿa olıcaḳ kebāʼir bundan başa dilden gelür. Ne kim gelesi başa dildendürür başın belāsını. Ḳāleʼn-nebiyyi ʿaleyhiʼs-selām: لا يَدْخُلُ الجَنَّةَ نَمَّامٌ ve bir ḥadīṣde eydür ki: "Eṣvābına bevl ṭāmlanmaḳ ḳoġıcılık bu ikisi ġāyet ḳabīr ʿaẕābı getürür ve daḥi cehennemde Veyl deresinde kelbler vardur ki boyları biñer ʿarşūndur. Ve anlarıñ ṭūlınca ʿaḳārībler vardır. Cümlesi bu üç günāh erbābına musallaṭ olurlar. İmdi bunlardan ṣaḳınmaḳdan güç nesne yoḳdur. Bir kişi ḫalḳ ile ülfet iderken ḳırḳ gün ṣaḳınabilürse ol kişi ḥaḳḳan velidir hīç şek yoḳdur. Zīrā ḥavāsı nāsı yā menʿ idüp veyā yanlarından firār itmek güçdür." Ḥikāyet: Ḥammād bin Seleme raḥmetu'llahi ʿaleyh ẓāhidlerden idi. Bu bir ġulām ṣatılıḳ itdi. Müşterī geldi. Ḳuṣūrını sūʾāl itdi. Ḥammād: "Eyitdi ki bunuñ bir ḳuṣūrı yoḳdur. İllā nemmām ḫūyludur." didi. Pes müşterī noḳṣān pehā ile alup ḳabul eyledi. Bir gün ol ġulām āġāsınıñ ḫatunına eyitdi ki: "Āgā efendimiz üzerinize bir ġāyet ḥasnā cāriye alacaḳdır." Didi. Ḫatun elemnāk oldı. Ġulām eyitdi: "Saña ustūra getürdüm. Ṣaḳla. Bir gün uyurken boġazla." didi. Andan varup efendisine eyitdi: "Ey āġā ḳadınıñ seni uyurken boġazlasa gerekdir. Ġafil olma." didi. Bu kez herif ḫatunını tecribe içün

ḥarīme girüp ḥ˘ābe yatdı. Ḫatunı ustūrayı alup yanına geldi. Hemān dem urı ṭurup: “Nedir bu?” didi. Ḫatun eyitdi. “Ṣaḳalın altında bed ḳılar var gidersem gerek.” didi. Der-ʿaḳab ḫatunı boġazlayup helāk eyldi. Ġulām sigirdüp ḥatunın aḳrabasına ḫaber virdi. Pes āġāsını daḫi ḳışāṣ itdirdiler. İmdi zebānıñ nīk ve bed ḥālini yuḳaruda rumūzından bileler.

[41a]

El-faṣlu´r-rābiʿ ve´l-ʿişrūn fī līneti´n-nüfūs iẕā dāret fī´l-ebdāni ke vehhāci´ş-şumūs

913 İşit ey[802] nefs-i emmāre hīç uṣanmaz mısın deyyār
Binüp esb-i hevāya rūz ü şeb inmez misin deyyār

914 Büyük küçük peder māder saña pend eyler amma hiç
Eṣer virmez seniñ ger gūşıña olmaz mısıñ deyyār

915 Ḳanı bunca benim dirler öñüñce gittiler bir bir
Yeter oldı in esbiñden ḳarār ḳılmaz mısıñ deyyār

916 Gezüp zemḥāne zemḥāne boyandıñ reng-i ışyāna
Yarın guruñda zindāna girüp görmez misiñ deyyār

917 Şu deñlü aġzın açmışsın yudam dirsin semāvatı
Ne bu ḥırṣ-ı güzārı sen ṭoyup ḳanmaz mısıñ deyyār

918 Budur kendüziñe pendiñ çözülmez ʿaḳd ū peyvendin
Görürsin dembedem kendiñ yārın yanmaz mısıñ deyyar

[802] İşit: Üİ – 41/a, İşit ey: MH – 24/b

919 Libās köhnesi ḫalḳıñ görünür ki göziñe semmūr
Saña şāl oldı semmūrıñ sen uṣanmaz mısıñ deyyār

920 Ne deñli yüksek olsan ṭaġ gibi gel ey deli aḥmaḳ
Yine yol aşar üstünde anı bilmez misiñ deyyār

921 Seniñ ol necm-i merrīḫiñ bulur mı öle hīç linet
Meger rūze ṭutarsın[803] meskeye dönmez misiñ deyyār

922 Nemāzı şarṭı ādab ile ḳılmaḳ nicedir öğren
Biḥaḳḳe´l-ḥaḳ selāmet yoḳ anı ḳılmaz mısıñ deyyār

923 Oruç ṭutmaḳ dilerseñ ṭut anı ḳuvvet ḫelāl ile
Biḥaḳḳe´l-ḥaḳ rehā güçdür anı ṭutmaz mısın deyyār

924 Saña rabbin ġınā virmiş zekātın vir temām ile
Biḥaḳḳe´l-ḥaḳ rehā güçdür anı virmez misiñ deyyār

925 Daḫi virmiş meʿān ḳuvvet üşenme ṭurma gir ḥacca
Biḥaḳḳe´l-ḥaḳ rehā güçtür aña gitmez misiñ deyyār

926 Beher gün her zemān korkut hemān tecdīd-i imān it
Ebed cennet yüzi yoḳdur anı gütmez misiñ deyyār

927 Ḳoyun gibi ṭurur ṣaḥrā-yı tende ʿārıż-ı imān
Anı ḳurt gibi ol şeyṭān arar bilmez misiñ deyyār

[803] ṭutar: Üİ – 41/a, ṭutarsın: Bİ – 41/b

928 İlahī sen bizim imānımız hıfẓ eyle ol şerden
Eyā dil ḥavf idüp ḥaḳdan rıżālanmaz mısıñ deyyār

929 Eyā ey nefs-i emmāre elinden ʿāciz olmışlar
Veya ey tā´ib-i nādim rehā bulmaz mısıñ deyyār

930 Gel imdi ġafleti ḳaldır saña rām eyle bu nefsi
Anı bilüp bulup āb-ı ḥayāt almaz mısıñ deyyār
[41b]
Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

931 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

932 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

933 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نثر قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامْ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ[804] وَقَالَ الحُكَمَاءُ النَّفْسُ ثَلَاثَةُ شَهْوَانِيَّةُ وَغَضَبِيَّةُ وَنَاطِقَةُ أَوَّلُهَا مَحَلُّهَا الكَبْدُ وَهِيَ أَحَسَّ ٱلْمَرَاتِبِ وَثَانِيهَا مَحَلُّهَا القَلْبُ وَهِيَ أَوْسَطُهَا وَثَالِثُهَا مَحَلُّهَا الدِّمَاغُ وَهِيَ أَشْرَفُهَا وَقَالَ المُحَقِّقُونَ النَّفسَ وَاحِدَةٌ الشَّهْوَةُ وَالغَضَبُ وَالادراكُ صِفَاتُهَا وَأَمَّا الصِّفَاتُ الشَّهْوَانِيَّةُ رَكَّبَها اللهُ تَعَالى فِيْ

[804]Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-Isbehânî, **Hilyetü'l-Evliyâ ve tabakâtü'l-esfiyâ,** I-X, Dâru'l-Kitâbu'l-'Arabiyye, Beyrût, h.1409, C. 10, s. 208.

جَمِيْعِ البَشَرِ وَمَعَ ذَلِكَ سَلَّطَ الابْلِيسَ عَلَيْهِمْ فَكِلَيْهِمَا يَأْمُرَانِ بِالسُّوءِ و داعيان إلى العذاب ولا يصل الإنسان إلى الكمال وإلى قرب الرحمان إلاّ بِمُخَالَفَةِ أَمْرِهِمَا لأَنَّ لَهُمْ قُدْرَةٌ بِهَا بِعَوْنِهِ تَعَالَى[805]

Fā′ide. Vaḳtā ki dīv-i melʿūn: "Febiʿizzetike" deyüp münācat eyledi. Ḥaḳ taʿālā ḳabul idüp eyitdi: "Yā melʿūn çün benden ḳayd ve dām dileyüp ḳaydıña dāne daḥi istemiş idiñ. İmdi bu dünyāda saña ṭuzaḳ virdim ve şehevāt leẕẕātını ṭuzaġıña dāne virdim ve sen didiñ ki muḥliş ḳullara degmeyem. Yā melʿūn degmişsin degmemişsin benim muḥliş ḳularım ol danelere uzanmazlar ki dāmıña düşeler." Fāfhem terşud intihā.

El-faṣlu′l-ḫāmisu′l-ʿişrūn ḳudsi'l-mescīdi′l-aḳṣā ve irā′eti′l-mirkāt ve mescīdi′l-aḳṣā[806]

934 İşit ey kūy-ı māderden çıḳup gitmez ne ġüftādır
Eyā ey ḳāṣidü′l-āḳṣā bu ākṣālardan āḳṣādır

935 Rasūlu′llah ḳadem başdı ʿurūc itdi semāvāta
Nebīler ḳıblesidir hem ḳarīn-i ʿarş-ı āʿlādır

[42a]

936 Adīm üzre ḳarīn-i esimānıñ Mescidi′l-Āḳṣā
Anıñ faẓl-ı kerāmeti bilā-aʿdād ü aḥṣādır

937 Yolum düşdi varup üç yıl mücāvir eyleye içre
Oturdum Rūşalim'dir ol bir adı ḳuds-i aḥṣādır

[805] Kaynağını tespit edemedik.
[806] Yirmi beşinci fasıl Mescid-i Aksâ'nın kutsallığı ve Merkâd-ı Pâk ve Mescid-i Aksâ'yı göstermek hakkındadır.

938 Ġūbār-ı tūtiyā-yı ḳuḥl-ı çeşmim ṣaḫratu´llahıñ
Ṣuyı ab-ı ḥayāt-āsā turābı ṣāfī kimyādır

939 Bu ol maʿbed ki bir ḫayrıñ geçer beş yüz temāmına
Kim ol bu kenz-i ḫayrı kor giderse bīşe veylādır

940 Temāmen yüz yigirmi dört biñ nebiler rivāyetde
Ḳamunıñ ḳıblesidir ol mübārek cā ki vālādır

941 Daḥi bundan ḫayırludur Medīne şehri ṭāʿati
Daḥī andan ḥayırlu Mekke ṭāʿati muʿāllādır

942 Ḳamusından olur āḫīr ʿibādet itmege serḥad
Ki zīrā cümleye enfaʿdır ol hem ḳorkulu cādır

943 Günāh itmek daḫi iżʿāf olur bunlarda ey[807] ʿāḳıl
Bularda ʿābid ü ṣāliḥ olanlar baḥt-ı bālādır

944 İşit Ḳuds'ıñ ḥavālisinde olan merḳad-ı pāk
Ziyāret eyledim kerrāt ile ben ʿavn-i mevlādır

945 Ẕehī Mūsā Kelimu´llah ü İbrāhīm Ḫalīlu´llah
Hem ol Davud Nebiyu´llah'u ẕiyāret dīlārādır

946 ʿÜzeyr ü İşmoyil´i[808] Ümmi ʿĪsā'yı ẕiyāret ḳıl

[807] bunlara: Üİ – 42/a, bunlarda ey: Bİ – 42/b
[808] Hz. İşmoil (a.s.) için Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, **a.g.e.,** s. 23,

Ki yetmiş biñ nebīniñ merkādı ol Ṭūr-ı Zeytādır

947 Güzeldir ʿAyn-ı Selvān'ı ṣāfā bulur gören anı
Zemīn üzre çekilmiş ṣanki bir ṭuġrā-yı ġarrādır

948 Nebīl-i hüdbi her ʿāşıḳ irer mi ṣāndıñ ol ṣayda
Hümādır evc-i āʿlāda veyā sīmurġ-ı ʿanḳādır

949 Eyā Mūsā bin Aḥmed sen veyā ḥablü´l-metīn aḥsen
Nişān virür o cennetden ki ʿarşi´llahı ednādır

950 Yaḳın bir mīl ḳadardır ḥadd-i ṭūlı öyledir ḥālā
Hemān cennet odur gūyā bahār eyyāmı eṣnādır

951 Behişt āsā sekizdir sūrınıñ bābı ḳamu meftūh
Müyesser olmaz ol züvvār-ı küffāra muʿarrādır

952 Anıñ nāfında Ṣaḫrā lāciverdi ḳubbe içinde
Ki şimdi gösterem şeklin kim ol ḳubbe-i vālādır

953 Taʿāla´llah ne mīnā ḳubbe-i ʿanberfeşāndır bu
Görenler biñ kez ʿāşıḳ görmeyenler bir ne raʿnādır

954 Muḳaddem Buḥti Naṣr'ıñ ümmī melʿūne ḫarāb itdi
Süleymān ile Davūd'uñ bināsından eṣer nādır
[42b]
955 ʿÖmer Ḥażretleri feṭḥ eyledi ṣoñra firenk aldı

Pes andan da Ṣalāha´d-dīn alupdur şimdi zībādır

956 Cihān ṭurdıḳca ṭursun Mescidi´l-āḳṣā ile Kaʿbe
Daḫi hem ravża-i pāk-i Muḥammed mīh-i dünyādır

957 Gel imdi seyr[809] iderseñ Ṣaḥratu´llah'a budur şekli
Maġār üzre heybet ile ṭurur olʿarş-ı ednādır

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

958 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

959 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

960 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرٍ قَوْلهُ تَعَالى يَوْمَ يُنَادِي الْمُنَادِي مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ[810] أيْ مِنْ صَخْرةِ بَيْتِ المُقَدَّس لأنَّهُ قَرِيبُ إلى السَّمَاءِ وَالعَرشِ

الحَدِيثُ القُدْسِّيُ يَاروشلم أنْتَ صَفوتِي منْ بِلادِي فَمَنْ خَرَجَ مِنْك بِلا سَبَبٍ فعليه غضب مني و من سكن فيك تكفلت حنطه اي بره لان بركة البرفيه مشهورة[811]

كَمَا قَالَ تَعَالى سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ[812]

[809] seyrān: ÜİB – 42/b, seyr: BİB -43/a
[810] Kaf Suresi: 41.
[811] Kaynağını tespit edemedik.
[812] İsrâ Suresi: 1.

Yaʿnī Ḥaḳ Taʿālā eydür ki: “Ben Mescidi´l-Āḳṣā’nıñ cevānib-i erbaʿasını ḥınṭa vesā´ir ṣemerāt ile mübārek eyledik. Ve bir rivāyetde ḳubūr-ı enbiyā ile mübārek eyledik.” dir. Zīrā bir rivāyetde yetmiş biñ ve bir rivāyetde yüz biñ enbiyā hemān durur. Zeytā’sında mütevātiren medfūndur veyāḥūd Şām-ı Şerīf ve Arż-ı Filisṭīn-i Kübra ki Ġazze ve Remle ve Yāfa ile´l-ʿarş bunlarıñ niʿmetleriyle mübārek itmiş ola didiler. Leṭā´if-i garībedendir. Ḳuds-i Şerīf ehl-i İslām ile müşerref olduḳda fuṣahā-i ʿArab’dan ba´żı şuʿarā-ı sürūran dimişdir ki: “Tanẓiri ḳābil değildir.” Şiʿr:

أدمي الكنائس إن تكن عبثت بكم شم الأنوف جحاجح أبطال

فلطالما سجدت لكن فوارض الليالي أو تغير حال[813]

[43a]

[43b]

[813] Kaynağını tespit edemedik.

El-faṣlu´l-sādis ve´l-ʿişrūn fī keyfiyeti e´s-sivāk limā rūya ʿaleykum bi´s-sivāk[814]

961 İşit kıl faṣl-ı misvāḳı[815] bilürsin anı sünnetdir
Aña her kim mülāzımdır bilā şek ḫayr-ı ümmettir

962 Biraz müddet olup ṭālib oḳurdum Mışr-ı Ḳahir'de
Görürven Ḳasṭalānī'de[816] yaza[817] naḳlin rivāyetdir

963 Rasūlu´llah ḫaber virmiş ʿaleykum bi´s-sivāk idüp
Şu deñli nefʿī vardır ki yazılmaz bī-nihayetdir

964 İşidir her kişi anı ḳatı arzū ider cānı
Rıżā virir mi şeyṭānı aña zīrā siyāsetdir

965 Ṣevābı nefʿī bī-ḥaddir ṣoñı īmān ile göçmek
Anı her kim ṭutar her gün aña ḥaḳdır hidāyetdir

966 Saña kuvvet gelür andan yüziñ nūrlı olur andan
Kişi devlet bulur andan zehī efżal ganīmetdir

967 Küdūrātıñ gider andan feraḫnāk olur ābdānıñ

---

[814] Yirmi Altıncı Fasıl: Misvâkın kullanımı ve "Misvâk kullanınız." (Hadis-i Şerif)
Bu başlık Üİ nüshasında bulunmakmaktadır. İnebey nüshasında ise müstensih hatası bulunmaktadır. Bundan dolayı MA nüshası esas alınmıştır.

[815] İşit kıl misvāḳı: Üİ – 43/b, İşit kıl faṣl-ı misvāḳı: Bİ - 43/b

[816] Kastallânî adı ile tanınmış iki isme ulaşıldı. Emânî, kaynağının bu iki isimden hangisi olduğuna dair bilgi vermemiştir.
Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517) Hadis hâfızı, kelâm ve kıraat âlimi.
Ebû Bekr Kutbüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Kastallânî (ö. 686/1287) Hadis hâfızı, fakih ve mutasavvıf.

[817] yazalar: Üİ – 43/b, yaza: Bİ – 43/b

Mela´ikler daḫi ġāyet feraḥnāk olur ülfetdir

968 Bitürür diş etin muḥkem ḳılur aʿżā-yı insānı
Gel ey ṣūfī unutma bu hediyyem cāna minnetdir

969 Ṣarılıḳ derdini zā´il ider ḥumret gelür andan
Gözi ḳılur münevver ol ʿaṣablar içre ḳuvvetdir

970 Daḫi aġzın ḳokusun giderür ṭīb eyler enfāsı
Daḥi cismi ṣaḥīḥ eyler o bir kenz-i nübüvvetdir

971 Ḫaṭīātı siler defterden iḫrāc eyler ol misvāk
Salāt-ı Ḥaḳḳā maḥbūb eyleyiser bir kerāmetdir

972 Yazar Ḥākim'le Tirmīẕī[818] reşīd olur kişi anda
Beġāyet arturur ḥıfẓı zehī ʿavn ü ʿināyetdir

973 Daḥi ol mūy-ı insānı bitürür hem ḳavī eyler
Daḥi levnī ḳılur ṣāfī cemāliñe ḥalāvetdir

974 Didiler naḳil ile belʿ-i ṣarīf evveli anıñ
İder ifnā cüzāmı berṣā her derdine devletdir

975 Velīkin ṣoñra ḳılur belʿ olunsa tevrāṣü´n-nisyān(?)
Muḥaddiṣler kelāmıdır olar seccāc-ı raḥmetdir

[818] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892) Kütüb-i Sitte'den el-Câmiʿ su´ṣ-ṣaḥīḥ'in müellifi, muhaddis.

976 Daḥi dirler ṭayānup arḳasın eylerse istiʿmāl
Ṭıḥāli ekber eyler ḳıl ḫaẕer andan mażarretdir

977 Gerekdir mü´mine abdest alınca ḳılsun istiʿmāl
Daḥi her farż[819] niyyet eyleyince müzdi cennetdir

978 Daḥi her uyḳudan ḳalḳınca hem Ḳur´ān oḳur olsa
Daḥi tefsir ider olsa sivāk eyle bidāyetdir
[44a]
979 Ḥavātine daḫi sünnet velakin ʿilk olur kāfī
Gerek şūherlere anlar içün alsun rīʿāyetdir

980 İşit gör kim Rasūlu´llah didi bir gün baña Cibrīl
Gelüp ġāyet vaṣiyyet eyledi kim ḥūş beşāretdir

981 Biri bu ḥaḳ misvāk üzere tenbīh eyledi kim ben
Yaḳında farż olur ṣandım ki ẕirā bār-ı ümmetdir

982 Biri bu konşu ḥaḳḳında şu deñli eyledi tenbīh
Yaḳında farż olur mīrāṯ yemek ṣandım ne ḥikmetdir

983 Biri bu zevce ḥaḳḳında şu deñlü eyledi tenbīh
Yaḳında zevceniñ taṭlīḳini ṣandım ki ḥürmetdir

984 Biri bu ḳul ḥaḳḳında çoḳ vaṣiyyet eyledi ṣandım

[819] farż: Üİ – 43/b/a, farża: Bİ – 44/a

Yaḳında bir vaḳit taʿyīn olur āzāde ġāyetdir

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

985 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

986 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

987 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرِ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّىَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمْ عَلَيْكُم بِالسِّوَاكِ حَتَّى ظَنَنْتُ سَتَفْتَرضُ عَلَيَّ وَأَوْصَانِي فِي حَقِّ الجَيرانِ حَتَّى ظَنَنْتُ سَيُورَثُ الجَارُ مِنَ الجَارِ[820] وَأَوْصَانِي فِي حَقِّ الزَّوجَةِ حَتَّى ظَنَنْتُ سَيُحْرُمُ تَطْلِيقُهَا وَأوصَانِي فِي حَقِّ العبيدِ حَتَّى ظَنَنْتُ يُعَيِّنُ لَهُمْ وَقْتُ الَّذي يُعْتَقُ فِيه[821]

Ve daḥi bu istiʿmāl misvāk vücūd-ı insāna mahż-ı şifā ve bereket-i ʿuẓmādır. Ḫuṣūṣan rivāyet olunmuşdur ki misvāk ile ḳılınān bir vaḳt nemāz misvāksız ḳılınān yetmiş vaḳt nemāzdan ḫayırludur. Ve keẕā ʿimāme ile ḳılmaḳ daḫi böyledir ve beş yerde te´kīd olunmuşdur. Diş ṣarardıḳda ve aġız ḳoḳusı müteġayyir olduḳda ve uyḳudan ḳalḳdıḳda her farż-ı nemāza durduḳda ve abdest ḳatında ṭūlī ḳadar-ı şibr olup ʿemāmede ṭaşıyalar ve ḫınṣır ile bınṣır mābeyininde ṭutup dile ve dişlere süreler.

el-Faṣlu´s-sābiʿ ve´l-eşrūn fī ilm´il-ḥāl ve´l-āḥādīṯu´l-ḥamsūn[822]

[44b]

[820] Lafız farlılıkları ile, Buhârî, **a.g.e.,** C. 8, s. 10.
[821] Hadisin kaynağını tespit edemedik.
[822] Yirmi Yedinci Fasıl: İlm-i hâl ve elli hadis.

988 İşit ey ṭālibu´l-izzet bu bir āb-ı ḥayāt mıdır
Umarven rūz-ı maḥşerde ʿuḳūbetden necātımdır

989 Gerekse ecri lā-yuḥṣā ara ehl-i ḥadīṯi bul
Bu faṣl içre temām elli ḥadīṯ aldım rüvātımdır

990 Ki yaʿnī Şeyḫ-i Şaʿrānī[823] kitābından meʿā´l-müsned
Anuñ Bedrū´l-Münīr'inden döşetdim bir sumātımdır

991 Daḥi aldım ʿAlī Ḳarī[824] Ḥadīs-i Erbaʿīn'inden
Bular ġufrān-ı ġaffārıña ḳorḳum seyyiātımdır

992 Ṣanīʿim Nūr-ı Vehhāc'ıñ ḳavāfīsi evā´ildir
Kim ol dibācede ẕikr olunan bu mezkūrātımdır

993 Ġareż bu Nūr-ı Vehhāc'ım küll-i ḫāṣ ü ʿavām olsun
Müfīdü´l-mü´minān olsun benim dürrü´l-nükātımdır

994 Sebeb olam oḳu anı eczā´-i erbāʿīni bul
Beni yād eyle ātemle muʿaẓẓam mükremātımdır

995 Ḫuṣūṣan kim bu faṣl içre getürdüm ẕamm idüp āḫir
Ehem olan mühimmāt-ı muṣannaʿ münşe´ātımdır

[823] Ebü'l-Mevâhib (Ebû Abdirrahmân) Abdülvehhâb b. Ahmed b. Alî eş-Şaʻrânî el-Mısrî (ö. 973/1565) Mısırlı âlim ve sûfî.
[824] Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kārî el-Herevî (ö. 1014/1605) Tanınmış Hanefî fakihi, muhaddis, müfessir ve kıraat âlimi.

996 Budur kim ʿilm-i ḥāli eyledim icmāl ile tibyān
Ḳamuya bilmesi farż oldı ḥıfz it maḥfaẓātımdır

997 Neṣirdir Türkīce āsān olur mü´minlere ḥıfẓı
Sebeb olur baña bu zaḥmetim oddan necātımdır

998 Bu ilm-i ḥāl odur kim her kişi kendi bilür daḥi
Eli altında olanlarda bilsün mürşidātımdır

999 Eger kim bilmeyüp kendi veyā evlādı bilmezse
Yarın Mevlā sū´āl eyler yaḳar nārına atımdır(?)

1000 Dime kim ḫalḳ-ı ʿālem bilmedi ben daḥi öğrettim
Ki tā ḳālūbelāda farż olanlar mü´minātımdır

1001 ʿAceb ḥūş sanʿat itdim ʿilm-i ḥāli beş ferā´izden
Beġāyet fehmi āsān olısar gör müshelātımdır

1002 Ferā´iż cümleten beşdir dinilmez dört veya altı
Mükellefler içün bir bir gözet gör müfredātımdır

1003 Ḫudāyā sen hidāyet vir anıñ ṭullābına bundan
Ki tā bā-ṣūr-ı evvel bu benim mir´āt-ı ẕātımdır

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1004 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah

Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

[45a]

1005 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed

Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1006 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرِ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّىَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَحبَّةُ اللهِ تَعَالى لِمَنْ أُغْضَبَ فَحَلِمَ وَلا يُلقَى صَاحِبُهُ إلى النَّارِ أبَداً رَوَاهُ الحَاكِمُ مَرْفُوعَا الوُدُّ وَالعَدَاوَةُ يَتوَارَثَانِ الطَّبرانِيِّ الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنْ الجَلِيسِ السُّوءِ وَالْجَلِيسُ الصَّالِحُ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ[825] رَوَاهُ الحَاكم وَغَيْرهُ مَرفُوعَا

أرْحَامُكم ابْنِ حُبَّانٍ (؟) للجنةِ ثمانيةُ أبوابٍ سَبعةٌ مِنها مُغلقةٌ وَ بَابٌ مفتوحٌ للتوبةِ حتَّى تطلعُ الشَّمسُ مِن مَغْربِها[826] ابْنُ اَبي دِينَارٍ

شَهَادةُ العُلماءِ بَعْضُهُمْ لبَعضٍ لا يَجُوزُ لأنَّهمْ حسد[827] الحَاكِمُ وغيرهُ

مِنْ سَعَادةِ المَرءِ حِفْةُ لِحْيتهِ[828] الطَّبراني وَغيرهُ

السُّلطَانُ ظِلُّ اللهُ تَعَالى فِي أرْضهِ يَأوِيْ إليْهِ كُلُّ مَظلومٌ مِنْ عِبَادهِ فَإنْ عَدَلَ فَلهُ الأجْرُ وَعَلى الرَّعِيَّةِ الشُّكْرُ وإنْ جَارَ اوْ خَانَ او ظَلَمَ كَانَ عَلَيْهِ الوزْرُ وعَلى الرَّعيَّةِ الصَّبْرُ[829] البيهقي

الضَّيفُ يَاتِي بِرزْقهِ وَيَرْتَحِلُ بِذنوبِ القَوْمِ[830] البَّزارُ وَغَيرهُ

حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوْا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَأَعِدُّوا الْبَلاءَ بالدُّعَاءِ[831] الطَّبراني

يَدُ اللهِ عَلى الجَمَاعةِ[832] التِّرمِذيِّ

اليُمْنُ حَسَنُ الْخَلْقُ[833] الحَرَائطي

---

[825] el-Kâdî Ebû ʻAbdillah Muhammed b. Selâme el-Kudâʻî, **Müsnedü'ş-Şihâb,** I-II, Müessetü'r-Risâle, Beyrût, 1985, C. 2, s. 237.
[826] İbnü'l-Mülakkın Sirâceddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şâfiʻî el-Ensârî, **Tavzîh Şerhi'l-Câmiʻi's-sahîh**, I-XXXVI, Dâru'n-Nevâdir, 2008, C. 13, s. 37.
[827] Hindî**, a.g.e.,** C. 7, s. 15.
[828] Hindî, **a.g.e.,** C. 11, s. 91.
[829] Hindî, **a.g.e.,** C. 6, s. 4.
[830] Hindî, **a.g.e.,** C. 9, s. 242.
[831] Hindî, **a.g.e.,** C. 6, s. 293.
[832] Kudâʻî, **a.g.e.,** C. 1, s. 167.
[833] Ebû Bekr Muhammed b. Caʻfer b. Muhammed b. Sehl b. Şâkir el-Harâtî el-Sâmerrî, **Mekârimü'l-ʻAhlâk ve Me'âlîhâ ve Mahmuda Terâikahâ,** I, Dâru'l-Âfâku'l-ʻArabiye, Kâhire, 1999, C. 1, s. 40.

يُخَفَّفُ الموقِفُ للحِسَابِ عَلى أُمَّتي حَتَّى يَكونَ احَفَّ مِن صَلاةٍ مكتوبةٍ وَتَخفَّفُ عَلَيْهُمُ النَّار[834] حَتَّى تَكونَ كَحَرِّ الحَمَّامِ أَحْمَدُ وَغَيرهُ

يَشِيبُ ابْنُ آدم وَ يُشبُّ مَعهُ خَصْلتانِ الحرْصُ وَطُولُ الأمَل[835] الشَّيْخانْ

هلكت الرِّجالُ حِيْنَ إطاعَةِ النِّساءِ[836] الطَّبراني

هنَّ أغْلبُ[837] أيضاً(؟) هُمَا جَنَّتُكَ وَنَارُكَ[838] إبْنُ مَاجَةَ

هُمُ القُومُ لا يَشْقي بِهِم جَلِيْسُهمْ[839] الشَّيْخَانِ

القَهْقَةُ مِنَ الشَّيطانِ وَالتَّبَسُّمُ منَ اللهِ تعَالى[840] الطَّبرانِيُ

قَالَ اللهُ تَعالى عَزَّ وَجَلَّ مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى بلائي وَلَمْ يَشْكُرْ لنَعمائي فَلْيَخْرُجْ مِنْ بَيْنِ أَرضي وَسَمَائِي وَلْيَطْلُبْ لَهُ رَبّا سِوائِي[841]

[45b]

الطَّبَرانِي وَغَيْرهُ

رَبَيْعُ أمَّتِي العِنَبُ وَالبَطِّيخُ[842] الدَّارَ قُطْنِي

روحوا القُلوُبَ سَاعَةً بسَاعَةً[843] الدَّيْلَمِيُ

رَبْطُ الخَيْطِ فِي الإِصْبَعِ لتَذَكِير الحَوَايِجِ التِي يَخَافُ نِسْيَانِهَا[844] أبُو يَعْلى

رَجَبَ شَهْرُ اللهِ وَشَعْبانُ شَهْرِي وَرَمَضَانِ شَهْرُ أمَّتِي[845] الدَّيْلَمِيُ مَرْفُوعاً

رَحِمَ اللهُ وَالِداً أعَانَ وَلَدُهُ عَلى بُرِّه[846] أبُو الشَّيْخِ

رِيحُ الْوَلَدِ مِنْ الْجَنَّةِ[847] الطَّبَرانِي

الرُّؤْيَا عَلَى رِجْلٍ طَائِرةٌ مَا لَمْ تُعَبَّرْ فَإِذَا عَبَّرَتْ وَقَعَتْ[848] أبُو دَاوُدُ مَرْفُوعَا

الرَّسُولُ لا تُقْبَلْ أحْمَدُ وَغَيْرهُ رُدَّتِ الشَّمسِ على عَلِيِّ ابْنِ أبِي طَالِبِ اِبْنِ مَرْدَوِيِّه[849] (؟)

---

[834] Mevsılî, **a.g.e.,** C. 2, s. 527.
[835] Lafız farklılıkları ile, Müslim, **a.g.e.,** C. 2, s. 724.
[836] Hindî, **a.g.e.,** C. 16, s. 287.
[837] Hindî, **a.g.e.,** C. 8, s. 211.
[838] İbn Mâce Ebû ‘Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen İbn Mâce,** I-II, Dâru’l-kütübü’l-‘Arabiye, 2009, C. 2, s. 1208.
[839] Müslim, **a.g.e.,** C. 4, s. 2069.
[840] Taberânî**, a.g.e.,** C. 2, s. 218.
[841] Lafız farklılıkları ile, Hindî, a**.g.e.,** C. 1, s. 106.
[842] Hindî, **a.g.e.,** C. 12, s. 340.
[843] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 37.
[844] Kaynağını tespit edemedik.
[845] Hindî, **a.g.e.,** C. 12, s. 310.
[846] ‘Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureşî Ebû Muhammed el-Mısrî, **el-Cami‘ fi’l-hadîs,** I-II, Dâr İbnu’l-Cevzî, es-Su‘ûdiye, 1996, C. 1, s. 212.
[847] Hindî, a.g.e., C. 16, s. 274.
[848] Ebû Dâvûd Süleymân b. el_Eş‘as es-Sicistânî, **es-Sünen Ebû Dâvûd,** I-IV, Beytü’l-Efkâru’l-Devliyye, t.y., C. 4, s. 464.
[849] Kaynağı tespit edilemedi. Müstensihin satır atladığına kanaat getirdik.

الرَّجُلُ فِي ظِلِ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضى بَيْنَ النَّاسِ[850] أحْمدُ وَغَيرهُ

ذِكْرُ الأنْبِيَاءِ من العِبَادةٌ وَذِكْرُ الصَّالحِينَ كَفَّارةُ الذُّنُوبِ[851] الدَّيْلَمِيُ

تُرْفَعِ البَرَكَةُ مِنَ البَيتِ إذَا كَانَ فِيهِ الكِنَاسَةُ[852] أيضاً

النَّبيُّ لا يُورَثُ[853] يَعْلى

النَّار جَبَّارٌ[854] ابو دَاوُد

نَبَاتُ الشَّعرِ فِي الأنْفِ أمَانٌ مِنَ الجُزَامِ[855] الطَّبَرانِي

نِعْمَتَانِ مَغبُونٍ فِيهِمَا كَثِير مِنَ النَّاسِ[856] الصَّحة وَالْفِرَاغُ البُخَاري

جَهَنَّمُ تُحِيطُ بِالدُّنْيَا وَالْجَنَّةُ مِنْ وَرَائِهَا وَلِذَلِكَ صَارَ الصِّرَاطُ عَلَى جَهَنَّمَ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ[857] الدَّيْلَمِيُ

الْغَضَبُ يُفْسِدُ الإيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرُ الْعسَلَ[858] الطَّبَرانِي

بُشْرى للنَّاسِ مَنْ قَالَ لا اِله الاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لهُ وَجَبَتْ لهُ الجَنَّةُ[859] أيضاً

طَاعَةُ النِّساءِ نَدَامَةٌ[860] ابْنِ عَسَاكِر

فَاتِحَةُ الكِتَابِ شِفاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ[861] البَيْهَقِيْ

الفَارُّ مِنَ الطَّاعُونِ كَالفَارِّ مِنَ الزَّحْفِ[862] اَحْمَد

الدِّينُ النَّصِيحَةُ[863] البُخَارِيُّ

الدُّنْيَا سِجْنُ المُؤمِنُ وَجَنَّةُ الكَافِرُ[864] المُسْلِمْ وَغَيْرهُ

زَيِّنُوا الْعِيدَيْنِ بِالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّقْدِيسِ[865] اَبُونعيمِ

كَادَ الحليْمُ أنْ يَكُونُ نَبِيًّا[866] الخَطِيْبُ

خَمسٌ مِنَ الإيمَانِ مَنْ لمْ يَكنُ فِيهِ شَيءٌ فَلا اِيْمانَ لَهُ لتسْليمُ لأمْرِ اللهِ تَعَالى وَالرِّضَاءُ بِقَضَاءِ اللهِ تَعَالى وَالتَّفْويضِ إلى اللهِ تَعَالى وَالتَّوكُّلِ على اللهِ تَعَالى وَالصَّبرُ عِندَ الصَّدْمَةِ الاَوُلى[867] البَزَّارُ

---

[850] Mevsılî, **a.g.e.,** C. 3, s.300.
[851] Hindî, **a.g.e.,** C. 15, s. 918.
[852] Hindî, **a.g.e.,** C. 15, s. 402.
[853] Hindî, **a.g.e.,** C. 11, s. 20.
[854] Ebû Dâvûd, **a.g.e**., C. 4, s. 323.
[855] Mevsılî, **a.g.e.,** C. 7, s.332.
[856] Buhârî, **a.g.e**., C. 8, s. 88.
[857] Hindî, **a.g.e.,** C. 14, s. 385.
[858] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 138.
[859] Hindî, **a.g.e.,** C. 1, s. 46.
[860] Hindî, **a.g.e.,** C. 16, s. 285.
[861] Beyhakî, **a.g.e**., C. 2, s. 450.
[862] Hindî, **a.g.e.,** C. 10, s. 79.
[863] Buhârî**, a.g.e.,** C. 1, s. 21.
[864] Müslim**, a.g.e.,** C. 4, s. 2272.
[865] Hindî, **a.g.e.,** C. 8, s. 546.
[866] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 130.
[867] el-Hâfız el-İmâm Ebû Bekr Ahmed b. ‘Amr b. ‘Abdilhâlik el-Bezzâr, , **el-Bahru’z-zehhâr (Müsnedu’l-Bezzâr),** I-VI, Mektebetu’l-ulûm ve’l-hikem, el-Medînetu’lMunevvere, 2003, C. 2, s. 220.

[46a]

ثَمَنُ الجَنَّةِ لا إلهَ إلاَّ اللهُ[868] ابْنِ عَدِيٍّ وَغيرهُ

عَجَّ حَجَرُ إلىَ اللهِ تَعَالى فقال إلهِي وَسَيِّدي وَمَوْلايي عَبَدتُكَ وَسَبَّحْتُكَ كَذَا وَكَذا سَنَةً ثُمَّ جَعَلْتَني فِي اُسّسِ كَنِيْفٍ

فَقَالَ أَوَمَا تَرضَى اِنْ عَزَلتُ بِكَ عَنِ المَجَالِسِ القُضَاة[869] اِبنُ عَسَاكر

لاَ تَقْتُلُوا الضَّفَادِعَ فَإِنَّ نَقِيقَهَا تَسْبِيحٌ[870] النَسِيِّئُ وَغْيرُهُ

اللَّهُمَّ وَفِّقْنَا فِيما تُحِبُّكَ وَتَرضَاكَ بِجَاهِ مَنْ صَلَّيْتَ عَلَيْهِ وَصَلَّى مَلائِكَتُكَ المُقَرَّبُونَ وَعِبَادُكَ الصَّالِحُونَ وَاجْعَلِ

الكِتابَ المُوقظَ دَلِيْلَ العَاشِقِينَ وَمُرشِدَ الطَّالبِيْنَ حَتَّى غَرَّدَ العَنْدَليب عَلَى الغُصُونِ وَتَكَرَرَ فِيه تَتُمّةُ الفُصُولِ عَن

كَشْفِ الظَّنُونِ وَالرَيْبَ المَنُونِ المُهمَّاتُ إلاَّ إنَّ فَرائِضَ اللهِ عَلى المُكَلَّفينَ أجْمَعِينَ خَمْسَةُ أنَوْاعٍ وَعَشَرَة أقِسامٍ

وَاُكَمِّلُ لَهُمْ بِتَصَنُّعِ الرُمُوزِ فِي أرْبَعَةِ أبْيَاتٍ وَالحُرُوفِ الَّتِي في أوَاخِر كَلمَاتِ الخَمْسِ مِنَ البَيْتِ الأوَّلِ تُعَدُّ مِنَ

الفَرَائِضِ الخَمْسَة أبجديا وَحُرُوف الأوَائِلِ مِنَ الكَلمَاتِ تَدُلُّ وَتشيرُ إلى نِسْبِيَةِ الفَرَائِضِ وَمَثلُ الكَلِمَاتِ لدالبَابِ

كَمَثلِ الفُصُولِ وَالأبْوَابِ فِي سَائِرِ الكِتَابِ

الأبْيَاتُ

وَمُفْرَّضَا اَو فَفْرضَب اسْفرضَجْ سَلغَرَّضَدْ 1007

عُمَفَرَّضَهُ نَوْعَاً إلاَّ أقْسَامُهَا عَشْرُ عَدَدْ

1008 Ya´nī ki farżlar dā´im vaḳti ve ʿusbūʿī olur

Sālī ʿumrī cümlesi ezber olunmuş ced-be-ced

1009 Evvel bir ṣāninci beş ṣāliṣde bir rābiʿ iki

Ḫāmis bir temmu´l-ʿaşer fehm ile bul ḥaḳdan meded

1010 Īmān beş vaḳti ḳıyām cumʿa nemāz ile ṣıyām

Daḥi zekātı ḥaccı tam eylemiş ferd ū ṣamed

[46b]

[868] Hindî, **a.g.e.,** C. 1, s. 419.
[869] Hindî, **a.g.e.,** C. 6, s. 93.
[870] Hindî, **a.g.e.,** C. 9, s. 318.

Dā′im-i farż Ya′nī beş nev′īn evvelkisi farż-ı dā′īmdür ki ezmānı ve evḳātı eczā ḳabūl eylemez. Belki her ġāh ve her āyīne görüp gözedüp ḥıfẓ eylemesi mükelleflere farż-ı ʿayndır. Ḥatta ḥüküm öyledür ki aña müteʿallıḳ olan ʿilm-i ḥālleri bilüp lakin anuñ zir-destinde ve ḳabża-i ḥükminde olanlara ta′līm eylemeseler yarın rūz-ı cezāda cehennem ʿaẕāblarıyla ʿaẕāb olunmaḳlıġa müsteḥaḳ olurlar. Meṣelā bir kimse rūẓ-ı cezāda īmān nedir İslām nedir ve dīn nedir ve millet nedir ve daḫi şarṭu′l-İslām sukūn-ı rā ile nedir ve ṣıfāt-ı īmān nedir ve şarṭu′l-İslām feṭḥ-i rā ile nedir ve şarṭu′l-ṭahāret sukūn-ı rā ile nedir ve fācir-i nesne dirler sūʿāl olunduk da cevaba kādir olmasa pes ol kimse gerek er ve gerek ʿavret eşedd-i ʿaẕāba ve ʿikāba giriftar olurlar. Bulūġ olup öğretmedügi çün ve anıñ vālideyni ve mürebbileri daḫī bir müddet vizrine şerik olup maḥṣūṣan ʿaẕāb olunurlar. Ḳable′l-bulūġ öğretmedikleri içün şimdi zemāneniñ ġāfilleri evlādların mektebe virüp ammā hīç ne ʿilm-i ḥāl oḳuduġını istifsār itmedi ḥuḳnasına(?) ve tezevvüc olunmasına elem çekerler [871]فَوَيْلٌ لَهُمْ ḥīne

[872]مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ İmdi īmān-ı İslām ikisi birdir ve dīn-i millet daḫi ikisi birdir. ke′ẕ-ẕahri meʿa′l-baṭni dinildi. Ammā şeriʿāt vitren birdür. Netāyicleri budur ki Peyġamberimiz ʿaleyhi′s-selām efdalu′ṣ-ṣalevāti ve ekremü′t-tehiyyāt ḥażretleri bi′-ẕ-ẕāt murād idüp bir muḫliṣ ümmetlerine iki dürlü armaġan getürdigini sebeb-i duḫūl-ı cinān ve bārī-i rū′yet-i cemāl-i Raḥmān'dır. Biri ʿītiḳāda müteʿalliḳ ki aña dīn-i millet dinildi.

[47a]

Ve biri āʿmāle müteʿalliḳ ki aña şeriʿat dinildi ve bu ikisi dil ile iḳrār ve ḳalb ile taṣdīḳ īmān-ı İslām dinildi. Ḥükmü′l-imān bilā cemāl-i lā ilahe illā′llah ya′nī la maʿbūd biḥaḳḳ-ı illā′llah ammā ṣarf-ı Türkī'si, Ṭabulācaḳ ancaḳ Çalab ledye′l-Etrāk bu ma′nāya ṣaḳil ve zemīn ve asimān hemyān pehā yetişmez. Zīrā anlara uḫrā oldı. Muḥammed Rasūlu′llah ya′nī Muḥammed insī ve cinnī cennete daʿvet içün ṭaraf-ı

[871] Bakara Suresi: 79
[872] Yasin Suresi: 51

ḥaḳdan elçi ve ḳulaġuz ve bürhāndır. Pes herkes kendi lisānıyla bu ḳadarca maʿnāya ḳādir ola. Anıñ İslām'ına ḥüküm olunup şehādeti maḳbūl olur dimişler ve daḫi şurūṭu´l-īmān ve´l-İslām altıdur. Evvlekisi ġaybe īmañ ikinci ġaybı Allahu Teʿālā'dan ġayri kimse bilmez ʿitiḳād itmek üçüncü her ne deñlü ʿābid ve ṣāliḥ olursa da emīn olamamaḳ dördüncü her ne deñlü ʿāṣī ve mücrim olursa da faż̀l-ı Ġaffār'dan ümidini kesmemek beşinci ḥelāli ḥelāl iʿtiḳād itmek altıncı ḥarāmı ḥarām iʿtiḳād itmek. Bir kimsede bu altı şarṭıñ biri bulunmasa muṭlāk kāfir ḥükmündedir. Ammā şarṭi´l-İslām feṭḥ-i rā ile beşdir. Eṣ-ṣavmu ve´ṣ-ṣalevatü ve´l-ḥacci ve´z-zekāveti ve kelime-i şehādet. Bu beşe şarṭu´l-İslām dirler ya´nī ʿalāmetü´l-İslām dimekdür. Bunı sükūn ra ile irād taġlīẓ ve hedāyān olur. Zīrā ʿayn-i īmān olmaḳ iḳtiżā ider. Maʿa heẕā bizim ʿindimizde bunlarıñ terki tekfir olunmaz ammā ʿinde´ş-Şāfiʿī olunur. Ve belki bunlarıñ ḥaḳ olmasınuñ ʿitiḳādı farż̀-ı dā´imīdendir. Taʿrīfi´ş-şarṭ-ı şarṭı aña dirler ki şey´iñ mevḳūfuñ ʿaliyyesi ola ve şeyden ḫāric

[47b]

ola ve şeyde eṣeri olmaya. Ve daḫi ṣıfāt-ı īmān altıdur. Amentü bi´llahi yaʿnī ben inandım ve dilimle ikrār ve ḳalbimle taṣdīḳ eyledim Allahu Teʿālā vardır ve birdir yaʿnī şeriki ve naẓīri yoḳdur. Ve her mü´mine ḳulluḳ itmege maʿbūd bi´l-ḥaḳ ancaḳ oldur ve hem ḫālıḳ ve rāzıḳ oldur. Ve kemāl-i ṣıfātlarıyla mevṣūfdur noḳṣān ṣıfātlarından müberrādır. Ve cümle mükelleflere bilmesi farż̀-ı ʿayn olan ṣıfātlar ḳırḳdır. Yigirmisi ḥakkında vācibdir. Ol ki ẕihinde ʿademi taṣavvur olunmaz. Bu yigirmi ṣıfātlar dört ṣıfatdır. Nefsiyye ve Selbiyye ve Ṣubūtiyye ve Fiʿiliyye. Maʿnā-yı laṭiflerin icmāl idelüm. Ammā Nefsiyye birdir el-Vucūd yaʿnī rabbimüz var olmaḳ. Ammā selbiyye beşdir. el-Ḳıdem yaʿnī rabbimiziñ evveliniñ evveli olmamaḳ. el-Beḳā yaʿnī rabbimiziñ aḫiriniñ aḫiri olmamaḳ. el-Vāḥdāniyye yaʿnī rabbimizüñ maḥlūḳına benzemesi olmamaḳ. el-Ḳıyām bi-nefsihi yaʿnī rabbimizüñ bir kimseniñ ṭoġurmasına iḫtiyācı olmamaḳ. Amma ṣubūtiyye yedidir. el-Ḥayāt yaʿnī rabbimiZ diri olmaḳ. el-ʿİlm yaʿnī rabbimiziñ bilmesi olmaḳ. el-Semiʿ yaʿnī rabbimiziñ

işitmesi olmaḳ. el-Baṣir yaʿnī rabbimzüñ görmesi olmaḳ. el-İrādetü yaʿnī dilemesi olmaḳ. el-Ḳudret yaʿnī rabbimiziñ güci yetmesi olmaḳ. el-Kelām yaʿnī rabbimiziñ söylemesi olmaḳ. Ammā fiʿliye daḫi yedidür. el-Taḫlīk yaʿnī ḳıble kevne´l-eşyāi rabbimizüñ yaratması olmaḳ. el-Terzīk yaʿnī rabbimizüñ üzerine lāzım ve vācib olmaḳsızın cümleniñ rızḳını virmesi olmaḳ. el-İbdāʿ yaʿnī meniden ādemi ve ṣudan turābı ve ahcārı hüveydā ve peydā eylemsi olmaḳ. el-İnşā´ ya´nī aṣlı ve eṣeri ve māyesi olmayan eşyāları ẓuhūra getürmesi

[48a]

olmaḳ. Meṣelā hevāda bulud peydā olmaḳ yemek yemeden ṭoymaḳ ve ṣu içmeden ḳanmaḳ ve yol yürümeden menzile varmaḳ gibi. el-Sunʿ gūnāgūn ve renkārenk ʿacāyib ve ġarā´ib nesneler ḫalḳ idüp ṣanʿatlar gösterür. Ḫuṣūṣan lisānıñ söylemesi ve gözüñ görmesi ve ḳulaġıñ işitmesi ṭavḳ-ı beşerden ḫāric maʿnālar ve ṣanʿatlardır. el-İḥyā´ yaʿnī ölüleri diri ḳılması olmaḳ. el-İmāte yaʿnī dirileri ölü ḳılması olmaḳ. Pes bu ẕikir olunan yigirmi ṣıfātların eżdādları Ḥaḳ taʿālā anıñ şān-ı aʿlāsına müstaḥil dirler. Ve Senūsī'de[873] eydür ki her ṣıfāt ki irādesine teʿalluḳ ider cevāz tesmiyye olunur zihinde vucūdı ve ʿademi taṣavvūr olunduġi çün. Ammā müstaḥil zihinde vucūdı taṣavvur olunmaya dirler. Ve daḫi efʿālu´llah muʿalletün bi´l-ʿarāż degildir. Yaʿnī insāna bi´ż-żarūr acıḳmaḳ yedürür ve üşümek geydürür oldı fiʿlinde böyle degildir. Ve daḫī Bārī Teʿālā ḳulını ıṣlāh eylemek kendüye vācib degildir. İmdi īmānını ve ıṣlāḥ olması Bārī taʿālāya ḥavāle ve taḳvīż eylemek cā´iz degildir belki kendi bi´n-nefsi ḥıfẓına mülāzemet farż-ı dā´imīdendir. Ve daḫi Tañrı Teʿālā'nıñ cümle ṣıfātlarını ne ẕātınıñ ʿaynī ve ne ġayri ve ne de münfek olucılar dirler. Ve keẕālik cümle peyġamberler şānında mükelliflere bilmesi vācib olan ṣıfātlar levāzım-ı imāndan ve farż-ı dā´imīdendir. Anlar beşdir. el-Ṣıdḳ yaʿnī cümle peyġamberler keẕibden beridirler. el-Emānet yaʿnī cümle peyġamberler ḫıyānetden berīdürler. el-

[873] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ömer b. Şuayb es-Senûsî el-Hasenî (ö. 895/1490) Tilimsânlı âlim ve sûfî.

Teblīġ yaʿnī cümle peyġamberler kitmāndan beridirler. el-ʿİsmet yaʿnī cümle peyġamberler günāhdan berīlerdür. el-Feṭānet yaʿnī cümle peyġamberler ʿāḳıllar ve zīrekler olup ḥamāḳat üʿanbā berīdirler. Ve daḫi bu ṣıfātların anların ḥaḳḳında

[48b]

vācib olup eżdādları müstaḥīl dirler. Ve cevāz ṣıfātları daḫi vardır āʿrāż-ı beşeriyye gibi. Ve daḫi anlara nāzil olan kitāblar ḥaḳdır. Lakin min ledün Muḥammed ʿaleyhi´ṣ-ṣalāvetü´r-raḥmān ilā aḫiri´z-zemān Ḳur´ān-ı Kerīm'den ġayrī kütüb-i menzelenin aḥkāmı mensūḫ ve ḳırā´atleri memnūʿdur. Ve daḫi cümle peyġamberānıñ evvelī Ādem aḫirī Muḥammed'dir deyü iʿtiḳād idüp Muḥammed ʿaleyhi´s-selāmı üç şey ile sā´ir enbiyā üzere tercīḥ ve tafṣīl eylemek farż-ı dā´imīdendir. Ḥattā bir ḥātūñ kişi böyle iʿtiḳād eylemese erine ḥarām olur dimişler. Biri budur ki ḫātimü´l-enbiyādır. Ve biri budur ki hīç andan afżal maḫlūḳ yoḳdur. Ve biri budur ki cümle inse ve cinne gönderilmişdir. Ve daḫi zemin ve asimānda olan melā´ikler ḥaḳdır. Anlarda ebedī erkeklik ve dişilik yoḳdur ve ṭarfet´ül-ʿayn-i günāh işlemezler ve anlarıñ içlerinde peyġamberler ve muḳaerrebler vardır. On yedinci faṣılda melekeyn-i meẕkūrīn anlarıñ uzmālarındandır dimişler. Ve daḫī ḳıyāmet ve ḥisāb ve kitāb ve mīzān ve ṣırāṭ ve cehennem ve cennet ve liḳāi-llah ḥaḳdır olsa gerekdir. Ve daḫi kerāmet dünyāda mü´minleriñ baʿżına ve aḫiretde cümle mü´münlerin ve mü´mināta müyesserdir. Ve daḫi cümle aṣḥāb-ı Rasūlu´llah'ı muḥabbetde bilā teferruḳ berāber severüz. Lakin cehār-ı yār-ı güzīn efendilerimiz merātib-i velāyetde cümle fāīḳlar olup dünyāda ve aḫiretde derecāt-ı ʿulyāda selāṭīn-i güzīnlerdir rıżvānu´llahi taʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn. Ve daḫi Peyġamberimiziñ aḫbār-ı nübüvveti olan eşrāt-i sāʿatler ki ḫurūc-ı Deccāl ve nüzūl-ı ʿĪsā ʿaleyhi´selām ve ḫurūc-ı Mehdī ve ẓuhūr-ı duḫān ve ṭulūʿı´ş-şemsi mine´l-meġribi ve taġlīḳ-i bāb-ı tevbe ve refʿi´l-ʿamel ve tedris muṭlaḳ ve entelide'l-emetü rabbeteha kavl-ī şerifi gibi bi´l-cümle ẓuḫūrı ve vuḳūʿı muḥaḳḳaḳdır. Ve daḫi ḳażā ve ḳader ḥaḳḳdır. Yaʿnī hīç bir kimseye ṣoñradan ād olmaz belki muḳadder olandır. Ḥāṣılı gerek ḫāyr ve gerek

şer ḥükmü´llahdan ḥāric iş yoḳdur. Beyān-ı ḥükmü´llahi ol nesnedir yaʿnī eger bir farż ʿamel işleseñ ol anıñ taḳdīriyle

[49a]

dilemesiyle ve rıżāsıyla ve sevmesiyle ve emriylemesiyledir. Ammā ʿamel-i nāfileler emriniñ ġayriyledir. Ammā ʿamel-i şer ve günāh vucūda gelse emriniñ ve sevmesiniñ ve rāżī olmasınıñ ġayriyleriyle ḥāṣıl olur ve bi´l-cümle bunlarıñ ʿilmi ve īʿtiḳādı farż-ı dā´imidir. Ḥattā bir kişi ẓālimleriñ itdikleri ve kāfirleriñ etdikleri ẓulm ve küfr üç evāḫir-i kebīriñ ġayriyle olur deyu iʿtiḳād eylemese ol kişi mürted olup eger rucūʿ eylemezse muḫalledün fī´n-nār olur. Beyāni´l-mīzān fī´l-ʿitiḳād ya´nī meẕāhib-i erbaʿada mü´min ve kāfir bu altı kelimeler ile farḳ olur ve keẕā maʿrifetü´l-evḳāt ve ekṣer-i ḥudūdu´llah anlar ile ifrāz olunur. el-Yaḳīn yaʿnī iʿtiḳād-ı cāzim-i nefsü´l-emre muvāfiḳ olup bir dürlü şek ẓan ile zā´il olmasa ve´l-şek ya´nī iki ṭarafında daḫi henūz seyyi´āti ve tereddüdi ola. eẕ-Ẓann yaʿnī añlamaḳ ṭarafı añlamamaḳ ṭarafından ġālib ola. el-Vehüm yaʿnī añlamamaḳ ṭarafı añlamaḳ ṭarafından ġālib ola. e´t-Taḳlīd yaʿnī iʿtiḳād-i cāzimi nefsü´l-emre muvāfiḳ olup lakin kendüye şek gelince zā´il olup ġūyiyā erbāb-ı ḳıble-i taḥarrīye beyānān ḳabilinde olur. el-Cehlü´l-mürekkeb yaʿni maʿāẕa´llah iʿtiḳād-ı cāzimi nefsü´l-emre muvāfiḳ olmayup andan bir dürlü zā´il daḫi olmaya. Bu ṣarf-ı kāfirler iʿtiḳāddıdır. Ammā ṣarf-ı ʿāḳıl ve dānāların iʿtiḳād-ı yaḳīn ile olur. Ve ammā ṣarf-ı cāhilleriñ ve ġāfillerin iʿtiḳādı yā şek veyā ẓan veyā vehim ile olur. Anlar aḫir küfre ilḥāk olunurlar. Ve ammā āṣḥāb-ı taḳlīd ḳaraca cāhilleridür ki taḳlīd iderler. Anları meẕāhib-i Şāfiʿī'de küfre ilḥāḳ olunup meẕheb-i Ḥanifī'de imāna olunurlar. Zīrā bizim ʿindimizde muḳallidin imānı ṣaḥīḥdir. Pes ehl-i saʿādet ve ehl-i merātib-i āʿlī olan mü´min-bihi kişi mü´min-bihi olanlara yaḳīnen īʿtikād eyleyüp andan aʿmāl-i ṣālihātda ḥudūdu´llaha yaḳīn ile riʿāyet eyleye Ḥulviyyāt'da[874] eydür ki: "Bir kişi bir farż

[874] Necmi HAMAMCIOĞLU, "Hulviyât-ı Şahî Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, S.B.E., Y. Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006.

[49b]

nemāz ḳılup baʿdehü şek eylese ol farż-ı ʿiāde elzem olur. Ve keẕā vaḳtiñ duḫulında şek olunsa iʿāde vācib olur. Ve keẕā ramażānda ve ġayrīde ṣā´im ġurūb-ı şemsde şek eylese ḳażāsı elzem olur. Vesā´ir ḥudūdu´llah böyledir. Ḥattā bir kişi Ādem ve Ḫavvā ʿaleyhimā´s-selmām cennetde dıraḫt-ı ḫuldıñ dānesinden yemeselerdi ve and-ı ʿāʿdāya uymasaydılar biz şaḳī olmazdıḳ veyā cennetde olurduḳ deyu şek veyā ẓan veyā vehim üzere ṭursa muṭlaḳ kāfir olup rucūʿ yelemezse muḫalledün fī´n-nār olur." dimişler. Ve daḫi ḥelālde ve ḥarāmda ve keẕā taḥsīn şey´i min efʿāli´l-küffārda irtidād-ı şek böyledir. Ve daḫi aḥkām-ı şerʿiyyenüñ iʿtiḳādı ve taʿlīm-i ʿilm-i farż-ı dā´imīdendir. Anlar beş kelimedir. İfrāzları ve taʿrīfleri vācibdir. el-Farżu ve´l-vācibü ve´l-sünnetü ve´l-ḥarāmu ve´l-mubāh. Ammā farż oldur ki ol fermān-ı ilahī olup iştibāh olunmadı. Anı işlemeyenler meşiyyetü'llah'da olurlar. Ammā inkār veyā şek ideñ mürted olup müḫaledün fī´n-nār olur. Ol daḫi iki ḳısımdır. Biri farż-ı ʿayndır ki Zeyd işlese ʿAmr´uñ sāḳıt olmaz. Ve biri farż-ı kifāyedir ki Zeyd işlese ʿAmr'udan ṣāḳıt olur. Ġazā-yı muḫayyer ve ṣalāt-ı cenāze ve taḥiyyetü´l-mü´minīn gibi. Amā vācib oldur ki ol fermān-ı ilahī olup ictihādda iştibāh olundu. Aña inanmayan kāfir olmaz lakin işlemeyen müşeyyededir. Ol daḫi iki ḳısımdır. Biri vücūb-ı āʿmdır ki cümle mükelleflere vācibdir. Ṣalāt-ı vitr ve duʿā-i ḳunūd ve ṣalavāt-ı ḫamseniñ vācibleri gibi. Ve biri vücūb-ı ḫāsdır ki ṣalāt-ı ʿıydın ẕevā´id tekbirleri ve beş yerde ṣıyām ve fitre ve ḳurbān gibi. Bunlar erbāblarına vācibdir. Ammā sünnet oldur ki anı Peyġamber ʿaleyhi´s-selām dā´iman işleyüp ve işleyiñiz didügi tevātir ile ṯābit oldı. İşleyene ṯevāb-ı ʿaẕīm derece-i ʿulyā virilüp ve işlemeyen āṯim olup şefāʿatden baʿīd olur. Ammā inkār

[50a]

iden ve taḥfīfan ve taḥḳiran terk iden kāfir olur. Müḫalled fī´n-nār olur. Ol daḫi iki ḳısımdır. Biri mü´ekkeddir ve biri ġayrī mü´ekkeddir. Evvelki eẕān ve misvāk ve fecir ve ẓuhūr ve maġrib nemāzları sünnetleriyle ʿişānıñ ikisi gibi. İkinci żuhā ve

teheccüd ve evvābīn ve ʿaṣr ve ʿişānıñ dördi gibi. Bunları kılmayanlara ṣū´āl ve ʿitāb olmaz. Lakin kılanlara her birler içün on iki senelik kabūl olmış ʿibādet ṣevābı virilür didi Rasūlu´llah ʿaleyhi´s-selām. Ammā ḥarām oldur ki Ḥaḳ taʿālā ḳullarını andan nehy eyledüginde iştibāh olunmadı. Anı işleyen meşiyyet-i Bārī'dedir. Lakin muḥallili ve münkiri kāfir olup muḥalledün fī´n-nār olur. Ol daḫi iki ḳısımdır. Biri ḥarām-ı laʿīne ve biri ḥarāmı li-ġayrihi. Evvelkisine besmele diyen kāfir olur. Āṣlı necis olduğu için meyyite ve ḥamr ve laḥm-ı ḥınzīr ve ḳan ve sā´ir ḫabā´iṣler gibi. Ammā ikinciye besmele diyen kāfir olmaz. Āṣlı pāk olduġı içün. Ḥarām kesblinüñ ṭaʿāmı ve birinüñ baġçesinüñ seriḳatan meyvesi gibi. Amma mubāh oldur ki ol ne me´mūr-bihi ve ne menhī ʿanhü ve ne fāʿiline ʿitāb ve ne günāh ve ne ṣevāb ola. Taḥṣīl-i levāzım-ı sayf ve şitā gibi.

وَقَالَ المَشَايِخُ العِظَام أَفْعَال المُكَلَّفينْ ثَمَانيَةٌ أَرْبَعَةٌ مِنْها مِنْ قِبَلِ اللهِ المَعْبودِ وَرُمُوزهَا فُو حَمٌ و أَرْبَعةٌ مِنْهَا مِنْ قِبَلِ رَسُولِهِ مُحَمَّدُ المَحْمُودِ وَرمُوزِهَا سَمَامٌ هَذا طَرِيْقتَانِ مَنْسُوبتَانِ إلَيْهِمَا وقفرضب

Yaʿnī beş nevʿiñ ikincisi farż vaktidir. Ol ki beş vaḳit nemāzı vaḳtiyle edā eylemekdür. Anuñ levāzımı ne idü ki ẕikr olundı. Şimdi taʿdādını beyān idelüm. İmdi nemāzıñ farżları ʿālā-rivāyetin on beşdir. Sekizi ṭaşrasında olan şarṭlardur. İkisi ḥadeṣden ṭahāretdir. Ṭaḥṣīṣ ekberi üçe ve aṣġarī dörde muḳarrerdir. Bu iki ʿindenā niyyet şarṭ ḳılınmadı ancaḳ mesnūndur. Üçi daḫi bedeni ve eṣvābı ve mekānı mā yuṣālli fihī necsin ki ḥafīfesiniñ kadarı

[50b]

şibrinde ġalīẓasınıñ kadarıdır. Heminde maṣūn ve muṭahhar eylemekdir. Bu beşiniñ ikisine ḥükmī ve üçine ḥaḳīḳī dirler. Bizim ʿindimizde şarṭ-ı istincā birdür. Nedir? İstinḳādır. Ya´nī ṭalebü´n-nüfāve der ḥāṣılu´l-maʿnā gerek istincāda ve gerek izāle-i necsinde aḥcār ve ʿaded-i ġasil şarṭ degildir. Belki hemān ṭaleb nüfāve yaʿnī pāk oldum deyince yumaḳ ve silmek şarṭdır. Bir imām şurūṭ-ı aḳsām-ı ṭahārātı bilmese aña iḳtidā dürüst degildir ve ʿazli elzemdir. Ve kezā bir ḫaṭīb oḳuduġu ḫutbeniñ

maʿnāsını bilmese anıñ gibidir. Teʾhire vādi bādī degildir. Ve biri daḫi setr-i ʿavretdir ki ḥafīfesiniñ miḳdārı rubʿı ve ġalīẓesinin miḳdārı reʾs-i uṣbuʿi setr olunmaḳ farżdır. Bu mesʾeleden fehm oluna bir kişi ṣuyā ḳādir iken ʿinde ʿademiʾl-māʾi müteyemmim olduġı ḥālde bir nehre uġradı. Ammā teyemmümi ṣanmadı. Andan varup bir ṣaḥrā yerde nemāz ḳılup kāʾde-i aḫire içre iken şehādet barmaġını ḳaldırdı nemāzı ifsād oldı. Andan ṣağına selām virdi orucı ifṣād oldı. Andan ṣoluna selām virdi teyemmüm ifsād oldı. Andan dönüp ardına baḳdı şerʿan nikāh ifsād oldı. Andan bir bīr görüp ṣuyına naẓar eyledi. Vuṣlatı ḳābil iken ol nemāzıñ iʿādesi ʿafv olunup baġışlandı didiler fuḳahā. Ve biri daḫi niyyet itmekdedir. Yaʿnī ledeʾl-iftitāḥ niyyet eyledim şu vaḳtin farżını edāya. Rıżāen-lillah Allahu Ekber diye. Ammā izāle ḥadeṯde niyyet eyledim abdeste veyā teyemmüme veyā ġusul eylemeğe.

لرفع الحديث تقربا الى الله تعالى[875] diye. Ve biri daḫi ḥudūd-ı evḳātı bilüp taḳdīm ve teʾḫīrden biribirlerine tecāvüz itdirmemekdir. Bu sekiz şarṭ temām oldı. Ve yedi farż daḫi içinde olan rükunlarıdır. Evvelkisi ẓāhiren veya bāṭınen ḳıbleye yönelmekdir. İkincisi ḥāl-i ḳıyāmda iftitāḥ tekbiridir. Üçüncisi ledeʾl-ḳudreti kıyāmdır. Dördüncisi mā-yecūz bihi eṣ-ṣalāveti ḳıraʾātdir.

[51a]

Beşincisi rukūʿdur. Altıncısı sucūddur. Yedincisi her selām virmek murād itdikde teşehhüd miḳdārı oturmaḳdır. Pes bu on beşden biri bulunmasa nemāzı iʿādesi farżdır.

رُمُوزِ الفَرَائِضْ غوجتم سنوق تقق يَعْنِي الغَيْنُ لِلغُسْلِ وَالواوُ لِلوضُوءِ والحِيمُ طَهَارةُ الجَسَدْ وَقِسْ غَيْرهُ رُمُوزِ الوَاجِبَاتْ عَلى مَا كَانَ فِي شُرُوطِ الصَّلاةِ تَضْقَةُ جَمْعَةُ يَعْنِي التَّاءِ وَالضَّادُ لِتَعْيِينِ الفَاتِحةِ مَعَ الضَّمِ الشَّيْءِ مِنَ القُرْآنِ في الرِكْعَتَينِ الأَوَّلَيَيْنِ فِي الفَرْضِ وَقِسْ إلى تَعْدِيلِ الأَرْكَانِ رُمُوزِ المُفْسِداتِ

[875] İmamu'l-eimme Fakihü'l-âfâk Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme el-Nîsâbûrî el-Hâfız, **Sahîh ibni Huzeyme,** I-VI, t. y., C. 1, s. 114.

Rumūzu´l-müfsidāti´l-beyti nemāzıñ müfsidātı oldı on dört bilmesi vācib. Biri فتكس bir قشتس biri ضاجب hem biri ṣāḥib Bunlar ile żabtı muḥkem olur mes´eletü´l-beyt. Biri beş vaḳti bir ābdestle ḳıldı. En evvelki nedendir fāsid oldı. Mes´ele

Mes´ele nemāza altı رجل قوى صحيح اذ اقدر الى المسجد يصلى المسجد و الا لايجوز الصلوة فى بيته nesne ile girilür ve yine altı nesne ile çıḳılur. Farż vācib sünnet mesteḥab ʿaḳıl imān ammā vulūcda farż-ı ḥīn-i iftitāhda Allah lafżını dimekdir. Vācib ekber veyā ecel veyā aʿẓam dimekdir. Sünnet ellerin ḳaldırmaḳdır. Müsteḥab erler ḳulaġı riḫvesine zenler çegnenine berāber eylemekdir. ʿAḳıl serḥūş veyā mecnūn olmamaḳdır. İmān kelime-i ḳüfri gerek bilüp ve gerek bilmeyüp dimiş ise tecdīd-i imān itmek ammā ḫurūcda farż-ı iḫtiyāri´l-muṣallī yaʿnī iḫtiyār elden gidecek ḳadar fikre ġarḳ olmaya. Bunuñ mīzānı semiʿa´llahu limen ḥamide ve rabbenā leke´l-hamd ve intiḳālāt tekbirlerini ilā āḫiri´ṣ-ṣalāveti maḥallerinde mi derile. Zīrā ḳabūl ṣalāte dāldır didiler. Vācib muṭlaḳ selām sünnet evvel ṣaġına soñra ṣoluna virmek müsteḥab selāmı mela´iklere veyā cemāʿate kalbiyle niyyet itmek ʿaḳıl ve imān yerinde ṭurmaḳ. Fā´ide ḳāçan nemāz temām olur el

[51b]

ḳaldurup bu edʿiye-i me´sūreleri oḳuyalar. Dünyevī ve uḫrevī merāmları ḥāṣıl olup devlet-i dāreyne vāṣıl ola.

الحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِينَ وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَاَلهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ اللَّهُمَّ اغْفِر لَنَا ذنُوبَنَا وَلِوَالِدَيْنَا وَالأَقْرِبَائِنَا وَلأَصْدِقَائِنَا وَلِمَنْ لَهُ حَقٌّ عَلَيْنَا وَلِمَنْ وَصَّانَا بالدُّعَاءِ الخَيْرِ وَلسُلْطَانِنَا وَلِمَشَايِخِنَا وَلِجَمِيعِ المُؤمِنِينَ وَالمُؤمِنَاتِ وَالمُسْلِمِينَ وَالمُسْلِمَاتِ الأَحْيَاء مِنْهُمْ وَالأَمْوَاتِ وَاسْتَغفِرُ اللهَ لي وَلِوَالديَّ وَلِجَمِيعِ المُؤمِنِينَ وَلِمَنْ عَلَّمَنِي الدِّينِ اللَّهُمَ سَلِّمْنَا وَسَلِّمْ دِيْنَنَا وَلا تَسْلبْ وَقْتَ النِزَاعِ اِيْمَانَنَا وَلا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمْنَا خَيْرَ الدُنْيَا وَالأَخِرَةِ اللَّهُمَ أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الأُمُورِ كُلِهَا وَاحْفَظْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَالآخِرة إِنَّكَ عَلى كُلِ شَيْءٍ قَدِير اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ اللَّهُمَّ رَبِّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِر لِي اللَّهُمَّ اِنِّي أَسْئَلُكَ الجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ اللَّهُمَّ اكْفِنَا بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَاغْنِنا بِفَضْلِكَ عَمَنْ سِوَاكَ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُنْيا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ وَصَلَّى اللهُ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَدٍ وَ آلِهِ وَصَحبِهِ أَجْمَعِينَ وَسَلامٌ عَلى جَمِيعِ الأَنْبِيَاءِ وَالمُرْسَلِينَ وَالحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِينَ

اسفرضیح Yaʿnī beş nevʿiñ üçüncisi farż-ı usbūʿīdir. Haftada bir farż dimekdür. Ol ki cumʿā nemāzını edā eylemekdir. İmdi mażbūṭ yaʿnī şerʿan yerāmazlarınıñ ḥaḳḳından gelinen ahālī-i mışra ve ḳurālulara ledeʹş-şarṭ-ı farż-ı ʿayndır. Ve ḥadiṯ-i ṣaḥīḥde geldi ki ʿözürsiz üç cumʿa nemāzını mütevālīyen terk ideniñ dükeli kalbi ḳararup ḥubb-ı dünyāsı ḥubb-ı āḫiretine ḥicāb olur. Pes ḫaẕẕ-ı dünyā ḫaẕẕ-ı āḫiret isteyen kişi cumʿa güni olduḳda nāfile pāk ġusul eyleyüp iki rekʿat şükr-i vużū ḳılup baʿde sekiz rekʿat żuḥā ḳılup yüz kerre

[52a]

ṣalavāt-ı şerife getüre. Andan cāmiʿe varup ḳableʹl-ḳuʿūd iki rekʿat taḥiyyetüʹl-mescid ḳıla. ʿİnde ʿademiʹt-tilāveti veʹl-ḥuṭbetü ve vaḳtüʹl-kerāheti. Andan dört rekʿat sünnetüʹl-cumʿa ḳıla. Andan nemāz içinde ṭurur gibi ḫutbe-i şerifi dinleye. Andan maʿaʹl-īmām iki rekʿat farż-ı cumʿayı ḳıla. Anda evlā olan dört rekʿat sünnetüʹl-cumʿa deyu ḳıla. Andan dört rekʿat āḫiriʹẓ-ẓühr deyu ḳıla. Niyyetleri ṭaḥsīn idüp cühelāya taḳlīd eylemeye. Niyyet eyledim vaḳtine irişüp henüz ḳılmayup üzerimde ṣāḳıt olmayan dört rekʿat āḫir-i ẓuhrı edāya. Rıżāen-lillah Allahu ekber diye. Efżali budur. Ḥattā Mollā Ḫüsrev[876] Dürr'ünde ḳayd ider. Keẕālik ṣalāt-ı ʿıydında tekbīrleri niyyetde ẕikir lāzımdır. Yaʿnī niyyet eyledim üzerime vācib olan toḳuz tekbirleriyle bile iki rekʿat bayrām nemāzını edāya. Uydum şu īmāma. Rıżāen-lillah Allahu ekber dimese nemāzı dūrūst olmaz. Andan iki rekʿat daḫi sünnetüʹl-vaḳt deyu ḳıla. Bunı evlā olan bir hafta ḳılmaḳ ve bir hafta terk eylemekdir. Ḳılmayan īmāmlara īktidā içün andan cemāʿetle maʿān tesbīḥ idüp duʿā eyleye tā ki saʿādet-i dāreyne maẕhar ola. Ẕīrā Ḥaḳ Teʿālā eyder ki: "Nemāz ḳulum ile aramda müşterekdir. Eger baña muḥtāc olduğunı iẓhār idüp duʿā iderse duʿāsı ve dilekleri kendi içündir benim içündür. Ḳabūl iderem. Āḫiretde kendüye muʿīn ve nasīr ve devlet ve saʿādet ve faḫr ve ʿunvān ve nārımdan ḫalāṣ ve cennetime idḫāl içün ḳanādīl-i ʿarşımda hıfẓ iderim. Ve eger tażarruʿ ve niyāz birle duʿā eylemeden

[876] Molla Hüsrev, (ö. 885/1480) Osmanlı âlimi ve müftüsü.

giderse aña taʿyīn melā´iklerim vardır. Nemāzını alurlar eski şarmūṭalar gibi yüzine ururlar deyu Cebrīl-i Emīn ile cümle peygamberāna īʿlām eylemişdir. Ve daḫi ḫaberde varid oldı ki bir kişi ādāb ile cumʿa nemāzını edāya gitse her ḫaṭvesine bir senelik ṣevāb yazar ḳaçan edā idüp

[52b]

duʿā eyleye. Biġayrī ḥisāb ecirler virilüp andan ol hafta içinde nāzil olan belāyādan kendüyi ve ʿayālini ve cümle emlākini ḥıfẓ idüp rızḳını arturur. Ḥaḳḳında āṣār-ı ṣaḥīḥalar çoḳdur. Vāḥidün ki elfin anı cümle taḥammüli yoḳdur. Baʿżı meşāyiḫden menḳūldür. Bir kimseniñ deyni ve bir mühim meşrūḥ murādı olsa baʿde eda-i ṣalātı cumʿa ḳabl-ı kelāmi´d-dünyā bir tenhāya varup iki rekʿat hācet nemāzı ḳıla. Andan yüz kerre istiġfār ve on kerre ṣalavāt-ı şerīfe andan yüz kerre

اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاك[877]

diye andan yine on kerre ṣalavāt-ı şerīfe getüre ve her cumʿa böyle eyleye. Ammā kimseyi muṭṭaliʿ eylemeye. Gerek ḳabl vuṣūli´l-merām ve gerek baʿdehü ḫāceti revā olup deyninde ḫalāṣ ola. Bu zemāne ḫalḳı ḳullar ḳapusundan ṭaleb idüp ʿömürlerini miḫnet ile geçürürler. Nitekim ġāfiller dimişler.

الشعر الغرا الله يغضب إن تركت سؤاله ... وترى ابن آدم حين يسأل يغضب [878]

ve daḫi Şeyḫ Maʿrūf-i Kerḫī[879] ḥażretlerinden menḳūldür. Cumʿa gün baʿde´l-ʿaṣr biñ kerre اللهم يا لطيف ادركني بلطفك الخفي deyup andan on kerre bu mevzūn münācātı ẕikir eyleye.

الهي تبت من كل لمعاصي باحلاص رجاء للخلاص اغثني يا غياث المستغتين بفضلك يوم يؤخذ بالنواصي

Andan on kerre ṣalavāt-ı şerīfe getürüp ve ellerin kaldurup dünyevī ve uḫrevī murādların dileye. Her ne dilerse müyesser ola. Ammā her cumʿa gün bırakmaya. Zīrā cumʿa gün baʿde´l-ʿaṣr serīʿul-īcābet yeridir. Gaflet olunmaya. Nitekim Ḥaḳ

[877] Hindî, **a.g.e.,** C. 6, s. 32.
[878] Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. ʻAbdülmelik el-Kastallânî, **İrşâdü's-sârî li'ş-şerhi Sahîhü'l-Buhârî**, I-X, Matbuʻatü'l-kebiri'l-emîriye, C. 9, s. 173.
[879] Ebü'l-Mahfûz Maʻrûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200/815-16 [?]) Iraklı zâhid ve sûfî.

Teʿālā [880] وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ deyū emir eylemişdür. Yaʿnī baʿde´l-cumʿa her ne isterseñiz icābet iderim dimek olur. Ve eger ol gün ve ol gice evvābīn ve teheccüd ve ʿişrāḳ nemāzları ḳılmış ise baʿde´l-ʿaṣr temāmen seksan rekʿat nemāz mesnūñ ve farż edā eylemiş olur. Nāfilelerin her birlerine on iki

[53a]

yıllıḳ ṣevāb virilince farżları çün biġayr-i ḥisāb virilse gerekdir.

فيا ويل لهم للغفلين أنشد الشافعى اذاكنت لا تدرى ولا انت فاهم فموتك خير من حياتك دائم نهارك بطال وليلك نائم كذلك فى الدنيا تعيش البهائم سلفرضد

Yaʿnī beş nevʿiñ dördüncisi farż-ı sālīdir ki yılda bir farż dimekdür. Ol ki oruç ve zekāt arasıdır ammā oruçun farżı üçdür. Evvelkisi niyyet eylemek. İkincisi niyyetiñ evvel ve āḫir vaḳtini bilmek. Üçünci ṣubḥ-ı ṣādıḳ ve ġurūb-ı şemse varınca yemeden ve içmeden ve cimāʿdan imsāk itmekdür. Ve daḫi orucuñ envāʿī sekizdir. Üçi farżdır. Ramāżān orucu ve anıñ ḳażāsı ve kefareti gibi. Ve beşi vācibdir. Neẕir-i muṭlaḳ ve neẕir-i muʿayyen ve kefāret-i yemīn ve kefāret-i ẓıhār ve kefaret-i ḳatl gibi. Ve daḫi zekātıñ farż-ı birdür. Niyyet eylemek. İfāde birle āṣḥāblarına virmekdür ve āṣḥābları Ḳudūrī'de[881] sekzidir. Mü'ellefetü´l-ḳulūb çıḳup yedi neferi bāḳī ḳaldı. İmdi nıṣābe mālik olanlara mālı ve ṣadaḳa-i ʿurūżı ġanem ve kiçi ve baḳar ve cāmūs ve deve ve bārgīrden vireler. Ve ḥımārdan ve baġldan ve incüden ve cevāhir ṭaşlar ve diger mānden ve ḥāndan ve ḥamāmdan zekāt olmaz. Ve bir ḳatdan ziyāde evinden ve kütübden virilür. Ve bir kişi on kese aḳçe zekāt virse ammā tüfenġinde ve seyfinde birdir. Hem altūn veyā gümüş olup bilürken ḥisāb eylemese farż edā itmiş olmaz. İḳtiżā itmez diyen mürted olur. Ve daḫi ʿöşri virülüp ve ḫarç olunmaḳ der-ānbār olunan ġılāliñ ʿöşri ol sene ḳafī olur. Devri seneleri ʿurūż esviretü'n-nīsā hükmündedir. Virmeyenler ḫaşyetu´llah'dan kurtulamaz.

[53b]

[880] Cuma Suresi-10

[881] Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî (ö. 428/1037) Müctehid Hanefî âlimi.

Kezālik ṣatun alınup der-ānbār olunan ṣatılıḳ taḫıl-ı ʿurūż hükmindedir. Ve daḫi ḳoyunlarla berāber rāʿī olunan ḳuzılardan zekāt virülür. Ammā miḳdār miṣāb fiżżadan iki yüz dirhem ve zehebden yigirmi miṣḳāldir. Ammā ṣadaḳa-i fiṭre buġdaydan ve daḳīḳinden beş yüz yüğürmi dirhemden ve arpadan ve daḳīḳinden ve ḫurmādan ve üzümden biñ ḳırḳ dirhemdir. Ve daḫi niṣāb erbābına gerek zekāt ve gerek ʿöşür ve gerek ṣadaḳa-i fiṭre ve ṣadaḳa almaḳ ḥarāmdır. Maḥallī mürted olur neʿūẕu bi´llahi Teʿālā. (...) yaʿnī beş nevʿiñ beşincisi farż-ı ʿömrīdür ki ʿömrinde bir farż dimekdir. Ol ki ḥac eylemekdir. Muḳeddemā ḥācı ḳardındaşlarıñ recā ve iltimāslariyle bu mesā´illeri yazup Hüccetü´l-Ḥuccāc ve Netāīc´ül-Menāsık dimiş idik. Bundan iḫrāc olunsa yine müsemmāsı ol olur. İmdi ḥaccıñ farżı üçdür birle edāsı güçdür. Ammā Haḳ Teʿālā erbāb-ı ḫulūṣa şevḳ muḥabbet virüp āsān ider. Biri iḥrāma girerken telbiye birle niyyet eylemekdir. Ṣūret-i telbiye budur. Allahümme innī urīdu´l-ḥacc feyessirhü lī ve teḳabbelhü minnī Allahümme lebbeyk lā şerīke leke lebbeyk inne´l-ḥamde ve´n-niʿmete leke ve´l-mülk lā şerīke lek. Ve daḥi muḥrim olunca aña ḥarām ve mubāḥ olıcaḳ nesneler ʿārıż olur. Anlar ḳütüb-i mufaṣṣalātdan ṭaleb olunur ve biri ʿarefede vaḳfeye ṭurmaḳdır ve biri ṭavāfı ziyāretdir. Ammā vācibler beşdir. Biri vuḳūf-ı cemīʿi müzdelife ve biri beyne´ṣ-Ṣafāi veʿl-Merve'de saʿī eylemekdir. Ve biri remyi´l-cimārdır. Ve biri ṭavāfu´ṣ-ṣadırdır. Ve biri taḥlīkü´l-re´sdir. Bunlarıñ māʿadāsı sünnet ve ādābdır. Envāʿu´ṭ-ṭavāf cümle ṭāvāfıñ envāʿı dörtdür. Ṭavāf-ı ziyāret farżdır ve ṭavāf-ı ṣadır vācibdir.

[54a]

Ve tavāf-ı ḳudūm sünnetdir. Ve ṭavāf-ı teṭavvuʿlar ādābdır. En-netāīc ziyāret eger sū´āl olunursa ki āfāḳīlerden bir kişi īḫtiṣaran ne gūne ḥac idüp hacc-ı mebrūr ile ẕenb-i maġfūr ile ve saʿī-i meşkūr ile ʿavdet ider. Cevāb oldur ki bu bir telḫīṣ muḫtaṣardur ki miṣli sebḳat itmemişdir. Ve ḥaccı murād idenleri bir nesne iḫtiyāc eylemeye. Evvelā ẕenb-i māmeżālarına tevbe idüp āyāb ve ẕehabı ve maʿūne-i ʿayāli tedārik idüp andan dostlar ile ḥalālleşüp ḳūyiniñ mescid-i ʿatīḳinde iki rekʿat salāt-ı

sefer deyu ḳılup yola ʿāzim ve rāhī ola. Ḳaçan semtiniñ mīḳātına vara. Ġusul eyleyüp veyā abdest alup izār ile maʿan ridāyı geyüp meẕkūr telbīyeyi ẕikir ide. Eger ḥac ile maʿan ʿumreye niyyet iderse Allhümme urīdu´l-ḥacce ve´l-ʿumrete feyessirhümā li ve teḳabbelehā minnī diye. Andan iki rekʿāt nemāz ḳılup güzel ḳoḳular tütüne. Andan cemīʿ-i menhiyyātdan iḥtirāz iderek Mekke'ye varup ibtidāen bir yere inmeden mescide varup Beytu´llah'ı görünce subhāna´llahu ve´l-ḥamdüllilahi ve lā ilahe illā´llahu va´llahu ekber diye. Andan ḥacer-i esʿad'a muḳābil olup ḳādir ise mesḥ birle istīlām eyleye. Ve yine meẕkūr tesbīḥ-i şerifi ẕikir idüp Peyġamber ʿaleyhi´s-selāma ṣalāt ve selām eyleye. Andan ṭavāf-ı ḳudūmı eyleye. Ṣaġ ṭarafından verā-i ḫaṭīme ṭoġrı ridāsını sāġ koltuġı altından getürüp ucı tarafını ṣol omuzına īlḳā eyleye. Yedi eşvāt ile ancaḳ uç evvelinde remil eyleye. Ḥacerden ḥacere gelince emmā her bār ki hacere gele istīlām eyleye ki ādāb-ı rasū´llahı terk eylemeye. Ḳaçan ṭavāf temām olur ḥarem-i şerīfiñ mümkin olan yerinde iki rekʿat nemāz ḳıla. Andan dönüp bir kerre ḥacere istīlām idüp çıḳup ṣafāya ṣuʿūd idüp Ḳaʿbe'ye karşu istiḳbāl idüp yine kal-evvel tekbīr ve tehlīl idüp peyġamber ʿaleyhi´s-selāma ṣalāt ve selām eyleye. Andan her ne gūne

[54b]

dilerse duʿā eyleye. Eger ṣılā-i raḥm itmiş ise ve müstaġfir ise andan şeksiz dilekleri kabūl ve ḥācetleri revā ola. Baʿdehü Merve'ye ṭogrı gidüp iki yeşil ḳızıl miller arasında saʿy eyleye ve yine Ṣafā'ya çıḳa. Yedi defʿa böyle eyleye. Ammā Merve'de ḫatm eyleye. Andan muḥrim olduġı ḥālde Mekke'de sākin olup iḫyānen (...) emken (...) ṭavāf eyleye. Çünki ḥaccıñ ayları şevvāl ẕī´l-ḳaʿde ve ẕī´l-ḥiccedir ammā ẕi´l-ḥicceniñ ʿaşri evvelidir. Ḳaçan ḫaṭīb zī´l-ḥicceniñ yedinci güni ḫuṭbe oḳur. Aḥvāl-i menāsiki taʿlīm ider. Ṭoḳuzuncı gün ʿArafāt'da ve on birinci gün Minā'da ḫuṭbe oḳur. Her ḫuṭbe beyninde birer gün ḥāli geçer. Ḳaçan Minā'da terviye idüp mekş iderler. Andan fecr-i yevm-i ʿarefe edā idüp ʿarefeye giderler. Anıñ her yeri vaḳfedir. İllā baṭn-ı ʿarefe degildir. Andan imām iki ḫuṭbe oḳur ve ẓuhur ile ʿaşrı bir eẕān iki

ḳāmet ile ḳılurlar. Andan mevḳıfe giderler. İmām Cebel-i Raḥmet ḳurbında deve üzere ṭurup duʿā ider. Cümlesi ḳıble ṭarafına teveccüh eyleyüp nemāza ṭurur gibi ṭurup imāmıñ ṣavtını işidirler. Ḳaçan gün baṭup Müzdelife'ye gelürler. Anıñ her biri vakfedir. İllā yesārında Vādī-i Maḥassır nām maḥel degildir. Ve Ḳuzāḥ Taġı altına inerler. Andan bir eẕān ve bir ḳāmet ile aḫṣāmı ve yatsuyı maʿan ḳılurlar. Bizim ʿindimüzde bu iki maḥalliñ gayri bir yerde iki vaḳti cemʿi cā´i degildir. Andan fecri ḳılup ve vaḳfeye ṭururlar. Andan minaya varup baṭn-ı vādīde ʿakebe cemresini atarlar. Yedi ḥaṣādır. Her birinde aşaġıda ẕikir olacaġı gibi besmele ve tekbīr ideler. Pes bu maḥalde telbiye ḳaṭıʿ olunur. Andan dilerse kurbānını ẕebh ider ve başını tırāş ider. Bu maḥalde mess-i nisādan ġayri her mubāḥ cā´iz olur. Andan ṭavāfı ziyāreti yevm-i taḥarrük fecrinden ṣoñra kāl-evvel

[55a]

edā ider. Bu kez mess-i nisā daḫi helāl olur.

قيل هذا يوم العاشر من ذى الحجة المبارك وهو سمي وجراً وحده واليوم الثالث عشر منه سمى تشريقاً يحله و يومان الزتي بينهما سميا نحراً

Andan yine Minā'ya varup cemre-i ṣelāṣeyi atmaġa muḳeddemā baḳila ḳadarı yetmiş ḥaṣā yolda devşürüp der-destmāl idüp yedisini atup ḳüṣūrını der-destmāl eylemiş idi. Anları daḫi üç mevżiʿde üç gün baʿde ṭulūʿı´ş-şems edā idüp her atdıḳça Bismi´llahi va´llahu ekber rağmen li'ş-şeytani ve rıżā´en li´r-Raḥman. Ammā ẕinhār müstaʿmel olan ḥaṣālardan almaya. Yedi ḥaṣā Mescid-i Ḫanefī'de ḳurbında ve yedi ḥaṣā daḫi maḥall-i cemre-i vusṭāda ve yedi ḥaṣā daḫi maḥall-i ʿAḳabe'de atar. Temāmen yigirmi bir ḥaṣā olur. Andan ertesi gün bu minvāl üzere atar. Bu kez ḳırḳ iki ḥaṣā olur. Andan ertesi gün bayrāmıñ dördünci günidir. Bu minvāl üzere yigirmi bir daḫi atar. Bu kez altmış üç oldu. Muḳeddem remī olunan yedi ḥaṣā ile temāman yetmiş ḥaṣā olur. Andan bilāreml ṭavāf-ı ṣadrı edā idüp ehl-i ʿayāline rucūʿ idüp eski ḫūyların değişmek ḳaṣdını eyleye. Andan dünyevī ve uḫrevī merāmların dileyüp andan ẕenb-i maġfūr ve ḥacc-ı mebrūr ve ṣaʿī meşkūr ile kūyine gelince yine mescid-

i ʿatiḳde iki rekʿat ḥācet nemāzı ḳılup baʿdehü el ḳaldırup ḥāṣṣaten kendiniñ ve ʿammeten cemīʿ-i muʾminīñ ve muʾmināt karındāşlarınıñ yarlığanmaların ve ʿafv-ı taḳṣīrātların dileye ve biʾl-cümle gelmişlerin ve geçmişlerin ḫayr ile yād eyleye. Andan saʿādetḫānesine varup bāḳī ʿömrini ẕühd ve taḳvā ile geçürmege niyyet eyleye ve lakin beyneʾn-nās ʿucub ve riyādan beġayet ḥaẕer eyleye. İnne netāyicüʾl-menāsik ve (...) burūciʾl-mehcūciʾl-müntehā.

[55b]

el-Faṣluʾṣ-ṣāminu veʾl-ʿişrūn fī eʾl-mūʿcizāti eʾl-letī iftaḫara bihāʾl-mūʾminūn[882]

1011 İşit ol Server-i ʿAlem Muḥammed Seyyidüʾl-ebrār
Ne gelmiş ne gelür miṣli cihān içre mineʾl-aḫyār

1012 Odur maṭlūbı insānıñ odur maḥbūbı Yezdān'ıñ
Anı kendi içün ḫalḳı anıñ çün eyledi Settār

1013 Gözet bu faṣl içinde muʿcizātın eyleyem imlā
Ola īmānıña ḳuvvet sebeb hem şükriñe tekrār

1014 Ki zīrā enbiyā ẕikri ʿibādetdir biliñ anı
Daḫi ṣāliḥlerin ẕikri olur keffāret-i bedkār

1015 Biri bu kim Rasūluʾllah Ġazā-yı Bedre gitmişdi
Ebū Bekr ü Süheyb ü hem daḫi Selmān ile üç yār

1016 Acıḳdılar ki bir ḫabbe bulunmadı ṭaʿām anda
Buyurdı buldılar bir hegbe kül hem itdiler ihżār

[882] Yirmi Sekizinci Fasıl: Müminlerin gurur duydukları mucizeleri hakkındadır.

1017 Didi ekl eyleñüz külden yediler cān ü göñülden
Didiler sükker ū baldan daḥi ṭatlu idi āġyār

1018 Biri daḫi budur diñle yine āḫir ġazāsında
Görür Zeyd ibni Eslem ol yitürmiş nāḳasın aġlar

1019 Teraḥḥum eyleyüp ol gün niyāz itdikde bir ṭaşdan
Deve doġdı aña virdi binerdi bir zemān iẓhār

1020 Biri daḥi budur diñle maġaradan çıḳup Server
Medīne şehrine ʿazm eyledi gitdi ʿad ü bisyār

1021 Maġara yoldaşı yanında idi gördiler bunlar
Aḳup ṣular gibi ṭaġdan esedler geldiler ceffār

1022 Gelüp yanına ol şāhıñ çuḳadar oldılar aña
Selām virüp dizildiler ṣaġ ü ṣolda ḳamu devvār

1023 Biri daḫi budur diñle Ḥudeybiyye ġazāsında
İderken cengi küffāra nidā geldi babam şehvār

1024 Meger kim Faṭıma Zehrā anı ḥaṣr oldı ẓan itmiş
İşidüp tīz ḫaber virdi didi ḳorḳma ḳızım dildār

1025 Elem çekme benim iki gözüm nurı ḳızım Zehrā
Yaḳında eylerem ricʿat saña ben ey yüzi gūlzār

1026 Ki bu ol Faṭıma’dır kim yarın maḥşer güni ṭurur
Gider mīzāna ṭoġrı ol başın acup şefāʿatkār

1027 Bir elde ol ṭutar kāse birinde ḳanlı bardaġı
Omuzda ḳanlı ṣarığı gözi yaşın ḳılur enhār

1028 Meger ḳaṣdı terāzuda günāhkarānı ḳurtarmaḳ
Velī emr idiser Allah girü dönsün deyu zinhar
[56a]
1029 Ḳaçan kim irse ḫalḳ üzre nidā eyler münādīler
Ḥarīmvār ṭarrı ḳurdılar iderler ḫalḳa istiḫbār

1030 Yol açuḳ baḳmayup geçsün Muhammed ḳızı Zehrā’dır
Şefaʿāt eylemek ister ḳamu mü´minleri hemvār

1031 Bu kez her kişi ṣaġ ṣola baḳup yol virdiler aña
Geçüp mīzāna yaḳlaşdı velakin bulmadı bir cār

1032 Diye Cebrā´il’e Cebbār yetiş var Aḥmedim gelsün
Ḳızını girü döndersün rıżā yoḳ gelmege deyyār

1033 Bu heybetle gelür ise ḳomaz yanmaġa bir ʿāṣī
Anıñ uġrı günāh olmaz ḳo ben ʿadlim ḳılam iẓhār

1034 Bu defʿa döndiriñ anı velī soñra ḫaber viriñ
Yine gelsün bu heybetsiz şefāʿat eylesün bisyār

1035 ʿAbeş ḫalḳ itmedim nārı kimi ʿābid kimi ʿāṣī
Berāber mi ṭutam ḫalḳı benem Ḥaḳ Vāḥidü´l-ḳahhār

1036 Pes ol dem ol Ḥabību´llah[883] yetişdi ṭutdı destinde
Didi ḳızım nedir ḳasdıñ bu heybetle nedir devvār

1037 Didi bu bardaḳ içinde Ḥüseyn[884] oġlum ḳanı vardır
Bu kaseyle zehir virdi Ḥasan'ıma[885] ḳamu füccār

1038 ʿAlī´yi dār-ı dünyāda kölesi urdı öldürdi
Bu ḳanlı ṣārıḳ anıñdır eyā ey Seyyidü´l-ebrār

1039 Bu gün furṣandıdır varam ulu dīvāna[886] bunlarla
Terāzūda ḳoyup bir bir diyem yā Rāhim ü Ġaffār

1040 Şu mü´minler ki dünyāda Hasan ile Ḥüseynimi
Añup gözler yaşın döküp ögerlerdi bizi her bār

1041 Başım açup yolam ṣāçım diyem derkāhına ḳarşu
Bağışla suçların setr it eyā ey Rāḥim ü Settār

1042 Didi Aḥmed, gözüm nūrı izin yoḳdur bu heybetden
Velī ṣoñra yine gelsün bu heybetsiz didi Ḳahhār

[883] Pes ol dem Ḥabību´llah: Üİ – 56/a, Pes ol dem ol Ḥabību´llah: MH – 29/b
[884] Ḥasan: Üİ – 56/a, Ḥüseyn: MA – 29/b
[885] Ḥüseyn: Üİ – 56/a, Ḥasan: MA – 29/b
[886] varam dīvāna: Üİ – 56/a, varam ulu dīvāna: Bİ – 55/b

1043 Ḳızını girü dönderdi behā-i ḳanı bildirdi
Anıñ aġrı günāh olmaz didi ḳızım saña Cebbār

1044 Münāfıḳlar derildiler varup dārına girdiler
Peyāmber ḳorḳusından mest ü sekrān oldılar nāçār

1045 Bu dem heb bildiler budur nebīniñ ḳokusı illā
Hidāyet yoḳ müslimān olmadılar cümle ehlü´n-nār

1046 Biri daḫi budur diñle o bir gün ḳavmiñ içinde
Oturmuşdı ʿAlī geldi kim oldur Ḥaydaru´l-kerār
[56b]
1047 Odur ol and içün Düldül atın ḳānlarda yüzdirdi
Ki ʿahd-i ʿahd ola ḳan üzre Mevlā indirüp emṭār

1048 Ki derdin ẕikr idüp ol dem didi kim yā Rasūluʿllah
Biraz deynim var isterler ne bulam ne virem nem var

1049 Duʿā itdi Rasūlu´llah çekirge yaġdı altundan
Temām otuz cerād oldı ġanī oldı ʿanil-ekdār

1050 Yedi kimse görüp īmāna geldi Hāşimīlerden
Muḥammed her ne isterse ḳılurdı rabbisi iẓhār

1051 Biri daḫi budur diñle oturmış idi mescidde
ʿAlīyi´l-Murtaża cenk itmege gitmiş idi şehvār

1052 Yehūdī leşker ile cenk iderdi mızraġı anıñ
Ḳırıldı Ẕū´l-fiḳārı daḫi yok idi ḳalup nāçār

1053 Ḳuru aġaç ile ol dem ḳorunurdu[887] ʿadūlardan
Nufāresi iderdi āʿyün-i āʿdāları ḥūnbār

1054 Nidā itdi eyā Server baña bir mızrāḳ ir gör tiz
Ẕebūn oldum elim boşdur yetiş ey Seyyidi´l-ebrār

1055 Temām on gün ḳadar yerden işitdi mefḫar-ı ʿālem
Didi yā ʿammizādem vah seni ḥafẓ eylesün Settār

1056 O dem ḳalḳup Rasūl´ullah aña bir mızrāḳ ir gördi
Temām on gün ḳadar yerden ulaşdırdı atup ey yār

1057 Gelüben düşdi yannına sigirtdi aldı destine
Şu deñlü ḳırdı küffār-ı Yahūdī ḳılmadı deyyār

1058 Biri daḫi budur diñle ġazāya gitdi ol Server
ʿÖmer Ḥażretlerinüñ nāḳası yitdi arar nāçār

1059 Şu deñlü üşdiler ṭaġa bulunmazdı deve anda
Ulu ṭaġ idi kim ṭutmış idi her yanını eşcār

1060 Bu kez didi münāfiḳlar Rasūl'e ḳarşu geldiler

[887] ḳorundu: Üİ – 56/b, ḳorunurdu: Bİ – 56/a

Çü sen peyġamberem dirsen nedir bu gam nedir efkār

Sen olsun ṭurmayup ḥalḳa yer ū gökden ḳıyāmetden
Virirsin gūne āḫbārı iderler senden istiḥbār

Bugün pek güç mi geldi kim görünmedi saña nāḳa
Diyince ol münāfiḳlar ḥazīn oldı olup miʿyār

Pes emr itdi Taʿālā´llah yetişdi geldi Cebrā´il
Ḫaber virdi deve ṭagda ʿadūlar baġlamış bī-yār

Bulunca nāḳayı cümle ṣaḥābīler sevindiler
Münāfiḳlar daḫi īmāna geldiler idüp iḳrār

Biri daḫi budur diñle Rasūlu´l-cinnī ve´l-insān
Oturmışdı Medīne içre ʿizzetle henūz Muḫtār
[57a]
ʿAcem şāhı ki murdār-ı lāʿīn ateşperes idi
Yemen mālikine gönderdi elçi nāme ol ġaddār

Dimiş kim ey Melik Zevzen işitdim bir siḥirkārī
Medīne şehrine hicret idübdür Mekke'den ferrār

Bu nāmem varıcaḳ anı tutup tez eylegil īrsāl
Vü illā ṣoñra saña ḫayf olupdur olasın eẕdār

Ḳaçan kim nāmesin gördi oḳuyup ditredi cānı

Medīne şehrine gönderdi elçisin melik bī-çār

1070 Seni ister Acem şahı ne dersin yā Muḥammed sen
Mecūsīdir baña şerri değer yā Muṣtafa´l-āḫyār

1071 İşit ol server-i ʿālem Muḥammed muḫbir-i ṣādıḳ
Yeriñ gögüñ gülüstānı bāġ ū bustānıdır hemvār

1072 İki elçi idi ikrām idüp virdi hedāyeler
Didi siz egleniñ cüz´i yazam bir kāġıd-ı nevvār

1073 ʿAlī'ye emr idüp yazdı didi kim ey Melik Zevzen
Ṣaḳīn ḳorḳma o kāfirden żarar yoḳdur saña deyyār

1074 Anıñ bir merd-i ʿāḳıl[888] oġlu vardır ol anı bu şeb
Helāk idüp alur ṭaḥtın elem çekme ṣaḳīn zinhār

1075 Ḳaçan gördi anı melik oḳurdı ʿāleme ḳarşu
Vü hem şāhid oluñ şimdi bi-ḥaḳḳi´l-vāhidi´l-ḳahhār

1076 Eger bu yazduġı[889] gerçek çıḳarsa eyleyem inkār
Beni biñ pāre eyleñ ben aña īmān idem her bār

1077 Beş on gün ṣabr idüp bunlar pes andan soñra bir ḳaç merd
Çabuk ata sivār olmuş ṭolu tizgin bulup āṣār

[888] Anıñ merd-i ʿāḳıl: Üİ 57/a, Anıñ bir merd-i ʿāḳıl: Bİ – 56/b
[889] Eger yazduġı: Üİ – 57a, Eger bu yazduġı: Bİ – 56/b

1078 Ḳaçan kim geldiler bunlar Melik Zevzen ḥaber aldı
Ḳıġırdı ḳatına ṣordı ne ola ḳaṣdıñız tekrar

1079 Didiler bil eyā mālik culūs itdi ʿAcem Şāhı
Anı oġlı helāk idüp oturdı taḫtına zinhār

1080 Odur kim bizi gönderdi saña tenbīhi var anıñ
Muḥammed var itmiş bunda ulaşmasun didi zinhār

1081 Melik ikrām idüp elçileri gönderdi ʿizzetle
Daḫi dīvān idüp diñle ne ḳıldı ol melik cebbār

1082 Ḫaber itdi Yemen eṭrafına birbir aḳup geldi
Ne kim var ise cemʿ oldı eger andañ ü ger bisyār

1083 Ayaġ üzre ṭuruben ol nidā itdi eyā ḳavmim
Muḥammed Muṣṭafā ḥaḳdır nebidir rabbisi Ġaffār

1084 Bu kez cümle Yemen ḫalḳı getürdi parmağın birbir
Kamū īmāna geldiler anıñ gibi idüp iḳrār
[57b]
1085 Kim ola dimeye arż-ı Yemen'dir eşrāfü'l-āfāḳ
Veys-veş hīç ne birden geldi göster bir velī ey bār

1086 Biri daḫi budur diñle o cümle ʿālemiñ şāhı
Muḥammed Muṣṭafā bir gün ġazāya gitdi bir küffār

1087 Beġāyet ıssı günler kim ḥazīrān ile temmūza
Maṣādif düşdi eyyāmı ṣaḥābīler çekerler bār

1088 Ṣusız çölde giderlerdi temām üç gün bu şiddetde
Didiler yā Rasūlu´llah ṣusız ḳaldıḳ ʿale´l-eḳdār

1089 Ṣu yoḳdur hīç bu vādīde duʿā eyle virir Mevlā
Ki ẓīrā üç gün olmışdır çekerler yaḳdı ḫayru´n-nār

1090 Didi yā eyyuhā´l-aṣḥāb revā mı üç gün içün ben
Duʿā idüp şikāyet eyledim ez Ḳādir ū Ḳahhār

1091 Ḥayā idüp uṭanuram[890] Celāl-i Kibriyā'sından
Serrā mı üç gün içün şekāyet eyleyem iẓhār

1092 ʿAceb gitmez misin bir gün olısar elli biñ yıl tām
Ṣabırsızlar o gün anda ṣusız ḳalup yanar nā-çār

1093 Bu kez ṣabr itdiler bir ḳaç gün ammā yandılar āḫir
Didiler ya Rasūlu´llah duʿā eyle virir Ġaffār

1094 Teraḥḥum eyleyüp Server didi bir ḳaç kişi varsun
Şu ḳarşuḳı daġa benden selām itsün ʿale´t-tekrār

1095 Baña bir kuşesinde var ise bir ḳātre[891] ṣu virsün

[890] uṭanup: Üİ – 57/b, uṭanuram: Bİ – 57/a

Ḳonuḳ oldu aña bilsün didi ol seyyidü´l-ebrār

1096 Pes on ādem ṣaḥābīden ʿurūc itdiler ol ṭaġa
Selām virüp selām-ı Serveri daḫi ʿale´t-tekrār

1097 İşit ol ṭaġ nidā idüp selām aldı ṣaḥābīden
Laṭīf āvāz ile insān gibi aġlar idi ber zār

1098 Cebel and içdi Allah'a didi kim yā ṣaḥābīler
Ki bir ḳaṭre ṣuyum yoḳdur bilür Ḥaḳ ḳılmam istidbār

1099 Eger bir ḳaṭre suyum olsa hem Allah dise virme
Seni nār-ı cehīme atarım ṣoñra dise Cebbār

1100 Virirdim ṣuyı ben aña olurdum yanmaġa razı
Vü lakin kalmadı ṣuyum bilüñ yā eyyuhe´l-āḫyār

1101 Yanarken bunca yıllar ben yine bir ateşe düşdüm
Bulunmadı ṣuyum ol Server'e göndermege ah yar

1102 Revā mıdır yeriñ gögüñ gülistānı bu gün benden
Ṣu ister de bulunmaya nice ben ḳalmayam der zār

1103 Didi hem yā ṣaḥābīler bilüñ evvelde āḥvālim
Benim gibi ṣuyı kūr bir yeşil ṭaġ yoġ idi gülzār
[58a]

[891] kuşesinde bir ḳātre: Üİ – 57/b, kuşesinde var ise bir ḳātre: MH – 31/a

1104 Ṣoguldı ṣularım otım aġacım kurıdı şimdi
Yine bir ateşe düşdüm selām eyleñ[892] aña tekrār

1105 Bu kez döndi ṣaḥābīler eli boş geldiler aña
Didiler her ne kim didi cebel āṣḥāba istiẓhār

1106 Tefekkür ḳıldı ol sulṭān ṣaḥābīler ḳalur ḫayrān
Bular bu ḥāl içinde Cebrā´il geldi yüzi nevvār

1107 Didi kim yā Rasūlu´llah selam itdi saña Allah
Ḥabībim yine göndersün kişiler ol ṭaġa tekrār

1108 Bular ṭaġa sū´āl itisün disünler yā cebel söyle
Sebeb noldu bu deñli aġladıñ yandıñ ḳalup nā-çār

1109 ʿAceb insān ṭurur iken neden geldi saña ḳorḳu
Beni göndermedi daḫi kitāb indirmedi Ḳahhār

1110 Pes ol sāʿat Rasūlu´llah yine gönderdi asḥābı
Yine on kişi vardılar sū´āli sordılar tekrār

1111 Bülend āvāz ile ol ṭaġ didi göndermedi mürsel
Ḳitāb indirmedi ancaḳ bilüñ yā eyyuhā´l-ahbār

1112 Sebeb budur işitdim ben yire inen kütüblerder
Buyurmuş ol Taʿālā´llah yaḳam mücrimleri fī´n-nār

[892] eylemek: Üİ – 58/a, eyleñ: Bİ – 57/b

1113 Bu dünyānıñ aġaciyle ṭaşıyla ḳızdıram anı
Anıñ çün aġlaram ḳorḳum[893] benim ṭaġım ṭaşım yanar

1114 Buyurdı "fetteḳūn nārelleti vaḳūduhān nāsu"[894] ol
Anıñ çün aġlaram ḳorḳum[895] ḥicārım oladır aḥcār

1115 Dönüp geldi ṣahābīler cevābı itdiler iʿlām
Ḳamusı aġladı ol gün aḳıtdı gözleri enhār

1116 Bu kez ol Server-i ʿalem didi ya eyyuhā´l-āṣḥāb
Baña tiz bir leğen buluñ size ṣu viriser Ġaffār

1117 Ṣundular[896] öñine koydular bir büyük legen ol dem
Uzatdı üstüne ṭogrı mübārek destini Muḥṭār

1118 Bulundı maṭrasında cüz´i ṣu dökdi eli üzre
Boşandı ol mübārek parmaġından oldı ṣu seyyār

1119 Legen ṭoldı kamu içdi ṣaḥābīler devāb ile
Daḥi hem maṭralar ṭoldırdılar hem oldılar aʿmār

1120 Gelür ba´zı rivāyetde elin bir ḳurı tāş üzre
Ḳodı ol gün Rasūlu´llah ol ṭaşdan aḳdı bir enhār

---

[893] ḳorḳuram: Üİ – 58/a, ḳorḳum: Bİ – 57/b
[894] Bakara Suresi: 24
[895] ḳorḳuram: Üİ – 58/a, ḳorḳum: Bİ – 57/b
[896] Sevindiler: Üİ – 58/

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1121 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān
[58b]
1122 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1123 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşr. Pes her bir enbiyāya virilen muʿcizātıñ neẓā´iri Muḥammed ʿaleyhi´s-selāma bi´l-cümle virilmişdir. Maʿa´n-neẓā´ir-i ḥikāyātleri ile cem´ olunmaḳ lāzım gelse yüz mücelledden ekşer ve vāfir olurdı. Nitekim شب قدری ز مویت تاری یا محمد dinildi

el-Faṣlu´l-tāsiʿu ve´l-ʿişrūn fī faẓīleti´ṣ-ṣalavāt ve irādeti vāridīne e´l-ʿaraṣāt[897]

1124 İşit cān içre canānı kılam cān içre cānānı
Lisān anı cinān anı cihān anı bilür meşhūr

1125 Muḥammed gibi er yoḳtur aña benzer güher yoḳdur
Aña yanmaz ciger yoḳdur velī kāfirlere mestūr

1126 Hezārāsā fiġān itdim nihānına ʿiyan itdim
Feżā´iller beyān itdim virürse Ḥaḳ baña destūr

[897] Yirmi Dokuzuncu Fasıl: Efendimize salât getirmenin faziletleri ve kıyamet gününü gösterme.

1127 Yazar ḥısn-ı ḥasīn ile Delā´il Şerḥi[898] çoḳ tebşir
Ḳılām pes tercüme baʿżı egerçe bī-ʿaded meẕkūr

1128 Buyurdı ol Ḥabību´llah Muḥammed Muṣṭafā ḥasbī
Baña her[899] kim ṣalātı çoḳ getürürse[900] olur maʿmūr

1129 Yarın ol hem benim ile berāber içe ḥavżımdan
Ṭutaram destini anıñ ḳıluram ḥāẕirīn mecbūr

1130 Livāi´l-ḥamd ile mimberim çün naṣīb olur yarın
Açılmış iki verdāsā ḳamu ʿālemlere manẕūr

1131 Ben ol gün andayım ḥażır olam dirseñ baña nāẕır
Ṣalātımla olup fāḫir bulasın me´men-i meşkūr

1132 Benim ʿāşıḳlarım anda gelürler yüzleri berrāḳ
Ol iki verd-i raʿnādan beġāyet olalar mesrūr

1133 Gözet şevḳ ü muḥabbetden ḳılam anları ben teşkil
Naẕar erbābına şevket irüp ḳalbī ola ẕū´n-nūr

1134 Daḫi hem didi bir kimse murād isterse mevlādan
Baña ḳılsun ṣalātı çoḳ budur edʿiye-i me´ṣūr

---

[898] Süleyman ULUDAĞ, "Delâilü'l-hayrât", **DİA,** İstanbul, 1994, C. 9, sayfa: 113-114.
[899] Baña kim: Üİ – 58/b, Baña her kim: Bİ – 58/a
[900] getürse: Üİ – 58/b, getürürse: Bİ – 58/a

1135 Daḫi didi ki bir kerre baña bir ḳul ṣalāt itse
Temām seksan sene cürmin bağışlar Ḥaḳ ḳılur maġfūr

1136 Didiler ya Rasūlu´llah bize bir ḥūb ṣalāt öğret
Seniñ ḳatında merġūb ola hem ṭībī saña meẕfūr

1137 Saña hem rabbine merġūb ü maḥbūb ola ol sözler
Mülāzım olalum aña andan bī-ʿaded me´cūr
[59a]
1138 Dönüp iş bu ṣalātı oḳuyup didi budur merġūb
Baña hem rabbime maḥbūb ḳoḳusı cānıma meẕfūr

اللهم صل على سيدنا محمد عبدك و رسولك النبي الامي و على اله و صحبه و سلم

1139 Gelür baʿżı rivāyetde işit bu sırr-ı esrārı
Bu maʿnāyı bilürler devr-i ādemden berū menşūr

1140 Yaratmış bir melek aḳ ḳuş gibi evvelde ol Ḥallāḳ
Büyükdür māsivā´llahdan dıraḫşān ider andan nūr

1141 Daḫi ol ḫalıḳıñ bir baḥri vardur ki nihāyet yoḳ
Didiler baḥr-ı raḥmetdir yanında ʿaks olur deycūr

1142 Daḫi bir ḳır yeri var hem o deryādan da[901] āʿẓamdır
Anıñda vüsʿını ancaḳ o bilür ġayriye mesṭūr

[901] o deryādan: Üİ – 59/a, o deryādan da: Bİ – 58/b

1143 Buyurdı rabb-i ʿizzet ol melek ol baḥr-ı raʿnāya
Ṭalup biñ yıl ḳarār itdi temām ışlandı bu mevfūr

1144 Daḫi emreyledi çıḳdı meyān-ı deşte āheste
Ṭurup silkindi ḳuvvetle döküldi incüler maḳṭūr

1145 O deñli ḳaṭreniñ her birleri bir[902] ḥūb melek oldı
Ẕehī gökçek melekler kim yanında şems olur bī-nūr

1146 Olur her birleriniñ üçyüz altmış başı vü aġzı
Ẕehī her aġzı içinde lisānı ol ḳadar oḳur

1147 Beher diller ile bunlar iderler dā´iman tesbīḥ
Daḫī hem her gün istiġfār iderler bī-ʿaded meẕkūr

1148 Baġışlarlar ṣevābını aña kim Server'e bir kez
Salāt idüp bağışlarsa ider Allah anı maġfūr

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1149 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1150 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

[902] biri bir: Üİ - 59/a, birleri bir: Bİ – 58/b

1151 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Menḳūldür ki [903] يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ fermūde-i celīlince ġadā her bir kes sīninden ṭurup eyüler çihār-ı yār-ı güzīn sancāḳlarıyla ve yeramazlar şeyṭānīler sancāḳlarıyla taḫt-ı mīzāna varup baʿde´l-ḥisāb mü´minler livā´i´l-ḥamd altına emrolunup gūyinā cennete girmiş gibi olurlar. Evvel varanlar mükṣiru´l-ṣalavāt olanlardır.

[59b]

1152 Seniñ ʿaşḳıñ beni mest eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyār
O mestlik āleme dost eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyār

1153 Nūrıñ kamu varlıḳlara māye didi Ḫallāḳ
O nuriñ yoḳlıġı hest eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyār

1154 Münevverdir żiyā-i māsivālardan
Bu minberānı derdest eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyār

Livāi´l-hamd aña ḳarşu ʿAlī āverde-i dest eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyār

Eyle ġarrā żaīf ümmetlerin ḫˇast eyledi ya Muṣṭafā´l-āḫyār

Yarın maḥşer yerin ḥüsn eyledi yā Muṣṭafā´l-āḫyar

Mü'minleri mest eyledi yā Mustafa'l-āḫyār

[903] İsrâ Sûresi-71

Mü´minleri ʿafv itdürüp yā Muṣṭafā´l-āḫyār

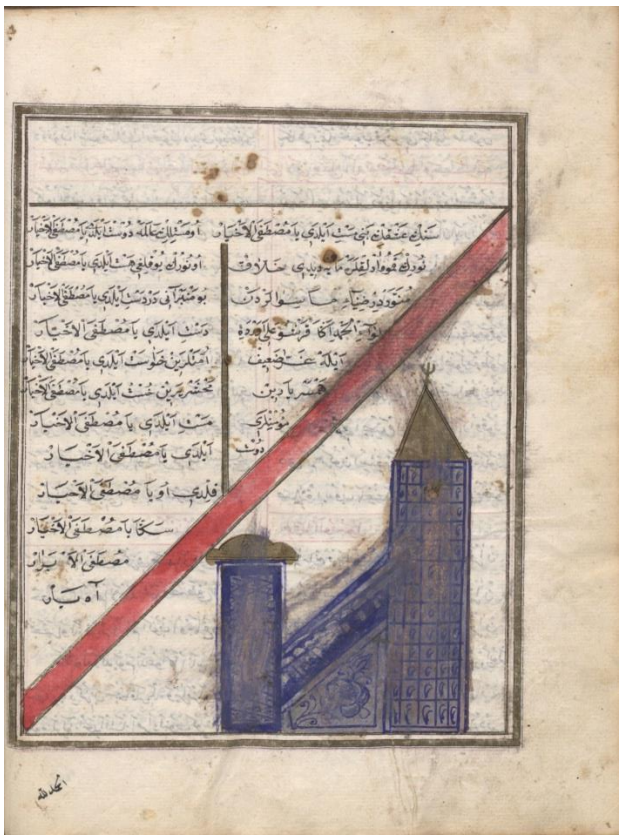
Dost eyledi o yā Muṣṭafā´l-āḫyār

Ḳıldı o yā Muṣṭafā´l-āḫyār

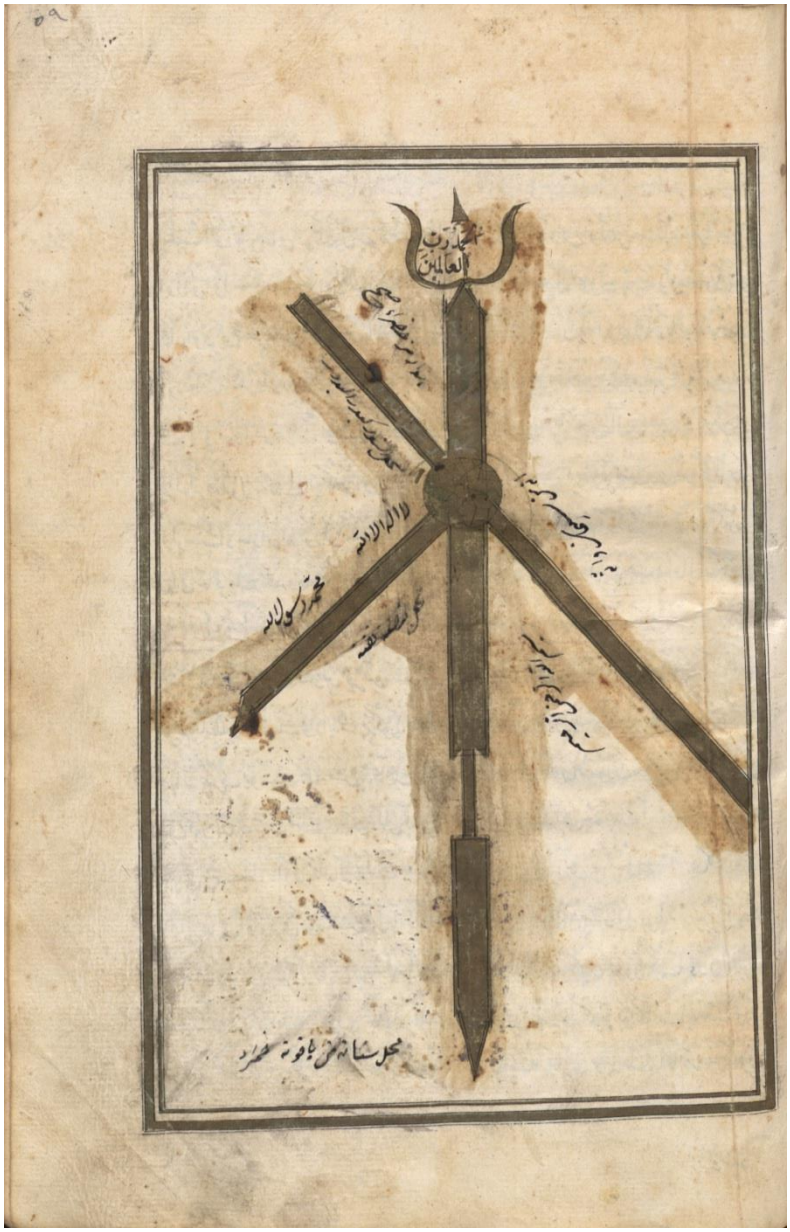
Saña yā Muṣṭfā´l-āḫyār

Muṣṭafā´l-ebrār

Ah yār

[60a]

[60b]

el-Faṣlu´ṣ-ṣelāsūn fī e´l-ḫiṣālil mevdūd femen ḫuliḳa bihā feʿ aḳibetuhu´l-maḥmūd[904]

İşit ey ḳalb-i ṣāfī bu ṣelāṣun[905] içre cevherdir
Erlerden aña mālik olanlar ḫīlesiz erdir

[904] Otuzuncu Fasıl: Güzel huylara sahip olanların akıbetinin de güzel olması hakkındadır.
[905] ṣelāṣun: Üİ – 60a, bu ṣelāṣun: Bİ – 59/b

1156 Uzaḳ ol ḥīle bābında olasın ṣāfī zervārī
Ḥasūd ū ḥīlekārıñ yanına varma olar şerdir

1157 Hemān oḳ gibi toġrı ol bulasın tā ki ṭoġrı yol
Ḥadʿadan key ḥaẕer eyle o yol erbāb-ı ebterdir

1158 Döner raḳḳase benzerler dū rū hem dū zenān īḫvān
Olar deccāl-i ümmetdir ẓuhūr-i şerri her şerdir

1159 Saʿādetli odur kim ʿuzlet itsün böyle günlerde
Yüze güler erāẕiller çoġaldı şimdi berterdir

1160 Karalular ḳılur beñlik beğenmez oldılar şālī
Ezāna raġbet itmezler żerārı mürtekiblerdir

1161 Olar ḥesād cīrān olurlar andan tārikü´l-mescid
Tecāhülden īmām olanlara āʿdā-yı ekberdir

1162 Revā mı ḥādimiñ maḥdūma tercihi (...)
Zemāna ḥalḳınıñ āyīni hep efʿāl-i münkerdir

1163 Ḫıyānet eyleyenler ʿāḳıbet cīrān-ı żarrāda
Ḳalurlar gel ḥaẕer eyle saña pendim ne sözlerdir

1164 İşit buña münāsibdir[906] ḫulūṣ-ı ḳırnaḳ-ı Belḳīs
Öğüt diñle öğüt añla bu olmuşdur ki eşherdir

1165 O kim Sulṭān-ı Belḳıs'ıñ var idi bir güzel yâri
Ṣatun almış idi anı yüzi gül buy-ı micmerdir

1166 Cihāna ġayri Yūsuf gelmemiş idi anıñ miṯli
Zelīḫā gibi ḥūb ṣuret ḳoḳusı misk-i ezferdir

1167 Melek görseydi şek eylerdi caʿd-ı zülfini anıñ
O idi şāhı ḥūbānıñ lebi şīrīn-i sükkerdir

1168 Cebīni şems-i ḫāver ol kemān ebrūları deycūr
Rūḥı var zülfi sünbül sinesi kāfūru ʿanberdir

1169 Bal ırmaġı akardı gūyiyā şirīn ẕebānından
Gören biñ ḳān ider ol böyle bir şīrīn kebūterdir

1170 Harām idüp yürise lerzesi zībekle bālūde
Kemiksiz bir melek sīmā gören kaymakdan aḫīrdir

1171 Beġayet mühribān idi severdi canile Belḳīs
O anıñ ḳanberi ġuyā bu aña şāh-ı Ḥaydar'dır

1172 Ḳarār itmezi di göñli eger bir laḥẓa görmezse
Yolına cānını virmek aña emr-i muḳarrerdir

[906] münāsib: Üİ – 60/b, münāsibdir: Bİ – 61/a

[61a]

İşit tedbīr-i Belḳīs'ı anıñ çün bir serāy itdi
Müzeyyen naḳş-ı raʿnāsı hemān ṭāvūs-ı aḥżardır

Ẕehī ʿālem-numā bir ḳaṣr-ı ʿulyā cā-yı vālā kim
O ḳız köşki dimekle müştehir bir ḳaṣr-ı ʿulyādır

Ḳodı eṭrāfına bī-ḥadd ū pāyān aña ḫiẕmetkār
Kimi aşcı kimi lālā kimi zīrinde rehberdir

Didi ey cāriyem[907] ḫūş bil senindir bunca ḫiẕmetkār
Olunca ben seni ḫūş ṭutaram cānım berāberdir

Seni bir gün olur elbet cırāġ idem bu ḳaṣr içre
Velī sen de benim gönlümce ol ʿismetde gülterdir

Basīret üzre ol dā´im deyüp her gün gelür aña
Dīvānın ṣavıncaḳ anuñla ḫūş eglendügi yerdir

İşit günlerde bir gün ḳız ṭururdı ḳaṣrıñ üstünde
Görür kim ḳarşudan bir ḫūş faḳīr oġlān ki dilberdir

Gelüben ḳaṣrıñ altında ṭurup cüz´i karār itdi
Didi yā rab sebeb[908] ḳıl karnım aç ḫālim mükedderdir

[907] cāriyem: Üİ – 61/a, ey cāriyem: MH – 33/a
[908] bā-sebeb: Üİ – 61/a, yā rab sebeb: MH – 33/a

1181 Üç gün ṭurdı bir köyde ne ḥikmet virmediler nān
Meger kim derdimendiñ gözine bir görinür vardır

1182 Bu kez ol ḳız terahhum eyleyüp destine zer aldı
Yuḳardan aşaġı atmaḳ içün gördü ki bu zerdir

1183 Yā bir kimse görüp Belḳīs'e dirse ḳırnaḳıñ ey şāh
Serāy'ıñ ṭāḳasından zerle ṭaşlar ḫalḳı pür zerdir

1184 Taʿaḳḳul birle ṣabr idüp elin çekdi girü ol ḳız
Velī ardınca bir rehber[909] revān itdi ki rehberdir

1185 Didi ardınca var yap yap gözet[910] ol derdimendi sen
Ḫaber al gör niçün aġlar nedir derdi baḳup gördir

1186 Bu kez ḫādim revān oldı gözet yap yap ardından
O bir vīrāneye girüp yüzin yire koyup derdir

1187 İlahī bī-kesem açım ṭoyurmadı beni kimse
Bilürsin ḫālimi yā rab bu gün açlıḳla berterdir

1188 Hemān ḫādim girü döndi işidüp dīvār ardında
Bunuñ derdi nedir bir bir ḫaber virdi beyānberdir

1189 Pes ol ḳız aşçıya indi sipāriş bir ṭavuḳ[911] yoldı

[909] rehber: Üİ – 61/a, bir rehber: Bİ – 60/b
[910] gözet: Üİ – 61/a, gözetdi: Bİ – 60/b

Bu dem ḳız kendi ṭoldırdı ṣevābı didi ekṣerdir

1190 Meger ol ṭavuḳ içre biñ ḳızıl altun komuş tenhā
Pişürdi anı aşçı ḥūş ḳızartdı laʿl-i aḥmerdir

1191 Ḳız emr itdi yine ol ḥadime tiz varın ir görin
Görür ol derdimendi aġlar ʿaceb bu özge bir serdir
[61b]
1192 Selām virüp öñine boġçasıyla ḳoydı büryānı
Didi kim Ḳırnāk-ı Belḳīs saña gönderdi al közdir

1193 Murādı budur senden duʿālar eyle Belḳīs´e
Efendisi durur anıñ bu ḳız bir dürr-i şehverdir

1194 Anı pek sevdügi[912] çün saña gönderdi duʿā eyle
Ṣabāhdan ḥālini görmiş didi ḥāli mükedderdir

1195 Bu kez ol derdimend iki elin ḳaldırdı gögsine
Duʿālar eyledi Belḳīs´e kim daʿvāte ḥūş yerdir

1196 Ḳaçan ḫādim revān oldı ṣerāya ṭoġrı gidince
Çıḳardı boġçadan gördi ḳızarmış laʿl-i aḥmerdir

1197 Meger bu derdimendiñ bir ḳarındaşı daḫi var kim
Anıñ gibi faḳīr idi didi gelsün birāderdir

---

[911] ṭavuḳ: Üİ – 61/a, bir ṭavuḳ: MH – 33/b
[912] sevdügi: Üİ – 61/b, pek sevdügi: Bİ – 60/b

1198 Segirtdi çarşuya vardı ḳarındaşun alup geldi
Didi kim geldi bir ḳısmet senüñle cān berāberdir[913]

1199 Didi gönderdi Belḳīs'ın serāyından anı bir ḥūb
Güzel ḳız kim duʿa ister anıñ çün gizli bir sırdır

1200 Kaçan kim yardılar büryanı andan çıḳdı biñ altūn
Görünce şaşdılar bunlar nedendir bunca zerlerdir

1201 Sayup beşyüzini aldı diger beşyüzini daḫi
Ḳarındaşına baḫş itdi didi al ḳısmetiñ vardır

1202 Yediler ẕevḳ-ı şevḳ ile duʿālar itdiler tekrār
Viren heb cümleniñ maḳṣūdını ol rabb-i ekberdir

1203 İşit aḥvāl-i insānı ḥased ḳıldı görüp anı
Gözet iġvā-yı şeyṭāñı ne bāzī ḳılsa işlerdir

1204 Didi ʿaḳlınca bu oġlan sever ol ḳırnaġı ẓāhir
Buña her gün virür böyle baña az geldi bu zerdir

1205 Anıñ çün didiler pīrler deve gördün mi dirlerse
Kücegin görmedim dirler şular kim rāḥat isterdir

1206 Sigirtdi vardı Belḳīs'ıñ kapusına idüp feryād

[913] berāberdir: Üİ – 61/b, cān berāberdir: Bİ – 60/b

Didi derbānları n’olduñ nedir derdiñ eyā ardır

1207 Didi ol dem beni iletiñ ṭuram karşusına anıñ
Bu şeb ḥaḳḳında düş gördüm gereklü dürr-i şeverdir

1208 Düş olur uyḳudan ṣoñra bu ḥāsid görmedi uyḳu
Hemān keẕb-i ṣarīḥ itdi duḫūla ʿillet u ferdir

1209 Didiler kim bize söyle didi olmaz direm kendim
Hele iẕn aldılar girdi didiler işbū kemterdir

1210 Didi söyle nedir ol düş didi gerçek degildir düş
Seniñ şol ḳaṣrın içinde meger bir ḳırtaġıñ vardır
[62a]
1211 Ḫaber aldım seniñ ġāyette[914] merġūbıñ imiş ammā
Benim bir ablāḳ oġlan tāze rū berāderim vardır

1212 O ḳız aña göñül virmiş bu oġlan köşki altında
Ṭolanup ah idüp iñler velī bilmem ne iş vardır

1213 Ki ḥālā şāhidim budur deyuben beş yüzi virdi
Hemān bu dünki gün virmiş temāmen aña biñ zerdir

1214 Çıḳardı beş yüzin virdi baña hem didi hīç ṭınma[915]
Revā midur baña hīç ṭınmamak Belḳīs’ı gülterdir

[914] ġāyet: Üİ – 62/a, ġāyette: Bİ – MH – 34/a
[915] baña hīç ṭınma: Üİ – 62/a, baña hem didi hīç ṭınma: MH – 34/a

1215 Ḳamunıñ pādışāhıdur ṭuyarsa bir gün aḥvāli
Ḳarındaşım bulunmuşdur baña belki żarar vardır

1216 Meger ḳaṣdı bu bednāmıñ anı ẓan itdi kim Belḳīs
Bu beş yüz yirine beş biñ virür müzde baña zerdir

1217 İşit āḥvāli Belḳīs'ı serāya aldı bir āteş
Ṣanasın yandı ṭutuşdı bu gūyā dişi ejderdir

1218 Ṭutup ḥabs itdi ġammāzı revān oldı aña fī'l-ḥāl
Sigirtdi çıḳdı ḳaṣrına ġażablu bir ġażanferdir

1219 Oturup ḳaṣrıñ üstine getürdi ḳızı ḳarşuya
Ḳanı evvelki ʿizzetler ḳenīziñ garḳ-ı ġamderdir

1220 Oturdı bir zemān hīç ṭınmadı ṣoñra didi ḳırnaḳ
Seni bilmez misin sevdim didim cānım berāberdir

1221 Saña noldı nedir derdiñ benim altunlarım baḳ sen
Neden lāzım gelür o merdlere virmek cevāb vardır

1222 Yüziñ yire ḳoyup ol ḳız didi va'llahi ey şāhım
Benim şevketli ḥünkārım getürme gönle[916] bir yerdir

1223 Ḳızıñ cānı bedenden çıḳmaġa az ḳaldı ol sāʿat

[916] gönlüne: İÜ vrk. 62/a, gönlüne: Bİ vrk. 61/b, gönle: MH vrk 34/b.

Şevketli ḳorḳudan yanup ṭutuşdı dökdigi terdir

1224 Ḥikāyet eyledi bir bir duʿā ḳaṣd itdügin ana
Şehādet itdiler ḳullar şāhım bu ṭogrı kemterdir

1225 O sāʿat şād olup Belḳīs getürdi oġlanı ḳarşu
Ṣū´al itdi aña daḫi cevābı uygun eẓherdir

1226 Buyurdı tiz imām ile mü´ezzīn buldılar geldi
Ḳızı aña nikāh itdi sevindi ʿıyd-ı ekberdir

1227 Ḳızı baḫş-ı serāy itdi daḫi oġlanı bay itdi
Çırāġ itdi serāy içre aña rām oldı ʿaskerdir

1228 Yuḳardı söyledik şāfī hemān sen ṭoġrılıḳ eyle
Bilürsin ṭoġruya yardım iden ol Rabb-i Ekber'dir

1229 Getürdi ol ḥasūd-ı lā yesūdı urdı cengāle
Buyurdı pāre pāre itdiler murd oldı ebterdir
[62b]
1230 Eger ʿakıl isen bundan alursın pend-i ġarrāyı
İderler reşk ile taḥsīn kim anlar ḥissemenlerdir

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1231 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1232 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1233 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṯr.

قال رسول الله عليه و سلم و من آذى جاره ملكه الله داره وقال عليه السلام الحسود لا يسود وروى نية المرء خير من عمله[917]

Pes bu ẕikir olunan ebyātlara dālldur ve daḫi niyyet ḫayr ʿāḳıbet ḫayr kelāmı meşhūr meṯeldir. Ve bu cümle aṣlı ḫulūṣa merbūṭdur. Ammā ḫulūs daḫi iki ḳısımdır. Birisi ḫuls-ı nāḳışdır, ol ġāfillere maḫṣūṣdur. Miṯāli hezārān hezārān sebḳat eylemişdür. Cümleden beri bir pīr-i dihḳān kendüye eyitdi: "ʿUlemālar kişinin rızḳı ṭaġlarda tenhā ve pinhān olanı bulur derler. Göreyim bulur mı?" deyu şek iderek varup bir tenhā ağaç ḳoğına girüp yedi gün oturdı. Hīç bir eṯer ẓuhūr eylemedi. Gelüp yine kārına pek yapışdı. Ve birisi daḫi ḫulūs-ı tāmdar ki huşyārlara maḫṣūṣdur. Anıñ daḫī miṯāli heẓārān hezārān sebḳat eylemişdür. Cümleden birisi bir pīr-i fertūt faḳīr kişi oġlan yaşından beru arḳasıyla odun ṭaşıyup kāh furūḫt idüp taʿayyuş iderdi. Bir gün görür ki bir cānaver nehir kenārına gelüp aġzını nehre ḳarşu açdı. Andan beş on aded balıḳ aġzına birerce atladı ve çıḳup gitdi. Bu kez pīr āgāh olup ḫulūṣ-ı nāḳışını tāmmeye baġlayup andan evine varup eline bir siyāḥ tesbīḥ alup ẕikr-i Mevlā'ya meşgūl oldı. Ḫātūnı görüp: "Ādam sen deli dīvāne mi oldun? Ḳalḳ var odun getür." didi. Pīr hīç cevāb virmedi. Bu kez ḫātūn anı şübhesiz deli ẓan idüp kendüsi oduna gidüp ṭaġda gezerken bir küb altun bulup andan sigirtdi. Eve gelüp pīre eyitdi: "Ḳırḳ senedir ṭaġa gidersin hīç bir "laʿl pāresi bulmadıñ ben bir kerre gitdim bir küb

[917] Beyhakî, **a.g.e.**, C. 5, s. 343.

[63a]

altun buldum. Ḳalḳ varalum görelüm.” didi. Pīr eyitdi: “Ol kendüsi gelüp beni bulur ben ẕikrimi bıraḳmazam.” didi. Ḫātūn bir yād-ı feryād idüp: “Senden baña ḫayr yoḳdur. Başımıñ ʿilācın görem.” deyup vārup maḥalle īmāmına ehl-i ḥaḳdır deyū ḥāli ifāde eyledi. Andan yaruya ḳavl idüp varup bārgīr ile getürüp bir çuvāla ṭoldurup şimdi aḫşamdur deyu aġzını mühürleyüp yarındası gün taḳsīm iderler. Ḫātūn evine gelüp dihḳāna karşu nışfı ellere ḳaldı deyu bir miḳdār aṭup ṭutup andan yorġunluḳ sebebiyle yatup uyudı. Ammā ol īmām didikleri gerçek ehl-i ḥāḳ idi ammā ʿaḳīdesi ʿaḳsi olup dürlü dürlü vesveselere uġrayup aḫirkār ḳalḳup bir miḳdār altun ṣaḳlayam deyu ʿahdini ṣıyup ḳalbine çuvālı açdı. Gördi ki cümlesi engerek yılānı olmuş ḳıpırdāşırlar. Der-ʿakab aġzını kapāyup ḳalbine ruʿb geldi. “Hāy bre seḫḫāre ʿacūze meger baña siḥir eylemiş.” deyu ehline eyitdi: “Ḳalḳ bundan bize żarar-ı ʿaẕīm vardır.” deyu muḥkem ṭutdılar. Żarar anlara olsun diyerek bacalıġına çıḳarup çuvālın ağzını çözüp birden yere bıraḳup ḳaçdılar. Müsterīḥ oldılar ammā pīr ve ḫātūnı altun ṣadāsı işidüp şemʿa yaḳdılar. Gördiler eviñ içi ṭolu altun. İşte ey ismi ḥablü´l-metīnim metānet buña dirler. Maʿa heẕā ḥadīṯ-i ḳudsīde

يَا دُنْيَا ، اخْدِمِي مَنْ خَدَمَنِي واستخدمي مَنْ خدمك[918]

buyurulmışdır. Buña īʿtimād idüp haḳḳı tevekkül ile tevekküliñ olaydı. Lā-büd وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ[919] kerāmetine ve fevḳ ẕalik وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ [920] velāyetine maẓhar olurdıñ. Pes ol pīre zen pīriñ eliñ öpüp eyitdi: “Bre tanrı delisi ve ādemīler velisi benim ḳısmetim gelür beni bulur derdin. Sözlerin geldi çıḳdı. Ḳalḳ baña cevālı açuvir.” didi. Ḳalḳup yardım idüp der-anbār eylediler. Andan şükür idüp yine ḥ˘āba vardılar. Nākāh pīriñ semāḥ-ı semʿine nidā geldi. “ʿAẓemet-i Bārī ḥaḳḳı içün eger ẕikrini terk idüp yardım itmeseydiñ ḥāẓır ṭaʿām olup āġzına gelürdi.”

[918] Nizâmeddin el-Hasen b. Muhammed b. Hüseyn el-Kummî el-Nîsâbûrî, **Garâ'ibü'l-Kur'ân ve regâ'ibü'l-furkân,** I-X, Dâru'l-Kütübi'l-'ilmiyye, 1416/1986, Beyrût, C. 2, s. 401.
[919] Talak Sûresi-3
[920] Talak Sûresi-3

[63b]

El-faṣlu´l-ḥādī ve´ş̱eleş̱ūn fī e´l-muḫlisūn mine´d-derāviş ve´ṣ-ṣabirīn[921]

1234 İşit imdi işbu faṣlımdan gerek olmaḳ leẕūẕ
Gerçi kim mürdür baṣaldan niceler aña levūẕ

1235 Baḳmaġıl dervişlere taḥḳīr ile olma ʿaduv
Anları ġāyet sever ḥaḳ ṣabır ile dirler (...)

1236 Cennetiñ ger bābınıñ miftāḥı bil dervişleri
Gireler biñ nāz ile ṣabbār olanlardan (...)

1237 Ḳahḳahayla gülmez anlar meskenet üzre ḥayā
İdiserler rabb-i ʿizzetden ḫuşūʿ ile (...)

1238 Ḥaḳ Teʿālā dā´imā setr idiser ṣuçlarını
Kim derūn ile oḳur esmāların ṭurran (...)

1239 Key heẕar eyle ulaşma tañrınıñ dostlarına
Ḫüznile boynın büküp giderse olursın (...)

1240 Ṭūr gibi ṭaġlar erir ḥüzn ehliniñ ahı ile
Kim sever Allahu āʿẓam ḳalbi maḥzūnı (...)

1241 Ḳūsıñı çekmek ḳatı güçdür begim dervīşlerin
Merd-i ʿākıl anlara buġz eylemez oḳur eʿuz

[921] Otuz Birinci Fasıl: Sabır eden ve dervişlerden samimi olanlar hakkındadır.

1242 Necm-i s̱āḳıbdır olar şeytāna olurlar rücūm
Sübḥası tevḥīd ider destinde (...)

1243 Anlarıñ ḥāline vākıf olımāz tāmsü´l-ḳulūb
Ser virür anlar velī sır virmek olmaz (...)

1244 İmtiḫān itmek dilerseñ anları dirler saña
Tañrı birdir ḥaḳ resūli Muṣṭāfā biz de (...)

1245 Faḫr iderler iki ʿilm ile vü niʿme´l-fāḫirūn
Her birin bir añlamam çoḳ imtiḥān itdim (...)

1246 Altı biñ perlü olan ʿaşıḳ olardır ḥāmilūn
Mest olur ʿaşḳ āteşinden gider elden lā-yecūz̲

1247 Z̲evḳ u şevḳ erbāb-ı ṭāʿāte gelür ʿaşḳdan müdām
Mest olur bī-aşḳ olanlar ġarralanma ey (...)

1248 Yazar eşbāh-ı neẓā´ir faḳr içinde faḫr iden
Muʿteber şākir ġanīden yoḳdurur (...)

1249 Faḳrıña ṣabr eyle ey dervīş kişi faḫr eyleyüp
Ḫalḳı bī-zār eyleme şākir olam dirsen (...)

1250 Şimdi neṣrimde işit ḥaḳ sözlere ṭut gūşıñı
Vāḥid kel elif olupdur eylerem bunda (...)

1251 Ey bu dünyā nice ādemi ḳıldı zebūn
Nefsine uydı ḫudādan ġāfil oldı ḳul eʿūẕ
[64a]
1252 Māl ū evlād ile faḫr itdügi ḳaldı yanına
Göçdi dünyādan eli boş aşaġı ḳaldı (...)

1253 Nice dervīş girdi ṣad sāle azıḳla ḳabrine
Nice şāhlar iki günlüḳ zār eylenmezler (...)

1254 Yā ilahī sen iʿnāyet eyle biz kāhillere
Yā kaçan olsaḳ gerek īḳāẓ olup ṭāʿat leẕūẕ

1255 Ey birāder aç gözüñ yol menzile yaḳlaşdı hū
Yoḫsa yüz ʿillet bulursañ rustaḫīz olmaz nüfūẕ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1256 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1257 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

1258 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

قالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَليهِ وَسَلَّمْ ذَاتَ يَومَ بَينَ النَّاسِ مَنْ يُضَمِّنُ لِي شَيْئاً أُضَمِّنُ لهُ الجَنَّةَ فَقَالَ ثَوبَانُ رضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللهِ فَقالَ عَلَيْهِ السَّلامُ لا تَسْئلِ النَّاسَ شَيْئاً أُضَمِّنُ لكَ الجَنَّةَ فَكانَ ثَوْبانْ رَضيَ اللهُ عَنْهُ لا تَسْئَلُ النَّاسُ شَيْئاً في طُولِ عُمْرِهِ حَتَّى سَقَطَ سَوْطُهُ مِنْ يَدِهِ وَهُوَ عَلى النَّاقَةِ بَيْنَ المَاشِينَ فَنَزَلَ مِنْ نَاقَتِهِ وَأَخَذَ سَوْطَهُ وَلَمْ يَأمُرْ لأحَدٍ أَنْ يُنَاوَلَهُ كَمَا أَنْشَدَ مُنلا جَلالِ الدِّينِ الرُّومِيُ نَفَعَنَا اللهُ بَرَكاتِهِ اِنْشَادِهِ

گفت پیغمبر که جَنَّت از اله
گر همي خواهي ز کس چيزي مخواه[922]

چون نخواهي من کفيلم مر تو را
جَنَّتَ المَأوِيّ و ديدار خدا[923]

چيست دنيا از خدا غافل بدن
نه قماش و نقده و ميزان و زن[924]

چونک مال و ملک را از دل براند
زان سليمان خويش جز مسکين نخواند[925]

Pes söz anlandı ki bālāda baḥr-i remel müntaḳil (...) Ḥażret-i Ṣevbān[926] meşreb olan dervīşānı temdīḥ ve taṣrīḥ ider. Ḥāsıl-ı ḳısmet taḳdīr azāle ḳāniʿ olanlar refīḳ-i Ṣevbān'dır.

[64b]

el-Faṣlu ṣānī ve´ṣ-ṣelāṣūn fī yümni´l-imtiḥān ve´l-mişārevetu ve´l-istiḥāretü li´l-insān[927]

[922] Hazret-i Peygamber, "Eğer Cenâb-ı Hakk'tan cenneti niyaz ediyor isen kimseden başka bir şey isteme."diye buyurdu. Altıncı Kitap, Beyit-20733 Mevlânâ**, Mesnevî-i Şerîf,** Haz. Tâhirü'l-Mevlevî, Kırkambar Yayınları, sy. 324

[923] "Kimseden bir şey istemez isen, Me'vâ Cennetine gireceğine, Hakk'ın dîdârını göreceğine ben kefilim." Beyit-20734 Mevlânâ, **a.g.e.,** s. 324

[924] Dünya nedir? Dünya Allah'tan gafil olmaktır. Kumaş, gümüş, evlâd ü iyal değildir. Birinci Kitap, Beyit-976 Mevlânâ, **a.g.e.** s. 79

[925] "Malı, mülkü kalbinden çıkarmış olduğu içi, Süleyman Aleyisselâm kendisine "fakir" dedi. Birinci Kitap, Beyit-979 Mevlânâ, **a.g.e.** s. 79

[926] Ebû Abdillâh (Ebû Abdirrahmân) Sevbân b. Bücdüd (Cahder) el-Hâşimî el-Himyerî (ö. 54/674) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) âzatlısı, sahâbî.

1259 İşit imdi akdı ḥā mimden yine āb-ı ḥayāt
Ḥaṭırında ṭut bu pendi bulasın ġamdan necāt

1260 Mü´mine lāyıḳ budur bu sözleri ḥıfẓ eyleye
Herkese elzem dimişdir anı faḥrü´l-kā´ināt

1261 Ḥaḳ ḥabībine: "Ve şavirhüm."[928] didi pes ol daḫi
Meşveret eyledi aṣḥābiyle hem bi´l-ümmehāt

1262 Aṣlı sünnetdir anıñ hem farż dimişler ʿālimūñ
Saña bir bir bildirem işbudur ol dürrü´n-nikāt

1263 Hem ḳaçan ol bir kişi bir kāra aġāz eylese
Birbirine ṭanışurlar mü´minīn ü mū´mināt

1264 Bir murād itmek dilersen meşveret ḳıl evvelā
Andan eyle istiḫāre olmasun kārıñ şetāt

1265 Bir kişinüñ ʿaḳlı bir ḳāt ipliğe beñzer hemīn
İkisiniñ iki ḳatdır bir ḳaçınıñ ḳat-ı ḳat

1266 Bu iki te´kīd olundı neṣr ile ḳılam beyān
Kim saʿādetle buyurdı ol sümmū´l-kā´ināt

[927] Otuz İkinci Fasıl: Kıyametin gelmesi, insanlar için istişare ve istihare hakkında
[928] Ali İmran, 159

1267 Meşveret bābında diñle bir ḥikāyet söyleyem
Meşveret ḳıl ger dilerseñ tā ola baḫtıñ güşād

1268 Bir kişizāde yigit var idi kim dīndār idi
Diledi bu ala bir zen ola o ez ṣaliḥāt

1269 Didi ʿahd olsun temām yüz ādem ile söyleşem
Baʿdehü tezvīc idem bulam birin an ṣāliḥat

1270 Pes yegit ṭoḳsan ṭoḳuz ādem ile ḳıldı kelām
Ḳaldı yüz olmaga bir ādem faḳaṭ ez ʿāḳılāt

1271 Bir gice didi ki yarın her kimi evvel görem
Ḳapudan ṭaşra çıḳınca ol ola ḥatmü´l-mi´āt

1272 İrte oldı çıḳdı ṭaşra gördi bir şaşkın kişi
Bir ḳamış üzre binüp atım deyu oynar o ẕāṭ

1273 Çünki ʿahd itmişdi gice gayr ile mümkin degil
Cānına ḥūş gelmedi yüzünci bu oynar o ẕāt

1274 Bi´ż-żarūr ol ṣordı aña ya kişi virgil cevāb
Ḳangı zen yegrekdir alam yar ola baña o ẕāt

1275 Doru idi pek ṣoḳulma at urur diziñ ḳırar
Alacaḳsañ üçdürür diñle beni ey ʿālī ẕāt

1276 Birisi budur ki dā´im sen aña ḥükm idesin
Birisi dā´im saña hükm eyler ol ġālib gümāt
[65a]
1277 Biri de kāh ol saña kāh sen ana ḥükmü´l-şerīk
Var biraz fikr eyle kimdir bulasın ġamdan necāt

1278 Çün işitdi ol yigit şaşdı tehāyyür eyledi
Görmedi ṭoḳsan ṭoḳuz da böyle tedbīrü´n-nükāt

1279 Pes aña ḥūş geldi ol şaşḳınca nik ḥūb sözlere
Ardına düşdi beyān itsün deyu ol ḳamış at

1280 Uçdı gitdi yel gibi gözi öñünden uzadı
Ġā´ib oldı anı ṭaḫḳīr itdügi çün ḳamış at

1281 ʿĀḳıbet fikr eyle yolı didügin ol kāmiyāb
Faṣl eyitde cevābı virilür itmez vefāt

1282 Bir daḫi budur eger bir ādemi dost ḳılasın
Yā kī ḥizmetkar iderseñ imtiḥān it ḳıl mefāt

1283 Ṣuretine şīretine ḥırḳasına baḳmaġıl
Ṭatlı ṭatlı söyleyüp içürse de āb-ı ḥayāt

1284 Kuzı gibi meler iken bir gün olur hem çū şir
Pāre pāre pāreler böyle ḫaber virmiş rüvāt

1285 Ṣorma anı kendüye sen ṣor ḳarīni var ise
Ṣoñra biñ dürlü nedāmet ışṣı ḳılmazdır ruvāt

1286 Hem dimişler atalar ışmaḳda iş var aç gözün
Hem anuñ iki elinde ṭaş da var dirler ruvāt

1287 Budur buña münasibi diñle key lāzım olur
Ol ki bir ḳuş yol kenārında durur dirler ruvāt

1288 Gördi bir gün ḳarşudan[929] bir derdimend-i ādem gelür
Ne güzel uṣlu yürür gūyā melek dervīş sıfāt

1289 Didi ol ḳuş kendiye bundan da mı ḳaçmaḳ gerek
Bu żararsız bir ḳoyun yaḥud melek dervīş ṣıfāt

1290 Ḳaçmadı ṭurdı yerinde geldi beş ḳulaç yaḳın
Ḳuş baḳardı ṭaş alur mı yerden o dervīş ṣıfāt

1291 Ḥaḳ belā virsün meger zir destesi ḥāẕır imiş
Atdı ḳırdı bir ayaġın hey meded dervīş ṣıfāt

1292 Ṣūfī ṣūfī ḥayyeler ursun seni didi aña
Ayāġım ḳırdın seni de aḫẕ ide aḳżā´l-ḳużāt

1293 Pes o gün ʿaṣr-ı Süleymān idi kuş vardı[930] aña

[929] Gör bir ḳarşudan: Üİ – 65/a, Gördi bir gün ḳarşudan: Bİ – 64/b
[930] Süleymān idi vardı: Üİ – 65/a, Süleymān idi kuş vardı: MH – 37/a

İştigāl itdi getürdi anı ol aḳżā´l-ḳużāt

1294 Ḥükm idüp didi bununda ayaġın ḳırın didi
Ḳuş didi kim yā Süleymān yā nebiye´l-kā´inät

1295 Anıñ ayaġı ḳırılmaḳla benim gelmez gerü
Ḫırḳasın söyle degişdirsin görem ejder ṣıfāt
[65b]
1296 Ḳorḳaram bir gün gele bir ayaġım daḫi[931] ḳıra
Kisvesin söyle degişdirsin görem ejder ṣıfāt

1297 Ben inandım oda yandım bārī ġayrı yanmasun
Ḳarşudan görünce ḳaçsun ḳuşcaġızlar ber necāt

1298 Ey burāder bu sözüm[932] ʿibret-nümādır aç gözüñ
Açmadıñ il oġlu nāṣıḥdur saña bu münşe´āt

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1299 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1300 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

[931] ayaġım da: Üİ – 65/b, ayaġım daḫi: Bİ – 65/a
[932] sözüm: Üİ – 65/b, bu sözüm: Bİ – 65/a

1301 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Ḳāle Rasūlu´llah ṣalla´llahu ʿaleyhi vesellem

ما خاب من استخار، وما ندم من استشار[933] رواه الطبرانى

Pes imdi bir mü´miniñ bir işe mübāşireti olsa evvel ābdest ala baʿde´l-ʿişā iki rekʿat ḥacet nemāzı ḳıla. Andan on kerre ṣalavāt-ı şerīfe ve yedi kerre istiġfār andan yedi Fātiha ve yedi Ayete´l-kürsī ba´dehü üç bu duʿāyı oḳuyup ḳıbleye ḳarşu ṣaġ yanınına ṭayanup yata ve uzanmaya ve hem duʿāyı birle erbābından ögrene.

كما علم النبي عليه السلام لا صحابه مثلاً ان هذالامر

Gelince murādını niyyet ide budur.

إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي ودنياي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِيَ الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي[934]

Pes nev´minde her ne görürse ḫüsn taʿbīr ide veyā erbāb-i ʿilme taʿbīr itdüre. Ḫayra ve surūra dāll olur nesneler müşāhede olunursa mübāşeret ve ʿazīmet eyleye. Eger göñli muġber idici ise terk eyleye. İntiha.

[66a]

El-faṣlu´l-ṣāliṣ ve´ṣ-ṣelāṣūn fī nāṣāīḫi ṭullāb bi´envāʿi e´l(…) ve´l-adāb[935]

1302 İşitdiñ dürr-i yetimimdir size ey ṭālibūn

Merdümüñ āsā ṭutarlar işbu pendi ʿālimūn

[933] Taberânî, **er-Ravżü'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sagîr,** I-II, Mektebetü'l-İslâmiye, 1985, Beyrût, C. 2, s. 175.

[934] Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, **es-Sünenü'l-kübrâ,** I-XII, Müesseti'r-risâle, Beyrût, 2001, C. 5, s. 246.

[935] Otuz Üçüncü Fasıl: Adâb çeşitleri ve öğrencilere nasihât hakkındadır. (Bu faslın başlığı Üİ nüshasında bulunmamaktadır, Bİ nüshası – 65/b esas alınmıştır.)

1303 Her ki ʿālī rütbe isterse iki ʿālemde ol
Oḳusuñ bu pendi evvel söylemişler fāżilūn

1304 Īḫtişāren ẕikr idem bunda sözüñ dānālarıñ
Nüzhetü´l-ʿayn eylemiş ṭāliblere her ẕū´l-funūn

1305 Kim dilerse sevgülü evlādını olsun edīb
İşbunuñ miṣli öğütler vire kim olur füzūn

1306 Evvelā ṭāliblere vācibdurur bu sözleri
Ġūşına mengūş idüp bilsün ne ḫūş güher-nümūn

1307 Ṭālib-i Etrākiñ üç dil bilmeğe saʿy eylesün
Tā ki merġūb ola ol yā (..)

1308 Yaʿnī erbābın bulup evvel luġat ezberlesün
Hem ʿArab hem Türkī hem Farisī bile (...)

1309 Evvelā tecvīd ile Ḳur´ān'nı muḥkem oḳuyup
Baʿdehu fıḳh ü ʿaḳāīd oḳusunlar ez derūn

1310 Hem ferā´iż hem ḥisāb envā´ini aḳvā bile
Baʿdehü takvā bile ola enīsü´l-zāhidūn

1311 Bunları taḥṣīl iderken ara yerde ʿilm-i ḫaṭ
Ögrenüp yaḫşi kitābet ḳıl ṣafā bulsun ʿuyūn

1312 Baʿde-zalik yā kitābet yā ki ṣanʿat öğrene
Yoḳ eger ʿālim olam dirse girür tā Enderūn

1313 Ṣarf ile naḥv ü meʿāni manṭıḳ ü ādāb ile
Hem ūṣūl ü ḥikmet ü hey´et oḳur ez kāmilūn

1314 Hem daḫi şerʿiyyeden fıḳh ū āḥādiṯ-i nebī
Baʿde ẕālik el urur tefsīre olup ẕū´l-funūn

1315 Hem Īmām-ı Aʿẓam'ıñ Bū Yūsuf'a[936] nāṣıḥlerin
Öğrene baʿde´l-merātib yazdılar her rāġībūn

1316 Baʿżı pendi neṯr idem ẕī ḳıymet olsun bilene
Bilmeyen bī-ḳıymete ḳıymet imiş ṭamsü´l-ʿuyūn

1317 Bir taṣavvufnāmedir bu kişver-i Etrāk anı
Devr-i Ādem'den beru görmüş degil der nāẓırūn

1318 ʿÖmrümüñ maḥṣūlidür taḫdīṯ-i niʿmet eylerem
Bu eṯer oldı müyesser baʿde māfāt erbaʿūn

1319 Yā (...) bu evāḫir vaḳte geldi az olur
Müzdi illā umārım ezʿāf ide Allah ne çün

1320 Luṭf idüp ögsün beni ḫayr ile ṭālibler hemīn

[936] Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (ö. 182/798) Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi, müctehid hukukçu ve ilk kadılkudât.

Rūḥıma Sebʿa´l-meṣānī okusunlar nā´ilūn

[66b]

1321 Mübtedīler bu varaḳdan şevḳ ile alsun sebaḳ
Zaḥmet ile raḫmet olsun cümleye reybe´l-menūñ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1322 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1323 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1324 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

إنما الأعمال بالنيات[937] الخالصات

Evvelā ṭālib ʿilme ehem ve elzem budur ki إِنَّمَا الأعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى[938] ve daḫi نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ[939] ve daḫi لا يقبل الأعمال إلا بالنيات fermūdeleri āṣār-ı ṣaḥīḥalardandır. Muḳteżā-yı feḥvāları üzere neşr ū ʿamel olunması arzūsıyla ʿulūm-ı ʿArabiyyeye ve şerʿiyye taḥṣīline şurūʿ idecek ibtidāen niyyet içün iki rekʿat nemāz ḳıla. Baʿdehü iyde ki: "Niyyet eyledim ʿilm-i nāfiʿ ve ʿamel-i ṣāliḥ ve ṭalebāya neşr ve üzerimden cehli giderüp ḫalḳa pend itmege." deyup bu ḳavl üzere ṣābit ḳadem ola. Yaʿnī cihet-i dünyā ve ikrām-ı nās içün ve celb-i māl içün olmaya. Baʿdehü mehmāemken rāh-ı taḥṣīlde kemāl üzere ciddü ve ṣaʿy üzere ola. Ve lakin merḥūm

[937] Buhârî, **a.g.e.,** C. 1, s. 6.
[938] Buhârî, **a.g.e.,** C. 1, s. 6.
[939] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 419.

Ebū´s-Suʿūd Efendi'nüñ[940] "Ẕeyd ʿilme ve māla ciddü saʿy eyledügi taḳdīrce muḳaedderden ziyāde olmaḳ muḥāl ammā ciddü ve saʿy eyledügi taḳdīrce muḳaddereden ziyāde olur." Nüketisini bilüp ʿaḳīdesini dürst eyleye ve hem رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا[941] āyetini daʿiman vird eyleye. El-ḳıtʿā

تركت النوم ربي في الليالي
لأجل رضاك يامولى الموالي
فوفقني إلى تحصيل علم
وبلغني إلى أقصى المعالي

bu duʿā niyyetine çoḳ kerre ẕikir iderdim. Āḫir āṣārların müşāhede eyledüm. Ve daḫi ʿilmi tekmīl eylemez illā ṣābirlar ve ḳānʿiler

[67a]

eyler ve kezalik ʿilmin ṣemeresine ve rütbe-i vilāyetine ve menāzil-i ʿulyāsına vāṣıl olmaz. İllā erbāb-ı taʿẓīm ve tevḳīr olup ustāẕından ve ebevyniden irżā ve meveddet üzere duʿā ve ṣenā alanlar olurlar. Nitekim ḥikmet erbābı buyurmuşlar:

ما وصل من وصل إلا بالحرمة، وما سقط من سقط إلا بترك الحرمة الحرمة خير من الطاعة، ألا ترى أن الإنسان لا يكفر بالمعصية، وإنما يكفر باستخفافها ، وبترك الحرمة[942]

Ve daḫi

"Ehl-i diller arasında aradım ḳıldım ṭaleb.
Her hüner maḳbūl imiş illā edeb illā edeb."

teʹkīdinden ḫiṣṣemend olup riʿāyet andan ʿilme ve ehl-i ʿilme ne ḳadar ūstāẕı degil ise daḫi tevḳīr idüp ḥürmet eyleye ve ustāẕına teslīm ve inḳıyād üzere olup her ne ʿilim ve her ne kitāb taʿlīm iderse anı oḳıya. Kendi reʿyi üzere olmaya. Zīrā ʿālim olunca behremendi olmaz. Āḫir karaca ölüm didikleri her gün ölümdür. Aña giriftār olup ol zemān nedāmet fāʹide virmez. Ol ki muḫālif ṭāliblere dūş olmaḳdır. Nitekim

[940] Ebüssuûd Efendi, (ö. 982/1574) Osmanlı şeyhülislâmı, hukukçu ve müfessir.
[941] Taha Suresi-114
[942] Burhânu'l-İslâm ez-Zernûcî, *Taèlimü´l-müteèallim ùarîka´t-teèallüm,* ed-Dâru'l-Sûdâniye el-Kütüb, Khorotoum, 2003, s. 25.

الموت الاسود رفق لايرافقك ولا يوافقك ولايفارقك denildi. Neʿūẕu biʾllahi ʿan eydihim. Ve ustāẕlara daḫi lāzımdır ki لاتشرك الذكى مع الغنى medlūlince ṭālibe ḫayf ve ġadr getüren nesnelerden müberrā olalar. Ve biʾl-cümle ustāẕlara vācibdür. Envāʿi ʿulūmı bilüp tertīb üzere taʿlīm ideler. Ammā evvelā afāt-ı ilme müʿeddi olan nesneleri taʿlīm ideler. Meṣelen اذا كبر الانسان كثر عوايقه manṭūḳunca ʿilm fevt olacağı bildüreler ki bir gün evvel saʿy ideler. Ve daḫi tālib kendi zekāsına rukūnet idüp bir fenni itḳān ve teyaḳḳun eylemeden fenn-i āḫere intiḳāl āfāt-ı ʿazīmedir كما انتقل من استاذٍ الى استاذٍ Ḫuṣūṣan muʿallim olan meşāyiḫler ṭāliblerini babalarından ekrem ve efżal olduġunı bu şiʾr-i ġarrādan agāh ideler. eş-Şiʿrüʾl-ġarrā:

أقدم أستاذي على نفس والدي وإن نالني من والدي الفضل والشرف

فذاك مربي الروح

[67b]

والروح جوهر وهذا مربي الجسم والجسم من صدف

Pes aḳbeḥ-i ḳabāyihdendür şol ecvef-i bezzāz ū bezerger kişi ki ṣad sāle cevāhir-şenāse hünerverlik ḳılcaḳ ol daḫi ahenk-i meʾmūr eyleye. Bu ġūyā

شيئان عجيبان، هما ابرد من يخ

شيخ يتصبي و صبي يتشيخ[943]

ḳabīlinden olup mefhūm lā bāreke ʾllahu sırrı nümāyān olur. Ammā envāʿi ʿulūm-ı ʿArabiyye dörtdür. Biri şerʿiyyedür ʿilm-i fıḳıh ve ʿilm-i tefsīr ve ʿilm-i ḥadīṯ gibi ve biri edebiyyedir ve ʿilm-i iştiḳāḳ ve ʿilm-i taṣrīf ve ʿilm-i nahiv ve ʿilm-i meʿānī ve ʿilm-i beyān ve ʿilm-i bedīʿ ve ʿilm-i ʿarūż ve ʿilm-i ḳavāfī ve ʿilm-i ferīżüʾl-şiʾr ve ʿilm-i inşāʾül-neşīr ve ʿilm-i kitābet ve ʿilm-i ḳırāʾat ve ʿilm-i muḥāżarāt ve minhüʾl-muʿmmā veʾt-tevārīḫ. Ve biri riyāżiyye ve taṣavvufdur. ʿİlm-i hendese ve ʿilm-i heyʾet ve ʿilm-i taʿlīmī ve ʿilm-i ḥisāb ve ʿilm-i cebir ve ʿilm-i mūsiḳī ve ʿilm-i siyāset ve ʿilm-i āḫlāḳ ve ʿilm-i tedbīruʾl-münzil. Ve biri ʿaḳliyyedir ʿilm-i manṭıḳ

[943] Muhammed Senaullah el-Mazharî, **et-Tefsirü'l-Mazharî,** Mektebetü'r-rüşdiye, I-IIX, Pakistan, 2010, C. 8, s. 110. (Ebû Nüvâs'a ait olduğu söylenen bu şiir ilgili tefsirde isimsiz olarak geçmektedir.)

ʿilm-i cedel ve ʿilm-i ūṣūl-ı fıḳıh ve ʿilm-i ūṣūlu´d-dīn ve ʿilm-i ilahī ve ʿilm-i ṭabīʿī ve ʿilm-i ṭıb ve ʿilm-i mīḳāt ve ʿilm-i nevāmīs ve ʿilm-i felāsefe ve ʿilm-i kīmyā ve ʿilm-i mesāḥe ve ʿilm-i bayṭara ve ʿilm-i irātmāṭīḳī ve ʿilm-i felāhe ve ʿilm-i siḥir ve ʿilm-i ṭılsımāt ve ʿilm-i ferāset ve ʿilm-i taʿbīru´r-rū´yā ve ʿilm-i aḥkāmu´n-nucūm. Hakeẕa ẕikrihu Ūstād-ı Şeyḫ Muntāsır Suyūṭī[944] rahimhu´llahu Teʿālā pes on iki fen didikleri bunlardan iḫtişār ve telḫīṣ olunmuşdur. Ve daḫi eyyām-ı naḥisāt içinde gerek yenī derse ve gerek sā´ir fiʿle ibtidā eylemeyeler. Ol İmām-ı ʿAlī'nüñ raẕiya´llahu ʿanhü bu şiʿrinden biline:

مُحِبُّكَ يَرْعَى هَوَاكَ فَهَلْ تَعُودُ لَيَالِى بِضِدِّ ٱلأَمَلْ

فَمَا كَانَ مَنْقُوطًا بَدَا نَحْسُهُ وَمَا كَانَ هَمْلاً فَسَعْدُ حَصَلْ

Taʿlīm-i İżhār'da yümn bu kelimātdan fehm olunur.

قلمو اظفاركم بالعلم والادب يمينها خوابس شمالها أوخسب وكذا حكى عن على رضى الله عنه(...)

ve daḫi baʿde ḫuṣūli´l-ʿilmi ve´l-melā´iketi faḳīru´l-ḥāl ise bir mikdār māl taḥṣīl idüp

[68a]

andan tezevvüc idüp neşr-i ʿilme meşġūl ola. Ammā tezevvücde yemn bikr-i bāliġadadır. Ve āḫer ḳaryeden alup kendi evine getürmek aḫberdür. Ve daḫi hüsni ve nesebi ve taḳvāsı kendüden mezīd ola. Ammā mālı ve sinni kendüden kemterek ve aşaġaraḳ ola. Ve daḫi ʿacūze ḫātūnuñ recül-i cuvāne żararı olduġını bu terkīb-i maḳbūlden fehm ideler. حسك تزوج عجوز تكسح تزوج عجوزه تتكسخ veyā münāsib kelime-i وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ[945] ve duʿa-i Peyġamber ʿaleyhi's-selām ki اللهم اَرِحْ راغِبَ غار خراً مهللاً maġarada oḳumuşdur. Bunlar ṭardan ve ʿaksan ḳırā´at olunurlar. Maʿnāları taʿyīn olunmaz ve daḫi şol ḫātūn ki anıñ hayātda baʿli ola veyā aḳrabāsı çoḳ ola veyā mevcūd oġlancıḳları çoḳ ola zinhār ḫazer idüp almayalar. Encāmı nedāmetdür. Ve daḫi ecnebiyye ḫatūnları ve ʿacūzeleri evinde eğlendirmeyeler. Zīrā zinā didi

[944] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimi.
[945] Müddessir Suresi-3

fitnedirler. Ḥaḳlarında [946] إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ buyurulmuşdur. Pes dā´im sen aña ḥüküm idecegiñ maʿlūm oldı ve nihāyet ve ġāyet zehī devlet ve saʿādet şol merd-i münire ki kadr-i ʿilmini bilüp ṭūl-ı emeliniñ evrāk-ı perīşānını şirāze-i ʿaḳla baġlayup andan zāviye-i ʿıyd irede [947] إن الدرجة في الجنة بالامال devletini bula. İnşāa´llahu taʿālā. el-Faṣl.

el-Faṣlu´r-rābiʿ ve´ṣ-ṣelaṣūn fī ḥubbi´l-ʿulemā´i ve fā´ideti mu´āşareti´l-ṭulebā´i[948]

1325 İşit imdi dürr-i meknūnum budur li´r-rāġibīn
Ḥabbeẕe´l-maʿbed imiş yaʿnī celīsü´l-ʿālemīn

1326 Ey hevā esbine binüp cābecā leyl ū nehār
Nice bir aldar seni leẕẕāt-i eṣmār engubīn

1327 Gel beru gel bī-ḥabersin ey cunūn oldun helāk
Gerçi ʿaḳl-ı dünyeviye sende ḳamil ḫurde-bīn

1328 ʿİlm-i ḥāliñ bilmege saʿy eyle bākī yar odur
Yā ki ʿālim yā ki ṭālib yā ki sāmiʿ ol hemīn

1329 Yā muḥibbu´l-ʿālimīn ol ḫāmisinci olmaġıl
Hālik olursın buyurdı anı Ḫatmi´l-mürselīn

1330 Ey burāder ṭālibi hem ʿālimi biñ cān ile
Ger severseñ oldı kendi özüñ āteşden emīn

[946] Yusuf Suresi-28
[947] Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî*, Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekā'ik*, I, Daru'l-kütübi'l-'ilmiye, Beyrut, t.y., C. I, s. 33.
[948] Otuz Dördüncü Fasıl: Ulemayı sevmek ve talebe ile güzel ilişkiler kurmanın faydası hakkındadır.

[68b]

1331 Budur ḫāricden aña eyleyem ʿāceb ḥūş miṡāl
Ol ki bir ṣayyād ḫāriş var idi ez ḫārişīn

1332 Ḫırs gibi dā´im eyler kāhi deryā kāhi ber[949]
Hem balıḳ hem ḳuş[950] evinde oldı şeyḫu´l-māhirīn

1333 Işlıḳ ile ber-hevā uçan ṭayūrı indirüp
Ḳondurur dāmı başına ol re´isü´l-cāhilīn

1334 Koca gerges öldi gitdi onmadı hiç ol herem
Ḥudʿa ile ömri geçdi pīri oldı ḫırsızīn

1335 Puṣūlarda ṣaḳlanur dā´im ḫarāmīler gibi
Böyle bir ṣayyād-ı ḥaddāʿ ide kim bilmezdi dīn

1336 Diñle bir gün māh-ı temmūz idi gitdi ḳāreye
Araya araya buldı üç ḳuşı yapdı kemīn

1337 Ḥalḳaların ḥalka-i dāmına çekmek diledi
Gördi kim bir iʿrabda oldı bu ṣavtu´l-ṭālibīn

1338 Yapça yapça ṭaşra çıḳdı puṣusından pür elem
Baḳdı gördi iki ṭālib iʿrabda eyler hemīn

[949] kāh deryā kāh ber: Üİ – 68/b, kāhi deryā kāhi ber: MH – 40/a
[950] Hem balıḳ ḳuş: Üİ – 68/a, Hem balıḳ hem ḳuş: Bİ – 68/a

1339 Elleriñ öpdi didi fārig̱ oluñ cüz´īcesin
Şunda üç kuş ḳondı ṣayd idem oluñ sākit-nişīn

1340 Kim benim kārım budur evde ʿıyālim aç koyar
Aḳçesiyle nān aluben giderem ḳoy g̱amların

1341 Dutdı ṭālibler didi diñle bizi ey iḫtiyār
Biñ ricā itsek yine ḫayr itmeziz bilgil yaḳīn

1342 Līk gel bir ḳavl idelüm rāżī olursañ sen olur[951]
Üç ḳuşı ṭut her birimüz ortaḳ it alsun birin

1343 Baḳdı gördi çāre yoḳdur didi rāżī oluram
Pes bular sākit olup ṭınmādılar ebkem-nişīn

1344 Pes ol ṣayyād-ı cihān ṭutdı odem bu üç ḳuşı
Geldi ṭāliblerle ḳavl üzre ḳarār itdi hemīn

1345 Döndi ol ṭāliblere didi efendim luṭf idin
Ol ne sözdür ki ʿinād ile okursın hem çūnīn

1346 Bana anı ögrediñ bārī bilmem bir mes´ele
ʿÖmrümi cāhil geçürdüm böyle ḳaldum kemterīn

1347 Pes ol ṭālibler didi olsun saña ögredelüm
Dersimüz g̱avg̱a-yı ḫünṣādır bizim ey kemterīn

[951] rāżī olursañ olur: Üİ – 68/b, rāżī olursañ sen olur: MH – 40/a

1348 Didi ol ḥünṯā nedir diñle didiler bilesin
Ol bir ādemdir ki erkek hem dişi ḥükmü´l-yaḳīn

1349 Öyle bil kim ḳuşda hem bālıḳda ḥünṯā bulunur
Diñleyüp żabṭ eyledi bu sözleri muḥkem metīn
[69a]

1350 Pes o gice gecdi erte oldı diñle ḫālini
Ḳayd-ı deryā ṣaydı oldı gitdi ağ ile ḫazīn

1351 Besmeleyle atdı ağı gitdi bāḥrıñ ḳaʿrına
Iğrıpından çekdi yab yab geldi bir bālıḳ şirīn

1352 Çekdi ṭaşra gördi bir ḫūb ḳız gibi gökçek bālıḳ
Didi bu bālıḳdır ammā görmemiş ins ile cīn

1353 Ṣu perisi duḫteri mi yā melek yā cin mi ol
Māhī mi cevher mi nūr mı vaṣf olunmaz key güzīn

1354 ʿAḳl-ı ṣayyādı şaşırdı ḥüsni ol mehpārenüñ
Didi varam pādişāha virem anı meh cebīn

1355 Bir sinī içinde ḳoydı al ṭuvaḳ örtdi aña
Rāhī oldı padişaha istedi destūr üçīn

1356 Virdiler destūr aña girdi ḳodı ḳarşusına
Pādişāh baḳdıḳça baḳdı oluben ḫayret-nişīn

1357 Biñ ḳızıl zer virdi baḫşiş aldı çıḳdı ṭaşraya
Cānı ḳılca ḳaldı biñ altun görünce āferīn

1358 Yā nice şād olmasun bu derdimendin ṣaydını
Yoḳ behāsıyla alurlardı alanlar bunca ḥīn

1359 Yola rāhī oldu ṭob gibi kaçup ordan yaña
Aña ḳurşun atsalar irmezdi ardından metīñ

1360 Pādişāhıñ bir veziri yer öpüp geldi didi
Pādişāhım nişlediñ bil saña dirler müsrifīn

1361 Beyt-i māl-i müslimīne ġadr idüp ḳıldıñ telef
Bu bir aḥḳar armaġandır iki gün ṭurmaz rehīn

1362 Nādim itdi pādişahı didi yā ne'tmek gerek
Virdigim girü ne kizb ile alup olam nişīn

1363 Didi ḥācet yoḳdurur kiẕb itmege āsān olur
Bu bālıḳ ḥünṣādurur ṣor bilmez ol eblehterīn

1364 Pādişāh emreyledi dönderdiler tizcek girü
Ḳorḳduġu yanına ḳaldı ditredi ol ber zemin

1365 Girdi tekrāren yine pes pādişāh ṣordı aña
Didi yā kişi bu balıḳ ḥūş güzel balıḳ güzīn

1366 Bu balıḳ erkek midir dişi midir virgıl cevāb
Çün beni ḫayretde ḳıldıñ anı daḫi dirlerin

1367 Olacaḳ var ṭamladı göñline bu ḫünsā ola
Tañrıya oldı tevekkül didi bu oldur ḳarīn

1368 Döndi ṣayyād eyitdi şāhım (...)
Bu balıḳ ḫünsādurur bī-şek budur ʿilmim yaḳīn
[69b]
1369 Pādişāh didi meger sen ʿālim dānā mısın
Didi ben ʿilm[952] içre yektāyım velī yokdur muʿīn

1370 Faḳr elinden bilmeyen cāhil ṣanur şāhım beni
İḳtidārım yoḳ kitāb alam anıñçün dil ḫazīn

1371 Kāhi ṭāliblerle her gün ders oḳudum lüc ile
Kāhī ḳuvvet-i lāyemūt sāʿiyem çün ḫūşe cīn

1372 Bir iki söz bellemiş idi o ṭāliblerden ol
Üste ger buldı yerin ḳıldı belāgatle mübīn

1373 Pādişāh taḥsīn idüp biñ zer daḫi virdi aña
Hem virüp ḫilʿat üleşdirdi anı ber mükremīn

1374 Anı ẓan itdi ki ʿālimdür kitāb alsun didi

[952] didi ʿilm: Üİ – 69/b, Didi ben ʿilm: Bİ – 69/a

Ötesin bildirmedi ḥıfẓ itdi ḫayru´l-ḥāfiẓīn

1375 Ol gice ḫ ͮāb içre gördi pādişāhı rūy-ı ārż
Ol balıḳ ḳarnında dört ṭaş var behā yetmez güzīn

1376 İrte oldı baṭn-ı māhīden cıḳardı ṭāşları
Cevherīler didiler yetmez behā bunlar güzīn

1377 Ol vezir-i ḥāsid anı işidüp[953] oldı helāk
Yirine ṣayyādı dikdi pādişāh lālā güzīn

1378 Pes sebebdir ol iki ṭāliblere oldu ḳarīn
Ḳaṣd-ı dünyā idi virürdi[954] aña rabbū´l-ʿālemīn

1379 Dimeseydi iki ḳuşum aldılar vāh ṭālibān
Rūz-ı maḥşerde virdi aña ḫayru´r-rāziḳīn

1380 ʿAḳıl olan ʿāḳıl-ı dānāya ḫizmet eylesün
Ḥāżır olsun meclis-i ʿilme olardır mürşidīn

1381 İşde dünyāda budur ʿālimler ile yar olan
Gör yarın dār-ı beḳāda nicedir der muḫbirīn

1382 Bir otuz otuz beş imiş[955] ismi maḫfī Ẕū´l-celāl
Emr ider ʿālimlere olur şefiʿu´l-müẕnibīn

[953] işidüp: Üİ – 69/b, anı işidüp: Bİ - 69/b
[954] virdi: Üİ – 69/b, virürdi: Bİ – 69/b
[955] ile: Üİ – 69/b, imiş: Bİ - 69/b

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1383 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1384 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1385 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

وفي الأخْبارْ إنَّ اللهَ تبَارَكَ وَتَعالى يُحَاسِبُ عَبْداً فَيُرجِّحُ سَيِّئَاتُهُ عَلى حَسَنَاتِهِ

[70a]

وَيَامُرُهُ اللهُ تَعَالى إلى النَّارِ فَإذا ذَهَبُوا بِه يَقُولُ اللهُ تَعَالى لِجِبْريلَ عَلَيْهِ السَّلامْ يَا جَبْرائِيلْ أدْرِكْ إلى العَبدِ وَاسْئلهُ هَلْ جَلسَ مَعَ العُلمَاءِ فَاغفِر لَهُ فَيسْئَلهُ فَيقُولُ لا فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى سَلْهُ سَكَنَ مَسْكَنَاً سَكنَ فِيهِ عَالِمٌ فَيسْئَلهُ فَيقُولُ لا فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى سَلْهُ هَلْ أحَبُّ عَالمَاً فَيسْئَلهُ فَيقُولُ لا فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى سَلْهُ هَلْ وَافَقَ اسْمُهُ أو اسْمِ وَلدِهِ اسْمَ عَالِمٍ فَيسْئَلهُ فلا يُوَافِقُ اسْمهُ وَاسْمُ وَلدِهِ عَالِمٍ فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى سَلْهُ أحَبَّ رَجُلاً يُحِبُّ العُلماءَ فيسئلهُ نَعمْ إنَّ لِي مُحِبًّا صَادِقًا وَهو يُحِبُّ العُلماءَ وَيجْلسُ بِهم فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى يا جَبْرائيلُ فقد غَفَرْتُ لهُ لذلكَ خُذْ بِيَدِهِ وَادْخِلْهُ إلى الجَنَّةِ وَلا يَعْرِفُ قَدْرَ العُلماءِ أحدٌ إلاَّ اللهُ سُبْحانَهُ وَتَعالى وفِي مِنْهاجِ العَابِدينَ عَنِ النَّبيِّ عَلَيْهِ السَّلامِ أنهُ قال نَظْرَةٌ إلى وَجْهِ الْعَالِمِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةً وَفِي مِنهابِعُ(؟) المُتَعلمُ قَالَ عَليهِ السَّلامُ الْعَالمُ حَبِيبُ اللَّهُ وَلَوْ كَانَ فَاسِقًا وَالْجاهلُ عَدُوُّ اللَّهِ وَلَوْ كَانَ عابدا وفي تَعْليمَ المُتَعَلمَ قيل فَقيهٌ عَالمٌ مُتَورَّعٌ أَشَدُّ عَلى الشَّيْطانِ مِنْ ألفِ عَابِدٍ وَرُوِيَ نَوْمُ العَالمُ خَيْرٌ مِن عِبَادةِ الجَاهِلُ وَرُوِيَ مَنْ كَانَ حَيَّاً بِالعِلمِ لَمْ يَمتْ أبداً انْتَهى عَلَيْهِ السَّلامُ

el-Faṣlu´l-ḫāmisun ve´l-ṣelṣūn fī- tefsīri e´t-Teḳvīr limā aḥżarathu´l-enfusu fī yevmi´t-teḳrīr[956]

[956] Otuz Beşinci Fasıl: Tekvîr Suresi'nin tefsiri ve nefsin ifade günü (kıyamet günü) için hazırladığı hayır ve şer ameller hakkındadır.

1386 İşid ey ġāfil yaḳında idiser Allah ʿayān
Her kişinüñ itdügi ẓāhir alur bir gün inan

1387 Sūre-i Tekvīr içinde Ḳāżī Beyżāvī[957] didi
On iki nesne ẓuhūr eyler beḳā içün nişān

1388 Altısı olur fenāsından muḳaddem ʿālemüñ
Altısı daḫi mu´aḫḫar olısar itme gümān

1389 Evvelā kim bu güneş vehhāc iderken ʿāleme
Bir gün olur nūrını alur anıñ ol müsteʿān

1390 Daḫi yıldızlar ḳamerle dökülür viran olur
Daḫi ṭaġlar ber-hevā uçsa gerekdir bir zemān

1391 Ṣayha-ı evvelde ʿāḳıllar olur hep ṭārūmār
Her kişi sevdügüni ʿaḳle getürmez gör ne ān
[70b]
1392 Heft deryā bir yere gelüp olur[958] āteş miṣāli
Emr ider ḳızsun deyu ol ḳāhiru´l-insān[959] ū cān

1393 Daḫi maḫşer ḳurulur bu cümle mevtā dirilür
Kāfiri kāfir bulur hem müslimānı müslimān

[957] Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286) Müfessir, Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihi.
[958] olup: Üİ – 70/b, olur: Bİ – 69/b
[959] ḳāhiru´l-ins: Üİ – 70/b, ḳāhiru´l-insān: MH – 41/b

1394 Ḥaḳ Teʿālā sorısar ol günde[960] bir ḳaç tenlere
Sizleri kim ḳatl idibdir aç ṣusuz eyleñ beyān

1395 Ḫaşyete´l-imlāḳ olanlardır bular olur sū´al
Dibdiri ḳabre ḳonan bākīreler hem bī-emān

1396 Hem o gün defterlerimüz[961] neşr oluben viriliür
Kimi ṣaġdan kimi ṣoldan kimi ẓahrinden yemān

1397 İşbu gökler pāre pāre ṭoz gibi maḥv olısar
Ġā´ib olur ara yerden işbu heft-i asumān

1398 Hem o gün metnin virüp baş gösterir nār-ı cehim
Müsteḥaḳ olanlara cāmūs-ı ḥey´etde ʿayān

1399 Hem o raʿnā cenneti teẕyīn idüp rabbü´l-enām
Müsteḥaḳ olanlara baḫṣīş virür yā ʿizz u şān

1400 İşde bu ol gün olur kim her kişi açar gözün
Her ne göndermiş ise ẓāhir olısar bī-gümān

1401 Bir dilim etmek mi[962] virdi yā bir içim ṣu mu[963] ol
Yā ki bir aḳçe mi virdi yā ki acı ṭuz ṣoġan

[960] gün: Üİ – 70/b, günde: Bİ – 70/a
[961] defterimiz: 70/b, defterlerimüz: Bİ – 70/a
[962] etmegi: Üİ – 70/b, etmek mi: Bİ – 70/b
[963] ṣu: Üİ – 70/b, ṣu mu: Bİ – 70/b

1402 Kiminiñ[964] ṭutmuş zebānīler ṣaçından żarb ider
El-emān itdikçe berterdir[965] olar bilmez emān

1403 Öyle bir gündür kim ata ana oġlundan ḳaçar
Her biri nefsī deyu aġlar döker yaş ile ḳan

1404 Aç gözüñ uyar cānıñ inkār olunmaz āḫiret
Yoḫsa ḳurtulmaġa bir dürlü[966] ʿilāc olmaz ey cān

1405 Görürüz kim cümlemüz ġafletdeyüz ʿālem uyur
Uyanır ol gün didi Peyġamber-i aḫir-zemān

1406 Hem buyurdu Server-i ʿĀlem ṣaḳın borçdan didi
ʿAlemiñ mālıñ alup yerseñ bulursıñ çok ziyān

1407 Birinüñ birinde bir aḳçesi ḳalsa yerine
Vire seksan yıl ṣevābın ḥaḳ aña itme gümān

1408 Borçlu iseñ nān ḫūriş ekli degil saña revā
Ḫalḳ ile ḥaḳlaşmayınca buluram ṣanma cinān

1409 Borçlu olanlar ḳatıḳsız kuruca nān yiyeler
Ḳatıḳın ḫarcın virür borcına īmānı olan

1410 Didiler müşkül odur kim vir ṣevābın ḫaṣmıña

[964] Kimiñ: Üİ – 70/b, Kiminiñ: Bİ – 70/b
[965] Nüshalarda birterdir şeklinde geçiyor
[966] dürlü: Üİ – 70/b, bir dürlü: Bİ – 70/b

Alanuñ aḫbeṣ yazuġın var anıñ yirine yan

[71a]

1411 Ol senüñ alsun ṣevābın tiz ṣalunsun cennete
Nice ʿālī köşkleriñe nā´il olsun cāvidān

1412 İmdi ġıybetle ṣaḳın borç eyleme ḫayrıñ gider
Kim tehī dostlar o günde çaġrışurlar el-emān

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1413 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1414 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1415 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نثر قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ[967] وقَوْلُهُ تَعَالَى فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ[968] وقَوْلُهُ تَعَالَى فَأَمَّا مَن طَغَى وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا[969] الآية وقَوْلُهُ تَعَالَى فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَه وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَه[970] وَرُوِيَ إِنَّ الجَنَّةَ حفَّت بِالمَكَارِهِ وإِنَّ النَّارَ حفَّت بالشَّهَواتِ[971] وَرُوِيَ عِزُّ الدُّنْيَا بِالمَالِ وَعِزُّ الآخِرَةِ بِأَعْمَالِ وَرُوِيَ لُعِنَ عَبْدُ الدِّرْهِمَ لُعِنَ عَبْدُ الدِّينَار[972] وَرُوِيَ الْجَنَّةُ دَارُ الأَسْخِيَاءِ[973]

[967] İnfitâr Suresi: 13, 14.
[968] Kâria Suresi: 6-9.
[969] Nâziât Suresi: 37, 38.
[970] Zilzâl Suresi: 7, 8.
[971] Ebû Bekir Abdullah b.Muahmmed b. Ebi Şeybe el-'Absî el-Kûfî, el-Musannef, I-XXVI, Müessesetü'l-'Ulûmu'l-Kur'ân, Beyrût, t.y., C. 13, s. 289.

Pes bu meẕkūrātdan ḫaberdār olup kişi erkenden tedārik ḳılmaḳ gerekdür. İmdi ehl-i cennet olmaġa sebeb çoḳdur. Cümleden eyser u aḳrebi cūd u esḫā eylemekdir. Zīrā ḥadīṯ-i ṣaḥīḥde geldi ki saḫī olan kişi nāre yanmaz ve girmez. Egerci ḳafir daḫi olursa. Yaʿnī meʾmūldur ki Tañrı Taʿālā aña īmān baylıġın vire. Ve baḫīl olan daḫi cenneti ve cemāli görmez. Egerci müʾmin daḫi olursa. Yaʿnī şāyed aña saḫaṭ-ı rabbānī irişüp aḫirkār sū-i ḫātime irişe. İşbu maḳama münāsib bir ṣahhüʾl-vuḳūʿ münāḳıb naḳil idelüm ki inşāʾallahuʾl-kerīm bu manẓarları irşād ve agāh olalar. Rivāyet olunur ki ḫayruʾl-ḳurūnda bir civān ḳız Peyġamber ʿaleyhiʾs-selāma gelüp eyitdi: "Yā Rasūluʾllah dün gice ḫ͟ābım içinde

[71b]

ṣaġ elim ḳuruyup ṭutuldı. Ve şefāʿat eyle. Ola kim kāʾl-evvel raʿnā olup ṣıḥḥat bula." Didi. Ve çoḳ ṣaḥābīler ḥāẓır idiler. Bu işe ḫayrān ḳaldılar. Peyġamberimüz sūʾal idüp eyitdi ki: "Yā cāriye. Allah beyān ile sebeb ne oldu." didi. Ḳız eyitdi: "Benim vālideynim henūz ben ṣabiyye iken vefāt itmişler idi. Ammā pederimi ġāyet saḫī ve vālidemi ziyāde baḫil deyu söylerlerdi. Rūʾyāda gördüm ki vālidem bir cehennem deresinde ṭurur. Elinde bir eski entārī var. Lehib nār aña hucūm ider. ʿAnteri cenne gibi göstericek girü ricʿat ider. Beni göricek eyitdi: 'Ḳızım ṣusuz yandım. Yetiş var cennete. Baban andan baña bir bardaḳ ṣu göndersin.' didi. Vardım gördüm Kevṯer başında ṭurur. Vālideme ṣu diledim. Tañrı aña ḥarām itdi deyu virmediler. Ben diñlemeyüp ḥavıż başında bir bardaḳ alup ṭoldurup getürdüm virdim içdi. Ḳarşudan bir melek: 'Eliñ ḳurusun.' didi. Pes hemān dem acıdı. Uyandım. Böyle buldum." didi. Bu kez Rasūluʾllah ʿaṣasını eli üzere ḳoyup eyitdi: "İlahī eger şu rūʾyā gerçek ise şifā virdicek." Ḳızın eli evvelki gibi raʿnā olup şād ū ḫurrem oldı.

---

[972] Hindî, **a.g.e.,** C. 3, s. 223.
[973] Hindî, **a.g.e.,** C. 6, s. 346.

el-Faṣlu´s-sādis ve´l-ṣelāṣūn fī´l-münācāti ilā ḳāżī´l-ḥācāti ve ḳāfī´l-mühimmāt[974]

1416 Yā men Teʿālā ẕātühü ʿammā yeḳūlūne´l-veṣen
Ferric ġumūmī yā Ṣāmed yā Nāṣırī ʿinde´l-miḥen

1417 Ben sen kerem ıssına ḳarşu müstemendim el-Ġıyāṣ
ʿĀlem saña tesbīḥ ider ṣayf ū şitā çayr ū çimen

1418 Eyvāh düşündüm bir kezin destim tehī rāhım baʿīd
Ġarḳ eylemiş ġaflet beni müsteġrak-ı naʿmā iken

1419 Pāyānı yoḳ naʿmāları buldum tefekkür eyledim
Her bir teneffüs dembedem niʿmet imiş bir cān u ten

1420 Ṣıḥḥat benim rifʿat benim ʿizzet benim devlet benim
Her dem ʿibādet itmege māniʿ daḫi yoḳ kimseden

1421 Ḥürrü´l-āṣıl olanlara vācibdurur ṭutsaḳları
Yād eyleyüp şükr eylesün fursand yeri ḳūt olmadan
[72a]
1422 Bir cins degil insān olam ṣulṭānı her bir cān olam
ʿAḳl ile pür ʿirfān olam key ġāfilem eyvāh ben

1423 Ya bir gün irmez mi ecel ṣormaz mı ḥaḳ eyne´l-ʿamel
Ḳurtulmaġa olmaz ʿilel key ġāfilem eyvāh ben

[974]Otuz Altıncı Fasıl: İhtiyaçları giderenden ve musibetleri yok edenden münacat hakkındadır.

1424 Bir gün derūn ile ṭurup dīvānına el ḳavşurup
Yaşlar mı dökdüm yalvarup key ġāfilem eyvāh ben

1425 Bunda ne cānlar geldiler pāyānı yoḳ ḫayr aldılar
Hem arayuben buldılar key ġāfilem eyvāh ben

1426 Bir rekʿat içre bir ḫatim tekmīl iden cānlar ḳanı
Lā sözleri illā ile key ġāfilem eyvāh ben

1427 Dünyānunā nuʿmānunā ḫamsīn ḥācen ḫatmühü(?)
Elf (...) hümā key ġāfilem eyvāh ben(?)

1428 Yā ḳanı aṣḥāb nitdiler derd ū elemle gitdiler
ʿUḳbāyı maʿmūr itdiler key ġāfilem eyvāh ben

1429 Üç günde bir ābdest alur haftada bir ṭaşra varur
Ḳan aġlayuban yalvarır key ġāfilem eyvāh ben

1430 Bir gün olur olam turāb boş el ile işim ḫarāb
Yā rabbi gösterme ʿaẕāb ʿafv eylekıl luṭfına sen

1431 Bu ben bir ednā ḳul iken bu deñlü ʿizzetler neden
Yarın daḫi raḥm idüben ʿafv eylekıl luṭfına sen

1432 İrdi elim çoḳ yerlere vardım nice peyġambere
Geldim ḳapuna yalvara ʿafv eyle kıl luṭfına sen

1433 Yalvaruram ben hakeẕa dīvānımı yevme´l-cezā
ʿAdādıma eyle sezā yā ze´l-ʿaṭā yā ze´l-menni

1434 Destim tehī key ġāfilem ʿömrüm geçürdüm zāhilem
Yā Ẕa´l-kerem yā ẕa´n-niʿem ḳande gidem sen var iken

1435 Dört nesne var bende benim yoḳdur ḫazīnende seniñ
Biri günāh biri elem biri ġamım biri ḥazen

1436 Dört isminüñ ikisine kendi özüm ışmarladım
Dū digere āʿdāları vefḳ eyledim ʿinde´l-fiten

1437 Dört er yaratdın evliyā māderden aḫkem etḳıyā
Hefti peder buldum benī ḥāfıẓ olardır der bilen

1438 Ġaffārım Settārem meded ümidimi kesmem ebed
Cebbār u Ḳahhār ismine maḫrūm ḳalur mı yalvaran

1439 Ṭutdum Ḥanīfī mezhebi rāhım odur rūzī şebī
Dört māderin oldur biri erḥam baña yevme´l-ḥazen

1440 Āʿżā-yı sebʿamdır peder duzaḫdan anlar ḥıfẓ ider
Bu sözleri dürr-i güher ḳıl nāẓire yā ẕe´l-menin
[72b]
1441 Ġamdan beni ḳurtar ilahī ism-i āʿẓam ḥakkı çün
Ẕātıñ muʿaẓẓam ḥaḳḳı çün maḳṣūdımı sensin viren

1442 Yā Rabbenā yā rebbenā Server Muḥammed ḥurmeti
Cennāt ü dīdārıñ senüñ bende olam ferdā gören

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1443 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1444 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1445 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Ḫaber gelmişdir ki bir ġāyet ʿāṣī ve mücrim kişi baʿde´t-tevbeyi ve´l-istiġfār bir mühim ḥāceti içün çoḳ kerre Tañrı Taʿālā dergāhına taẓarruʿ birle niyāz idüp dilek eyler. Velakin Tañrı Taʿālā aṣlā naẓar eylemez. Nice melā´ikeler ḫayrān ḳalurlar. Pes bu ḳul nā-ümid olmayup girü ḳabūl olur ümidiyle aġlayuraḳ teraḳḳī birle niyāz ider. Bu kez Cenāb-ı Kibriyā eyder ki: "Ey melā´ikelerim ben ḳuluma imtiḥān muʿāmelesi eyledim. Tā ki kendi ve sizler bilesiz ki benden ġayri girīzġāhı kapusı yoġ imiş. İmdi şāhid oluñ murādını virdim ve hem cümle günāhlarını yarlıġadım. Zīrā ḳulumuñ baña çoḳ zāriliġinden ḥayā muʿāmelesi ṭutaram." didi.

el-Faṣlu´s-sābiʿu ve´l-ṯelāṯūn fī mirrāti´l-mevcūdāt ve mrāti´l-meṣnū´āti ve´l-ʿaraṣāt[975]

[975] Otuz Yedinci Fasıl: Kıyamet günü varlıkların ve yapılmış olanların sağlamlığı.

1446 Ey uyḳusı bol gözlerim gel gör[976] ne yoldur bu nehec
Vey ʿāşıḳ-ı ʿarş ū cinān eyne´s-semā eyne´l-ʿuruc

1447 Bu āşiyān-ı māsivā mirāt-ı ʿalemdir dilā
Aṣḥāba her ḳālū belā ger ḫāşiʿ ü ger ẕū(?) (...)

1448 Ey ṭaş göñül ṭaş başına bir gün düşer iş başına
İbdāʿ idüp yoldaşına gitseñ gerekdir bi´l-muʿac

1449 Arta ḳalur derdiklerin gider maʿan virdikleriñ
Āʿdā olur sevdiklerin elden gider merʿā merec

1450 Dost yar odur gider bile kendiñ ile güle güle
Ġāfil iseñ gel gir yola yaş ile ḳan aġla merc
[73a]
1451 Bu fānī bir sāʿat hemīn ḳıl sāʿati ṭāʿat hemīn
Ġāfil arar rāḥat hemīn eyne´ṣ-ṣafā eyne´l-ferec

1452 Dünyā fenā bulsa gerek maḥşer yeri ṭolsa gerek
Nice ṣırāṭ olsa gerek añla sözi olma hemec

1453 Ol gün ḳamu gökler gider gün hīç ṭolunmaz yıldırar
Nice melek mīzān ḳurar aḳar ḳamu gözden mühhec

1454 Mīzānı dirler gözü ḳaş gibi ṭurur ol iki baş
Sancaḫ-ı Aḥmed sidreveş üç ẕā´ibi var kāl-lehec

[976] gör: Üİ vrk. 72/b, gel gör: Bİ vrk. 72/b

1455 Hīç gün ṭolunmaz ey hümām elli biñ olunca temām
Dīvān ṭurur cümle enām tā bu ḳadar yıllar mevec

1456 Server Muḥammed Muṣṭafa kürsi ḳurulumuş oturur
Mīzān ile bābu´ṣ-ṣırāṭ beynindedir fevḳu´n-nehec

1457 Ümmetleri mescidlere cāmiʿlere tā ser sera
Ṭolsun bu gün maʿbedlere ta şen ola ol ẕū´l-ferec

1458 Ani de varur ilerü sancaḫı alur yuḳaru
Nice müslimānlar girü ḳalsa gerekdir bi´l-ḫedec

1459 Mādām sancaḫı ṭurur küffār o dem rāḥat görür
Ḥācet biter ḳalḳar yürür ʿarş altına ol[977] bū´l-ferec

1460 Evvel gidenler ṭoldılar maʿbedlere cemʿ oldılar
Feccu´n-nehc üzre bular ṭār(?) ū maʿe´ṭ-ṭībü´l-erec

1461 Cümle müʿeẕẕinler gelür cāmiʿlere ḳandīl alur
Ḫalḳa imām şular virür beyne´ż-żiyā beyne´l-ucec

1462 Çavışları ḳılur nidā peydā olur şīrīn ṣedā
Ne ḫūb edādır bu edā beyne´ż-żiyā beyne´l-ucec

1463 Ḥunkār-ı düğün bu düğün anda bulunmazsan döğün

[977] altına: Üİ – 73/a, altına ol: MH – 43/b

Bende olam yā rab o gün beyne´ż-żiyā beyne´l-ucec

1464 Varur çıḳar ʿarş altına cümle ümem cümle nebī
Her biriniñ bir ḥavżı var kürsileri ẕātu´l-belec

1465 Girü ḳalur nice beşer mü´min ü kāfir ehl-i şer
Ṭamuya ṭoġrı yol düşer feryād iderler ṣusuz aç

1466 Bunlar ki ṭoġrı gitmemiş Tañrı kelāmın ṭutmamış
Dünyāda bir ḳār itmemiş müflis olurlar pür lefec

1467 ʿUryān olur ol gün bular cümle ṣırāṭ üzre ṭolar
Nice zebānī ḳarşular esvāṭahüm raʿdü´l-lʿāc

1468 Āġlāl ile enkāl ile ẕencīr[978] ile ẓaḳḳūm ile
Nice günāhkār el ele feryād iderler yoḳ felec

1469 Yārān olup ʿişret iden dürlü ḥile idüp giden
Pür ḫışm-ı ḥaḳ derd ū meḥen feryād iderler yok felec
[73b]

1470 Ẕencīri aġzından ṣoḳar dübründen aşaġı çıḳar
Biñ ah iderler yoḳ zehr-i ẓaḳḳūm içerler bi´l-lemec

1471 Ten besleyen elvān giyen ʿahdin bozup kiẕib eyleyen
Zencīri yoḳ mü´min olan tā yuḳarudur ki velec

[978] enkāl ẕencīr: Üİ – 73/a, enkāl ile ẕencīr: Bİ – 73/b

1472 Ben şimdi aşkār eyledim resmile gūyā söylerem
Her ne ki vardır gösterem irşād olan olmaz (...)

1473 Böyle degil anlar belī olsa gereklerdür velī
Her biriniñ gör heykeli tersim olur olmaz (...)

1474 İşit ṣırāṭı nicedir üsti ḳaranu gicedir
Seyfiñ yüzinden incedir nar üzre ḳurulmış nehec

1475 Pes vaḳti cāmʿide edā iden ẓafer bulur aña
Uçar gider ʿarşdan yaña anıñ olur fecc´ün-nehec

1476 Maḥşer ḳapusundan biner biñ yıl ḳadar yoḳuş gider
Biñ yıl daḫi dübdüz gider biñ yıl iner her (...)

1477 Hefti seri nārıñ birer köprüsi var üçer biñer
Yigirmi biñ yıl yol ider böyle[979] geçer her (...)

1478 Āṣḥāb-ı hey´et yār ider temṯīlini bünyād ider
Her dīdeye mir´āt ider bu sırrı anlar bī-lücec

1479 Çaġmīnī'de[980] yoḳdur dime şurrāha baḳup ġam yeme
Ṭaḥsīn idüp Vehhāc'ıma irşād olup ol zü´l-ferec

1480 Baʿżıları gülṯer gibi bāʿżıları neşter gibi

[979] Yigirmi biñ yol böyle: Üİ – 73/b, Yigirmi biñ yıl yol ider böyle: Bİ – 73/b
[980] ÇAĞMÎNÎ الچغميني Mahmûd b. Muhammed b. Ömer el-Çağmînî el-Hârizmî (ö. 618/1221 [?])) Astronomi ve matematik bilgini, hekim.

Yedi ṭamu ejder gibi aġzın açarlar pür dücec

1481 Çoḳ ṣanʿat itdiler ʿayān bunda gibi olmaz beyān
Ḫayrān olur ehl-i gümān ṭamuyı görüp der dühac

1482 Her ṭamu aġzı yuḳaru mābeyni üç biñ ilerü
Her mücrim aġlar yalvaru dirler cāġırma yâ hemec[981]

1483 Dünyāda ʿaḳlıñ dirmediñ ʿuḳbā içün iş görmedin
Niçün o gün yalvarmadın cağırma hīç yoḳdur ferec

1484 Her bir ḳapusunda sū´āl olsa gerekdür lā-maḥāl
Olmazsa icāba mecāl ol ḳapudan bulur velec

1485 Ḳapusı ṭamuya boġaz ejder gibi cānlu aġez
Astānı çoḳ pür ol aġez żarrāsına baġlu nehec

1486 Müjkān-ı Mālik'den yedi şiʿr aldılar rāvī didi
Her ṭamu üzre baġladı tā sāye´-i ʿarşa hedec

1487 Ḥālā kemer gibi tāʿmu dünyāyı ṭolaşmış ḳamu
Miʿrācın ıssı mūbemū naḳl eylemiş (...)

1488 Dünyāyı almış vasṭına her derki ġayyā üstüne
Yoldur cinānıñ deştine yuḳarda naḳl itdim müżec
[74a]

[981] hīc: Üİ – 73/b, hemec: Bİ – 73/b

1489 Bir daḫi bu rāvī didi Peyġamber söyledi anı
Cisr-i ṣırāṭ olur yedi geçse gerek her zū´l-fecec

1490 Miḳdārı her ḳapusına ṭoḳsan biñ olmuşdur sene
Pes altı yüz biñ hem otuz biñ yıl ider seyr-i nehec

1491 Hem kim bu maʿnāyı bilür endişesi Allah olur
ʿĀbid olur āgāh olur ʿaşḳ itdürür aña hezec

1492 Şimdi yazam temṯīlini teşkīlini tersīmini
ʿArş ū cinānıñ miṯlini mizānı hem baʿde´l-lecec

1493 Gör ẓıll-ı ʿarşı ḳal ṭaña āʿrāfiñ üstünde yaña
Sev ʿālimi var ir aña oturma cāhillerle ḳaç

1494 Ṭuġrı yüri git yolına şükr eyle her dem ḥāliñe
Vāḳıf olup aḥvāliñe her cennetiñ ebvābın aç

1495 Ġayret nümādır bu aḫī baḳdıḳça olursun saḫī
Añup cinān ü duzaḫı meyl-i beḳāya ḳıl hücec

1496 Ḥaşyet gerek bunda bize bu bir işāretdür size
Her gez müsellem bu söze yā leyteni[982] feccü´n-nehec

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

[982] Nebe Suresi-40

1497 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1498 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

1499 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نثر قالَ رَسُولُ اللهْ صَلَّى اللهُ عَليهِ وَسَلَّمْ يُنْصَبُ المِيزَانُ يَوْم القِيامَةِ طُول عَمُودهَا مَا بَيْنَ المَشْرقِ وَالمَغْربِ وَكَفَّة المِيزَان كَأَطْبَاقِ الدُّنْيَا طُولهَا وَعَرضُهَا وَاحِد وَإِحْدَى الكَفَّتَيْنِ عَن يَمينِ العَرْشِ وَهِيَ كَفَّة الحَسَنَاتِ وَالأُخْرَى عَن يسَارِ العَرْشِ وَهِيَ كَفَّة السَّيِّئَاتِ وَبَيْنَ المَوَازين كَرُؤُسِ الجِبَالِ مِنْ أَعْمَالِ الثَّقَلَيْنِ مَمْلُوءةٌ مِن الحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ ألفَ سَنَةٍ ثُمَّ[983] قَالَ يُؤتَى بِالرَّجُلِ وَمَعهُ سَبْعة وَسَبْعُونَ سِجلاً كُلّ سِجِلٍّ مَدَّ البَصَرِ فِيْهِ خَطَايَاهُ وَذُنُوبُهُ فَيُوضَعُ فِي كَفَّةِ المِيْزَان ثُمَّ يُخْرجُ لَهُ قِرْطَاسٌ مِثْلَ الأَنْمُلَةِ فِيهِ كَلمَة لا إلهَ إلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ فَيُوضَعُ فِي كَفَّةٍ أُخْرَى فَيُرَجَّحُ[984] بِذَلِكَ

[74b]

على ذُنُوبِها كُلِّها واعلَم أيُّها الإخوان أَنِّي قدْ كَتبْتُ لكُم وِفْقَ الكَلِمةِ سَأُلْحِقُه في أوَّلِ الأورَادِ فَتنظُرَه قبلَ قِراءتِها وتَحمِلَه حِجاباً في طُول عُمرك وتُوصي به لإخوانِكَ حتى تَعلّمُوا في يَمينِ لَحْدِك محبَّةً لِلكلمةِ المذكورةِ فيحصُل لكَ أجراً وثَواباً وفائِدةً كثيرةً لا يُعدّ ولا يُحصَى فَافْهَمْ تُرشَد ورُويَ جعل الله تعالى على مَتْنِ جهنَّمَ سبعَ قناطيرَ كلّ قَنْطرةٍ منها مَسيرةُ ثلاثَةِ آلافِ سنةٍ ألفٌ منها صُعودٌ وألفٌ منها استِواءٌ وألفٌ منها هُبوطٌ أدقُّ من الشَّعرِ وأحَدُّ من السَّيفِ ويُسألُ العَبدُ على كلِّ بابٍ إلى البابِ السَّابِعِ عن شُروطِ الإسلامِ وعن الغُسْلِ والوضُوءِ وعن بِرِّ الوالدَين والجِيران وصِلَةِ الأرْحامِ والمَظالِمِ وإنْ نَجا مِن ذلك فيُوصَلُ إلى دارِ النَّعيمِ والقَرارِ، وألاَّ يَتردّى إلى النَّارِ. وفي روايةٍ أُخرى مَسيرةُ كلِّ قَنْطرَةٍ منها تسعونَ ألفَ سنَةٍ فيه مِن أوَّلِ المَحْشَرِ إلى صَحَارَى الجنَّة لِستِّمائة ألفٍ وثلاثون ألفَ سنةٍ قيلَ هذا بِحساب سنَةِ الدُّنيا قِياساً، وأخبرَ جَبرائيلُ عليه السَّلام عن ذلك البَوَّابِ وسُكَّانِها، الأوَّلُ بابُ الهاويةِ التي أسْفلها وأوَّلُ الصِّراطِ أعنِي الشَّعر المذكور مَربوطٌ مِن أوَّلِ المَحْشَر إلى أضْراسِ الهَاويةِ ولا يَقِف النَاس إلاَّ على أوَّلِ الصِّراطِ بعدَ غَيبوبَة الأرضِ والسَّماءِ بِقُدرةِ الله تعالى، ويَدخلُ من بابِ الهَاويَةِ المُنافِقُونَ ومَن كفرَ مِن أصحابِ المائدةِ وآلِ فِرْعونَ ومَن خَفَّتْ مَوَازينُه، والثاني: بابُ الجَحيمِ؛

[983] Kaynağını tespit edemedik.
[984] Lafız farklılıkları ile, İmâmu'l-hâfız Şihâbüddin Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî, **İthâfü'l-hıyeretü'l-***mehere*, I-IX, Dâru'l-vatan li'n-neşr, t.y., C. 1, s. 79.

ويدخُل منهُ المشركونَ. والثالث: بابُ السَّقَرِ؛ ويدخُل منهُ الصَّائِبون وهُم قومٌ بين النَّصارى والمَجوسِ، وقيلَ: أصلُ دِينِهم دينُ نوحٍ عليه السَّلام، وقيل: عَبَدةُ الملائكةِ والكواكِبِ. والرَّابع: بابُ لَظى؛ ويدخُل منهُ إبليسُ وأتْباعُهُ آمَن به والمَجوسُ. والخامِسُ: بابُ الحُطَمَةِ؛ ويدخُل منهُ اليهودُ. والسَّادِسُ: بابُ السَّعيرِ؛ ويدخُل منهُ النَّصارى. والسَّابِع: بابُ جَهنمَ؛ ويدخُل منهُ أصحابُ الكبَائِرِ مِن أمَّةِ محمَّدٍ عليه السَّلام وهم ماتوا بِلا تَوبةٍ

[75a]

ولَم يَنالوا إلى شَفاعةِ الشَّافعين وفي حوال الدَّرَكات كلِّها جِبالٌ زمهريرةٌ شديدُ البَردِ والعَذَابِ يُنقَلُ أصحابُ النَّار إليها، ثمَّ يُنقَلُ ويُردُّ إلى مكانِهِمُ النار، وأما الغَيا مُحيطَةٌ بالدَّرَكاتِ السَّبْعِ كلِّها، واختلفَ المُفسِّرون في وَصْفِها ولا يَعرِفُ أحدٌ نهايةَ عُمْقِها إلا اللهُ الواحِدُ القَهَّار وفيها ألفُ ألفِ مُدن وفِيهِنّ كلابٌ وعقاربُ وحِيتانٌ طولُهن ألفُ عامٍ وليس لها بابٌ في الظَّاهر بَلْ مِن تحتِ الدَّركاتِ السَّبعِ لَبِسبيلٍ إلى قَهْرِها الخَبيثِ من غِسْلِين الدَّرَكاتِ حتى يأكُلَ مِن الغِسلِين ضَائِعُ الصَّلوَات وتَابِعُ الشَّهواتِ كمَا قالَ اللهُ تعالى فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أضَاعُوا الصَّلَاة واتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيّا[985]

وأمَّا أبوابُ الجِنَانِ فَثَمانيةٌ لِسَبْقِ رَحْمَتِهِ تَعالى على غَضَبِهِ، وأمَّا الجَنَّةُ سَبْعَةٌ كالنَّارِ لِعَدْلِهِ تَعالى، وعَوَامُ النَّاسِ يَزْعُمُون أنَّ الجَنَّةَ ثَمانيةٌ بِغَيرِ عِلْمٍ نَعَم، ويُقَالُ الجَنَّةُ ثمانيةٌ بِاعْتِبَارِ أبوابِها الثَّمَانية، أمَّا البابُ الأوَّلُ والبابُ الثَّاني: خُلِقَا وخُصِّصَا لِلْعَدْلِ التي مُحِيطَةٌ بالجِنَانِ كُلِّها كَإِحاطَةِ الغَنِيّ النَّار كُلَّها، ورُوِيَ أنَّ بابا العَدْنِ مُشْرِقانِ على كلّ جِنَان، وعلَى الطُّوبَى كَإِشْرَاقِ الشَّمْسِ على الدُّنيا كلِّها، ويَدخُلُ مِنها الأنبياءُ والمُرسلون عليهمُ السَّلامُ والشُّهداءُ والأَسْخِياءُ. والبابُ الثَّالِثُ: الفِرْدَوْسُ؛ ويَدخُلُ منهُ المُصَلُّون بالآدَابِ والأَركانِ. والبابُ الرَّابِعُ: لِجَنَّةِ نَعِيم ويَدخُلُ مِنهُ الآمِرُ بِالمَعْروفِ والنَّاهِي عنِ المُنْكَرِ. والبابُ الخَامِسُ: لِلْجَنَّةِ الخُلْد ويَدخُلُ منهُ مَانِعُ الشَّهَواتِ. والبابُ السَّادِسُ لِلجَنَّةِ المَأوَى؛ ويَدخُلُ منهُ الحُجاجُ والمُعتمرون. والبابُ السَّابِعُ: لِدَارِ السَّلامِ ويَدخُل منهُ المُجاهِدُون. والبابُ الثَّامِنُ: لِدَارِ الجَنَّةِ؛ ويَدخُلُ منهُ المزينون الذينَ يَغُضُّونَ أبْصَارَهُم عنِ المَحَارِمِ ويَعملونَ الخَيراتِ مِن بِرِّ الوَالدَينِ وصِلَةِ الأَرْحَامِ أمَّا أسماءُ بَعْضِ أنْهَارِ الجَنَّةِ؛ نَهرُ الماءِ غيرِ آسن، ونهرُ اللَّبَنِ، ونَهْرُ الخَمْرِ، ونَهْرُ العَسَلِ. هذِه الأربعَةُ يَخرُجُ مِن كَلِمَة

[75b]

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَفوْقَ ذَلِكَ نَهرٌ سَلْسَبيل وَشَرَابٌ طَهُورٌ وَنَهْرُ رَجَبَ وَغيرُ ذَلِكَ فَائدةٌ فَمَنْ رَأى الأَشْكَالَ يَدْعُوا اللهَ تَعَالى مِمَّا نَاسَبَ وَيَتَيَسَّرَ وهوَ يَتَذَكرُ مَدْلُولاتهَا وَيَتفَكَّرُ مَقْصُودَاتهَا وَيَتَخَيّلُ مَعْقُولاتها لأَنَّ المَأمولَ مِنْ اللهِ تَعَالى أَنْ يَرْشُدهُ وَيَهدِيَهُ وَيَجْعَلَهُ بِاغِضَ الدُّنيا وَرَاغِب العُقْبَى دُعَاء ميزان اللَّهُمَّ ثَقِّل موازِيني وَكَثِّرْ حَسَنَاتِي دُعَاءِ صِرَاط اللَّهُمَّ أَجِرني مِنَ النَّارِ وَمِنْ هَوْلِ الصِّراط دُعَاءِ العَرشِ وَالجَنّةِ اللَّهُمَ أظْلِلْني تَحْتَ عَرْشِكَ وَأسْكِنِّي فِي أَعْلى الجِنَانِ وَلَذِذ لِي بِأَلَذّ اللذّاةِ مِنَ اللذّاتِ الجِنَانِ يا كَرِيمُ يَا رَحِيمُ يَا رَحْمَان

[985] Meryem Suresi: 59.

Ẕeylü´n-neṣr. Pes ol bülbül-i bāġ-ı belāgat ve ol ʿandelib-i gülşen-i feṣāḥat Rasūlu´ṣ-ṣeḳaleyn ve İmāmu´l-ḥarameyn ve mufeḫḫiru mevcūdāt ve şefīʿ yevme ʿaraṣāti Muḥammede´n-Muṣṭafā ṣalla´llahu teʿālā ʿaleyhi ve sellem ḥażretleri saʿādetle buyururlar ki: ان الله تعالى كنوز فى تحت العرش مفاتيحها ألسنة الشعراء[986] ve bir aḫir-i ḥadīṯ-i şerifinde:[987] إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً dimişlerdür. Pes bu maʿnādan Cenāb-ı Kibriyā'nıñ: وَمَن يُؤْتَ الحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْراً كَثِيرا[988] nazm-ı celīliniñ silkine münselik ḳılmaḳ me´mūliyle Nūr-ı Veḥḥāc Dīvānı bināen ʿalā ẕelike´l-fuṣul işbu āşiyān-ı māsivā faṣlına irdi ise sābıḳen ḥükemānıñ mir´āti´l-ʿālem olan da´ireleriñe bir mustaḥkem ḳalʿa miṣāl ittifāḳ üzere binā ve ṣanʿat idüp fenn-i ḥikmeti ilahi gibi ṭālibden[989] ṭālibe mīrāṯ olsun içün miftāḥların alup gitmişler. İmdi anlarınca miʿzān inkār iderler ise ʿaceb degildür. Zīrā anlar النور فى قلب وليس فى البصر والكيميا فى الناس ليس فى الحجر şi´riniñ mefḫūmından baʿīd olmuşlar. Bi-ʿināyeti´l-mevlā el-Muʿīn biz anları miftāḥ-ı ḥayāl ile feṭḥ idüp ḥavṣala-i dil pīr yā pür olunca naẓardan soñra taṣavvur eyledik. Eger ol mirāt-ı ʿālemiñ ʿaīnesini bu mücella resim eylesek ġavāṣ ve ʿavāmdan bir ferd ġiṣṣemend olmazdı. Belki şecere-i vaḳvāk.

[76a]

ẓan iderlerdi. Çünki cümlenüñ encām ve me´āli bir maḥalle varacaġını üstüvār añlayup diger ḫūb ictihād idüp ol dā´iredeyi dört ḳısım idüp her bir ḳısmına birer ṣaḥīfe açıḳ ḳoyup üzerlerine tersīm ve teşkīl eyledim ki nāẓarına feṭḥi ve fehmi beġāyet āsān olur. Ḥattā ol merkeze vāṣıl olmuşdur ki bu laṭīfeden hüveydā ola ol ki Ḥˇāce-i Nuṣre´d-dīn[990] ile meʿān bir fāżıl kişi Ḳaraman iline üstād olup sākīn olaġa gitdiler. Ḳaçan ki vardılar iliñ iḫtiyārları anları imtiḥān içün: "Bize öküz ile ʿaraba yazıñ." eyidiler. Ol fāżıl ḥüsn-i ḥaṭ ile isimlerin yazdı. Hīç bir kimesne añlamadı.

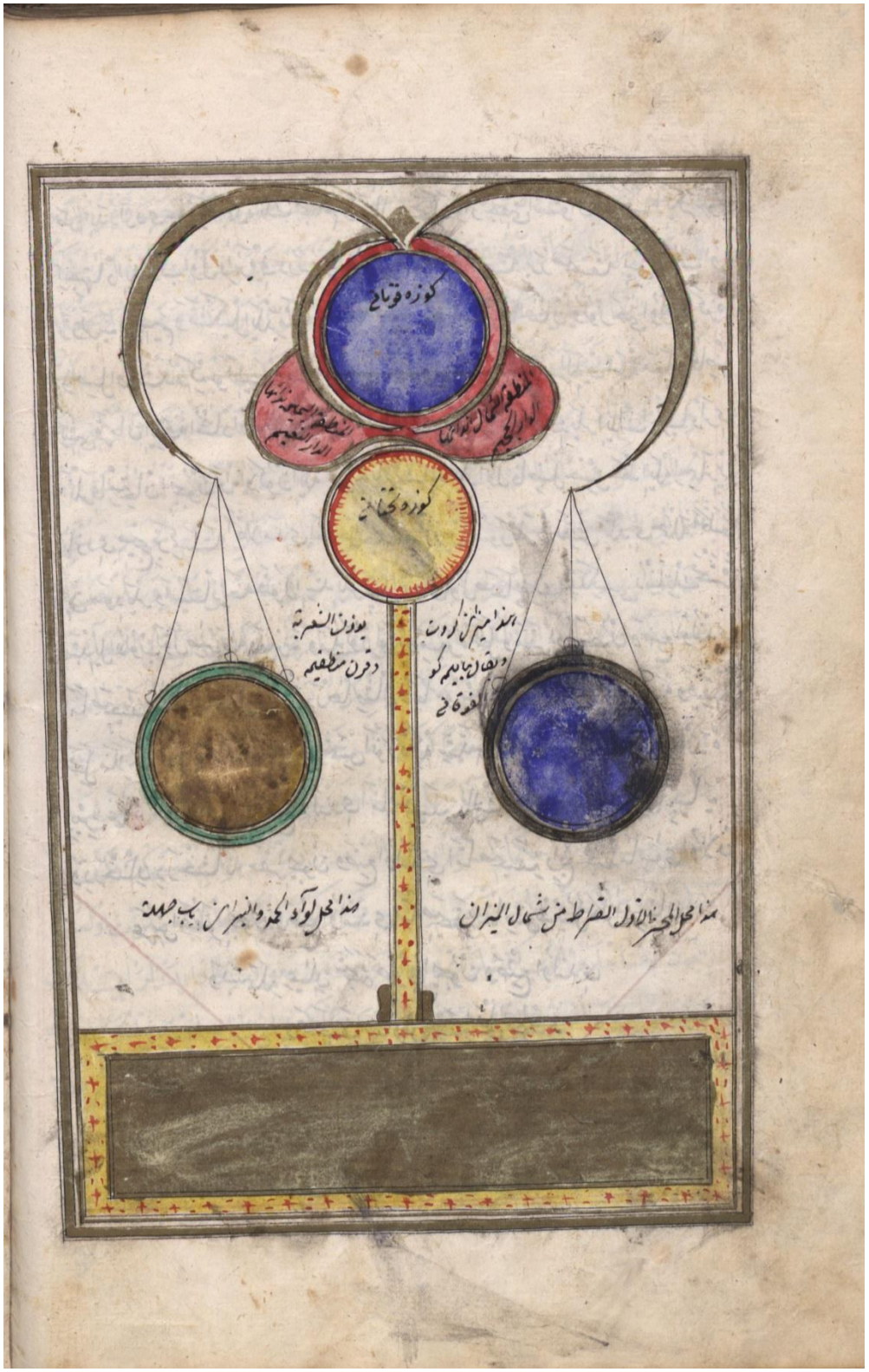
[986] "Allâh'ın, Arş'ın altında hazineleri vardır. Bu hazinelerin anahtarları da şairlerin dilleridir." Bu hadisin kaynağını tespit edemedik.
[987] Ebû Dâvûd, **a.g.e.,** C. 4, s. 460.
[988] Bakara Suresi: 269.
[989] Bu kelime İstanbul nüshasında bulunmamaktadır. İnebey nüshasından eklendi.
[990] Nasreddin Hoca, (ö. 683/1284 [?]) Türk mizah kahramanı.

Ammā Ḥᵛace Nuṣre′d-dīn ṣūretlerin naḳş eyledi. Cümle añlayup anı sevdiler ve ustādlıġa ḳabūl itdiler. Pes imdi ol ṣaḥāyıfıñ evvelkisi dünyānıñ maḥşere tebdīl olup evvel ṣırāṭā ve mīzāna ve meẕkūr livā′ ve minbere maḥal u meḳar olması içün vażıᶜ olundı. Ammā ṣaḥīfe-i ṯānī yedi başlı ejderhā miṯāl ve cāmūs ḥayāl olan derekāt-ı nīrāna ve vefḳinde maḥall-i melā′ike-i ᶜaẕāba ve āᶜrāfa ve ḳarż-ı şems-i envāra ki şiddeti mīzāna muḳabildir ve taḥt-ı derekātda bīr-i ġayyāya maḳar içün vażıᶜ olundı. Amma ṣaḥīfe-i ṯāliṯ ẓıll-ı ᶜarşa ve ḥıyāż-ı enbiyāya ve dırāḥtān-ı dıraḫşāna maḳar içün vażıᶜ olundı. Ammā ṣaḥīfe-i rābiᶜi muḥīṭ-i māsivā olan ᶜarş-ı ᶜāẕim içün vażıᶜ olundı. Ammā ṣaḥīfe-i ḫāmis sünbül-i gülzār-ı cinān ve besmele-i ᶜiyān-ı şecere-i Ṭūbī içün vażıᶜ olundı. Ve ṣaḥīfe-i ṣādis cennet-i aᶜlā içün vāżıᶜ olundı.

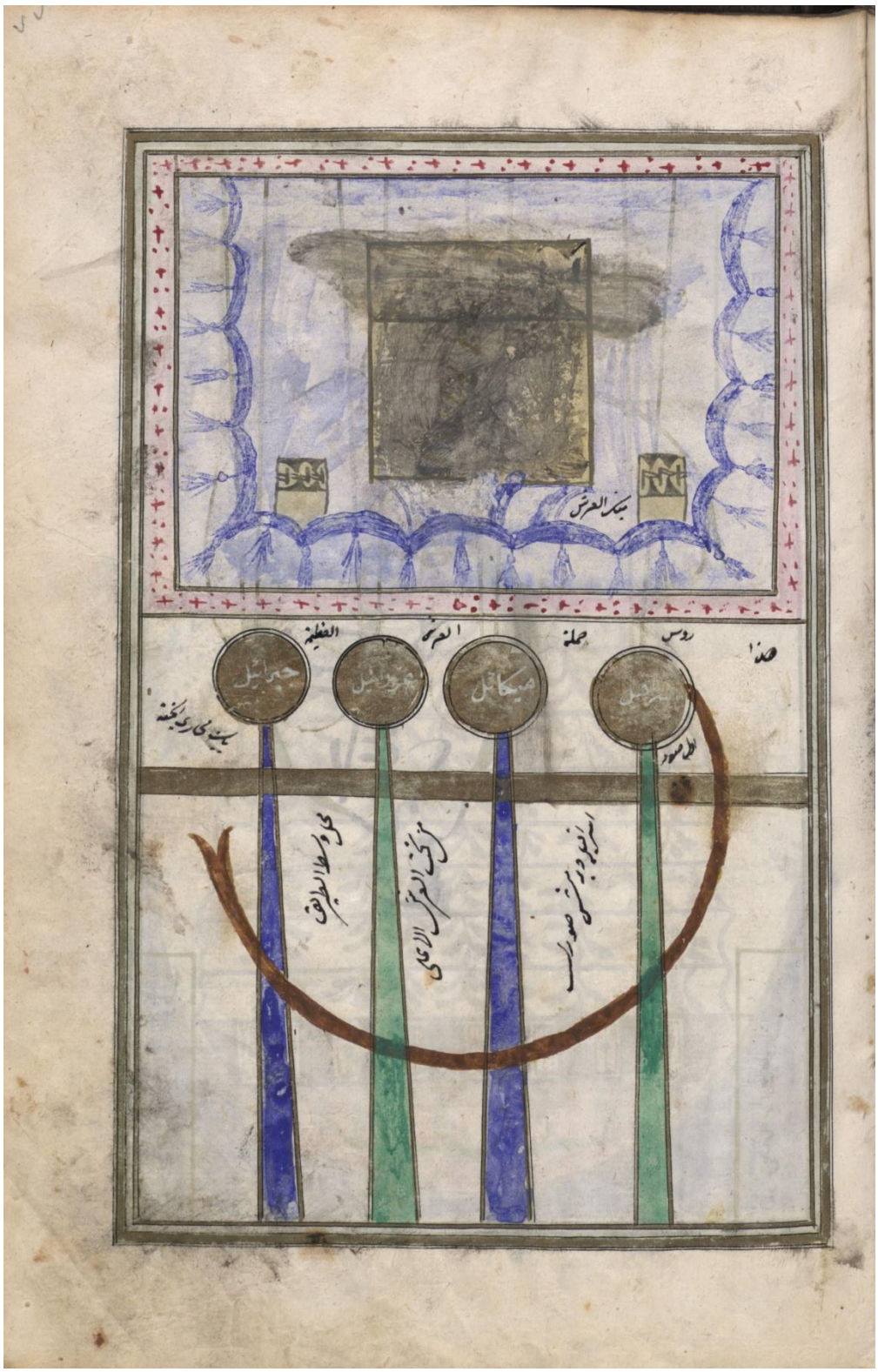
[76b]

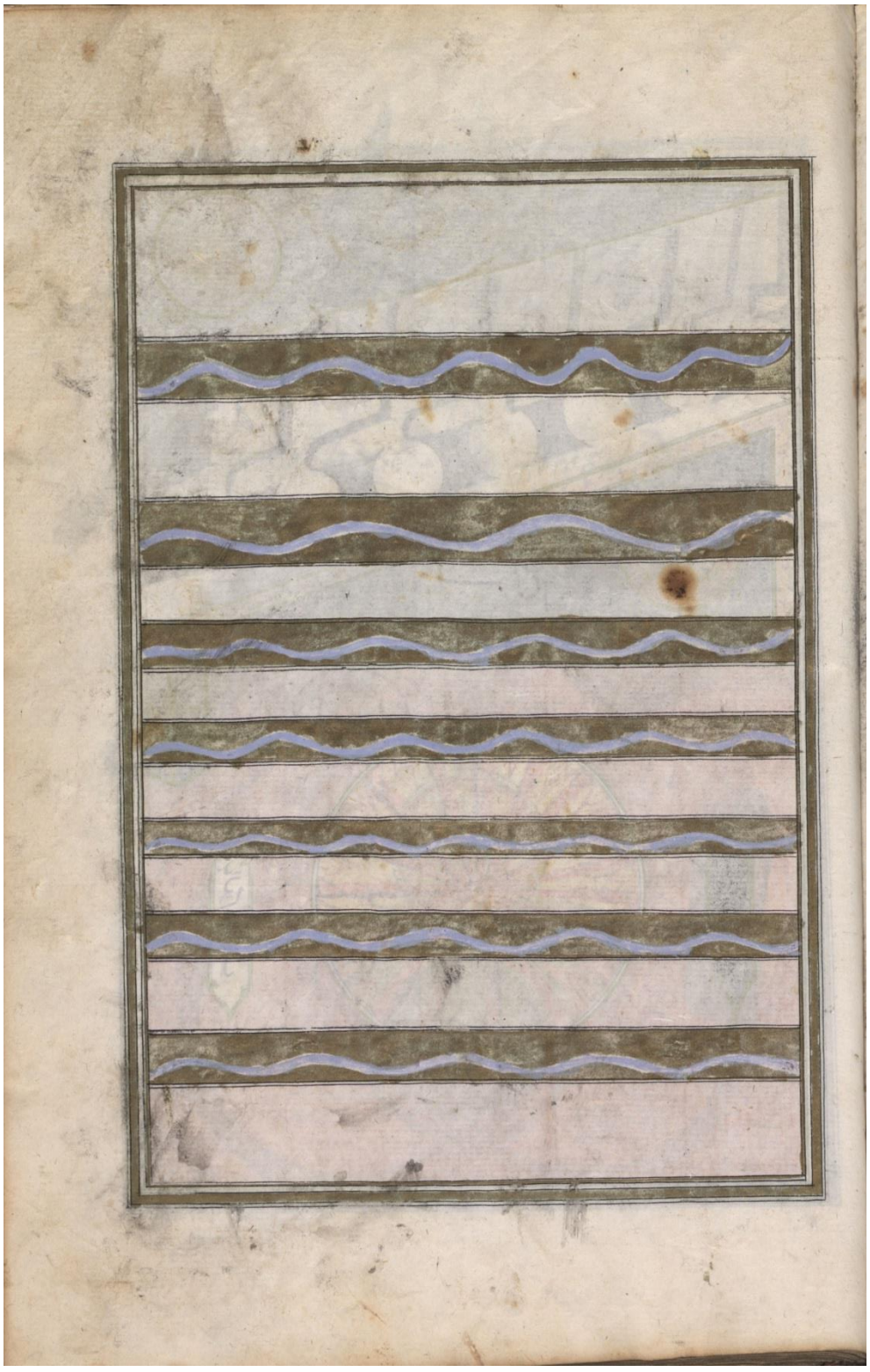
[77a]

كوزه قتاني
كوزه قتاني
هذا ميزان الروح
ويقال بايميكو
الفوقاني
يوزن الشعرية
وقرن منطقيه
هذا محل الحجر الاول القراط من شمال الميزان
هذا محل لوكاد الكمد والميزان باب جلدة

[77b]

[78a]

[78b]

[79a]

نقوش حشية براءة طولها
نطولها كم نطولها كم نطولها
نطولها كم نطولها كم نطولها
يوحط سنبل حاملة ازرق طولها

[79b]

el-Faṣlu´ṣ-ṣāminu ve´ṣ-ṣelaṣūn fī keyfiyeti zebaniyyin ve keyfiyeti teʿaẕībi´l-mücrimīn[991]

İşit mücrimlerin ḥālin daḫi ġażbānlar aḫvālin
ʿAẕābın şûm-ı ʿamāliñ idüp imlā ḳılam iblāġ

Didi Manṣūr [ibni][992] ʿAmmār[993] cehennem māliki ol kim
Naẓar ḳılsa bu dünyāya erir yer gök daḫi her ṭāġ

Ḳaçan heybetle baḳsa ateşe feryād idüp ditrer
Elinden ah idüp ağlar demādem ol yedi duzaġ

Cehennem ehli āʿdādı ḳadardır dest ile pāyı
Bu deñli el ayaḳlarla ṭamu ehlin ider ifrāġ

Urur zencīr-i ağlālı döker ıssı ṣular ḳāhī
Virüp zehri ider taʿẕīb ḳamu mücrim aña ṭutsaġ

Daḫi sā´ir zebānīler ġażablular dinür ġażbān
Ḥurūf-ı besmele aʿdād ider ṣāġışları ṣāy-bāġ

Birisi bir eli ile atar on bin kişi nāra
Ayaḳları daḫi eller gibi tāʿẕīb ider çalaġ

[991] Otuz Sekizinci Fasıl: Zebanilerin keyfiyeti ve mücrimlerin çekeceği azabın keyfiyeti hakkındadır.
[992] bin: Üİ – 79/b, bin: Bİ – 76/b Vezin gereği "ibni" şeklinde yazılmıştır.
[993] Mansûr b. Ammâr, (ö. 225/840) İlk zâhidlerden.

1507 Biri ḳırḳ kerre yüz biñ ḳafiri birden aẕāb eyler
Yer āteş āteşi ḳorḳup bulardan ṣanma sözüm lāġ

1508 Ḳamusı on ṭoḳuzdır pes olardan biridir Mālik
Ṭutaġı ʿArş-ı Raḥmān'ıñ ṣolundan taḥtları berrāġ

1509 Bulardan her birinüñ zīr-i destinde melekler var
Ḥisābın ancaḳ Allah-u ʿAẕīmü´l-şān bilür ṣol ṣāġ

1510 Ḳamu āġlāl ū anḳālı olar ṭaşır ider ḫiẕmet
Ḳamu ʿarşıñ ṣolından indürürler aşaġı ırāġ

1511 Cehennem ehlinüñ heb yüzleri esved gözi ezraḳ
Ḳarınları ṭolı yılan olurlar ḥar gibi (...)

1512 Ḳaçan kim yaġmur isterse āteşden ṭaş yaġar ḳurşun
Gibi başlarına girib dübürden çıḳar erir yaġ

1513 Ölüm yoḳ bunlara hergiz nihāyetsiz muʿaẕẕebler
Ne ḳayd-ı sāye-i eşcār ne būstān baḳçe ile bāġ

1514 Zebānīler meleklerdir olur taḥḳīr iden ḳāfir
Ṣadāsı anların mürġāb ile cāmūs ü hem baṭrāġ

1515 Elān ādāb ile ābdest ḳılan beş vāktini ṣālim
Ḳaçarsa şübhelülerden olurlar yüzleri berrāġ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1516 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān
[80a]

1517 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1518 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

قال النبى صلى الله عليه السلام خمس صلوات افترضهن الله ، من أحسن وضوءهن وصلاهن لوقتهن ، وأتم ركوعهن سجودهن كان على الله عهد ان يغفرله[994] اى ان يعتقه من النار ولا يسلط عليه من لم يرحمه فى الدنيا و الاخرة من شر الانس و ربانيين

Maʿlūm ola ki Cebbār-ı ʿālem bir gün Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi´s-selāma eyitdi: "Yā Mūsā veylü´n-nāḳıṣi´l-ʿahde. Anlara ḳıyāmet güninde şeyāṭīn ḳavmi refīḳ olup zebānīler selāsiller ve aġlāllar ile ḳarşu gelüp ṭarfatu´l-ʿayn uyḳu ve rāḥat yüzi göstermezler. Ve uyḳuları ziyāde ġalebe idince āteşden ḳızmış ḥadīd ve nuḥās ile menāḫirlerin ve cebhelerin ṭaġlayup yaḳarlar. Uyḳusızlıḳ ġadabından ziyāde elemnāk olurlar. Her bār ki el-emān çaġırup zebānīlerden imdād ve merḥāmet dilerse daḫi ziyāde ʿaẕāba giriftār olurlar. Ve daḫi rivāyet olundu ki ʿahdini bozup emānete ḫıyānet idenler ve eklu´r-ribā ve tārki´ṣ-ṣalavet olanlara nār-ı cehīmde bir ḫuḳub bir gūne ve bir ḫuḳub bir gūne ilā erāda´llahi teʿālā ne ḳadar imān ile giderse daḫi bi-ḥasabi´l-ʿadl gūnāgūn ġadāblara giriftārlar. Ammā ḫuḳub nedir iḫtilāf oldu. Baʿżı rivāyetde seksān biñ yıl didiler. Cebrā´il ʿaleyhi´s-selām eyitdi: "Aḥḳāb cehennemiñ her biri dört biñ ay ider ve hem ayıñ bir güni yetmiş biñ sāʿatdir ve her bir sāʿati

[994] İmâmu'l-hâfız Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Kurtubî, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd,** I-XXVI, Müessetü'l-Kurtuba,1991, C. 23, s. 291.

dünyā yılıyla bir yıl kadar.” didi ve ḫaberde geldi ki eger deryālar mürekkeb ve ağaçlar ḳalem olup cümle ins ü cin kātib olup aḥḳab cehennemini yazsalar cümlesi fenā bulur ammā ahḳāb cehennem ebedī

[80b]

fenā bulmaz. Ve mervīdür ki meẕkūr beş nefer kimseye tevbesiz giderlerse cehennemde Ḥarīş[995] ibni ʿAḳreb’e teslīm olular. Ve ol şöyle muʿaẓẓamdır ki cümle yerler ve gökler aña loḳma gelür.

el-Faṣlu´t-tāsiʿu ve´s-şeleṯūn fī ḫurūci aṣḥābi´l-kebā´iri mine´n-nāri ʿade´l-küffār[996]

1519 İşit gör ḥükm-i Yezdān’ı kebā´ir ehline der bāb
Meger baş yazusın taḳdīr idermiş fātiḥu´l-ebvāb

1520 Bular biñ yıl ḳadar Ḥannān daḫi biñ yıl ḳadar Mennān
Daḫi biñ yıl ḳadar Ḳayyūm deyu aġlar açılmaz bāb

1521 Daḫi bin yıl ḳadar yā er-Raḥme´r-Rāhim nidā ider
Ne bir yerden ola dermān ne fermān ide Ḥaḳ der bāb

1522 Meger insān giriftār olmayu görsün bu aḥvāli
Göz açup yumucaḳ ol gün mehil yoḳdur bu gün der bāb

1523 Yanar nār-ı cehennemde göñül ġamda gözi nemde

[995] Hariş adındaki akrep için bkz. Osman Efendi, **Dürretü’n-nâsihîn (Dürretü’l-vaizin),** Çev. Abdullah Aydın, Aydın Yayınevi, İstanbul, t.y., s. 312.
[996] Otuz Dokuzuncu Fasıl: Kafirler dışında büyük günah işleyenlerin cehennem ateşinden çıkması hakkındadır. (Bu faslın başlığı üi ve bi nüshalarında bulunmamaktadır. MA nüshası esas alınmıştır.)

Ḳan alur ola şebnemde kebā´ir ehli her aḫzāb

1524 Yaḳar ḥükmi nüfūz olunca Allahu ʿAẓīmü´ş-şān
Kim oldur Vaḥidu´l-Ḳahhar hem oldur Mürşidü´l-elbāb

1525 Budur farḳı Muḥammed ümmetiniñ sa´ir ümmetden
Bu pāye pāye-i server Muḥammed'dir zehī erbāb

1526 Hīç andan ġayrı bir mürsel çıḳarmaz ümmetiñ ondan
Ki zīrā sicn-i ʿaẓimdir diğerler olamaz erbāb

1527 Ḳaçan emri bulur infāz odem emr ide[997] Cibrīl'e[998]
Yetiş yā Cebrā´il var baḳ niçün aġlar şular bī-bāb

1528 Pes ol sāʿat Emīnu´llah ulaşup Mālik´e sora
Açup kapusını göre kömür olmuş yanar (...)

1529 Olardur kim bu ümmetden temām[999] on ṣınıf idi meẕkūr
Cihānda göçdi bi´l-īmān velī olmadılar tevvāb

1530 Ḳamusı gördiler anı sevindiler[1000] cümleniñ cānı
Baḳarlar yüzi nūrānī melek gelmiş ki bir mahtāb

1531 Degil evvel gelenler gibi bu bir ḥūb güzel ṣūret

[997] o dem emr ide: Üİ – 80/b, odem emr ide: MH – 46/a
[998] Cebrā´il'e: Üİ – 80/b
[999] temām: Üİ – 80/b, Vezin gereği "tām" olarak yazdık.
[1000] sevindiler: Üİ – 80/b, sevindi: Bİ – 78/a

Ne ṣavṭu ne mıḳāmiʿ var yedinde bu degil żarrāb

1532 Yüzi nūrıñ görüp derk-i cehennem key ḥayā itdi
Çekildi ateşi birden bular gūyā ki bir āʿrāb

1533 Ṣordılar aña sen kimsin diye Cebrā´il´em geldim
Muḥammed dostuyam gitsem gerek andan yaña ber tāb

1534 Aña bir söziñiz var mı size geldim bi-emri´llah
O hīç sizden ḫaber bilmez aña bildirmedi Tevvāb

1535 İşitdi serteser bunlar Muḥammed Muṣtāfa ismin
Bülend āvāzile dübdüz ḳamu ah itdiler ḥaṭṭāb

1536 Girü lā-yaʿḳil oldılar bu feryād üzre bir müddet
Ḳan aġladı ḳan ırmaġına oldı cümlesi mīzāb
[81a]

1537 Dönüp dirler bir ifāḳat[1001] bulıcaḳ yā Emīnu´l-llah
Yetiş Peyġamber'e bizden selām eyle odur evvāb

1538 Uyup nefis ile şeyṭāna boyandıḳ levn-i ʿışyāna
Sebeb bu[1002] tevbesiz göçdük anıñ çün ʿadl ider Tevvāb

1539 Ne ḥūş bu deñlü unutmış bizi ol Server-i ʿālem
Severdik cān ile anı maʿa´l-evlādı ve´l-aṣḥāb

[1001] ifāḳat: Üİ – 81/a, bir ifāḳat: Bİ 78/a
[1002] Sebeb: Üİ – 81/a, Sebeb bu: MH – 46/a

1540 Görünce bunların ḥālin iken aġlardı Cebrā´il
Sigirtdi ʿarş-ı Raḥmān'a nidā itdi olup ḫaṭṭāb

1541 Didi yā rabb ḥabībüne ḳamusın armaġan idem
Şuları baña baġışla kerem ḳıl eyleme ʿaẕāb

1542 Deye ol Vaḥidu'l-ḳahhār saña pāye degildir bu
Velākin var selām eyle ḥabībüme odur evvāb

1543 Bu kez vardı Emīnu´llah ʿAdın uçmaġına girdi
Görür Ṭūbā'nıñ altında oturmuş ol meʿa´l-aṣḥāb

1544 Semādan yüce aḳ incü çādır içinde oturmuş
Anıñ dört biñ ḳapusı var ḳamu mışraʿları zer bāb

1545 Çalan çalḳuların yeller olur nāzik ṣadā peydā
Ḳamusı ġarḳ-ı naʿmālar yeyüp içmeglige ṭullāb

1546 Görüp Cebrā´il aġladı didi kim yā Rasūla´llah
Ki sen bunda tenaʿumda ḳanı ʿāṣī ümem aḫẕāb

1547 ʿUṣāt ümmetlerin gördüm cehennemde kömür olmuş
Saña cümle selām itdi yanarlar ḫüzn ile hubāb

1548 O sāʿat ṭurdı yerinde boşandı iki çeşminden
Yaşı yaġmur gibi aḳdı yanınca aġladı aḥbāb

1549 Çıḳup cennet ḳapusından bular ʿarş altına varur
İşidür vah Muḥammed ü enbiyā çaġruşur ḥaṭṭāb

1550 Cemīʿu ʿl-enbiyā ol dem bile sicne geliserler
Velī ancaḳ Ḥabību ʿllah sucūd itse gerek ṭullāb

1551 İyder yā Erḥam u Ġaffār revā mı ben ṣafā idem
Żaʿīf ümmetlerim nār-ı cehennemde gedā şeh şāb

1552 Baña bildirmediñ yaḳdıñ bilürem Müntaḳim ismiñ
Yeter luṭf eyle yā Raḥmān muṭahhar oldı bu aḥzāb

1553 Nidā geldi ki yā Aḥmed başuñı secdeden kaldır
Baġışladım saña cümle temām oldı ʿadl-i aḥḳāb

1554 Sigirtdi aşaġı indi ʿumūmān enbiyālarla
Görürler yana yana gül bedenler beşreler (...)

1555 Ḳamu peyġamberān ol dem diliser nefsī yā nefsī
Velī dir ümmetī va ümmetī ol Seyyidü ʿl-elbāb
[81b]
1556 Olar daḫi cehennemden bülend āvāz ile dirler
Meded ḳıl yā Rasūla ʿllah bizi nār eyledi kebbāb

1557 Çıḳardı ehl-i īmānı cehennemden ḳomadı hīç
Yüzi aḳ olanı emr eyledi Cebbār çıḳar ez bāb

1558 Nişān bu ehl-i īmāna yeni muḥriḳ yüzi berrāḳ
Ṭuṭup bir bir çıḳardı cümlesin yā (...)

1559 Şu deñli çoḳ kişi iḫrāç ider āvfi´l-remāl āʿdād
Ḳalur küfr üzre gidenler nihāyetsiz bilā aḫḳāb

1560 ʿUmūmān ehl-i īmānı ḥayāt ırmāġına sürdi
Daḫi hem nehr-i heyvāna döküldüler gedā şeh şāb

1561 Pes andan yundılar güller gibi oldı ḳamu tenler
Temāmen altmış üç arşūn boyı hem yüzleri mehtāb

1562 Silindi cebhelerinden ḳalmadı hīç ḥaṭ nāriyyūn
Cināna girdiler aḫir ḳanı ġażbān ḳanı ġażbān

1563 Daḫi aṣḥāb-ı aʿrāfı ḳoyar Ḥaḳ bāġ-ı uçmaġa
Kemāl-i fażlına īʿlān ider ol fātiḥu´l-ebvāb

1564 Pes andan kebş-i mevti zebḥ idüp çaġrır münādiler
Ne cennet ehli olmaḳ var ne nār ehli umar aḫḳāb

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1565 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1566 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1567 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْرٌ قَولُهُ تَعَالى وَأَنْذِرْهُم يَوْمَ الحَسْرَةِ إِذَ قُضِيَ الأَمْر[1003] الآيةُ وَقَولُهُ عَليهِ السَّلام يُؤْتَى بِالمَوْتِ كَأَنَّهُ كَبْشٌ أَمْلَحُ فَيُقَالُ يَا أَهَلَ الجَنّةِ هَلْ تَعْرِفُونَ المَوْتَ فَينْظرونَ فَيعْرِفُونَهُ وَيُقَالُ يَا أهلَ النَّارِ هَلْ تَعْرِفُونَهُ فَيَعْرِفُونَهُ فَيُذْبَحُ بَيْنَ الجَنَّةِ وَالنّارِ ثُمّ يُقالُ يَا أهْلَ الجَنّةِ خُلُودٌ لا مَوْتَ فِيْهَا وَ يَا أهْلَ النّارِ خُلُودٌ لا مَوْتَ فِيْهَا قَالَ مُقاتِل عَشَرَةٌ مِنَ الحَيَوَاناتِ يَدْخُلُونَ الجَنّةَ نَاقةُ صَالِحٍ وَعِجْلُ ابْراهيم وَكَبْشُ اسْمَاعيلَ وَبَقرَةُ مُوسَى وَحُوتُ يُونُسْ وَحِمارُ عُزَيْرُ وَنَمْلةُ سُلَيْمانْ وَهُدْهُدَ بَلقِيسْ وَقِطْمِيرْ أَصْحابُ كَهْفٍ وَنَاقَةُ مُحَمّدٍ صَلوَاتُ اللهِ وَسَلامُهُ عَلَيْهِ وَعَلى جَميعِ الأَنْبِياء وَالمُرْسَلِيْنَ

[82a]

el-Faṣlu´l-erbaʿūn fī evṣāfi´l-cinān ve ṣafā´i eṣḥābihi ve´l-cenān[1004]

1568 İşit evṣāf-ı cennātı ḳılam bir cüz´-i istinbāṭ
Anıñ aṣḥābına irmez ebed ġam hem elem isḫāṭ

1569 Bināsı sīm ile zerdir ināṣı nūr-ı ezferdir
İnāsı misk-i ʿanberdir döşenmiş cābecā simāṭ

1570 Ẕehebden feżżeden ḫalḳ eylemiş eşcārını Ḫallāḳ
Zeberced ile incüden ḥıyāmı köşk ile neşāṭ

1571 Daḫi var yüce çardāklar aşaġı düşse bir ferşi
Rasūlu´llah didi yüz yılda ider ol yire ihbāṭ

[1003] Meryem Suresi: 39.
[1004] Kırkıncı Fasıl: Cennet ehlinin gizli ayıplardan temiz olması ve Cennet vasıfları hakkınadadır.

1572 Serirler var döşenmiş çoḳ ṭolu istebraḳ-ı sündüs
Yüz[1005] arşūn bir bir üstünde miṣāliñ görmemiş ḥayyāṭ

1573 Ne anda zemherīr vardır ne temmūz ıssını hergiz
Hevāsı ḥūş laṭīf anda kevir yoḳ sāʿat ü eşrāṭ

1574 Her eşyāsı anıñ ġāyetde uyġun hīç melālet yoḳ
Ne ṣalġı ola ne şarṭı ne başa ṭoḳunur esvāṭ

1575 Yemek içmek cimāʿ itmek olur illā yoḳ istiġsāl
Çıḳar ʿirfān ile ʿanber ne bevvāl ola ne ġavvāṣ

1576 Sekiz dīvārı var nūrānī yoḳdur ḥādd u pāyānı
Yazılmış ḥüsn-i ḫaṭlar var ne naḳḳāş işi ne ḫaṭṭāṭ

1577 Ne ḥūrī ḳızları var kim gül-i terden müleyyinler
Siyeh ebrūları nūrına ayā kim olur miṣāṭ

1578 Ayā ḥable´l-metīnim biñ yıl ʿömrüñ olsa medḥinde
Yine binde biri olmaz anı żabṭ idemez ẓabbāṭ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1579 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

[1005] Yüzer: Üİ – 82/a, Yüz: Bİ – 79/a

1580 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed

Kim oldur es‘ādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1581 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

قولُه تَعالَى وُجُوْهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ[1006] إلى وَزَرَابِيُّ مَبْثُوْثَةٌ[1007] الآية يُزَوِّجُه اللهُ تَعالى سَبعينَ زَوْجَةً مِن الحُورِ العِينِ في خَيْمَةٍ مِن دُرّةٍ مُجَوّفةٍ لِكلِّ امْرِئٍ منهُم سَبْعُونَ حلَّةً، ويكونُ فيها سريرٌ مِن ياقُوتةٍ حَمْراءَ مُوشَّحَةٍ ومكلَّلَةٍ باللّؤلُؤِ

[82b]

والمَرْجَانِ على كلِّ سريرٍ سَبعونَ فِراشاً مَمْلوء مِن اسْتَبْرَقٍ، ولِكُلِّ امْرِئ ألفُ وَصِيفَةٍ ويُعْطَى لِزَوْجِها مثلُ ذلك هذا لِكُلِّ يومٍ لِمَنْ صامَ رمضانَ سِوَى ما عَمِل مِن أنواعِ الذِّكْرِ والطَّاعاتِ فَطُوبى لِمَن صامَ رمضانَ بِقُوتِ الحَلالِ مُجْتَنِباً عنِ الكبَائرِ والصَّغَائِرِ قِيل العَارِفُ يَكفيهِ الإشارةُ بِهؤلاء. الغَزالي: لَقَد أَمْضَيتَ في الدُّنيا شَبَابَكَ ولَمْ تَجْعَلْ إلى العُقْبَى مَآبَكَ فلا تَنَمِ اللَّيالي خَوفَ يومٍ يقولُ اللهُ فيه اقرأ كِتَابكَ. الشَّافِعي: إذا كُنْتَ لا تَدري ولا أنتَ فَاهِمٌ فَمَوتُكَ خَيرٌ مِن حَياتِكَ، دائم نَهَارك بَطَّال ولَيلك نائِمٌ كذلِك في الدُّنيا تَعيشُ البَهَائِم. قدسيّ

اشیخ حق همی گوید چه آوردی مرا اندرین مهلت که دادم من ترا عمر خود را جه پایان برده ای

روز محشر هر نهان پیدا شود — هم ز خود هر مجرمی رسوا شود[1008]

رازها را حق کند چون اشکار — گر بخواهی رسته تخم بد مکار

دست و پا بدهد گواهی با بیان — بر فساد او به پیش مستعان[1009]

کرسیه کردی تو نامه عمر خویش — توبه کن آنها که کردستی تو پیش

سیئاتت را مبدل کرده حق — تا همی طاعات بودن ما سبق

دلا برخیز و طاعت کن که طاعت بِه زِ هر کارست — سعادت آن کسی دارد که وقت صبح بیدارست

خروسان در سحر گویند که قم یا ایها الغافل — تو از مستی نمی‌دانی کسی داند که هشیار است [1010]

تو می کویی که بر خیزم هوی کوید دمی دیکر — هوا را زیر پای أور که وقت امر جبارست

[1006] Gâşiye Suresi: 8, 9, 10.
[1007] Gâşiye Suresi: 16.
[1008] Mevlânâ- Beşinci Defter
[1009] Mevlânâ- Beşinci Defter
[1010] Kaynağını tespit edemedik.

الا ای شمس تبریزی بیا وقت سحر خیزی　　یقین در حاک می ریزی جه جای عجب و ستارست
از حواب غرور هر که بیدار نشد　　شایسته عشق و محرم یار نشد
هر دل که چشید جرعه از ساغر عشق شد　　مست جنان که هیج هشیار نشد

el-Faṣlu´l-ḥādī ve´l-erbaʿūn fī liḳāi i´r-raḥmān ve terşīfihi li aḳżā leẕẕtu´l-cinān[1011]

1582 İşit ey ʿāşıḳ-ı bi´llah ẕī lāilahe illa´llah
Muḥammed Rasūlu´llahu diyenler eşrāfu´l-inṣāf

1583 Niyāz eyler şular her gāh olurlar mı olar gümrāh
Cemāliñ gösterir Allah görür elbet anı eşrāf
[83a]
1584 Olar cennet serāyından görünce ḥūb liḳāsını
Olurlar zevḳe müstaġriḳ bilā taʿab velā teṭvāf

1585 Luṭfındır cümleye ol ḳul "huva´llahu aḥad"[1012] sırrı
Hem "Allahu´ṣ-ṣamed"[1013] zevḳı olur mü´minlere elṭāf

1586 Leẕā´iẕler ʿumūmān maḥv olur ol demde bu sırdan
Balıḳ ḥālāt olup leẕẕāt rū´yetden irer aʿṭāf

1587 Hidāyetdir bu rū´yet "lemyelid"en ehl-i īmāna
"Velem yūled"[1014] cemāline ṭoyulmaz der ḳamu vaṣṣāf

[1011] Kırk Birinci Fasıl: Allah'ın cemalinin görülmesi cennet lezzetlerinin son noktasının yudumlaması hakkındadır.
[1012] İhlas Suresi-1
[1013] İhlas Suresi-2
[1014] İhlas Suresi-3

1588 Lehü´l-ḥamd “velem yekullehu kufuven aḥad”[1015] vaṣfı
Aña şāyestedir her dem oḳur aṣḥābı her eṭrāf

1589 Yedi cennet sekiz bābı ʿaselden ṭatlıdır ābı
Vesaḫdan ari eṣvābı ġażab yoḳ kim ola ḫavvāf

1590 Kerīm Allah ider iḥsān nidā inse gerek rıżvān
ʿUmūmān cin ile insān işidir aḫir-i eslāf

1591 Lisān-ı efṣah ile dir ḳamuya ḳaldı mı ḥācet
Elā inne evliyāe Allahi[1016] virür ḥaḳ eyleyen (...)

1592 Şular lā-ḫafv ile reyyān ʿaleyhim raḥmatu´r-raḥmet
Diyeler kim ayā rıżvān nemiz yoḳ olmamış eżʿāf

1593 Yā kim vardır ki dūn olmuş ḳamusı mükremūn olmuş
Velā hüm yaḥzenūn[1017] olmış ḥużūr itmekde her eknāf

1594 ʿAlāmet bu olur her niʿmete ṭoymaḳ ḥudūd ile
Veliken ṭoymaḳ olmaz aña kim ismi (...)

1595 O dem eydir Taʿālā Allah kim oldur Ẕū´l-celāl Allah
Hem oldur lā-miṣāl Allah belā ey ḳullarım eʿżāf

1596 Ḳanı size Cemālu´llah ḳanı size Viṣālu´llah

[1015] İhlas Suresi-4
[1016] Yunus Suresi-62
[1017] Yunus Suresi-62

Ḳanı size Liḳāu´llah bilürsin anı bī-ʿarrāf

1597 Duʿā eylerdiñiz beş vaḳti ḳıldıḳda ḫulūṣ ile
Kimiñ içün iderdiñiz (...) der ol (...)

1598 Yefrāhu´l-mū´minūne[1018] oḳurdıñız unutduñuz mı siz
Bilā keyfin ü idrākin ḳılam leẕẕātıñız ālāf

1599 Rivāyet itdiler bu ẕevḳı elleẕu mine´l-leẕetu´l-leẕẕāt
Olur fī´l-cenneti´l-āʿlā bizüm leẕẕetimüz ālāf

1600 Görünce ḫalḳ cemālini cemāliniñ kemālini
Unudur kendi ḥālini o gün biñ yıl ḳadar eṣnāf

1601 ʿAlā´l-eşyā tecellīden ruṭab yābis olur ṭayyār
Elleẕu´l-leẕẕete biñ yıl müşerrefler bilā itlāf

1602 O biñ yıl gelmeye bir gün ḳadar leẕẕāt-ı ekberden
Anı inkār iden görmez veyā ḫusrāniʿl-keşşāf
[83b]
1603 Anı iḳrārımuz vardır ki şimdi idem istidlāl
Ḥadīṯ ü āyet ile ṯābit ol kimler olur ḥallāf

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1604 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah

[1018] Rûm Sûresi-4

Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1605 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed

Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

1606 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْر: قَولُهُ تعالَى فَمَنْ كانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ[1019] الآية، وَرُوِيَ إِنَّكُم سَتَرَوْنَ رَبَّكُم كَمَا تَرَوْنَ هذا القمر لا تُضَامُّون في رُؤْيَتِه[1020] قِيلَ: إلاّ أنّ سَائِرَ النِّعَمِ المُنوَّعة في الجَنَّةِ الأعْلَى في جَنْبِ لِقَاءِ اللهِ تَعالى كَخَرْدَلَةٍ صَغِيرةٍ بِالنِّسْبَةِ إلى الكَنْزِ العَظِيمِ. نُكَت: سَمِعْتُ رَجُلاً حباطاً نَزلَ إلى جَنْبِهِ طَيرٌ بِحُسْنِ الملكِ فَقَامَ حامِلاً إليهِ فطار ونَزَل على شُرْفَةِ المَنارة التي كانت متصلاً في جَذْرِه فَعَشِقَ إليهِ بِعِشْقٍ يُطْلِعُهُ إلى شُرْفَةِ المَنارَةِ في كلِّ يومٍ خَمسينَ مَرّةً إلى أربعينَ سنةً فَكَيفَ المَلِك القُدُّوسُ السَّلامُ.

راه از اغیار حالی کن جو عزم کوی ما داری — نظر بر غیر ما منگر جو قصد روی ما داری
به دم از لا بالا رو که تا لالایه ما کردی — صدف کز کوهری دل را اگر لؤلؤ ما داری
من ان شمعم که در مجلس همه پروا نه ها سوزم — بسوزی ذات فانی چو عود ار یوی ما داری
ز معشوقات هر جا یی ترا چون کاری نکشاید — حلالت باد اگر میلی به غیر از سوی ما داری
چو طوطی در قفس هو کن گرت سکر همی باید — تو جون فاخته می زن اگر کوکوی ما داری
مسلم ان زمان گر در ترا لاق سر افرازی — که در میدان جانبازان سرترا کوی ما داری
ز تیر غمزه اش مستم که بر جانم گزر گردد — کمان شمس دین کری اگر بازوی ما داری

El-faṣlu´ṣ-ṣānī ve´l-erbaʿun ẕükire fihī´ṣ-ṣābiru ve´l-ḳāniʿu ve´l-mütevekkilūn[1021]

1607 İşit ey bār-ı miḥnetden ciger ḳanın içen taʿrīf

İdem ol ṣabir ū ḳāniʿ beḳā milkiñ ola taż̇ʿīf

[84a]

[1019] Kehf Suresi: 110.
[1020] Buhârî, **a.g.e.,** C. 9, s. 127.
[1021] Kırk İkinci Fasıl: Sabredenler, kanaat edenler, tevekkül edenlerin zikredilmeleri hakkındadır.

1608 Ḳanāʿāt milkine mālik olanlar oldı şāhenşāh
Cihān şāhına baş eğmezler anlar hīç maʿa´t-taṭvīf

1609 Velāyet postına nā´il tevekkül eyleyenler hem
Hidāyet ıssı bu üç nesneden bulmaḳ diler tavṣīf

1610 Dilā ḥor görme sen anı melāmet ḫırḳası içre
Melāmet ḫırḳasında er yatur itme ṣaḳın taḥfīf

1611 Bu aḳvāle mināsibdir iki begzāde var idi
Birisi bāb-ı sulṭāna gidüp ḳaṣd eyledi taʿṭīf

1612 Birisi vardı Mıṣr´a oḳudı ʿilmi ʿalā´t-tekmīl
Girü geldi babası milkine ol eyledi teşrif

1613 Pes ardınca biri daḫi beġāyet bay olup geldi
Birisi māl ile meşhūr birisi ʿilm ile taʿrīf

1614 Birine üşdi ṭālibler birine nezd-i beşīrler
Maʿān yā cümle ġāfiller o bir tanṣīf ile te´līf

1615 Dönüp birgün ḥaḳāretle naẓar ḳıldı aña māldār
Didi sen oñmadın gitdi işiñ yoḳ eylediñ te´līf

1616 Didi ʿālim gel ey ḫarrāṣ ḫabāṣet baḫrına ġavvāṣ
İşim te´līf ile iḫlāṣ gücüm te´kīd ile taḫvīf

1617 Sen ölseñ merḳadında cife-i dünyā olur yariñ
Ben ölsem vardır ümīdim ḫudādan buluram tanṣīf

1618 Benim vāriṯ ʿulūm-ı enbiyāya iftiḫārım var
Velī sen vāriṯ-i Firʿavn ile Ḳārūn iken taḫsīf

1619 Ṣabırdır dār-ı ʿuḳbānıñ ṣafā-yı ekber-i sırrı
Ḳanāʿat kenz-i ʿizzetdir daḫi teʿyīş içün tansīf

1620 İder ḫırṣ ü ṭamaʿ ḫalḳı iken ʿālemde bī-ḫürmet
Ẕelīl ü ḫor ider Allah irişmez ʿizzet u talṭīf

1621 Sever ṣabr ideni daḫi tevekkül ideni Allah
Düşen derd-i gelūya dervīş olmaz dā´ima taḫfīf

1622 Tevekkül bābına bāb-ı ḳanāʿatden girü ṣābir
Ṭamaʿ bir ḫarf-i ʿilletdir gerekdir eylemek taḫẕīf

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1623 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1624 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1625 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı

Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

[84b]

نَثْرٌ: قَولُهُ تَعالَى إِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابِرِين[1022] وقَولُهُ تَعالَى إِنَّ اللهَ يُحِبُّ المُتَوَكِّلِينَ[1023] وقولُه تَعالَى وَمَنْ يَتَوَكَّلْ علَى اللهِ فَهُو حَسْبُهُ[1024] وقالَ عَليهِ السَّلامُ الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الفَرَجِ[1025] وقالَ عليهِ السَّلامُ القَنَاعَةُ كَنْزٌ لا يَفْنَى[1026] وقالَ فاضِل زَمَخْشَرِي[1027] أَفْضَلُ العبادةِ الصَّبْرُ على الشِّدَّة، والصَّبْرُ على النَّوَائِبِ، وإدْرَاك الرَّغَائِبِ

شعر

ما را طمعی نیست به لطف کرم کسی الرزق علی الله تعالی و تقدس کسی گلو نفرازد به نعمت دو نان هزار بار تو ان شد اسیر همت او مگر از کف مرد لئیم اب حیات که ز هر ماری حور به زنان و شربت وا مپوش خلعت هر سفله بر تن عریان و گر نه باشی چو خر زیر بار منت او جامی به کوه قاف رفتن پا بر هنه و ز (...) صد من او زیدن (...) فرو رفتن نگو ز سر بفلک دیده آتش پاره چیدن بسی بر جای اسانتر نمایند که به یک جو منت دونان کشیدن تصوف اه ز دست ان مرغی که بر صبراست و صبران و کاملان از تحمل وی مستمنداست یکی از مرغ دیدم نه پا او نه پر نه از بطن ما در نه از پشت بدر نه بر آسمان او نه بر زمین که او می خورد گوشت آدمین اگر از سرما او نائل شدی به ما جا توران معادل شدی نثر اکنون یک معرفت عجب می سازم که از من تو یادگار ماند پس با او نام آن مرغ را بدانی و معرفت است که من او را خط معشر خواندم بهر آنکه ده حرفها وی پیگانه دو است و راز هنروران پا آوردم مرا سله نهفته شود آن این است که حرفهای قطبجد در حرفهای لن عمر منقلب گشته اعنی متقابل شده مثلا قاف مقابل لام و لام مقابل قاف الی آخره و اما ذکر حرفهای تهجی منقلب نشده بیان او با نامهای یار جهان گزین رضوان الله علیهم أجمعین ... پس نام ان مرغ را که لغز موضوف است ازین بیت استوار بدانی بعد ازآن از بیت صائب و بعد از ان از ابیات ما مضرتش بر طرف کنی تا که از اندیشه ها خلاص شوی بیت

[85a]

[1022] Bakara Suresi: 153.
[1023] Âlî İmrân Suresi: 159.
[1024] Talâk Suresi: 3.
[1025] Ahmed b. İsmâ‘îl b. ‘Osmân b. Muhammed el-Kûrânî, **el-Kevserü’l-câri ilâ riyâdi ehâdisi’l-Buhârî**, Dâru İhyâi Türâsi ‘Arabî, Beyrût, 2008.
[1026] Ahmed b. Muhammed b. ‘Alî b. Hacer el-Haytemî es-Sadî el-Ensârî, **el-Fethü’l-mübîn bişerhi’l-erba‘în**, Daru’l-minhâc, Cidde, 2008.
[1027] Ebü’l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144) el-Keşşâf adlı tefsiri yanında Arap dili ve edebiyatına dair çalışmaları ile tanınan çok yönlü Mu‘tezile âlimi.

... وعادت ایزد آن است که تحسین بر ما ده در بگشاید و یکی که قدیم بیشد بیت در ده شود گشاده اگر بسته شد دیده انگشت تر جمانی زبان است لال را سنگ اسباب همی گوید که گلویم را بنی آدم می سفت آن مرغ را نخوردم اما نان می خوردم

1626 Ey gelū dertlüsi aḫir gör seni neyler gelü
Vey nice ḫarrāṣı[1028] ṣoñ dem raḥnedār eyler gelū

1627 Rūzi şeb yurtarsın anıñ çün idersin çoḳ[1029] ḫaṭā
Aç gözüñ ḳıl çāre erken gūr-i nār eyler gelū

1628 Asitān-ı rāsitān-ı aşiyānından baʿīd
Eyleyüp erbāb cah-ı dūrıdār eyler gelū

1629 ʿAzm-i ġurbet itdüren bī-ṣabra oldur lā-muḫāl
Hicret idüp menzilin aḫir diyār eyler gelū

1630 Āsiyāb-ı ḳudret-i rabbü´l-ʿibād oldur mübīn
Ṣābir anı bil ḳarīn-i Girdigār eyler gelū

1631 Ey nice seyrān unutdu rütbe-i ʿuḳbāsını
Ḫayf ola envāʿ-ı leẕẕetden veḳār eyler gelū

1632 Baʿżınıñ mānendesi enbāz-ı keşti bī-mürīb
Pāk ü nā-pāk aramaz her dem şikār eyler gelū

1633 Dū se çār ü pençi meblaġ arızūsıyla gidüp

[1028] ḫarrāṣ: Üİ – 85/a, ḫarrāṣı: Bİ – 82/b
[1029] ḫavf: Üİ – 85/a, çok: Bİ – 82/b

ʿArż u ḥāliñ der rikāb-ı şehriyār eyler gelū

1634 Leşker-i süffāhı ḳan itdirdi nā-ḥaḳ yire ol
Rūz-i maḥşer yerlerin dāru´l-bevār eyler gelū

1635 Ḳuşcaġızlar dāma anıñ çün düşer gör ḥikmeti
Merdümānı sicne ḳoyuben ʿıyār eyler gelū

1636 Cebhe-i ʿirfānın bih ben olur ayā ḥablu´l-metīn
Ez heme ʿālem nikūter iftiḫār eyler gelū

el-Faṣlu´ṣ-ṣāliṣu ve´l-erba´un fi nuṣhi´l-baʿli ve zevcihi tecemmuʿān[1030]

1637 İşit şimdi er ʿavret ḥaḳḳında bu faṣl-ı inşādı
Nolaydı merdümānān olmayaydı anlara ferhād

1638 Ne dār āşsız olur raʿnā ne raʿānasız gerek dāra[1031]
Ne Ferhād ola bī-Şirīn ne Şirīn ola bī-Ferhād

1639 Zen ü evlād ile olur kişinüñ (...)
Pes oldı herkese elzem evinde ola bir reğğād

[85b]

1640 Velīken vācib istirʿā ḥazer mi bāyedet yā Zeyd
Bilürsin hind'iniñ keydin emīn olma eyā begzād

[1030] Kırk Üçüncü Fasıl: Karı kocaya nasihat etme ve onların birlikteliği hakkındadır.
[1031] dār: Üİ – 85/a, dāra: MH – 50/a

1641 Maʿāẕa´llah zenānıñ şerlüsi şer oldı şerlerden
O Şirīn ʿaynı bir gün ʿayn efʿāyı olısar keyyād

1642 Nisālar şimdi ekṣer eller içün düzedir özin
Żamīrin Ḥaḳ bilür fettān olur dirler zen ū evlād

1643 Er eṣvābın giyen zen bī-ḥayādır gerçi beyninde
Velīken göñli biñ yerde gezer yirür nūr-ı şeddād

1644 Erinüñ göñlüni vīrān idüp fevt olsa bī-rıżā
Cezāsı nār olur elbet ider ḫayrātını ifsād

1645 Er andan[1032] olmasa rāżı duʿāsı müstecāb olmaz
İki ʿālemde melʿūn olısar anıñ gibi keyyād

1646 Revā mıdır erini ḳul yerine baġlıya bir zen
Ne yüzle varısar yarın[1033] Ḥaḳḳ'ıñ dīvānına bī-zād

1647 Nisālar oldılar şimdi ḳamusı şöhrete mā´il
Hemū zīnetpereslerdir ḳanı nādir olur behzād

1648 Rasūlu´llah buyurmuşdur eriñ ḥaḳḳı Ḫudā ḥaḳḳı
Berāberdir teġāfül itmesün zenler olup irşād

1649 Sezā mı zen erine ḥükm ide er zīr-i destinde

[1032] Er: Üİ – 85/b, er andan: Bİ – 83/a
[1033] variser: Üİ – 85/b, variser yarın: Bİ – 83/a

ʿAceb büzrek belādır bu ana an olur ol irşād

Ne işlerse ere ṭansun Ḫudā'dan her dem uṭansun
İtāʿat üzre ṭavransun ki tā Ḥaḳ eylesün imdād

Er ol ey dil zeni ḥıfẓ it uyup nefsiñe rām olma
Çekersin rūz-ı maḥşerde anuñ vizriñ ide feryād

Şikāyet ider ol senden nite bunda olur şākī
Yarın daḫi ḫużūr-ı Ḥaḳḳ'a vardıkda ḳılur feryād

Eger Dīvān-ı Bārī'de saña dirse eyā rāʿī
Beni niçün gözetmezdiñ ne söz[1034] itsen gerek icād

Saña vacīb olan ḳavtın edā itmek maʿa´l-kisve
Daḫi hem ʿilm-i ḥāliñ ögredüp ḳıl nūr ile abād

Sen aña vir et ü etmek ḫıyānet eyleme zinhār
Eliñden geldügi miḳdār sevindir eyle istimdād

O saña ger ḫıyānet ḳaṣd iderse ḥaḳ bilür anı
Pes aḫir bir belāya uġrayup ol olısar berbād

Ḫıyānet çoḳdur anlarda velī erler çeker vizriñ
Alur ol afeti gütmez gözetmez itmez istimdād

[1034] söz: Üİ – 85/b, ne söz: MH – 50/a

1658 Uyup it nefsine cānın virür her sözine anıñ
Daḫi destine düşmānıñ ṣaḳalını virür ber-bād

1659 Sözine uydı Ḫavvā'nıñ bilürsin aṣlı insānın
Ḫavvā'nın dāmı şeyṭānıñ evlādla erleri ṣayyād
[86a]
1660 Er içün ʿavreti Allah yaḳar nārına ṭamunun
Daḫi erler yanar ʿavret içün der muḫbir-i sedād

1661 Gerekdir luṭf ile dirlik budur ʿavret ile erlik
Hemān dünyāda dilberlik ḳamusı olalar ʿubbād

1662 Ḳanı uṣlu olup şimdi diyānet üzre ṣāliḥler
Ṣıyānet üzre ḫatunlar kim ola eşyemü´l-emcād

1663 Saʿādet şol eri ʿavret riżā üzre ider dirlik
ʿİbādet iderek ʿayş ide anlar nūr ile abād

1664 Olarıñ her ne işlerse ʿuyūbın setr ider Settār
Yazuḳları döner ḫayra olur defterleri zühhād

1665 Maʿāẕa´llah ḳanāʿat itmeyüp taḳdīr-i Yezdāna
Şikāyet üzre dirlik ideler bir birine eżdād

1666 Birinüñ gönli ṭūṭīde birinüñ çeşmi şāhinde
Lebāleb olısar memlū cihāt-ı sitleri ekyād

1667 Ne şübhe anları ḫışm odına ḳor Ḥażret-i Ḳahhār
Yaḳar ol nāra kim ḥālā dimişdir aña ol mirsād

1668 Neden lāzım gelür şol bāl gibi dirlik iderlerken
Baḳup il aġzına ekşer olur Firʿavn ile Şeddād

1669 Temāşācıdürür ʿālem ṣaḳın ṭut dizini elde
Ḳabardır ḳurbevāri ṣavtını zen āḫir eyler dād

1670 Ṣaḳın dārına uġratma ācūzātı ḳoyar fitne
Olarıñ kārıdur nemmām iderler oları berbād

1671 Īmām-ı ʿAẓam'ıñ pendidürür bunlar ḫaberdār ol
Gözüñ aç gör gözet dār-ı Ḫudā'dan eyle istimdād

1672 Zen u şūherlerin mābeynine girmek olur taḥcīl
Bu gün anlar ḫalāluş eyleyüp irte olur pür-şād

1673 Olarıñ beynine ḥūş bil ḳaruşmazlar şehinşāhān
Ne lazımdır saña söz söyleyüp eylersin istifsād

1674 Bu yol ki incedir ġāyetde ḳorku üzre ṭur dā´im
Bu pendi añlayup bir ḥūş ola kim olasın irşād

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1675 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah

Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1676 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi añа Ḳur´ān

1677 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

[86b]

Neşir. Ḥaberde gelmişdür ki Cenāb-ı Kibriyā gerek iblīs ve kāfir ve müslimān ve mecūsi duʿāların bi´l-cümle ḳabul ider. İllā mü´minlerden üç nefer kimsenüñ duʿāsı ve ḫayr ū ḥasenātı ḳabūl olmaz. Üçden biri bir adamı bildügi maṣlaḥat içün ḥaḳ şehādete daʿvet eylediklerinde kimse maġżūb ve mebġūż olup duʿāsı müstecāb olmaz. Ve biride süfehālara māl virenlerdür. Neʿūẕubi´llahi taʿālā bir yaramaz īʿtiḳādlu ḫā´ine ḫātūna düşgörür ki kendüyi günāhlara ġarḳ ider. Ḥaḳḳı ḳabūl eylemez. Dā´im şerre yelter. Ābdest nemāz bilmez. Anı ṭatlīḳ itmedigi çün maġżūb olup hīç defterinde bir zerre ḫayr bulunmasa gerekdir. Ḥattā nikāhını virmege ḳudreti yoġ ise cıḳup ıraḳ iḳlīme firārı vācibdir, didiler fuḳahā raḥima´llahu Teʿālā. Ve daḫi ḥikāyet olunur ki bir velī kişi on sene ḳadarı bāġında ʿibādet idüp bir gün tażarruʿ birle Taʿālā ḥażretine duʿā ve münācāt eyledi. Ḫātifden nidā geldi ki: "Çek eliñi dergāhdan. Yüzüñ yoḳdur. Mādām ki senüñ ḫātūnuñ taḫt-ı nikāhında ṭurduḳda īcābet olmaz." Hemān dem evine gelüp: "Ey ḫātūn peyġamberi seversen ṭoġrı söyle. Sen ne günāh işledin." Ḫātūn and içün eyitdi: "Ben dā´im senüñ gibi ʿibādetde ve ḫiẕmetinde oluram ancaḳ ḳonşularımız ḥāṭır içün bir gice ʿibādetim buraḳup dügün evine varup calġular diñleyüp çengileri ve muṭribleri seyr eyledim." Pes bu ʿābid nikāhını virüp taṭlīk eyledi. Ḫüsnü ve behāsı göñülden iḫrāç idüp yine bāġına varup tekrār niyāz eyledi. Ḥaḳ Teʿālā duʿāsını müstecāb idüp ulu kerāmetler üleşdirdi. (...)

El-faslu´r-rābiʿu ve´l-erbaʿūn fīme nuʿallimu e´l-evlāde veʾt-telāmīza e´l-muʿallimūn[1035]

1678 Işit şimdi nedir dāʿīʿalā mā-küllüküm raʿī
Gerekdür mū´mine sāʿi oluben olalar maḥsūd

1679 Peder māder burāder hem daḫi ustāda vācibdir
Ṭıfıllar zīr-i destinde maḥmī olalar maʿḳūd
[87a]
1680 Dilā yüz virme evlāda ki yektā ola dünyāda
Sebebdir ḫayr ile yāda budur marżī lede´l-maʿbūd

1681 Vü illā fitne yardaġı olur bī-tertīb evlād[ı]
Lede´r-raḥmāni ve´l-insān olurlar ʿāḳıbet merdūd

1682 Gerekdir ḥasbeten lillah oları eylemek ıṣlāḥ
Çū bī-efsāne şeyṭānı olurlar hem daḫi memḳūd

1683 Er oġlana ipek geydirme ḥennā yaḳma yüz virme
Ki zīrā ʿömri olduḳça o ḥūylarla olur ālūd

1684 Rasūlu´llah dimişdir küllüküm rāʿin ḥadīṯinde
Raʿiyyetden yarın mes´ūl olursın eyyuhe´l-mevcūd

1685 Yarın her rāʿiye bir bir sū´al idince ol Cebbār
Zebānīler urur ṣavṭı olurlar ḫar gibi maḳdūd

[1035] Kırk Dördüncü Fasıl: Hocaların çocuklara ve talebelere öğretmeleri gerekenler hakkındadır.

1686 Pes evlādına ʿilm-i ḥālin ögret eyle hem ḥatne
Daḫi evlendirüp ʿālem içinde olagör mahsūd

1687 Eger görmez gözetmezseñ olursın vızrına teşrīk
Berāber bir zemān zaḥmet çeküp yansan gerek mevḳūd

1688 Edeb gözle edeb ögren edebdir cümleniñ başı
Edīb olunca evlādıñ olur yaḫşı güzel mevlūd

1689 Velīken bī-aṣl-ı nā-cins ü nādān olsa evlādıñ
Ḫaber gelmez dimişlerdür saña eknūn idem meşhūd

پرتــو نیکان نگیرد هر که بنیادش بد است
تربیت نااهل را چون گردکان برگنبد است[1036]

1690 Şerīr oġlı olur şerīr bed aḫter aṣlı alçaḳdır
Ne denlü cehd iderseñ hīç ḫaber gelmez olur merdūd

1691 Daḫi bil kim aṣl-ı ezmān aṣl-ı zāde olur lāyıḳ
Aġā pāşā vezīr ü pādişāh kim sāyesi memdūd

1692 Işit ey hoca bundan ʿibret al kāfī naṣiḥatdir
Ki bir ʿālī muʿaẓẓam pādişāh var idi kim Maḥmūd

[1036] Mesud-i Mutemedi, Mihran-i Mutemedi, "Berresî-i tatbîkî darbü'l-meselhâ-yı Türkî senger bâ darbü'l-meselhâ-yı zebân-ı Fârsî"**, Doğu Esintileri İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** ,Erzurum, 2016, S. 4, s. 275. (Şeyh Sadi Şirâzî'nin Gülistan eserinin Bâb-ı evvel:Der 'ibret-i pâdişâhân bölümünde geçmektedir.)

1693 Bunuñ bir ḥūb melek mānendār oġlı var idi raʿnā
Varurdı mektebe her gün oḳurdı ʿāleme mevdūd

1694 Teraḳḳī bulmada bu ilk yaz eyyāmı gibi her rūz
Yazardı nesḫ ū dīvānī o meh rū ḥadleri emrūd

1695 Cihānda Yūsuf-ı ṯānī ḳılur dīvāna insānı
Müselsel ḫaṭ gibi anı görürler misk ile alūd

1696 Cebīni şaʿşaʿa-ı mah hem ṣaçları sünbül melek-sīmā
Ḳalem ḳaşlı teni līnet laṭīf gülüş hemi behbūd

1697 Meger bir bed-aṣl-ı ferhengizāde var idi anda
Alup şehzādeye dilgīr giderdi mektebe nā-sūd
[87b]
1698 Gelüp bir gün yer öpdi pādişāhıñ maḫżarında bu
Didi şāhım senüñ oġlun ʿaceb zaḥmet çeker nā-sūd

1699 Ḥᵛācemüz anı sā´irinden ekṯer żarb ider her gün
Girü ferzend-i dervişānı itmez ol gibi maḥdūd

1700 Bu kez ol kāmil ü dānā şehinşāh-ı cihānārā
Dīvān itdi hemān aña ekābir oldılar mevcūd

1701 Bülend-i ṭabʿına ḥūş gelmedi iḫbārı nemmāmıñ
Aṣilzadeyle nā-aṣlı ide iʿlān ʿalā´l-mevcūd

1702 Getürdi oġlını ḳarşusına hem ibn-i ferhengi
Didi oġluna oḳu sūre′-i Feṯḥ’i eyā ẕü′l-cūd

1703 Pes oġlu ezber itmiş bülbül-āsā oḳurdı bi′t-tām
Maʿa′t-tecvīd ve′t-tertīl ḳuṣūrın ḳomadı ẕū′l-cūd

1704 Murādı imtiḥān itmek idi anı buyurdı ol
Seni yanlış oḳutmuşdır ḥavāceñ bil eyā zū′l-cūd

1705 Sözüm diñle seni ḳatl eylerem tez var aña şimdi
Başın aç naʿl-i pābūç ile ur andan girü gel zūd

1706 Didi şehzāde sulṭānım bugün ben razıyam ḳatle
Ben anı gül ile urmam olamam kāfir-i merdūd

1707 Bu deñlü zaḥmetim çekdi oḳutdı terbiyyet itdi
Beni döğdükleri yaġ bal gibi ṭatlı baña pür sūd

1708 Dönüben pādişāh ol ibn-i ferhenge didi iḳrā
Oḳudu ol daḫi bülbül gibi Feṯḥ’i güzel meşhūd

1709 Didi yanlış oḳutmuşdur var aç başın urup tiz gel
Benim oġlum gibi olma saña baḫşiş virem var zūd

1710 Hemān biñ cān ile durdu nola şāhım deyüp gitdi
Sigirtdiler çavuşlar dutdular hem didiler memḳūd

1711 Didiler bāreke´llah imtiḥān itdi şah-ı ʿālem
Aṣilzāde ḫayırlu bī-aṣıldan bu idi maḳsūd

1712 Beyza-i zaġı ḳoysan ṭāvūs-ı ḳudsī altına
Ravza-yı Ḫuld'ı yerin içre aña yir eyleseñ

1713 Meyve-i cennetle āb-ı kevṯer ile besleseñ
Zāġdır peydā olan biñ dürlü tedbīri eyleseñ

1714 Zehī bu ḳıṭʿā-yı meẕkūr münāsib söylenilmişdir[1037]
Bu bāba ḥüccet-i ʿādī bulup yazdım iken maʿdūd

1715 Pes andan soñra ustādın ḳıġırdı pādişāh geldi
Ḫıṭāb itdi benim oġlum niçün ekṯer döğersin zūd

1716 Didi şāhım fuḳāranıñ ʿuyūbı çoḳdurur ġāyet
Velī kimse ḳulaḳ urmaz hemān sen oġluñı ḳorḳud

1717 İderse aġniyālar pādişāhlar ḳıl ḳadar zelle
Görenler hīç unutmaḳ bilmez anı aġniyā maḥsūd
[88a]
1718 Anıñ çün ben senüñ evlādını żarb eylerem ekṯer
Aña şāyestedir te´dīb budur ḳaṣdım bilür maʿbūd

1719 Bu kez sulṭān-ı ʿālem ḥaẕ idüp didi ʿafāke´llah
Oġul oġla yeter iḥsān idüp ḳıldı anı merfūd

[1037] söylenmişdir: Üİ – 87/b, söylenilmişdir: Bİ – 85/b

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1720 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1721 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1722 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşr. Taʿlīmu´l-Müteʿāllim´de[1038] eyder ki bir pādişāh oġlını muʿallime virdi ki ʿilm-i edeb öğrene. Birgün tebdīl gezerken görür muʿallim ābdest alur oġlı ayaḳlarına ṣu ḳuyar. Pādişāh ʿināyet idüp eyitdi: "Niçün oġluma emir eylemezsin. Bir eliyle ṣuyu ḳoyup diger eliyle ayaḳların yıḳaya ki "Men ḫademe ḫudime." devletin bula. Ve daḫi ustādı her ne ḳadar fāsıḳ ve mülḥid daḫi olursa ḫor görmeyeler ki behermendi ve ehl-i ḫayr olalar. Ḥattā iki begzāde ḳarındaş varup bir edīb-i kāmil mürşid bulup on sene derūn ile ḫiẕmet idüp āḫir keşif ve kerāmete irdiler. Amma keşf-i rabbānī ile bildiler ki ol on sene ḫiẕmet eyledikleri bir murdād yehūdī imiş. Biri eyitdi ki. "Gel bunı terk idelüm." Ve biri daḫi eyitdi ki: "Revā degildir bize feyż andan geldi." didi. Ḥattā bir tenhāda şeyḫe ifāde eylediler. "Sen yehūdī dinindesin lākin ʿömren biz seni bıraḳmazız." didiler. Hemān dem yehūdī dīn-i Muḥammed'e girüp ol gün içinde keşif ve kerāmete irişüp Muḥammed ḥaḳ olup kendi dīni bāṭıl oldıġını muḥkem bildi

[1038] Zernûcî, (ö. VI./XII. yüzyılın sonları) Hanefî fıkıh âlimi, eğitimci.

El-faṣlu´l-ḫāmisu ve´l-erbaʿun fi'l-mühimmāti´l-leti temne´u minel insani ʿaşera beliyyāt[1039]

1723 İşit bu on ḳavā´id on belāyāyı ṭutarlar bāz
Buyurmuşdur Rasūlu´llah bu faṣl içre ḳılām ibrāz

1724 Zehī elzem ḳavāidler mülāzım olalar her rūz
ʿAzīz olmaḳ dilerseñ ḥıfẓ idüp bir bir ḳıl istifrāz
[88b]
1725 Biri bu[1040] sūre-i Sebʿi´l-Meṣānī giderür senden
Ḳomaz hīç ḫışm-ı raḥmānı oḳur her gün ʿale´l-iʿzāz

1726 Biri bu[1041] sūre-i Yasin ḳıyāmetde susızlıḳdan
Emīn eyler oḳu her gün du ʿālem olasın mümtāz

1727 Biri bu kim Duḫān'ı oḳı niyyetle olur dāfiʿ
Ḳıyāmet hevlini cümle ider bir cānibe ifrāz

1728 Biri bu Vāḳıʿa sūresi faḳrı giderür lā-şek
Mücerrebdür mülāzım ol unutma pendi ey şehbāz

1729 Biri bu sūre-i Mülk'i oḳu her yatsu vaḳtinde
Ḳabirde görme ḳaṭʿā ġam elem zaḥmet ḳıl (...)

1730 Biri bu sūretu´l-Kevṣer yeḳanı ḳurtarur her bār

[1039] Kırk Beşinci Fasıl: On beladan insanları kurtaran on önemli sure hakkındadır.
[1040] Biri: Üİ – 88/b, Biri bu: Bİ – 86/b
[1041] Biri: Üİ – 88/b, Biri bu: MH – 52/a

Ḫışımlar hīç ḫuṣūmetde seniñ çün söylemez nā-ṣāz

1731 Biri bu zīr-i Kevṣer'de olan sure olur dāfiʿ
Küfür şerrin ider ibʿād hīç imāna zevāl olmaz

1732 Biri bu sūretü´l-İḫlāṣ nifāḳı giderür senden
Oḳu her gün ḫulūṣ ile olasın dost-ı bī-enbāz

1733 Biri bu sūre-i İḫlāṣ'ıñ altında olan sūre
Ḥased şerrin kökünden refʿ ider bir zerrece ḳalmaz

1734 Biri bu sūretü´n-Nās'ı oḳursa bir kişi her gün
Anıñ kalbinde vesvāsāt-ı şeyṭānı ebed ṭurmaz

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1735 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1736 Ḫuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1737 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neşir Kitāb-ı Fevâtihi'l-Mekkiyye[1042] meẕkūrdur ki Ebū´l-Ḳāsımu´l-Ḳuşeyrī raḥmetu´llahi ta´ālā eydir ki: "Oġlum Saʿīd Muḥammed beġāyet ḥasta oldı. Ġuṣṣasıyla bir gice yaturken Peyġamber ʿaleyhi´s-selām ḥażretini gördüm. Eyitdi: این ایت من ایات شفاء Pes uyandım. Ḥatm-i şerīf oḳuyup evvelā Sūretu´ş-Şifā'yı yaʿni Fātiha-yı Şerīf'i yazdım. Andan Sūretu´l-Tevbe'de [1043] وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ve sūre-i Yūnus´da [1044] وَشِفَاء لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ve sūre-i Naḥl'de
[1045] يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاء لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

[89a]

ve Sūre-i Benī İsrāīl´de [1046] وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاء وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ve Sūretu´ş-Şuʿarā'da [1047] وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِين Sūre-i Ḥamīm secdede [1048] قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاء İşbu āyāt-ı şifāları bülüp ve bir kāseye yazum āb-ı ṭahūr ile maḥv idüp oġluma içürdim. Ol sāʿat gūyiyā ʿiḳālden ḫalāṣ olmuş gibi oldı". didi. Ve maḫrūsa-i Edirne'de bizim şeyhimüz Sulṭān Selīm vāʿiẓi Mezīfonī Fāżıl ve ʿĀlim ve ʿĀmil Şeyḫ Muḥammed Efendi raḥmetu´llahi ḥażretleri muṣallī kimesneler her ne gūne ḥasta olursa bu ayetleri ḳalāylı tebsiye yāzūb ṣuyunı içüreler şifā´-i ʿācil olurdı. Ġaflet olunmaya. İntiha.

el-Faṣlu´s-sādis ve´l-erbaʿūn ẓahara ʿaşru żararin min ẕenbi ḳāle´l-mifessirūn[1049]

1738 İşit bu on żarar birden gelür insāna pür ihlāk
Ḥaẕer eyle münāhīden çü ḥaḳ virmiş saña idrāk

[1042] Eser adı müstensih hatası ile "Ferâyici'l-Mekiyye" diye yazılmıştır. Eser, Abdurrahman b. Muhammed Bistâmî'ye ait olan el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye. Alıntı yapılan kısım bu eserin 94b varağında geçmektedir. Bkz. Ömer YAĞMUR, "Terceme-i Kitâb-ı el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye", İstanbul Üniversitesi, SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 124.
[1043] Tevbe Suresi-14
[1044] Yunus Suresi-57
[1045] Nahl Sûresi-69
[1046] İsra Suresi-82
[1047] Şu'arâ Suresi-80
[1048] Fussilet Suresi-44
[1049] Kırk Altıncı Fasıl: Müfessirlerin günah işlemekten gelen on zarar hakkındadır.

1739 Ebū´l-Leysi´l-Ş̱emerkandī yazup bu naḳli ider kim
Kişi bir cürmi işlerse on żarārı bulur helāk

1740 Budur evvelkisi Allah ġażab eyler aña ol dem
Eger kim tevbe itmezse yanup nāra olur mühlāk

1741 Budur ş̱āninci ol demde güler handān olur şeyṭān
Revā mı düşmeni Mevlā olursa mū´mine żaḥḥāk

1742 Bulur ş̱ālis olur evvelki rütbe aşaġı andan
Sezā mıdır inüp andan binerse ol (...)

1743 Budur rābiʿ olur lāyıḳ cehennem nārına ol dem
Aña laʿnet ider yer gök ḳurı yaş hem bu ne eflāk

1744 Budur ẖāmis ölür ḳalbi ʿibādet idemez ṭatlı
Ḥalāvetden olur maḥrūm bu ḥāl üzre olan nā-pāk

1745 Budur sādis olur öz nefsine kendi özi ẓālim
Bıraġur nefsini[1050] nara olur kendüye istihlāk

1746 Budur sābiʿ olur Peyġamber-i Ẕ̱īşān añā maḥzūn
Ḳabirde yirinür dā´im kim[1051] oldur sırr-ı aʿṭaynāk[1052]

[1050] nefsi: Üİ – 89/a, nefsini: Bİ – 87/b
[1051] dā´im: Üİ - 89/a, dā´im kim: Bİ - 87/b
[1052] Kevser Suresi-1

1747 Budur s̱āmin melā´ikler derūnī bed-duʿā eyler
İdince tevbe istiġfār iderler bed-duʿā çālāk

1748 Budur tāsiʿ olur tānıḳ melā´ikler daḫi ol yer[1053]
Ki ol yerde günāh itdi şehādet ideler derrāk
[89b]
1749 Budur ʿāşir cüvārında olanlar daḫi çoḳ ıżrār
Görür andan aña rāżī olurlarsa ʿalā´l-idrāk

1750 Ṣaḳın füssāḳa yar olma gerek buġzı eylemek lillah
Bilā cürm-i terādüfler olur esbinde pür fitrāk

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1751 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1752 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1753 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣir. Ḳāle´n-nebīyyi ʿaleyhi´s-slām: لَتَرْكُ ذَرَّةٍ مِمَّا نَهَى اللَّهُ خير مِنْ عِبَادَةِ الثَّقَلَيْنِ[1054] İmdi مِمَّا نَهَى اللَّهُ ictināb idenlerin ve daḫi günāhlarına nādim-i derūnī tevbe idenlerin müzdi

[1053] olur yer: Üİ – 89/b, daḫi ol yer: Bİ – 87/b

cennet olur. Ve bi´l-cümle seyyi´ātları ḥasenāta tebdīl olur. Ammā bir kişi bir küççek günāh işlese de: “Bu ḳadar günāhdan ne olacaḳdır, buña tevbe gerekmez.” dise mürted olup muḫalled fī´n-nār olur. Ṣaḳınmaḳ gerekdir. Zīrā deve ḫırsızı ve şerāb içen ḥarām iʿtikād ider mürted olmaz. Āṣim olur. Ammā bir avuç ṣamān sirḳat iden müṣelleṣ içen şāyed mürted olur didiler. Bu sebebdendir Kehmes İbni Ḥasan[1055] bir günāh içün ḳırḳ sene ah idüp aġladı. Meger bunuñ bir ḳarındaşı seferden geldi. Ḳalḳup carşūdan pişmiş balıḳ alup önüne ḳodı. Andan ḳalḳup ḳoñşu dīvārından ṣābūn yirine bir pāre ṭopraḳ ḳopardı. Ellerini yudı. Henūz ḥelālleşmeden ḳonşusı vefāt eyledi. Ḳırḳ sene nādim olup aġladı. (...)

el-Faṣlu´ṣ-ṣābiʿu ve´l-erbaʿūn li´l-esmā´i ve´l-ʿaşerati e´l-letī yeşfe´ūn[1056]

1754 İşit bu on isim kimler içündür eylelem teblīḫ
Saʿādet ehli yād eyler derūnında ider telmīḫ

1755 Aġāz it dest-i yümniden Muḥammed cümleden ibhām
Diğerler Ḳāsım İbrāhīm daḫi Ṭāhir ḳılam terşīḥ

1756 Daḫi hem Fātıma Zeyneb Ruḳiyye Ümmü Gülsūm’i
Muḥabbetde imāmeyn ile bir ṭutdu yazar tārīḫ
[90a]

1757 Buları ẕikr idüp andan salāvat eyle bi´t-teʿmīm
Seni bir gün ḳarīn eyler ṣalāt-ı bihter ü teclīḥ

[1054] Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısrî, **el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir,** I, Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiye, 1999, C. 1, s. 78.
[1055] Kehmes b. Hasam müstensih hatası ile Kelmes b. Hasan ö. 149 (m. 766) olarak yazılmıştır.
[1056] Kırk yedinci fasıl Şefaat eden on kişi ve isimleri hakkındadır.

1758 Beni yā Rabbi dūr itme olardan iki ʿālemde
Ḳarīn it bāġ-ı cennetde bilā-taʿabin velā tevbīḫ

1759 Bu on esmāları ḥāfıẓ olanlar oldılar maḥfūẓ
Vebāyā vü belāyā vü ḳażāyādan zehī teblīḫ

1760 Daḫi bir ḥānede olsa muʿallaḳ ṭarḥ olur āfāt
Bu faṣlımdan bulur līnet şu nāẓırdır[1057] necmidir merrīḫ

1761 Bu dīvān oldı Kātiboġlu'nun dīvānına ḫāşī
Virürler ʿāşıḳa lū´lū velī bī-ʿaşḳa yoḳ zırnīḫ

1762 Tevārīḫden idem iḫrāc Muḥammed nesl ū ecdādın
Bulardır anıñ ecdādı idem gör neṣr ile tensīḫ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1763 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1764 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1765 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

[1057] nāẓırdır: Üİ – 90/a, nāẓır: 88/a

Neṣr. Muḥammed bin ʿAbdu´llah bin ʿAbdu´l-muṭṭalib bin Hāşim bin ʿAbdi Menāf bin Ḳuṣay bin Kilāb bin Mürre bin Kaʿb bin Lüey bin Ġālib bin Fihr bin en-Naẓr bin Kināne bin Ḫuzeyme bin Müdrike bin İlyās bin Mużar bin Nizār bin Muʿad bin ʿAdnān bin ʿAdd bin Aded bin el-Yeseʿa bin Hümeysaʿ bin Selāmān bin Nebit bin Ḥamel bin Feydār bin İsmāʿil bin İbrāhim bin Nāriḫ bin Nāḫūr bin Şārūʿ bin Erġū bin Fāliʿ bin Ġābir bin Şāliḫ bin Ḳeynān bin Erfehşid bin Sām bin Nūḥ bin Lemek bin Muteveşeliḥ bin Uḫnūḫ bin Bārid bin Mehlā´il bin Ḳeynān bin Anūş bin Şīt bin Ādem ṣafiyu´llah kāne nebiyyen li´ṣ-ṣaḳaleyni ʿaleyhi ennemü´ṣ-ṣalevetü´s-selām

El-faṣlu´ṣ-ṣāminü ve'l-lerbāʿūn fe fihī´l-ʿaşeratu´l-mubeşşaratu mukramūn[1058]

1766 İşit bu on selātīni bu kez bunda nedir necāt
Olar aṣḥāb-ı cennetdir rivāyet itdiler nüṣṣāṣ

1767 Ebū Bekir ʿÖmer ʿOsmān ʿAliyye´l-Murteża´l-Kerrār
Bular cennetde seyyidler muṭahherlerdürür mellāṣ
[90b]
1768 Daḫi Saʿd ü Saʿīd Bū ʿUbeyde hem Ẕübeyrü hem
Daḫi ol ʿAbdu´r-rahmānı bin ʿAvf ü Ṭalḥa pür ġavvāṣ

1769 Buları çün sever Server ki sende cān ile ser ver
Oları Ḥaḳ ḳilur rehber (...)

1770 Oları sevmeyen muḫlid münāfıḳlar[1059] olur maḥrūm
Sevenler rāh-ı uçmaġa hirām eyler (...)

[1058] Kırk Sekizinci Fasıl: İkramda bulunulan aşare-i mübeşşere hakkındadır.
[1059] münāfıḳdır: Üİ – 90/b, münāfıḳlar: Bİ – 88/b

1771 Beni yā Rabbi[1060] yar eyle yarın anlarla cār eyle
İki ʿālemde var eyle helāk itme (...)

1772 Kitāb-ı müstetābı ʿavn-ı ḥaḳ irgördi pāyāna
Zehī vāʿiẓ zehī nāsıḥ zehī meclis zehī ebḥāṣ

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1773 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1774 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1775 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḥı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

Neṣr. Felillehi'lüḥamdu[1061] ve´l-minneh taḥsīn belīġ-i beykān ʿulemā-i beyāż divānimıza çoḳ fevā´idler żam itdirmişdir ki egerçi tesvīd-i muḫarefinde birinci nüsḫalar tesbīḥ-i terḳīm olunmuş ise de ve bir mücerreb fā´ide daḫi budur ki meẕkūr yigirmi esmālar esmā-i aṣḥāb-ı kehfi żem idüp bir nā-rāḥat ve giryedār beççe-i müslime hemā´il ideler. Bi-izni´llah gariban rāhat ve rām ve sukūt ber devām irişe. Bişarṭı´l-meveddeti ileyhim Aṣḥāb-ı Kehf: Yemlīḫā Mekṣelīnā Miṣlīnā Mernūş Debernūş Şāzenūş Kefeşṭaṭayyūş Ḳıṭmīr ve ḥavāşı.

[1060] Beni yā rab: Üİ - 90/b, Beni yā Rabbi: Bİ – 88/b
[1061] Casiye Sûresi-36

el-Faṣlu´t-tāsiʿu ve´l-erbaʿūn fi´l-ʿaşareti´l-leti ilā cehenneme yuḥşarūñ[1062]

1776 İşit bu on melāʿīni ʿadüvü´llah olur tevsīʿ
Derūnile ʿadāvet ḳıl olardan yoḳdurur (...)

1777 Oların rāhına gitme ṣaḳın itdiklerin itme
Gidenlerden muhib ṭutma gerekdür mu´mine tevriʿ

1778 Pīridir anlarıñ İblīs ḳamu ḳüffārıñ aṣlıdur
Odur Firʿavn ile Hāmān ü Ḳārūn'ı iden teşmīʿ

1779 Daḫi Şeddād ile Nemrūd Velīd ū Bū Cehil Deccāl
Daḫi ʿAṣ ibn-i Vā´il düşmen-i dīn oldılar teşbīʿ
[91a]
1780 Buları sevmezem dir çoḳ velī maʿnīde aṣlı yoḳ
Olarıñ rāhına gitmek muḥabbetden olur tenvīʿ

1781 Diriġā bir kişi gümrāh olursa dīn-i Aḥmed'de
Olarıñ pīrinin bayrāġı altında olur tecmiʿ

1782 Neden lāzım gelür bunlar ṭarīḳince idüp ṭuġyān
Ṭutarlar rāh-ı ḫiẕlānı şeyāṭīn gösterür tevsīʿ

1783 Anı bilmez ki bir mu´min göñülden cüz´i meyl itse
Olara olsun etbāʿına olsun olısar tevzīʿ

[1062] Kırk dokuzuncu fasıl cehennemlik olarak haşredilen on kişi hakkındadır.

1784 İlahi sen ʿināyet ḳıl bu dīn üzre hidāyet ḳıl
Hidāyet eyle ġayet ḳıl idem ṭoġrı saña tercīʿ

1785 Gelür lā terkenu[1063] ayet olur dīvānıma ġāyet
Siyeh berk içre bir rāyet bu ġāyetde olur tevżīʿ

1786 Dilā çoḳ sözler itdik fāş nihāyet buldu dikdiñ ṭaş
Bu ayetle nice bin baş yanar nāra ḳanı terdīʿ (?)

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1787 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1788 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1789 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

نَثْر: قولُه تعالى ولا تَركَنُوا إلى الَّذينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ[1064] أيْ مَن أرادَ بِبَالِه وفُؤادِهِ أن يُجالِس ويَتكلَّمَ معَ الَّذينَ ظَلَمُوا أنْفُسَهُم بِتَرْكِ أمْرِ اللهِ تعالى وبِمُخالَفَةِ شريعةِ رَسولِه أو بأذيّةِ المَخلوقاتِ أو بِأخْذِ أموالِ النَّاسِ، ولَم يَتيَسَّر لَه ما تَمنَّاهُ فماتَ على ليتَ ولَعلّ فهُو الرّكُونةُ فَجزاؤُهُ نارٌ لا غَير فَكيْفَ تكونُ حالُ مَن هو يُجالِسُ بِهم ليلاً نهاراً بَلْ يقولُ عندَ كَذِبِهِم صَدقتَ صَدقْتَ وعندَ قَبيحِهِم أحْسَنْتَ أحْسَنْتَ

شِعر: أَلَمْ تَعلَمْ بأنَّ الظُّلمَ عارٌ جزاءُ الظُّلم عندَ اللهِ نارٌ

[1063] Hûd Suresi:113
[1064] Hûd Suresi: 113.

قطعه

هر که دونان همچو دونان دون شود　　هر که با دانا نشیند قدر او افزون شود

اسب را با خر بیندند مدتی یکجا به هم　　رنگ او بر جا بماند طبع خر موزون شود

و کما زکری فی الفصل العاشر کلام ابی اسودالدالی و غیزه و سننظم بعد هذه الحکایة

Ol ki

[91b]

evā´ilde bir ṣāliḥ pādişāh beş yüz sene pādişāh olup ʿömri nihāyete irdi. Ammā bunuñ iki yüz ḳadar oġlu bāliġ olduḳları eṣnāda kāmil-i ʿaḳıllılarından nāṣī dervīş olup dünyāya ʿitibār itmeyüp aḫer diyāra giderlerdi. Aḫir-i kār bir ṣabī oġlu var idi. Ḥükemā eyitdiler: “Ey pādişāh-ı ʿālem biz dilerüz senden ṣoñra ẕürriyetinden ve neslinden birisi yeriñize pādişāh olup ʿibādu´llah anuñ sāyesinde rāhat eylesün. İmdi gel bu ṣabī oġluñu bu gün mektebden alup bir raʿnā müzeyyen serāya ḳapayup nāzenin cāriyeler ve ġulāmlar etrāfında dīvān duralar. Andan nāzik (...) ve ḳırmuzı şerāblar ve gūnāgūn meyvālar taʿyin idüp andan sāzendeler ile meşġūl idelüm. Tā ki ḥubb-ı dünyā o şevket-i salṭanat ḳalbine teṣīr idüp yeriñize ḫalīfe ola. Bu kez pādişāh beġāyet mesrūr olup tedbīr-i ḥükemāyı icrā idüp yedi sene ḳadarı şehzāde bī-ṣafālara ġarḳ eylediler. Ḥāṣılı bir gün şehr-i muʿaẓẓamda bir ulu bāzirgān düğün idüp kös ve ṭabl ṣadāsı serāya şehzādeye velvele virdi. Bu kez şehzāde aġlayup seyr itmek diledi. Āḫir ana iẕin eylediler. Andan şehzādeyi bir müzeyyen at üzre bindirüp mahall-i dügüne iletdiler. Ammā babası ṭarafından tenbih geldi ki serhengler anı gezdürüp atdan indirmeden serāyına getüreler. Bu kez şehzāde görür ki herkes yemede içmede ve zevḳ u safā eylemede. Bir sā´il pīr ve ʿalīl dīvāra ṭayanup ah ve zār idüp inler. Şehzāde eyitdi: “Bu kişi niçün sā´irleri gibi zevḳyāb degil.” Nedīmān eyitdi: “Bu ġayet iḫtiyār oldı. Aña şimden soñra rāhat yoḳdur.” didi. Andan der ʿaḳab bir genç yigit gördi. Yarelenmiş aġlar idi. Eyitdi: N´ola, ne ḥal olmuş?” Eyitdler: “Fesāde uġramış ḥal-i şān-ı dünyā budur.” Andan der ʿaḳab gördi ki bir bezirgān cenāzesi peydā oldu. Cemāʿat keṣīre vāveylā ile ḳabrine iletdiler. Şehzāde at sürüp ḳabri

başına varup defin eylediklerin görüp bülend-i āvāz ile serhenglere eyitdi.: “İş bugün gördigümüz aḥvāller yalıñız bunlara mı muḥżırdır?” Eyitdiler: “Kim şehzāde ḥal-i şān-ı dünyā budur ve cümlenüñ er ve geç soñı ölümdür.” Pes şehzāde

[92a]

Eyitdi ki: “Varın babama söyleyiñ ben tañrıdan bir bāḳī ve ebedī yer isterim ki hīç anda bunuñ gibi fesādlar ve muṣībetler olmaya.” deyüp ġaddāresin çeküp atına dizgin idüp ḳaçup dervīş oldı. Taḳdīr [1065]قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ naḳṣ eyledi. Zīrā biñ cehd ile kāfir müslim ve mislim kāfir olimaz. en-Naẓm

1790 Yeter ey ġāfil ü zāhil nice bir bu düğünüñ
Ḥacer al destine[1066] döğün fā´ide yoḳ geçdi günün

1791 Nice bir bunca hevāda heves-i sayd u şikār
Gideyorsun tehī destinle işin bitdi senüñ

1792 Saña cānım çelebim sevgili dostum diyerek
Zār-ı ḥāyāt uzadır dār-ı beḳaya mihnetiñ

1793 Bu zemān içre bu iḫvān-ı ṣafā ġāflet ile
Pupa yelken gidiyor nāẓır-ı iblīs dümeniñ

1794 Ḥīle iledir yalan miḫnet ile cān viriser
Maḳarı nār-ı Saḳar ḥabbe duzaḥ ekeniñ

1795 Ne revā ḳātib ü dānā raḳamı sevh u ḥatā

[1065] İsra Suresi-84
[1066] destine: Üİ – 92/a, deste: Bİ – 90/a

Di aña ḳatlana mı nāra senüñ gül bedeniñ

1796 İkisi üçe baḳar hem kehi şeşvāri yazar
Beşi nühvāri çıḳar ol ṭamaʿ ḫāmesinüñ

1797 Dimek olur gice gündüz çalışur bir ṭolaba
Şu gibi andı içer merciʿ-i keẕib ū yelānıñ

1798 Yedürür ḫalḳa ḫarāmı umaraḳ ecr ū eṣvāb
Önü vü encāmı var küfrine teşrīk olanuñ

1799 İrer elbette yolıñ ʿāḳıbet ol sīne irer
Seniñ ile gidecek iki ʿamel bir kefeniñ

1800 Ġam ū ġuṣṣa elem ancaḳ budur ey habl-ı metīn
O gice sīne girince nola ḥāli varanıñ

el-Faṣlu´l-ḫamsūn fi ṭaʿdādi fusūli´l-kitāb ve intiẓāmi ḫātimetihi´l-müsteṭāb[1067]

1801 Diñle fihrist-i kitābın her fuṣūl ʿilān ola
Olmaya taḳdīm tā ḫayr-ı ṣanʿatım vīrān ola

1802 Baġladum gūyā güheylik ayaġına bir ʿiḳāl
Eşheb-i ʿaşḳın temāşagāhına meydān ola

1803 Ben anı dībācede ẕikr eyledim ve´ş-şemside

[1067] Ellinci fasıl kitabın fasıllarının sayılması ve güzel hatimenin düzenlenmesi hakkındadır.

Elli faṣl içre ḳavāfı ḥarfleri iẕʿān ola

1804 İbtidā ḥarfi āḥādiṣiñ evā´il ḥarfine
Uyġun olmuşlar kitābet eyleyen ʿirfān ola
[92b]

1805 On ṭoḳuz mışdāra yazsun çün ḥurūf-ı besmele
Tā ki nāẓırlar ana[1068] biñ cān ile ḫayrān ola

1806 Nice ʿārifler çeküp zaḥmet cevāhirler yazar
Oñmadıḳ nüssāḥ anı vīrān ider ġışlān ola

1807 Ey diriġā ger düşerse nā-tirāşān eline
Dest-i dihḳāna düşen şāhīn gibi seyrān ola

1808 Ṣad hezārān nükteler bulur hüveydā ʿārifāt
Ger tefekkür ger teẕekkür [ger] tefe´ūl kān ola

1809 Diñlegil ben bulduġum baʿde´l-ādeye´t-temāmu
Ḥaḳḳa sevkend eylerem ḳasdım ḫalā ol an ola

1810 Ol ki beş kerre onar var elli faṣla dāl olur
Ḳırḳ ṭoḳuz faṣlıñ biri gūyā hemān nīrān ola

1811 İbtidādan aña dek dünyā vü ʿuḳbā ʿad olur
Yaʿnī maḥşer ḳurılur anda ʿaceb mīzān ola

[1068] nāẓırlar: Üİ – 92/b, nāẓırlar ana: Bİ – 90/b

1812 Ḥāvī-yi cümle fuṣūl olan bu elli faṣlımuz
Ol muḥīt māsivā´llahu ʿarş-ı kār zemān ola

1813 Baʿdehü Sulṭānu ʿOṯmān Ḫān'a tārīḫler didim
Sāye-i ʿarşıñ delīli sā´ye-i Yezdān ola

1814 Ḥüsn-i ṭūbâ şerḥ-i evrādımdadır lemʿān ider
Līki evrādım sekiz cennet gibi tābān ola

1815 Şol elleẕü´l-leẕẕetim ṭākīdi tekrār oḳunur
Ol cemāliñ Kibriyā'ya dāll olan Ḳur´ān ola

1816 Evliyālar ʿādetidir oḳuyup evrādını
Baʿdehü Ḳur´ān oḳurlar kim yarın ḫāṣān ola

1817 Kim bu dīvān-ı laṭīfi[1069] şevk ile tekrār oḳur
Ol ḳadar raġbet ider ʿuḳbāya pür şādān ola

1818 Bula her tekrār içinde bī-ʿaded dürrü´l-yetīm
Biñ kitābıñ cevheridür maʿnisi ʿummān ola

1819 Ḥūb nefeslu bir kişi ḳaṣd-ı naṣīhat eylese
Biñ reġā´ib ḫatm ile ḳılmışca müẕd ihsān ola

1820 Faṣl-ı evvel nāṣiḥ-i iḥvān ola bi ṣānisi
Ḫaḳ Taʿālā ḳudretin temcīd ider īmān ola

[1069] luṭfi: Üİ – 92/b, laṭīfi: Bİ – 91/a

1821 Faṣl-ı ṣāliṣde naẓar eyle Rasūl'uñ naʿline
Faṣl-ı rābiʿ selb iden īmānı ol şeyṭān ola

1822 Faṣl-ı ḫāmis heybet-i mevti beyān iyler ʿaẓīm
Faṣl-ı sādisde ẓuhūr iden būrūc-ı cān ola

1823 Faṣl-ı sābiʿ ictimāʿi ṣāliḥān ṣāmin ʿaceb
Hep subāʿiyyāt ile gider gören[1070] ḳurbān ola
[93a]
1824 Faṣl-ı tāsiʿ sū´-i ḫātim ʿāşiri[1071] ẕümmü´l-ḫalīl
On birinci düşmen-i ādem yanup giryān ola

1825 On ikinci ḳırḳ hedāyā naḳl ider ʿādād ile
On üçünci faṣl içinde müşkülün āsān ola

1826 Oldı on dördünciden her ġāfilūn āgāh-ı tām
On beşinci faṣlımuzda medḫimüz Ḳur´ān ola

1827 Oldı on altıncı hicret Muṣṭafāye´l-āḫyār içün
On yedinci faṣlımuz tenbih-i her ġuflān ola

1828 On sekiz ḫaṣlet ḥamīde on ṭoḳuz Loḳmān Ḥekīm
Hem yigirmi ol żalāl ümmet biri nīrān ola

[1070] gün: Üİ – 92/b, gören: MH – 54/b
[1071] ẕümmü´l-ḫalīl: Üİ - 93/a, bir ẕümmü´l-ḫalīl: Bİ – 91/a

1829 Hem yigirmi bir faṣılda ola dāreyne miṣāl
Hem yigirmi iki rusvā´-yı cihān sekrān ola

1830 Hem yigirmi üç dürlü[1072] günāh ġāyet ḥarām
Hem yigirmi dörtde bu ẓālim nefis leyyān ola

1831 Hem yigirmi beş faṣılda Mescid-i Aḳṣā'yı gör
Hem yigirmi altı ṭut misvākı ḫayrıñ kān ola

1832 Hem yigirmi yedide elli ḫadiṣ bā-ʿilm-i ḥāl
Hem yigirmi sekizinde muʿcizātı ʿilān ola

1833 Hem yigirmi ṭoḳuzunda Muṣṭafā'ya vir ṣalāt
Otuzuncu ḳırnaḳ-ı Sulṭāñu Belḳīs Ḫān ola

1834 Hem otuz bir haṣlımuzda sev faḳīri görme ḫor
Otuz ikincide yümn-i meşveret şāyān ola

1835 Hem otuz üçüncü nāṣiḥdür ḳamu ṭullāb içün
Hem otuz dördünci nuṣretdir ʿilm-i sultān ola

1836 Hem otuz beş faṣlımuz tefsīr-i Tekvīr evveli
Hem otuz altı taẓarruʿ eyledim dermān ola

1837 Hem otuz yedide olur āṣiyān-ı māsivā
Hem otuz sekiz zebānīler ḳamu ġażbān ola

[1072] üçde dürlü: Üİ – 93/a, üç dürlü: Bİ – 91/b

1838 Hem otuz ṭoḳuz kebā´ir ehli āḫir şād olur
Ḳırḳ irinci merātib-i cennet ü rıżvān ola

1839 Ḳırḳ birinci faṣl olur mirāt-ı dīdār-ı Ḫudā
Ḳırḳ ikinci ṣabr idenler kāmilü´l-insān ola

1840 Ḳırk üçünci nāṣıḥ-ı zān ile şuherlerdurur
Ol ki ḳırḳ dördüncisi te´dīb-i şakirdān ola

1841 Ḳırḳ beşinci on onı menʿ ide ḳırḳ altıncısı
Bir günāhdan on żarar var kendüye düşmān ola

1842 Ḳırḳ yedinci on güzeller erlerin tebyīn ider
Ḳırḳ sekiz[1073] faṣla varınca on daḫi tibyān ola

1843 Ḳırḳ ṭoḳuzda[1074] mubġażını yād ider ʿadā deyū
Elliden fihristi bul ḥatmi göze müjgān ola
[93b]

1844 Ṣanʿatı gūyā maḳāmāt-ı ḥarīri serbeser
Bunda buldı ise ḥarīr nüzhetü´l-insān ola

1845 Ḫātime oldı saʿādet burcı evrād idene
Günde bir kerre oḳunsun dertlere dermān ola

[1073] sekizinci: Üİ – 93/a, sekiz: MH – 55/a
[1074] ṭoḳuzıncı: Üİ – 93/a, ṭoḳuzda: MH – 55/a

1846 Ẕevḳ ile şevḳ ile ẕikrimdir benim bu tā ezel
Kim ḫulūṣ ile okursa baḫti bī-pāyān ola

1847 Didi rāvīler kişi sevdügini çoḳ yād ider
Ẕikir iden ḥaḳḳı Resūl ile velī sulṭān ola

1848 İntiḫāb itdim anı çoḳ vird-i kitābdan güzīn
Mürde diller ḥay olup ẕākirlere ġufrān ola

1849 Oḳuyanıñ devleti dā´im daḫi āʿdāları
Ḳahır olur lā-şek mücerrebdür bu ḫırz-ı cān ola

1850 İktifā itme bunuñ ardınca var Ḳur´ān oḳı
Ḫāṣ-ı ḫāṣān olasın hem nāṣırın Yezdān ola

1851 Ḫāṣ-ı ḫāṣāne virir Firdevs'i ile ʿAdn'ı Ḫudā
Sūre-i Nūr içre bir āyetdedir burhān ola

1852 Naḳş-ı renkāmīz-i zīverdir serāser (...)
Ḥüsn-i destiñ būsine bīrūn yaḳan nādān ola

1853 Baḳma taḳṣīrātıma yā rabbenā ḳullar gibi
Kim Bilāl'i ʿazl ide bilür Muʿīn Mennān ola

1854 Sen kerem ıssı Ḫudā maʿzūrını ḳıldıñ ḳabūl
Müstemendem bende nāṣır sen gibi Ḥannān ola

1855 Yoḫsa bu ḫalḳa ḳalursa her ḳuṣūrum fāş olur
Ḳıymetim nādān elinde bir ʿabeṣ seyrān ola

1856 Ḥürmeti Ṭaḥa vü Yasin ḳıl anı mevdūd-ı nās
Tā basūr aḫyār elinde dürr ile mercān ola

Tetimmetu´l-fuṣūl lihimmeti´l-vuṣūl

1857 Eyā ey ekreminüñ ekremi hem erḥamı Allah
Selāmıñ mürselīn üzre olunduḳca edā Ḳur´ān

1858 Ḥuṣūsān minhümü´l-emced Muḥammed Muṣṭāfā Āḥmed
Kim oldur esʿādu´l-es´ad nuzūl itdi aña Ḳur´ān

1859 Mücehhez olalum da´im añup uçmaġ ü duzaḫı
Olalum şevḳile tālī ḳamū derde devā Ḳur´ān

1860 Benim bu bāg-ı ʿālemde irişdi vecd-i vaḥdānī
Beriyem sūd-ı fānīden berāy-ı rehber-i Ḳur´ān

1861 Rucūʿ itdim menāhīden olam evrād ile meşġūl
Elleẕu´l-leẕẕetim evrādım encāmı ṣafā Ḳūr´ān
[94a]
1862 Sözüm innī aḫāfu´llahe rabbe´l-ʿālemīn oldı
Göñül şehrinde bedr-āsā dıraḫş-ı şāʿ şāʿā Ḳur´ān

1863 Eyā ḥablü´l-metīn ecmel olup tālī ḳoma mühmel

Olāsın ekmelü´l-ekmel şefiʿ olsın saña Ḳur´ān

نَثْر رُوِيَ كَانَ البِلالُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَدْ يَدَعُ اِجراء نقشي(؟) الشِين فِي أَشْهَدُ مَائلاً بِالمُهْمِلَةِ مِنْ لَكْنَةِ لِسَانهِ وَلأنّهُ كَانَ عَبْداً حَبَشِيّاً تَعَبَ فِي أَيْدِ الكُفّارِ وَكَانَ لا يَنَامُ مِنْ عِشْقِهِ لِمُحَمّدٍ عَلَيْهِ السّلامْ وَكُلّمَا أُنْفِز(؟) إلى طَرفِ المَدِينَةِ يَمْسِكُونَه وَيَضْرِبُونَهُ حَتّى عَلّلُو لِسَانَهُ بالإبْرَة ثُمّ اشْتَرَاهُ أَبُو بَكْرِ الصِّدِّيْق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِعَشْرَةٍ مُنٍ زَيْتٍ فَصَارَ مُؤذِن النَبي وَأَصْحَابِهِ فَاجْتَمَعَ الصّحَابَة لِعَزلِ البِلالِ عَن التأذِينِ لِذَلِكَ اللُكْنَةِ فَنَزَلَ جِبْرائيلُ عَلَيْهِ السّلام بِسَلامِ الرّحْمَنِ عَلى النّبِيِّ وَعَلَيْهِمْ وَقَالَ يَا مُحَمَّد لا يَنْعَزِل البِلال لأنَّهُ كَانَ مُؤذِنُ كُلِكُمْ فِي وَقْتِ الألَسْتِ وَالأرْوَاحِ فَأَخْبَرَ لَهُمُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَتَركُوا العَزْلَ رِضْوانُ اللهِ تَعالى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَاعْلَمْ أَنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَغَافِلُونَ عَنْ خَبَرِ تَخَلّقُوا مِنْ أَخْلاقِ اللهِ فَأَنْشَدَ الإمَامُ الشّافِعي رَحِمَهُ اللهُ

وَمَاأَحَدٌ عَنْ ألسنِ النّاسِ سَالِمَاً وَلوْاَنَّهُ ذَاكَ النَّبِيُّ المُطهَرُوا
وإنْ كُنْتَ صَوَّامَاً وَباللَّيْلِ قَائِمَاً يَقُولُونَ ذَرّافٌ يُرائي وَيَمْكُرُوا
وإنْ كُنْتَ مِسْكِيناً يَقُولُونَ أبْكَمُ وَاِنْ كُنتَ مَنْطِيقًا يَقُولونَ مَهْزَوو
فَلا تَلتَفتْ بِالنَّاسِ فِي النَّدْمِ وَالثَّنَا وَلا تَخْشَى غَيْرَ اللهِ لَوِ اللهُ اَكْبَرُو

وأمَّا التوَاريخ فَلمّا اسْتَكمَلَ التسو يَدالثّانِي بَعْدَ الخزاق(؟) الأَوّلِ لَدَى الوَجْدِ الوَجْدَانِ فَشَرَعْتُ بَيَاضَهُ حَتَّى كَادَ الرقيمة(؟) أنْ يَنْتَصِفُ فانْتشَرَ إلى الأفَاقِ خَبر جُلُوسِ ذي المَجْدِ وَالبَهَا سُلْطَانْ عُثْمانِ بِن مُصْطَفَى خَان أيَّدَهُ اللهُ القَوي المُسْتَعَان فَتَمَاثَلَ الدِيْوَان بِجَامِعِ الجَدِيْدِ لدِيْن الله الأميرين قَضَّعْتُ(؟) التّوَارِيخ لِلْجُلُوسِ وَ تَارِيخاً لِتَكْمِيلِ قُبَّتِهِ فَوَضْعتُ الكُلَّ فِي الدِّيْوَانِ لأنْ أتَنَاوَلَ الأمِيرَ الكَبِيْرَ فَسوْفَ اَسْتَخِيرُ اللهَ تَعالى لِذَلِكَ التَنَاول بِحوْلِهِ وَقُوَّتِهِ

[94b]

و قدرته و دعوت له اولا بهذه الدعوات المنظومة بالتركية

1864 Sibihr-i kişver-i ʿālem emīn her benī-i ādem
Muʿallā eyleye ʿavnu´l-ʿadl-i Sulṭān ʿOs̱mān'ı

1865 Şehinşāhım emānetdir ʿadl-i ismine mevlānıñ
Mücellā eyleye ʿavnu´l-ʿadl-i Sulṭān ʿOs̱mān'ı

1866 Hem olduḳça müsāʿī ʿadle olsun bedr-i ʿālem ol
Pür ʿażvā eyleye ʿavnu´l-ʿadl-i Sulṭān ʿOs̱mān'ı

1867 Ḫuz̲ū mine´l-mışrāʿ ḫerfen vāḥiden tārīḫ

Kim aʿlā eyleye ʿavnu´l-ʿadl-i Sulṭān ʿOṣmān'ı

1868 Ne ġam ḥable´l-metīn geldi birden bu iki ṭārīḫ
Çü iḥyā eyleye ʿavnu´l-ʿadl-i Sulṭān ʿOṣmān'ı

Ṣümmü'd-duʿā-ı bitārīḫi´l-memāṣili´l-leẕī Allahu ve kene melihi āḫi´l-bānī´l-maġfūr edāma´llahu´l-avnu´l-meẕkūr.

1869 Taʿāla´llahu bu ruşen cāmiʿī ḳıl
Mefād-i ṣāḥib-i berreyn ü baḥreyn

1870 Ṣırāṭ üzre sefine eyle yā rab
Bi-ḥaḳḳı cāriyāt ū cedd-i bedreyn

1871 Çü bir ʿaṣrı[1075] tū ādem ṭoġdı bunlar
Olur ḥāṣıl oḳunsa anda faḫreyn

1872 Didi ḥable´l-metīn-i Sulṭān ʿOṣmān
Bulur bu maʿbed ile faḫr-i dāreyn

1873 Raḳim gösterdi ḫalḳa bāy tārīḫ
ʿAṭādır cümleye ez şehr-i yāreyn

وَاعْلَمْ أَنَّ القبَّةَ وَالدّيوان تَشَّرفا في سَنةِ تِسع وَسِتينَ وَمَائةَ وَألفِ 1169 ثُمَّ بَعدَ ذَلكَ قَدْ صَنعْت ثلاثَ أَوْفَاقٍ عَلَى قَاعدةٍ غَرِيبةٍ اَلوَفقُ الأَولُ فِيْهِ اِثْنَى عَشَر وَمِاتيْنِ تَارِيخاً

[1075] ʿaṣrı içre: Üİ – 94/b, ʿaṣrı: Bİ – 93/a

كيف	امامنا	بيننا	كنون لنا	ان لم امامنا	بيننا

وَفِي الثَّانِي كَذَلِك تَارِيْخَاً وَفِي الثَّالِثِ أربَع وَعِشرونَ تَارِيْخاً فَصَارَ الكُلُ مَعَ المَذْكُورِ اَربَعائة وَخَمسونَ تَارِيخَاً ثُمَ ضَمنّا أَعدادَ اِسمِ اَمَامِنا فَبَلغتِ الأَعْداد إلىَ هَكَذا1111 فَنَطقْنَاهَا فَظَهَر مِنْهَا كَلِمَاتُ الاَظلُ الله إمَامَاً ثُمَ أعلمْ إنَّ القاعِدةَ فِي الوَفْقِ الأَوَل

أمام	عباد	همام	بلاد	امين	جهان
عباد	همام	بلاد	امين	جهان	سايئ
همام	بلاد	امين	جهان	سايئ	يزدان
بلاد	امين	جهان	سايئ	يزدان	هو
امين	جهان	سايئ	يزدان	هو	اميرالناس
جهان	سايئ	يزدان	هو	أميرالناس	اجمعين

[95a]

يَخْرُجُ مِنْ طَردِهِ وَعَكسِهِ اِثنَى عَشرَ تَارِيخَا بقرائةِ العَالِمِ وأَمَّا بقرائةِ العَارِفِ مِنْ طَردِهِ مِائةً وَمِن عَكْسِهِ مِائةً لأَنّه يُتْرُكُ كَلِمَةً بَعدُ كُلِّ قِرَائة مِنْ فَوقِ الآخرِ إلى الأَولِ مُصَنِّعَاً حَتَّى اَتتْ هِي إلىَ تَحْتِ الأَوّلِ وَالثّانِي هَكَذا وَامَّا فِي الثَّالِثِ تَجْعلُ الجِدار جُمْلةً مِنْ جَوَانبِهِ الأَرْبعةِ فَيحْصَلُ لَكَ اَربع وَعِشْرُونَ تَارِيخاً

كنون لنا	ان لم	يكن نون	كنون لنا	ان لم يكن	نون لنا
لنا ان	لم يكن	نون لنا	يكون	ان لم يكن	نون لنا يكون لا
152	242	142	242	142	242
242	152	242	142	242	142
142	242	152	242	142	242
242	142	242	152	242	142
242	142	242	152	242	142
142	242	142	242	152	242
242	142	242	142	242	152

أمَّا الخَاتِمَةُ فِي المِسْكِ الخِتَام وَالذِّكْرِ الكِرَامِ وَفَضيْلَةِ العِظَامِ وَالصَّلوة الفِخَامِ عَلى أَشْرَفِ الأَنَامِ أعني اَيْسرَ مَا يَتَقرَّبُ بِهِ المُقَرَبونَ إلى اللهِ المَلِكِ العَزِيزِ العَلَّام قَولُهُ تَعَالى اِدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُم[1076] وَقَولُهُ تَعَالى واَذْكُر رَبَّكَ كَثِيراً[1077] وَقَولُهُ تَعَالى وَمَا يذَّكَّرُ إلاَّ أُولو الألْبَاب[1078] وَقَولُهُ تَعَالى وَرَبَّكَ فَكَبِّر وَثِيَابَكَ فَطَهِّر[1079] وَقَولُهُ تَعَالى ولله الأسْماءُ الحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا[1080] وَقَولُهُ تَعَالى إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا[1081] وَقَولُهُ تَعَالى رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ إلى[1082] قَولُهُ تَعَالى يَرزُقُ مَن يَشَاء بِغَيرِ حِسَاب[1083] اَخْرجَ الطَّبرانِي في مُعْجَمِهِ الصَّغِير عَن ابنِ عَبَّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أنَّه قالَ مَرَّ النَّبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلِم بِعَبدِ اللهِ بنِ رَوَاحةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَهو يَذْكر مَعَ اَصحابِهِ فَقَالَ لَهُ عَلَيْهِ السَّلام أمَا اَنْكُم المَلأ الّذينَ اَمَرَنِي اللهُ أنْ أُصَبِّرَ نَفْسِي مَعَكُم ثُمَّ تَلى هَذِهِ الآيَة وَاَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ إلى قَولُهُ تَعَالى وَكانَ أمْرُهُ

[95b]

فُرُطاً[1084] رَوَاهُ أَبُو أَحْمَد وَالبزارُ وَاَبُو يَعْلَى وَقَالو اَنَّهُ حَدِيثٌ صَحِيحٌ يَشْتَمِلُ عَلى فَضْلِ الذِّكْرِ وَالدُّعاءِ وَعَلى اجْتِماعِ الصَّالحينَ وَعَلى التّسْبيحِ والتَّحْميدِ والتَّكبيرِ والتَّهليلِ وَقِراءةِ القُرْآن والأوْرادِ وَاسْتماعِ التَّفْسيرِ وَالحَدِيث وَنَحوِ ذَلكَ مِنْ أَنْواعِ الذّكْرِ وَأخْرجَ أبُو دَاوُودَ وَالنَّسئي عَن أبي أمَامةَ البَاهِليِّ رَضيَ اللهُ عَنهُ أنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلّىَ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم إنَّ اللهَ لا يَقْبلُ عَملاً إلاَّ مَا كَانَ خَالِصاً وَابْتَغىَ بِهِ وَجْهَ اللهِ تَعالىَ وَهو حقيقة الإخْلاصِ

[1076] Mü'min Suresi: 60.
[1077] Alî İmrân Suresi: 41.
[1078] Bakara Suresi: 269.
[1079] Müddessir Suresi: 4.
[1080] A'raf Suresi: 180.
[1081] Ahzab Suresi 56.
[1082] Nûr Suresi: 37.
[1083] Nûr Suresi: 38.
[1084] Taberânî, **a.g.e.,** C. 2, s. 227. (Hadiste geçen ayet, Kehf Suresi: 28.)

الوَاجِبِ فِي كُلِّ حَركةٍ وَسُكُونٍ[1085] وَأخْرَجَ أحْمدُ وَالتِّرمذِّيُ وَابنُ مَاجَةَ وَالحَاكِمُ اسْنَاداً صَحِيحَاً عَن أبي الدَّرْدَائِي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أنَّهُ قَالَ رَسُول اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْر أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِكِكُمْ وَأَرْفَعِهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ قَالُوا بلى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ[1086] وفي الكَشَافِ عنْ ابنِ مَسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أنَّه قَالَ طَلَعَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَلَيْنَا ذَاتَ يَومٍ وَقَالَ اَيَعْجِزُ أحَدُكُمْ أنْ يَتَّخِذَ كُلَّ صَباحٍ وَمساءٍ اللهُمَّ فَاطِرَ السَّمواتِ وَالأرضِ عَالِمِ الغَيْبِ وَالشَّهادةِ إلى آخِرِ كَمَا سَيَجِيءُ فَإذا قَالَ ذَلكَ طُبِعَ عَليهِ طَبَايعُ ووضِعَ تَحتَ العَرشِ فَإذا كَانَ يَوم القِيامَةِ نَادَى مُنادٍ اَينَ الذِينَ لهمْ عِنْدَ الرَّحْمنِ عَهْداً فَيدخُلونَ الجَنَّةَ[1087] فَلذلِكَ اسْتَحْسَنَ العُلَمَاءُ تَعْليقَهُ عَلى لحْدِ الجَدَثِ(؟) وَرُوِيَ لوْ أنَّ رَجُلاً في حِجْرِهِ دَرِاهِم لِيُقَسِّمَها وَآخرُ يَذكُر اللهَ كَانَ الذِّكْرُ أفْضَلُ وَرُوِيَ سَبقَ المُفرِدُونَ قَالوا وَمَا المُفَرِدُونَ يَا رَسُولَ اللهْ قَالَ الذَّاكِرونَ كَثيراً وَالذَّاكِرات[1088] وروِيَ أكْثِروا ذِكْرَ اللهِ حَتَّى يَقُولوا مَجْنونٌ أي يَقُولُ[1089] المُنَافِقونْ وَروِيَ ولِلهِ تِسع وَتِسْعونَ اسْمَا فَمنْ أحْصَاهَا دَخَلَ الجَنّةَ[1090] وَرُوِيَ مَن عَسُرَتْ عَلَيْهِ حَاجَةٌ فَلْيُكْثِرْ بِالصَّلاةِ عَلَيَّ فَإنها تَكْشِفُ الهُمُومَ والغُمُومَ وَتَكْثُرُ الأرْزَاق وَتَقْضِي الحَاجَاتِ وَرُوِيَ أكْثرُكم عَلَيَّ صَلاةً أكْثرُكُمْ أزْوَاجَاً في الجَنَّةِ وَروِيَ أنَّ العَبدَ لَيُحْرمُ الرِّزق بالذنْبِ قَبْل الاسْتغفار قَد استوفي (؟)ـفي رِزقِ العَبْدِ التَّائِبِ وَكذلِكَ الدُّعَاءُ وَالصَّدَقَةُ

[96a]

وَحكى أنَّ حُسيْنَ المَنْصُورَ لمَّا قَتَلَهُ مَلِكُ التَّتَارِ مَشى وَرَأسُهُ فِي يَدِهِ يَقُولُ اللهُ اللهُ فَانْكَتَبَ مِنْ دَمِهِ الله الله فِي مَوْضِعٍ وَثلاثِيْنَ مَوضِعَاً وَاَعْلمْ أنَّكَ تَقْرؤُ قَبْلَ الأوْرَادِ وَالاسْتِغْفارَ وَنُصَلي عَلى النَّبيِّ صلى الله عليه وسلم وَفَاتِحَةَ الكِتابَ سَبْعَاً سَبْعَاً ثُمَّ تَنْوي الخَيْرَ وَالكَرَامَةَ نَاظِراً إلى نَاجِهَا الذِي وَافَقتِ الحُرُوفْ المُهْمَلةِ مِنْ ابَتَيْنِ فِيه اِثْنَى عَشَرَ مِنْهَا لِوَاحِدَةِ مِنْهُمَا وَاَثْنى عَشَرَ لِلأخْرى وَالتَّاجُ خَيْرٌ لكَ مِنْ كُنُوزِ الدُّنْيَا فَيُعَلقُوهُ القَومُ فِي لَحْدِ تَرَاكَ أنْ تَوَصَّيْتَ بِه سِوَاكَ

ل	ا	ا	ل	ه	ا	ل	ا	ا	ل	
ا	ا	ل	ه	ا	ل	ا	ا	ل	ل	
ا	ل	ه	ا	ل	ا	ا	ل	ل	ل	
ل	ه	ا	ل	ا	ا	ل	ل		ر	ا
ا	ل	ا	ا	ل		ل	ل	ا	ا	

[1085] Kaynağını tespit edemedik.
[1086] İbn Mâce, **a.g.e.,** C. 2, s. 1245.
[1087] Kaynağını tespit edemedik.
[1088] Müslim, **a.g.e.,** C. 4, s. 2062.
[1089] Lafız farklılıkları ile beraber, Hindî, **a.g.e.,** C. 1, s. 414.
[1090] Bezzâr, **a.g.e.,** C. 2, s. 381.

هذه الأوراد المجيد حزب بود(؟) جديد يسهل به الأمور العسير والشديد

الحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالمِينْ وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ عَلى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أجْمَعِينَ اللهُ أكْبَرْ اللهُ أكْبَر عُلُواً كَبِيْرَاً اللهُ أكْبَرْ اللهُ أكْبَر سَمِيعاً بَصِيراً اللهُ أكْبَر اللهُ أكْبَر لَطِيفَاً خَبِيراً اللهُ أكْبَر اللهُ أكْبَر مُعِيناً نَصِيراً اللهُ أكْبَر اللهُ أكْبَر عَلِيْمَاً حَكِيْمَاً عَزِيزاً جَدِيْدَاً قَدِيراً اللهُ أكْبَر اللهُ أكْبَر أعْظَم وأعْلَم كَبِيْراً وَسُبْحَانَ اللهِ بُكْرَةً وَأصِيْلاً اللهُ أكْبَرْ اللهُ أكْبَرْ لا اله إلا الله و اللهُ أكْبَرْ اللهُ أكْبَرْ وللهِ الحَمدِ سُبحانَ اللهِ وَالحَمْدُ للهِ وَلا إلهَ إلاَّ اللهُ وَ اللهُ أكْبَرْ وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاَّ بِاللهِ العَلِيِّ العَظِيم سُبْحانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ

[96b]

اَسْتَغْفِرُ اللهَ العَظيم وَأتُوبُ إلَيْهِ لا إلهَ إلاَّ أنْتَ سُبْحَانَكَ إنِّي كُنْتُ مِن الظَّالِمينَ لا إلهَ إلاَّ اللهِ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ المُلْكُ وَلهُ الحَمْدُ يُحْيِي وَيُميتُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير وَحَسْبيَ اللهُ لا إلهَ إلاَّ هُوَ عَلَيْهُ تَوَكلتُ وَهُوَ رَبُّ العَرْشِ العَظِيْمْ هُوَ الأوَّلُ وَالآخِرُ والظَّاهِرُ وَالبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِ شَيءٍ عَلِيمْ اللَّهُمَّ أنْتَ السَّلامُ وَمِنَك السَّلامُ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ وَتَعَاظَمْتَ وَتَقَدَّسْتَ يَا ذَا الجَلالِ وَالإكْرَامْ أنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيا وَالآخِرةِ تَوَفَنيْ مُسْلِمَاً وَأَلْحَقْني بالصَّالحِين اللُّهم صَلِّ عَلى رُوحِ مُحَمَّدٍ فِي الأرْوَاحِ وَصَلِّ عَلى جَسدِ مُحَمَّدٍ في الأجْسَادِ وَصلِّ عَلى قَبْرِ مُحَمَّد في القبورِ اللَّهُم بَلِغْ مِنِّي على رُوحِ مُحَمَّدٍ تحيةً وسلاماً جَزَى اللهُ عَنَّا مُحَمَّداً بِمَا هُو أهْلُهُ اللَّهمَ يَا اَحْكَمَ الحَاكِمينَ يَا عَدْلَ العَادِلينَ يَا أَصْدقَ القَائلِيْنَ يَا أَظْهرَ الظَّاهِرِيْنَ يَا أحْسنَ الخَالِقِينَ يَا أسْرعَ الحَاسِبينَ يَا أسْمَعَ السَّامِعينَ يَا أرْحَمَ الرَّاحِمِينَ يَا أكْرَمَ الأكْرَمِين اللَّهُمَ أجِرْنِا مِنَ النَّارِ وَأدْخِلنَا الجَنَّةَ مَع الأبْرَارِ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمواتِ وَالأرْضِ عَالمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ إنِّي عَهْدُ إلَيْكَ بأنِّي أشْهَدُ أنْ لا إلهَ إلاَّ أنْتَ وَحْدكَ لا شَرِيكَ لكَ وَإنكَ إنْ تَلكني إلى نَفسي تُقَرِّبْني مِن الشَّرِ وتُبَاعِدْني مِن الخَيْرِ وَإني لا أثِقُ إلاَّ بِرَحمتِكَ فَاجْعَل لِي مِنْ عِنْدِكَ عهداً تُوفِّينِيهِ يَومَ القِيامةِ إنَّكَ لا تُخْلفُ المِيعادِ اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ أنْ اشْرِكَ بِكَ شَيْئاً وَأنَا أعْلمُ وَاسْتغفِرُكَ لِمَا لا أَعْلمُ اِنَّكَ انْتَ عَلَّامُ الغُيوبْ الحَمْدُ للهِ على التَّوْفيقْ وَاسْتغفرُ اللهَ مِنْ كُلِ تَقْصيرٍ يَاربِّ يَارَبِّ إنِّي ظَلمتُ نَفسِي فَاغْفِر ليْ بِفَضْلكَ وَلُطْفِكَ وَكَرَمِكَ يَا اللهْ يا اللهْ اللَّهُمَّ إنَّكَ عُفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي اللَّهمَّ إنِّي أسْئلكَ العَفْوَ وَالعَافِيةَ فِي الدِّينِ وَالدُّنيا وَالآخِرةِ اللَّهمَّ وَفِّقْني فِيمَا نُحِبُّكَ وَتُرضِيْكَ

[97a]

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَابِيْنَ وَاجعَلْنِي مِنَ المُتَطَهِرِينْ وَاجَعَلْنِي مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينْ واجْعَلني مِنَ الذينَ لا خُوفٌ عَلَيْهِم وَلا يَحْزَنُونْ اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ النِّعْمةِ وَذِهَابِ الدَّوْلةِ وَتحوَّلِ العَاقِبَةِ وَغَلبَةِ الشَّقَاوَةِ إنَّكَ أنْتَ الجُودِ الكَرِيمْ اللَّهُمَّ اجْعَلنِي مَشْغُولاً بِأمْرِكَ وَأمَنَا بِفَضْلِكَ وَآيِساً مِنْ خَلقِكَ وَآيِساً بِكَ وَمُسْتَوحِشَاً مِن غَيْرِكَ وَرَاضِيَاً بِقَضَائِكَ وَصَابِراً عَلَى بَلائِكَ وَشَاكِراً عَلَى نَعْمَائِكَ وَمُتَلَذِّذاً بِذِكْرِكَ وَفَرَحَاً بِكِتَابِكَ وَمُنَاجِياً بِكَ ومُبْغِضَاً للدُّنْيَا وَمُحِبَّا للآخِرَةِ وَمُشْتَاقَاً إلى لِقَائِكَ وَمُتَوجِّيَا إلى حَضْرَةِ جَنَابِكَ يَا الله وَأسْئَلُكَ اللّهُمَّ أنْ تَجْعَلْ لِي آخَرَ مَا أذْكُرُهُ وَنِهايَةَ مَا اَسْتَنْطِقُهُ كَلِمَتينِ اللَّتيْنِ قَدْ أَفْلَحَ المُتَوَفِينَ عَلَيْهِمَا أجِبْ دُعَائِي هَذا آمِينْ آمينْ يَا مُجِيبَ السَّائِلِيْنَ بِأسْمَائِكَ الحُسْنَى يَا رَبَّ العَالمِينَ وَبِمَن هُوَ أحْصَاهَا وَعَلَّمْنَاهَا وَعَيَّنَاهَا عَلَيْهِ أفْضلُ صَلاتِكَ وَأزْكَى سَلَامِكَ عَدَدَ مَا احْتَوَى بِهِ خَصَايِصُ اسْمَائِكَ وَفَضَائِلُ كَلِمَاتِكَ وَمَا أحَاطَ بِهِ عِلمُكَ وَقُدْرَتُكَ وَعَلى آلِهِ وَاَصَاحِبِهِ أجْمَعينَ وَأنْتَ اللهُ الَّذي

لَيسَ وَرَائِكَ المُنْتَهى بَلْ أنْتَ مُحِيطُهُ كُلهَا وَأنْتَ اللهُ الَّذي لاَ إلهَ إلاَّ أنتَ وَحْدُكَ لَا شَرِيْكَ لَكْ وَلَا نِدَّ لَكَ وَلَا ضِدَّ لَكْ و سُبْحَانَكَ اللَّهمَّ وبحمدِك وتبارَكَ اسمُكَ وَتَعَالى جَدُّك وَلا إلهَ غيرُكَ وَ سبْحانَ ذِي الْمُلْكُ وَالْمَلَكُوتِ وسُبْحانَ ذِي الْعِزَّةِ وَالْعَظْمَةِ وَالْهَيْبَةِ وَالْقُدْرَةِ وَالْجلال وَالْجَبَرُوْتِ و سُبْحانَ الْحَيِّ الَّذِيْ لا يَنامُ وَلا يَمُوتُ سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ رَبُّنا وَرَبُّ المْلائِكَةِ وَالرُّوْحِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِه وَسُبْحَانَ رَبِّـيَ العلِيِّ الأعْلى الوهَّابْ و سُبْحَانَ مَنْ هُوَ يَرى وَيَعرِفُ مَكَانِي وَيَرزُقَنِي وَلا يَنْسَانِي وَعَلَيْهِ اعْتِمَادِي وَتُكْلَانِي هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ

الْمُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ .i

[97b]

الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيظُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمِ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِئُ الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاجِدُ الْمَاجِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِيَ الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنْتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّءُفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُور لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ نِعْمَ المَوْلَى وَنِعْمَ الوَكِيلْ وَنِعْمَ الرَّبُّ وَنِعْمَ النَّصِيرُ اللَّهُمَّ إني أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِن كل مَّا تَعْلَمُ ولا نعلم وأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اَللّهُمَّ إنَّ لي ذُنُوباً فِيْمَا بَيْنِي وَبَيْنِكَ وَذُنُوبَا فِيْمَا بَيْنِي وَبَيْنَ خَلْقِكَ اَللّهُمَّ مَا كَانَ لكَ فَاغْفِرهُ وما كان لخَلقِكَ فَتَحَملهُ عَنِّي إنَّكَ عَلى كُلِّ مَا تَشاءُ قَدير اَللّهُمَّ نَوِّرْ بِالْعِلْمِ قَلْبِيْ وَاسْتَعْمِلْ بِطَاعَتِكَ بَدَنِيْ وَخَلِصْ مِنَ الْفِتَنِ سِرِّيْ وَاشْتَغِلْ بِالْاِعْتِبَارِ فِكْرِيْ وَقِنِيْ شَرّ وَسَاوِسِ الشَّيْطَانِ وَاَجِرْنِيْ مِنْهُ يَا رَحْمنُ حَتّى لاَ تكونَ لَه عَلَيَّ سُلْطَانٌ اللهمَّ ارْحَمْني من زَمَاني هذا وإحْداقِ الفتنِ وتطاوُلِ أهلِ الجُرْأةِ عَلَيَّ واستضعافهمْ إيَّايَ اللَّهمَّ اجعلني منكَ في عياذٍ منيعٍ وحِرْزٍ حَصِينٍ من جميعِ خلقِكَ حتى تُبَلِّغْنِي أجَلي مُعافاً اللَّهمَّ أَصْلِحْ شَأْنِي و لاَ تَكْلِنِي إِلَى نَفْسِى طَرْفَةَ عَيْنٍ ولا أدْنَى مِنْ ذلك اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي رِزْقاً وَاسِعاً حَلَالاً طَيِباً وَأعُوذُ بِكَ مِنْ العَجْزِ وَالكَسَلِ وَالهَرَمِ وَالمَغْرَمِ وَالمَأثَمِ اللَّهُمَّ أنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الفُقَراءِ وَالغِنَاءِ وَشَرِّ فِتْنَةِ القَبْرِ وَفِتْنَةِ المَحْيَا وَالمَمَاتْ وَأعُوذُ بِكَ مِنَ القَسْوَةِ وَالغَفْلَةِ وَالعَيْلَةِ

[98a]

وَالذِّلةِ وَالمَسْكَنَةِ وَأعُوذُ بِكَ اللَّهمَّ مِنَ الصَّمَمِ والبُكَمِ وَالعمى والجُنُونِ والجُذامِ وَسَيِّىءِ الأَسْقامِ وأعُوذُ بِكَ من أنْ يَتَخَبَّطنِّي الشَّيْطانُ عِنْدَ المَوْتِ اللَّهمَّ سَلِّمْنَي مِنْ كُلِّ شَرٍّ وَضَرٍّ وَفِتْنةٍ وَعَذَابٍ وَ أسْئلكَ الدَّرَجَاتِ العُلى فِي الجَنَّةِ الأعْلى آمينْ يَاربَّ العَالمِينَ اللَّهُمَّ اِنِّي أَسْئَلُكَ الجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ وَأعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ اللَّهُمَّ اقْذِفْ قَلْبِي حُبَّكَ وَحُبَّ مَن يَحِبُّكَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لا إِلَهَ إلا أَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إلا بِاللَّهِ العَلِيِّ العَظِيم أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلُّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ اسْتَغفروُا اللهَ القَوي العَزِيز الحَكيم

وَأسْئَلُ اللهَ الغَنِيَ الحَمِيدَ المَجِيدَ الكَرِيمْ أنْ يَغفِرَ لِي ذُنوبِي وَيَسْتُرَ لِي عُيُوبِي وَيَرزُقَني اللهُ وَيُغْنِيني عَمَّن سِوَاهُ بِحَقِّ وَبِحُرْمَةِ لَا إلهَ إلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْراً وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْت وَاتَّبَعْنَا الرَّسُول فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ربنا فاغفر لنا ذنوبنا وَكَفِّر عَنَّا سيئاتنا وتوفنا مع الأبرار رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ربنا آتنا

[98b]

مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ربِّ إني ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلتَ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٍ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالإِيمَانِ وَلا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلاً لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ المَصِيرُ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ لكَ الحمدُ يَا ذَا الجُوْدِ وَالمَجْدِ وَالعُلى تَبارَكتَ تُعْطي مَنْ تَشاءُ وَتَمنَعُ اِلَهي وَخَلَّاقي وَحِرْزي وَمَوئِلي إِلَيكَ لَدَى الاَعْسَارْ وَاليُسرِ أَفزَعُ إِلَهي لَئِنْ جَلَّتْ وَجَمَّتْ خَطيئَتي فَعَفوُكَ عَن ذَنبي أَجَلُّ وَأَوسَعْ إِلَهي لَئِنْ أَعطَيتَ نَفسي سُوالَهَا فَها إنَّ في رَوْضِ النَدامَةِ أَرتَعُ إِلَهي تَرَى حَالِي وَفَقري وَفاقَتي وَأَنتَ مُناجَاتَ الخَفيَّةِ تَسمَعُ إِلَهي آنِسْنِي عنْدَ تَلقيْن حُجَّتي إذا كانَ لِي فِي القَبرِ مَثوىً وَمضْجَعُ اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ يَا هُو يَا مَنْ هُو يَا مَنْ لَا إِلَهَ إِلاَّ هُوَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ يَا مَنْ يَرَى مَا فِي الظَّمِير(؟) وَيَسْمَعُ أَنْتَ المُعِدُّ لِكُلِّ ما يُتوقَّعُ يَا مَنْ يُرَجَّاء لِلشَّدائِدِ كُلِّهَا يَا مَنْ إِليهِ المُشْتَكَا وَالمَفْزَعُ بالذُّلِّ قَدْ اَتَيْتَ بَابَكَ خَاضِعَاً إِنَّ التَّذلُّل عِنْدَ بَابَكَ يَنْفَعُ وَجَعَلتُ مُعْتَمَدي عَلَيْكَ تَوكُّلاً وَبَسَطْتُ كفّى سَائِلا أَتَضَرَّعُ فَيَحِقَّ مَنْ اَحْبَبْتَهُ وَبَعَثْتَهُ وَاجَبْتَ دَعْوَةَ مَن بِهِ يَتَشَفَعُ اِجْعَلْ لَنَا مِنْ كُلِّ ضِيْقٍ مَخْرَجَاً وَالطُفْ بِنَا يَامَنْ إِليهِ المرجِعُ ثُمّ الصّلاةُ عَلى النّبيِّ وآلهِ خَيْرِ الخَلايقِ شافِعً وَمُشَفَّعُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي اَنْتَ عَاصِمُهُ وَجِبْرِيلُ خَادِمُهُ وَالبُرَاقُ مَرْكَبُهُ وَالمِعْرَاجُ سَفَرهُ وَسِدْرَةُ المُنْتَهى مَرْقَدُهُ وَمَقَامُهُ قَابَ قَوْسَيْنِ مَطْلبهُ وَمَرَامُهُ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي انْشِقَاقُ القَمَرِ إِشَارَتُهُ وَ مَا زَاغَ البَصَرُ وَمَا طَغَى رُتْبَتُهُ وَالقُرْآنُ حُجَّتُهُ وَالكَعْبَةُ قِبْلَتُهُ وَالدُّنْيَا مَفْقُودَهُ وَالعُقْبَى

[99a]

مَوْجُودِهِ وَالرَّبُ مَعْبُودُهُ وَمَقْصُودُهُ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي هُو صَاحِبُ التَّأْوِيلْ وَالتَّنْزِيلْ المُؤيَّد بِجِبْرَائيل وَمِيْكَائِيلَ المَبْعُوثِ بِأكْرَمِ عَشِيرةٍ وَقَبَائِلِ المَنْعُوت فِي القُرآنِ وَالتَّوْرايةِ وَالزَّبُورِ وَالإنْجِيلِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي هوَ بَدْرُ التَّمَامِ وَنُورُ الظَّلامِ وَصَاحِبُ الكَوْثَرِ وَالمَقَامِ وَشَفِيعِ المُذْنِبِيْنَ يَوْمَ القِيَامِ مُحَمَّدٍ ابْنِ عَبْدِ اللهِ الدَّاعِي إِلَى دَارِ السَّلامِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ الَّذِي هو مُوْاصِلُ الأرْحَامْ وَمُجَانِبِ الآثَامِ وَمُهَارِبُ(؟) الأوْثَانِ وَالاصْنامِ وَالمُظَلِلُ بِالغَمَامِ وَقَامِعُ الأزْلَامِ وَصَدْرُ الكِرامِ وَصَادِقِ

الكَلامِ وَسَيِّدُ الأنَامِ وَأفْضَلُ الرُّسُلِ الكِرامِ وَآمِيْنَ بَيْتِ اللهِ الحَرَامِ مُحَمَّدِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ رَسُولِ المَلِكِ العَزِيْزِ العَلَّامِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ الَّذِي هوَ شَمْسُ الضِّيَاءِ وَقَمَرُ الظُّلَمَاءِ وَنُورُ البَطْحَاءِ وَخَطِيْبُ الأنْبِياءِ وَطَبِيبُ الأغْنياءِ وَحَبِيْبُ الفُقَراءِ وَصَاحِبُ العُلَمَاءِ وَالفُضَلاءِ وَمَعْدنُ الجُودِ وَالعَطَاءِ وَمَنْبَعُ الشَّفاعَةِ وَالرِّضَاءِ وَتَاجُ الأوْلِيَاءِ وَصَفِيُّ الأصْفِياءِ وَمَالِكِ الشَّرَفِ وَاللِّواءِ وَرَسُولِ رَبِّ الأرْضِ وَالسَّمَاءِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي هُو صَاحِبُ التَّاجِ وَ البُرَاقِ وَالعَلَمِ وَدَافِعُ الوَبَاءِ وَالبَلاءِ وَالأَلَمِ جِسْمُهُ مُطَهَّرٌ مُنَوَّرٌ فِي الحَرَمِ وَاسْمُهُ مَكْتُوبٌ اللَّوْحِ بِالقَلَمِ مُحَمَّدِ بِنِ عَبْدِ اللهِ سَيِّدِ العَرَبِ وَالعَجَمِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَجْهُهُ جَمِيْلٌ شَرْعُهُ دَلِيْلٌ أصْلُهُ مِنْ اسْمَاعِيلَ ابْنِ ابْراهِيمْ الخَلِيلْ طَرِيْقُهُ مِنْهَاجْ دَلِيْلُهُ جِبْرَائِيلْ نُوْرُهُ وَهَّاجْ خَادِمُهُ مِيْكَائِيلْ خُلْقُهُ حَسَنٌ نَقِيبُهُ اسْرَافِيلْ نَعْتهُ مَلِيْحٌ رَبُّهُ وَكِيلٌ وَامَّتُهُ خَيْرُ الأمَمِ وَشَفَاعتُهُ مَقْبُولٌ عِندَ اللهِ الجَلِيلِ الجَمِيْلِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي إمَامِ المُتَّقِيْنَ وَهُمَامُ العَاشِقِيْنَ وَ مُفَجِّرَ الصِّدِيْقِينَ وَنُورُ قُلوبِ الأوْلِيَاءِ وَالعَارِفِينَ وَشَفِيعِ المُؤمنينَ المُذْنبينَ النَّاطِقُ بِكُنْتُ نَبِياً وَآدَمُ بَيْنَ المَاءُ وَالطِّينِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وسلم عَلى مُحَمَّدٍ

[99b]

وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدَ كَمَا صَلَّيْتَ وَسَلَّمْتَ وَبَارَكتَ عَلَى خَلِيْلِكَ ابْرَاهِيمَ فِي العَالمِيْنَ إنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيْدٌ وَصَلِّ وَسَلِّمْ اللَّهُمَّ سَيِّدَنَا وَمَوْلانَا مُحَمَّدٍ الَّذي تَوجَهَ إلى القِبْلَتَيْنِ وَصَلَّ لَيْلَةَ الأسْرَى فِي المَسْجِدَيْنِ وَارْتَقَى إلى السَّمَواتِ مِنْ لَمْحِ العَيْنِ أعنّي بِهِ رَسُولَ الثَّقَلَيْنِ وَنَبِيَّ الحَرَمَيْنِ وَخَيْرَ الأبْطَحَيْنِ وَجَدَّ الحَسَنَيْنِ وَخَالِعَ فَوقَ العَرْشِ النَّعْلَيْنِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذي ثَبَّتَّ بُنْيَانَهُ وَجَعَلتَ العَرَبِيَةَ الفَصِيحَتَ لِسَانَهُ وَقُلْتَ قَوْلَكَ الحَقُّ فإذا قَرَانَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الَّذي النَّصْرُ هِمَّتُهُ وَالفَوْزُ نِيَّتُهُ وَالحِلْمُ خِرْقَتُهُ وَالعَدْلُ شَرِيْعَتُهُ وَالصِّدْقُ طَبِيْعَتُهُ وَالإخْلاصُ فِطْرَتُهُ وَالمؤمِنُونَ أمَّتُهُ وَالسَّخاوَةُ شَفَاعَتُهُ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي أشْرَفُ الآفَاقِ وَالأطْرَافِ وَحَاكِمُ البِلادِ مِنْ قَافٍ إلى قَافٍ وَنَافِذُ الحُكمُ بِالعَدْلِ وَالإنْصَافِ وَذُو الخُلقُ الحَسَنِ وَالألْطَافِ وَسَيِّدُ الشُّرَفاءِ وَالأشْرَافِ مُحَمَّدٍ ابْنِ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَبْدِ المُطَّلبْ بِنْ هَاشِمْ بِنْ عَبْدِ مَنَافٍ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الذي ذِي الوَجْهِ المَلِيْحِ وَاللِّسَانِ الفَصِيْحِ وَالدِّيْنِ الصَّحِيْحِ وَالبُرْهانِ الصَّرِيْحِ وَالشَّرحِ النَّضِيْحِ وَالعَقْلِ الرَّجِيْعِ مِنْ سُلالةِ الذَّبِيْحِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ هُوَ صَاحِبُ البَيَانِ وَالإفْصَاحِ والإعْرَابِ وَالإيْضَاحِ الكَرِيمُ الفَتَّاحِ الحَلِيمُ النَّجاحِ المَنْعُورُ لَيْلَةَ الأحْزَابِ بِالرُوحُ المَنْعُوتُ بِالعَدْلِ وَالصَّلاحِ مَعْدَنُ الجُودِ والسَّمَاحِ وَعَلى آلِ مُحَمَّدٍ وَصَلِّ وَسَلِّمْ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا وَسَنَدِنَا وَمَوْلانَا وَشَفِيعِ ذُنُوبِنَا وَطَبِيْبِ قُلُوبِنَا وَقُرَّةَ أعْيُنِنَا مُحَمَّدٍ الَّذِي هُو النُّورَ الوُهَّاجِ عَلى الآفَاقِ وَمُحَجَّلُ الشَّمْسِ في الأشْرَاقِ صَاحِبِ المِعْرَاجِ وَالبَرَاقِ الرَّاقِي إلى سَبْعِ الطِّباقِ وَاشْتَكى البَعِيْرُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَسُلِّمَ إليهِ الأعْنَاقِ وَجَاءتِ الأشْجَارُ سَاجِدَةً حِيْنَ دَعْوتِهِ بِعِنَايَتِ رَبِّهِ المَلِكِ الخَلَّاقِ مُحَمَّدٍ الَّذي هُوَ الشَّفِيعِ المُشَفَّعِ يَوْمَ التَّلاقِ يَارَبِّ يَارَبِّ بِهِ و بِآلِهِ اَسْئَلُكَ أنْ يَغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَتَسْتُرَ لِي عُيُوْبِي كُلَّمَا وَأعَطِ سُؤلي إنْ كَانِ خَيْرَاً لِدِيْنِي وَعَاجِلِيْ وَأجِلِيْ وَإلاَّ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاَقْدِرْ لِي

[100a]

الخَيرَ ثُّمَ بَارِكْ لِي يَا كَرِيمُ يَا قَدِيْرُ اللَّهُمَّ اجْعَلْ عِيْالِي بَاراً وَمُونِسَا وَأَلِّفْ بَيْنِي وَبَيْنَ قَوْمِي انْتَ رَبِّيَ الجَبَّارُ القَهَّارُ اللَّهُمَّ اللَّهُمَّ اللَّهُمَّ أحْسِنْ عَاقِبَتِي فِي الأُمُورِ كُلِّهَا خُذْ نَارِي وانْتِقَامِي مِمَّنْ أعْدَانِي وَقَهَرنِي وإنَّك مَا تَشَاءُ قَدِيرُ وَأحْفظنِي مِنْ الخِزْيِ الدُّنْيَا من عَذَابِ الآخِرَةِ وَكَثِّر أرْزَاقِي وَأمْلاكِي وَخَيْرَاتِي وَحَسَنَاتِي مَصُوِّنَاً عَنِ الآفاتِ وَالهَلاكِ وَالزَّوَالْ واحْفِظْنِي اللَّهُمَّ مِنْ جَمِيعِ آفَاتِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمِنْ شَرِّ الإنْسِ وَالجِنِّ وَالشَّيَاطِينِ وَيَا قَادِرُ أهْلِكْ عَدُوي قَبْلَ كَيْدِهِ وَمَكْرِهِ إنَّكَ انْتَ العَلِيْمُ الخَبِيرُ اللَّهُمَّ انْصُرمَنْ نَصرَالدِّينِ وَاَخْزُلْ مَنْ خَزَلَ المُسْلِمينَ وَاكْتُبِ الصَّحة وَالسَّلامَةَ عَلَيْنَا وَعَلى عَبِيْدِكَ الحُجَّاجِ وِ الغُزَاتِ وَالمُسَافِرِيْنَ وَالمُقِيْمِيْنَ فِي بَرِكَ وَبَحْرِكَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ أجْمَعِينَ يَارَبَّ العَالمِينَ اسْتَغْفرُ اللهُ لِيْ وَلِوَالدَيَّ وَلِعِيْالِي وَلِمَنْ أحَبَّنِي وَلِمَنْ عَلَّمَنِي الدِّينِ وَلِجَمِيْعِ المُؤمِنِيْنَ أجْمَعِينَ وَاسْئَلُ اللهُ الغَنِيُّ الحَمِيدُ المَجِيْدُ الكَرِيمِ أنْ يَرْزُقَنِي خَيرَ الدُّنْيَا وَالآخِرةِ وَكَمَالِ الإيْمَانِ وَالإسْلامِ وَحُسْنَ الخِتَامْ بِحَقِّ وَبِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ المُصْطَفى الحَبِيب عَلَيْهِ أفْضَلُ صَلَوَاتُ اللهَ وأكْمَلُ صَلَوَاتِ اللهِ وأجَلُّ صَلَوَاتِ اللهِ وَأعْلِى صَلَوَاتِ اللهِ وأحْسَنُ صَلَوَاتِ اللهِ وَأجْمَلُ صَلَوَاتِ اللهَ وَأسْبَغُ صَلَوَاتِ اللهَ وَأتَمُّ صَلَوَاتِ اللهَ وّأظْهَرُ صَلَوَاتِ اللهَ وَأعْظَمُ صَلَوَاتِ اللهَ أطْيَبُ صَلَوَاتِ اللهَ وَابْرَكُ صَلَوَاتِ اللهَ وَأزْكَى صَلَوَاتِ اللهَ وَأنْمَى صَلَوَاتِ اللهَ وَأوْفَى صَلَوَاتِ اللهَ وَأثْنَى صَلَوَاتِ اللهَ وَأكْثَرُ صَلوَاتِ اللهِ و أجْمَعُ صَلوَاتِ اللهِ وَأكْبَرُ صَلوَاتِ اللهِ وَاَعَمُّ صَلَوَاتِ اللهِ وَادْوَمُ صَلَوَاتِ اللهِ وَاجْمَعُ صَلَوَاتِ اللهِ وَاَوْلى صَلَوَاتِ اللهِ وَأعَزُّ صَلوَاتِ اللهِ وَأرْفَعُ صَلوَاتِ اللهِ وَأفْخَمُ صَلوَاتِ اللهِ وَاكْرَمُ صَلوَاتِ اللهِ وَأشْرَفُ صَلوَاتِ اللهِ وَأخْيَرُ صَلوَاتِ اللهِ وَمِثْلُ ذَلِكَ سَلامُ اللهِ زِنَةً مَا سِوَى اللهِ وَمَا فِي عِلْمِ اللهِ شَوْقَا وَمَحَبَّةً مِنِّى عَلَيْهِ أَلْفُ أَلْفُ صَلَاةٍ وَسَلامٍ وَعَلى آلِهِ وَأصْحَابِهِ وَأزْوَاجِهِ الطَّيبِيْنَ الطَّاهِرِيْنَ أجْمَعِيْنَ يَارَبِّ يَارَبِّ تَقَبلْ مِنِّي وَكُنْ أنْتَ وَنَبيِّك رَاضِياً عَنِّي بِحَقِ لا إلهَ إلاَّ اللهُ المَلِكُ الحَقُ المُبِيْنُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ صَادِقُ

[100b]

الوَعْدِ الأمِينِ مُحَمَّدٌ خَاتِمُ النَّبيِّينَ وَأشْرَفُ البَشَرِ مُحَمَّدٌ نُورُ عَرْشِ اللهِ مُحَمَّدٌ زَيْنُ مَلِكِ اللهِ وأفْضَلُ خَلْقِ اللهِ وَأجَلُّ خَلْقِ اللهِ وأجْمَلُ خَلْقِ اللهِ وَأكْمَلُ خَلْقِ اللهِ وَأكْمَلُ خَلْقِ اللهِ وَاسْبَغُ خَلْقِ اللهِ وَأتَمُ خَلْقِ اللهِ وَأظْهَرُ خَلْقِ اللهِ وَأبْيَنُ خَلْقِ اللهِ وَأعْظَمُ خَلْقِ اللهِ وَأزْكَى خَلْقِ اللهِ وَأنْمَى خَلْقِ اللهِ وَأسْنَى خَلْقِ اللهِ وَأعْلَى خَلْقِ اللهِ وَأكْثرُ خَلْقِ اللهِ وَأجْمَعُ خَلْقِ اللهِ وَأكْبَرُ خَلْقِ اللهِ وَأعَمُّ خَلْقِ اللهِ وَأقْوَى وَأبْقَى خَلْقِ اللهِ وَأدْوَمُ خَلْقِ اللهِ وَأوْلَى خَلْقِ اللهِ وَأعَزُّ خَلْقِ اللهِ وَأحَبُّ خَلْقِ اللهِ وَأرْفَعُ خَلْقِ اللهِ وَأفْخَمُ خَلْقِ اللهِ وَأكْرَمِ خَلْقِ اللهِ وَاخْيَرُ خَلْقِ اللهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الأمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّم وَعَلَى جَمِيعِ الأنْبِيْاء وَالمُرْسَلِينَ وَالحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِينَ بِحُرْمَةِ الفَاتِحَة

الحمد لله الذي علم بالقلم وعلمنا من البيان مالا نعلم وجعلنا من زمرة الكتاب وامر الرقم والصلوة والسلام على محمد شفيع الأمم وبعد فيما اذن استاذك(؟) صحب الخط المرغوبة المحترم عنى به السيد المؤذون(؟) _ مخلاصى صو في الصافي وأنا(؟) من تلاميذ السيد محمد النوري المعلم الصبيان غفر الله له وقد وقع الفراغ من كتابة من تحرير جمادى الآخر لسنت ست وستون وماتين وألف

SONUÇ

Birbirinin tamamlayıcısı olan din ve ahlâk gerek sözlü kültürde gerekse yazılı kültürde pek çok esere kaynaklık etmiştir. Bu iki kavram arasındaki ince çizgi pek çok zaman silikleşmiş ve ahlâkî bir emir aynı zamanda dinî bir emir olarak kabul edilmiştir.

Temel amacı güzel ahlâkı yaymak olan İslâm'ı kabul ettikten sonra Türkler, kabul ettikleri yeni dinin bu amacı doğrultusunda pek çok faaliyette bulunmuş özellikle de edebî eserler kaleme alarak Türk edebiyatı sahasında nasihat-nâme geleneği olarak adlandırabileceğimiz bir gelenek oluşturmuşlardır.

Kökleri İslâm öncesi Türk edebiyatına dayanan bu gelenek, Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra İslâm etkisinde gelişen Türk edebiyatında geleneğin ilk ürünü sayılan "Kutadgu Bilig"ten itibaren zengin ve güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar da gelmiştir.

Bu geleneğin XVIII. yüzyıldaki temsilcilerinden biri olan ve şimdiye kadar gerek kendisi ve gerek eserleri hakkında herhangi bir çalışma yapılmayan Şeyh Mûsâ Emânî'nin doğum ve ölüm tarihlerini tespit edemedik. Ancak eserlerinin yazılış tarihlerinden onun XVIII. yüzyılda yaşadığını anlıyoruz.

Nasihat-nâme geleneğinin unutulmuş halkalarından biri olan Nûr-ı Vehhâc, Şeyh Mûsâ Emânî'nin tespit edebildiğimiz eserleri arasında en önemlisidir. Tezimize konu olan eser, müellifi tarafından h. 1160 / m. 1747-48 tarihinde müsvedde olarak yazılmaya başlanmış ve h. 1164 / m. 1750-51 ilk hâli ile tamamlanmış, ancak müellif tarafından beğenilmeyerek, h. 1169 / m. 1755-56 tarihinde ikinci defa kaleme alınarak tecdîd edilmiştir.

Şeyh Mûsâ Emânî, XVI. yüzyılda başladığı düşünülen ve yaşadığı yüzyılda Osmanlı'da iyice ilerlemiş olan "toplumsal çözülme"yi fark etmiş, kendini tanımladığı vaiz ve nasıh kimliği ile bu çözülmeyi giderebilmek için çaba sarf etmiştir.

İncelediğimiz eseri Nûr-ı Vehhâc'da toplumsal çözülmeyi "gelenekçi" bir yaklaşımla ele alan Şeyh Mûsâ Emânî kendi ifadesi ile halkı güzel ahlâka davet etmiş ve bu amaç doğrultusunda eserler kaleme almıştır. O, eserinde toplumsal yozlaşmanın temel sebebi olarak özellikle halkın İslâmî değerlere, helâl ve harâmlara karşı gerekli hassasiyeti göstermemesini görmüştür. Bu çerçevede esere baktığımızda nasihatin ehemmiyeti, ölüm ve sonrasına hazırlık, cennet ve cehennem, aile ilişkileri, ilim öğrenmenin âdâbı ve ehemmiyeti, misvak kullanmanın faydaları ile tütün kullanmanın zararları, cemâat olmanın ve istişâre etmenin faziletleri, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salavat getirmenin faziletleri, güzel ahlâk ile kötü ahlâk örnekleri v.s. gibi pek çok konuda nasihatlerde bulunduğunu görmekteyiz. Örneklerden de anlaşılacağı üzere Şeyh Mûsâ Emânî sadece teorik değil güncel meselelere dair de nasihatlerde bulunmuştur. Tür olarak ise Türk İslam Edebiyatının münâcat, na't, hicretnâme, mu'cizâtü'n-nebî, mi'râciyye gibi pek çok türüne yer vermiştir.

KAYNAKÇA

ACAR, Hayrullah: "Nizami-yi Gencevi`nin Mahzenü`l-Esrar Mesnevisine Osmanlı Sahasında Yazılmış Türkçe Nazireler", Dicle Üniversitesi SBE, Y.Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2002.

Ahmed Cevdet Paşa: **Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ**, Haz.: Metin Muhsin BOZKURT, Çile Yayınları, İstanbul, t.y.

AKBAŞ, Yasin: "Muhyiddin Bayramî'nin Ab-ı hayat Mesnevisi", Gaziantep Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2012.

AKCAN, Rüstem: "Nâlî Konyalı Mehmed Vehbi'nin Miftah-ı Heft-gân Mesnevisi (76b-94a)", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karebekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Bitirme Tezi, Erzurum, 1998,

AKIN, Hatice: "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Islahat Çabaları", Akdeniz Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Antalya, 2011.

AKSOY Hasan: "Derviş Şemseddin", **DİA**, İstanbul, 1994, C. 9, sayfa: 197-198.

AKSOY Hasan: **Şemseddîn Sivasî Gülşen-âbâd**, İslâm Medeniyeti Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

AKSOYAK, İ. Hakkı : Gelibolu Mustafa Âlî Tuhfetü'l-Uşşâk, **Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları**, İstanbul, 2003.

AKGÜN, Mehmet: "Kutadgu Bilig'de Ahlâk", **Felsefe Dünyası 1996 Felsefe Kongresi Özel Sayısı**, S. 23, Kış: 1997,

AKTEPE, M. Münir: "Hekimoğlu Ali Paşa", **DİA**, İstanbul, 1998, C. 17, sayfa: 166-168.

ALGAR, Hamid: "Bahrü'l-hakāik ve'l-meânî", **DİA**, İstanbul, 1991, C. 4, sayfa: 514

ALTUN, Kudret: **Edirneli Nazmi Pend-nâme-i Nazmi: (Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr İnceleme-Metin-Sözlük),** Laçin, 2004.

ALTUNER, Nuran: "Manzum Bir Fütûhnâme", **II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri,** Kültür Bakanlığı, Kırşehir, 1999.

ARAT, Reşid Rahmeti: Kutadgu Bilig, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1979.

ARUÇİ, Muhammed: "Senûsî, Muhammed b. Yûsuf", **DİA**, C. 36, sayfa: 529-531

ARSLAN, Fatma BİNDAL: "Karaçelebi-zâde Abdülazîz: Gülşen-i Niyâz: (Tenkidli Metin / İnceleme)", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1996.

ARSLAN, Mehmet: **Pendnâme-i Zarifî,** Dilek Matbaacılık, Sivas, 1994.

ARSLAN, Mehmet; YÜCEL, Bilâl: **"Mir Muhsin Nevvâb ve Nasihatnâmesi (Metin-Dil İncelemesi)",** Türklük Bilimi Araştırmaları, Sayı:1, Sivas 1995, sayfa: 143-208.

ARSLAN, M.-AKSOYAK, İ. H.: **Gelibolu Âlî, Riyâzü's-Sâlikîn**, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Sivas 1998

ASLANTÜRK, Zekai: **Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı**, Kitabevi, Aralık, 1997.

ATEŞ, Süleyman: "Ebu's-Suûd Efendi", **Kur'an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi**, Temmuz, 1998, sayfa: 3-14.

AY, Ümran: "Nidâî Dürr-i Manzûm: (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.

AYDAR, H.- KABLANDER, N.: "Ebu'l-Leys Tefsiri Tercümesinin Mukaddime Kısmının Transkripsiyonlu Metni ve Muhtevâ Değerlendirmesi." **Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Eylül, 2015, sayfa: 127-176.

AYGÜN, Serap: "Dâî Mehmet'in Nevhatü'l-Uşşâk İsimli Eseri: (Transkripsiyon-İnceleme)", Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2014.

BANARLI, Nihad Sâmi: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul – 1971.

BAYRAM, Abdullah: "Kurtubî ve Fıkhî Tefsiri", Uludağ Üniveristesi SBE, Y. Doktora Tezi, Bursa 2008.

BAYRAKTAR, Mehmet Faruk: "Zernûcî", **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44. sayfa: 294-295.

BELEN, Maksut: "Hızri'nin Ab-ı Hayat Mesnevisi (İnceleme-Metin)", Y. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi SBE, Manisa 1997.

BİLGİN, Azmi: **Emre Terceme-i Pendnâme-i Attâr**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1998.

BİRLİK, Dilek: "Bâlî'nin Bahru'n-Nesâyıh'ı Giriş-Transkripsiyonlu Metin-Dizin,Marmara", Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

Bursalı Mehmed Tâhir Bey: **Osmanlı Müellifleri**, Haz. A. Fikri YAVUZ - İsmail ÖZEN, Merâl Yayınevi, İstanbul 1972.

BULUÇ, Sâdettin: "Şeyyâd Hamza'nın Bilinmeyen Bir Mesnevîsi", **Türkiyat Mecmuası**, Cild XV,

1968, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.

BÜLBÜL, Mihriban: "Âşık Paşa'nın Garib-nâme'sinde İnsan Eğitimi İle İlgili Unsurların İncelenmesi", Y. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2004.

CANIM, Rıdvan: "Pendnâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları", **OndokuzMayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Aralık, 1988, 153-160.

COŞAN, M. Esad: **Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri**, Server İletişim Akademik Çalışmalar, İstanbul, 2008,.

CEYLAN, Tüba: "Tebrizli Ahmedi'nin Esrarnâme Tercümesi", Selçuk Üniversitesi SBE , Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

ÇAĞBAYIR, Yaşar: **Günümüz Diliyle Atebetü'l-Hakâyık: Gerçeklerin Eşiği**, Ötüken Yayınları, İstanbul, Şubat 2013.

ÇAĞRICI, Mustafa: "Ahlâk", **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, sayfa: 1-9

ÇAĞRICI, Mustafa: "Bistâmî, Abdurrahman b. Muhammed", **DİA,** İstanbul, 1992, C. 6, sayfa: 218-219.

ÇAĞRICI, Mustafa: "Gazzâlî", **DİA**, İstanbul, 1996, C. 13, sayfa: 489-505.

ÇAĞRICI, Mustafa: "Nasihat", **DİA**, İstanbul, 2006, C. 32, sayfa: 408-409.

ÇAKIR, Ramazan: "Dîvânü Lügati'it-Türk'te ve Dede Korkut Destanında Öğüt, Alkış ve And Geleneği", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Kasım 2008-Ocak 2009, sayfa: 324-341.

Sait ÇALKA, Mehmet: "Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend Mesnevisi(İnceleme-Metin-Sözlük)", Celal Bayar Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2007.

Orhan, ÇAMLICA: "Ahmed Cahîdî Efendi ve Nasihatnâme ve Tevhid-i Zât Adlı Risâlelerinin Tahlili", Marmara Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

ÇAVUŞ, Mehmet: **20. Yüzyıl Bulgaristan Türkleri Şiiri (Antoloji),** Yaylacık Matbaası, İstanbul 1988.

ÇAVUŞOĞLU, Raşit: "Ferah-nâmeler ve Kemâloğlu'nun Ferâh-nâmesi (İnceleme-metin)", Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, İzmir 2014.

ÇELEBİOĞLU, Âmil: "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Şükrü Elçin Armağanı**, Ankara, 1983, sayfa: 153-166.

ÇELEBİOĞLU, Âmil: "Mevlânâ'dan Öğütler", **Selçuk Üniversitesi 3. Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 12-14 Aralık 1988 (Konya),** Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1989, 131-148.

ÇELİK, Ejder: "Türk Kültüründe Öğüt Geleneği", **Türk Dili**, S. 622, Ekim 2003, sayfa: 556-570.

ÇINAR, Bekir: "Taşlıcalı Yahya Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin-İndeks)", Erciyes Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.

ÇİÇEKLER, Mustafa: "Sa'dî-i Şîrâzî", **DİA**, İstanbul, 2008, C. 35. sayfa: 405-407.

ÇİFTÇİ, Selcen (KÖSE) : "Bahrü'l-Hakâyık (Transkripsiyon, Dil Özellikleri, Sözlük)", , Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, Şubat 1997.

ÇÖM, Erol: **"Şemseddîn Sivasî'nin İbret-Nümâ adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)"**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

ÇÖM, Erol: "16. Yüzyıl Şairi Emîrî'nin Mir'âtü'l-Ebrâr Adlı Mesnevisi", **İstem: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2009, C. VII, S. 13, sayfa: 289-304.

ÇÖM, Erol: "16. Yüzyıl Şairi Emîrî ve Gülşen-i Ebrâr Mesnevîsi", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, 2008, S. 20, sayfa: 47-63.

ÇOLAK, M.- DÜZENLİ, M. B.: "Hüseyin B. Ahmed Sirôzî'nin Hayatı, Eserleri ve Câmiü'l-Envâr 'Alâ Tefsîri'l-İhlâs Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme", **Türkoloji Araştırmaları**, 2014, C. IX, S. 9(1), sayfa: 407-436.

DAĞDELEN, Serap: "Muhyiddîn Kâdirî'nin Nasîhat-nâme Adlı Dîvânı (İnceleme - Metin)", Dumlupınar Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011.

DANIŞMAN, Zuhuri: **Koçi Bey Risaleleri**, Haz. Seda ÇAKMAKCIOĞLU, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

DEMİR, Esra: "Şeyh Eşref Bin Ahmed'in İbret-nâme Adlı Mesnevisi (Edisyon Kritik, İnceleme, Metin)", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

DENİZ, Sebahat: "Boyacıoğlu'nun Anâsır-ı Erbaâ Adlı Mesnevisi", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 2**, İstanbul, 2000, s. 161-182.

DERDİYOK, İ. Çetin: "Füzûnî ve Gül-i Sad-Berg'i", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2005, C. XIV, S. 1, sayfa: 181-200.

DEVELİOLU, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1996.

DİZER, Muammer: **Ali Kuşcu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Mesud-i Mutemedi, Mihran-i Mutemedi, "Berresî-i tatbîkî darbü'l-meselhâ-yı Türkî senger bâ darbü'l-meselhâ-yı zebân-ı Fârsî"**, Doğu Esintileri İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi** ,Erzurum, 2016, Sayı 4, s. 257-292.

ELMALI, Hüseyin: "İzhârü'l-esrâr", **DİA**, İstanbul, 2001, C. 23, sayfa: 506-507.

EKİCİ, Mehmet: **Türk Edebiyatı Tarihi**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.

ERDEM, Hüsameddin: "İslâm Ahlâkı ve Özellikleri", **Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakultesi Dergisi**, Sayı 2, Yıl 1986, sayfa: 229.

ERDEM, Hüsameddin: "Abdüllatif Karamânî", **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, sayfa: 256.

ERGÜL, Necmettin: "İnsan-ı Kâmil – Güzel Ahlak İlişkisi", **The Journal of Academic Social Science Studies,** Number: 35, Summer I 2015, sayfa: 259-270.

ERTAŞ, Kasım: "Gelibolu'lu Mustafa 'Âlî'nin Nasîhatu's-selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

el-Begavî, Muhyü's-sünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ eş-Şâfi'î : **Şerhü's-sünne**, I-XV, el-Mektebetu'l İslâmiye, Beyrût, 1983.

el-Beyhakî, el-İmâm el-Hâfız Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn: **el-Câmi'ü'l-şü'abü'l-imân**, I-XIV, Mektebetu'l-Rüşd, Riyâd, 2003.

el-Bezzâr, el-Hâfız el-İmâm Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr b. 'Abdilhâlik: **el-Bahru'z-zehhâr (Müsnedu'l-Bezzâr),** I VI, Mektebetu'l-ulûm ve'l-hikem, el-Medînetu'lMunevvere, 2003.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî: **el-Câmi'u's-Sahîh**, I-IX, Dâru Tavki´n-necât, Beyrût, h. 1422.

el-Bûsîrî, İmâmu'l-hâfız Şihâbüddin Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl: **İthâfü'l-hıyeretü'l-mehere**, I-IX, Dâru'l-vatan li'n-neşr, t.y.

Ahmed b. Muhammed b. 'Alî b. Hacer el-Haytemî es-Sadî el-Ensârî, **el-Fethü'l-mübîn bişerhi'l-erba'în**, Daru'l-minhâc, Cidde, 2008.

el-Ensârî, İbnü'l-Mülakkın Sirâceddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şâfi'î: **Tavzîh Şerhi'l-Câmi'i's-sahîh**, I-XXXVI, Dâru'n-Nevâdir, 2008.

el-Hanefî, İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî: **Ruhu'l-Beyân**, I-X, Daru'l-Fikr, Beyrût, h. 1127.

el-Hanzalî, Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzıh: **Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekā'ik**, I, Daru'l-kütübi'l-'ilmiye, Beyrut, t.y.,

el-Hindî, 'Allâme 'Alâaddin 'Ali el-Müttakî Hüsâmiddîn: **Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-aḳvâl ve'l-ef'âl**, I-XVIII, nşr. Bekrî Hayyânî, Saffet es-Sekkā, Müessetü'r-risâle, Beyrût 1985.

el-Horosânî, 'Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî: **es-Sünenü's-suğrâ li'n-Neseî**, I-IX, Mektebu'l-Matbu'âtü'l-İslâmiye, Haleb, 1986.

el-Kazvînî, İbn Mâce Ebû 'Abdullah Muhammed b. Yezîd: **Sünen İbn Mâce**, I-II, Dâru'l-kütübü'l-'Arabiye, 2009.

el-Kudâ'î, el-Kâdî Ebû 'Abdillah Muhammed b. Selâme: **Müsnedü'ş-Şihâb**, I-II, Müessetü'r-, Risâle Beyrût, 1985.

el-Kurtubî, İmâmu'l-hâfız **et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî**

Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî: **ve'l-esânîd**, I-XXVI, Müessetü'l-Kurtuba,1991.

el-İsbehânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân: **Hilyetü'l-Evliyâ ve tabakâtü'l-esfiyâ**, I-X, Dâru'l-Kitâbu'l-'Arabiyye, Beyrût, h.1409.

el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk: **Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakātü'l-asfiyâ'** , I-X, Mektebetü'l-hancı, Kahire,1997.

el-İsferâyînî, Ebû Avâne Ya'kūb b. İshâk b. İbrâhîm el-Nisâburî: **Müstahrecü Ebî 'Avâne**, I-V, Dâru'l-marife, Beyrût, 1998.

el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdülmelik: **İrşâdü's-sârî li'ş-şerhi Sahîhü'l-Buhârî**, I-X, Matbu'atü'l-kebiri'l-emîriye, y.y., t.y.

el-Karî, 'Ali b (Sultân) Muhammed Ebu'l-Hasen Nûre'ddin 'Allame el-Harevî **Mirkātü'l-mefâtîh Şerhu'l-Mişkâtü'l-mesâbîh**, I-IX, Dâru'l-fikr, Beyrût, 2010.

el-Kûfî, Ebû Bekir Abdullah b.Muahmmed**el** b. Ebi Şeybe el-'Absî, **-Musannef**, I-XXVI, Müessesetü'l Ulûmu'l- 'Kur'ân, Beyrût, t.y., C. 13, s. 289.

el-Kûrânî Ahmed b. İsmâ'îl b. 'Osmân b. Muhammed, **el-Kevserü'l-cârî ilâ riyâdi ehâdisi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi Türâsi 'Arabî, Beyrût, 2008.

el-Mazharî, Muhammed Senaullah: **et-Tefsirü'l-Mazharî**, Mektebetü'r-rüşdiye, I-IIX, Pakistan, 2010.

el-Mısrî, 'Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureşî Ebû Muhammed: **el-Cami' fi'l-hadîs**, I-II, Dâr İbnu'l-Cevzî, es-Su'ûdiye, 1996.

el-Mısrî, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym: **el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir**, I, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiye, 1999.

en-Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb: **es-Sünenü'l-kübrâ**, I-XII, Müesseti'r-risâle, Beyrût, 2001.

el-Nîsâbûrî, İmamu'l-eimme Fakihü'l-âfâk Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme: **Sahîh ibni Huzeyme**, I-VI, y.y., t. y.

en-Nisâbûrî, el-İmâmü'l-hâfız ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî: **Sahîh Müslim**, I-V, Beytü'l-Efkâru'd-Devliyye, Riyâd, 1998.

en-Nîsâbûrî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî: **el-Keşf ve'l-beyân**, I-X, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrût, 2002.

el-Sâmerrî, Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl b. Şâkir el-Harâtî: **Mekârimü'l-'Ahlâk ve Me'âlîhâ ve Mahmuda Terâikahâ** ,I, Dâru'l-Âfâku'l-'Arabiye, Kâhire, 1999.

es-Semerkandî, el-İmâm el-Fakîh Ebû Leys Nasr b. Muhammed el-Hanefî: **Tenbhü'l-gafilîn**, Mektebet'ül-imân, Mansûra, 1198.

es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el_Eş'as: **es-Sünen Ebû Dâvûd**, I-IV, Beytü'l-Efkâru'l-Devliyye, t.y.

et-Taberânî, el-Hâfız Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed **el-Mü'cemü'l-kebîr,** I-XXV, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, t.y.,

et-Taberânî: **er-Ravżü'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sagîr,** I-II, Mektebetü'l-İslâmiye, Beyrût , 1985.

et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr: **Tefsîrü't-Taberî**, I-XVI, Tah. Mahmûd Muhammed Şakír, Mektebetü'l-ibni Teymiyye, Kahire, t.y..

et-Temîmî, el-İmâm el-Hâfız Ahmed b. 'Alî b. el-Müsennâ: **Müsned Ebu Ya'lâ el-Mevsılî**, I-XIV, tah. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Sakafe el-'Arabiyye, Beyrût, t.y.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) : **el-Câmi'u's-Sahîh (Sünen),** I-V, tah. İbrahim 'Atve 'İvat, Şirketi Mektebetu Mustafa el-Banî el-Halebî, 1962.

ETİK, Ahmet: **Farsça-Türkçe Lûgat**, Atilla Ofset Basımevi, İstanbul, 1968.

ez-Zernûcî, Burhânu'l-İslâm: **Ta'limü´l-müte'allim tarika´t-te'allüm**, ed-Dâru'l-Sûdâniye el-Kütüb, Khorotoum, 2003.

GÜLENSOY, Tuncer: "Atebetü'l-Hakâyık", **DİA**, İstanbul, 1991, C. 4, sayfa: 50-51.

GÜLENÇ, Halil: "Ferhengnâme-i Sadî İnceleme Metin", Celal Bayar Ünversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2010.

GÜMÜŞ, Sadrettin: "Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî", **DİA,** İstanbul, 1993, sayfa: 134-136.

GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet: "Anadolu'da Gelişen İslâmî Türk Edebiyatının Kaynakları", **İslâmi Türk Edebiyatı Sempozyumu,** 29-30 Nisan 2011.

GÜNDÜZ, Kezban: Ravzatü't-Tevhîd adlı Mesnevi'nin İncelenmesi Ve Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya 2006.

GÜZEL, Abdurrahman: **Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Akçağ Basım Yayım, Ankara, 2000.

GÜZEL, Abdurrahman: **Kaygusuz Abdal**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981.

GÖKÇE, Funda: "Livâyî Bahr-i İrfân (Metin-Sözlük)", Marmara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi İstanbul, 2003.

GÖRE, Zehra: "'Adnî Receb Dede Hayatı ve Eserleri", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya, 2004.

HAMADA, Reda: "Siyâhîzâde Alî Efendi ve Gülşen-i Ahbâr Adlı Pend-i Attâr Tercümesi", Yıldız Teknik Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

HAMAMCIOĞLU, Necmi: "Hulviyât-ı Şahî Giriş- İnceleme- Metin-Sözlük", Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, 2006.

HARMAN, Ömer Faruk: "Kudüs", **DİA**, İstanbul, 2002, C. 26, sayfa: 323-327.

HARMAN, Ömer Faruk: "Bel'am b. Bâûrâ", **DİA**, İstanbul, 1992, C. 5, sayfa: 389-390.

HENGİRMEN, Mehmet: **Güvâhî Pendnâme (Öğütler Ve Atasözleri),** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. el-Kureşî el-Busrâv ed-Dımaşkī: **Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'azîm**, I-VIII, Dâru Taybetü'n-neşr ve't-tevzi',Riyâd, 1999.

İDİZ, Ferzende: **İmam Süyûtî ve Tasavvuf – Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı ve Eserleri**, Semerkand Yayınları, İstanbul 2013.

İSLAMOĞLU, Abdülmecit: "Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd ü Tahkîk'i (İnceleme-Metin)", Ankara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, Ankara, 2007.

İmam Gazâlî: **Minhâcü'l-Âbidîn (Âbidler Yolu),** Çev. Yaman Arıkan, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1968.

KAHRAMAN, Bahattin: **Nâlî Mehmed Tuhfetü'l-Emsâl (İnceleme-Metin),** S.Ü. Yaşatma ve Geliştirme Vakfi Yayınları, Konya, 2008.

KALKANDELEN, A. Hilâl: "Pendnâmeler Işığında İnsânî Değerler", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı 43, Erzurum 2015, sayfa: 286-305.

KALLEK, Cengiz: "Kudûrî", **DİA**, İstanbul, 2002, C. 26, sayfa: 321-322.

KANAR, Mehmet: **Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

KANDEMİR, M. Yaşar: "Tirmizî", **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, sayfa: 202-204.

KAPLAN, M. Ragıp: "Zemahşeri'nin el-Minhac Fi Usuli'd-Din Eseri Bağlamında Kelâmi Görüşleri", Yüzüncü Yıl üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Van 2012.

KAPLAN, Mahmut: "Divan Edebiyatında Manzum Nasihat-nâme Yazan Şairler ve Eserleri I", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sos. Bil. Dergisi**, C. 3, Sayı 3, Van, 1992, sayfa: 23-68.

KAPLAN, M.- KALSIN, Ş.: "Germiyanlı Yetîmî ve İbret-nâmesi", **Turkish Studies,** Volume 4/2 Winter 2009, 705-722

KAPLAN, Mahmut: "Meşâmî ve Pend-nâmesi", **İslâmî Edebiyat,** Ekim-Kasım-Aralık 1993, sayfa: 119-120.

KAPLAN, Mahmut: "Şeyh Cemal-ı Karamanî'nin Nasihatnâmesi", **Yedi İklim,** C. 5, S. 41, Ağustos 1993, sayfa: 49.

KAPLAN, Mahmut: "Gubarî Abdurrahman Efendi'nin Pend-nâmesi", **Yedi İklim**, C. 5, S. 39, Ağustos 1993, sayfa: 35.

KAPLAN, Mahmut: "Diyarbakırlı Emîrî ve Nasihat-nâmesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research**. C. 5, S. 22, Yaz 2012, 241-286.

KAPLAN, Mahmut: **Hayriyye-i Nâbî**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2008

KARA, Mehmet: "Doğu ve Batı Türkçesinde Kur'an Tercüme ve Tefsirleri", **Diyanet İlmi Dergi**, Temmuz-Ağustos-Eylül 1993, C. 29, S. 3, sayfa: 25-36.

KARASAKALOĞLU, Nuri: "Dil-Güşâ Giriş: Metin-İndeks", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1998.

KAVRUK, Hasan- SÖNMEZ, Hülya: "Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-nâme-i Nûşirevân'ındaki Eğitici Dersler", **Değerler Eğitimi Dergisi**, C. VIII, Aralık 2010, sayfa: 171-202.

KEMİKLİ, Bilal: **Türk İslâm Edebiyatı Giriş**, Emin Yayınları, Bursa 2010.

KILIÇ, Atabey: **Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi: (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin),** Akademi Kitabevi, İzmir, 2005

Küçük Abdal: **Odmân Babab Velâyetnâmesi**, Haz. Şevki KOCA, Bektâşî Kültür Derneği, 2002.

KOCA, Ferhat: "Molla Hisrev'in Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", **Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu**, Bursa 18-20 Kasım, 2011, sayfa: 21-52.

KOÇAK, İnci: "Cahiliye Çağı Şiirinde Öğüt Örnekeri", **Doğu Dilleri**, IV C., 1 Sayı, Ankara, 1985, sayfa: 25-36.

KONAR, Aişe Handan: "Hasan Şuûrî Efendi'nin Pend-Nâme-i Attar Tercümesi Metin ve İnceleme", Boğaziçi Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

KÖKSAL, M. Fatih: **Derviş Hayâlî: Ravzatü'l-envâr**, Kitabevi, İstanbul, 2003.

KÖPRÜLÜ, Fuad: **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ötüken, İstanbul, 1980.

KUDRET, Cevdet: **Örenkli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan 15.y.y. Ortalarına Kadar),** Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları, Ankara 1995.

KUTLUER, İlhan: "Hikmet", **DİA**, İstanbul, 1998, C. 17, sayfa: 503-511.

KUZUBAŞ, Muhammet: "Nev'î-zâde Atâî'nin Nefhatü'l-Ezhâr Adlı Mesnevisinin Metin, Biçim ve İçerik Bakımından İncelenmesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2003.

LEVEND, Agâh Sırrı: "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız". **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, 1964,sayfa: 89-115.

LEVEND, Agâh Sırrı: **Edebiyat Tarihi Dersleri**, Marifet Matbaası, İstanbul, 1932.

LEVEND, Agâh Sırrı: **Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 101.

MAKAL, Tahir Kutsi: "Türk Halk Edebiyatında Nasihat", **IV. Milletler ArasI Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, I-II, Halk Edebiyatı**, Ankara, 1992, sayfa: 211-227

MANSUROĞLU, Mecdut: **Ahmed Fakîh Çarh-nâme**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1956.

MEMİŞOĞLU, Hüseyin: **Bulgaristan'da Türk Kültür ve Sanat Eserleri,** Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.

MERMUTLU, Mehmet Sait: "Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi (Tenkitli Metin)", Harran Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 1996.

Mevlânâ Celâleddin: **Mecâlis-i Seb'a (Yedi Meclis)**, Çev. ve Haz. Abdulbâki GÖLPINARLI, Konya Turizm Derneği Yayını, Konya 1965.

Muhiddin-i Arabî: **Şeceretü'l-Kevn**, Çev. Abdulkadir AKÇİÇEK, Rahmet Yayınları, İstanbul 1968.

MUSAHANOV, Yuldus: "Oşi ve Emali Kasidesi", Ankara Üniversitesi SBE, Ankara-2001.

OKUYUCU, Cihan: **Cinânî Hayâtı Eserleri Dîvânının Tenkidli Metni,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

OKUYUCU, Cihan: Âzerî İbrahim Çelebi", **DİA**, İstanbul, 1991, C. 4,

OKUYUCU, Cihan: **Hilmî Bahru'l-Kemâl (Transkribe Metin),** Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1995.

ÖNGÖREN, Reşat: "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", **DİA,** İstanbul, 2004, C. 29, sayfa: 441-448.

Osman Efendi: **Dürretü'n-nâsihîn (Dürretü'l-vaizin),** Çev. Abdullah Aydın, Aydın Yayınevi, İstanbul, t.y..

ÖZAYDIN, Abdülkerim: "Türklerin İslâmiyeti Kabulü", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, C. 4, 239-262.

ÖZCAN, Abdülkadir: "Mahmud I", **DİA**, İstanbul, 2003, C. 27, sayfa: 348-352.

ÖZEL, Ahmet: "Ali el-Kārî", **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, sayfa: 403-405.

ÖZEL, Ahmet: **İmam Ebû Hanîfe**, DİB Yayınları, Ankara

ÖZERVARLI, M. Sait: "Melek", **DİA**, C. 29, sayfa: 40-42.

ÖZFIRAT, Bayram: "Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-ulûm, Nazmu'l-le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

ÖZKAN, Enver : "Eşrefoğlu Rumi`nin Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Y. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1994.

ÖZKAN, Halit: "Süyûtî", **DİA**, İstanbul, 2010, C. 38, sayfa: 188-198.

ÖZKAYA, Yücel: **XVIII. Yüzyıl Osmanlı Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Eylül 1985.

ÖZLEM, Doğan: **Etik-Ahlak Felsefesi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.

ÖZTÜRK, M.-MERTOĞLU M. S.: "Zemahşerî", **DİA**, İstanbul, 2013, C. 44, s. 235. sayfa: 235-238.

ÖZTÜRK, Murat: "Aşk Mesnevilerinde Ayrı Dinlerden Âşıkların Aşk ve Kutsal Çatışması", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 42. Sayı, Ekim 2014, sayfa: 103-110.

ÖZUYGUN, Ali Rıza: "Zaifi Pir Mehmed Gülşen-i Simurg (Metin-inceleme)", Atatürk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993.

ÖZYILMAZ, Ömer: "İshak b. Hasan et-Tokadî'ye Ait Bir Eğitim Proğramı Manzumu'l-Ulûm", **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986**, Ankara, 1987, 631-639.

PAZARLI, Osman: **İslâmda ahlâk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

SİNANOĞLU, Mustafa: "İbadet", **DİA**, İstanbul, 1999, C. 19, sayfa: 233-235.

SAĞIROĞLU, Ekrem: **İmam-ı Azam Ebu Hanife**, Yasin Yayınevi, Ekim 2002.

SARICAOĞLU, Fikret: "Osman III", **DİA**, İstanbul, 2007, C. 33, sayfa: 456-459.

SAVRAN, Ömer: "Sabâyî ve Üveys-nâmesi", **Turkish Studies,** Volume 4/7 Fall 2009, sayfa: 478-537.

SEVİNDİK, Hakan: "Fasîh Ahmed Dede'nin Behişt-âbâd Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin-Dizin)", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.

SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya: "Türk-İslâm Kültüründe Nasihatnâme İçerikli Eserlere Genel Bakış", **Türk İslâm Dünyası Araştırmaları Degisi**, İstanbul, 2, S. 2, Mart, 2015, sayfa: 1-7.

ŞAHİN, Ebubekir Sıddık: "Kaside-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri", Gazi Üniversitesi SBE, Y. Yüsek Lisans Tezi, Ankara 1997.

ŞAHİN, İlhan: "Hasköy", **DİA**, İstanbul, 1997, C. 16, sayfa: 390-391.

ŞENSOY, Sedat: "Veysî (Üveys b. Muhammed el-Alaşehirî) ve Eseri Merace'l-Bahreyn'in Tahkiki", Selçuk

Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1995.

TATCI, Mustafa: **Risâletü'n-Nushiyye Tenkitli Metin**, H Yayınları, İstanbul, 2008.

TUNÇ, Semra: "Ârif ve II. Murâd Döneminde Yazılmış Bir Hamse", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 12. sayı, Konya, 2002, 155-168.

TÜMER, Güney: "Din", **DİA**, İstanbul, 1994, C. 9, sayfa: 312-320.

TÜRKMEN, Seyfullah: "Uşşâk-nâme Üzerinde Dil İncelemesi", Kırıkkale Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2000.

TOKATLI, Ümit: **"Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih",** Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1996.

TOKER, Birgül: "Şemseddîn-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk adlı Mesnevîsinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, Konya 2003.

TOPALOĞLU, Bekir: "Âhiret", **DİA**, İstanbul, 1988, C. 1, sayfa: 543-548.

TOPALOĞLU, Bekir: "Nûr", **DİA**, İstanbul, 2007, C. 33, sayfa: 243-244.

TOPRAK, Mehmet Sait: Ali b. Osman Siraceddin el-Ûşî: Hayatı ve Eserleri, DEÜ. **İlahiyat Fakültesi Dergisi,** XXIII, İzmir 2006, sayfa: 65- 86.

TORUK, Turgut: "Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. Ali et-Tosyevi ve Pend-i Attar Tercümesi", Fatih Üniveristesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

TUMAN, Mehmet: **Nâil Tuhfe-i Nâili**, Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

ʻUMÎD, Hasan: **Ferheng-i ʻUmid**, Müe'sseset-i İntişârât-i Emir-i Kebîr, Tahran, h. 1379.

ULUCAN, Mehmet: "Türk Kültür ve Edebiyatında Pend (Öğüt) Geleneği", **Prof. Dr. Mine MENGİ Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri,** Adana, 2012, sayfa: 214-223.

ULUDAĞ, Süleyman: "Delâilü'l-hayrât", **DİA,** İstanbul, 1994, C. 9, sayfa: 113-114.

ULUDAĞ, Süleyman: "Mâsivâ", **DİA**, İstanbul, 2003, C. 28, sayfa: 76.

UZUN, Mustafa İsmet: **"Anadolu Üniversitesi Türk İslam Edebiyatı",** Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2013.

UZUNPOSTALCI, Mustafa: "Ebû Hanîfe", **DİA,** İstanbul, 1994, C. 10, sayfa: 131-138.

UYSAL, Enver: "Dindarlığın Ahlakî Temeli Üzerine Bazı Düşünceler", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** c. 14, S. 1, Bursa, 2005, sayfa: 41-59.

ÜLKEN, Fatih: "Elvan-ı Şirazi'nin Güşen-i Raz Tercümesi", Ege Üniversitesi SBE, Y. Doktora Tezi, İzmir 2002.

ÜREKLİ, Bayram: Dördüncü Murad Devrine Dâir kadı-zâde'nin Bir Manzûmesi, **Selçuk Üniversitesi Fen-**

Edebiyat Dergisi, S. 11, Konya, 1997, sayfa: 277-300.

YAĞMUR, Ömer: "Terceme-i Kitâb-ı el-Fevâ'ihu'l-miskiyye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiyye", İstanbul Üniversitesi, SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

YAVAŞÇAY, Ali: "Nâlî Konyalı Mehmed Vehbi'nin Miftah-ı Heft-gân Mesnevisi (94b-111a)", Atatürk Üniversitesi Kâzım Karebekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Bitirme Tezi, Erzurum, 1998.

YAVUZ, Yusuf Şevki: "Beyzâvî", **DİA,** İstanbul, 1992, C. 6, sayfa: 100-103.

YAVUZ, Yusuf Şevki: **İslam Akadinin Üç Şahsiyeti, Ahmed b. Hanbel-İbn Furek-Kadı Beyzâvî**, Kültür Matbaacılık, İstanbul 1989.

YAVUZER, Hayati: **Kemâl Ümmî Dîvânı (İnceleme-Metin),** Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulam Merkezi Yayınları, 2008.

YAZICI, İshak: "Semerkandî, Ebü'l-Leys", **DİA**, İstanbul, 2009, C. 36, sayfa: 473-475.

YELTEN, Muhammet **Nev'î-zâde Atâyî Sohbetü'l-Ebkâr**, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1999.

YENİTERZİ, Emine: "Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** C. 5, Sayı 10, 2007, sayfa: 433-468.

YENİTERZİ, Emine: **Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevîsi: (İnceleme-Metin),** Kitabevi, İstanbul 2001.

YENİTERZİ, Emine: "Ahmed-i Yesevî'den Öğütler", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S. 3, Konya, 1997, sayfa: 71-79.

YENİTERZİ, Emine: "Mevlânâ'nın Eserlerinde Ahlâkî Unsurlar", **Selçuk Üniversitesi X. Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 2-3 Mayıs 2002**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 2002, sayfa: 327-342.

YENİTERZİ, Emine: "Na'ت", **DİA**, İstanbul, 2006, C. 32, sayfa: 436-437.

YILDIRIM, Nimet: "Fars Öğüt Edebiyatı", **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl V, Sayı 16, Kış 2005, sayfa: 51-72.

YILDIZ, Alim: "İbrahim Gülşenî'nin Pendnâme'si", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İzmir, 2002, S. 16, sayfa: 57-95.

YILDIZ, Osman: "Cemâl-i Karamanî ve Miftâhu'l-ferec'i", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 2, Yıl: 1996, sayfa: 271-292.

YILMAZ, Kadriye: "Bir Nazire Örneği Olarak Taşlıcalı Yahyâ'nın Gülşen-i Envâr'ı", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Yıl: 2015/1, S.21, 107-126.

YILMAZ, Nebi: "Ahmed-i Rıdvan ve Rıdvaniye`si", Ankara Üniversitesi SBE, Y. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006,

YİĞİT, Mehmet: "Refî'î'nin Beşâret-nâmesi Dilbilgisi Karşılaştırmalı Metin, Sözlük", Y. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van, 1986.

YUVALI, Abdülkadir: "İbn Arabşah, Şehâbeddin", **DİA**, İstanbul, 1999, C. 19, sayfa: 314-315.

YÜKSEL, Emrullah: "Birgivî", **DİA**, İstanbul, 1992, C. 6, sayfa: 191-194.

ZAVOTÇU, Gencay: "Sa'dî, Düşüncesi ve Etkileri", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** sayı: 40, Erzurum 2009, sayfa: 47-58.